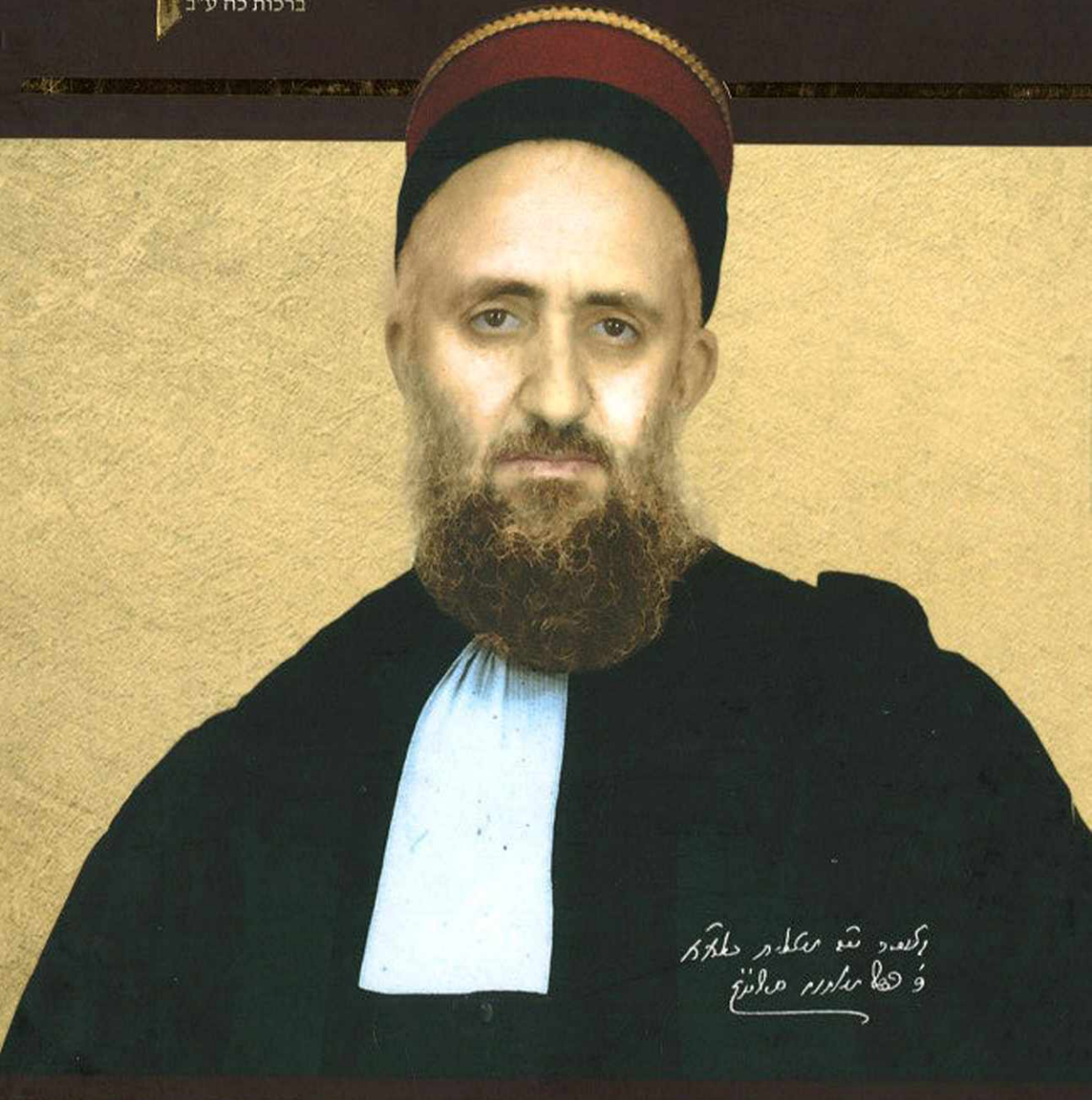
אמרו לו תלמידיו לרבן יוחנן בן זכאי: נר ישראל! עמוד הימני!

פטיש החזק

ברכות כח ע"ב

תולדות חייו מלאי ההוד ועתירי התוכן של הגאון הקדוש

מרן רבי מצליח מאזוז זצ"ל הי"ד

מייסד וראש ישיבת "כסא רחמים" ספרדית בתונס

50

מלאת השנה החמישים

"כסא רחמים"

ספר

פטיש החזק

תולדות חייו
מלאי התוכן ועתירי ההוד
של הגאון האמיתי, איש אלוקים קדוש,
החסיד העניו, רב פעלים,
ראש אב בית דין מקודש

כמה"ר רבי **מצליח מאזוז** זצ"ל והי"ד
מייסד וראש ישיבת "**כסא רחמים**" ספרדית בתונס
מלווים ברשמי התקופה ומאורעותיה

חלק ב'

חינוך הבנים, ימי שבתו בבית הדין,
בהנהגת העם, דרך לימודו וכתיבתו, דיוקו
במצוות ובתפלות, הליכותיו בקודש, ועוד
מלווה במסמכים ותמונות נדירים

נדפס בעיר הקודש בני ברק
בשנת: "ויהי קול **השופר הולך וחזק** מאוד" תשע"ג (לפ"ק)
מהדורא ראשונה - טבת התשע"ג
מהדורא שניה - אדר התשע"ג

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2026

יוצא לאור בסיוע
משרד החינוך, התרבות והספורט
מינהל התרבות

הפצה ראשית:

בבני ברק
בישיבת **"כסא רחמים"**
רחוב הרב עוזיאל 26
טלפון: 03-6767163 ת.ד. 2750

מר **מצליח עסיס**
פלאפון:050-5304426

בקשה:
כל מי שיש בידו תמונה או סיפור
הקשורים לרבנו,
נא ליצור קשר עם הישיבה בטל' הנ"ל

© כל הזכויות שמורות
ל**"מכון הרב מצליח"**
שע"י מוסדות **"כסא רחמים"** ספרדית
ת.ד.2750 מיקוד 51127

מאת: **חנה פרץ**
עריכה סופית
עם הוספות רבות: הרב **עובדיה חן**

עיצוב גרפי, כריכה, סדר ועימוד:

שזהם

הודפס ונכרך ב**"כריכית ליין"**

מי שברך

אבותינו הקדושים אברהם יצחק ויעקב, משה ואהרון דוד ושלמה, הוא יברך וישמור וינצור ויעזור לגבירים הנכבדים, הנדיבים היקרים, האחים שלא יתפרדו

מר **שימו, צבי, ינון, וכמוס**
עמאר הי"ו

יהי רצון שזכותו של רבנו הקדוש "איש מצליח",
תעמוד להם ולכל זרעם,
שהשי"ת ימלא כל משאלות לבם לטובה,
ברבות הטובה, עד זקנה ושיבה.

מלך מלכי המלכים ישמרם ויחיים, מכל צרה ונזק יצילם, ירים ויגביה כוכב מערכתם, ויכניע וישפיל כל אויבי ישראל תחתם. בכל אשר יפנו ישכילו, וכל אשר יעשו יצליחו, אל נא רפא נא להם! ויקויים בהם מקרא שכתוב: **יברכך ה' וישמרך, יאר ה' פניו אליך ויחונך, יאר ה' פניו אליך וישם לך שלום.** יזכו שכל צאצאיהם יהיו נטיעות דומות לשורשים, בתורה ויראת שמים, עושר ואושר וכבוד. בריאות איתנה ונהורא מעליא, אורך ימים ושנות חיים. אמן ואמן.

בצל החכמה בצל הכסף

(קהלת ז, יב)

אל מלא רחמים יתמלא ברחמים על איש החסד ומרבה להיטיב, ירא אלוקים וסר מרע, מוקיר רבנן ותלמידהון, חינך בניו ונכדיו לתורה ויראת שמים

המנוח

ר' **עזר עמאר** ז"ל

בן **בנימין ופלילה עמאר** ע"ה

נלב"ע במרסיי בליל שלישי א' דר"ח אדר שני התשמ"ט, והובא למנוחות בהר הזיתים בחלקתו של מרן הגאון הקדוש רבי מצליח מאזוז זצ"ל, ביום חמישי ב' באדר שני התשנ"ט.

ואשתו הראשונה מרת **זוירה בת חנה** ע"ה

נ"ע י"ט בטבת התש"ב

ת.נ.צ.ב.ה.א

דאתפטרו מן עלמא הדין כרעות אלהא מארי שמיא וארעא, מלך מלכי המלכים ברחמיו יסתירם בצל כנפיו ובסתר אהלו, לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו, ולקץ הימים יעמידם, ומנחל עדניו ישקם, ויצרור בצרור החיים נשמתם, וישים כבוד מנוחתם, ה' הוא נחלתם. וילוה אליהם השלום, ועל משכבם יהיה שלום. כדכתיב: יבוא שלום ינוחו על משכבותם, "הולך נכוחו" הם וכל בני ישראל השוכבים עמם, בכלל הרחמים והסליחות, וכן יהי רצון ונאמר אמן.

אשת חיל מי ימצא ורחוק מפנינים מכרה. שקר החן והבל היופי, אשה יראת ה' היא תתהלל. תנו לה מפרי ידיה, ויהללוה בשערים מעשיה.

(משלי פרק ל"א)

רחמנא דרחמנותא דיליה היא, ובמימריה אתבריאו עלמיא - עלמא הדין ועלמא דאתי, וגנז ביה צדקניות וחסדניות דעבדן רעותיה, ובמימריה וביקריה ובתוקפיה, יימר למיעל קודמוהי דוכרן נפש האשה הכבודה והצנועה והנכבדת,

מרת **פנפיטה עמאר** ע"ה

בת **מרת צגיירה** נ"ע

נלב"ע י"ג בכסלו תשע"ג

ונקברה בליל ט"ו בכסלו ליד בעלה המנוח בהר הזיתים

רוח ה' תניחנה בגן עדן, דאתפטרת מן עלמא הדין, כרעות אלהא מארי שמיא וארעא. מלך מלכי המלכים ברחמיו יחוס ויחמול עליה, וילוה אליה השלום, ועל משכבה יהיה שלום. כדכתיב: "יבוא שלום, ינוחו על משכבותם. הולך נכוחו". היא וכל בנות ישראל השוכבות עמה, בכלל הרחמים והסליחות, וכן יהי רצון ונאמר אמן.

תוכן העניינים

בניך כשתילי זיתים

פרק א' - השבועה 15

גאון יעקב | המשיח יהיה תוניסאי? | אחז בתפילין ונשבע | הצמח שנקטף | נהפך לאבל מחולנו | "מנחם זכאי וצמח חייב" | "לא מצאתי דוגמתו בכל העולם" | זרעא חייא ו...קימא |

פרק ב' - למאיר ובא 33

האור מפציע | מגיה מלידה | בן ארבע ל'תיקון סופרים' | בן שבע לגמרא | "קופצים על הספסלים למצוא קושית רש"י" | "טעם העונג לא מש מפי" | שי מארץ הקודש | החידוש הראשון | "הַחָכְמָה וְהַמַּדָּע נָתוּן לָךְ" | תחרות עם המחשב | כל עכבה לטובה | מתמטיקה בלי אוניברסיטה | שורה אחת בגמרא | מאיר בלילה | "וה' יודע כמה שמחתי בו" | השפעת שהשפיעה שפע | "השארתי בן ממשיך אחרי" |

פרק ג' - עמלנו אלו הבנים 71

מה בין בן לנכד | לשון הקודש - שפת אם | "אנחנו לא רואים סרטים" | "ובחוקותיהם לא תלכו" | כיצד רוכבים על אופניים | מעלה עשן | תספורת של יהודי | לא יהיה - גזורו! | "אנו צריכים לשלם!" | נופש רוחני | כשתילי זיתים | ל'התפרק' עם סיפורי צדיקים | תחרות בכתיבה | אמנות החינוך | אחרוני הגאונים בתוניסיה | חכמת העיבור - מצות עשה דאורייתא | פרק בשיר | קינות דרך הטלפון | אין סכנה גדולה מזו! |

משפט וצדק

פרק ד' - המינוי הכפוי 105

הקמת בית הדין בתונס | הבורח מן הכבוד | מבחן משולש | טקס ההכתרה |

פרק ה' - מומחה ופקיע 121

סוף האמת לנצח! | איזון המשפט | "מלאכה היא ואינה חכמה" | גם עורך דין לא עזר | על ראש השקרן בוער הכובע | "אלו הילדים שלך!" | ואלה שמות | ומצודתו פרושה בארץ הקודש | בין תונס לפתח תקוה | איך קוראים לך?! | נקודת המחלוקת | "ג'רבא דימא מקיף יתה" |

פרק ו' - ההתפטרות 151

סגירת בית הדין | התפטרות לכבוד השבת | גדול הנהנה מיגיעו | כ"ח לעשות חיל |

בהנהגת העם

פרק ז' - על משמר הדת 167

לא תגורו מפני איש | עינים צופיות | על משמר השבת | גם לקנות בית קפה צריך ללמוד! | סערה בכוס מים | ניתי ספר וניחזי | גלידה בשוק | הנזיפה שהותירה חותם | "לבנו תמיד אחר הרכוש הרוחני" | חליפה לעולם הבא | שכר עבודה כנגד הפסדה | הוציאה ממסגר | יפוי כח מושלם |

פרק ח' - מורה-דרך 193

הדלת פתוחה | אמר עם הספר | לגלות את סודות המקצוע | תשובה מהטור החמישי | "מה הגובה שלו?" | חליפת בר מצוה יד-שניה(?) | פליטת פה |

פרק ט' - ודע מה שתשיב 201

איך הכדור עומד באוויר?! | יצורים חיים בפח האשפה | האם הרב פילוסוף? | ידיעה ובחירה | "עפר סולד ועופרת רותח לפיו" | עימות השקפתי | חכמתכם ובינתכם לעיני העמים | דגים, לכבוד מה? | פקיד או שופט | מענה לשון |

חיים של תורה

פרק י' - ובתורתו יהגה 221

"מְכרו לי זמן!" | אין תירוצים | הפסקה בלימוד | זוכה מן ההפקר | תורת אמת | בשעת המפזרים - כנס | ישר יחזו פנימו | ידיו בכל חכמה הדה | הלמות פטישים מול דפדוף עדין | חק ולא יעבור | מוקיר ורחים רבנן |

פרק י"א - תורה בטהרתה 235

שאני צרפתית דמשכא | תהליך נטישת התורה | עירוב קודש בחול | ויבוא ערוב | יצר הרע לבוש ביצר הטוב | להבדיל בין קודש לקודש | עירוב לימוד מקרא עם גמרא | הרע במיעוטו | להוריד את הכובע | עונשו של מסית | פך שמן טהור | מסתפק במועט... | "וכי יהיו גנבים?!" | המדד לאהבת ה' ותורתו | הרואה את הנולד | ללמוד חקלאות (?!) | אם אין תיישים - גדיים למה? | בכל דרכיך דעהו |

פרק י"ב - אביר המעיינים 265

גאון העיון | 'מפתח' לכל הלימודים | עומק הפשט | מילי דמזדבנן בדינרי | "הכל צריכים למרי חיטייא" | נתיבי הפסק | להחמיר או להקל |

פרק י"ג - תורת הנסתר 277

תורת הסוד בסוד | מגילת-סתרים | נכנס בפרד"ס הבינה | מציון תצא תורה | וארא בחלומי | מתעלסין ברזין | החייט הקדוש | ארי במסתרים | כמשה מפי הגבורה | לעשות רצון צדיק

| התגרות השטן | ימים נוראים במחיצת רבי רפאל | אבן מקבר תזעק | קבלה מעשית | בחלום אדבר בו | הודעה בחלום לתקן המזוזה | הנסיעה המסתורית לטריפולי | הבטחה לשבעה דורות | ובלבד לא לגרום למחלוקת |

פרק י"ד - כתוב זאת 315

הכתיבה - אבן בוחן | חכמת הכתב והמכתב | תורה שבכת'ב שהועברה בעל פה | "זה לא שלי" | "הוי זהיר בגחלתן" | "המכונה המושכת" | כתיבה תמה | מאה אלף דפים | וגם במכתב לאמר | ותמונתו יביט | עם האדמו"ר מחב"ד | המפנה | באיזמל העיון | שורש הדבר | בהירות ההסברה | עת לעשות לה' | החלפת כהנא בכהנא | קידוש בליל הסדר על חמץ | מתי אין להחמיר |

ודיוקו עלי אהבה

פרק ט"ו - הידור מצוה 351

חסיד בכל מעשיו | הוא המשביר | לכל רמון יש כתובת | בעל תוקע בהפתעה | י"ב חלות |

פרק ט"ז - עבודה שבלב 361

מעורר השחר | ויגבה לבו | מייסד מנין הותיקין היחידי | יריות באמצע סליחות | הושענות בספירת העומר | מלה אחת הפותחת כל השערים |

פרק י"ז - תפארת לשון הקודש 369

בזכות... המורה לצרפתית | כי 'לחמו' הוא | אותיות פורחות באוויר | מבטאו צח כמו צוהר | וריווח תשימו | שערי קיבול תפלות | להחזיר עטרת הדיוק ליושנה | שיבושי העברית המודרנית | תחיית השפה או המתתה | "מי זה יניח המקורות וישתה מי בורות?!" | כי ברוב הימים תמצאנו | מיעוטם יפה ורובם קשה | "החיילים שלי!" |

פרק י"ח - הליכותיו בקדש 393

לא גבה לבו | ביקור חולים | יש דין למעלה | לשון נקיה | שח עיניים | "תסגור! תסגור!" | "שהשטן במעונו" | לב הארי | זריזות ולא פזיזות |

נספחים 407

נספח מס' 1 - נוסח הכתובה של קהילת הפורטוגזים | **נספח מס' 2** - הסכמה חרוזית שכתב רבנו לכבוד הספר "טהרת יום טוב" | **נספח מס' 3** - שאלות המבחן לדיינות בכתב ובעל פה | **נספח מס' 4** - מכתבי ברכה שקיבל רבנו לרגל התמנותו כדיין ותגובתו אליהם | **נספח מס' 5** - תשובתו של רבנו בענין חבישת כובע לש"ץ | **נספח מס' 6** - מכתב מליצי שכתב רבנו לרבי מרדכי שתרוך זצ"ל | **נספח מס' 7** - מכתב בו מעודד רבנו את תלמידו שלא לערב לימודי חול עם לימודי קודש | **נספח מס' 8** - התכתבות בין רבנו לבין אב של אחד התלמידים בישיבת 'כסא רחמים' בנסיון להשאיר את הבן בלימוד | **נספח מס' 9** - מאמרו המלא של רבנו בענין עירוב לימודי קודש וחול | **נספח מס' 10** - מכתבים בענין הכנסת לימודים אחרים במקום לימוד העיון | **נספח מס' 11** - התכתבות עם רבי עובדיה הדאיה זצ"ל בענין קוּלוֹת בחשמל בשבת | **נספח מס' 12** - מכתב שנשלח לרבנו מרבי חויתה אודות רבי רפאל ג'אמי זצ"ל | **נספח מס' 13** - מכתבים נוספים מרבי חויתה לרבנו הנוגעים לרבי רפאל ג'אמי | **נספח מס' 14** - הדרכה ששלח רבי חויתה לרבנו, ובה הוא מבאר כיצד לעודד את תלמידיו לכתיבת חידושי תורה | **נספח מס' 15** - מכתב מאלף מרבנו בדרך כתיבת שו"ת | **נספח מס' 16** - קיצור שלחן ערוך שהתחיל רבנו לכתוב והפסיק בסי' ט' | **נספח מס' 17** - הסכמה שכתב רבנו לספר "לאור ההלכה" שחיבר הגאון האדמו"ר מצישינוב זצ"ל | **נספח מס' 18** - מבחר התכתבויות של רבנו עם האדמו"ר מצישינוב זצ"ל | **נספח מס' 19** - מבחר התכתבויות של רבנו עם האדמו"ר מחב"ד זצ"ל | **נספח מס' 20** - מכתב שכתב רבנו לרבו רבי חויתה אודות סידור ספריו של רבנו לדפוס | **נספח מס' 21** - התכתבויות שונות עם הגאון רבי עובדיה הדאיה זצ"ל | **נספח מס' 22** - תעלומת תאריך לידתו של רבנו

פתח-דבר

"ספר חייו ומפעליו, רבו מאלפי גוליו, אשרי איש יחזיק בשוליו, בצורו יהיה בוטח".

(מתוך השיר "אפתח פי ברון ושיח")

בשבח והודיה לה' יתברך, שמחים אנו להגיש לפני כל בית ישראל די בכל אתר ואתר את הכרך השני בסדרת הספרים "פטיש החזק", הכוללת את תולדות חייו ומפעליו של מרן הגאון הקדוש **רבי מצליח מאזוז** זצ"ל, מחוללה של ישיבת "כסא רחמים" ואבירה של יהדות תוניסיה.

הספר יוצא לאור בציון-דרך חשוב ומשמעותי. בשנה זו, חוגגת ישיבתנו הקדושה "כסא רחמים" יובל שנים להקמתה בתונס, על ידי רבנו זצ"ל (על כך עוד יסופר בהרחבה בחלק השלישי והאחרון של הספר).

הכרך הראשון שיצא לאור לפני כשנתיים ימים, נקרא בשקיקה על ידי אלפי קוראים, אשר העידו כי הספר גרם להם להתעלות עצומה בעבודת ה', בעקבם אחר צמיחתו של רבנו הגדול בענקים. תקוותנו, כי גם כרך זה המתאר את מרכז חייו של רבנו, ישמש כמורה-דרך לרבים.

בחלק הנוכחי התמקדנו בדרכו המיוחדת של רבנו בחינוך הבנים, בימי שבתו בבית הדין, בהנהגת העם, דרך לימודו וכתיבתו, דיוקו במצוות ובתפלות, הליכותיו בקודש ועוד. ניתן למצוא בספר דרכי הנהגה לכל שטחי החיים, ומאירים בו את הדרך פנינים, הנהגות והדרכות מבית מדרשו של רבנו.

עשרות מכתבים ומסמכים נדירים ביותר, נדפסו בכרך זה, מהם רבים שטרם שזפתם עין הדפוס. המסמכים יקרי המציאות, היו ספונים וטמונים עד היום בגנזי בניו של רבנו זצ"ל, ונחשפים עתה לראשונה. הם קובעים ברכה לעצמם, והילכתא גבירתא איכא למשמע מנייהו - אפילו בשיחת חולין שבהם. בהזדמנות זו נודה לר' הראל זנזורי הי"ו על עזרתו הרבה במציאת המסמכים.

כאן המקום להודות למרן ראש הישיבה הגאון **רבי מאיר מאזוז** שליט"א, אשר הקדיש מזמנו היקר כדי לעבור על כל הספר. הערותיו המחכימות המעטרות את הספר היו לנו לעינים. יה"ר שיזכהו ה' לבריאות איתנה ברוב תלמידים והפצת תורה עד ביאת גואל צדק בב"א.

תודתנו נתונה לבוגר ישיבתנו הקדושה, סופר מהיר, תופס הקש'ת, ידיו רב לו, וקנה לו חבר, האברך היקר, חכו ממתקים וכלו מחמדים, הרב **עובדיה חן** הי"ו, שטרח ויגע בסידור הדברים ובסגנון יפה ונחמד. זכרה לו ה' לטובה, וזכות אמה"ג תעמוד לו לעד. אמן.

ולא נשכח להודות לאחייניתנו היקרה, הרבנית **חנה פרץ** מב"ת, אשת חבר כחבר הגאון הרב **יוסף פרץ** שליט"א, שהיתה העורכת הראשונה, והשקיעה לילות כימים באסיפת הסיפורים מבני המשפחה ובחיפוש מהספרים ועוד. יה"ר שיזכו ויפקדם השי"ת בבזש"ק בקרוב, בבריאות איתנה עושר ואושר וכבוד וכט"ס.

ואחרון חביב ידידנו היקר מר **רולון פלוס** הי"ו מבת ים, אשר העביר לנו תמונות רבות מאוצרו הגדול, להעשיר בהם את ספרנו זה. והכל ביד רחבה ובעין נדיבה, חנם אין כסף. יה"ר שיזכה לאחרית טובה בבריאות איתנה לחיים טובים וארוכים.

החותמים לכבוד רבנו זצוק"ל ביום כ"ב בכסליו התשע"ג

יושב בס'דר: "וַיְהִי אִישׁ מַצְלִיחַ".

הנהלת הישיבה תכב"ץ

בניך כשתילי זיתים

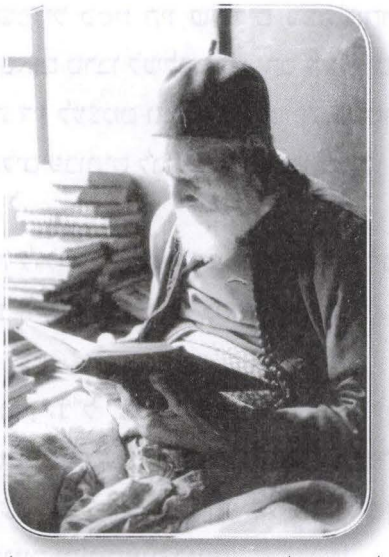

פרק א'

השבועה

גאון יעקב

שנת תרצ"ו. שבע שנים חלפו מיום נישואיהם של רבנו ורעייתו, ועדיין למרבה הצער לא זכו לפרי בטן. יום רודף יום, שנה רודפת שנה, ועדיין מצפים הם לאוצר מתנת חנם שימלא את הבית בקול פעמונים רך. אך הדממה מתארכת לה... רבנו מאמין באמונה שלמה שעוד תגיע הישועה, ואף נוות ביתו אוחזת בפלך התפלה ומייחלת לחבוק את עוללה.

כל דבריו כגחלי אש. הגאון רבי יעקב אבוקארה זצ"ל

באותה תקופה, חי בתונס גאון ענק בתורה, אשר רבנו באחת מאגרותיו (להגאון רבי עובדיה הדאיה זצ"ל) כותב עליו: "שכל דבריו כגחלי אש". היה זה **רבי יעקב אבוקארה**, אשר היה דרשן בחסד עליון, ובכח שפתיו השיב רבים מעוון. שנינותו ופקחותו היו לשם דבר, והכל העריצוהו וכיבדוהו עד מאד. סיפור מעניין אשר סיפר הגאון **רבי חיים אצוייד** זצ"ל (מתלמידיו של רבנו), במעמד העלאת עצמותיו של רבי יעקב לקבורה בהר הזיתים, ימחיש זאת יותר מכל:

שתי קהילות מפוארות חיו בתונס של אותם ימים זו לצד זו - קהילת התוניסאים וקהילת הפורטוגזים (הגראנה). בשנות הגירוש מספרד ופורטוגל (ה'רנ"ב-רנ"ח), נמנעו היהודים מלהתיישב בתוניסיה. כנראה ידעו על תכניות הספרדים-הנוצרים לכבוש אותה, ולא רצו להילכד שוב בפח. פני הדברים השתנו בסביבות שנת ה'ש"ס עם שחרור תוניסיה מידי הספרדים, ועם ייצוב השלטון בה תחת חסותה של קושטא. מלך תוניסיה היה מעוניין למשוך אליו סוחרים מחוץ-לארץ, ובמיוחד התהדקו הקשרים עם מארסיי וליוורנו. מאז החלו נוהים לתוניסיה צאצאיהם של גרושי ספרד, מקרב אלה שהתיישבו בליוורנו שבאיטליה.

הגאון רבי חיים אצוייד זצ"ל (מתלמידיו של רבנו) נואם

בתחילה התקבלו הפורטוגזים בחשדנות רבה (כי חלק גדול מהם היו אנוסים, ולא שמרו תורה ומצוות כדת. מספרים שבליל פסח היו שוברים מצה אחת ומכריזים: "כל הכבוד למשה רבנו!"). התוניסאים סרבו לשלבם בחייהם היהודים, והם נאלצו להקים מערך שחיטה נפרד, בית דין לעצמם ואף בתי כנסיות. בנוסף לזאת, גם את תחומי בית העלמין גדרו בחבלים עבותים לבל יתערבו אלו באלו.

שנים חלפו, והקהילה התוניסאית נוכחה לגלות כי הפורטוגזים אינם נופלים מהם בכל תחומי היהדות ובדקדוקי המצוות, והחלו להתערות בהם.

בית מדרשו של הגאון רבי **יעקב אבוקארה** זצ"ל "צלאת רבי הלל", השתייך אמנם לקהלת הפורטוגזים, אולם כאשר מסר רבי יעקב מדי שבת את שיעורו המרתק בנביא (פרק בכל שבת מיהושע עד דברי הימים וחוזר חלילה), משך במתק שפתיו, מאות מיהודי המקום, פורטוגזים ותוניסאים כאחד.

מרבני הפורטוגזים (אלגראנה)

הגאון רבי יעקב אבוקארה זצ"ל
נפטר בתש"א

הגאון רבי דוד בן בארון זצ"ל
נפטר בתשט"ו

הגאון רבי יעקב אלחאייך זצ"ל
נפטר בתרס"ד

הגאון רבי יצחק לומברוזו זצ"ל
נפטר בתקפ"ד

לפי הסדר מימין: רבי דוד כטורזא, השלישי רבי שלמה שתרוג, החמישי רבי דוד בן בארון, רבי רפאל ארדיטי, בהנחת אבן הפינה לבית הכנסת הגדול החדש בתונס בשנת התרצ"ג

המשיח יהיה תוניסאי?

באחד השיעורים המרתקים, כאשר הגיעו לפרק י"א בספר ישעיה, בו עוסקים הפסוקים בימות המשיח וגדלותו, שאל אחד מקהילת הפורטוגזים בתמימות: "נו, רבי, גלה נא לנו, מי יהיה המשיח, מקהילת הפורטוגזים או מעדת התוניסאים?".

חייך הרב וענה בדרך הלצה: "ומה חשבת, בודאי משלנו, מהפורטוגזים...".

מבטים פגועים שנשלחו בין התוניסאים שנכחו שם, לא גילו את העובדה שלשבת הבאה לא יופיע בשיעור אף לא תוניסאי אחד לרפואה!

ואכן, בשיעור הבא גילה רבי יעקב כי ספסליהם של המתפללים התוניסאים ריקים. בירר במה הענין, ונענה כי התוניסאים נפגעו מדבריו בשיעור הקודם...

בת צחוק עלתה על פניו של הצדיק, והוא הורה למשרתו לגשת לכל הבתים ולמסור להם כי הרב ביקש באופן אישי לקראם לשיעור. מחמת גדלותו של הרב וכבודו, לא העזו להמרות את פיו והופיעו כשארשת חתומה על פניהם.

"רבותי!" פתח הרב ואמר "אני חוזר על כל השיעור של השבוע שעבר. כעת למדתי עוד ועוד מדרשים ומפרשים, וכל מי ששאל שאלה ישאל שוב...".

מהלך השיעור היה מרתק כרגיל, מתוק מדבש ונופת צופים. השאלות ריחפו באויר ושוב נשאלה השאלה ההיא: מאיזו עדה יהיה המשיח - מהתוניסאים או מהפורטוגזים? "עניתי כבר", השיב הרב ברצינות מעושה "המשיח יהיה מהפורטוגזים", ובאותה נשימה הוסיף בקריצה "שכן אם היה מהתוניסאים היה בא מזמן, הן ידוע לכל כי התוניסאים זריזים הם...".

חיוך מרוצה הצטייר על פניהם של התוניסאים, והשלום והשלוה שבו לשרור...

צדיק נשגב היה רבי יעקב, מיוחד במעשיו הטובים. אפילו מלך תונס "הביי" הכיר בחשיבותו, והעניק לו אות של כבוד, שאותו היה עליו לענוד על דש בגדו.

המלך העניק לו אות של כבוד. תמונת רבי יעקב אבוקארה עם אות הכבוד על דש גלימתו

רבי יעקב האריך ימים על ממלכתו, וזכה לשיבה טובה. בהיותו זקן ושבע ימים, הלך פעם באחד הימים ברחובות הבירה, שעון על מקלו וצועד באיטיות. קבוצה של נערי-רחוב ערביים חלפה על ידו, וכמה מהם לעגו לו בקריאות: "הנה הזקן! הנה הזקן!". הסב רבי יעקב את פניו לעומתם והלם בהם: "אכן, זכיתי לזקנה מופלגת, אתם לא תזכו לזאת!". הצעירים הלועגים מצאו את מותם כעבור זמן קצר עוד בטרם נתנו דעתם כלל על ימי הזקנה.

רבי יעקב נפטר ביום רביעי (ח' דחנוכה), ב' בטבת התש"א, כבן מאה שנה, ונקבר בכבוד גדול בבית העלמין "בורג'ל" בתונס. לאחר שנים רבות, הועלו עצמותיו (יחד עם

ארון הקבורה של רבי יעקב אבוקארה נישא על ידי קהל רב בכניסה לבית החיים בורג'ל

המצבה המקורית) לארץ הקודש, ונטמן סמוך ונראה לציון הרב 'פרי חדש' והרב 'אור החיים' הקדוש בהר הזיתים. זכותו תגן עלינו.

פה נטמן ובא אלי קבר

נעים זמירות ארך האבר[1]

זקן ויושב בישיבה, ועובר לפני התיבה

אשכול הכופר, הנותן אמרי שפר

מקהיל קהילות מדי שבת בשבתו

לדבר על הנביאים דבר בעתו[2]

תופס הקסת[3] **סופר מהיר ומזהיר**

בן מאה שנה במותו מות ישרים

ויבכו עליו העם זקנים עם נערים

ה"ה [הרב הגדול] הכולל המפורסם המזאה"ר [המזכה את הרבים]

רבי יעקב אבוקארה זלה"ה

ויעקב הלך לדרכו יום ב' בטבת התש"א

נוסח המצבה שעל ציונו הקדוש של רבי יעקב אבוקארה

ציונו הקדוש של רבי יעקב אבוקארה בבית החיים בורג'ל

ציונו הקדוש של רבי יעקב אבוקארה בהר הזיתים

1. מלשון הפסוק ביחזקאל (יז, ב), והכוונה שהיה גבוה.

2. מלשון הפסוק בהושע (יב, יא) "ודברתי על הנביאים".

3. ע"פ הפסוק בעמוס (ב, טו) "תופס הקשת".

אחז בתפילין ונשבע

בבית הכנסת של אותו גאון וצדיק, קובע היה רבנו את מקום תפלתו מאז בואו לתונס. באחד הבקרים של שנת התרצ"ו, ארע עם רבנו בבית כנסת זה, ארוע מסעיר ומשמעותי.

היה זה בוקר שגרתי לאחר תפלת שחרית. מתפללים רבים חלצו את התפילין, והיו שעסקו עדיין בקיפולם. מתפללים זריזים מיהרו לאסוף את הסידורים למקומם. הם לא יעזבו את בית מקדש מעט בטרם כיבדוהו כראוי. רוב הציבור כבר עזב את בית הכנסת. יום ארוך מצפה להם, כל אחד במשלח ידו. רק בודדים המשיכו לשבת ולהגות בתורה כשהם עטורים בתפילין לראשם.

במזרח בית הכנסת יָשׁוּב היה על מקומו רבי יעקב אבוקארה והוגה בתורתו. הוא העיף מדי פעם מבט אל הפינה המערבית של אולם התפלה, שם הצטנף לו רבנו והגה בסדר הלימוד היומי ב'חק לישראל', כשהוא עדיין עטוף בטלית ועטור בתפילין. רגש החמצה עלה בלבו של רבי יעקב, והוא החליט לא להשאיר יותר את התמיהה שנקרה במוחו!

רבי יעקב הרים את עיניו שוב ושוב, עד שהבחין כי רבנו סיים את חוק לימודו, וכבר חלץ תפילין של ראש. הוא רמז לו לגשת אליו. בהדרת כבוד, הרכין רבנו את ראשו אל מול פיו של הצדיק הישיש שפתח בדברי תוכחה נמרצים: "וכי קלה היא בעיניך חובתו של יהודי להתפלל בציבור, לענות 'אמן' על ה'קדישים' ו'קדושה' שבחזרת הש"ץ?!".

רבנו לא ירד לסוף דעתו של הגאון הצדיק. הרי כבר שבע שנים מאז שעקר מהאי ג'רבא אל תונס הבירה, וכמעט לא היה כדבר הזה שהוא יאחר לתפלה בצבור, חלילה. גם לא היום ואף לא תמול ושלשום. אולי טועה הרב והתכוון למישהו אחר.

רבי יעקב פתר את התמיהה תוך כדי דיבור: "הלא באת מג'רבא נשוי, וזה

כבר עידן ועידנים שהינך מתגורר כאן, בודאי כבר גדלו בניך... איך זה שמעולם לא הבאת אותם לבית הכנסת? אולי לא ישלימו את כל סדר התפלה, אבל את ה'אמנים' לפחות יענו ויאמרו... חובת חינוך בידך, להרגילם במצוות".

עיניו של הצדיק רשפו עוז קודש, והישירו מבט לפניו הנבוכות של רבנו שהלכו והחווירו. השפיל רבנו את עיניו וענה בקול חלוש וכואב: "רבי... עדיין לא זיכני ה' בפרי בטן!".

נרעש, קפץ הצדיק מכסאו! באותה שעה הפכו פניו כפני להבים, הוא אחז בתפלין הקדושות שבראשו, ובטרם התעשת מאשר שמע, קרא בקול בוער: **"נשבע אני בתפילין שבראשי כי השנה תחבוק בן זכר!".**

פניו החוורות של רבנו סמקו מהתרגשות. רעד אחז בו כששמע את הבשורה המרגשת והמפתיעה מפי הצדיק. לא היתה זו ברכה או איחול לבבי, כי אם הבטחה ברורה בשבועה של ממש.

והבטחתו של הצדיק אכן פעלה את פעולתה בשמים, וכעבור שנה בליל מוצאי שבת קודש פרשת תולדות, כ"ג בחודש מרחשון התרצ"ז בשעה 3.56 לאחר חצות, נולד לרבנו ורעייתו בן בכור, ונקרא שמו בישראל - **'צמח ברכה יהודה'.**

ליד בתנו כמסאנה מב"ת ור' צמח
[הכוונה לבן הבכור צמח ברכה יהודה] הי"ו.

אחדש"ו. אני מתפלא מאד שזה זמן רב לא כתבת לנו, מחול לך. ויהרמ"י תזכו לשנים רבות טובות ונעימות יהי שם ה' מבורך וכו', יברכך ה' וכו'. ויהרמ"י יאריך יָמַיִךְ בטוב ושנותַיִךְ בנעימים, ויצליחֵךְ בבני חיי ומזוני אכיר"א. ויהרמ"י יפתח לב נכדי צמח הי"ו בתורה, ויהיה כמעין המתגבר בתורה וכנהר שאינו [פוסק], ויתגלו לו רזי דאורייתא, ויהיה לומד בתורה לשמה, ויטע תורתו ואהבתו ויראתו בלבו תמיד, ויאריך ימיך בטוב ושנותיך בנעימים, ויצליחך בבני חיי ומזוני, אמן

כן יהי רצון אמן. ואנחנו ש"ל [שבח לאל] בסדר, וכולנו וההורים שלך דורשים בשלומכם הרבה. וְהָשַׁתָּא הכא ולשנה הבאה בארעא דישראל, כולנו בבריאות וחיים טובים ועושר וכבוד לעבודתו יתברך, אכיר"א.

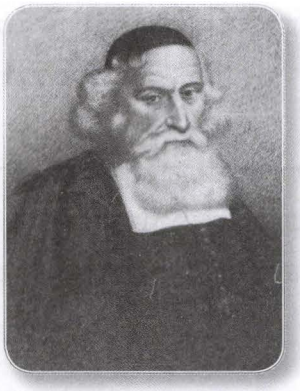
ע"ה ממ"ה [מנחם מאזוז הי"ו]

ליד דודתי כמסאנה מב"ת, תונס יע"א, רח' משנאקה מס' 4

ואחדש"ו. אני מודיעך כי מאז שלחנו לך מכתבים ולא ענית לנו עליהם. נבקשך להודיענו מסיבת מה. ואני מודיע לך שאנחנו מרגישים טוב ש"ל [שבח לאל], ויה"ר שגם אתם בטוב. ומועד טוב ומבורך, לשנה הבאה בארעא דישראל. ותאמרי לר' צמח [הכוונה לצמח ברכה יהודה נ"ע שהיה אז בגיל 4-5 בערך] ששלחנו לו תמונה של ר' יצחק אבוהב שיעתיק וילמד ממנו ויהיה רבי כמוהו. ואין להוסיף רק רוב השלום מן כל המשפחה בשלמות כל אחד בשמו, מכולנו כל אחד בשמו, וממני אני כותב השורות.

ע"ה יחזקאל מאזוז ס"ט

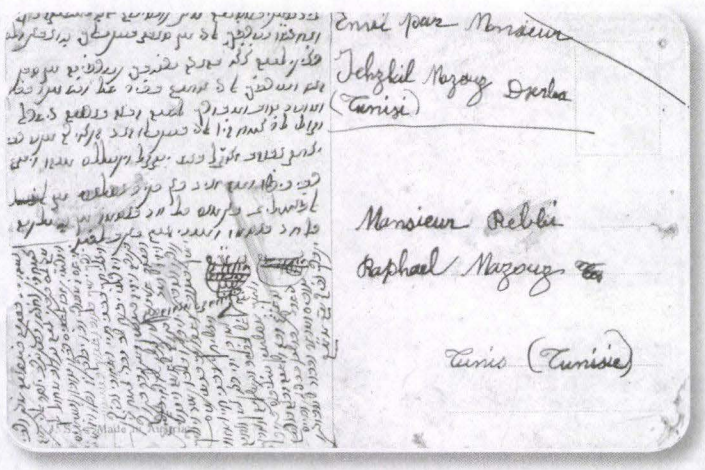
מכתבים מהסבא ר' מנחם מאזוז זצוק"ל ונכדו רבי יחזקאל מאזוז שיבדלח"א בנוגע לבן צמח ברכה יהודה

"ויהיה רבי כמוהו". תמונת רבי יצחק אבוהב שצורפה למכתב

מרן ראש הישיבה שליט"א עם הגאון רבי יחזקאל מאזוז שליט"א

המכתב מהסבא ר' מנחם מאזוז זצוק"ל ונכדו רבי יחזקאל מאזוז שיבדלח"א בנוגע לבן צמח ברכה יהודה

הצמח שנקטף

הילד הרך, מושא חלומותיהם של רבנו ורעייתו הכמהים כל כך לגדל דור ישרים, גדל והיה לילד מופת. ניכר היה במוחש כי אין הוא ילד רגיל. תפיסתו המהירה היתה הרבה מעבר לבני גילו, ובלימוד התורה הצטיין מאד. חבריו ספרו כי חכמתו והבנתו היו פלא של ממש, והכל סחו ביראת השמים המופלגת שעטרה אותו.

כבר בטל ילדותו החל לחדש חידושי תורה מבריקים. אביו רכש לו מחברת מיוחדת ובה העלה על הכתב את דברי תורתו של הילד[4]. הוא הביט מדי פעם בקונטרס, וכבר ראה בעיני רוחו את הדפים מלאים בצפיפות.

אך ימי הזהב הללו הגיעו לקיצם כשצמח יהודה הגיע לגיל שבע. ביום בהיר אחד הוא חלה במחלה אנושה, ומיום ליום נהיה רזה יותר וחלוש עד מאוד[5]. במשך למעלה משנה, שכב על מטת חוליו, כשהוריו חרדים לגורלו. הרופאים שסבבו את

4. חידושים אלו נדפסו בשו"ת איש מצליח (כרך א' בסוף תולדות הרב המחבר).

5. יש הסבורים כי רעש פצצות מלחמת העולם השניה השפיעו על מצב בריאותו לרעה. ויש האומרים כי נדבק מאחי סבו ר' יוסף מאזוז זצ"ל שהיה חולה בדלקת ריאות (ושתי הסיבות הובאו במכתב רבנו להגר"ע הדאיה זצ"ל).

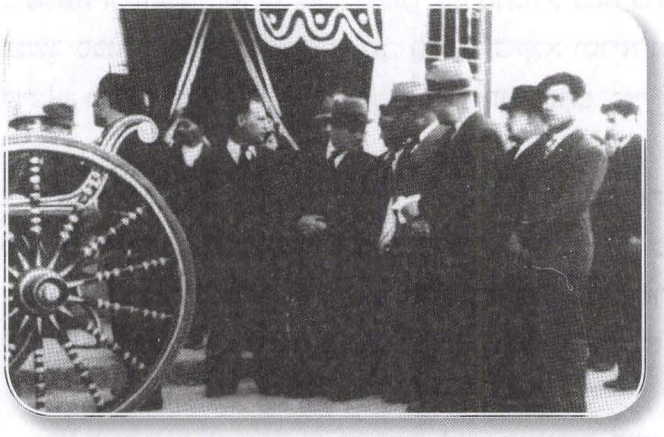

מיטתו, אמרו נואש לחייו, ואכן למגינת לב כולם, בפורים של שנת תש"ה קרה הנורא מכל! הצמח המלבלב נקטף וקמל!

נהפך לאבל מחולנו

בשעה שהסתלקה נשמתו של הינוקא קדישא, ועלתה לעולם שכולו טוב, עמד רבנו בעיצומו של שיעור לבני הישיבה בבית הכנסת 'קאיד נסים שמאמה', **שיעור שהתקיים בעיצומו של... יום הפורים...**

לפתע, נכנס מאן דהוא למקום, פנה בצעדים מהוססים למקומו של רבנו, ולחש לאזנו דבר מה. התלמידים לא שמעו את אשר אמר האיש לרבם, אך מיד הבינו. רבנו קם, הסתובב וצעד לעבר ארון הקודש, פרש כפיו לצדדים, כשהוא מפטיר בדחילו ורחימו: "ה' נתן וה' לקח, יהי שם ה' מבורך". אחר פנה והלך לביתו[6].

היות ורוב הנפטרים בתונס היו נפטרים בבתיהם, לכן כדי שלא יכשלו הכהנים וייכנסו לבנין, היו פורשים על שער הבנין וילון שחור עם רקמה בלבן לסימן. בתמונה ניתן לראות את הוילון

אט אט חלחלה הבשורה המרה לתודעת התלמידים... בנו יחידו של רבם ומשוש חייו - נגדע פתיל חייו. התקוה שהילד יהיה לגדול בישראל וימשיך דרכו של אביו - נגוזה. בן שמונה שנים היה הילד במותו, וגדולה היתה האבדה. הכאב היה חד ומפלח את הלב. שירת חיים מופלאה שהחלה להתנגן לאחר שנים ארוכות של צפייה, שקטה בפתאומיות, והותירה חלל קודר!

6. על פי עדות תלמידו של רבנו - רבי מאיר סופר הי"ו (כיום גר בצפת), שהיה נוכח באותו שיעור.

"מנחם זכאי וצמח חייב"

בימי השבעה, ישובים היו האב והאם השכולים על מחצלת, והבית המה מנחמים. רבנו שוחח בכאב בשבחו של הבן יקיר, ולפתע הליט פניו בידיו ונזכר בחלום איום ונורא שאותו חזה לפני חדשים ספורים בעת מחלתו הקשה של צמח יהודה.

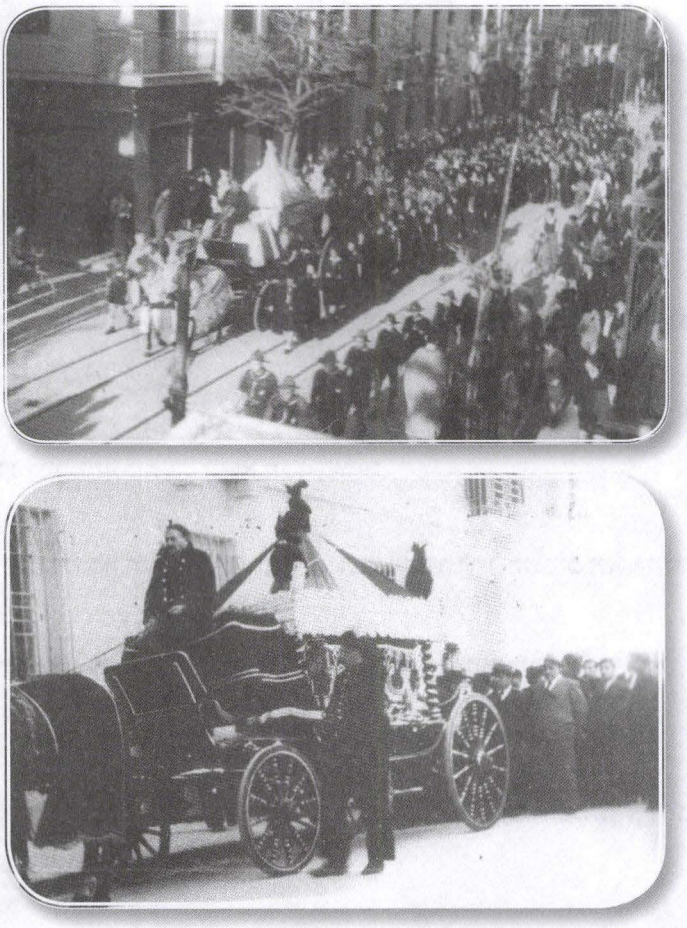
בלב קרוע ומורתח שיחזר את דבר החלום בפני מקורביו: "בחלומי, עמדתי ניצב בפני בית דין של מעלה. דממה מתוחה שוררת באולם המשפט, ואני שומע את הדיון הערני. אני מבין להפתעתי כי שני 'תיקים' מונחים על השלחן. בשניהם מדובר בבני משפחתי הקרובים. האחד, חותני רבי מנחם מאזוז שהיה חולה מאוד בתקופה זו, והשני הוא לא אחר מאשר בני מחמדי, צמח ברכה, שאף הוא היה במצב סכנה. פמליה של מעלה דנה ודנה, השקלא וטריא נמשכה זמן רב עד שיצאה הכרזה ברורה אשר מהדהדת עדיין באזני: מנחם זכאי וצמח חייב!".

"באותו רגע" המשיך רבנו לשחזר "הקצתי משנתי הטרופה, אך החלום נשכח ממני מיד. עתה בעיצומה של ה'שבעה', קפץ לפתע החלום מול עיניי בבהירות. המציאות המרה הוכיחה לי כי החלום אמת היה, צמח בני נפטר, וחותני רבי מנחם שמצבו היה קשה, קם מחוליו באורח פלאי... [מאז הוא חי תשע שנים נוספות].

רבנו קיבל עליו את הדין, אך התקשה לקבל תנחומים, היות שחש כי לא לחנם הביאוהו בחלומו אל הדיון שהתקיים בשמים. "מדוע לא התנגדתי לפסק זה?!" כאב בכל לבו "מדוע לא אמרתי שאינני מסכים?! עמקו מחשבותיו...".

"לא מצאתי דוגמתו בכל העולם"

חלפו תמו ימי ה'שבעה' על הבן היחיד שאבד, ומי שחשב כי חשקו ומרצו של רבנו בתורה ובעבודת ה' יחלש מחמת הצער, התברר לו שטעה לחלוטין! הוא החזיק בתומתו ולא הרפה מעבודת הקודש. שב במלוא המרץ ללימודיו, ובכל רגע פנוי הגה בתורה.

את מטת הנפטר היו מוליכים לבית העלמין בכרכרה רתומה לשני סוסים המכוסים בשחור או בלבן (שחור לאדם מבוגר או בחור צעיר, וכחול לבן לבחורה צעירה)

זמן מה לאחר הטרגדיה שפקדה אותו, ערך רבנו ברוב גאונות, פסק דין בענין "מתנה" מנומק בעיון ובבקיאות. ועשה זאת חנם ללא תמורה, עבור יהודי שביקש ממנו לעמוד לימינו בדין תורה, בבית הדין הרבני בתונס. לאחר מכן הצד השני המקיים את המתנה, כתב פסק נגד, וחזר רבנו והשיב באריכות ובטוב טעם ודעת, ונתארכו הדברים הרבה. ובתחילת פסק-דין זה, כתב רבנו מלים הממחישות את תמצית כאבו וצערו, בזו הלשון: "בהסתלק עלי בני בכורי ויחידי וחמודי תנצב"ה, **אשר לא ראיתי כמוהו כמעט בכל מקום** וימאן לבי להתנחם...".[7]

7. תשובה זו עודנה בכתב יד.

בעה"ו, יום ט"ז אדר תדש"א [תש"ה].

ידידנו ויקירנו החו"ש והכולל כמה"ר ר' מצליח מאג'וז הי"ו!

לקול השמועה הרעה, נמס כל לב ורפו כל ידים.

אהה, איך היתה כזאת, בוצין בוצין מקטפיה, נקטף כסמדר, ראיתי דמעת העשוקים נקיי כפים.

אך עמקו רמו מחשבות רם ונשא נוטה שמים.

ואין מי יאמר לו מה תעשה ומה תפעל, כי הכל מעשה ידיו, השמים ושמי השמים.

לא נצרכה אלא לקבולינהו בשמחה, ואל מלא רחמים הוא יזכהו לזרע קדש, זרע אנשים ובריא מזלייהו, מנה אחת אפים.

ולא ישמע עוד שוד ושבר בגבולם, וישלח להם ניחומים, המנחם ציון בבנין ירושלים. אכי"ר.

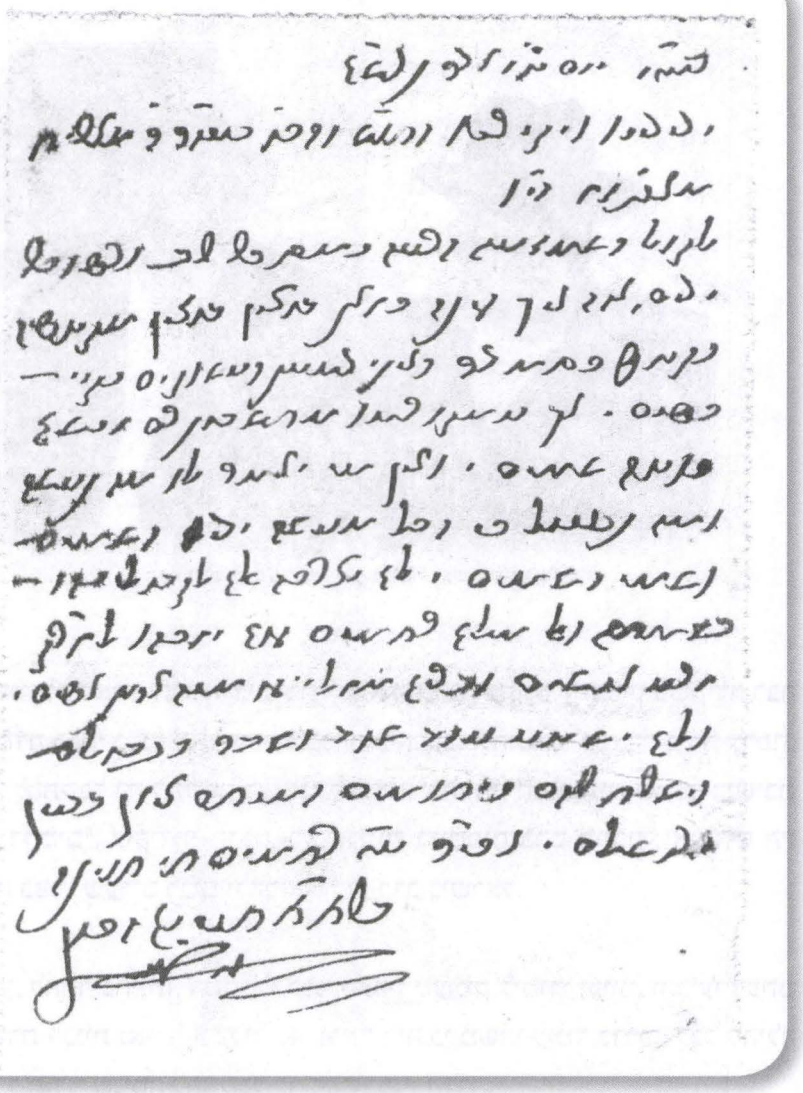
ע"ה רחמים חי חויתה בלא"א חנינא הכהן סילט"א

מכתב תנחומין לפטירת הבן, מרבו מרן רבי רחמים חי חויתה כהן זצ"ל

ברגעי האבדן והשכול, נשאב רבנו כמו במנהרת זמן תשע שנים אחורה. הוא נשך שוב ושוב את שפתיו כששחזר את הבוקר ההוא, כשרבי יעקב אבוקארה קפץ ונשבע. "הוא הבטיח לי בן וקיים, אך היה עלי לבקש אז מהצדיק ברכה מושלמת. כמה חבל שלא השכלתי לבקש שיוסיף על ברכתו את המלים החשובות ביותר: 'בן של קיימא' - ילד שיתקיים ויאריך ימים, הוא ובניו אחריו. בכך שהובטח לנו שנחבוק בן, לא היה די".

את המסר שלמד מכך, היה רבנו מדגיש כל ימיו באזני שומעי לקחו. "לא די להיפטר בברכה בעלמא", היה מזהיר, "תמיד ראוי לברך ולהתברך בשלמות, בברכה המתקיימת".

מכתב התנחומין לפטירת הבן, מרבו מרן רבי רחמים חי חויתה כהן זצ"ל

זרעא חייא ו...קימא

מסר זה שהעביר רבנו, הביא בכנפיו תועלת מיוחדת כשלשים שנה לאחר מכן. בשנת התשל"ה, בא אחד מגדולי תלמידיו - הגאון **רבי חיים פרץ** שליט"א, חבר בית הדין בפאריז, וקשר את הבן שנפטר לרבו עם סיפור פלאי שהתרחש עמו עצמו, לאחר שהיה כבר רבנו בעלמא דקשוט.

תמונת רבי חיים פרץ שליט"א עם מרן ראש הישיבה שליט"א

בזמנו, למד אותו תלמיד בישיבת "כסא רחמים" בתונס, והצטיין בשקידה רבה ובהתמדה בלתי מתפשרת. כשהתבגר ונישא, עבר להתגורר בפאריז בירת צרפת, וקיווה להתקבל בה למשרת רבנות כלשהיא. ידיעותיו המופלגות שרכש בישיבת "כסא רחמים", שקידתו הָרַבָּה, והכשרונות הנוספים בהם התברך, אמורים היו לפתוח בפניו שערים רבים ולהביאו לכהן כרב בישראל.

ואכן, לאחר בחינתו, התפעלו רבני פאריז מעומק לימודו ועיונו, והביעו דעתם כי משרת רבנות נאה לו בעליל. אך נראה היה כי משהו עומד בדרכו. לכל קהילה ותפקיד תורני שניסה להתקבל, נחסמה בפניו הדרך.

הצער הגדול התערב יחד עם כאב עמוק על שכבר שנים ארוכות מאז שנישא, טרם זכה להיות לאב. עגמת הנפש בגין כך החלישה את התמדתו ועיסוקו בתורה. הדבר העיק על נפשו, והוא ציפה לעזר ממעל.

ואז, בלילה אחד קרה המפנה. משמים הוא קיבל אות כי הגיע הקץ לצרותיו. באותו לילה, הוא עלה על יצועו בעצב רב וכריתו ספגה בשתיקה את דמעותיו הרותחות. וישכב וירדם ובעומק שנתו והנה חלום: רבי מצליח רבו שארבע שנים קודם לכן נרצח בידי ערבי מתנקש בתונס, ניצב מולו במלוא הדרו. התלמיד נרגש עד מאוד, ונשק ידי רבו בחרדת קודש. הוא הבין את גודל הרגע, וניצל את שעת הכושר: "יברך נא אותי הרב שאזכה לבן זכר".

רבנו נענע ראשו בשלילה ואמר בקול אוהב רווי תוכחה: "היאך אברכך בני ונחלשת בלימוד התורה?! באיזו זכות אעניק לך ברכתי?!".

רבי חיים נחרד. דיבורו של רבנו היה נוקב ותובעני, כפי שהכירו מאותם ימים, כשעמד בראשות הישיבה. הוא פרץ בבכי, וקרא בקול: "רבי! מקבל אני על עצמי לשוב לאותה שקידה כבעבר, ואף להוסיף כהנה וכהנה...".

פניו המוכיחות של רבנו התרככו ונהרה נשפכה עליהם. הוא בירך והבטיח על אתר: "בשנה הבאה תזכו לזרע קדש!".

החלום עמד להסתיים, רבי חיים נשק בהתרגשות את ידיו של רבו לאות פרידה, ורבנו נפנה לילך לדרכו.

ואז בעודו ישן, נזכר רבי חיים באותם ימים עצובים, מצערים ומצמררים שאירעו לרבו בפטירת בנו צמח יהודה. היטב זכר את הסיפור על ברכתו של הצדיק שלא הוסיף את המלים 'של קיימא', והוראתו של רבנו לתלמידיו להקפיד על כך. הוא רץ בחלומו מתנשף אחר רבו שכבר הספיק להתרחק. רבנו הסתובב אליו, כמתפלא על שובו, ורבי חיים ביקש ממנו שיחזור שוב על ברכתו ויוסיף בבירור את המלים

'של קיימא'. רבנו בבת צחוק של הסכמה, נענה והפטיר שוב ברכה בנוסח שאותו ביקש התלמיד.

הוא התעורר כשחיוך גדול נסוך על פניו, וידע כי חלום של אמת הוא זה. את הבטחתו קיים במלואה, שב לשקידתו, ואף הוסיף ללמוד בכל רגע פנוי. גם את זמן ההמתנה לרכבת התחתית של פאריז, היה מנצל ללימוד גמרא בעיון לעיני מאות גויים העוברים ושבים.

ברכתו של רבנו התקיימה. לתקופת השנה נולדה לו בת ואחריה בן. בהמשך, גם נתמנה לחבר בית דין בפאריז.

הודו לה' כי טוב!

פרק ב'

למאיר ובא

האור מפציע

צערו של רבנו על פטירת בנו יחידו, בקע שערי שמים והגיע עד לכסא הכבוד. ראה בורא עולם את כאבו, והקדים רפואה למכה - עוד בטרם שקעה שמשו של הבן הבכור, הרתה רעייתו של רבנו. ה' החנון והרחום שסגר חלון אחד, פתח במקומו צוהר אחר בעדו חדרה קרן אור מנחמת לחשכתם של רבנו ורעייתו, אשר בה מצאו מרגוע לנפשם המיוסרת.

פחות משלושים יום חלפו מיום פטירתו של צמח יהודה, והנה אור בהיר וזך, האיר את הבית העצוב והחשוך. ביום י"ג בניסן התש"ה (יום ההילולא דמרן ה"בית יוסף" וכ"ק ה"צמח צדק" זי"ע), הבליח לעולמם של רבנו וזוגתו בן חדש. הרגשתם היתה ממש כמאמר חז"ל: "נולד בן זכר, נתרפאה כל המשפחה"[1].

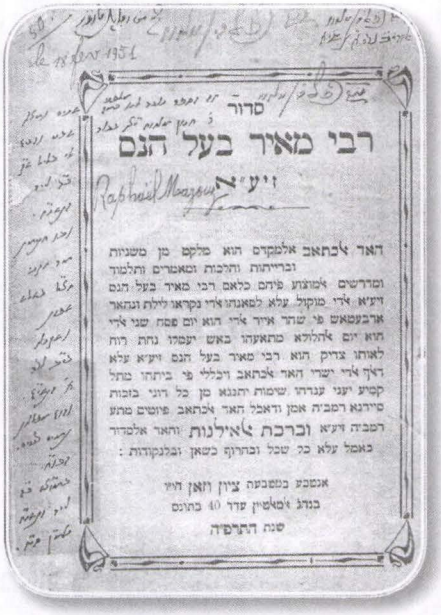
שמחה מיוחדת היתה גם לסב רבי רפאל, שהועיל לו הנדר שנדר לפני זמן מה. מרוב שהשתוקק לראות בנים לבנו חיים וקיימים, ועברו חמש עשרה שנה ועדיין לא זכה לכך, נדר שאם יפקוד ה' את בנו בבן זכר של קיימא, ילמד מדי חודש בחודשו את הספר "הילולא דרבי מאיר בעל הנס" (אשר בו נאספו כל המשניות

1. ירושלמי מועד קטן פ"ג ה"ז, ונפסק בטוש"ע יו"ד סימן שצ"ד סעיף ד'.

שמוזכר בהם רבי מאיר). ועתה זכה לראות כי הנדר פעל את פעולתו. יצוין, כי אכן הקפיד לקיים נדרו זה עד ימיו האחרונים.

כשהגיעה השמועה הטובה לאזני רבו של רבנו רבי חויתה, הזדרז לשגר אגרת קצרה ומעודדת לתלמידו האהוב. ולמרות שהיה זה חולו של מועד, ראה צורך גדול למהר לכתוב לו המכתב כדי לרומם את רוחו ולבו.

סדור

רבי מאיר בעל הנס

זיע"א

Rabbi Meir Baal Hanes

דאר לכתאב אלמקדם הוא סלקם מן משניות ובריתות ותלכות ומאמרים ותלמוד ומדרשים אמצוע פיהם כלאם רבי מאיר בעל הנס דיע"א אדי מוקול עלא לסאנהו אדי נקראו לילה ונהאר ארבעמאש פי שהר איד אדי הוא יום פסח שני אדי הוא יום אלהלולא כתאעתו באש יעמרו נחת רוח לאוחו צדיק הוא רבי מאיר בעל הנס ויע"א עלא דאך אדי ישרי האד אלכתאב ויכללי פי ביתהו מתל קסדע יעני ענדהו שימות והנגא מן כל דיני בזכות סידנא רמב"ה אמן ודאכל האד אלכתאב פיהום מרע רמב"ה דיע"א וברכת אילנות והאד אלכתאב כאמל עלא כל שכל ובחרוף כשאן ובלגקודות:

אנשבע בשבועה ציון ואאן הויז
בגדג אפאשין עדד 40 בתוגם
שנת התרפ"ה

שער ספר 'הילולא דרמב"ה', בו היה הוגה הסב רבי רפאל, וחתימתו עליו בשלש שפות

חמאם אלף, יום ב' חוה"מ פסח התש"ה, תז"ל רו"ן [תזכו לשנים רבות ונעימות].

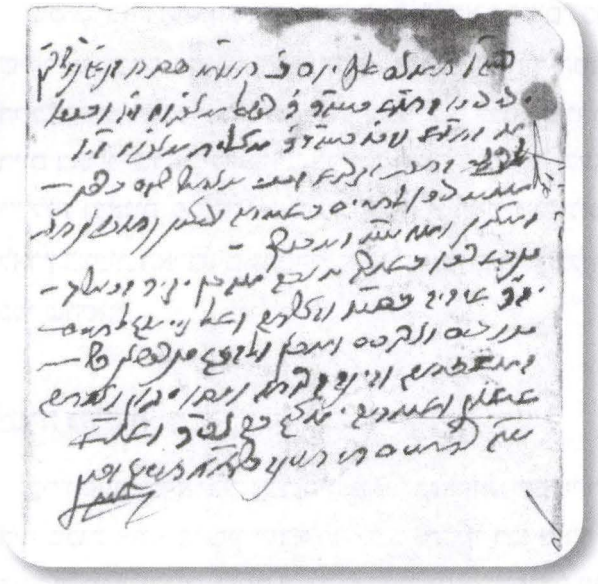
ידידנו החו"ש כמה"ר רפאל מאג'וז הי"ו ובננו זה החה"ש והכולל כמה"ר מצליח מאג'וז הי"ו. לרגלי החג הקדוש, הנני מאחל להם ברכת מועדנו לחיים, בשמחה ודיצות תחוגו את חג המצות ומועד טוב ומבורך. נתבשרנו בשורה טובה מהבן יקיר הנולד, יה"ר שיהיה בסימן טוב והצלחה של קיימא לחיים טובים וארוכים, ומכאן ולהבא נתרפאת כל המשפחה, והיתה הָרְוָחָה, נסו יגון ואנחה, ששון ושמחה ימצא בה אכי"ר. ושו"ש (ואתם שלום וביתכם שלום).

ע"ה רחמים חי חויתה בלא"א חנינא הכהן ס"ט

מכתב ברכה להולדת הבן החדש מרבו של רבנו

'מאיר נסים' נקרא התינוק הרך, כשתקוות הוריו מעתה **לאור ונס**. בבן זה ובשני הבנים הנוספים שבאו אחריו: רבי צמח ורבי רחמים, מצאו ההורים מרגוע ונוחם לנפשם הדואבת. במשך השנים זכה רבנו גם לשתי בנות שנישאו לתלמידי חכמים.

מכתב הברכה

בעיני בשר גשמיות, הדבר אינו מובן, מדוע רק אחרי חמש עשרה שנה מנישואי רבנו, חננו בורא עולם בחמשה ילדים בני קיימא בזה אחר זה?!

בבן זה ובבנים שבאו אחריו, מצאו ההורים מרגוע. תמונת האחים ב'שבת אחים גם יחד'.

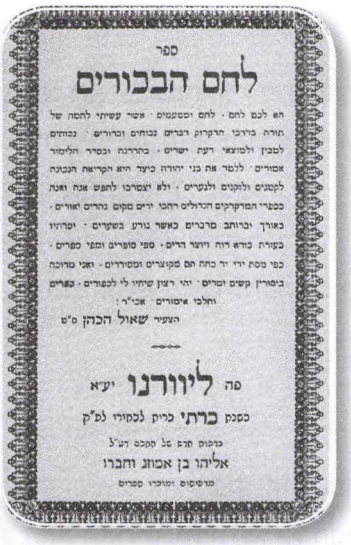
לימים, באירוע תורני שערכה ישיבת "כסא רחמים" בבני ברק, נשא דברים בנו של רבנו, ועמד בדבריו על עובדה מפליאה זו, תוך הסבר עומק מחשבותיו של הקב"ה, וכך אמר: "כנראה רצה ה' שבניו של רבנו יִיסְּדוּ ויקימו את הישיבה בבוא היום בארץ ישראל, כשעודם צעירים חדורים במרץ, וללא עול כבד של משפחות גדולות ודאגות פרנסה. אילו נולדו לרבנו בנים מיד לאחר נישואיו, היו מגיעים לארץ בשנות הארבעים לחייהם, וספק גדול אם היו מצליחים להעמיד את הישיבה כפי שהיא!".

מגיה מלידה

עודו פעוט בן ארבע, ניכר היה מאיר בגאונותו ונפשו האצילית, עד שאביו רבנו היה מכנה אותו בלשון חיבה **הרמב"ם** (**הגאון רבי מאיר בן מצליח**). רוב הילדים בגיל זה משתובבים, בונים מגדלים בקוביות, ומטפסים על כל עמוד מזדמן ברחוב, ואילו מאיר, הלמדן הקטן, יושב היה על ברכי אביו הגדול אשר היה מלמדו את כללי הקריאה והדקדוק העיקריים (תנועה גדולה ותנועה קטנה, שוא נע ושוא נח, דגש חזק ודגש קל, בג"ד כפ"ת אחר אהו"י רפה, ועוד מחוקי הדקדוק) על פי ספר "לחם הבכורים" (למרן הגאון **רבי שאול הכהן** זצ"ל רבה של ג'רבא).

עוד מגיל שלש, היה הילד מנסה לחקות את המבוגרים בכל דבר, מתוך מחשבה שאם המבוגרים יכולים, למה שהוא לא יוכל... בין השאר, לקח לו עפרון ומחברות, והיה מחקה כתיבת אותיות באשורית מתוך ספרים נדפסים, עד שקנה לו כתב נאה ומהודר. מאוחר יותר, בגיל שש, לא האמין המורה שלו בבית הספר "אור-תורה" שהוא זה הכותב את שיעורי הבית, כי תבנית האותיות היתה כשל מומחה ורגיל. ביקש המורה שיכתוב לו על הלוח מספר אותיות, והשתומם לראות כי אכן הוא הוא הכותב.

מגיל פעוט זה, כבר רכש את תכונת המגיה שתאפיין אותו ברבות הימים. על **הגהתו הראשונה שנכתבה בגיל... ארבע** (!), הוא מספר במאמר לדמותו של הגאון

ספר
לחם הבכורים
הא לכם לחם · לחם וכסנמים · אשר עשיתי לחמה של
תורה כירכי הרקדוק רבנים נבוחים וכורים · נכחדים
למבין ולמוצאי רעה ישרים · כהרכנה וכסרר הלימוד
אמוריים · לנסר את כני יהודה כיצר היא הקריאה הכניסה
לקמנים ולוקנים ולנקריס · ולא יצמרכו לחפש אנא ואנה
כספרי המדקדקים הנדולים רחבי דיים מקום נהרים ואורים ·
כאורך וברוחב מרנרים כאשר נורע בשקדים · ויהריו
בעורת כהא דוה ויוצר הדים · ספי סופרים ומבי כפרים ·
כפי נסת ירי יד כתה הם מקוצרים ומסודרים · ואני מרוכה
ביסורין קשים ומרים · יהי רצון שיהיו לי לכפורים · כפרים
וחלבי אימורים · אכי"ר ·
העתיר שאול הכהן מ"מ
פה ליוורנו יע"א
כשנת כרתי כריח לנקוברי נפ"ק
כדקוק קדש בב' הקהל רנ"ל
אליהו בן אמוזג וחברו
מנוקדים ומוכרו כפרים

שער ספר "לחם הבכורים" (מהדורא ישנה)

ערך והגיה: שמעון אריה
ספר לחם הבכורים
כללי דקדוק לשון הקדש ומבטאיו הישרים
יפה כלבנה, ברה כחמה, מעולפת ספורים
לשון וכתב, אותיות וחבנעות, ושרשים יקרים
ובניקוד הטיגריים וכוכת במישור באמרים ברים
לחקן בעוות ולהגית שגיאות שנפלו בסידורים
והכל בענוות־חן, לא־קם כמוהו לדור דורים
והמשיך בכללי הקקדק והשקא והדגש המפוארים
מלעיל ומלרע, פעלים וגזרות, ובניינים מסודרים
שמות ומלות ושעמים, מאירים לארץ ולדרים
ובסופו סולת למנחה על כ"ד ספרים
וקונטרס תפלת כהן קטולה ליוצר הרים
מעשה ידי כהן גדול, מעושר בשלשה כתרים
ראש רבני ג'רבא ואבי שושלת רוזנים ושרים
מרן הגאון רבי שאול הכהן זצ"ל
(מהקל"ב - התרי"ט) הנודע בשערים
במהדורה מוגהת ומתוקנת, עם כאות השרות וציונים מאירים
נערך ויסודר בס"ד
ביביליה רבה
ע"פ רשם ראשון
ליוורנו תרי"ל
ע"י תמליל ר.ב. מאוזי סיט
בשנת כמי חלב ודשן תשבע
נפשי (תשע"ב) לפ"ק
כל הזכויות שמורות
למכון "אוהלה הבאמ"ך"
שע"י מוסדות "אוהל משה"
לתורה וחסד
מלאמן 050-2-820620

שער ספר "לחם הבכורים" (מהדורא חדשה)

רבי שאול הכהן זצ"ל מחבר ספר "לחם הבכורים"[2] "זכורני פעם בילדותי, כבן 4-5, לקחתי עפרון צבעוני והתחלתי "להגיה" בסידור התפלה ע"פ כללי דקדוק שלימדני מר אבא זצ"ל. בברכת "אהבת עולם": בעבור אבותינו שֶׁבָּטְחוּ בך, הצגתי געיא גדולה (קו עומד) מתחת לבי"ת במלת שֶׁבָּטְחוּ. געה בי מר זקני ר' רפאל זצ"ל: מה אתה מקשקש שם בספר? עניתיו: כך צריך להיות, אחרת תהיה הבי"ת בקמץ חטוף (קמץ קטן) מפני השוא שאחריה. **הלא כה קבע ר' שאול בלחם הבכורים...".**

מצבת קבורת הגאון רבי שאל הכהן זצ"ל בג'רבא

מצבת קבורת הגאון רבי שאל הכהן זצ"ל במושב איתן

2. נדפס בתחילת ספר "לחם הבכורים".

בן ארבע ל'תיקון סופרים'

מיד אחר שקלט הבן את יסודות הדקדוק, החל רבנו במשנה מרץ ללמדו להכין הפרשה בטעמיה. ספר "תיקון סופרים" מונח היה בידו של האב, והבן קורא ונבחן על הקריאה בטעמיה ונקודותיה, בלי שיוותר לו רבנו אפילו על געיא.

העילוי הקטן התגלה ככלי קיבול מדהים, בור סוד שאינו מאבד טיפה, ותוך זמן קצר שלט בהכנת הפרשה כולה עם טעמים...

כדי להכין בצורה מושלמת, וכדי לקבל רצף של קריאת הפרשה כולה בלי שגיאות, קיבל הילד על עצמו שאם יטעה ולו טעות אחת בקריאת הפרשה מ'תיקון סופרים', ואפילו אם הטעות תהיה בפסוק האחרון, יחזור על כל הפרשה מתחילתה!

וכך, כבר בגיל חמש-שש היו כל פרשיות התורה בטעמיהן ודקדוקיהן שגורות להפליא בפיו של הילד על פה וכמונחות בכיסו, משל היה קורא ותיק עשרות בשנים.

לימים, אמר פעם מרן ראש הישיבה שליט"א בשיעור לכיתתו "כמה אני מודה לאבא שדחק בי להכין הקריאה בטעמיה בגיל ילדות, שכן כעת איני צריך כבר להכין". והוסיף: "רק שני דברים אני מצטער שלא למדתי אז: לזכור מקום סוף העליה, ולהבדיל בין תרסא לתלשא (שהראשון קצר והשני ארוך), כי כעת אני צריך לבדוק זאת בכל פעם לפני שאני קורא. אילו הייתי לומד זאת בגיל צעיר, לא הייתי צריך לזה, כי מה שלומדים בגיל צעיר נחקק במוח, ואילו בגיל מבוגר, גם כאשר חוזרים קשה לזכור". בינו נא זאת!

בן שבע לגמרא

בהיותו בגיל שבע, נוכח אביו הנרגש לראות כי בנו מאיר הצעיר בקי בחמשת חומשי תורה, ואף יודע לקראם מתוך "תיקון סופרים" בניקוד ובטעמים, או אז

החליט כי זהו עיתוי מתאים לילד המחונן להתחיל ללמוד גמרא!

הגאון רבי אליהו אלגז זצ"ל

נטלו בידו, והלך עמו אל בית הספר "אור תורה", שהיה תלמוד התורה היחידי בתונס. נכנס רבנו אל משרד המנהל **מר טביקה** כשידו אוחזת ביד בנו הקטן, ופנה אל המנהל בבקשה להכניסו לכיתת גמרא-ברכות (היא הכיתה הראשונה שלומדת גמרא) אצל המעיין העצום הגאון **רבי אליהו אלגז** זצ"ל[3], אך תנאי התנה עמו שבשום אופן לא ילמד הילד צרפתית ושאר מקצועות חול (כמו שקיבל עליו בשנת התר"ץ לפני שבא מג'רבא[4]).

אמד המנהל את גילו של הילד במבט קל, חייך מתחת לשפמו, ורק מפאת כבודו של רבנו לא ניכר הלעג בקולו כששאל: "וכי יודע הילד לקרוא חומש כל כך טוב, עד שכבודו מעוניין להקפיצו לכיתה בה לומדים ילדים בגיל 12?!".

"בבקשה, כבוד המנהל יכול לבוחנו" הגיב רבנו.

שלף המנהל חומש מזדמן ופתח בפרשת השבוע, פרשת משפטים, והורה לילד

3. מאחרוני תלמידיו של הגאון ר' שלמה דאנה זצ"ל, מח"ס שלמי תודה. הוא היה מעיין ישר וחד מאד (ופעם התבטא אמה"ג זצ"ל שהשיעור החלש ביותר שלמדתי אצלו שוה יותר משיעורים טובים אצל אחרים), ונלב"ע כבן שבעים ואחת בצרפת ביום כ"ח שבט התשכ"ו. היינו רגילים ללמוד אצלו פרשת השבוע שמו"ת ביום ששי ואחרי הפרשה אם נשאר קצת זמן היה אומר לנו חידושים מתוקים מדבש בשם המפרשים ובפרט בחומש בראשית, ורשמתי כמה מהם אצלי למזכרת. ופעם בא לבחון תלמידי ישיבת חברת התלמוד בשילהי התשי"ד ולמדנו בב"מ דף ק"ג ע"א אמר שמואל שליח ב"ד מנתח נתוחי אין אבל משכוני לא. בניחותא. וצעק עלינו ואמר שכחתם את העיון, וצ"ל בתמיה: נתוחי אין אבל משכוני לא?! והיה קשה לנו פירש"י שכ' ושליח ב"ד מנתח נתוחי. ואכן בשנת התשנ"ב שיערתי בלבי שצ"ל בגמ' פעמיים תיבת נתוחי. וכך צ"ל: "אמר שמואל שליח ב"ד מנתח נתוחי, [נתוחי] אין אבל משכוני לא". והמעתיק השמיט תיבה שניה כי חשבה לכפל. ויבוקש וימצא כן בדק"ס. ולא קאי איניש אדעתיה דרביה וכו'. וראה עוד אודותיו בספר "תולדות חכמי תונס" בסופו בקונטרס "תרשיש ואיים" עמוד שס"א, ובירחון אור-תורה חשון התשס"ד עמוד ק'. **נאמ"ן ס"ט.**

4. ראה בחלק א' פרק י"ב.

תלמידי בית ספר "אור תורה" בסיום ההפסקה עומדים בשורות כדי לעלות לכתות

לקרוא. מאיר הקטן קרא במהירות וביסודיות, והמנהל מקשיב. ברגע הראשון היה מבע ספקני בעיניו, אך אט אט נזדקף גוו מהתפעלות, ואז לפתע עצר אותו בתרועת ניצחון וקרא: "טעות! קראת 'ויצאה אשתו עמו' כשהצד"י בצירי, והרי הצד"י מנוקדת בשוא!".

הילד לא התבלבל. הוא חשב כי המנהל מתכוון לבוחנו, ומיד הסביר בבהירות כי מדובר בשוא הבא לאחר קמץ רחב שהוא שוא נע שהגייתו דומה לצירי... הפעם, המנהל לא הבין, וביקש מהילד לשוב על הסברו, והילד חזר על הכלל בבהירות.

המנהל שלא היה בקי כלל בכללי הדקדוק, לחש לרבנו: "אומַר את האמת, אני לא הבנתי, אך ניכר כי הוא מבין על מה מדובר!".

באותו רגע, התקבל מאיר בן השבע לכיתת הגמרא, והחל ללמוד מסכת ברכות אצל הגאון רבי **אליהו אלגז** זצ"ל, בחברת תלמידים שגילם כפול ממנו, ובן פורת יוסף עלה על כל התלמידים!

"ואני זוכר מילדותי" הוא מספר[5] "אצל מו"ר ר' **אליהו אלגז** זצ"ל (תלמידו של הגאון בעל שלמי תודה), שכל דיבור רש"י בחומש או בגמרא היה חויה בפני עצמה, שכל התלמידים מחפשים "מה הוקשה לו". וכל שכן אם רש"י כותב "כלומר". וכשלומדים מהרש"א על התוספות, בדרך כלל יש לו קושיא נעלמת ומתחיל "רצונם לומר... ודו"ק". וצריך לדקדק בשינים, הדק היטב היטב הדק, להבין מה רוצה מהרש"א "דוק בככי ותשכח בניגרי" (שבת דף קנ"ב ע"א). וכל שכן כשלומדים "משמרות כהונה" על הסוגיא. עמוק עמוק מי ימצאנו. כידוע ומפורסם".

ד"ר דוד שלום

במשך השנה, הספיק הילד ללמוד אצל רבי אליהו כמה פרקים ממסכת ברכות ופרק אלו מציאות, פרק המפקיד וחצי פרק הזהב עם רש"י תוס' ומהרש"א. בנוסף, למד שם הילד גם את תִּרְגּוּם החומש לערבית (לפי התרגום המקובל בתונס שיסודו מרב סעדיה גאון), וכן למד את ספרי הנביאים[6].

אגב, פעם סיפר רבנו לבנו רבי מאיר על שלטונו המוחלט של רבו רבי אליהו ביצרו. היה זה בערך בשנת התשט"ז, כאשר הגיע רופא בשם **ד"ר שלום דוד** (טביב שלום) ז"ל[7] לבית הדין הרבני בתונס כדי לבדוק בהתנדבות את מצב בריאותם של

5. בהקדמה לשו"ת "איש מצליח" ח"א (הנדפס מחדש עם הערות שיח אלעזר).

6. ראה במאמרו "שירת חכמי ספרד" (נדפס בקובץ מאמרים) שכתב: "זכורני בילדותי בבי"ס "אור תורה" בתונס, הקדישו מספר שעות בשבוע ללימוד נביאים. היו לנו שלש מנגינות לנביאים: מנגינת נביאים, מנגינה של הפטרות, ומנגינה של הפטרות החגים, וכולן מנגינות מסורתיות שהקפידו עליהן בבית הכנסת בדיוק רב".

7. ד"ר שלום היה רופא המחבב את הדת. בילדותו חלה מאד, ונדרה אמו שאם יבריא ויהיה רופא, לא ידרוש מחיר מלא עבור ביקוריו, רק מה שיתנו לו יקבל. ואכן עמד בנדר אמו עד יום מותו, למרות שהיא סיפרה על נדרה, וכולם ניצלוהו עד תום. בתחילת עבודתו כרופא, היה פעם חולה מסוכן שהרופאים נואשו מחייו. והיות שכאמור ד"ר שלום לא דרש מחיר מלא, החליטה המשפחה להזמינו, כי אם לא יועיל, לא יזיק (לכיס). כשביקר את החולה וראה את מצבו האבוד, לא רצה לייאשו לגמרי, ולכן נזרק מפיו שתרופתו היא באכילת בצל חי... המשפחה נתלתה בָּעֲלָה זה, והכריחו את החולה שיאכל בצל, ועוד בצל, ועוד בצל. והנה, לאחר מספר ימים ראו להפתעתם שיפור ניכר במצבו. ד"ר שלום הוזמן שוב, ונדהם להיווכח כי המחלה חלפה. הורה איפוא לבני המשפחה שיפסיק להאכילו בצל, ונתן לו תרופות מחזקות, והחולה הסופני הבריא לאושרם של קרוביו. מאז נודע שמו של ד"ר שלום ברחבי המדינה, והיה גם רופא של המלך "הביי". בהלווייתו

הדיינים[8]. בין השאר הוא בדק את רבי אליהו שהיה רגיל מאד בעישון, ולאחר בדיקה הזהירו "ריאתך שחורה!". באותה שעה אחז בידו חצי סיגריה, ומיד עמד וזרקה לארץ. ולא זז משם עד שנשבע שלא יעשן עד יום מותו! רבנו שנכח בשעת מעשה, הזכיר לו "תגיד בלא נדר, כי לא תוכל לעמוד בזה". אך רבי אליהו שהיה בעל רצון חזק ואופי תקיף לא הסכים ואמר "תראה שאני אצליח!". ואכן, מאז הפסיק כליל לעשן, וכדי להתגבר על תאות העישון היה מריח טבק, עד שנגמל לחלוטין[9].

ד"ר שלום עומד בסמוך לבית כנסת בתונס

"קופצים על הספסלים למצוא קושית רש"י"

בהיות הילד מאיר בגיל שבע וחצי, ראה אביו - רבנו את כשרונו של בנו היניק והחכים, ודחק בהנהלת בית הספר להעלות את הילד לכיתת "בבא מציעא", הלומדים את הסוגיות העמוקות בפרק "הזהב" עם רש"י ותוספות. למרות שילדי כתה זו היו בגיל י"ב-י"ג, דרש מבנו הקט להצטיין בלימודיו וידיעותיו יותר מכל בני הכיתה!

על חוויות הילדות של אותם ימים, הוא מספר בעצמו בתחילת המבוא לספרו

הלכו אחר מטתו רגלי (למרות שבית העלמין היה רחוק) כעשרת אלפים יהודים וערבים. פעם אמר ד"ר שלום לרבנו: עלתה בי תמיהה לנוכח בריאותם של הרבנים על אף שאינם מתעמלים, אך משהגעתי לבית הכנסת וראיתי אותם עומדים ויושבים, כורעים ומתנועעים, הבנתי כי זו ההתעמלות שלהם. מעניין לציין, כי בסוף ימיו היה נותן טיפות או כדורים ע"פ חשבון שם הוי"ה, אהי"ה, וכדומה. יהי זכרו ברוך.

8. באותו זמן ממעטים היו לבקר אצל הרופא, כי לא היה קיים "ביטוח בריאות", וכל מי שהלך לרופא שילם דמי ביקור מלא.

9. מרן ראש הישיבה שליט"א בקונטרס "תרשיש ואיים" (נדפס בסוף ספר "תולדות חכמי תונס").

"לא תשיך":

בע"ז עמ"י עש"ז

ספר
לא תשיך
חידושים ובאורים ומבחנים
על פרק "איזהו נשך"

ח"א - **ארים נפי**, חידושים ובאורים בדרך הפשט, ובסופו קונטרס **כרם חמ"ד** (חידושים מגורמא דינקותא) ומבחנים, לפרק איזהו נשך (על גמרא פרש"י ותוספות, הרא"ש, מהרש"א מהרש"ל ומהרי"ם, משפרות כתונה ותרש"ש, ועוד).

מאתי הצב"י **נאמ"ן ס"ט** ראש ישיבת "כסא רחמים"

ח"ב - **ברך משה**, חידושים ובאורים ומבחנים כנ"ל (על הגמ' ותספרשים והפוסקים בהלכות רבית)

מאת הגאון המופלא ר' **משה חלוי** וצ"ל ר"מ בישיבת "כסא רחמים" (מחיים מנוחת אהבה, מלוה ה', ועוד).

יו"ל ע"י **ישיבת כסא רחמים** תכב"ץ, בני ברק

חכורית יום ד' החנוכה בשנת: ראיתי והנה **מנורת זהב כלה** (תשס"ח) לפ"ק **נאמ"ן ס"ט**

שער הספר "לא תשיך"

"בסוף שנת התשי"ב לחץ אבא להעביר אותי לכתת בבא מציעא שהיו לומדים אז פרק אלו מציאות. אני זוכר היטב את הקטע "בתלת מילי עבידי רבנן דמשנו" (ב"מ דף כ"ג ע"א), ואת הסיפור היפה על מר זוטרא וגביע הכסף (שם דף כ"ד ע"א). אבל מעולם לא אמר לי הרב להגיד שיעור[10], עד סוף פרק אלו מציאות (ב"מ דף ל"ב סע"א) שידעתי לפסק את קושית הגמרא יותר טוב מבחור אחר, שָׂם הרב עינו עלי ואמר לי: מחר תגיד את השיעור. והשתדלתי כמה שיכולתי - כמובן בעזרת אמה"ג זצ"ל - להכין את השיעור, ומאז נחשבתי כתלמיד מן המנין. והנה הגיע הפרק הקשה במסכת בבא מציעא: "פרק הזהב". הייתי טורח מאד ימים ולילות לעיין רש"י ותוספות, כי אחרת לא אבין את השיעור. זכורני שכמעט על כל דיבור רש"י היה הרב שואל: מה הוקשה לו? **והיינו מתאמצים ומתחרים, ולפעמים ממש קופצים על הספסלים למצוא קושיית רש"י, ואשרי התלמיד שזכה לחיוך ולהארת פנים מאת הרב, שכיוון לדעת רש"י!".**

"טעם העונג לא מש מפי"

באותם ימים, היו התלמידים מכינים מדי ערב את הסוגיא בביתם, ולמחרת, בשמונה בבוקר מתייצבים כולם לפני רבם לשיעור. והנה ערב אחד, הכין הבן את אחד מדיבורי התוספות היותר קשים במסכת בבא מציעא. את הקושיא הבין בקלות, אך כשהגיע לתירוץ התקשה מאוד בהבנתו. לאחר עיון מעמיק, עלתה בידו הבנה מסוימת, ניגש לאביו - רבנו, והרצה לפניו את הסברו לראות היעמדו

10. מרן ראש הישיבה שליט"א בקונטרס "תרשיש ואיים" (נדפס בסוף ספר "תולדות חכמי תונס").

דבריו לפניו. שמע אביו, שלל את הפירוש, ורצה לומר לו את הביאור הנכון. אולם הילד לא הסכים, ואמר "אנסה עוד לעיין". לאחר שעיין זמן מה, חזר הילד שוב לאביו ובפיו פירוש שונה, אך גם אותו דחה האב, ושוב דחק בו "בוא ואפרש לך, זה תירוץ קשה...", אך הבן לא אבה "מדוע אבא מצליח להבין ואני לא?! רוצה אני להבין בכוחות עצמי, כדי שגם כאשר אבא אינו נמצא לידי אוכל להבין את הסוגיא".

הילד השקדן החליט לא לוותר. הוא ישב ועיין שוב ושוב בענין, כשהוא מאמץ את מוחו הצעיר ברצון עז להבין את התירוץ לאשורו. השעה כבר התאחרה, אך הוא המשיך. והנה לפתע אורו עיניו, ונראה היה לו כי הצליח להבין את כוונתם של רבותינו בעלי התוספות. באותו רגע, נהרה של שמחה הציפה את פניו. עיניו הַמְחַשְׁבוֹת להיעצם מחמת העייפות, אורו באחת, וזיק של אושר ניצת בהן.

מיהר הילד לאביו והציג בפניו את אשר העלה בחכתו לראות היצדקו דבריו. התפעל האב עד מאד, תפשו ונשקו על ראשו כשבזויות עיניו מתגלגלות דמעות אושר. "זהו הפירוש הנכון, בני! אשריך שזכית לכוון לדעת גדולים, כך פירש בגאונותו מהר"ם מלובלין". רק אז נפנה הילד לישון את שינת העובד כשבפיו טעם מתוק מדבש שלא ישכח.

על אותו טעם מתוק שנותר בפיו עד היום, מספר בעצמו הילד שהפך ברבות הימים לאחד מגדולי ראשי הישיבות, במבוא לספרו "לא תשיך" (עמ' 10): "זכורני תוספות אחד במסכת בבא מציעא (דף מ"ו ע"א) בד"ה בפרוטטות, שישבתי עליו כשעה אחת ופני אל הקיר עד שהבנתי אותו בעצמי, אם כי אבא זצ"ל רצה פעם ופעמיים להסביר לי אותו. וטעם העונג לא מש מפי עד היום, אם כי עברו מאז למעלה מ-52 שנה".

באותו מבוא בו העלה את זכרונות ילדותו, ממשיך מרן ראש הישיבה שליט"א, ומספר על כמה דברים שהתקשה בהם: "מאותה תקופה זכורני כמה מושגים היו קשים לי לשכלי הילדותי להבין בגמרא. למשל בסוגית תגרי לוד (ב"מ דף מ"ט

ע"ב) היה קשה לי להבין ששתות קטן משלישׁ, עד שהרב בכשרונו הפדגוגי המחיש לנו בתמונה על הלוח איך מחלקים תפוז לששה פלחים ואיך לשלשה פלחים. בדף הבא (ב"מ דף נ' ע"ב) היה קשה לכל הכתה להבין מה זה "תפשוט דביטול מקח לרבנן לעולם חוזר", עד שהרב זצ"ל התבטא על התלמידים: "בתפשוט עשו טיפשות" (זכורני שהתייגע בכל יום שעתיים רצופות להסביר לנו את הסוגיא, וחזר עליה כמעט כל השבוע), וכשחזרתי אצל אבא (וידע מהקשיים שהיו לנו בשיעור) פישט ויישר לי את הדברים ב-10 דקות, עד שתמהתי ואמרתי "זה הכל?!" וענה בניחותא: זה הכל... סוף סוף למדנו גם התוספות הארוך והנורא "הים גדול ורחב ידים" בדף י"ם (נ') ע"א...".

כחיזוק לכך שיש לעודד את הילד כאשר הוא משמיע חידוש תורה, הוא מספר שם בהמשך: "פעם שאלתי קושיא לאמה"ג זצ"ל בפירש"י ב"מ דף נ"ב סע"א, ונהנה ממנה מאד וסיפר לסבא בחדר השני, יצא הסבא ואמר לי: "רש"י בגן-עדן כעת משתעשע בקושייתך"... ופעם הצעתי פירוש בדבור רש"י קשה בפסחים דף י"ח סע"א שהמפרשים נתחבטו בו מאד, וזה היה בערב תשעה באב התשי"ט לפני חצות. תיקן לי אמה"ג זצ"ל את הסגנון וסיים בו: "וזה כפתור ופרח, ותשקוט

טעם העונג לא מש מפיו. מרן ראש הישיבה שליט"א

הארש". זו היתה הפעם היחידה בחיים שכתב לי כפתור ופרח. מרוב שמחה כמעט לא הרגשתי תשעה באב...".

מפעים אגב לראות מה הם זכרונות ילדותו ומה היו חוויותיו של ילד בן שבע...

על חוויה נוספת מסוג נעלה זה, הוא מספר במאמר "הרב ותלמידו"[11]:

"בטל ילדותי, מצאתי בספריה בבית סידור "נהורא השלם" נוסח אשכנז, מלא רמזים וכוונות (כוונות פשטיות וכוונות נסתרות), וחשקתי לעשות כמוהו. והנה ביום אחד בפסקת ויברך דוד בפסוק "ומצאת את לבבו נאמן לפניך", עלה בלבי כי נאמן באתב"ש עולה בגימטריא חת"ך, והוא שם קדוש הממונה על הפרנסה כנודע. סיפרתי זה לאמה"ג זצ"ל ביום שבת, אמר לי: מה ענין לגימטריא זו כאן? שתקתי. והשיב מר זקני: זה בא לרמוז שאדם הנאמן במשאו ובמתנו פרנסתו מזומנת לו, כמו שאמר הכתוב וצדיק באמונתו יחיה. ולכן נאמן עולה חת"ך באתב"ש [ואז לא ידעתי שאחרי עשרות שנים אחתום את שמי נאמ"ן ס"ט. ושוב מצאתי חתימה כזו כמדומני בספר ראש משביר]".

שי מארץ הקודש

כאמור, הילד מאיר עבר ברמתו את כל בני כיתתו, לבד מאחד. הלה, שהיה גדול ממנו בכמה שנים, עלה עליו בחריפות. רבנו לא קיבל זאת, ודרש מבנו להתאמץ יותר, כי ידע שביכולתו לכבוש אף פסגה זו.

באותו זמן, הגיע שליח מארץ ישראל בשם הרב **זאב גולד** זצ"ל. הוא ביקר בכיתתו של הילד מאיר, וביקש לבחון התלמידים. את המבחן הוא פתח בשאלה: "מי יודע למה קראו למקום ההוא באר שבע?". כל ילדי הכתה שכאמור היו בני י"ב-י"ג לא ידעו את התשובה, מלבד הילד מאיר שהצביע וענה מיד "כי שם נשבעו שניהם".

11. נדפס בספרו "דרכי העיון" (עמוד קע"ג).

הרב האורח התפעל מהתשובה המהירה של הקטן שבכתה, וביקש להיפגש עם אביו רבנו. כשנפגשו, שיבח הרב גולד את כשרונותיו של הבן, וביקש מאביו לקחתו אִתּוֹ ללמוד בישיבות בארץ ישראל, אך רבנו לא הסכים מסיבות שונות. כאות הוקרה, הבטיח הרב גולד שבשובו לארץ ישראל, ישלח לילד שי מארץ הקודש. ואכן, שלח לו ששה סדרי משנה (עם פירוש רבנו עובדיה מברטנורא ותוספות יום טוב), בצירוף מכתב ברכה נלהב שיזכה לגדול בתורה ויפוצו מעיינותיו חוצה. רבנו החזיר מכתב תודה לרב גולד על ברכותיו, ובפרט על שבירך את בנו לגדול בתורה, ברכה שבאותו זמן עזוב מתורה לא היתה שכיחה.

בס"ד

תונס יום ר"ח סיון המקודש התשי"ב, 25 מאי 1952.

לכבוד האדון הנכבד ד"ר י. וינשטיין יצ"ו:

מנהל המחלקה לחנוך ותרבות תורניים בגולה, הסוכנות היהודית, ירושלים ת"ו.

רמ"נ

מה נכבד היום הזה יום בשורה שקיבל בני מאיר יצ"ו תלמיד בביה"ס "אור תורה" תשורתכם הנכבדת, את המשנה בשני כרכים נהדרים ויפים, עם מכתב ממעלתכם בשמו מיום כ"ט טבת ש"ז [שנה זו] ובו רצוף ברכה יקרה מפז.

את תודתנו העמוקה הננו מביעים בזה, ויה"ר שנזכה להתראות יחד בארץ, אם יעזור ה' בקרוב אכי"ר.

בכבוד רב ובברכת חג שמח ומקודש.

מכתב שכתב רבנו כאות תודה על המשניות שקיבל בנו

מאוחר יותר, בשנת התשי"ג, למד הילד מאיר פרק "איזהו נשך" בחדשי הקיץ בכפר "אלמרסה" אצל ספרא רבא הגאון **רבי מיכאל כהן** שליט"א (שהיה סופר גיטין

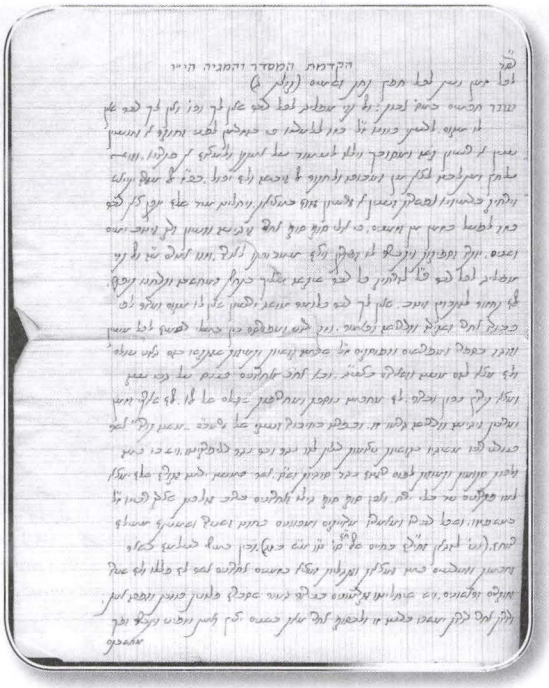

לימוד יומי בבית הכנסת "פילוס" במרכז רבי יוסף סוסו הכהן. 1. רבי אברהם כהן 2. רבי יעקב סלוירה 3. רבי חיים עידאן 4. רבי מרדכי שמעוני 5. רבי שמואל עידאן 6. רבי משה חדאד 7. רבי יוסף שמאמה 8. רבי יצחק בוחניק 9. רבי יונה כהן

הגאון רבי יצחק בוחניק זצ"ל, ראש ישיבת "חברת התלמוד" בתונס

בבית דין בתונס ואח"כ עלה לארץ ושימש כמזכיר ב"ד בבאר-שבע כמה שנים, מח"ס ח"י ברכות על מסכת ברכות, ועוד). בחשון התשי"ד, בהיותו בגיל תשע, החל ללמוד בישיבת "חברת התלמוד" אצל הגאונים **רבי יצחק בוחניק** זצ"ל (מגדולי תלמידיו של רבנו ומח"ס ויאמר יצחק על הש"ס, ועוד), **ורבי יוסף סוסו הכהן** זצ"ל (לפנים רב בגאבס ובסוף ימיו בבאר-שבע, מח"ס שו"ת "חיים ביד" ב' חלקים ועוד). על לימודיו אצל רבי יצחק בוחניק, הוא כותב בהקדמת ספרו של הרב בוחניק "ויאמר יצחק" (שיצא בעריכתו): "מנעורי גדלני וממעין תורתו הרווני כנגב באפיקים".

הקדמת הספר "ויאמר יצחק" בכתב ידו של מרן ראש הישיבה שליט"א

החידוש הראשון

הבן הגדול עלה ונתעלה, וכבר בגיל רך מאוד רכש ידיעות מקיפות בש"ס ופוסקים, תוך כדי כתיבת חידושים ובירורי הלכה, כדרישת אביו ממנו ומאֶחיו שיעיינו בגמרא ובמפרשים וכך יחדשו חידושים ויעלום על הכתב. וזאת, על אף שבעירם שום נער לא העלה חידושים על הכתב!

את חידושיו, החל הילד לכתוב בגיל צעיר מאוד, בכתב יד ספרדי, שכמעט ואין משתמשים בו היום. חידושו הראשון בגמרא הבריק במוחו בשנת התשי"ג, כאשר היה בסך הכל בגיל שמונה. היה זה חידוש שפתח שער לרבבות החידושים שבאו אחריו. כיצד התחדש לו החידוש, הוא מספר במבוא לספרו "לא תשיך": "ביום שבת ט"ז בטבת התשי"ג, עיינתי כל היום בסוגיא דב"מ דף מ"ח ע"א, כי למחר "אני קרוא לה עם המלך" (אני מגיד את השיעור), ועמדתי בקושיא עצומה

מתחת לתמונה הופיע הכיתוב הבא מאת רבנו: זה תצלום הכתה שלומד בה בני מאיר מאזוז יצ"ו במסכת בבא מציעא, אצל הרב יצחק בוחניק יצ"ו, ב"חברת התלמוד" אשר בישיבת "בית שלום", בביהכ"נ הגדול ברחוב פאריש (פאריז) בתונס 107, בני הוא היושב חמישי מימין הרב, בגיל תשע שנים ואין ישיבתם בכאן לפי ידיעתם רק כאשר הזדמן. התצלום היה ביום ער"ח סיון המקודש התשי"ד. דברי האב: הצעיר ע"ה מצליח בלא"א ר' רפאל מאזוז סילט"א

בסוף העמוד... שאלתי לאמה"ג זצ"ל כמה פעמים ולא ענני. לבסוף אמרתי לו: "מה אענה לרב למחר אם ישאל אותי?", הפטיר אבא: "גם הרב לא יודע"... ואכן במוצאי שבת בדק אבא ומצא בשיטה מקובצת בשם הרמב"ן והריטב"א שאינם גורסים מלת ואשכח (וכמדומה כן מצאתי אח"כ גם בדקדוקי סופרים). **ואז כתב לי את החידוש הראשון בגמרא!**".

בשנת התשט"ז, אחד הארגונים בירושלים שעסקו בעידוד כתיבת חידושי תורה, ערך תחרות והענקת מלגות על מאמרים מובחרים, ואף ליושבי חו"ל שלחו הודעה על כך. להפתעתם, נשלח אליהם מתונס בירת תוניסיה מאמר הלכתי עמוק בנושא "הכלאים לאור ההלכה", עם בירור שיטות הראשונים בענין, שיטת הרמב"ם ומשא ומתן בדברי נושאי כליו - המגיד משנה והכסף משנה ועוד, שיטת הטור ביורה דעה סימן רצ"ד והבית יוסף שם, פלפול בדברי האחרונים מהרש"א ומשמרות כהונה בקידושין דף ט"ל בביאור הסוגיא, וכן הלאה עד לבירור ההלכה למעשה. המאמר הנפלא ערוך היה בטוב טעם ודעת בלשון תלמודית צחה ורהוטה.

והנה, מכל המאמרים הרבים שנשלחו מתונס, זכה בפרס מסידרה ראשונה מאמר זה, שנשלח על ידי הנער **מאיר מאזוז** בגיל 11. הפרס שנשלח אליו לתונס עם הקדשה מהארגון בירושלים, היה ספר "שיטה מקובצת" לבבא מציעא בשלשה כרכים (הוצאת אברהם ציוני תל אביב).

"הַחָכְמָה וְהַמַּדָּע נָתוּן לָךְ"

כבר מקטנותו, יקדה בלבו הטהור אש קנאת האמת לכבודה של תורה. בשנת התשט"ז, בהיותו בגיל 11, קלטה אזנו כיצד בחורים שלמדו צרפתית מתפארים בידיעותיהם בחכמת האלגברה ודומיה, ומקניטים אותו ואת רבותיו בשאלות חשבוניות, באמרם: 'פתור נא שאלה זו וזו...'.

לא יכול היה לראות כבלע את הקודש, ולתת להם הרגשה כאילו השיגו דברים שאין בתורה, אזי שם לבו להעמיק חקר בכל הסוגיות הקשות והעמוקות שבש"ס אשר יש בהם ענייני חשבון והנדסה, כגון מסכת כלאים, עירובין, ראש השנה ועוד. כמו כן עיין בביאורי הרב בעל תוספות יום טוב על המשניות שם, ובשאר ספרי פוסקים שעוסקים בכגון אלו.

ואכן, תוך זמן קצר, דלה הילד בגאונותו מתוך עומק הסוגיות את כל חכמת החשבון כולה בצורה מפליאה. וזאת מבלי לנגוע בשום ספר חשבון, שלא היה אחד כזה בבית רבנו! ויותר מכך, אף גילה בה כללים חדשים שלא נגע בהם אדם מעולם, ותוך רגעים אחדים הצליח לחשב מערכות שלמות בחשבון ללא מאמץ כלל[12].

כאן יש לציין כי אביו - רבנו אמנם העריך את מקצועות החשבון והדקדוק, וראה בהם רקחות וטבחות למקצועות התורה, אך לא רצה שבניו יבלו זמן רב בלימודים אלו. כמו שאמרו במסכת ברכות (כ"ח ע"ב): "ומנעו בניכם מן ההגיון,

12. פעם אמר שאם ילמדו בסמינרים לפי השיטה שגילה בחשבון, כולם יקלטו בקלות ובמהירות את לימוד החשבון.

משום דמשכא", שלבסוף עלול הלומד להימשך אחר לימוד צדדי זה, ולעשות את התורה טפל, חלילה. ולכן, ספרים שאביו רבנו היה אומר לו לא לקוראם משום ביטול זמן, היה 'בולעם' בשעת האוכל.

תחרות עם המחשב

על נסיבות אלו שהביאוהו בקטנותו ללמוד חכמת החשבון, הוא מספר במבוא לספרו "לא תשיך" (עמ' 10):

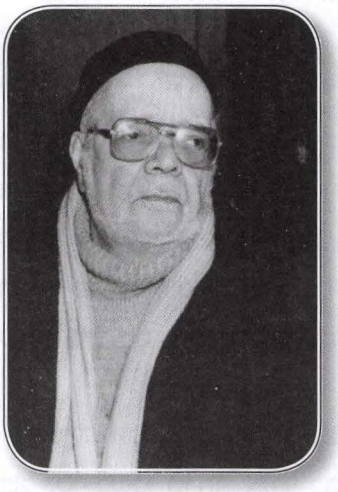
"אני הכותב למדתי בילדותי ארבעת אבות החשבון מפי סבא זצ"ל: חיבור, חיסור, כפל וחילוק. וכיון שהיו בחורים גדולים בישיבה שלמדו צרפתית (אני לא למדתי) ומקניטים אותי לאמר: פתור-נא שאלה זו וזו בחשבון, והיו מספרים למו"ר ר' יוסף סוסו הכהן זצ"ל (בערך בשנת התשט"ז) על שאלות חשבוניות שלמדו באלגברה, כגון: "הבן בגיל 10 שנים, והאב בגיל 35 שנים, בעוד כמה שנים יגיע הבן למחצית גילו של האב?" (הרב היה עונה בפשטות: מאי נפקא מינה בשאלות כאלה למעשה?). מאז שמתי לבי ללמוד כל מקום בש"ס שיש בו חשבון והנדסה (כלאים, עירובין, ראש השנה ועוד), וגם בתוספות יום טוב, ובשו"ת חוות יאיר (סי' קע"ב) וחוט השני (סי' צ"ז) וספר כוזרי שני (מטה דן, לר' דוד ניטו) ועוד, כי ספרי חשבון ממש לא היו בבית. ולאחר זמן לא רב הפתעתי את חבריי במשוואה אלגברית מסובכת שלא ידעו לפתור אותה, ואני מצאתי לה פתרון על ידי כלל שגיליתי בס"ד. גם למדתי להכפיל בעל פה מספרים בגבול האלף, כגון 277 x 789 וכדומה, בהחלפת ספרות באותיות, וכן לעשות מכפלה בשורה אחת (עד עשר ספרות). גם למצוא כל תאריך לועזי (אף לפני אלף שנה) באיזה יום חל מימי השבוע, תוך שניות אחדות (ע"פ כלל שכתבתי בס"ד בספרי סלת נקיה, פרק כ"ד), ובשנת התשנ"א בדרום-אפריקה עשיתי "תחרות" בזה עם המחשב, והכל בזכות העיון!".

כל עכבה לטובה

הגאון רבי יוסף סוסו הכהן זצ"ל

הגאון רבי אברהם הכהן זצ"ל, רבה הראשי של צפאקס

לימים, בסביבות שנת התשכ"ב, היה אביו - רבנו, בעיצומה של פעילות בלתי נלאית למשוך את לב הנוער הצעיר בתונס אל חיק התורה הקדושה ללא שום עירוב לימודי חול. והנה הגיע אליו בחור בגיל עשרים, בשם אליהו ענקרי, סטודנט מוכשר שלמד באוניברסיטת תונס במגמת מתמטיקה. הוא עמד לקראת תום לימודיו ולפני הוצאת תעודת בגרות צרפתית, אך יד ההשגחה הובילה אותו להיפגש עם רבנו, ומאז השתנו חייו. הוא היה גר בצפאקס שבדרום תוניסיה, ורב המקום - הגאון רבי **אברהם הכהן** זצ"ל[13] אמר לו "אם אתה נוסע לעיר הבירה, כדאי שתלמד מרבי מצליח, הוא גאון גדול". אולם כאשר היה בעיר הבירה, לא תכנן ללכת אליו. מעיר הבירה עמד לטוס לצרפת כדי להשתלם במקצוע שלמד, אך כשכבר ישב על מקומו בבטן המטוס, קָרְאוּ בשמו ואילצו אותו לרדת מהמטוס. באותה תקופה, היה מחסור במורים לבתי הספר, ולכן נחקק חוק שמי שיש לו תארים, לא יצא מהמדינה. כיון שכך, אמר לעצמו "אם כבר התעכבתי, אלך לראות את רבי מצליח".

בירר היכן מקום מגוריו של רבנו, ונקש על דלת ביתו. הוא כלל לא שיער בדעתו כי בעצם נוקש הוא עתה על פתחו של עולם התורה, ומעתה ואילך ישתנו חייו מן הקצה אל הקצה.

13. מח"ס אביאסף, מלל לאברהם ועוד, ובסוף ימיו רבה של שכונת תלפיות בירושלים.

רבנו עצמו פתח את הדלת והכניסו בברכה. לפניו נגלה מראה לא שגרתי. סביב שלחן גדול ישבו שלשת בניו של רבנו, ועיינו בגמרות גדולות. רבנו שאלו למבוקשו, והבחור סיפר על הטיסה שהתבטלה, וביקש אם יוכל הרב להקדיש מזמנו בכל יום כדי ללמוד עמו.

רבנו חייך והשיב לו בסבר פנים יפות: "אמנם אין עתותיי בידי, אך כיון שכיום כמעט ואין צעירים שמבקשים ללמוד תורה, אקדיש לך בלי נדר שעה בכל ערב, משמונה עד תשע, כדי לתת לך כלים ללימוד העיון בש"ס!". שמע כך הסטודנט, ותיקן את רבנו כי אין כוונתו ללימוד גמרא כי-אם ללימוד תורת הסוד עליה שמע נפלאות...

"מנין לי תורת הנסתר?! אינני מקובל..." התחמק רבנו. אך הנער כנראה עשה 'שיעורי בית' על דמותו של רבנו, ו'הזכיר' לו את המשא ומתן בענייני קבלה שקיים עם הגאון **רבי עובדיה הדאיה** זצ"ל שנדפס בשו"ת "ישכיל עבדי". כשראה רבנו שהצעיר עיקש בדעתו, בחר ללמדו את הסדר הנכון בלימוד. בסבלנות, ישב והסביר לו כי לא שייך להקדים וללמוד קבלה לפני לימוד הפשט. והרי זה, להבדיל, כמו אדם שאינו מבין בחשמל, שעלול להתחשמל אם ייגע בחוטי חשמל. קיבל הסטודנט את הדברים, שכר חדר בעיר הבירה, והחל לומד מדי ערב עם רבנו במשך שעה-שעתיים פרק רביעי במסכת ברכות.

לאחר חודש שבו לימדו רבנו כל ערב, הגיש הבחור לרבנו מעטפה מכובדת של כסף כשכר טרחה. אולם רבנו סירב לקבלה בשום פנים ואופן, באמרו "יש לי פרנסה, ואין סיבה ליהנות מן התורה!".

"אם כך", ניסה הבחור ל'איים' "אפסיק לבוא". רבנו שהרגיש כי הוא אומר זאת רק כדי לדחוק בו לקחת את הכסף, השיב בהחלטיות "אין בעיה, תפסיק!". כשראה הבחור כי הדבר כל-כך עקרוני אצלו, חדל מלדחוק בו, והמשיך לבוא ללמוד בכל ערב.

וכך, הוא אמנם הפסיד את כרטיס הטיסה לצרפת, אך הרויח כרטיס כניסה לעולמה של תורה.

מתמטיקה בלי אוניברסיטה

באותה תקופה, עדיין התקשה רבי אליהו לזנוח לגמרי את לימודי החול, ולצד לימודיו עם רבנו בערבים, היה ממשיך ללמוד בבקרים באוניברסיטה במגמת מתמטיקה. אולם המקרה הבא הכריע את הכף, וגרם לו לערוק באופן מוחלט לעולם התורה:

באחת הפעמים שלמד עם רבנו, שטח בפניו את לבטיו הנובעים מהקושי לזנוח את לימוד 'המדעים'. "מהו תחום ההתמחות שלך?" התעניין רבנו. "מתמטיקה ברמה גבוהה" ענה הבחור בגאוה.

נענה רבנו בבת צחוק: "רשום לי כאן בבקשה את אחד התרגילים המסובכים שעסקתם בו". הבחור מיהר בסקרנות להציג את השאלה הקשה בפני רבנו. ביקשו רבנו להמתין קמעא, וקרא לבנו **רבי מאיר**, שהיה אז כבן שבע עשרה, ולא היה לו בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה, וביקשו לשים עינו על הבעיה המתמטית ולהביע את דעתו. הסטודנט עמד תמה, אם לא חומדים לו לצון, וכי מה לכהן בבית הקברות...

אולם לא נותר לו זמן רב להתפלא. הנער הניח ידו על מצחו, ותוך רגעים שלף את הפתרון המדויק לתרגיל המורכב, וזאת ללא עט ונייר או מחשבון שלא היה אז בנמצא.

"כנראה הוא זרק מספר שעלה על פיו, ובמקרה התמזל מזלו והיה זה הפתרון הנכון" ניסה הסטודנט המלומד ליישב את הפלא שניצב בפניו. בשום אופן הוא לא הצליח להבין כיצד זה פתר הנער בעל פה ללא שום תרגול בכתיבה, מה שהסטודנט החריף ביותר לא עושה ללא כמה מהלכים בכתב. אך משהציג שאלות נוספות,

ותמיד קיבל תשובה מהירה, הבין שבאמת ניצב מולו נער פלא בעל כשרון מופלא, זיכרון מהיר ומחשבה חדה...

הסטודנט ההמום הביט בנער במבט ארוך כאומד את ערכו האמיתי, והשתאה: "היכן למדת זאת?". תשובתו של רבי מאיר הפליאה אותו עוד יותר. "למדתי זאת" השיב הנער בנעימה למדנית "על פי הכלל שכתב תוספות יום טוב במסכת כלאים ועירובין...".

מקרה זה העמיד את הסטודנט למתמטיקה נדהם לחלוטין, בראותו שעמל של שנים בחוכמות חיצוניות, מתקפל ומתגמד בחכמת התורה הקדושה. הוא הרכין ראשו ואמר לרבנו בכנות: "אם בתורה כתוב הכל, אז חבל על זמני היקר ללמוד ולהשתלם בין הגויים!". מאז, מאס לגמרי בלימודיו באוניברסיטה וטרק בפניהם את הדלת, על אף שעמד לפני קבלת תעודת-בגרות בצרפתית! את מקומו היוקרתי באוניברסיטה, עזב לטובת ספסל עץ רעוע בישיבה הקדושה "כסא רחמים" בתונס. מאז, שם כל חשקו ומעייניו בתורה, וכעבור ארבע שנים הפך למעיין טוב בגמרא ובפוסקים ובקי בטור ובית יוסף ושלחן ערוך בעל פה ובהבנה ישרה.

ההשקעה לא היתה לחנם. רבי אליהו ענקרי שליט"א

השקעתו של רבנו לא היתה לשוא. במשך הזמן, עלה הבחור ונתעלה וגדל לאילנא רברבא, נשא את אחותו של רבנו, ושימש אף כמורה צדק בעיר מולדתו צפאקס. הלא הוא הגאון **רבי אליהו ענקרי** שליט"א, המתגורר כיום בבני ברק לאורך ימים טובים. למרות שהוא מצטנע במראה חיצוני פשוט, ידיו רב לו בייסוד מוסדות תורה ברחבי הארץ. בין השאר, הוא משמש כיועץ חינוכי וכמפקח בישיבת "כסא רחמים" ובמוסדותיה, ועושה רבות ונצורות לטובת הישיבה.

תולדות הישוב היהודי בעיר צפאקס

צפאקס היא העיר השניה בגודלה בתוניסיה, לאחר תונס הבירה. בתחילה נאסר על פי החוק המוסלמי על יהודים להתגורר בעיר צפאקס. הופעתם של שני היהודים הראשונים ברחובות צפקאס היתה בהחבא לפני כמאה וחמשים שנה, ופרצה דרך סלולה לאחיהם אחריהם. וכך ארע הדבר[14]:

היה זה בימי שפוט השופט הערבי ממשפחת "הג'לולי", אשר הגיעה שעתה של בתו להינשא עם בן אחד הגבירים הישמעאלים. לכבוד המאורע הגדול שתוכנן, ביקש השופט לקשט את בתו הכלה בתכשיטי זהב וכסף כיאה למעמדו, אולם לא מצא בעירו צורפים מוכשרים. לאחר בירור, נודע לו כי בג'רבא ישנם יהודים צורפי זהב המומחים במלאכתם. תיכף שיגר מכתב לעמיתו השופט הג'רבאי בבקשה לשלוח לו שני יהודים הבקיאים במלאכת הצורפות. ואכן, הם הגיעו. השופט הכניסם בחשאי לביתו, והחביאם מעין רואה, אחר שכאמור, החק אוסר על כניסתם לעיר.

תכשיטי הזהב מעשה ידיהם, הבזיקו באור יקרות והרהיבו כל עין בחתונה המהוללת, ומשראו אותם נשות הגבירים הישמעאלים, חמדו אף הן תכשיטים שכאלו. לא עבר זמן מה ועשירי העיר התדפקו על דלת ביתו של השופט, והפצירו בו שיגלה מהיכן נרכשו תכשיטי הכלה. לאחר הפצרות והבטחות שלא יאונה לו כל רע, ניאות השופט לגלות את אזנם אודות הצורפים היהודים הספונים בביתו.

משששמעו הגבירים הישמעאלים כי עדיין היהודים בעירם ובכוונתם לשוב לג'רבא, פנו לשופט ואמרו: "אם השופט בכבודו ובעצמו אינו מתנגד לנוכחותם כאן, מי אנו שנתנגד לכך, ימשיכו היהודים לשהות כאן, ויעשו אף לנשותינו תכשיטים". ואכן, שהו שם הצורפים היהודים וברכה שרתה במעשה ידיהם.

14. ע"פ שו"ת שואל ונשאל חלק ג' (חלק יורה דעה סימן רה), וע"פ המובא בכת"י בספר "אב הרחמים".

חלפו הימים, וכבר הגיע ובא מועד ראש השנה ויום הכיפורים. פנו היהודים לשופט והסבירו לו כי חגים קדושים בפתח, ועליהם לשוב לעירם כדי להתפלל בעשרה ובקריאת ספר תורה, וגם זקוקים הם לבשר כשר. השופט הבטיח כי ידאג לכל אלה, ובלבד שיישארו בעיר. ושוב שיגר מכתב לעמיתו השופט בג'רבא, והלה שלח שמונה יהודים עם ספר תורה וביניהם שוחט, ואף הם היו צורפי זהב וכסף. חברו לידידיהם, וכעת לא נותרה סיבה לעזוב, ומכאן ואילך הותרה הרצועה, ויהודים החלו להתיישב שם. ועד הדורות האחרונים, מלאכת הצורפות היתה ביד היהודים בלבד.

בתחילה כיהן בצפאקס **רבי חי עזרייה** זצ"ל, ולאחר פטירתו התמנה תחתיו בנו **רבי יעקב עזרייה** זצ"ל. סיפר רבי **אליהו ענקרי** יצ"ו שאמו נ"ע סיפרה לו כי בהיותה בת 11 שנים (בשנת התרע"ח, 1918 למנינם) היתה עצירת גשמים גדולה בעיר, ושבע שנים לא ירדו גשמים. כל בני הדתות האחרות נשאו תפלה, אך מטר לא ניתך ארצה. בצר להם, פנו נכבדי העיר לרב העיר **רבי יעקב עזרייה** זצ"ל. היה זה בחודש תמוז, והוא שאלם "מתי אתם רוצים גשם?", אמרו לו "מוקדם ככל האפשר". פסק הרב "אם כן, היום ירד גשם!". שלח והכריז שיתאספו בחצות היום בבית הקברות. באו לשם בקהל רב, קראו תהלים ברגש, ואחר כך התפללו מנחה, כשהרב משמש שליח ציבור. והנה, עוד בטרם סיים הרב את תפלת החזרה, התקדרו השמים בעבים, וגשמי ברכה שטפו את העיר. כל כך התפעלו הערבים מכוחו, עד שנשאוהו על כפים לביתו בכבוד גדול.

הראש"ל רבי נסים דאנון זצ"ל

הגאון רבי עקיבא אביטבול זצ"ל

הגאון רבי יעקב עזריה זצ"ל

בית כנסת בעיר צפאקס

עוד מסופר על רבי יעקב הנזכר, שפעם ביקש המושל לדעת מנין היהודים בעיר, והשיבו הרב שאסור לספור על פי התורה. "אם לא ייעשה כדרישתי" איים המושל "תיאסר בבית הסוהר!". נטל הרב את טליתו ותפיליו ונכנס לבית הסוהר. משנודע הדבר לאנשי הקהילה, מיהרו לשלוח מברקים דחופים למלך תונס ה'ביי' בבקשה לשחרר את הרב. ואכן, הגיעה הוראה לשחרר את הרב, אולם הרב עצמו סירב לצאת מבית הסוהר, ואמר שלא יצא משם, עד שיצא המושל מן העולם. ישב כל הלילה ואמר בכוונה תקון חצות, ולמחרת התבשרו הכל כי מת המושל בשנתו, ושב הצדיק ביד רמה לביתו.

רבי יעקב נפטר ביום ח' שבט התרפ"ה (ינואר 1925), ובהלוייתו, הספידו השד"ר הראש"ל **רבי נסים דאנון** זצ"ל, וביקש שכאשר יפטר, יקברוהו על ידו, כי היו לומדים בחברותא, ותוך שבעה ימים נפטר (ביום ט"ו בשבט), ונקבר על ידו.

במקומו התמנה הגאון **רבי עקיבא אביטבול** זצ"ל. מוצאו היה מעיר הקודש צפת, ובא כשד"ר לתונס, והתקבל לתפקיד הרב הראשי לצפאקס, בו כיהן כשלושים שנה. בסוף ימיו שב לארץ ישראל, ושם נפטר ביום ח' בשבט התשי"ט, יומיים לפני פטירת רבו של רבנו **רבי חויתה הכהן** זצ"ל. והספידו רבנו יחד עם ההספד

על רבו. והמשיך על שניהם הפסוק "שְׂחַתַּיִם הֵנָּה קֹרְאֹתַיְךָ מִי יָנוּד לָךְ הַשֹּׁד וְהַשֶּׁבֶר וְהָרָעָב וְהַחֶרֶב מִי אֲנַחֲמֵךְ" (ישעיה נא, יט). והסביר שכאשר ל"ע קורה מקרה לא טוב למי שהוא, מנחמים אותו שגם לפלוני קרה כך, אך הנביא צועק, היות שקרה לעם ישראל שני מקרים רעים, אם כן במה יש לנחם? וגם כעת ששני הרבנים הלכו לעולמם, הנחמה קשה... ("אשכבתיה דרבי" דרוש א').

לאחר נסיעת רבי עקיבא הנ"ל לארץ ישראל, התמנה תחתיו **רבי יעקב מאדאר** זצ"ל, אשר היה מתלמידיו של רבנו. כאשר היה השיעור קשה, רבנו ויתר לשאר התלמידים, אך לרבי יעקב לא הסכים לוותר, כי היה חריף ובקי. לאחר שהגיע לתפקיד הרבנות, נפגש עם רבנו, ואמר לו: "אילו היית 'תופס' אותי יותר, הייתי יכול להתעלות עוד יותר בתורה". שימש גם כדיין בבית הדין בפאריז, ומנוחתו כבוד בהר המנוחות בירושלים. תחתיו, התמנה הגאון **רבי אברהם הכהן** זצ"ל, אשר היה בקשרי מכתבים עם רבנו.

שורה אחת בגמרא

עוד מעשה כיוצא בו: בימי ילדותו של מרן ראש הישיבה שליט"א, הגיע פעם למקום לימודיו מורה לגיאוגרפיה. ומכיון שאביו - רבנו לא הסכים שילמד לימודי חול, נשאר ללמוד בבית המדרש. לאחר שעה חזרו התלמידים, ולשאלתו מה למדו במשך שעה שלימה, ענו: "למדנו שיש בעולם חמש יבשות: אסיה, אפריקה, אירופה, אמריקה, אוסטרליה". תמה הילד מאיר: "בשביל זה היה צריך לבזבז שעה שלימה? הרי זה כתוב ממש בשורה אחת בגמרא כתובות (דף ה' סע"א), שם למדונו חז"ל מהפסוק "ויבשת ידיו יצרו", שהקב"ה יצר את היבשות כביכול ביד אחת, ומקשה הגמרא, והרי כתיב "ידיו" בלשון רבים, ומיישבת הגמרא, כתיב "ידו", וקרינן "ידיו". שוב מקשה הגמרא, והא כתיב "יצרו", שהוא לשון רבים ולא יחיד? ומתרצת הגמרא **יצרו אצבעותיו**. הנה רואים אתם שהקב"ה יצר בעולמו חמש יבשות כביכול ביד אחת, כמה יבשות ידיו יצרו בחמש אצבעות? כל אצבע - יבשה. וממילא גם אוסטרליה היתה, ואין צורך לבזבז שעה שלמה כדי ללמוד זאת... [ומעניין שכל היבשות הנ"ל מתחילות באות אל"ף: אצבע, אצבע, אצבע,

אצבע, אצבע...][15].

ושוב מעשה ברבנו עצמו, שפעם אחת קנה אבטיח טרי שלא בעונתו, והגוי המוכר העמיד פנים כשומר סוד איך הצליח לשמור על האבטיח רענן וטרי. אמר לו רבנו: "בודאי טמנת את האבטיח בעפר של השדה שגדל בו...". השתומם הגוי ואמר לו "כיצד ידעת?", אמר לו רבנו: "הכל כתוב בתורה שלנו"[16].

אגב, כאשר לימד רבנו לבניו את חכמת העיבור מתוך ספר "שירי דוד", אמר להם "כעת גם החשבון הופך להיות מקצוע קודש לה'".

מאיר בלילה

בבנו רבי מאיר, תלה רבנו צפיות רבות, ולכן השקיע כוחות עצומים ושעות רבות על מנת להעביר לו את תורתו.

"זוכרת אני במוחש עובדה שנחרטה במוחי", מספרת בתו של רבנו הרבנית **אביבה** מב"ת (רעייתו של הגאון רבי יצחק ברדא שליט"א), "שעת לילה מאוחרת, אור קלוש בחדר הלימוד ואני כבר במיטתי, שומעת את ניגון לימודם הנפלא של אבי ואחי הלומדים יחד גמרא. אט אט נעצמות עפעפיו של אחי השקדן, השעה המאוחרת נותנת בו את אותותיה, והוא כמעט נרדם על הספר.

"אבא רואה כך, אך אינו מוותר מהר. מלטף הוא את לחיו של מאיר בן ה-9, וקורא בחיבה: "נו נו, לא ענית לי תירוץ על הקושיא, איך אפשר לישון עם קושיא כזו...".

"ואז, אני שומעת את אמא נגשת בצעדים שקטים אל השלחן, מעבירה יד חמה על פניו של הילד הנרדם ולוחשת לאבא: "אולי מחר? הוא עייף כל כך...". אבא

15. כן סיפר בשמו גיסו הגר"י ברדא שליט"א בספר "ויען שמואל" חלק י'.

16. עיין בפירוש רש"י בראשית מ"א מ"ח בפסוק אוכל שדה העיר אשר סביבותיה נתן בתוכה. **נאמ"ן ס"ט.**

הגאון רבי יצחק ברדא שליט"א חתנו של רבנו
(ראש ישיבת 'יצחק ירנן' אשקלון)

הגאון רבי חנן קבלן שליט"א חתנו השני של רבנו
(חבר בד"ץ "משפט וצדק")

מחייך בחצי חיוך וקורא בקולו האבהי הנוסך המון עצמה: "נו בני, מה התירוץ?!".

"שוב האם מפצירה בעדינות, נזהרת לא 'לשבור' את המלה של אבא... ואז אבא הגדול 'נכנע' ואומר: "טוב, קום בני לך למיטתך, בטוב תלין ברחמים תקיץ, מחר אי"ה נלבן את הקושיא".

"ואז כאן, נכנס לתמונה המשפחתית הזו, הבן הרך בעצמו, היניק והחכים, שהספיק להתעורר תוך חילופי הדברים, ואומר בקול ערני לגמרי: "אבא! לישון?! הרי אי אפשר לישון כשלקושיא אין עדיין תירוץ...".

מבטם השמח של אבא ואמא נפגשים, ויחד הם מודים לה' על המתנה הטובה שהעניק להם ה' ברחמיו וברוב חסדיו.

נחת יהודית וקורת רוח רבה, שאב רבנו מבנו העילוי הצעיר. בכל פעם שהיה פוגש בו רכון על ספריו, כותב את חידושיו או מעיין בריכוז, היה מרים עיניו לשמים ופיו אינו פוסק מלהודות על המתנה הנפלאה שהעניק לו הבורא אחרי כל כך הרבה שנים.

"וה' יודע כמה שמחתי בו"

בזמן שנכנס הילד לעול תורה ומצוות, צירף אביו רבנו לאחד מהמכתבים שהיה שולח לרבו רבי חויתה גם מכתב מהבן הצעיר רבי מאיר, אשר בו העלה הבן כמה מחידושיו על סוגית רחס"ה העמוקה (פסחים י"ד ע"א). היה זה בחודש סיון תשי"ח, מספר חודשים לפני פטירת רבי חויתה.

על אף תשישותו הרבה, ראה רבי חויתה לנכון לכתוב לנער מכתב ארוך מלא בדברי חיזוק נפלאים המתובלים במספר עצות חשובות. וזאת, כדי לעודד את רוחו להתמדה בתורה וכתיבת חידושים.

רבי חויתה שנחשף לראשונה לחידושיו הגאוניים והמקוריים של הילד, התרגש עד מאוד, ורוה נחת מכך שבני תלמידו ממשיכים בדרך הנכונה, ושוקדים על תלמודם ומחדשים חידושים עמוקים בעיון. מהמכתב נכרת התפעלותו העצומה, עד שבין השורות הוא רומז כי הוא מסופק אם אכן החידושים ששלח הילד הם בניסוחו האישי.

בחושו הפדגוגי הבין רבי חויתה ללבו של הילד המתגורר בעיר הבירה תונס, שבאותו זמן היתה מרוקנת מתורה, וכמעט כל חבריו למדו בבתי ספר ללימודים אקדמיים, ולכן המציא לו 'חברים' ו'מורים' מיוחדים שיהוו תחליף לחברים רגילים.

כמובן שהמכתב פעל את פעולתו, וגדיים נעשו תיישים. ללא ספק, מכתב זה היווה תמריץ לבן רבי מאיר להתעורר ביתר שאת להמשיך בלימודו הפורה, ולכתוב דבר יום ביומו חידושי תורה.

המכתב הנדיר בעצמתו, מלא דברי חיזוק נפלאים להתמדה וחשק בתורה ולכתיבת חידושי תורה וכו', וכמה הלכתא גברוותא איכא למשמע מיניה, עד שחובה לכל בן ישיבה לקוראו מפעם לפעם.

להלן המכתב המלא:

בעה"ו. ברכיה יום ח"י סיון המקודש תשי"ח.

הבן יקיר לי ואור עיני, החו"ש [החכם ושלם] כמה"ר ר'
מאיר מאזוז הי"ו, עוב"י [עיר ואם בישראל] תונס. יע"א [יעזרה
אלהים, או יכוננה עליון אמן].

ואחדש"ו.

יקרת מכתבך הנחמד בצירוף חידושי תורה [על סוגית ר' חנינא סגן הכהנים, בפסחים דף י"ד ע"א] קבלתי לנכון במועדו, וה' יודע כמה שמחתי בו כמוצא שלל רב, על שאתה שוקד בעה"ו על לימודך וכותב, שזהו פרי הלימוד. ועיין היטב בהקדמתי לסה"ק [לספרי הקטן] מנחת כהן ח"ג בסוף ספר תקפו של נס הנד"מ (ששלחתי לכם עם מר נחום סעדון הי"ו).

בני! אל תפנה אל רהבים ושטי כזב שאר בחורי הזמן, אשר הן בעון עזבו מקור מים חיים, לחצוב להם בורות נשברים אשר לא יכילו המים. אל יטה לבך להם, כי שלחנך גדול משלחנם וכתרך גדול מכתרם, והם רצים לחיי העוה"ז ואתה לחיי העוה"ז והעוה"ב, והעיקר הוא עולם הנצחי, אבל חיי העולם הזה הכל הבל, כמאמרם ז"ל יפה שעה וכו'.

ידעתי גם ידעתי! שאתה מצטער מצד שלא מצאת לך חברים טובים כמו בזמן שהיה לומד אצלי מר אביך הי"ו, וגם אין לך מורה טוב ללמד אותך כראוי, כי מר אביך הי"ו אין עיתותיו בידו, אך כבר ידוע אותו מעשה במי שהיה לו בן אחד משכיל בתורה, והמורה שלו יש לו כמה תלמידים, ואביו רוצה להשכיר לו מורה מיוחד לבדו. ובא אל רב העיר והודיעו מזה,

ובקש ממנו למצוא לו מורה אחד הראוי לזה. אמר לו

הרב: "תקרא לבנך". והלך ובא עם בנו. אמר הרב לאב ולבן: "הנה מצאתי לכם מורה אחד הראוי לכם". שאל האב "במה ידיעתו של המורה?". אמר לו הרב: "הוא חכם גדול בכל דבר בש"ס בפוסקים וגם בקבלה". עוד שאל האב: "וכמה שעות ילמד את בני?", השיבו הרב "כל היום וגם כל הלילה, אם בנך רוצה ללמוד אצלו". עוד שאל האב: "רב גדול כזה ומלמד בני כל היום, כמה אני צריך לתת לו שכרו?". השיבו הרב: "לא תשלם לו אפילו פקש"ן [פרוטה קטנה של נחושת]! הכל בחנם!". האב והבן שניהם נבהלו למשמע אוזניהם, איך יתכן זה? הרב אמר: "לכן שמע בני, המורה הגדול הזה שאמרתי לך עליו הוא "החשק". לא תמצא מעולם מורה כמוהו שלם בכל המקצועות התורה, הוא אצלך יומם ולילה בלי כסף ובלי מחיר". ובאמת יסוד היסודות הוא החשק שעל ידו מגיע האדם לכל מה שהוא רוצה.

אף על פי כן, הנני להמציא לך עוד חברים יקרים ללמוד עמהם ותמצא מהם נחת, והם הספרים הצל"ח [הרב ציון לנפש חיה], והרב אור חדש, ידי משה, זרע יעקב, וגם הכת"י של מר אביך הי"ו בסוגיא זו סוגית רחס"ה [פסחים י"ד ע"א]. תעיין בהם, ותמצא דעת זה ודעת זה, ותתווכח עמם, ותקשה על דבריהם, תתרץ קושיותיהם. ואלו הם חברים טובים שלא תמצא כמותם.

עוד אומר לך על חברים אחרים, כבר כתבו רבותינו ז"ל על משנת "וקנה לך חבר", הקנה הוא הקולמוס שהיו עושים אותו מן הקנים, הוא יהיה החבר שלך לחדש חידושי תורה[17], ולפלפל בדברי המפרשים ז"ל, ולכתוב מה שמתחדש לך, הוא החבר הגדול שלך.

תנסה בזה ותראה שלא תקוץ כלל וכלל בלימודך, כל זמן שאתה לומד ומחדש, כאדם המחפש בעפר הקרקע וכפעם בפעם הוא

17. עיין בהלכות קטנות (ח"א סוס"י ד') בהגהות הרב המגי"ח וז"ל, ע"י כתיבת הקנה אשר קניתי לי חבר נכון ישר ונאמן. ע"ש. נאמ"ן ס"ט.

מוצא מרגליות ומניח בחיקו, שלא יקוץ מזה כלל וכלל. וזה בדוק ומנוסה אצלנו, כי הלומד ומחדש וכותב אינו קָץ כלל וכלל. ואדרבה הוא שמח מאוד בראותו כי פעם בפעם הוא מוצא איזה מרגלית יקרה ליישב דברי התוספות או דברי הרמב"ם וכיוצא. תנסה זה ותמצא כדברי ולא יספיק לך הזמן שיש לך. וזה בנסיון אצלי, כשאני לומד ומחדש וכותב, תיכף השעון הוא מדלג משעה אל שעה, ולא ידעתי איך עבר כל כך זמן רב כזה.

לדעתי תזמין קונטריס חשוב ומכורך, ותכתוב בו חידושי תורה. ובכל יום קודם שתתחיל לכתוב, תכתוב התאריך של אותו יום, כזה: יום עש"ק ח"י סיון תשי"ח, וכן על זה הדרך. תשים אל לבך לכתוב בכל יום עמוד אחד [לפחות] ולא יעבור. כתוב ותפרע אחר כך, זאת אומרת שבכל יום תתחיל לכתוב בעמוד חָלָק אפילו תיבה אחת, ולמחרתו צריך להתחיל בעמוד חלק, שבסך הכל הרי אתה כותב עמוד בכל יום, ואז תראה בעה"ו [בעזרת ה' וישועתו] אור גדול, וה' יעזרך עדכש"א [על דבר כבוד שמו אמן].

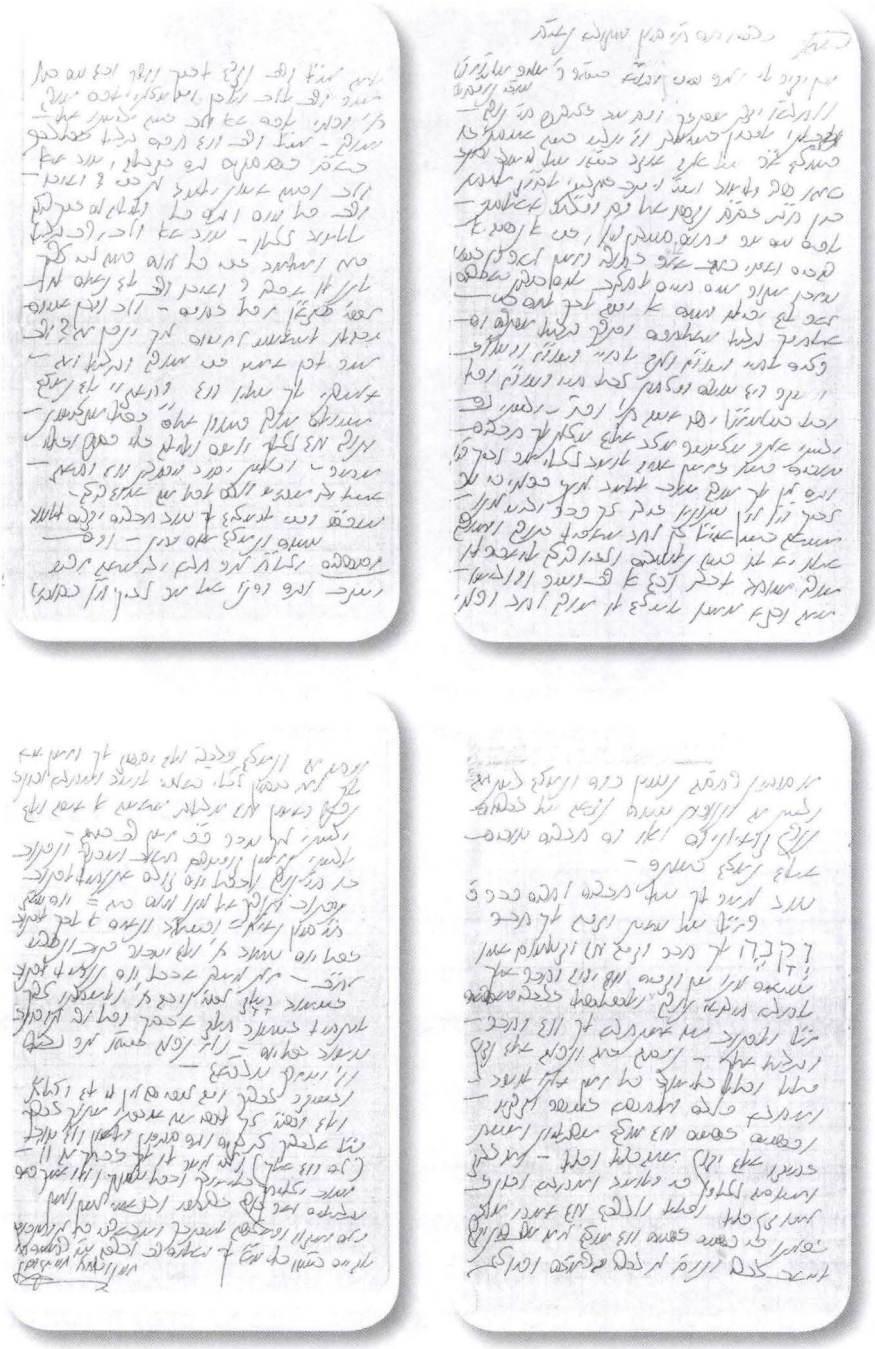
ובעיקר דבריך, הנה אנכי פה אין לי לא הצל"ח ולא הפני יהושע, אך לפי מה שהבנתי מתוך דבריך, נראה לי שדבריך צודקים, וגם סגנון הלשון הוא טוב (אם הוא שלך). ואני אומר לו לך בכחך זה, וה' הטוב יצליחך בלימודך ובכל עסקיך, ויהי שמך כשם הגדולים אשר בארץ ברוחני ובגשמי אמן ואמן".

נאם המקוה והמצפה למכתבך המבשרני כי אתה מתכונן לקיים בעה"ו כל מה שכתבתי לך, ושלום רב וברכה.

ע"ה רחמים חי חויתה בלא"א חנינה הכהן ס"ט.

לגבי העצה לכתוב כל יום עמוד, סיפר מרן ראש הישיבה שליט"א כי בילדותו כשלמד מסכת תענית בבקיאות, הרגילו אביו לכתוב עליה חידוש אחד או שנים בכל עמוד.

מכתבו המפורסם של רבי חויתה בכתב יד קודשו

המציא לילד 'חברים' ו'מורים'. הגאון רבי חויתה הכהן זצ"ל

השפעת שהשפיעה שפע

"בן שבע עשרה שנה והוא נער...", חלה הנער מאיר בשפעת. בעודו שוכב במטתו, ביקשו אביו - רבנו לחבר פירוש על הפיוט "מי כמוך" לפורים שחיברו רבי יהודה הלוי זצ"ל. ואכן, חיבר פירוש נפלא הגדוש בקיאות אדירה בכל התנ"ך ובתלמוד, על **אלף ארבע מאות עשרים ואחת** מלותיו היקרות של הפיוט **"מי כמוך"** ללא שום ספר עזר!

לימים, נדפס הביאור בספרו הנפלא "סנסן ליאיר", ובהקדמתו לספר סיפר רבנו המחבר על כתיבת פירוש זה: "...ובאמצע אדר א' תשכ"ב חליתי בשפעת שבוע ימים, וצווני אבא מארי הגאון זצ"ל בשוכבי בבית לכתוב פירוש מספיק עם מקורות לפיוט "מי כמוך" (בחו"ל לא היה לנו שום ספר פירושים ולא מקורות לפיוט זה, גם לא קונקורדנציא לתנ"ך...). וב"ה כתבתי ונדפס לאחר ארבע שנים בסוף ספר "דרך ישרה" (חידושי ש"ס להרה"ג ר' יוסף שמעוני זצ"ל) באי ג'רבא

התשכ"ו... ואכן השנה (תשנ"ז) חלית שוב בשפעת שבוע ימים, וגמרתי לסדר ולהוסיף כל ההשמטות והמילואים מסביב לפירוש "מי כמוך", ופנים חדשות באו לכאן. ואכן שַׁפְעַת זו הפכה לשפע של ברכה. "שִׁפְעַת רביבים יוריד מזבוליו, להחיות זרע ולתת פרי יבוליו"".

בע"ז עמ"ר עש"ז

ספר

סַנְסַן לִיאִיר

ענייני פורים

'בואו בו':

א) ארבע פרשיות המפטרותיהן, עם הדומים ובאורים.
ב) פיוט "מי כמוך" לשבת זכור, מוטה ומדויק, עם באור מספיק.
ג) פרשת "ויזכר" למעניית אסתר.
ופרשת "ויבוא עמלק" עם הדומים ובאורים.
ד) פיוט "קדאר מגלה" ל"ל פורים, עם באור והערות.
ה) הלכות פורים ומקרא מגלה.
ו) דיוקים בקריאת המגלה.
ז) מגלה אחר מדוקת בבקדות וחסרים, עם הערות ובאורים.
ח) הגהות וחדושים למסכת מגלה.
ט) חדושים על הרמב"ם והלכות מגלה.
י) שרת בענייני ארבע פרשיות והלכות מגלה ופורים.
וחדושי ש"ע בענייני פורים.

מאת הרב נאמ"ן ס"ט שליט"א
בני ברק

בשנת אליך נשאתי את עיני (תשס"א) לפ"ק

שער הספר 'סנסן ליאיר'

"השארתי בן ממשיך אחרי"

לא פעם ולא פעמיים, הביע רבנו בפיו את הערכתו לבנו הגדול, ואף היה נושא ונותן עמו רבות בסוגיות אשר עסק בהן. פעמים רבות הוא מזכיר בתשובותיו שמועות בשמו, וכמה פעמים אף שינה את דעתו בהלכה ובשאר עניינים, בעקבות הערותיו החשובות של בנו "המאיר לארץ ולדרים", כפי שמכנהו לפעמים בתשובותיו.

לאחר נישואיו של מרן ראש הישיבה, היה מגיע מדי פעם לביקור קצר בבית הוריו כדי לעלעל בספרים הנדירים המצויים בעקד הספרים של אביו, מעתיק מקורות או שואל ספר ליום יומיים.

יום אחד, בעת ביקורו בבית אביו, אמר לו רבנו: "יש כאן לשון מוקשה של הרב כסף משנה על הרמב"ם, אולי תצליח לפרשו!". ראה והבטיח לעיין בו. למחרת, בא ופירשו בטוב טעם ודעת, עד אשר היו הדברים מחוורים כשמלה. רבנו הקשיב בקורת רוח, וכשנהרה שפוכה על פניו, לחץ את ידו של בנו ואמר בחום: "חזק וברוך!"[18].

18. והביא את ביאורו בשו"ת איש מצליח (כרך ג' חיו"ד סימן כ"ז דף קע"ט ע"ב), כשהוא מסיים: "עד כאן דבריו וישרו בעיני מאד".

רבי מרדכי שמעוני זצ"ל

כשיצא מרן ראש הישיבה את הבית, נאנח רבנו אנחת סיפוק, והפטיר בשקט בפני מקורביו: **"ברוך השם! השארתי בן ממשיך אחרי!"...**

רבי אליהו ענקרי שליט"א שנכח במקום, והתרגש ממלותיו של רבנו, לא עצר בעד השאלה שנפלטה מפיו: "אם כה התפעל הרב מדבריו, מדוע בפניו, לא העתיר כבודו שבחים או לפחות מלים חמות יותר?! למה הסתפק רק בהפטרת "חזק וברוך"? תורה היא וללמוד אני צריך!".

ענה רבנו כשעיניו מצועפות: "חפץ אני שימשיך בני ויגדל יותר ויותר, ואם אשבחו יותר מדאי, עלול הוא לחשוב כי הגיע לשלמות ולא יתאמץ עוד, על כן שבחתיו בקצרה בברכת 'חזק וברוך' בלבד!".

אגב, כמה תלמידי חכמים היו לומדים טור ובית יוסף ביום שבת יחד עם רבנו בבית הגאון רבי יעקב סלוירה זצ"ל. כשהיה נכנס בנו של רבנו רבי מאיר ללמוד אתם, היה הגאון רבי מרדכי שמעוני זצ"ל אומר: "המאיר לארץ ולדרים עליה". ואביו - רבנו היה עונה אחריו "אמן, כן יהי רצון". ואכן הברכה נתקיימה.

פרק ג'

עמלנו אלו הבנים

מה בין בן לנכד

בחינוך בבית רבנו היה שילוב מדהים של עצמה וחינוך קפדני, יחד עם חיוך והמון אהבה. המוטו היה "שמאל דוחה וימין מקרבת". חינוך הבנים, תהילות לאל, נשא פירות, ורבנו ורעייתו זכו לבנים ענקי רוח, מופלגים בתורה, בענווה ובמדות טובות.

עקבי וחסר פשרות היה רבנו בחינוך ילדיו. מעולם לא פינק אותם או ויתר להם. למרות (ואולי דוקא בגלל...) שהיה חשוך בנים שנים לא מעטות, וילדיו היו יקרים ללבו כל כך, חשב רבנו על התכלית, על העתיד, ידע כי רק דרך זו תוביל אותם לטוב ביותר. הילדים גדלו מתוך תחושה מדהימה שאביהם הצליח להחדיר להם: אבא אוהב אותנו מאוד, לאבא אכפת מאתנו, ולכן דרישותיו קפדניות. אנו שונים מכולם, מיוחדים מכולם, כדי שנגדל ונצליח בדרכנו, דרך ה'.

למען יהיה תמיד מוראו נגד עיני ילדיו, נמנע מלשחק עמם בקטנותם[1]. עם זאת, עם נכדיו - בני בניו יצ"ו היה משתעשע, מהסיבה שחינוכם לא היה מוטל עליו[2].

---

1. יש לציין כי בדורנו בהתאם לאופי הילדים היום, השתנתה גישה זו, ואנשי חינוך ממליצים לשחק עם הילדים.

2.. ושמעתי רמז יפה מבני דוד גדעון יצ"ו: "שאל אביך **ויגדך**", דברים קשים כגידין (אי נמי ויגדך מלשון נגידא, דהיינו יתן לך מלקות לחנך אותך). אבל "זקניך **ויאמרו לך**", אמירה רכה. עכ"ד. ומצאתי מקור למנהג אמה"ג זצ"ל במדרש רבה

"אני זוכרת שהבטתי בקנאה באחיינים הקטנים שלי, מביטה כיצד קופצים הם ומכרכרים סביב אבא והוא משתעשע עמם, מפנק ומשחק אתם...", מתארת בתו של רבנו הרבנית **אביבה ברדא** מב"ת את הרגשתה כילדה קטנה, "רק בחלוף הימים הבנתי לעומק את דרכו החינוכית של אבי הגדול והחכם שלא נכנע לרגשות, ורק החינוך הטוב היה בראש מעייניו".

לשון הקודש - שפת אם

כאמור, עינו של רבנו פקוחה היתה תדיר על בניו, ושמר עליהם כעל בבת עינו. הוא חש היטב כי הם ההמשך הישיר שלו, ולכן השתדל להעביר להם תורה ככל שהיה יכול, ובמקביל לשומרם מרוחות זרות. כך למשל, בקטנותם לא שלחם ללמוד בגן ילדים, מאחר ולא היו בנמצא גננות חרדיות לדבר ה'.

מגיל רך, התרגלו הבנים לשוחח ביניהם בלשון הקודש, עד ששפת האם שלהם היתה עברית צחה! לא פלא אם כך, שבגיל ארבע-חמש הכניסם אביהם לשעריה של חכמת הדקדוק מרוב בקיאותו וחיבתו בה...

בהקשר לשפה, מתאר בנו של רבנו אפיזודה מעלה חיוך:

"כאשר הגענו ארצה בכ"ז ניסן תשל"א, כבר ביום הראשון לבואנו, הדבר הראשון שאוותה נפשנו היה לבקר לראשונה בירושלים העיר שהיא משוש תבל, ולעלות לציונו הקדוש של אבינו בהר הזיתים!

"יצאתי מפרדס כץ מביתו של ידידנו המנוח הצדיק **רבי שמואל עידאן** זצ"ל,

---

קהלת (פ"ז אות יו"ד): טוב כעס משחוק, אמר שלמה אילו כעס אבא על אדוניה קימעא, טוב היה לו משחוק ששחקה עליו מדת הדין. למה? כי ברוע פנים ייטב לב, אילו הרע לו פנים הביאו למוטב אלא ולא עצבו אביו מימיו. ע"ש. וראיה מיעקב אבינו ע"ה שנישק וחיבק לנכדיו מנשה ואפרים (בראשית מ"ח יו"ד), ולא מצינו שנישק לבניו, ואפי' ליוסף אחרי פרידה של עשרים ושתים שנים (ע' רש"י בראשית מ"ו כ"ט). ודו"ק. ואני כשלעצמי אינני זוכר נשיקה אחת שנשק לי אבא, אף כשהכנתי שיעורים וכתבתי חידושים בצורה טובה ביותר, מלבד נשיקה אחת (כנראה בהיסח הדעת) בגיל 6 שנים. בילדותנו היינו שמחים להיות חולים ולשכב על המטה, כדי שאבא יעבור וישאל אותנו "מה שלומך?" (בערבית: אשנווה חואלך). ומכל מקום טוב שלא להגזים בזה, ויש להראות קצת אהבה לילדים. ואכמ"ל. **נאמ"ן ס"ט.**

רבי שמואל עידאן זצ"ל

עצרתי עובר אורח והסברתי: "אני עולה חדש, התוכל להדריך אותי כיצד מגיעים לירושלים...". האיש בחן את פני והתפלא: "אתה עולה חדש?! טוב, אסביר לך. תמשיך ישר עד לתחנה (המלה 'תחנה' היתה חדשה לי...), תעלה על אוטובוס 51 עד לתל-אביב, ומשם לירושלים"... בהמשך, הוצרכתי לשאול אדם נוסף, ואף הוא העלה ארשת תמיהה על פניו ושאל: "עולה חדש?! אתה?!". כשחזר הענין על עצמו בפעם השלישית, תמהתי: "מדוע אתה מתפלא מהעובדה שאני עולה חדש?!". "אם אתה באמת עולה חדש", השיב הלה, "איך זה שאתה דובר עברית תקנית וקולחת כל כך?!".

חייכתי ועניתי לו: "אני עולה חדש, אבל כל ימי למדתי גמרא, ומי שלומד גמרא יודע עברית שוטפת...".

ביום שהגיע לארץ בנו הגדול של רבנו - מרן ראש הישיבה שליט"א, פרסמו שני עיתונים, המודיע והצופה, כתבה על התופעה שטרם נראתה - עולה חדש מתוניסיה, שמעולם לא ביקר בארץ, יודע לדבר עברית רהוטה וצחה, כאילו נולד בארץ ויותר מכך.

ברם, כיון שרבנו לימדם את לשון הקודש מלשון המקרא ובפרט מלשון חז"ל, לכן בהגיעם לארץ אירעו מספר אנקדוטות משעשעות עקב ההבדלים בין שפת חז"ל לעברית של ימינו. "בשנים הראשונות בארץ", מספר הרב צמח, "אחרי שנולד לי בני רבי מצליח הי"ו, בקרתי ב"טיפת חלב". אמרו לי "עכשיו שהתינוק גדל, תתנו לו לאכול 'דייסה'". המלה הזו היתה מוכרת לי מהגמרא בברכות (ל"ז ע"ב), ושם הכוונה על בישול חיטה כדוגמת החמין של שבת. התפלאתי בקול: "לתינוק בן חודשיים נותנים דייסא? זה כבד עליו! עד שהלכו והביאו לי קופסת 'דייסה', והראו לי על איזה דייסה מדובר".

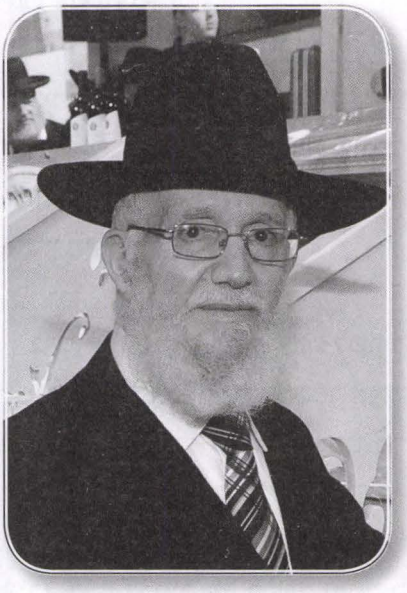

אחד מבני רבנו שליט"א נזכר בחיוך במקרה דומה שאירע לו: יום אחד, נכנסתי לחנות כדי לקנות ערק ובקשתי "שכר". כשראיתי שהמוכר אינו מבין מה אני רוצה ממנו, ניסיתי לשנות ל"יין שרף" המורגל בפי פוסקי אשכנז, אך גם זה לא הובן. כנסיון אחרון, אמרתי בנימת יאוש "ערקי" בערבית... והמוכר פלט "אה... תגיד ערק כמו כולם"...

"אנחנו לא רואים סרטים"

לבניו, לא היה רבנו מרשה לטייל מחוץ לבית כלל ועיקר, מלבד זמני התפלה והלימוד בישיבה, ותו לא. גם במקום לימודיהם עקב אחריהם שילמדו אך ורק תכנים תורניים שהיתה לו בקרה עליהם. כל כך עינא פקיחא היתה לו, עד שהבנים לא היו מעלים על דעתם לעשות דבר נגד רצונו אפילו בחדרי חדרים.

"לעולם לא אשכח" נזכר בנו הרה"ג **רבי צמח** שליט"א "את הדילמה שניצבה בפני באחת ההזדמנויות. הלימודים בימי ראשון היו מסתיימים בשעה ארבע במקום בחמש, וכל התלמידים היו יורדים לחדר האוכל לצפות בסרט. אבא כמובן הורה לנו שבימי ראשון נשוב הביתה בשעה 4:00 מיד עם סיום הלימודים.

הגאון רבי צמח מאזוז שליט"א

"והנה באחד מימי השבוע פגש בי המורה לצרפתית בכניסה לבית-ספר, ובחגיגיות רבה הכריז: "היום הבאתי סרט מרתק!".

"ילדי הכיתה שאגו משמחה, והכיתה רחשה כמרקחה. חיש קל ירדו כולם לחדר האוכל, ושקט השתרר.

"המורים ידעו גם ידעו כי אנו לא ראינו סרט מימינו! המורה לצרפתית נגש אלי בחיוך קונדסי ולחש באזני: "היום יש לך הזדמנות! תוכל לראות סרט טוב... אל תדאג, אביך לא יידע!".

"עמדתי מסומר למקומי וחשבתי: 'הרי אבא יצטער אם יידע שראיתי סרט'... דמות דיוקנו של אבא ניצבה מול עיני, אצבעו כמו נופפה לעברי: "אנחנו לא רואים סרטים!".

"ניסיתי תחילה להתחמק מהמורה באמתלה "אולי הרב של שיעור גמרא לא יאשר לי לאחר", אך המורה הסורר כנראה היה שליחו של היצר הרע, והוא לא התייאש. עלה אתי שלש קומות, וביקש מהרב שלימד גמרא להעניק לי שחרור. לאחר הפצרות והסברים, נעתר לו הרב.

"ילד בן אחת עשרה או שתים עשרה שנה הייתי, אך השפעתו החזקה של אבא, מיגרה את הספקות לחלוטין. אל מולי הזדקרו עיניו החודרות של אבא הנוקבות את חדרי הלב, ומיד התנערתי ואמרתי למורה בקול נחוש והחלטי: "סליחה, גם אם הרב מרשה, אבא שלי אינו מעוניין שנלך לסרטים, איני נכנס לסרט!".

המורה לצרפתית נסוג לאחור נדהם, בהצלחה כה כבירה בחינוך והחדרת העקרונות ללב הילד, לא נפגש מימיו. פיו שנפער, נסגר אט אט והוא אמר לעצמו **"דבר כזה אין בכל העולם!"**.

לא השכיל אותו מורה להבין, כי לא ביום אחד מצליחים לחנך לדרך חיים מדהימה כזו. זהו עמל של שנים ושיחות נפש יסודיות היורדות למעמקי הנשמה הזכה ובונות אישיות לתפארת.

אכן, תחושת האמון ששררה בין רבנו לבניו היתה חזקה מאוד. הוא החדיר לבניו את ההבנה כי מה שלא יעשו בפניו, לא יעשו גם מאחורי גבו. כבר בגיל צעיר החדיר להם את ההכרה כי ה'סוכריות' של הפיתויים, באים כדי למשכם החוצה,

אל הרחוב, רחוק מה', רחוק מאבא ומהתורה, והם בדיוק כמו הפיתיון של הציידים לדגים ולעופות...

באותם ימים אפורים, היה רבנו מתעלה מעל כל המצב הרוחני העגום, ומתמסר לקיום מצות "ושננתם לבניך", "ולמדתם אותם את בניכם". והיה משנן רבות את הפסוק: "ואנכי וביתי נעבוד את ה'" (יהושע כד, טו). את כל תמצית כוחותיו הוא ניצל והשקיע בלימוד בניו עד קצה גבול היכולת.

האחים הגאונים מרן ראש הישיבה ורבי צמח שליט"א מתרפקים על זכרונות ילדות

"ובחוקותיהם לא תלכו"

מעבר להלכות הפסוקות, השכיל רבנו להחדיר לבניו אורחות חיים. משפחות רבות בתונס התירו לילדיהם כל מיני אלמנטים לא יהודיים כל כך, באומרם, העיקר שיקיימו את ההלכות הכתובות בתורה. רבנו לא חשב כך. לשיטתו, בן תורה חייב לנהוג בכל מעשיו, מחשבותיו והליכותיו כבן מלך. מיוחד, שונה, גבוה, דרגה אחת מעל כולם!

דרך מיוחדת זו התבטאה בעניינים שונים. אחד מהם היה משחק הכדורגל. רבנו הקפיד שבניו לא ישחקו במשחק זה, בגלל שזהו משחק שמושך וגורם לביטול תורה גדול, ובפרט בזמנו שמשחק זה היה אחד הדברים שהביאה הקִדמה בכנפיה. והיה מצטט לבניו את הפסוק: "ובחוקותיהם לא תלכו" (ויקרא יח, ג), וכפירוש רש"י שם: "מה הניח הכתוב שלא אמר? אלא, אלו נימוסיות שלהם, דברים החקוקים להם, כגון - טרטיאות ואצטדיאות (=אצטדיון, מקום משחק הכדורגל). ובדרך הלצה, מצא רבנו מקור נוסף במדרש רבה, שם מביאים חכמים ביאור לפסוק: "דברי חכמים **כדרבנות**" (קהלת יב, יא), מהו 'כדרבנות'? כדור-של-בנות. אם כן, אמר רבנו בחיוך, הכדור אינו מיועד לבנים!

כיצד רוכבים על אופניים

מתחם ענק של חנות להשכרת אופניים בכל הגדלים שכן בסמוך לבית-ספר "אור תורה", בו למדו בניו של רבנו. בסיום הלימודים היו עשרות ילדים עטים על בעלי המקום ושוכרים אופניים לזמן קצוב - רבע שעה, חצי שעה ולעתים יותר. הרכיבה במרחבים הפתוחים הציתה לילדים את הדמיון, והם נהנו מאוד משעת הפורקן הזו.

רק שלשה ילדים היו עוקפים את החנות ושבים הביתה. מעולם לא שכרו אופניים, ומעולם לא רכבו עליהם. היו אלה שלשת בניו של רבנו. תחושת 'ויגבה לבו' נטע בהם רבנו, והם לא הרגישו מסכנים חלילה או מפסידים. ההרגשה היתה - אנחנו מיוחדים, אנחנו לא כמו כולם! אנחנו מעל כולם! ידעו הם כי אביהם מחכה שיגיעו לא יאוחר מרבע שעה אחר סיום הלימודים, שזה הזמן שאורכת הדרך ממקום הלימודים, ומיהרו לשוב הביתה.

כדי לשבר את אזנם, הסביר להם רבנו כי חששו הוא בגלל סכנת נפשות של נפילה מעל כלי הרכב הלא בטיחותי הזה, אך מסתבר כי לרבנו היתה סיבה חשובה יותר של זהירות ושמירה על ילדיו שלא יגיעו חלילה למקומות שאין דעת חכמים נוחה מהם.

עד היום, לא מצליחים להבין הרבנים, בניו של רבנו, איך אפשר לרכוב על כלי רכיבה שבו רק שני גלגלים בלא לאבד את שיווי המשקל...

אגב, היה רבנו מקפיד על תלמידי חכמים לבל יסעו באופניים. ופעם שאלו אחד הבחורים לסיבת ההקפדה, והשיבו מהפסוק (שמות כ, כג) "אשר לא תִגָּלֶה"[3].

מעלה עשן

הקפדה גדולה היתה לרבנו על בניו שלעולם לא יעשנו סיגריות. את החינוך לזה העניק רבנו לבניו באופן נחרץ וללא היסוסים, גם אם היה זה ביום הפורים.

יום אחד, נכנס רבנו אל המטבח, כשלפתע הבחין בבנו שמתכופף אל להבת הפרימוס שנצבה על שיש המטבח, ומנסה להצית סיגריה. "מה זה?!" בירר מיד. הילד ענה בתום לב: "חבר שלי נתן לי סיגריה, והסביר לי שמדליקים, שמים בפה, ואז זה מעלה עשן ונהנים מעין העולם הבא...". מבטו של האב החמיר, והוא גער: "זה אסור!" ולא יסף. הילד לא חשב פעמיים, מיד נטל את הסיגריה, קרע אותה והשליכה אל הפח הסמוך.

שום תהייה או שאלה לא העלה הבן בפני אביו, כמו: "אם באמת זה אסור, מדוע הרב פלוני ואלמוני כן מעשן?!". כך גדלו הילדים, מתוך הבנה ש'אבא אמר' - זה מספיק!

תספורת של יהודי

לא בזה בלבד נשתנו בני רבנו משאר הנוער התוניסאי. אף הכרת פניהם ענתה בם כי אינם ככל היֶתר. בעוד שבתונס חלחלה כארס תרבות המערב, ולא היה ילד נער וזקן שאינו מגדל בלורית בציצית ראשו, שלשה נערים בלבד - בני רבנו - עמדו מעבר הנהר וּשְׂעָרָם קצוץ לחלוטין, עד כי ניכר לכל רואיהם כי הם זרע ברך ה'. רבנו עמד על כך בתוקף ולא הסכים כהוא זה לשנות מדרך המסורה לנו מאבותינו.

3. ראה במערכות של בנו מרן ראש הישיבה שנדפסו בבטאון "כתר מלוכה" (מס' 2) מה שהאריך להביא מקורות לזה.

ומרגלא בפומיה: "ויאמר לקוצרים (את השיער...) - ה' עמכם" (רות ב, ד). והיה מביא את דברי המדרש בבראשית רבה (כ"ב): "בשעה שהוא [יצר הרע] רואה אדם ממשמש בעיניו, מתקן בשערו וכו' הוא אומר הדין דידי". עוד טען שיש בכך בעיה של חציצה בתפילין[4].

הגאונים רבי צמח ורבי רחמים שליט"א בצעירותם ללא בלורית

מגיל שנתיים, לוקח היה רבנו את בניו לַסַּפָּר[5], ומבקש ממנו שיספר הכל ללא בלורית כלל! כאשר סיפר הספר את אחד מילדיו שהיה בעל שער זהוב ומרשים, הביט בילד הרך ואמר לרבנו בתחושת החמצה: "כזה שיער יפה אתה רוצה לגזור בלי רחמים?!". הביט בו רבנו ברצינות וענה בפסקנות: "בענייני הלכה, אין עצה ואין תבונה נגד רצון ה'!".

היתה זו מסירות נפש של ממש לעמוד מול הזרם!

בנו של רבנו, היה עד לדו-שיח בין צמד ידידים בבית הכנסת לאחר התפלה: "ראית אתמול בטלויזיה את בחורי הישיבה האמריקאים? שמת לב, לא היתה להם בלורית כלל, רק קרחת!". ענה השני: "כן, ראיתי והשתוממתי! האמת היא, שאני אישית, חשבתי כי בניו של הרב מאזוז מסתפרים כך כי הם ג'רבאים פרימיטיביים, לא יודעים מה זו תספורת יפה ועכשווית, וגוזרים את השער כגוזז את הדשא, אבל כעת, אני מבין, שאם בחורים במקום המתקדם ביותר בעולם, באמריקה,

4. עיין להרב משנה ברורה (סי' כ"ז ס"ק ט"ו) בשם המחה"ש שזה דרך גאוה ושחץ וגם חציצה ע"ש. ועיין בילקוט יוסף (ח"א דיני תפילין סעיף ג') שכתב שאין בזה משום חציצה. ומכל מקום הירא את דבר ה', ראוי לו לימנע מגידול שער הראש. ע"כ.

5. בחו"ל לא נהגו לחכות עד גיל שלש.

מסתפרים כך, כנראה שההלכה אכן מחייבת זאת!".

"לא אשכח את הבוקר ההוא", מספר **הרב דמרי** מבני ברק "הופעתי לתפלת הנץ בבית הכנסת של רבי מצליח, כשאני מסורק בקפידה, ובלורית קטנה מתבדרת מעל מצחי. בן עשר הייתי אז, והחילותי לעמוד מול המראה ולסלסל בשערי... לפתע קרא לי רבי מצליח, פרע את הבלורית, ואמר בתוכחה שנימתה מצטלצלת באזני עד היום הזה: "אסור בלורית! אסור!". מאז ועד היום - אין מתנפנפת קווצת שיער מיותרת על ראשי!".

לא יהיה - גזורו!

בהמשך, כאשר פתח רבנו את ישיבתו, הקפיד גם על תלמידיו לבל יגדלו בלורית. אמנם בתקופה הראשונה לא הקפיד רבנו על כך, אך אחרי ששה חודשים החליט שהגיע הזמן להפסיק עם תופעת הבלוריות. כשהוא מלווה בסַפָּר הגיע לישיבה, ונתן הוראה חד משמעית להסתפר! כל התלמידים הסתפרו, לבד מבחור אחד שהיה יפה תואר ומסלסל בשערו. בצער רב ובלב כואב נאלץ רבנו להורות לו לעזוב את הישיבה, ומדי פעם היה בקשר מכתבים עם אביו שהיה תלמיד חכם, וביקש ממנו לשמור על בנו וללמוד אתו, לבל יצא לתרבות רעה.

באחד ממסעותיו של רבנו לצרפת, בשנת התשכ"ה בערך, נסע לישיבת "אור יוסף" בראשות הגאון **רבי גרשון ליבמן** זצ"ל. היה זה בחודש אלול ומנהגו של ראש הישיבה היה לערוך תענית דיבור מראש חודש אלול ועד מוצאי יום הכיפורים, אך כששמע על ביקורו של רבנו, יצא מגדרו וקיבל את פניו בכניסה לישיבה בכבוד רב, ואף דיבר עמו באריכות בדברי תורה ושיחת חולין של תלמידי חכמים.

יצא מגדרו. הגאון רבי גרשון ליבמן זצ"ל

לתמיהתו של רבנו מדוע שובר הוא את תענית הדיבור שלו, ענה "שיחת חולין שאדבר עם כבוד

תורתו, חשובה לקב"ה לא פחות מתענית דיבור שלי".

לקראת סיום המפגש המרתק, שאל הרב גרשון את רבנו בקנאת סופרים שאלה ישירה בחצי חיוך: "אמור לי כבוד הרב, עתה, משראית בעיניך את ישיבתי ואת תלמידי, איזו ישיבה טובה יותר, שלי או שלך ('כסא רחמים')?!". רבנו לא התבלבל וענה תשובה מקורית: "בשתי הישיבות לומדים תורה, שתי הישיבות טובות הן, אך הבדל אחד בינינו: אצלנו מקפידים מאוד לא לגדל בלורית, אך מגלחים את הזקן[6], ואילו אצלכם משאירים בלורית אך מגדלים זקן...". הרב גרשון, שהיה איש אמת, הפטיר במלים אלו: "אכן, ראש אחד בלי בלורית, עדיף ממאה ראשים עם זקן ובלורית(!)".

עם זאת, מספר רבי **פינחס באנון** שליט"א (תלמידו של רבי גרשון ליבמן, שייסד ישיבה בתונס) כי רבנו היה מתפעל מכך שהוא וחברו אינם נוגעים בזקנם, והיה מראה אותם לדוגמא לבניו, באומרו "תראו אלו בחורים שהגיעו מצרפת ששם שולטת האופנה, ובכל זאת משאירים את חותם זקנם... אין מה להתבייש בכך...". ואכן, בניו של רבנו הקפידו לא לנגוע בזקנם.

אגב, רבנו הקפיד לא להסתפר אצל ספר יהודי מחלל שבת בפרהסיה שדינו כגוי, למרות שטעם האיסור בגוי שמא יהרגנו, בכל אופן על פי תורת הסוד יש להיזהר גם בזה, מפני שמסיר צלם אלוקים מעליו.

"אנו צריכים לשלם!"

בישיבת "חברת התלמוד", בה למדו בניו של רבנו, נהוג היה להעניק לכל תלמיד תמיכה כספית חודשית, כעין "דמי כיס", וכן חליפות ובגדי חורף חדשים שתרם ארגון "הג'וינט".

אך רבנו סרב בכל תוקף שבניו יקבלו כספים או בגדים, וכשנתנו לו בניו את הכסף,

6. באותה תקופה, בתונס ובג'רבא, אחד חכם ואחד תם לא גידלו זקן, מחשש מפני הגוים. והיות וזה חסידות, לא עמד רבנו על כך, משא"כ בבלורית שראה בזה חשש לקרקפתא דלא מנח תפלי.

ניגש והשיבו להנהלה באומרו: "אדרבה, אנו ההורים, שזוכים שבנינו ילמדו תורה, אנו צריכים לשלם עבורם את דמי הלימוד...".

בדרך זו החדיר רבנו לבניו את ערך התורה! על הזכות ללמוד תורה צריכים לשלם, ולא לקבל עליה כסף או מתנות!

אולם, עינו החדה והרגישה קלטה כי בניו שבים מדי ראש חודש כשעצב בעיניהם. לשאלתו, סיפרו בתמימות של ילדים: "אבא, הסברת לנו שלא מקבלים כסף על לימוד תורה, בכל ראש חודש כשנכנס הגזבר ומחלק לכולם כסף ורק לנו לא, חשים אנו תחושת החמצה!".

רבנו שהחליט לעמוד על העיקרון החשוב, לא ביטל את רגשות הילדים ולא דיכא את רצונם, הוא הבין היטב ללבם, וּבְן רגע הגה רעיון חדש שהפיס עד מהרה את דעתם: "בניי היקרים! אני מכין עכשיו שלש מעטפות כאן, בפנת הארון, ובכל ראש חודש אכניס כסף בסכום שאותו נותן הגזבר לכל אחד מכם! וכך גם לכם יהיה כסף אותו נשמור עד שתגדלו!"...

הפנים המאושרות של הילדים למשמע הרעיון, הוכיחו לרבנו כי שוב צדק בגישתו ודרך חינוכו.

עם כזו שיטת חיים מיוחדת ויקרת ערך לתורה הקדושה, אין פלא כי אלו הפירות שהצמיח אילן חזק זה.

נופש רוחני

שלשת חדשי הקיץ (7/8/9), היו עבור תלמידי בית הספר בתונס זמן של פורקן וחילוץ עצמות. בחודשים אלו, הונהגו במוסדות הלימודים, סדרי לימוד קצרים משאר ימות השנה, והלימודים התקיימו עד השעה רבע לשתים עשרה בצהריים. לתלמידים הוסבר כי סיום הלימודים הוקדם היות ובחצות היום קופחת החמה

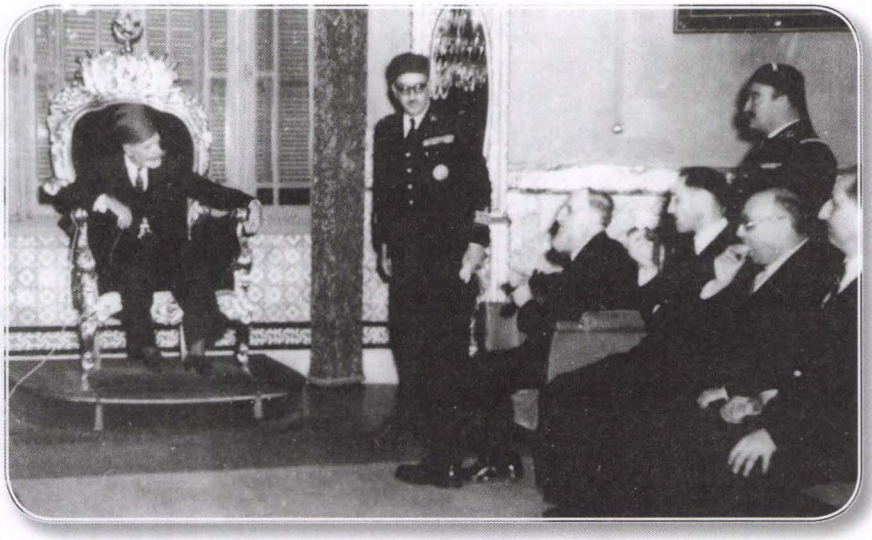
כתה בבית ספר בתונס בשנת תרפ"ב

בראש כל אדם, ועלולים להגיע לסכנה של "מכת שמש". בשעות אחר הצהריים, יצאו כל הילדים לנפוש בערי החוף הסמוכים.

גולת הכותרת של הקיץ, היתה הקייטנה, כעין מחנה נופש בן מספר ימים שכלל טיולים, בילוי בחוף הים ולינה באכסניה משותפת. התלמידים היו מצפים לקבל את מכתב ההזמנה למחנה בכליון עיניים, אך רבנו היה מקבל את הדף לידיו הטהורות, מעווה את פניו במורת רוח גלויה ורושם באותיות גדולות בצרפתית: NO! NO! (לא! לא!). נדמה היה לו כאילו מנסה אי מי לגזול מילדיו את החנוך הטהור שהוא עמל להקנות להם בביתו ובחומותיו...

שתי עיירות נופש שכנו על שפת הים בתונס, ולשם נהרו כל התושבים בחודשי הקיץ הלוהטים: עיירה בשם "חלק אלוואד", הידועה כמקום פרוץ, בו יהודי ירא שמים לא יציג כף רגלו, ועיירה נוספת בשם "אלמרסה", שם היה נופש מלך תונס "הביי", ומפאת כבודו של המלך, דרש החוק מן השוהים בעיר צניעות יחסית.

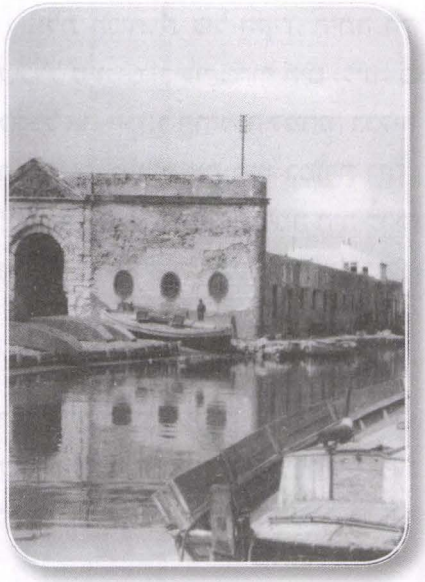
רבנים ותלמידי חכמים ניצלו עובדה זו, ובאו לנפוש עם משפחותיהם בעיירה זו. אף בית כנסת יפה שכן בה, ורב חשוב - הגאון **רבי מיכאל כהן** הי"ו (חתנא דבי נשיאה הגאון **רבי סוסו הכהן** זצ"ל), היה מלמד התלמידים בשלשת חדשי הקיץ.

"אלבי" מלך תוניסיה בארמונו

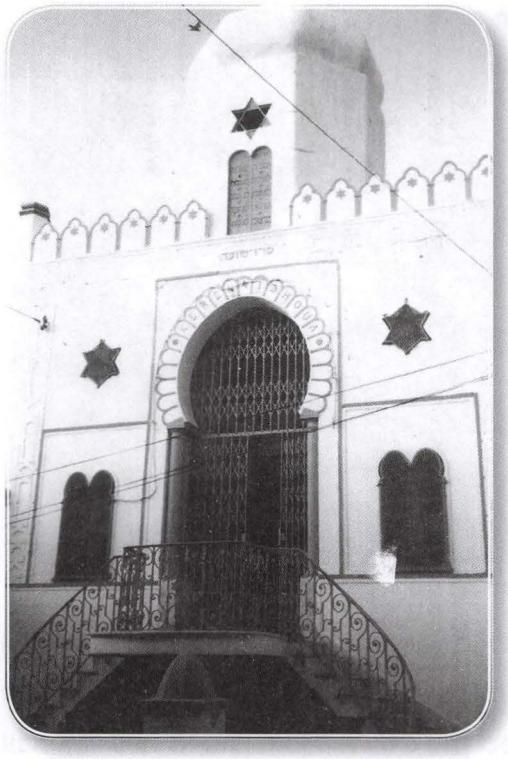
הרב רחמים שמילה רבה של העיירה "חלק אלוואד"

עיירת הנופש "חלק אלוואד"

עם כל זאת, רבנו לקח את בניו לעיירת נופש זו רק עד שהגדול שבהם הגיע לגיל שש. כשגדלו מעט, הפסיק רבנו לגמרי עם נסיעה זו מחשש לפגיעה קלה בקדושתם. וכך, כל תושבי הסביבה נפשו נופש גשמי, לבד מבני משפחת מאזוז האצילה שנפשו נופש רוחני.

בית הכנסת ב"אלמרסא"

"יומו של היהודי", החדיר להם אביהם, "צריך להיות מוקדש לתורה!". היטב ידעו הבנים כי בשובם מן הלימודים, אין זו העת למשחקי משובה אלא ללימוד תורה משותף

פנים בית כנסת באלמרסה

הגאון רבי מיכאל כהן שליט"א בצעירותו מלמד תלמידים

ומהנה. החינוך הנפלא שהקנה להם אביהם, לא גרם להם תחושת קיפוח כלל, למרות שידעו היכן מבלים חבריהם. הם אפילו חשו ייחודיות וגאות יחידה. "אם אבא אמר שזה לא טוב, נאמן הוא עלינו יותר מכולם" הבטיחו לעצמם.

כשתילי זיתים

ואכן, מראה מפעים נגלה לנכנס אל ביתו של רבנו באותם זמנים. היה זה בית קטן בן שני חדרים שגודלו פחות מארבעים מ"ר, ואין בו כמעט מקום לנוע. במרכז החדר נצב שלחן גדול, הנושא על רגליו עשרות ספרי קודש בהם הוגים יום יום בהתמדה ובענין. מסביב לשלחן יושבים תדיר שלשת הבנים כשתילי זיתים, ומלכם בראשם - אביהם הדגול, היושב בראש השולחן מול פתח הבית, במטרה לפתוח את הדלת לכל מבקש, כדי שהבנים הי"ו לא יסיחו חלילה דעתם מתלמודם.

לפני כל אחד מהם נצבת בגאון ערמת ספרים, מחברות וכלי כתיבה עומדים הכן לשרתם, והם לומדים, מעיינים ומחדשים, וכמובן לעת הצורך מוציאים קולמוסם וממלאים שורות שורות של חידושים למזכרת נצח. וכל זה כאשר אביהם תמיד לצידם, עומד ומפקח עליהם, כמלאך המשגיח על הצמח ואומר לו 'גדל!'...

ללימוד המשותף, היתה מצטרפת לעתים אחת הבנות הקטנות (היא הרבנית אביבה מרים ברדא מב"ת אשת חבר לגאון רבי יצחק ברדא שליט"א ראש ישיבת "יצחק ירנן"), שהיתה קוראת לפני אביה 'תיקון סופרים' בטעמים... כאשר הוא מעיר ומתקן אותה.

מענין לציין כי בת זו הושפעה גם מהאווירה המחשמלת של קנאת-סופרים ששררה בבית. היא היתה בסך הכל בת אחת עשרה שנה, וכשראתה את אחיה הגדולים עוסקים בחדווה בכתיבת חידושים ושאלות ותשובות, נטלה אף היא מחברת, והחלה לכתוב בה... שו"תים. היא אפילו קראה ל'ספרה' שם - "שו"ת ותען מרים". הגיעה לידינו אחת מהתשובות הלמדניות שלה, בצירוף בקשה מאביה שיואיל לבדוק את הדברים (מתורגם מערבית)[7], והרי היא לפניכם:

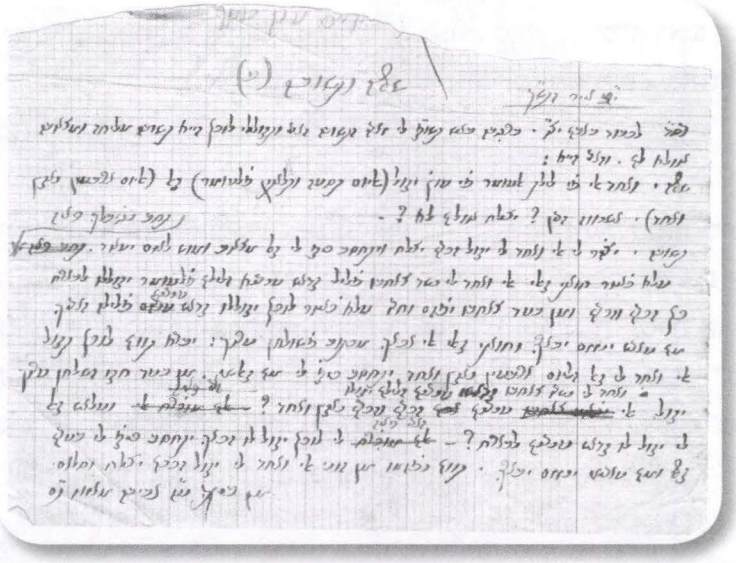
בס"ד ח' אייר התש"ך

לכבוד אבא יצ"ו, בבקשה תבדוק לי השו"ת שלי האם טובה או לא!

שאלה: רגילות הבנות שלא לעשות מלאכה בלילות העומר כמו תפירה ורקמה ועוד, א"כ יש לי שאלה, האם הכתיבה מותרת או לא? האם נאמר כמו שבשבת הכתיבה אסורה שנקראת מלאכה, כמו כן גם בעומר או מותר?

תשובה: נראה לי שהכתיבה מותרת בעומר, מפני שאסור רק עבודה גדולה כמו תפירה וכביסה וכדומה, אבל כתיבה ושאר העבודות הקלות, מותר. ואם תרצה ראיה, מפני שאילו תאמר שזה אסור כמו שאסור בשבת, א"כ יוצא שגם בעומר אסור להדליק אש, ואיך נוכל לברך במוש"ק על מאורי האש. מוכרח לומר שאסור רק מלאכה גדולה וקשה, אבל שאר המלאכות מותרות וגם הכתיבה מותרת. וכך אני נוהגת וכותבת בלילי העומר. ושלום מבתך אביבה מאזוז תחי'.

7. את תגובת רבנו לא מצאנו, וכנראה שלא רצה לעודד כתיבת שו"ת לבנות.

השו"ת ב'ותען מרים' בכתב ספרדי

ל'התפרק' עם סיפורי צדיקים

כך, היו הבנים לומדים תחת צלו של אביהם משעה שתים עשרה וחצי בצהריים, עד לשעה שש בערב, אז היו פונים לאכול ארוחת ערב, מתפללים מנחה וערבית, והולכים לישון. למחרת קמים בשעה 3:45 כותיקין לתפלת שחרית, וחוזר חלילה.

אחרי לימוד של כחמש שעות, היה האב - רבנו מאפשר לבניו 'להתפרק' במשך שעה. ו'התפרקות' אצל רבנו, מה טיבה? - קריאת ספרי סיפורים על גדולי ישראל וסיפורי הבעל שם טוב...

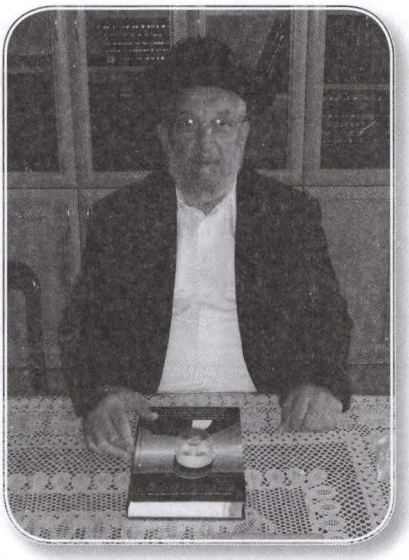
"היתה לנו ילדות טובה" התרפק לימים בנו מרן ראש הישיבה על העבר, "לא היינו יוצאים מהבית, אבל בבית היה לנו כל טוב. כשרצינו להתענג, היינו מעיינים בפירוש מלבי"ם על התורה או בסיפורי הבעל-שם-טוב.

"במרחק פסיעה מהבית, היה בית קולנוע, שהיה מושך אליו רבים. ואני בילדותי, לא ידעתי מה זה קולנוע. לא ידעתי מה עושים בתוך המבנה הסמוך לביתי...".

הבן **רבי צמח** שליט"א מספר כי כל ערב היו עומדים בתור עשרות אנשים להיכנס לקולנוע ההוא (שנקרא 'לודיון'), ופעם הם שאלו את הסבא רבי רפאל "לָמָה מחכים האנשים הללו?". ענה להם: "זה לא בשבילנו". ולהם, תשובה זו הספיקה, ולא ניסו לחקור ולשאול עוד.

מאחר ולא היה בעיר בית מדרש עם ספריה, הפתוח במשך כל שעות היום, היה לא פעם מצטרף ללימוד המשותף הגאון **רבי פינחס באנון** שליט"א[8] שנשלח ע"י ישיבת "אור יוסף" בצרפת לייסד ישיבה בתונס. הוא היה מגיע לבית רבנו, מקרב כסא לשולחן הארוך, ולומד כאחד הבנים הי"ו.

הצטרף ללימוד המשותף. רבי פינחס באנון שליט"א

בהזדמנויות אלו, עמד רבי פנחס מקרוב אחר דרך חינוכו של רבנו, והתפעל עמוקות מאהבת התורה שהצליח להחדיר בבניו. הלימוד בביתו של רבנו יחד עם שלשת בניו, חרט רושם חזק בל ימחה בלבו. "חבריהם", הוא נזכר בראיון שערכנו עמו, "היו משכנעים אותם ללכת לים, והם היו ממשיכים ללמוד. כל כך התפעלתי מהמשמעת שלהם", הוא מעיד, "עד שאמרתי לרבי מצליח 'כבודו לא צריך משגיח שישגיח על בניו'.

"בכלל", הוא מציין בדרך אגב "הבנים הי"ו רחשו כבוד גדול לאביהם. אני זוכר את ראש הישיבה רבי מאיר לאחר שהיה קורא בתורה, ניגש לאביו, מנשק את ידיו ושב למקומו".

8. מייסד סניף ישיבת "אור יוסף" בתונס. בעבר היה עובד ברבנות בפריז, וכיום מתגורר בירושלים.

תחרות בכתיבה

לעתים היה רבי פנחס שומע את רבנו מעורר את בניו וממריצם לכתוב עוד, לחדש יותר, והיה מצביע על עצמו ואומר: "ראו בָּנַי, אני בגילכם כתבתי פי כמה וכמה, הזדרזו! השקיעו עוד!".

משפטים אלו נתנו לילדים כעין זריקת מרץ להוכיח יותר ויותר את יכולתם. אך משפטים מסוג זה הפריעו מעט לרבי פנחס, והוא ניסה לסנגר עליהם ואמר: "כשהיה כבודו בחור צעיר בג'רבא, רבים היו הכותבים, הלומדים והמחדשים, עולם התורה היה פורח מאוד! היום, לצערנו הרב, ירידת הדורות ניכרת, תורה מונחת בקרן זוית ואין מי שמשקיע בה. מה שבניך לומדים בשעה שחבריהם מבלים בחוף הים, זה הרבה מאוד לעומת הכלל! שמתי לב כי גם כאשר כבודו לא נמצא בבית הם לומדים בהתמדה, ולמה תדרוש מהם יותר?!...".

רבנו שחשש כי הדברים יקררו את הבנים שיחיו, הגיב מיד: "אדרבא, יש להם ללמוד מאביהם מולידם! אני הדוגמא האישית שלהם! לא ילדי הרחוב משמשים מודל לחיקוי לבני, אני הוא הסמל ואל רמה כזו אני שואף ומבקש שיגיעו!".

"הנה", המשיך רבנו, "היום כתבתי תשובה בהלכה, על אף החום הכבד ששרר... שמא תטענו שקשה יותר לחדש בגמרא, הנה אניח כעת את כתיבת התשובה, ונערוך תחרות בכתיבת חידושים. אני אלמד את סוגית "זה וזה גורם" (פסחים דף כ"ו ע"ב) שאתם לומדים כעת, ונראה מי יחדש יותר".

נאה דורש ונאה מקיים, כבר למחרת כתב חידוש ארוך ומפעים ביופיו באורך כשלשה עמודי פוליו. הרוצה לחזות בו, יעיין בשו"ת "איש מצליח" (בסוף ח"א כרך ב'), ושם רשום תאריך החידוש ביום י"ח מנחם אב התשי"ח. החידוש הוא בעצם ניתוח הסוגיא, ופותח במלים "ניחזי אנן", ומונה והולך את כל האופנים שמתפרשת בהם הסוגיא, וקורא להם "צדדים", ומעמיק בהם בשילוב מהרש"א ושאר מפרשים להבהיר את הגמרא. סגנון החידוש מזכיר במקצת את תשובת הבית יוסף

המפורסמת (בשו"ת הבית יוסף חלק אבן העזר בסוגיא בקידושין), שמנה תקס"ז פירושים לסוגיא, ואח"כ חזר וסתר ופשט אחת לאחת עד שהתחוורה הסוגיא כשמלה להעמידה על מכונה.

בשיטות כאלו ואחרות, תחת תחרויות ספורט, היה רבנו מספק לבניו תחרויות מאתגרות המרבות חכמה.

דרך אגב, בנוגע ללימוד עם רבי פינחס באנון, מסופרת אנקדוטה מעניינת על ידי אחד מבני רבנו:

"באחת הפעמים שבא רבי פינחס לביתנו, ביקש מאחד הבנים מסכת חגיגה, אלא שאת המלה "חגיגה", הגה בגימל דגושה, כפי שמבטאים היום, והבן לא הבין על איזו מסכת מדובר, כיון שבתונס ביטאו "חגיגה" בגימ"ל רפויה כמשפטה. למרות שהיה הילד בגיל אחת עשרה בערך, חלשה דעתו והצטער על שאינו מכיר שם מסכת כזו. פתאום התעשת רבי פינחס ואמר "אה! מסכת חגיגה", כשהפעם הגה את הגימ"ל רפויה... או אז הבין הבן, ואץ רץ להביא לו את המסכת המבוקשת".

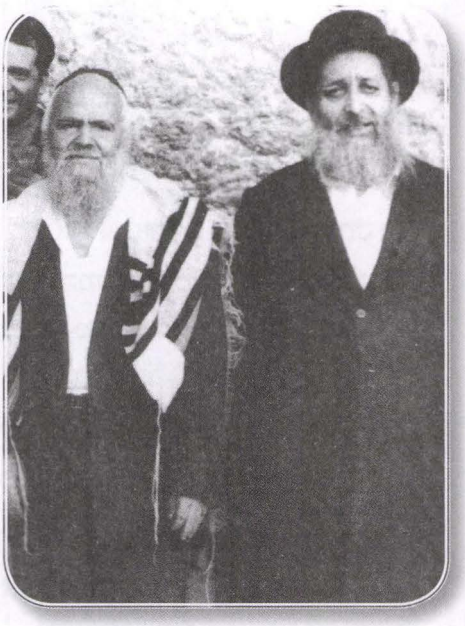
אמנות החינוך

וכאן ראוי להדגיש כי דרכו של רבנו בחינוך ותוצאותיה, כפי המתואר בפרק זה בהרחבה, אינם מצב טבעי כלל וכלל. חינוך בסגירות כזו גורם בדרך כלל למרד אצל ילדים, במיוחד כאשר כל סביבתם נוהגת אחרת. אין ספק שהיתה כאן סייעתא דשמיא מיוחדת, יחד עם אמנות חינוכית מרשימה. הוא הצליח לנטוע בלב ילדיו את ההבנה כי כל ההגבלות הן רק לטובתם ומאהבתו אותם, ויחד עם זאת החדיר בהם תחושת ייחודיות יהודית מרוממת, כך שלא רק שלא חשו דיכוי ונחיתות כל-שהיא, אלא אדרבה הרגישו גאוות יחידה של רוממות, לאמר: אנחנו שונים מכולם, כי אנו טובים יותר ומיוחדים יותר! מי שמבין קצת בחינוך, יודע כי כלל לא פשוט ליצור בלבם של ילדים תחושות כאלו[9].

9. הדבר מזכיר מה שאמרו במדרש רבה (פרשת וזאת הברכה, פרשה י"א) על משה רבנו שלקח ארונו של יוסף, ושם אותו על כתפו, והיה סובל אותו וכל ישראל אחריו. וישראל היו סובלים את הכסף ואת הזהב, שנטלו ממצרים, ומשה

משוב חיובי לדרך חינוכו, קיבל רבנו מגיסו הגאון **רבי שלמה מאזוז** זצ"ל. בשנת התשט"ז עלה רבי שלמה מג'רבא לארץ ישראל. בדרכו עבר בתונס הבירה כדי להפליג משם באוניה לאיטליא ומשם לארץ הקודש. בשהותו בתונס, שבת בבית גיסו ואחותו - רבנו ורעייתו. ביום שבת זכו ללמוד לפניו שלשת בני רבנו, והוא יצא מגדרו בהתפעלות מרמת לימודם, ופנה ואמר לגיסו רבנו: "כל ימי מצטער הייתי על אחותי שהוצרכה לעזוב מקור מים חיים בג'רבא, ולגור בתונס שאינה מקום תורה. דאגתי היתה בעיקר על רוחניות הילדים, אך כעת, נוכח אני לראות כי טיב חינוך הילדים אינו תלוי רק במקום המגורים, אלא בעיקר בהשקעה המוקדשת להם...".

הגאון רבי שלמה מאזוז זצ"ל בכותל המערבי (משמאלו הגאון רבי רפאל כדיר צבאן זצ"ל)

אחרוני הגאונים בתוניסיה

תשוקתו של רבנו להעביר את תורתו לבניו היתה עזה. שאיפתו שימשיכו את דרכו התבטאה בחינוכו המושקע אשר עשה פירות ופירי פירות. הוא לא סמך על לימודם בישיבה, והיה טורח מאוד ללמדם בעצמו. גם כשהיה טרוד מאד בעול בית-הדין, הקדיש מדי לילה כמעט שלש שעות ללמוד עם בניו. וסיפר שאמר לו רבו מרן **רבי רחמים חי חויתה הכהן** זצ"ל: "די במה שלמדת, העיקר עכשיו שתלמד עם בניך"[10]. והיה נוהג להוסיף בכל מוצאי שבת בנוסח ההבדלה: "הצלח למודנו, הצלח

סובל ארונו של יוסף. אמר לו הקדוש ברוך הוא: משה! אתה אומר שדבר קטן עשית, חייך! החסד הזה שעשית, גדול הוא, ולא השגחת לכסף ולזהב, אף אני אעשה עמך החסד הזה, ואתעסק עמך.

10. ועיין בספר "מעיינה של תורה" פרשת וילך בפסוק הקהל את העם וכו' שכתב רעיון זה בשם האדמו"ר בעל שפת אמת, שעל האדם לבטל קצת משלמות עצמו ולחנך את בניו לתורה וליהדות. ע"ש. **נאמ"ן ס"ט.**

לְמוּד בנינו ובנותינו". כפעם בפעם היה גם מניח ידו על המזוזה ואומר: "יהי רצון שכל צאצאינו יהיו קדושים וטהורים".

וכמים הפנים לפנים, גם ידם של הבנים לא משה מתוך ידו של האב הגדול. רישומה של כל שיחה עם אביהם הקדוש, אפילו אקראית, נצרבה ואופסנה במוחם, וכל תנועה והנהגה נחרטה על לוח לבם הזך, שכן אפילו שיחות החולין שלו מקפלים היו בתוכם מסרים חשובים. אין כיום כמעט שיחה שאין הבנים משמיעים בה דברים חדשים בשמו של אביהם, משל היה זה מעיין הנובע ללא הפוגה דברי חכמה, ובכל פעם שנדמה שאוזלים מימיו המתוקים, ניתן לדלות ממנו מחדש.

לא פעם ישב רבנו עם בניו, ותאר בפניהם את המצב הרוחני של תונס בעבר ובהווה, כשהוא מרמז להם כי רצונו לראותם ממשיכים את אותה מורשת גדולה. כשעצב נמסך בקולו, היה מספר להם על הגאונים העצומים שפיארו את תוניסיה בטרם תקע בה האליאנס את חרבו. כשהגיע רבנו לתונס בשנת התר"ץ, עוד זכה להביט בשמש טרם שקיעתה, והספיק להכיר את גדולי התורה האחרונים שבה שתוך שנים ספורות נאספו אל עמם...[11]

בניו של רבנו הכירו את עיני אביהם המצטעפות בדוק של זכרון רחוק ומתוק, כל אימת שהזכיר ברטט של קדושה ארבעים-חמישים מחכמי תונס האחרונים שזכה להכיר פנים מול פנים וליהנות מתורתם. מהם הִרבה לספר על הגאון **רבי אליהו טייב** זצ"ל[12] שהיה חריף שכל, חד העיון וקל ההבנה, עד שכל חכמי דורו העריצוהו, ורבני הכפרים היו באים להיבחן לפניו בחרדת קדש. עוד סיפר רבנו לבניו כי זכה לראות ספר "תשובות הריב"ש" ו"הרשב"ץ" מלאים הגהות בכתב יד קדשו וחתום עליהם: **ע"ה אליהו בה"ר דוד טייב ס"ט**[13].

11. באחת מתשובותיו בשו"ת "איש מצליח" (ח"א א"ח סימן ח' אות כ"ד) הוא כותב: "אנחנו שנפשנו יודעת מאוד הערך הגדול של הרבנים נ"נ [נוחי נפש], שהיו בבי דינא רבא תונס בשנת התרל"ד, המה הגבורים אשר לפניהם תכרענה כל ברך תפלחנה, צר לנו מאוד שלא זכינו לשמוע מה שהשיבו".

12. נפטר ט"ז שבט התרצ"ד.

13. וב"ה שאספנו כל כתביו ומאמריו שנדפסו בירחון "המאסף" וזולתו ומכ"י שונים, ויצא לאור ספר שו"ת זכר אליהו (בקובץ גנזי חכמי תונס, התשמ"ה). באחת התשובות הוא כותב: "כי לדאבון לבבי לא מיושבי אוהלים אנכי, רק עלי גם

רבני תוניסיה בתקופה האחרונה. נראים בתמונה: הגאונים רבי ישועה אלמליח, רבי יעקב אבוקארה, רבי דוד כטורזא ובשורה שנייה רבי חיים בלעיש, רבי דוד בן בארון, רבי דוד נחום זצ"ל

כמו כן, סיפר לבניו על הגאונים **רבי דוד כטורזא ורבי ישועה אלמליח** זצ"ל שחיברו יחד את הספר "תנובות שדי". וכן תאר בפניהם את עשייתו של הגאון **רבי חיים בלעיש** זצ"ל (שהיה בסוף ימיו הרב הראשי לתוניסיה) למען הפרט והכלל, וסיועו הרב לתלמידי ישיבת "חברת התלמוד", ופעם אמר לרבי **פינחס באנון** שליט"א: 'משנפטר רבי חיים בלעיש [כ' בסיון התש"ז], ירדה קרנה של תורה בתונס'...

זכה רבנו ונטע נטיעות כמותו. פעם בשעה של גילוי לב, ציין רבנו בפני תלמידו חביבו רבי **אליהו ענקרי** הי"ו, את תכונות בניו: רבי מאיר - מְעַיֵּן, רבי צמח - **חסיד**, ורבי רחמים - **פוסק**. רבנו עצמו גילם את שלש התכונות יחד, וכל אחד משלשת בניו שיבדלו לחיים טובים וארוכים, נטל חלק מאישיותו הגדולה.

חכמת העיבור - מצות עשה דאורייתא

מכיון שראה רבנו בבניו את שומרי הגחלת לדורות הבאים, שאף ללמדם את כל מקצועות התורה הרחבה מני ים.

ללחום מלחמת החיים, ועתותי אינם בידי לשלוט בהן" (שו"ת זכר אליהו ריש סימן מ"ה), "כי מעודי בחרתי בדברים קצרים וברורים, ובאורך הדברים תבחל ותגעל נפש עבדך" (שם סוף סימן ע"ד). הוא היה סוחר בסבון כדלקמן. לא היו לו בנים כי אם בנות, ונכדיו (בני בנותיו) למדו בבית ספר "אליאנס" ולא היה יכול למחות בהם. כשנתקשו בבעיה מסובכת באלגברה או בהנדסה, פנו לזקנם הרב ז"ל, והשיב להם כלאחר יד. כך שמעתי ממו"ר ר' יצחק בוחניך זצ"ל. **נאמ"ן ס"ט.**

הגאון רבי דוד כטורזא זצ"ל

הגאון רבי ישועה אלמליח זצ"ל

רבי מאיר, בנו בכורו של רבנו, היה בעל ידע עצום בחכמת החשבון[14], אך שני בניו הנוספים של רבנו לא התעניינו בתחום זה. רבנו לא הסכים לוותר על ידע חיוני וחשוב כל כך לחיים, ולכן נגש לענין מזוית אחרת. "בניי", קרא אותם יום אחד "ישנה מצות עשה מדאורייתא שעדיין לא עסקנו בה, ועתה הגיע זמנה!".

סימן שאלה הצטייר על פניהם המופתעות של הבנים, ורבנו המשיך: "חכמת העיבור הינה מצות עשה מדאורייתא שעליה נאמר: "ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים" (דברים ד, ו), ודרשו חז"ל, זוהי חכמת העיבור (עיין שבת ע"ה ע"א). וכדי לדעת עיבור יש ללמוד את יסודות החשבון..."[15].

14. על ההיכרות הראשונה שלו עם חכמת העיבור, מספר מרן רה"י שליט"א בהקדמתו לספר "בינה לעתים": "נתקלתי בסוגיא אחת (בר"ה דף ח') בענין התקופות. שאלתי את אבא וענה לי בשפת-סתרים: **צ"א ז"ח לעולם לא יזח.** אמרתי לו: מה זה? אמר לי: "תלמד שירי דוד". זו היתה הדחיפה שלי ללמוד עיבור...".

15. הסמ"ג (מ"ע מ"ו מ"ז) מנה ב' מצוות, אחת לב"ד לקדש את החודש, והב' לחשב תקופות ומזלות ומולדות וכו', שנאמר ושמרתם ועשיתם וגו', ומש' שמצוה זו לכל אדם לדעת לחשב תקופות וכו'. וכ"כ הגה"מ (בפ"א מהלכות קידוש החודש ה"ז) בשמו: מ"ע כללית לחשב וכו' ע"ש. וגם בה"ג מנה אותם לב' מצוות, והרמב"ם (מ"ע קנ"ג) השיב עליו, והרמב"ן ניסה ליישב דברי בה"ג. ועיין למוהרש"ך זצ"ל בספר "נתיב מצוותיך" מ"ע צא-צב (בהוצאה חדשה עמ' קב-קה). ומ"מ נראה דגם להרמב"ם חשיב הכשר מצוה, כדי לדעת איך לחשב תקופות ומולדות בהיותם בבית דין. **ראה"ם ס"ט.**

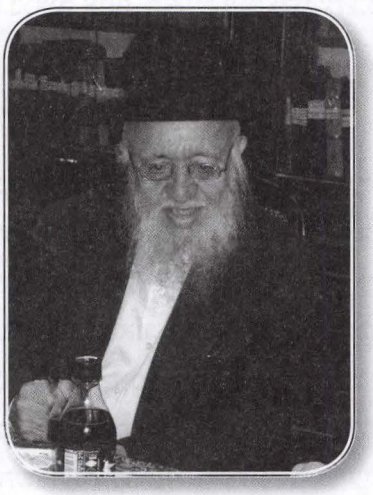

מעיין, חסיד, ופוסק. תמונה משותפת של האחים עם אביהם - רבנו, ועל ידו רבי מאיר ביתאן זצ"ל אביו של הרב הראשי לתונסיה כיום הג"ר חיים ביתאן שליט"א

בניו של רבנו נרתמו לרעיון באהבה ובשלמות, ולמדו עם רבנו במשך תקופה את יסודות החשבון וכללי העיבור מתוך הספר "שירי דוד", עד אשר היו בקיאים בחומר הנלמד היטב.

חלפו שנים ספורות, רבנו מינה את בנו הצעיר, רבי רחמים שליט"א, לנהל את חשבונותיה הפיננסיים של הישיבה, וידיעות אלו שלימדו רבנו סייעו בידו. בראשיתה של הישיבה בארץ, המשיך רבי רחמים בתפקיד זה כמה שנים עד שהיתה אפשרות למנות אדם מתאים. כאשר היה מגיש את המאזנים החודשיים והשנתיים לרואה החשבון, היה הלה מתפעל ואומר: "איני מבין, מנהלי חשבונות מוסמכים ובכירים העובדים בשירות מפעלים גדולים, אינם מגישים לי מאזנים ברמה כזו! היכן למד הבחור הזה ניהול חשבונות?!". ולא ידע אותו רואה חשבון כי את כל הידע הרב, למד רבי רחמים בלימוד חכמת העיבור מתוך תורתנו העתיקה.

ספר
שירי דוד
נדפס בהוצאה שניה
שער הספר "שירי דוד"

הגאון רבי רחמים מאזוז שליט"א

פרק בשיר

בנוסף, לפני הימים הנוראים, מקדיש היה רבנו את זמנו היקר כדי לתת לבניו שיעורים בפירוש הפיוטים ובנוסח התפלות. כבר בגיל קטן מאוד היה מסביר להם את מה זה יתד ומה זו תנועה, מה זה משקל, ומה זה דלת וסוגר. וסיפר להם שכן היה נוהג רבו רבי **רחמים חי חויתה הכהן** זצ"ל בימי אלול לפני השיעור להסביר לתלמידיו גרסאות ופירושים שונים בסליחות.

רבנו עצמו אוהב שירה היה, ויודע פרק עשיר בשיר ומליצה. מדי פעם, כנוח עליו רוח השירה, חותם היה את תשובותיו ההלכתיות במליצות וחרוזים משובבי לב[16].

הסכמה מיוחדת מעשה ידי אמן, כתב פעם לאדמו"ר **רבי חנניה יום-טוב ליפא דייטש** זצ"ל (מח"ס טהרת יום טוב) מאמריקה, אשר כל חרוזיה מסיימים במאמרי "האי מאן" הפזורים בש"ס[17]. גם את סיום ההסכמה כתב רבנו בחרוז: "שלמא דמר

16. ראה לדוגמא בשו"ת איש מצליח (כרך ב' ח"מ ריש סימן י"ח), ובקונטרס הברירה סוף אות ב'. ועוד.

17. את ההסכמה הנפלאה הבאנו בסוף הספר - נספח מס' 2.

יסגא במאה אחוז, הצעיר ע"ה מצליח בלא"א ר' רפאל מאג'וז".

קינות דרך הטלפון

בבנותיו, דאג רבנו לרומם את מעמד האחים הלומדים תורה. מספרת א. בתו של רבנו שתבדלחט"א: "הבנה זו חדרה לנו, הבנות, עמוק עמוק בנשמה. משפטים כמו "עכשיו לא מפריעים, הבנים לומדים תורה", "ביטול תורה!" ריחפו כל העת בביתנו. אך גם אנו, הבנות, לקחנו חלק ב'קריאות' שונות המיועדות בדרך כלל לבנים. למשל, אבא לימדנו את הפיוט "מי כמוך" לפני שבת זכור, עם הסברים נלווים. וגם הצטרפנו לאמירת הקינות בתשעה באב, עם הסבר המשקל והתנועה[18]. בחג השבועות קראנו 'אזהרות'. בשביעי של פסח, קראנו שיר השירים עם תרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל ותרגומו בערבית. בלילות שבת - "אתקינו סעודתא". בליל הושענא רבה - פסוקי התנ"ך. בחנוכה - "ויהי נועם... יושב בסתר עליון", שבע פעמים כסגולה לשמירה. וכמובן סליחות בחודש אלול. את המנגינות, הנעימות והצלילים מבית אבא, לא שמרנו רק לעצמנו. גם בנותינו, ואף נכדותינו ב"ה זוכות להתבשם מאותו ניחוח מיוחד!".

בענין זה, מספרת ל. נכדתו של רבנו: "במשך זמן מסוים התגוררנו בהונג-קונג שבמזרח הרחוק. כשעברנו לשם וארזנו את תכולת הדירה, לא שכחתי להכניס את כל הסידורים, המחזורים, שיר השירים, וכל יתר הספרים שלנו, כמובן בהוצאת מכון "הרב מצליח". רק ספר אחד לא רצינו להכניס, והוא ספר הקינות לתשעה באב. עוד שנה בודאי יבוא המשיח! ואם חלילה עדיין לא, אדאג שהספר יגיע עם אחד המשלוחים שבאים לכאן מדי פעם.

"ערב תשעה באב. הייתי עסוקה מאוד באותו בוקר, ורק לקראת הערב הלמה בי ההכרה - אין לי פה ספר קינות!

18. אגב, כאשר כיהן רבנו כראש ישיבת חב"ד בתונס בשנת תשכ"ב, הנהיג שיאמרו בתקון חצות של ימי בין המצרים גם קינות ליל ט"ב ויום ט"ב על הסדר, בכל יום קינה אחרת, כדי שילמדו התלמידים מנגינות הקינות של ט"ב. וכך נוהגים עד היום בישיבה.

"רק מי שגדל בביתנו, יבין עד כמה היה לי קשה! הסתובבתי הלוך ושוב חסרת אונים, שלחתי את בעלי לחפש בבתי כנסיות, בתקוה ששם ימצא ספר קינות כמו שלנו, עברתי בצורה יסודית על כל הספריה הגדולה של חמי, ו... לא מצאנו! לא יכולתי לסלוח לעצמי על זה.

"לא ויתרתי! מאחר ופער השעות בין ישראל להונג-קונג כשבע שעות, החלטתי לעלות לישון ולכוון את השעון-מעורר לשלש בלילה, ואז להתקשר לאמי ולקרוא קינות יחד אתה בטלפון, כי אי אפשר להרגיש את תשעה באב בלי הקינות מבית סבא!".

אין סכנה גדולה מזו!

את בניו הקפיד רבנו להשיא לפני גיל עשרים, והוא עצמו נשא אשה בהיותו בן ח"י שנים. אלא שנחקק חוק חדש בתוניסיה, לפיו לא תנתן רשות לבן להנשא מתחת לגיל עשרים, ובת מתחת לגיל שבע עשרה.

רבי מאיר, בנו הגדול, עמד להנשא כששה חדשים לפני תום עשרים, והחוק החדש עמד לו לרועץ. בארשת פנים תקיפה, ניגש רבנו אל השופט העוסק בעניינים אלו, וביקש רשיון חוקי מיוחד להשיא את בנו לפני גיל עשרים!

השופט עיין בהוראות ופכר ידיו: "מצטער, החוק מגביל אותי! רק אם מדובר ב'סכנה גדולה' [בערבית: אפיד ג'דן = ענין דחוף מאד. כגון שהנערה בהריון מפני כבוד המשפחה], מתיר החוק להנפיק רשיון. ואיזו סכנה תהיה לבנך אם לא ינשא כעת?!".

רבנו הנהן בראשו בחשיבות, ונענה בנימה רצינית: "אכן, 'סכנה גדולה' לנו לעבור על ציווי התורה המצווה לנו להינשא לפני גיל עשרים, אין לך סכנה גדולה מזו!"[19].

19. וכמו שאמרו בגמרא בקידושין (כ"ט ע"ב): עד גיל **עשרים** יושב הקב"ה ומצפה לאדם שישא אשה. כיון שעבר **עשרים** ולא נשא - אומר הקב"ה: **תפח עצמותיו**.

השופט הבין את דברי רבנו והגיב: "אם כן, עליכם לנמק זאת במכתב רשמי לך לעו"ד שיכין לך בקשה". ענהו רבנו: "אתה רוצה להכניס אותי להוצאות, להביא עורך דין!". "מה לעשות" משך השופט בכתפיו "מה אני יכול לעשות? צריך מכתב בקשה!". הציע רבנו: "אקנה נייר מבויל, אתה תכתוב הבקשה בשמי, ואני אחתום, ובמקום תתן לי את הרשיון".

חתונה בתונס. נראים בתמונה רבי יעקב חסיד ורבי אברהם טייב

שמע השופט ונענה: "אדוני הרב צודק! באמת חבל על הכסף! קנה נייר מבויל וכך נעשה". תוך מחצית השעה יצא רבנו כשהאישור בידו. הסיפור חזר על עצמו גם בנישואי שני בניו האחרים, שהקפיד להשיאם לפני גיל עשרים.

פניה מצורפת למתן הרשאה לבקשה

המציג: האדון הרבני מצליח מאזוז,

המתגורר ב"נהג' אלמשנקה" מס' 9 בתונס.

אודות בנו אליהו רחמין מאזוז.

המבוקש מכבוד העמוד [השופט החזק] השלם, האמתי המצוין, האדון ראש בית

המשפט הראשוני בתונס, שתתמיד שלמותו, כמובא להלן:

מאחר שהאדון אליהו רחמין מאזוז בעל האזרחות התונסית, שנולד בתונס בתשעה עשר דיסמבר 1948, המבקש את העלמה תמר בת מרדכי חדאד בן הרבני שועה, שנולדה באי ג'רבה בתשעה סבתמבר 1948 מהאזרחות התונסית.

היות שמסיבות דתיות מן ההכרח לערוך את נישואיו של אליהו רחמין המכוון אליו לעיל [הנ"ל] לפני גיל העשרים שנה, ובייחוד שהוא מועסק כרב, גם הוא, המתבקש מהצדק והיושר מתן הרשות למבקש המייצג את בנו הנזכר למתן רשות לזה האחרון להשלמת עריכת הנשואין.

ולמעלת ישר הראייה והשלום

פרסום בתונס פ'י 17 ג'ויליה 1968

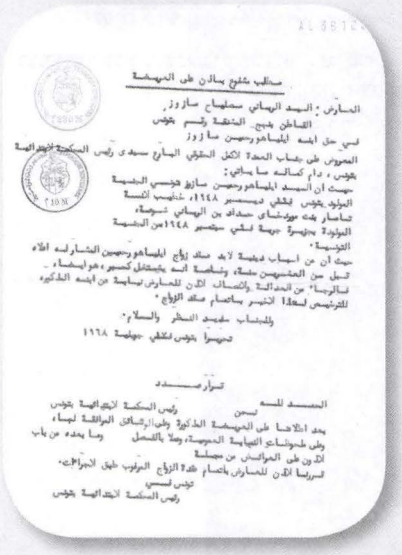
החלטה

השבח לאל

אנו... נשיא בית המשפט הראשוני בתונס, אחרי עיוננו בפניה הנזכרת ובמסמכים המצורפים אליה ובהערות הנציגות הציבורית, ועל פי הפרק... ומה שאחריו מצד מתן הרשות לפניות מספר החוקים, החלטנו על מתן הרשאה למבקש בביצוע חוזה הנישואין המבוקש בהתאם לנדרש

תונס ב...

נשיא בית המשפט הראשוני בתונס

הבקשה לרשיון מיוחד להשיא את בנו רבי רחמים לפני גיל עשרים

אגב, לבניו הקפיד לקחת אשה מארצו וממולדתו - עיר התורה ג'רבא, ממשפחות טובות ויראות שמים. ולא שם לבו לכסף שהיה יכול לקבל אם בניו ישאו נשים מעיר הבירה.

רבנו מברך על כוס שבע ברכות בחתונת בנו יבדלח"ט רבי רחמים מאזוז שליט"א. המנהג בג'רבא שגם החתן לוקח כוס בידו המכיל כליטר

משפט
וצדק

פרק ד'

המינוי הכפוי

הקמת בית הדין בתונס

בשנת התש"ז, נפתח דף חדש בחייו של רבנו, כאשר בשנה זו החל לשבת כסאות למשפט ולכהן פאר כדיין בבית הדין הרבני בתונס.

מלפנים, לא היה בית-דין מסודר בתוניסיה, אלא בכל בית-כנסת ישבו שלשה דיינים שדנו על פי דיני התורה, בין איש לרעהו ובין אשה לבעלה. אם היה צורך בשבועה, היו משביעים, ואת מי שלא ציית לדין, היו מנדים ומחרימים. מספרים כי למען הטלת איום על הנשבע לשקר, היו נותנים לו ליטול את ידיו מכלי מים גדול בחצר בית-הכנסת, ואחר כך היה שם את ידו על ספר התורה ונשבע. בצאת הדיינים אחר הצהריים לשוב לבתיהם, היו מצביעים על כלי-המים שכבר התרוקן, לעדות כמה "קליינטים" נכנסו היום לבית-הדין...

כך התנהלו דיני התורה, עד אשר הטילה צרפת את חסותה על תונס (בשנת תרמ"א - 1881 למספרם). מאז, נאסר על הדיינים לדון על פי דין-תורה, נמנעה הטלת חרם, וההפקרות היתה 'חוגגת'. מן ההכרח היה להקים בית-דין ממוסד שיכוף את החוק על העוברים עליו.

ואכן, בשנת התרנ"ח הקים מלך תוניסיה 'הביי' את בית הדין הרבני הראשון בתונס, כאשר משכורות הדיינים משולמים מקופת המדינה כמו השופטים בבית

המשפט הממשלתי. בבית דין זה דנו הדיינים לא רק בענייני אישות, אלא גם בדיני ירושות, מתנות ועוד.

בין כתבי יד קדשו של רבנו, נמצאה פתקא קטנה ככף איש, בה שרטט את הרכבי הדיינים בבית הדין בתונס, לפי סדר הדורות:

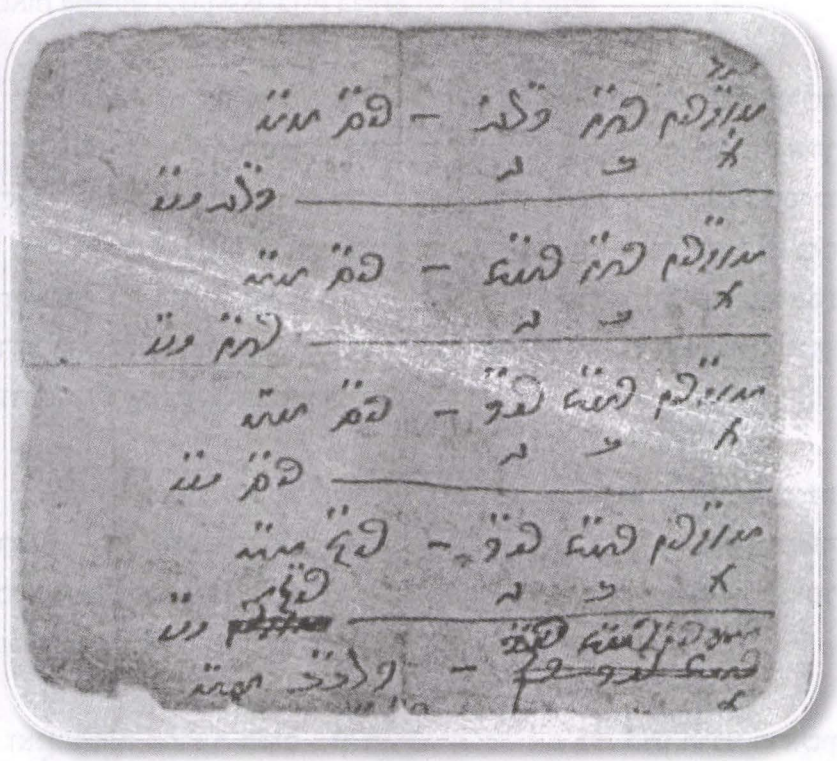
א. מוהרי"ז, **ב.** רח"ז, **ג.** רד"ג' - רי"ס מ"מ - רד"ג נ"ע

א. מוהרי"ז, **ב.** רח"ז, **ג.** רמ"ש - רי"ס מ"מ - רח"ז נ"ע

א. מוהרי"ז, **ב.** רנ"ר, **ג.** רמ"ש - רי"ס מ"מ - רי"ס נ"ע

א. מוהרי"ז, **ב.** רמ"ש, **ג.** רנ"ר - רי"א מ"מ - רי"א נ"ע

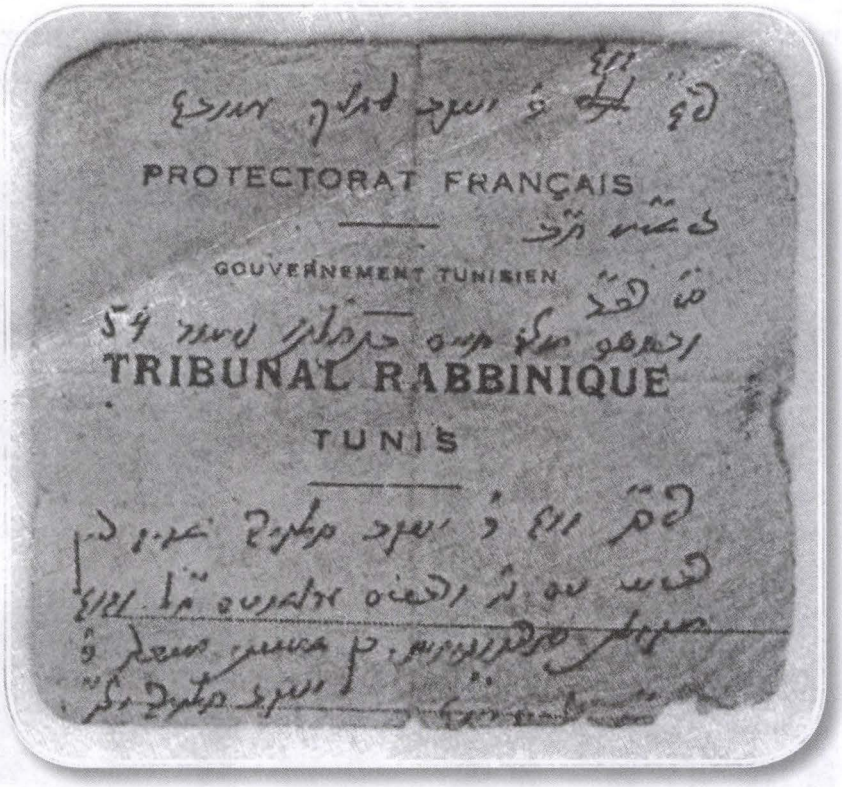
א. מוהרי"ז, **ב.** רמ"ש, **ג.** רנ"ד - רדב"ב מ"מ

הפתק שכתב רבנו

מרן ראש הישיבה שליט"א שמצא את הפיתקא, פיענח את השמות כך: **מוהרי"ז** - ר' ישראל זיתון, **רח"ז** - ר' חיים זיתון, **רד"ג'** - ר' דוד ג'אוי, **רי"ס** - ר' יעקב סלוירה, **רמ"ש** - ר' משה שתרוג, **רנ"ר** - ר' נסים ריאחי [ירחי], **רי"א** - ר' יעקב אלחאייך[1], **רדב"ב** - ר' דוד בן בארון.

פיענוח הר"ת ממרן ראש הישיבה שליט"א

מן הפתקא עולה, כי הקפידו תמיד על הרכב של ארבעה דיינים בבית הדין, כאשר הרביעי משמש כממלא מקום, ואם אחד מהדיינים הלך לעולמו, הוסיפו דיין חדש. וכך סדר הדורות: בהרכב הראשון ישב הראב"ד הגאון **רבי ישראל זיתון** זצ"ל[2], ואתו עמו הגאונים **רבי משה חיים זיתון** זצ"ל **ורבי דוד ג'אוי** זצ"ל. השלושה

1. מובא ב"ישיב משה" (ח"ב סימן רכ"ד), ובספר "מצא חיים" (בתחילתו עמוד 54).

2. פעם התחצף אליו עו"ד אחד ואמר לו: "אני אחפש בפסקי-הדין שהוציא כבוד הרב במשך שנים ואערער על פסקו

חיברו יחד את הספר "משפט כתוב", ובכמה מקומות חותמים בראשי תיבות: כולנו **יח"ד** - **י**שראל **ח**יים, **ד**וד. הממלא מקום בהרכב זה היה הגאון **רבי יעקב סלוירא** זצ"ל (הזקן). לאחר פטירת רבי דוד ג'אוי, התמנה להרכב השני הגאון **רבי משה שתרוך** זצ"ל, וכאשר נפטר רבי חיים זיתון, נכנס תחתיו הגאון **רבי נסים ריאחי** זצ"ל, וכאשר נפטר רבי יעקב סלוירה, החליפו הגאון **רבי יעקב אלחאייך** זצ"ל כממלא מקום, וכאשר נפטר רבי יעקב אלחאייך זצ"ל, מינו את הגאון **רבי דוד בן בארון** זצ"ל למממלא מקום.

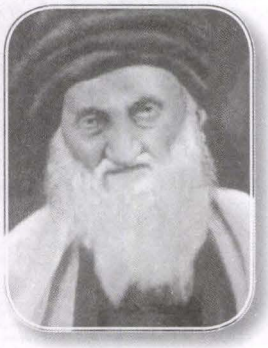
הגאון רבי יעקב סלוירא זצ"ל (הזקן)

הגאון רבי נסים ירחי זצ"ל (הרב הראשי לתוניסיה)

הגאון רבי ישראל זיתון זצ"ל

הגאון רבי משה שתרוג זצ"ל

הגאון רבי שלמה שתרוג זצ"ל

הגאון רבי דוד ברדע זצ"ל

הנוכחי". הסתכל עליו ר' ישראל בשקט והיה מניף במניפה שבידו, כלומר: "חפש, חפש". יצא העו"ד בזעם וקצף וחיפש בתיקי בית-הדין במשך עשרות שנים, יגע ומצא - פסק דין שיש בו סתירה לכאורה לפסקו של ר' ישראל כעת, ותבע אותו למשפט, איך דבריו סותרים את דבריו. עמד רבי ישראל בגאון, והסביר לשופטים הגויים שהמקרים שונים, ויש חילוקים דקים בין הנדונים, הרמוזים בניסוח הפסק (הואיל...והואיל...בלשון ערבי: "חית...וחית..."). שמעו השופטים את הדברים בצמא וגערו בעו"ד בנזיפה, כלומר: "צא מכאן ואל תטריד אותנו עוד, התמשוך לויתן בחכה?!". **נאמ"ן ס"ט.**

הגאון רבי יעקב אלחאייק זצ"ל

הגאון רבי יוסף סוסו הכהן זצ"ל

הגאון רבי דוד בן כטורזא זצ"ל

מכאן והלאה, לא ידועים לנו בבירור הרכבי בית הדין, רק ידועים לנו הדיינים ששימשו בבית הדין, מהם דיינים ומהם ראשי בית הדין, וכדלהלן: הגאון **רבי דוד כטורזא** זצ"ל (נפטר בשנת התשי"ג), הגאון **רבי שלמה שתרוג** זצ"ל, הגאון **רבי דוד ברדע** זצ"ל (נפטר בט"ו אד"א התש"ח), הגאון **רבי דוד נחום** זצ"ל (נפטר בשנת

בית הדין בתונס בראשות הרב הראשי רבי אמייס הכהן (1). נראים בתמונה הגאונים: רבי ישועה אלמליח (2), רבי יהודה וזאן (3), רבי אליהו גז (4), הפייטן אשר מזרחי (5)

התש"ח), הגאון **רבי דוד ירחי** זצ"ל, הגאון **רבי ישועה אלמליח** זצ"ל (נפטר בט"ו ניסן התשי"ח), רבנו **"איש מצליח"** זצ"ל והי"ד (נפטר בכ"א טבת התשל"א), הגאון **רבי אליהו גז** זצ"ל, הגאון **רבי יהודה וזאן** זצ"ל, הגאון **רבי אברהם טייב** זצ"ל, והגאון **רבי**

אבל היכא דידעי' בבירור הגמור דלא נקרא בשם בעת הלידה כנ"ד דאביו מעיד דלא קראו בעת המילה אלעזר אלא עזר, בהא ודאי שינוי גמור ואפי' באבות צריך לכתוב גט אחר כיון דלא נשאת ואין מקום עיגון ואפי' בכה"ג צריכה רבה ולא ע"ט האסף. וממוצא דבר בין תבין דאין ראיה מדברי הג"פ שכ' דהיכא דכתב דמתקרי ליכא אלא לעז ולא פסול וכמ"ש הרב הפוסק, דשניא דא. זאת תורת העול"ה, דלעד"ן דצריך לכתוב גט אחר בשם יצחק בן עזר ותו לא מידי.

הכ"ד צעירי צאן קדשים החותמים פה מתא תונס יע"א, בעצם זמן הנזכר בראש אמי"ר.

הצעיר ישראל זיתון ס"ט ע"ה דוד בלאע"א ר' נתן ג'אוי סילט"א ע"ה חיים זיתון ס"ט

צילום כתב יד קדש רבי דוד ג'אוי, וחתימת שלשת הדיינים זצ"ל (שו"ת משפט כתוב אה"ע סי' צ"א)

יוסף סוסו כהן זצ"ל (נפטר בי' אייר התש"מ). זכר צדיקים לברכה.

בבית הדין בתונס, פעלו במקביל שתי משרות רמות - **ראש הרבנים** המטפל בעניני הכשרות ואחראי לכל עניני העיר, **ואב בית דין** המטפל בעניני אישות ומתנות יחד עם חברי בית הדין. ראש הרבנים הראשון היה הגאון **רבי אליהו זרח** זצ"ל, אשר נפטר בערך בשנת התרע"ח, ואחריו נתמנה הגאון **רבי ישראל זיתון**

הגאון רבי יוסף אלגז זצ"ל

חברי בית הדין בתונס. מימין לשמאל: הגאונים רבי דוד בן בארון, רבי שלמה שתרוג, ורבי דוד נחום זצ"ל

זצ"ל (בנוסף לתפקידו כאב"ד) עד לפטירתו ביום י"ט מנחם אב התרפ"א. אחריו כיהן **מהר"ם שתרוג** זצ"ל עד כסלו תרפ"ח. ואחריו כיהן הגאון **רבי נסים ירחי** זצ"ל כשלשה חדשים עד אדר תרפ"ח. ואחריו כיהן הגאון **רבי יוסף אלגזי** זצ"ל עד אלול תרצ"ד. ואחריו כיהן הגאון **רבי דוד כטורזא** זצ"ל עד שנת הת"ש (היה גם דיין ומ"מ הרב הראשי). ואחריו הגאון **רבי חיים בלעיש** זצ"ל עד סיון התש"ז. ואחריהם הגאון **רבי דוד בן-בארון** זצ"ל עד איר תשט"ו. ואחריו הגאון **רבי מרדכי אמייס הכהן** זצ"ל עד סיון תשל"ד. ואחריהם הגאון **רבי חיים מאדאר** זצ"ל עד כסליו תשס"ה. ואחרון חביב הגאון **רבי חיים ביתאן** שיבלחטו"א.

הגאון רבי חיים ביתאן שליט"א

הגאון רבי חיים מאדאר זצ"ל אורח הכבוד ב"הילולא רבא דצדיקייא" התשנ"ה. עם יבלח"ט מרן ראש הישיבה שליט"א

הבורח מן הכבוד

ובכן, בשנת התש"ז, חסר היה דיין אחד להרכב הדיינים, ועל כן פרסמו השלטונות בעיתון המקומי מודעה הקוראת למעוניין להגיש מועמדות, לשלוח מכתב קורות חיים ולהתכונן לבחינה בהלכות אבן העזר וחושן המשפט...

העולם היהודי-תורני היה כמרקחה, דיינים רבים הבקיאים בחומר שלחו קורות חיים מתוך ציפייה למבחן.

רבנו לעומת זאת, הביט על כל זאת כמשקיף מן הצד. חזקה עליו צואתו של סבו, **רבי רחמים מאזוז** זצ"ל שכתב בלשון שאינה משתמעת לשתי פנים: "ברח מהגדלות ומשרות הקהל". וכך, למרות ידיעותיו הנרחבות בנושאים אלו עמד בגבורה ולא השתתף[3]. אך אז קרה דבר-מה שערער את נחישותו...

הגאון רבי חיים בלעיש זצ"ל

ציונו הקדוש של הגאון רבי חיים בלעיש בתונס

הגאון **רבי חיים בלעיש** זצ"ל, רבה הראשי של תונס, חלה מאוד בשנה האחרונה לחייו[4], והיה רבנו מגיע מדי פעם לבקרו וליטול אחד חלקי ששים ממחלתו.

במהלך אחד הביקורים, פנה פתאום רבי חיים אל רבנו והתעניין: "נו, רבי מצליח, הגשת מועמדות לדיינות?!". "טרם שאלתי את פי אבא" ניסה רבנו להתחמק.

רבי חיים לא הרפה! בכל פעם שבא רבנו לבקרו שאלו שוב ושוב, וכל פעם מחדש התחמק רבנו וענה: "שכחתי לשאול", "עדיין לא שאלתי" וכדומה.

שעון החול הלך ואזל. יום לפני תום מועד הגשת המועמדות, הופיע שוב רבנו לביקור אצל הרב הקשיש. הפעם, היה רבי חיים נראה נחוש מתמיד ואמר בקול רם: "ברגע זה, גש לאביך והגד לו שאני מבקש שתגיש מועמדות לדיינות! עד היום לא רציתי להטריח אותך, אבל כבר הגיע היום האחרון...".

---

3. וז"ל הרמב"ם בהקדמתו לסדר זרעים בסדרי המסכתות (כשהגיע למסכת אבות): וצריך שיווסר השופט בכל העניינים שיש במסכת אבות וכו' **ואל יהי רוצה להתקדם את חבריו לדין, ואל ילחץ עצמו להכנס בדיינות**, שמא יהיה חשוד וכו'. **נאמ"ן ס"ט.**

4. נ"ע ביום כ' סיון התש"ז, והוא בן 83 שנים.

בלית ברירה, נגש רבנו לשאול בעצת אביו. "בשביל מה אהיה דיין", תהה בפני אביו, "הלא כבר בקי אני בחושן משפט?!". אולם האב חשב כי דוקא ראוי שיגש להיבחן. "גם אם בקי אתה בידיעת הדינים בחושן משפט", נימק בחכמה, "אינה דומה הידיעה למעשה. מקצוע הדיינות אינו תלוי רק בידיעה ובקיאות בש"ע חושן משפט ומפרשיו, אלא זוהי חכמה בפני עצמה הצריכה לימוד מיוחד, **שאפילו היה כדאי לשלם עבורו**. על כן" סיכם רבי רפאל "אם גדולי תורה דוחקים בך, אל נא תשיב פניהם ריקם...".

ואכן, רבנו הגיש מועמדות!

מבחן משולש

המבחן התחלק על פני שלשה ימים, החל מט"ו באייר התש"ז. אולם-הבחינות הממשלתי היה שקט ומלא דריכות. קבוצת הרבנים הבוחנים ישבה בשלחן המרכזי, ואחד מהם הציע בפני המועמדים את שאלות הבחינה בכתב. הדממה לא הופרה גם כאשר יצאו הרבנים, ונותרו במקום רק סגני הממשל הערבי לוודא כי אין העתקות.

השאלות כלל לא היו קלות, הן הקיפו באופן מושלם את החומר, ולנבחנים דרושה היתה שליטה מלאה.

רבנו ששלט בענייני אבן העזר וחושן משפט באופן מוחלט, הצליח לסיים את כתיבת התשובות במהירות, בקצרה ובתמציתיות. זמן קצר חלף מצאת הרבנים, והוא כבר קם להגיש את התשובות.

זוגות עינים רבות עקבו אחריו בהשתאות והערצה. אפילו השומר היושב בשער האולם, פער את פיו בתדהמה - "כבר סיימת?!".

בוקר המחרת הוכרז כשלב השני של הבחינה. כעת, נדרשו הרבנים הנבחנים

להשיב תשובות ארוכות עם ציון מקורות ופרוט מלא של כל המשא והמתן ההלכתי... רבנו הבין שהוראה זו מכוונת אליו (כי בשלב הקודם קיצר בתשובותיו), ולכן ישב והאריך כיד ה' הטובה עליו, ועם זאת גם הפעם סיים ראשון. הדבר נשלש גם ביום השלישי.

לאחר בדיקת המבחנים, קיבל רבנו מקום ראשון, והוזמן למבחן-יֵדע בעל פה אצל הראב"ד הגאון **רבי דוד בן בארון** זצ"ל. הרב הבוחן שטח לפני רבנו חמש שאלות. על ארבע מהן ענה רבנו בצורה קולחת ומושלמת, אך את התשובה הראשונה סירב מוחו להיזכר[5]. "רק הבוקר למדתי ענין זה" אמר בהחמצה "משום מה נשכחה ממני המסקנא". רבי דוד ניסה לשדלו להזכר בכל זאת, חבל על עשר נקודות שירדו... אך רבנו בשלו "יודע אני את הענין, הסימן והסעיף בו הוא מופיע, אך את המסקנא איני זוכר...". למרות זאת, קיבל רבנו 102 נקודות (מתוך 120). הצלחה גורפת זו הקנתה לו מקום ראשון בקרב הדיינים הנבחנים[6].

הגאון רבי דוד בן בארון זצ"ל במרכז ומשמאלו מזכיר ביה"ד רבי חיים אצוייד

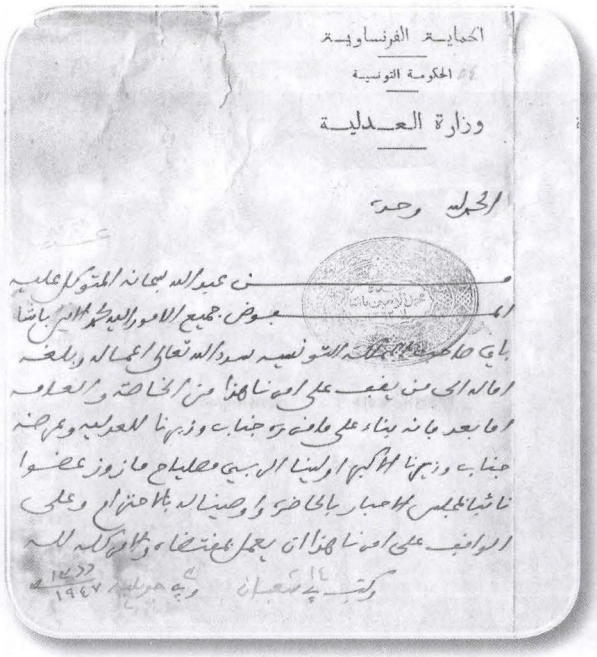
5. בסוף הספר (נספח מס' 3) הבאנו את המבחן.

6. בין המועמדים אז היה הרה"ג ר' שמואל טייב זצ"ל (תלמיד הרב שלמי תודה) ומח"ס "עפעפי שחר" על התורה, "כנפי שחר" על הגדה של פסח, "שמן טוב" על מכות, ועוד. הוא זכה במקום השני וצבר 95 נקודות. אך לא נתמנה והיתה לו טינא בלבו על הדיינים. ואומרים שעל זה כיוון בשירו הנדפס בראש ספר עפעפי שחר המתחיל: "חמסי על זמן". יעוין שם. **נאמ"ן ס"ט.**

טקס ההכתרה

מעמד ההכתרה נקבע ליום שלישי, היום שנכפל בו כי טוב, ז"ך בתמוז התש"ז. משרד המשפטים לבש מראה חגיגי לקראת הכתרת הדיין החדש. כתב הכתרה לדיינות החתום ע"י מלך תונס, הונח על שלחן הנשיאות, אליו הסבו שר

الحماية الفرنساوية
الحكومة التونسية
وزارة العدلية
الحمد لله وحده

כתב ההכתרה מהמלך

משרד מוחמד אלאמין באשה
השבח לאל לבדו
בחסות הצרפתית ממשלת תוניסיה משרד המשפטים

מאת עבד ה' ישתבח שמו לעד, האחראי עליו [הכוונה שה' אחראי על עבד ה'], הממונה על כל הענינים השוטפים, חבר הממלכה התוניסאית, שילך בדרך הישר, וה' יברך את מעשיו וימלא משאלותיו לטובה, ועל פי שאיפותיו לגבי פשוטי העם והאצולה.

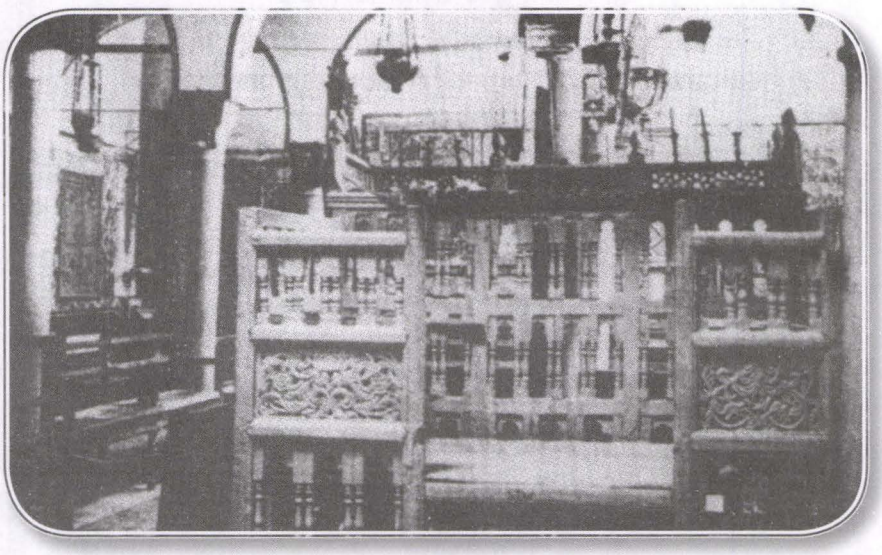
הוא בהסתמך על שר המשפטים, כבוד שרנו הרם, שהוא מייפה את כחו של הרב מצליח מאזוז חבר מועצת מושב בית הנבחרים העכשוי. והעברנו לו בְּכָבוֹד מינוי בעניינים השונים שיפעל לפי ראות עיניו, והענין מסור כולו בידי ה'.

נכתב ב- 14 לחדש שעבאן שנת ההג'רה 1366 / 1947

מכתב הכתרה ממלך תוניסיה 'הביי' (מתורגם מערבית לעברית)

רבנים ואנשי ועד הקהילה אחרי ביקור אצל ה"ביי"

הבימה בבית הכנסת הגדול הישן (נהרס באלול התשכ"א) שעליה היו מעלים לספר תורה במנחה של שבת את הדיין החדש

המשפטים ואישי ציבור מכובדים.

כדי להיכנס לאולם, היה רבנו צריך לעלות עשרות מדרגות, כשלכל אורך המדרגות הרבות עמדו זקופים שוטרים עטויים במדים אחידים מצפים דרוכים לקראת הטקס.

עם הגיעו לבנין, החל לעלות במדרגות אל האולם, ואז במקצב אחיד הצדיעו כל השוטרים ארוכות לדיין היהודי.

מעמד רב-רושם זה נועד להעניק סמכות וביטחון למעמדו של הדיין המתחיל (לאחר זמן סיפר רבנו כי לפני מעמד זה, חש היה רתיעה מפני שוטרים או חיילים, והנה באותו יום כשראה עשרות שוטרים מימינו ומשמאלו קדים ומצדיעים לו, סר הפחד ממנו...).

ביקורו של רבנו (1) עם שאר דייני העיר בארמון הביי לאחל למולך "חג שמח"

כך הוכתר רבנו לדיין במאמר המלך, **והוא בן שלושים וחמש בלבד!**[7]

גדולי התורה קבלו את הבשורה על התמנות רבנו לדיין בקורת רוח מרובה, והריצו בזה אחר זה מכתבי ברכה, כשהם מציינים בסיפוק שהתפקיד תואם את רבנו, והוא ממש האיש הנכון במקום הנכון. הגדילו לעשות רבני ג'רבא שציידו את רבנו בעצות מעשיות מנסיונם[8].

העתק מפנקס הרבנות הראשית [כרך] מספר 19 עמוד 46 (מתורגם מערבית)

בס"ד יום שלישי 15 יוני 47 (סיון התש"ז)

קביעתו [התמנותו באופן קבוע] של החכם השלם הדיין המצוין רבי **מצליח מאזוז** יצ"ו.

ביום הנ"ל בשעה עשר וחצי בבוקר, היתה קביעתו של החו"ש הדו"מ **רבי מצליח מאזוז** יצ"ו בתפקידו בלשכה מיוחדת תחת ראשות החו"ש הדו"מ **רבי דוד בן בארון** ור' **שלמה שתרוק** ור' **דוד ברדע** ור' **ישועה אלמליח** בנוכחות ובקשת [כלומר ע"פ הוראת] מכתב אדון "מאזי" הקומיסר של הגוברנטור. ואז הסתיימה הישיבה אחר כך, וזה אירע בנוכחות האדון [עו"ד] **אלבר בסיס** יצ"ו.

כתב ההתמנות של רבנו לדיין

במסגרת כהונתו כדיין, היה על רבנו לדון בדיני ממונות, ירושות ומתנות, וכן בדיני אישות, שלום בית, גיטין וחליצות.

---

7. לצערנו, לא נותרו תמונות ממעמד זה.

8. בסוף הספר (נספח מס' 4) הבאנו מקבץ מכתבי ברכה שקיבל רבנו מגדולי ישראל לרגל התמנותו כדיין ותגובתו אליהם.

איש מזכרת הגיטין סימן כ"ד **מצליח** רנג

בשני בשבת בתשעה ועשרים יום לירח שבט שנת חמשת אלפים ושבע מאות וחמש עשרה לבריאת עולם למנין שאנו מנין בו כאן במותא תונס דעל כיף ימא יתבא אנא פרג׳ בן שושן דמתקרי שוישן העומד היום במתא תונס וכל שום אחרן וחניכא דאית לי ולאבהתי ולאתרי צביתי בר״עות נפשי בד״לא אניסנא ושבקית ופטרית ותרוכית יתיכי ליכי אנת אנתתי ראשילה דמתקריא ראשיל בת יוסף העומדת היום במתא תונס וכל שום אחרן וחניכא דאי״ת ליכי ולאבהתיכי ולאר״כי דהויתי אנתתי מן קד״מת דנא וכד״ן פטר״ית ושבקית ותרוכית יתיכי ליכי דיתיהויין ד״שאה ושל״טאה בנפשיכי למיהך להתנסבא לכל גבר דיתצביין ואנש ל״א ימחא ביד״כי מן שמי מן יומא דנן ולעלם ודהר״י את מור״ר״ת לכל אד״ם ודן די יהוי ליכי מנאי ספר דתרוכין ואגר״ת שבוקין וגט פטור״ן כד״ת משו״ה וישר״אל

צ׳יון בן משה עד
אליהו בן חי עד

צילום גט כ"ד כתב יד אמה"ג המחבר זצ"ל

הערה מאת בן הגאון המחבר

צילום גט זה נמצא אלינו, ע״י ידידנו ס״ב הרב הגאון ר׳ חיים מאדאר שליט״א הרב הראשי לתוניסיה, לפני שנים רבות, והעיר כי במלת דיתיהויין שבידינו בחתימה ידי״ן, נכתבה מסברה יו״ד אחר החי״ו. וכנראה שהרב ז״ל הרגיש בזה אח״כ, והכשיר בבדיעבד אין זה מעכב, וכמבואר בלשון מרן סי׳ קכ״ו סעיף י׳ שכתב דתיהויין דתיהויין ג׳ יודי״ן לרופש, ונהגו לכותבם בחתימה יודין וכו׳. ומשמע שאין זה אלא מנהג. וכן מבואר לקמן סעיף כ״ב, דבדיעבד אינו מעכב. וכ״כ הח״מ שם ס״ק ל״ח, והגר״ח שם סק״כ, ושט״ו ס״ק כ״ה. וכ״כ ה׳ לחם שלמה (בילע) דף קמ״ו ע״ב. זה תוכן דברי הרה״ג הנ״ל שליט״א (כי אין מכתבו בעת בפני). וע״ע להשד״ח מע׳ גט סי׳ י״ז אות כ״ד ד״ה אם השמיט יו״ד וכו׳ שהניח להקת הפוסקים שמכשירים ליתנו לכתחילה, וכתב ומע״פ שהרב ויקרא מברהם אות כ׳ כתב דבשאין שום דומה ים למזור ולכמוב, ע״ד מומרא ימירים היא ע״ש. אבל רואני לה׳ גט פשוט סי׳ קכ״ו ס״ק ס״ח שהכשיר ״בשעת הדחק״ למסור הגט לכתחילה ע״ש, ומע׳ דס״ל דהיתר״א והנה מאחר שבמזה״ג שבידינו לא העיר מזה והויקר״א, וכאחר ירמה הרופא כאן וכספרי שו״ת של כמה מחמיר ומדקדק בכירור השמות ובכירור ההלכה אלא יצא מתחת ידו דבר שאין מתוקן, ומ״מ לא יתונה לנדיו כל אות וכאמור.

ואגב, אכתוב כאן על השם רשאילה שנכתב בה״ל מע״פ שעיקר השם רשאל הוא בגרפמיי ולכתורה ס״כ יש לכתוב בקופו אל״ף וכשאפשו השמות שם בגעז וכפסק מרן קוף סי׳ קכ״ט. מ״מ נראה לכיון שהשיו הזה שקורין לה רשאילה הוא רק בערבית ולא בגרפמיי לכן נכתב בה״א כמשפט שם ערבי (וע׳ בשימן הקודם וכן מצאתי שוב לשמה״ג זצ״ל בספרו אית מצליח ח״ה ס״ע קוף סימן ס׳ שכתב על השם לידנה שעיקרו שם ערבי שהוא בעז, ולשיטתו שם מצריים ערבים ושומרי ברזיליה, אבל מבטוסים שם ערבי ולא שם בעז, וכיו״ב ברמונה כותבים פה בה״א, ע״פ שעיקרו בעז בגרפמי פורטין, נראה לכיון שנשתקעה התיבה בשפה הערבי משפטה כשם ערבי וכו׳ ע״ש, ומקרוב שמעתי שבאיטליה קוראים וכותבים פורטוגע, וכן מצאו בגט בעיר מיפה ;

פעם אחת ויחידה בחייו, כתב רבנו את הגט במו ידיו במקום סופר בית הדין. היה זה במקרה מיוחד שהיה צורך בכתיבת גט עבור זוג שהיו קרובי משפחתו של סופר הגיטין היחיד בתונס - רבי **מיכאל הכהן** שליט"א. להזמין סופר מג'רבא לא היה שייך, כי הבעל נחפז לדרכו. מה עושים? רבנו ישב ולמד צורת האותיות מספר "לדוד אמת" ו"קול יעקב"[9], וערך אותו באופן מושלם בכתב נאה ומסודר, שלא על מנת לקבל פרס!

מושב חגיגי של בית הדין הרבני במשכנו החדש ביום כ"ט ניסן תשט"ו (21.4.55). רבנו נראה בצד ימין

9. וכתב לעצמו מזכרות מזה בקיצור נמרץ, ועודן בכתב יד.

פרק ה'

מומחה ופקיע

סוף האמת לנצח!

על שלחן הצדק בבית דינו של רבנו, נחתכו הדינים על אדני האמת והיושר. בחכמתו הרבה, ניתב את הדיונים למסלול הצדק, ולא שת לבו לקולות רמים ולטרוניא מצד החייבים בדין. בחרדת קודש החזיק בדרכו, דרך האמת, ללא משוא פנים והצטדקות מיותרת.

החותמת של רבנו

בתחילת דרכו בשנת התש"ז, לאחר דיון סוער, החייב לא נותר חייב, והשמיע צעקות עד לב השמים, אך רבנו לא התרגש, ואמר לחבריו הדיינים בנימה רצינית: "אל תדאגו! סוף האמת לנצח!".

לא חלפו חודשים רבים ואותו נידון שיצא חייב, בא לפני רבנו והודה: "רבי! אני הוא החייב מפסק הדין, יפה דנת רבי, ויפה הורית! אכן, ידעת קירות לבבי! אל נא ישים לבו לצעקות החייבים בדין, גם אני צעקתי ורגזתי, אבל האמת איתך רבי!".

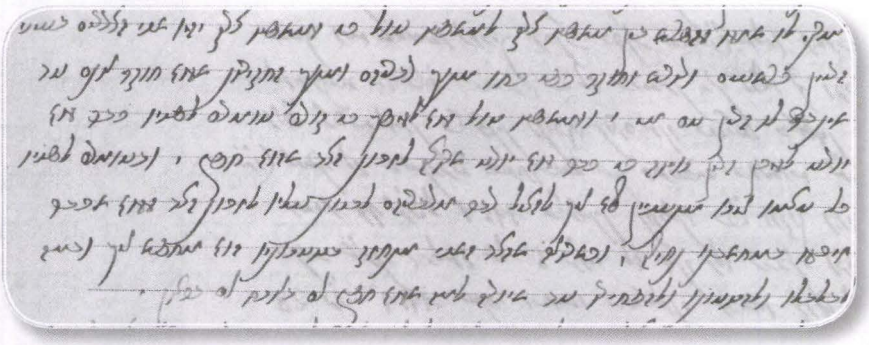
רבנו העיף מבט אל האיש המתרחק, ונשא עינים מודות לה' שנטע בו את כוחות הנפש לעמוד על האמת בכל מצב!

כאשר חש רבנו שאדם מסוים מנסה לשחדו בכבוד או במתנות וכך להטות את

לבו בדרך עקיפה, היה אומר בהלצה: "שנינו במשנה: "האשה נקנית בכסף", ואני איש ולא אשה! אותי לא יקנו בכסף".

על ההגדרה של משפט צדק, לִמדנו רבנו בכתב יד קדשו (מיום כ"ד באייר תשי"ב): "...שזהו ההפרש בין משפט צדק למשפט עוול, כי המשפט צדק יהיו שני הצדדים בעיני הדיין כרשעים, ודורש וחוקר כפי כוחו מתוך דבריהם, ומתוך החקירות שהוא חוקר אותם עד שיתברר לו הדין עם מי. והמשפט עוול הוא להיפך. כי קודם עומדם לפניו כבר הוא יודע להיכן הדין נוטה כי כבר הוא יודע שרוצה לזכות הצד שהוא חפץ. ובעמדם לפניו, כל עצמו אינו מתעניין אלא איך להציל דבר מדבריהם לבנות עליו לזכות הצד ההוא שכבר זיכהו במחשבתו תחילה. וכשרואה שהצד השני מתחזק בטענותיו, הוא מחפש איך ובמה לבלבלו ולהטעותו ולהפחידו, עד שיודה למה שהוא חפץ אם באונס אם ברצון...".

מכתב של רבנו

תקיפות ואורך רוח

למרות תקיפותו בדין, היה רבנו בעל סבלנות ואורך רוח מרובה עם בעלי הדין, לשמוע כל טענותיהם ומענותיהם, מחשש שמא יש דבר בטענותיהם. גם טרטור וסרבנות מצד החייבים בדין, לא הצליחו להוציאו משלוותו. אולם לאחר שמיצה את הדיון, ושמע שאין בדברי בעל הדין ממש, הפעיל כל תקיפותו ולא חשש מפני כל.

דוגמא לסבלנות ותקיפות המשמשים אצלו בעירובוביה, ניתן לראות במכתבו (מיום א' אלול התשט"ז), בו הוא מגולל דין ודברים בזו הלשון: "איש ואשה שלא זכו ועמדו על פרק המגרש, ולהיות שהאשה נתינה אטלקית, הגיש הבעל משפטו נגדה בערכאותיהם, ונמשך הדבר שבע שנים ויותר, וביקשה ממנו לפוטרה בגט כריתות כדתה"ק... אך הבעל קשה מאד, ונתעקש לגרש פעם בכה ופעם בכה ובכוונה מכוונת חפץ לעגנה. והמורשה שלו בתחילה לא רצה להחזיר לה חתימתה בציפיה שיוכל להכניע את מרשהו שיגרשנה, אך כשעלה חרס בידו החזיר לה חתימתה, ואז הבעל חש בראשו, כי אביו לא רצה לתת לו כסף לעמוד עמה עוד הפעם בערכאותיהם, שצריך הוצאות בכך, אך לאחר ששמע שאין בדבריו ממש הפעיל כל תקיפותו ולא חשש מפני כל. ובכן נתרצה לגרשה על אפו ועל חמתו למען תמסור לו חתימתה שלא תערער כנז"ל. והיא השלישה חתימתה בב"ד על מנת שאם יגרשנה בגט כשר כדתה"ק יתנו אותה לו... וכן היה, שנכתב הגט ביום הנ"ל, וכשבא למוסרו לה, היה אומר ושונה שרוצה לגרשה מרצונו הטוב, אך בלבו היתה בוערת אש הניצוח, וכשאמר לה הרי זה גיטך וכו' כנהוג וגמר, לא הניח אותו מידו ליפול בנחת כראוי רק זרקו לה בכעס, ומכח הזריקה היה הגט מתגלגל מידיה ליפול, והיא נלחמת ומולכת ידיה מתחתיו לנוח עליהן, ועדיין הוא מתגלגל עד שנלחץ אל הקיר שהיה מאחוריה ותפסתו שם בידיה. ואמרנו לו לחזור ולמוסרו לה כראוי, והוא אמר כבר נתתיו לה, איני רוצה ליתנו עוד, כבר נתתיו לה, אני יודע הדין. ואמרו לו העומדים, הב"ד יודעים הדין יותר ממך, והפצירו בו עד בוש, וחזר ולקחו ואמר לה הרי זה גיטך וכו', וזרקו לה כבראשונה, ונפל לארץ לגמרי. ואמרנו לו למסרו עוד הפעם בנחת, וכעס מאד, ושפך כאש חמתו על אביו שהיה עומד שם ואמר לו אתה היית לי סיבה לגרש לפי שאינך רוצה להפסיד כסף. ושוב נתפייס למוסרו עוד הפעם, אבל גם בפעם זו הג' עשה כמנהגו הרע, וזרק אותו בכח לתוך חיקה ולא לתוך ידיה כנהוג, ונפל הגט בין ידיה לחזה שלה, וסגרה עליו ידיה ותפסתו שם והגביהה אותו והכניסה אותו תחת בגדיה והלכה בו ד' אמות כנהוג, ומסרו לו הב"ד חתימתה הנז"ל, וקרעו הגט והתירוה להנשא אחר ימי הבחנה. ויש לברר לפי הדין אם היתה מועלת המסירה הראשונה, ואם יש שום חשש גם במסירה הג'". לאחר דיון מעמיק, פוסק רבנו שבדיעבד האשה מגורשת[1].

1. עיין בשו"ת "איש מצליח" כרך ג' (אבן העזר סי' ע"ח).

אולם, לא בכך תם הענין. למרות כל מעלליו, הבעל קשה העורף לא אמר נואש, וכפי שממשיך רבנו לספר[2]: "ממחרת, בא להוציא לעז על הגט וטען שהגט פסול, בגלל שנכתב שמה ג'יזיל, והיא שמה עדאירה. ואמרתי לו אתה מה קורא לה? ואמר ג'יזיל. וכל העולם מה קורים לה? ג'יזיל. א"כ הרי גם אנחנו כתבנו דמתקריא ג'יזיל. וחזר ואמר אנוס הייתי. ושוב אמר כשנפל לארץ נפסל. וכשאמרתי לו כל זה דברי הבאי, התפרץ ואמר הריני מתרה בך שלא תתן לה תעודת גירושין כי היא איטלקית, והוא לא גמר דבריו ואמרתי לו תיכף תצא, ולא רצה, וצלצלתי בפעמון לשוטר שהוא שם בב"ד כל היום, והוא כששמע הצלצול תיכף פתח הדלת וברח, ולמחר שלח מכתב בטוח [רשום] בשם ההו"ג שלא לתת לה תעודת גירושין כי היא אטלקית, והגידו לי, ואמרתי להם הנני עתה אתן לה ותלכו ותגידו לו ויעשה מה שלבו חפץ. וכן היה שנתתי לה, ומאז עקבותיו לא נודעו".

מומחה גדול בניתוח פסקי הדין. רבנו בשבתו כסאות למשפט

2. במכתבו לרבו הגאון רבי חויתה הכהן זצ"ל, תמצית ממנו הובא בספרו הנ"ל שם.

איזון המשפט

מומחה גדול היה רבנו בניתוח פסקי הדין, והטעמת טענות בעלי הדין באופן ברור ובהיר. גם מול מציאויות חיים עגומות, לא איבד רבנו את קור הרוח וההחלטיות בדין, וידע תמיד לשמור על איזון המשפט ולראות את הנולד. גם כשזיכה צד אחד, השתדל שלא להעדיף מדאי את כחו של הזכאי.

כך היה כאשר הגיעה לבית הדין אשה קשת יום עם מכתב מבעלה, בו חתום הוא על הסכם שאם יצער אותה, רשאית היא לשוב אל בית הוריה, והוא יעניק לה מזונות בסכום נכבד. בדמעות בעיניה ביקשה מבית הדין לחייבו על פי דין תורה לעמוד בדבריו אחר שציערה. ישב רבנו ובחן היטב את מכלול ההיבטים, ויחד עם עמיתיו בבית הדין הוציא פסק לאור, לפיו חייב הבעל לעמוד בהסכם במשך שנה אחת בלבד[3].

לשאלת סופר בית הדין, מדוע הגביל את ההסכם רק לשנה אחת, ענה רבנו: "כשם שיש להפך בזכות האשה, כך יש לחשוב גם על טובת הבעל! יתכן מאוד שאשה זו תנצל את כתב ההתחייבות שבידה יתר על המדה, לכן נזכה אותה לשנה, ואז נראה היכן עומדים הדברים...".

"מלאכה היא ואינה חכמה"

במיוחד התמחה רבנו בחקירת עורכי דין ובעלי דין ערמומיים, כשהאמת צפה ועולה מאליה כשמן על פני המים. לא פעם, בשובו מדיון מייגע, היה מראה לבני משפחתו הקרובים איך מה' מצעדי גבר: "אלמלא שלש השנים (אחר השואה) בהן נאלצתי לעסוק למחייתי כמתווך בשוק עם סוחרים ממולחים וערמומיים, ודעתי היתה מעורבת עם הבריות להכיר תכסיסיהם, לא הייתי מצליח להכיר את תחבולות בעלי הדין, ולהוציא דין אמת לאמיתו...". והיה מביא את דברי **הגאון מוילנא** בספר "אדרת אליהו" (פרשת שופטים), שהדיין אמנם צריך להיות בקי

3. הפסק מובא בספרו הבהיר "משפט וצדק" (שנדפס בשו"ת איש מצליח כרך ד').

בכל חדרי התורה, אבל גם "פקח בכל ענייני ערמומיות העולם הזה, כדי שיבין את האמת"[4].

מרוב דבקותו הטבעית במדת האמת, היה רבנו אומר: בתחילה, לא העליתי בדעתי שיש שקרנים בעולם, והייתי יכול לחשוב 'כופר בכל - פטור', אך נוכחתי לראות שאנשים מסוגלים לשקר, וצריך לשבת ולחקור ולחקור עד שתצא האמת".

בתחילת כהונתו בבית הדין, ישב רבנו לצידו של הגאון רבי **דוד בן בארון** זצ"ל ראב"ד תונס[5]. דיין מומחה היה רבי דוד, וחוש מיוחד היה לו בזיהוי שקרים או עיוותים במשפט. אומנותו הרבה בחקירת בעלי הדין, הביאה שופטים גויים נכבדים להיות נוכחים בקביעות במשפטיו, כדי ללמוד מחכמתו. השהיה במחיצתו סייעה רבות לרבנו ולמדה אותו טכסיסי דיינים, והיה משבחו הרבה על תשובותיו הקולעות לבעלי הדין בתוך כדי דיבור. באחת מתשובותיו בהלכה הוא מתארו כך: "והיה בעל זכרון נפלא, ומדקדק בדוקין שבעין, ובעל סברא ישרה ודעת זכה, ולשון חדה, לשון חכמים מרפא. וחין ערכו מי ימלל. וכל זה מפורסם"[6].

באחד הדיונים שדן רבנו בענייני ממונות, ידיו של הדיין שהיה לצד רבנו רפו. תקוות רבות תלה בשיחה המוקדמת עם בעלי הדין, כה חפץ היה להביאם לידי פשרה, ניסה שוב ושוב אך העלה חרס בידו. הגיעה עת הדיון. במראהו האצילי ישב רבנו במקומו, ולפני שהחל בדין ודברים, ניסה לפשר ללא משפט. כי כן היתה

4. ורבי יאשיה בסנהדרין ז' ע"ב דרש: "דינו לבוקר" שצריך להיות פקח בכל ערמומיות העולם ומלואה, ושיהא האמת ברור לו כבוקר למען לא ישלחו בו פועלי און ידי ערמומיותם.

5. רבי דוד בן-בארון נולד בשנת תרמ"ה (1884). את תורתו ינק מהגאון רבי **שלמה דאנה** זצ"ל ראש ישיבת "חברת התלמוד" בתונס, וכן למד אצל הגאון רבי **ישועה כהן** זצ"ל מחבר ספר "מעייני הישועה". כשגדל, נתמנה כדיין בבית הדין הרבני הגדול בתונס. בשנת תש"ח, כשהלך לעולמו הגאון רבי **חיים בלעיש** זצ"ל ראש רבני תוניסיה, נתמנה רבי דוד תחתיו כראש בית הדין וכרב ראשי. כשראה שהמלאכה כבדה עליו, מינה את הגאון רבי **מרדכי אמייס הכהן** זצ"ל לראש בית הדין. רבי דוד נודע כאיש אמת ועניו, אוהב שלום ורודף שלום, דרשן ומנהיג אשר הנהיג ויצג את הקהילה בפני ראשי השלטון. מלך תוניסיה היה מאוד מחבבו, ואף העניק לו פעם מדלית כבוד. נפטר ביו"ד באייר תשט"ו כבן שבעים שנה. ומקרוב יצא לאור ספר "ויכתוב דוד", שנערך על ידי קרוביו ומוקיריו מתוך כתבי ידו. תנצב"ה.

6. שו"ת "איש מצליח" כרך ד' (בחלק "משפט וצדק" סי' ס"ח, עמוד ק"נ).

רבי יום טוב כלפון זצ"ל ורבי דוד בן בארון זצ"ל בבית הכנסת רבי חיים בלעיש

דרכו בקודש תמיד להשתדל תחילה לפשר בין בעלי דינים, ורק כשלא עלה בידו, הדין היה נוקב את ההר. והנה בכושר השכנוע שלו הצליח ליצור פשרה בין הצדדים בסכום של חמישים דינרים[7].

הדיין ההוא אשר ניסה את מזלו לפני רגעים אחדים, לטש עינים משתאות במתרחש, ושתק. אך רק יצאו בעלי הדין לא יכול היה להתאפק ותמה: "הכיצד? הן אני ניסיתי לפשר קודם על סכום פעוט ביותר, של חמשה עשר דינרים, ונתקלתי בסירוב מוחלט, איך הצליח כבודו ליצור הסכמה מלאה בחמשים דינרים?!". חייך רבנו וענה בלשון הגמרא: **"מלאכה היא ואינה חכמה"**[8].

לאורך כל השנים, היה רבנו נערץ, נכבד וחשוב בעיני השלטונות. שופטים ועורכי-דין, גוים כיהודים, העריצוהו על רוחב לבו ותבונתו העמוקה[9]. פעם ביקר בבית הדין הרבני בתונס שופט נכבד בשם **צאלח בן יוסף** (שהיה מתחרהו של

7. המטבע התוניסאי אחרי קבלת עצמאות המדינה.

8. מליצה מלשון הגמרא שבת קי"ז ע"ב.

9. כך סיפר עו"ד מר ליאון לוי הי"ו לבניו של רבנו, לאחר פטירתו. וראה בשו"ת 'איש מצליח' (כרך ג' חלק חושן משפט, סי' י"ז) שנשאל מבית משפט של גוים בענייני מתנה.

הנשיא בורגיבה), ובינו לבין רבנו התפתחה שיחה מעניינת. השופט חקר ושאל רבות בענייני חוק ומשפט, הערכות מצב וצדדי הסתכלות בעת בדיקת בעלי דין. רבנו ענה והביע דעה באופן רהוט וברור, והשופט נהנה מאוד והתרשם עמוקות מחכמתו. כשיצא אמר בהתפעלות: "אין מה לומר, לרב מאזוז יש שכל של שופט!". וכן מפורסם היה בתונס שאפילו עורכי-דין מנוסים לא עמדו בויכוח לפניו.

גם עורך דין לא עזר

תכסיס מיוחד היה לו לרבנו בחקירת בעלי הדין. נוהג היה שלא לשאול את השאלות העיקריות ברציפות, אלא לבלבל את הנשאל, בכך ששילב מדי פעם שאלות כלליות על דא ועל הא, שאינן קשורות כלל לעצם הענין, כמו נושאים משפחתיים, פוליטיקה וכדומה. עורכי-הדין היו מלמדים את הנידונים מה לענות בדיוק על שאלות הדיינים, אך כאשר משך רבנו את השיחה בהפלגת השאלות לענין אחר, קרה לא אחת, שהנדון הסיח דעתו מאשר לימדוהו, ובלא משים צפה והתגלתה תרמיתו.

היה פעם בעל-דין אחד שידע כי אין הצדק עמו, ופסק הדין האמיתי יצא לרעתו, ולכן שכר את שרותיו של עורך הדין הטוב ביותר באזור תוניסיה, ושלשל לידיו סכום כסף נכבד. הלה לימדו "מסכת שקרים" שייראו אמינים וברורים גם אצל השופטים הממולחים ביותר... והוא היה סמוך ובטוח בהצלחתו.

יום המשפט הגיע. עורך הדין נכנס לאולם הדיונים וקלסר מרשים בידו. אחריו נכנס בצעד בטוח וגאה הנדון שלמד בעל פה טיעונים "אמינים" המבוססים על יסודות השקר והמרמה.

תחילה קידמו רבנו ברצינות רבה, והחל לחקרו בדרכים המקובלות. זה היה נשמע טוב, אולי טוב מדאי, ורבנו הבחין שמשהו כאן אינו 'מריח' טוב... הוא התקשה לשים אצבע על מוקד הבעיה, והחליט לנקוט בדרך הפעולה המבלבלת.

הוא החל לשוחח בנעימות וידידותיות עם בעל הדין, כשהוא משתעשע עמו בזכרונות מימות ילדותו באריאנה. כאן כבר סר ממנו מורא הדין לגמרי, והוא 'נפתח' והחניף לרבנו: "רבי, זוכר אני אותך כשהיית ילד בן עשר שנים באריאנה, אני אפילו זוכר איך שיחקנו יחד בחולות ובנית ארמון מחול". רבנו העמיד פנים כאילו הוא נהנה מהשיחה הלבבית, ובין לבין 'השחיל' את השאלות הנדרשות לצורך ידיעת האמת.

כך בלי שימת לב נשכחה ממנו כל 'המשנה הסדורה' ששינן לו עורך הדין, ומשפטים שונים שנפלטו מפיו הוכיחו את העובדות לאשורן וגרמו להרשעתו המיידית.

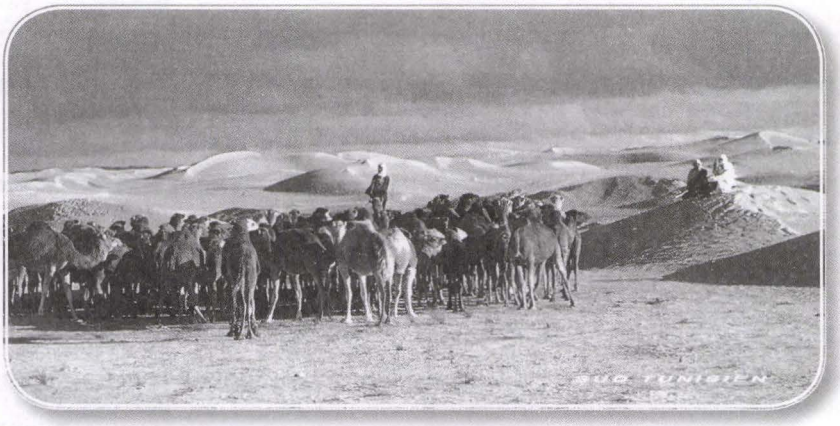
אף אחד מן הנוכחים לא קלט את ה'תרגיל', מלבד עורך הדין הממולח והשנון, אשר שקד על הכנת המיצג השקרי. הלה חשק את שיניו למשמע הדברים, טפח על ראשו בזעם ולבסוף הפטיר: "הפסדת! הפסדת! כל כך השתדלתי ללמד אותך ולשנן לך! אבל מה לעשות, לולי נמסר משפט זה לידי הרב מאזוז, מעולם לא היית יוצא חייב בדין!"[10].

על ראש השקרן בוער הכובע

טכסיס נוסף היה לרבנו, וממנו למדים אנו על הבנתו העמוקה בנבכי הנפש. כאשר תשובות בעלי הדין לחקירותיו באו בארוכה, תוך נסיון לשכנעו, הבין כי על ראשם בוער הכובע, והם מנסים להסתיר את האמת, שכן אדם החף מפשע, בטוח בצדקתו, ואינו מנסה לפעול על רגשותיו של החוקר.

רעיון זה סייע לרבנו בהמשך חייו. כאשר עמד בראשות ישיבת "כסא רחמים"

10. שאלני העו"ד החרדי אורי שטיינמץ הי"ו בב"ב, מנין ההיתר לעשות כן. ומצאתי המקור בזוה"ק פרשת יתרו דף צ"ג ע"ב בד"ה לא תגנוב, אי לאו דפסקא טעמא הוה אסיר אפילו למגנב דעתא דרביה באורייתא וכו' או דיינא דאין דינא לפום טענה **דאיצטריך ליה למגנב דעתא דרמאה** ולמגנב דעתא דתרוייהו לאפקא דינא לנהורא, ובמה דפסקא טעמא אסיר ושרי. ע"כ. וכיוצא בזה כתב הרמב"ם (בפ"א ה"ד מהלכות עדות) וז"ל: **ומסיעין אותם** (את העדים) **מענין לענין** בעת השאלה, כדי שישתקו או יחזרו בהם, אם יש בעדותם דופי. ע"ש. **נאמ"ן ס"ט.**

דרום תוניסיה

בתונס, והיו תלמידים שהגיעו מערי דרום תוניסיה ללמוד בישיבתו, הזהירם שאם יפגוש אותם שוטר ויחקור אותם, יענו בדיוק רק על השאלה שנשאלו ולא יותר. למשל, אם ישאלו "מאיפה באתם?", יענו "מאי ג'רבא". "לאן אתם הולכים?", ישיבו "לישיבת כסא רחמים". "מה זה ישיבה?", יענו "בית ספר פרטי דתי". "לשם מה?" - "ללמוד תורה". והסביר שאם יענו יותר מאשר יִשָּׁאלו ויאריכו בדברים, יחשדו שהם מחפים על משהו, ויש להם ענין בציונות וכדומה. כמו שאומרים בגמרא: מדאיצטריך לומר כן, בא לאפוקי שלא תאמר אחרת[11].

ובזה יישב רבנו על פי הפשט על סמך מה חשד יוסף באחיו וטען "מרגלים אתם"? אלא, מפני שהם הפליטו מלים מיותרות. הוא שאל: "מאין באתם?", והם ענו "מארץ כנען **לשבור אוכל**". וממה שהיו צריכים להוסיף את המלים "לשבור אוכל" שלא נשאלו עליהם, משמע שמסתירים את הכוונה העיקרית שבאו לרגל[12].

11. וראיה לדבר, מה שאמר שאול המלך לשמואל: ברוך אתה לה' **הקימותי את דבר ה'** (שמואל א' ט"ו י"ג), כי השאיר בחיים את אגג ואת הצאן והבקר, ונקפו מצפונו על כך. **נאמ"ן ס"ט.**

12. אולם לפי האמת שלא היו מרגלים, למה הוסיפו בדבריהם "לשבור אוכל"? אלא מזה ראיה לדברי חז"ל שהלכו לחפש את יוסף בעשרה שערים וכו', ועל זה באו לאפוקי מהחשד ואמרו לשבור אוכל דוקא. ואחר שנים ראיתי בספר אזנים לתורה שפירש כדברי אמה"ג זצ"ל. וכ"כ בספר הקדמון מנחה בלולה (פרשת מקץ) לחד פירושא. ע"ש. **נאמ"ן ס"ט.**

"אלו הילדים שלך!"

סופרי הגיטין בתונס היו תלמידי חכמים שיודעים לסדר גיטין, ורק כאשר הגיע לידם גט מורכב, היו מוסרים אותו לטיפול הדיינים. אגב, הסופרים בתונס לא היו יושבים בבית הדין, אלא היתה להם חנות שעליה שלט **"סופרים - לכל מאן דבעי: כתובה, גט, צוואה ועוד".**

חנות של סופר בתונס

ואגב נביא כאן מכתב מרבנו לאחד הסופרים בתונס רבי ברכה כהן שנשאל על ידו בענין מה שקוראים בקידוש. וזה תשובת רבנו אליו:

בס"ד תונס ליל ר"ח אב יה"ל התשי"ח

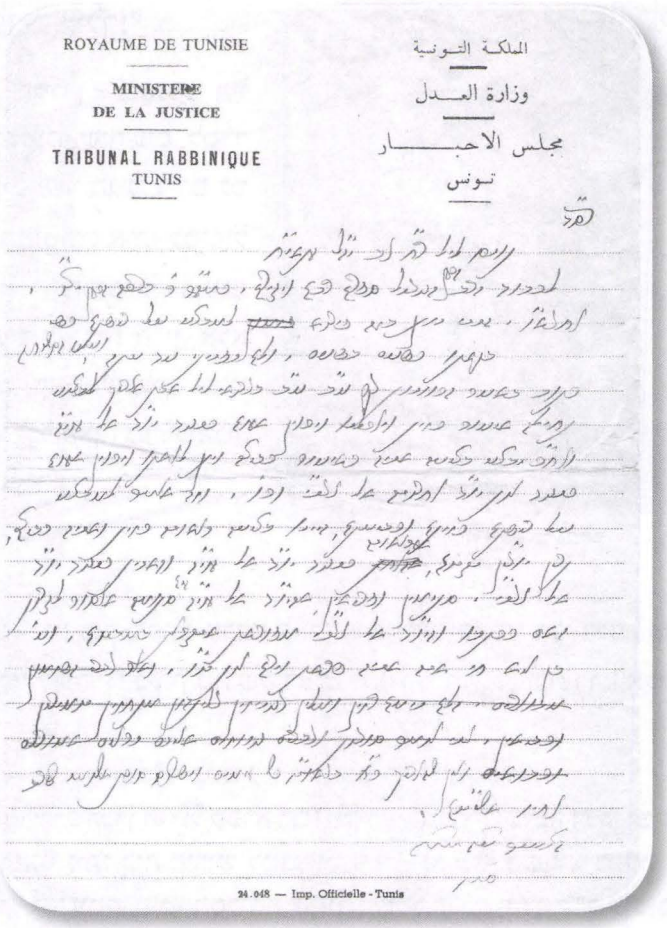
לכבוד הרב הכהן הגדול ספרא רבא ויקירא, כמה"ר ר' ברכה הכהן יצ"ו.

אחדש"ו, הנני נותן בזה פירוש למבצע על ריפתא כפי בקשתו כפעם בפעם, ולא נפניתי עד עתה, ועמו הסליחה. כתוב בשער הכוונות דף ע"ב ע"ב בדרושי ליל שבת שצריך לבצוע תחילה שיעור כזית ויאכלנו ויכוין שהוא כנגד יו"ד של הוי"ה, ואח"כ יבצע בציעה שניה כשיעור כביצה ויתן לאשתו ויכוין שהוא כנגד אות יו"ד אחרונה של אדנ"י וכו'. וזה שאמר למבצע על ריפתא כזיתא וכביעתא, היינו בציעה ראשונה כזית ושניה כביצה, תרין יודי"ן נקטא, שהראשונה כנגד יו"ד של הוי"ה והשנית כנגד יו"ד של אדנ"י. סתימין ופרישין, שהיו"ד של הוי"ה היא סתומה, שאסור לקרות השם ככתבו, והיו"ד של אדנ"י מפורשת, שנקראת במבטא. ועיין בן איש חי שנה שניה פרשת וירא אות ט"ו. ואין להאריך כ"א בדשו"ט כל הימים, ויפרוס סוכת שלומו להרב אחיו שליט"א.

הצעיר ע"ה ממ"ה ס"ט

המכתב לסופר רבי ברכה כהן

ROYAUME DE TUNISIE

MINISTERE
DE LA JUSTICE

TRIBUNAL RABBINIQUE
TUNIS

المملكة التونسية

وزارة العدل

مجلس الاحبار

تونس

24.048 — Imp. Officielle - Tunis

מכתבו של רבנו (המפוענח בעמוד הקודם)

באותה תקופה, שימש כסופר מומחה לענייני גיטין - רבי **שמעון ג'אוי** זצ"ל, שהיה בעל כתב נאה להפליא[13]. בשנת תשט"ו עלה רבי שמעון לארץ ישראל, ולא נמצא מחליף אשר ימלא את מקומו בעבודת קודש זו[14]. אי לכך ביקש הראב"ד מרבנו לחדול משאר עיסוקי המשפט ולהתמסר לסידור הגיטין העירוניים של בית הדין.

13. אגב, פעם הוא סיפר שכאשר היה רבנו בבית הדין, כל בית הדין היה מזדעזע מתקיפותו בהלכה.

14. יש לציין, שהגר"ש ג'אוי לא מצא עבודה בארץ, והיה חי בדוחק גדול. פעם הזדמן מאן דהוא שראה את כתב ידו, ואמר לו: "יש לך כתב מאד יפה ומהודר, למה שלא תהיה סופר סת"ם?", ומאז תפס מקצוע זה שהביא לו פרנסה בריוח.

תעודת אישור

"אנחנו החו"ל מילידי אי ג'רבא יע"א, נתמנינו פה בוועד ב"ד תונס מזה כשמונה שנים, תעודתנו זאת בידי מוכ"ז [מוביל כתב זה] הרב היקר החו"ש והכולל כמה"ר ר' **שמעון בן רבי יוסף ג'אוי** יצ"ו מתושבי פה העירה תונס, להגיד איך שהוא תלמיד חכם וירא שמים בתכלית, משושלת יוחסין ותמיד תורתו אמנותו, ושימש בשליחות ציבור לכל ימות השנה ודרשן. והוא שו"ב קבוע פה העירה לעופות ובהמות כפי המנהג פה, וגם הוא סופר מומחה לשטרות וכתובות, ומסדר גיטין פה העירה ובקי בטיב גיטין וקידושין ובדקדוקי השמות הרגילים פה אצלנו לכל דיניהם ופרטיהן. ושימש בכל עניינים אלו עם הרבנים הקודמים אדירי התורה ראשונים כמלאכים שהיו פה נ"ע, וחביבותיה דהרב הנ"ל יצ"ו גבן כמאן דתני אהבה רבה, והאידנא סליק ברעותיה למיסק לארעא דישראל **משום חיבת הארץ דוקא**. אי לזאת למצוה רבה תחשב לכל העומד לימינו של הרב הזה להסתדר שם כראוי ומגלגלין זכות ע"י זכאי.

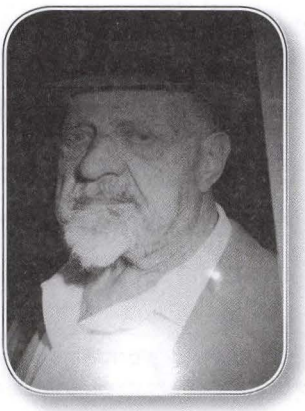
הכו"ח ביום כ"ז תשרי התשט"ו 24.10.1954

המלצה שכתב רבנו לרבי שמעון ג'אוי זצ"ל בעלותו ארצה

את עבודתו כדיין לא היה רבנו רואה רק בעצם הכרעת הדין, אלא טורח היה מאוד להשכין שלום בין איש לאשתו, והיה מכתת רגליו אליהם הביתה ומדבר על לבם. כאשר היו באים לפניו בעל ואשה על מנת שיסדר להם גט, ברוב הפעמים עולה היה בידו להשיב השלום על כנו.

רבי יוסף ג'אוי ז"ל, (אביו של רבי שמעון ג'אוי) שימש כסופר סת"ם בתונס (נפטר אחרי קריאת תיקון חצות)

רבי שמעון ג'אוי

עם זאת, נהג בחכמה ולא היה מפציר יתר על המדה בזוג המתקוטטים, למען יהיה כבודו ומוראו עליהם, ויוכל פעם אחרת בשעת רצון להשפיע עליהם.

בסיומה של תקופה ארוכה בת שלש שנים (משנת התשט"ו עד התשי"ח) בה עסק רבנו בענייני גיטין ושלום בית, ערך מאזן כולל, וגילה כי בסייעתא דשמיא הצליח מעל ומעבר למשוער: מתוך 600 (!) תיקים של זוגות שבאו לפניו על מנת להסדיר גט, בפועל לא ניתנו, רק 146 גיטין (פחות מרבע), והשאר הצליח להשכין שלום בחילם ושלוה בארמונותיהם. גם אותם גיטין שכן ניתנו, היו בדרך כלל תוצאה של מקרים קשים שעל פי הדין, חובה היה לפרק את החבילה.

היו כאלה שאחר הגירושין ניחמו על מעשיהם, ראו שדברי רבנו היו לטובתם, וקיימו מצות 'מחזיר גרושתו'.

ביום מן הימים, כשפסע רבנו אל ישיבתו בשעות הבוקר המאוחרות, חלפה לידו משפחה עליזה, אב, אם וכמה ילדים חמודים. כשהבחין ראש המשפחה ברבנו פנה אליו בחיוך. "רבי, שלי ושלה - שלך הוא! כל אלה בניך הם!", אמר והצביע בחיבה על ילדיו. כשראה כי רבנו אינו מבין מה הוא שח, הסביר: "הן ודאי זוכר כבודו שהגענו לצורך תביעת גט, וכבוד הרב בחכמתו השכיל להשכין את השלום בביתנו..."[15].

ואלה שמות

מומחה עצום היה רבנו בכתיבת השמות בגיטין, וחד בדרא היה בדייקנותו בזה. בענין זה הוא חיבר קונטרס שלם בשם "מזכרת הגיטין", ובו מופיעים פרטי הגיטין שנמסרו על ידו, עם בירור שמות האיש והאשה עוד פרטים[16]. עד היום, דייני

15. ועיין במסכת כלה רבתי פ"ג: "תאנא שמונים אלף בחורים קרואים בשם אהרן, יצאו אחרי מטתו (של אהרן הכהן), ממאן דהוה בעי לגרשה והדרו ואיעברה". כן הוא הגירסא במנורת המאור סימן שכ"ד, כמ"ש בהגהות ומראה מקומות שם. וע"ע באדר"נ פי"ב ה"ד. **נאמ"ן ס"ט.**

16. נדפס בשו"ת 'איש מצליח' (כרך ד').

ישראל בארץ ובגולה משתמשים רבות בספריו כדי להכריע בענייני שמות בגיטין.

"זכורני בילדותי" מספר בנו **מרן ראש הישיבה** שליט"א בהקדמת ספרו "ארים נסי" על גיטין (עמ' 119) "כמה היה טורח אבא מארי הגאון זצ"ל בחקירת השמות ובעיון ההלכה, ולפעמים סידור גט אחד לוקח לו כמה חדשים, ולילות עמל מנו לו. ועיני ראו ולא זר ערמות ספרים המונחים על השלחן: גט פשוט, וגט מקושר בולה (למהר"ר רפאל משה בולה), וגט מקושר נבון (למהר"ר יונה נבון), וספר טיב גיטין (לרבי אפרים זלמן מרגליות), וספר עזרת נשים, והוראה דבית-דין, ושדי חמד, ושו"ת תעלומות לב, ועוד. וכולם מלאים הגהות בכי"ק. היה מתעמק מאד לברר הלכה על בורייה שיהא הגט כשר לכתחילה אליבא דכולי עלמא. ותשובותיו הארוכות בשו"ת איש מצליח (כרך ב' וג' וד') יעידון יגידון. לא כקצת חכמים שמרוב חסידותם בורחים מלהתעסק בגיטין ואומרים "בנפשנו נביא לחמנו" (בתמיה), וגורמים על ידי זה שבאים אחרים שלא קראו ולא שימשו ואינם יודעים בטיב גיטין וקידושין, ומסדרים גיטין פסולים ואפילו בטלים מדאורייתא, ומכשילים את הרבים באיסור אשת איש רח"ל...".

ומצודתו פרושה בארץ הקודש

על דלתו של רבנו התדפקו עגונות רבות, אשר התחננו להתירן מכבלי עיגונן, ורבנו מצדו השקיע את מירב המאמצים על מנת למנוע מצב של עיגון. הבעיה התרחבה לאחר מלחמת העולם השניה. לתוניסיה הגיעו הרבה חיילים יהודים אמריקאים, הם נשאו להם נשים בתונס, וכשהסתיימה משימתם שם, נטשו את האשה ושבו למדינתם הרחוקה ללא גט. כאן השגת הגט היתה קשה במיוחד. דייני בית הדין התוניסאי יצרו קשר הלכתי עם הדיינים בבוסטון, ויחד התירו את העגונות על ידי שסידרו להן גט[17].

מערכה קשה נוספת ניהל רבנו בשלהי שנת התש"ח. עם סיום המנדט הבריטי בארץ ישראל, נפתחו שערי הארץ לרווחה, ואנשים רבים רצו לעלות לארץ הקודש,

17. עיין בשו"ת "איש מצליח" כרך ג' (חלק אבן העזר סי' ג"ן).

ביניהם כאלה שאינם הגונים אשר נטשו את ביתם, ילדיהם ונשותיהם וברחו. רבנו עמד במערכת האחראית הזו במסירות נפש והצליח להתיר עגונות רבות.

עם זאת, במקרים אלו נוצרה בעיה משמעותית. הגט כידוע צריך להיות מדויק בתכלית הדיוק, ולא - הוא פסול מעיקרו, ומסדרי הגיטין בארץ ישראל היו תלמידי חכמים מבני אשכנז שלא היו בקיאים בשמות הספרדים ועדות המזרח[18]. הדבר גרם לשיבושים רבים וטעויות גורליות באשר לכשרות הגיטין. למרות שהיה רבנו רושם להם את שמות בני הזוג בדיוק נמרץ לבל תהיה טעות, בכל זאת הם בחרו לשנות, הן בגלל ההיגוי השונה והן מסיבות אחרות. כאשר הגיעו הגיטין לתונס, השתדל רבנו ככל שניתן להכשירם, אפילו בדיעבד, כדי לא לגרום עיגון מתמשך לאשה האומללה. אך היו מקרים שרבנו הגיע למסקנא שאין כל אפשרות להתיר, והטעות פוסלת את הגט. או אז היה פותח בתכתובת מפורטת ומנומקת היטב, על מנת ליצור מצב של עריכת וכתיבת גט חדש. אולם מציאות זו לא היתה קלה כלל ועיקר[19].

בין תונס לפתח תקוה

כך, בשנת התשי"ז, התנהל ויכוח חריף בין בית הדין בפתח תקוה לבין בית הדין בתונס בראשות רבנו. סלע המחלוקת נסב אודות גט מורכב של אשה מתונס שבעלה היה בארץ, ורבנו רצה להתירה מכבלי עגינותה על ידי שבית הדין בארץ יוציא גט מהבעל. ואכן, בית הדין בפתח תקוה בראשות הראב"ד הגאון רבי **ראובן כ"ץ** זצ"ל הצליח בקושי להוציא מהבעל גט. אלא שכאשר נשלח הגט לתונס על מנת למוסרו לאשה, בדק רבנו את הגט, ומצא בו כמה טעויות בעיקר בשם הבעל ואביו, בעיות אשר לדעתו פוסלות את הגט אפילו בדיעבד.

אחד הדיינים שכיהן אז באותו הרכב של בית הדין בפתח-תקוה, היה מרן **הגר"ע יוסף** שליט"א, שהיה אז בתחילת דרכו בעולם הדיינות. דעתו של מרן הגר"ע

18. ראה בשו"ת "יביע אומר" (חלק י' אבן העזר סי' ל"ד).

19. ראה לדוגמא בשו"ת "איש מצליח" כרך ב' (תאה"ע סי' כ"ח, כ"ט, נ"א, נ"ב ועוד).

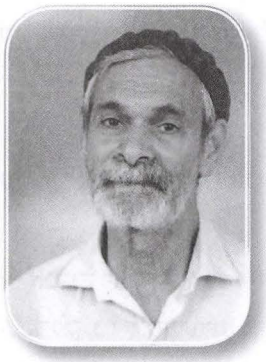

מרן הגר"ע יוסף שליט"א בצעירותו

שליט"א נטתה מדעת רבנו, והוא סבר שלרוב נחיצות הענין, ניתן בדיעבד להכשיר את הגט. ויכוח ארוך בריתחא דאורייתא עבר בינו ובין רבנו, כאשר זה סותר וזה בונה.

כאשר ראה מרן הגר"ע יוסף שליט"א כי רבנו עומד בדעתו, לא חס על זמנו היקר, ונסע למושב ברכיה בדרום הארץ, שם נפגש עם רבו של רבנו - מרן רבי **רחמים חי חויתה הכהן** זצ"ל. בשיחה עמוקה הבהיר לו את עמדתו בענין הגט, וביקש שישפיע על תלמידו שנמצא בתונס.

רבי חויתה הקשיב לדברים, והבטיח כי יכתוב לתלמידו וישמע גם את הצד שלו. לא חלפו ימים רבים מיום ששלח רבי חויתה את מכתבו, ומכתב התשובה של רבנו הגיע בדואר מוסבר ומנומק היטב. בזמן קבלת המכתב ישב לצידו של רבי חויתה אחד מתלמידיו - **הרב מרדכי עמאר** הי"ו (כיום בקרית אתא), וכך הוא מתאר את תגובתו של רבי חויתה למקרא הדברים: רבי חויתה ישב והחל לקרוא בעיון דף אחר דף, ארשת של נחת וקורת רוח נסוכה היתה על פניו, ותוך כדי קריאה הפליט מדי פעם: "ברוך ה'! ברוך ה'! הותרתי מישהו אחרי!". במקביל, קיבל רבי חויתה מכתב מאת מרן הגר"ע יוסף שליט"א בו הוא מפרט את נימוקו לקיום הגט.

רבי מרדכי עמאר הי"ו

רבי חויתה שכב אז על מיטת חוליו, כשהוא כמעט משותק ומחוסר ספרים ויכולת ללמוד בהם, אך הוא לא נרתע מלהזדקק לשאלה חמורה זו, ושקל את הענין בכובד ראש, כשהוא מעביר בזכרונו את דברי הפוסקים המצולמים במוחו, ובסוף נטתה דעתו שעל כל פנים בדיעבד יש להקל במקום עיגון, כשאין אפשרות לכתוב גט חדש.

חיש מהרה שלף את עטו והעלה את נימוקיו וראיותיו על הכתב, בכתיבה אשכנזית שלא היה רגיל בה, ובציון כל המקורות בעל פה!

וכה כתב אל מרן הגר"ע יוסף בענוותנותו:

"...קראתי בכל לב את כל דברי קדשו ונהניתי מאד. והנה רצוף בזה מה שנראה לעניות דעתי על דברי קדשו. ועם כי נטו אשורי מדרכיו, עמו הסליחה רבה, כי כך היא דרכה של תורה... ומה גם שאין הפרש בינינו רק לענין לכתחילה, אבל בדיעבד וכל שכן במקום עיגון כנדון דידן הנני מסכים ומעריב לדברי קדשו...

"גם ימחול כת"ר נ"י על הכתב שאינו כל כך, כי עוד לא ניסיתי לכתוב בכתב זה כלל ועיקר, ורק מחדש אני מתלמד בו.

"גם אם ימצא בדברי איזה טעות אל יאשימני, כי ספרי דבי רב ובפרט ספרי הגיטין אינם בנמצא אצלי כלל, רק שולחן ערוך אבן העזר, ומה שאני כותב אינו אלא ממה שנשאר רשום בזכרוני זה זמן. וגם כי הנני מוטל על ערש דוי זה כד' שנים ל"א, יואיל ה' ישלח ידו וירפאני. נא להעתיר בעדי אל ה' על זה, ותודה רבה מראש.

"והנני חותם בשים שלום טובה וברכה, נאם ידידו המכבדו ומוקירו כערכו הרם. ע"ה **רחמים חי חויתה הכהן** ס"ט".

אמנם, רבנו הכין במוצאי חג שמחת תורה פסק ארוך, ובו ביאר כי גם הוא מסכים שבחלק מן החששות ניתן להקל בדיעבד, אך יש בעיה בשינוי שם אבי הבעל (שהכירוהו בחו"ל), וזה פוסל את הגט אף בדיעבד.

רבנו עם רבי יהושע אלמליח, רבי חיים אצוייד, רבי דוד בן בארון ונציגי הקהילה היהודית, בטקס הקבורה של אחד האישים הבכירים בממלכה

לבסוף, אחר תכתובת ארוכה בין מרן הגר"ע שליט"א לרבנו, ובמקביל, שניהם עם רבי חויתה, ניאותו בית הדין בפתח-תקוה לכתוב גט חדש[20].

יום אחרי שנכתב הגט בשנית ונמסר בתונס, שלח רבי חויתה מכתב לרבנו, ובו פרש לפניו את הרקע החברתי בארץ ישראל המסביר את התנהלות בתי הדין בארץ ישראל. להלן המכתב הנדיר שיש בו ללמד הרבה על מצב בני עדות המזרח באותן שנים הן מצד הממסד הממשלתי והן מצד הממסד הרבני:

"בעה"ו ברכיה יום כ"ב שבט תשי"ז.

ידידנו ויקירנו הרה"ג החו"ש הדו"מ כמה"ר ר' מצליח מאג'וז הי"ו תונס יע"א.

"ואחדש"ו כת"ר נר"ו, קבלתי יקרת מכתבו עם העתק המכתב למהרע"י [למעלת הרב ר' עובדיה יוסף] הי"ו, וגם הוא כתב לי גלויה שהוא שמח להודיעני כי תלי"ת עלתה בידו לחזור ולכתוב גט אחר כפי מה שרוצין, ולמרות שהרב הראשי היה זועף

20. כל התכתובות המרתקות בענין זה, נדפסו בשו"ת "איש מצליח" (כרך ג' חאה"ע סימנים ל"ה-מ"ד מעמוד רע"ט והלאה).

וכו' וכו', ושקבלו מכתב מכת"ר נר"ו שכבר נמסר וכו'.
ואני חושב, כי רק מיראתו מהרב, הוא מוכרח לכתוב מ"ש לכת"ר נר"ו, כי בעוה"ר כאן הרבנים הספרדים הם כקוצים וברקנים בעיני הרבנים האשכנזים, ולא יחפוצו שיהיו עמהם בדין".

...הר"ף [הרב רבי פראג'י] פיתוסי הי"ו, אחר הבחינה וההכתרה לרב הספרדים בצפת, באישור הרבנים הראשיים ומשרד הדתות, וברב-עם נעשית ההכתרה שלו. שוב כשבא לבד דחו אותו, ואמרו לו לא תצטרף עמנו בבית דין. הלך להרב עוזיאל ז"ל [הראש"ל דאז], ובתחלה הרב ז"ל [אמר לו] מה בידי לעשות, ואז הר"ף הנזכר דיבר בחריפות עמו איך ככה יעשה בעירכם וכו' וכו'? ואיה כבוד התורה וכו' וכו'? אז נתחמם הרב ז"ל, וטלפן להדיין האשכנזי בצפת לבא אצלו תכף, ואחר איזה שעות בא, וקם עליו בגערה גדולה איך ואיך וכו'? עד שרפו ידיו (והמזכיר של הרבנות גלה אזנו כי יבולע לו, ואולי ידחה ממשרתו, ואז נכנע). ואמר לו הרב ז"ל תלך ותבקש מחילה ממנו. והר"פ נחלה מצערו, ולא יצא לחוץ, ובא לעשות לו בקו"ח [ביקור חולים] ובקש ממנו מחילה...

ושוב שלחו לר"פ במשרד הדתות, ושאלוהו שאלות שונות ובכלל מה תפקידך? האתה רב ראשי בצפת? אמ"ל ח"ו [אמר להם חס ושלום] לא! רב ראשי כבר יש פלוני (האשכנזי הוא הרב הראשי). עוד שאלוהו אם יהיה איזה דין שלספרדים כך ולהאשכנזים כך מה אתה עושה? אמר להם בהוראה - אני מורה לספרדי כך, ולאשכנזי ילך וישאל לרב הראשי ואיני מטפל לו כלום, ובדין תורה - אני יחיד והם שנים ואחרי רבים להטות... ואז האירו לו פנים, ונתמנה עמהם לדיין. ואתה יודע תוקפנותו של הר"פ הנז', ועתה נעשה בפניהם ככבשה (ובסתר לפנים מקלל אותם וכו' וכו').

וגם הרב מהרע"י [מעלת הרב רבי עובדיה יוסף] הוא ספרדי יחיד עמהם, והוא צעיר לימים, מוכרח להתנהג עמהם בפוליטיקא, פן יחתרו לגרש אותו ויפסיד המשכורת שלו. ואל תתמה - פה ההפליה ניכרת

מאד מאד, הרי העולים מצפון אפריקא רובא דרובא עודם במעברות, ולא נותנים להם שיכונים, והם דוחים אותם מיום ליום ומחודש לחודש ומשנה לשנה. ואילו בימים הקרובים, באו הפליטים מאונגריא, תכף לכולם נתנו להם שיכונים חשובים מאד, כאילו היו מוכנים להם ומחכים להם עד שיבואו. ובאניה אחת באים פליטים מאונגריא וממצרים, של אונגריא - נותנים להם שיכונים תכף, ומסדרים אותם בעבודה קבועה. ושל מצרים - מניחים אותם במעברות, דברים המרגיזים, כתבו מכתב לכנסת וצעקו ולא נענו.

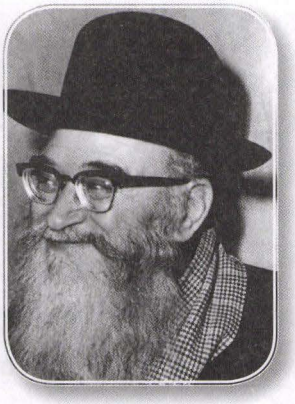
ראיתי כל מ"ש כת"ר, ולפום ריהטא נ"ל דהאמת אתו. בקשתי רחמים על בנו רחמים הי"ו כמ"ש במכתבו.

הרש"מ [הגאון ר' שלמה מאזוז] נר"ו רצו לסדרו ברבנות בעזתה [היא נתיבות של היום] וב"שובה" [מושב סמוך לנתיבות], ולא רצה בשום אופן, הוא רוצה רק חנות למכירת ספרים (עבד ביום או יומיים פועל פשוט, ונמנע מפני חולשתו) (אין צורך להודיע זה מפני הכבוד). הרכ"ץ [הגאון ר' כדיר צבאן] נר"ו, הוא רוצה להסתדר בעזתה, כך כתב לי. והמרד"ס [והגאון הרב מרדכי סגרון] נר"ו בשובה.

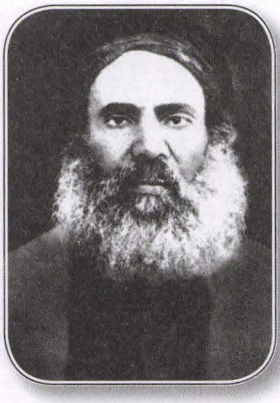
שמחתי במה שכתב לי מצב היהודים, ולא מאהבתו של זה וכו'. היום הודיעו ברדיו כי ממ' תרשיש [כוונתו על ממשלת תוניסיה, וכתב כן ברמז כדי שלא יבינו אחרים], גזרה על צב"י [אולי כוונתו על הביי מלך תונס] משפט וכו'.

פה המצב קשה מאד, ממצב פוליטי, האו"ם לוחץ על ישראל [אחר מלחמת סיני] לסגת נסיגה בלי תנאי, וישראל מבקשים ערבות ואין שומע להם, וה' ברחמיו יוציאנו מאפלה לאורה ומצרה לרווחה. אכי"ר. המכתבים מגיעים פה לששה ימים על הרוב. נתאחר מכתבי זה עד היום ה' אדר א', להיות כי לא הייתי בקו הבריאות ל"א מפני הקור הגדול השורר. ש"ר [שלום רב] לכת"ר נר"ו ולמר אביו הי"ו, ולכל המשפחה, ושו"ש [ואתה שלום וביתך שלום].

(וחתים) אחכ"ה [אני חויתה כהן] ס"ט

הגאון רבי פראג'י פיתוסי זצ"ל

הגאון רבי מרדכי סגרון זצ"ל

למרות הויכוח בענין הגט, הכיר רבנו והוקיר את יבדל לחיים טובים מרן הגר"ע יוסף שליט"א, כי היתה זו מחלוקת לשם שמים שסופה להתקיים. הערכה רבה היתה בלבו של רבנו כלפי הגאון הצעיר ששמשו עולה וזורח לשם ולתהילה בארץ הקודש. כאשר ביקר בצרפת בשנת התשכ"ה, מצא בחנות "הכל בו" את הגדת "חזון עובדיה" של מרן הגר"ע יוסף שליט"א, ואחר העיון בה הביע בפני בניו את התפעלותו ממנה. ואף העתיק ממנה בכתב-ידו כמה עמודים בענין ברכת מעין שבע בליל פסח שחל בשבת, שדעתו היתה מסכימה להגר"ע יוסף שלא לאומרה, כדעת רב נסים גאון וכפסק מרן.

"תמיד עוברים בשתיקה מפני הכבוד"

מקרים נוספים של מפח-נפש היו לרבנו עם בתי הדין בארץ, כפי שניתן להתרשם מצמד המכתבים הבא:

תונס יום כ"ז תמוז יה"ל התשי"ד 28/7/1954

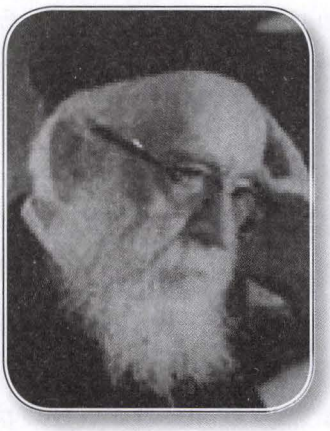
לכבוד הגאונים הרבנים הראשיים למחוז תל-אביב-יפו,
הרה"ג א' אונטרמן, והרה"ג י' מ' טולידאנו שליט"א, ישראל.

שלום ורב ברכות, אחרי מאבק ארוך עם האיש ח. ב. במח"ק אשר ברח על אשתו

ובניו פה מזה כארבע שנים, לסוף הודיענו הרב האב"ד ר' י. צ. ה. יצ"ו שהצליח למצא את הבעל ולכתוב הגט, אך לדאבוננו הרב, הגט נמצא פסול, עקב השינויים שהיו בו ממה שסידרנו לכם, כאשר תראו בדף הגלוה באר היטב מחד מינן. מסירת הגט בנדון זה דחופה מאד כידוע לכם ממכתבנו מיום כ"ד חשון ש"ז [שנה זו] באריכות, אבל גם למסור גט פסול אי אפשר. אי לזאת, אליכם המצוה רבתי, להשתדל מאד בגט אחר כהלכה בהקדם האפשרי לאפרושי מאיסורא ועליכם תבא ברכת טוב מן השמים, הננו חותמים בכל אותות הכבוד וההערצה ובכל רגשי הידידות הנאמנה ודורשים בשלומם וטובתם כל הימים.

בכבוד רב.

הגאון רבי איסר יהודה אונטרמן זצ"ל

הגאון רבי יעקב משה טולידאנו זצ"ל

ורצוף לזה מכתב מרבנו:

תונס. יום כ"ח תמוז יה"ל התשי"ד. לכבוד הרבנים הגאונים, כמהר"ר א' אונטרמן, וכמוהר"ר י' מ' טולידאנו שליט"א, הרבנים הראשיים למחוז תל-אביב-יפו, ישראל.

המשך למכתבנו של אתמול הרצוף פה.

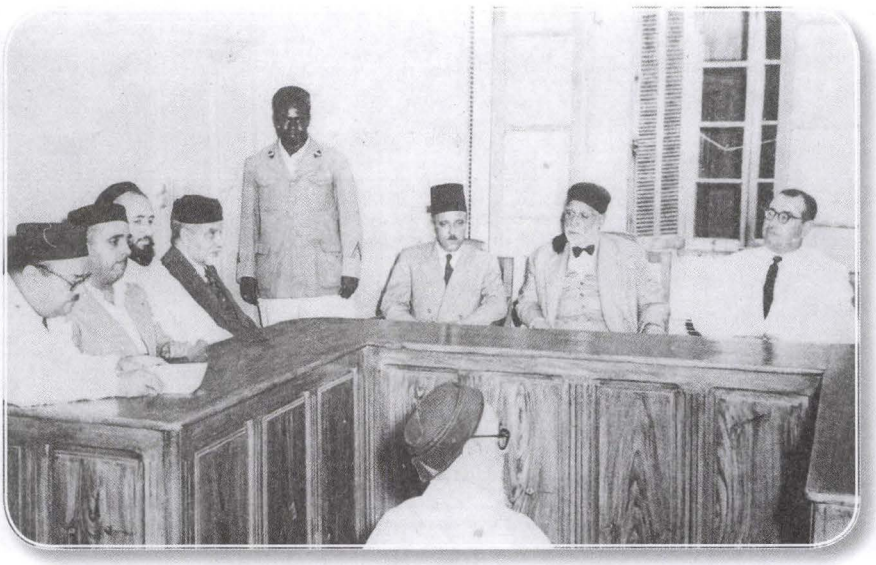

אחרי שים שלום כראוי לרום ערכם, על דרך שאמר הכתוב "דאגה בלב איש ישיחנה", הננו בזה להביע, כי המעשה הזה שעשה הרב האב"ד לשנות במה שאנו מוסרים לכם בדיוק במה שהוא משלנו כפי ידיעתנו המקומית, היה כמה פעמים, ואנו מהנעלבים תמיד עוברים בשתיקה מפני הכבוד, ופעם נמסור את הגט מדוחק, ופעם יחזור הבעל לשלוח גט אחר כמו שהיה בגט של ש. מ. וכמו שהוא מוכרח להיות גם בגט של ח. ב. שלפנינו, ופעם ישאר כך, כי לא חפץ לנו באריכות וויכוחים, אבל עד מתי? ומה העצה לתקן? ולשים קץ לדבר? לדעתנו, אם יישר בעיניכם בעתיד, אם יהיה להרב האב"ד מה להעיר עלינו יגלה אזנינו תחילה, ואם ראינו שהצדק אתו, אזי נחזיק לו טובה רבה, ואם לאו נברר לו שיחותינו עד למדי בס"ד, כאשר כה העירותם עלינו לפנים בשם "ננו" שחשבתם שהוא בנגוד למ"ש הויקר"א [הרב ויקרא אברהם] "נאנו", והשבנו לכם גדולה תשובה שאיננו ככה, אלא הא לחוד והא לחוד[21]. ואין תימה עליכם שאין בקיאים במה שאינו משלכם. אך להיות מהיר להחליט, ולעשות מעשה אשר ישאיר אחריו רק חרטה ועיגון, זה לא נכון. הלא תראו בגט של ג'אק סיכל[22], אנו מעצמנו נמלכנו בכם להיותו אשכנזי, וכשלא הסכמתם לדעתנו באנו עמכם בארוכה במכתב מלא וגדוש מדברי הפוסקים, ובכל זאת לא החלטנו, רק אמרנו להציע לפני הרבנים הראשיים לא"י, ולדאבוננו לא קיבלנו עליו כל מענה תורני, רק לסוף ביום ו' תשרי ש"ז אמרתם לכתבו לפי שקול דעתנו, ובמוסגר - "אפילו שלדעתנו לא היה יסוד ממשי להערתכם" - ע"כ. זאת אומרת שעכ"פ בסגנוננו הוא כשר אליבא דכ"ע גם לדעתכם, ואז עשינו מעשה. בטוחים אנו במעלתם, להתחשב עמנו מכאן ולהבא, לטובת הציבור ולשם שמים, ותסלחו לנו אם השעה הזקיקתנו במכתבינו אלה לצאת משורתנו הרגילה, בכבוד רב (וחתים)[23].

21. עיין בשו"ת "איש מצליח" (כרך ג' חאה"ע סי' מ"ו).

22. עיין בשו"ת "איש מצליח" (כרך ב' חאה"ע סי' נ"ו).

23. ועיין באריכות בשו"ת "איש מצליח" (כרך ג' חאה"ע סי' נ"ט).

תמונת רבנו בבית הדין עם רבי דוד בן בארון ועוד רבנים יחד עם נציגי הממשלה, בזמן הכתרתו של רבי אמייס הכהן לתפקיד ראש אבות ב"ד

איך קוראים לך?!

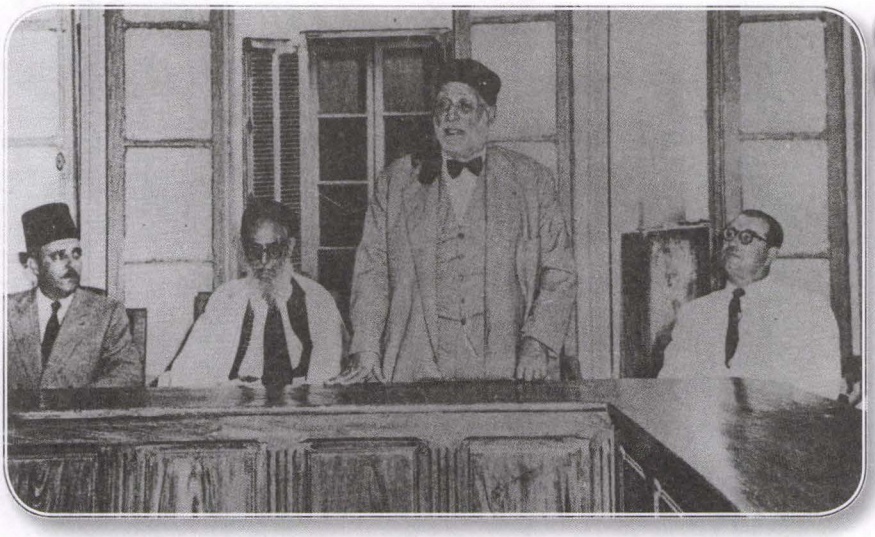
בפקחותו הרבה, פתר רבנו בעיות רבות שצצו בבית הדין, וכאשר היו הדיינים נבוכים ומהססים, נוטל היה את שרביט קולמוסו ומכריע ומנמק היטב את הפתרון.

פעם באו לפניו זוג מהעיר גאבס בדרום תוניסיה על מנת שיסדר את גטם. כששאל רבנו את הבעל: "מה שמך?". האיש גירד בראשו במבוכה, "אין לי שם קבוע, פעם קוראים לי שנישל, ופעם שנישן...".

הדיינים ישבו על המדוכה ימים רבים, ניסו לחקור ולבדוק את מוצא השם המוזר, ולא הגיעו למסקנות ברורות. בתונס החמירו כמנהג ארץ ישראל שלא לתת שני גיטין, מחשש 'ברירה'[24], והמבוכה היתה רבה.

לבסוף, לאחר עיון רב, הורה רבנו לכתוב גט ולשבץ בו את השם "שנישן", אשר

24. גירושין הם מדאורייתא, ולכן נוקטים לחומרא שאין אפשרות ליצור מצב של 'ברירה', כלומר נתינת שתי אפשרויות והאפשרות הנכונה היא זו שתקבע.

מושב בית הדין הרבני בתונס (1950 למניינם). עומד רבי דוד בן בארון, ומימינו רבי מרדכי אמייס הכהן

נשמע לו כשם העיקרי. סוף סוף נמסר הגט לאשה.

למחרת, הופיע רבנו, והורה לכתוב גט חדש ובו השם "שנישל". לדיינים אמר כי חזר ועיין בלילה שוב ושוב והחליט שהנכון לכתוב "שנישל". מיד ישב סופר בית הדין וערך גט נוסף עם השם השני.

רגע לאחר שנמסר הגט, חייך רבנו בשביעות רצון, והפתיע את הדיינים באמרו: "רבותי! לא חל שום שינוי בדעתי, או בעיון הדברים. הכל היה בכוונה מכוונת מראש לצאת מספק 'ברירה'". בעוד הדיינים תמהים, המשיך והסביר: "עשיתי כעצת הגאון נודע ביהודה (קמא, אה"ע סי' ץ') שכתב שבמקרה כעין זה, הפתרון הוא לא לגלות לבעל, לסופר ולעדים כי צריך שני גיטין, ואז בשעת כתיבת הגט הראשון אין בדעתם לכתוב גט נוסף, וממילא הגט ניתן בנתינה גמורה, ואין כאן חשש 'ברירה', ולאחר מעשה ניתן לכתוב גט שני..."[25].

25. על חקירת שם זה כתב תשובה ארוכה (עודנה בכתב יד). והרואה שם יראה עד כמה טרח בחקירת השמות הנ"ל (וראה עוד בשו"ת "איש מצליח" כרך ד' ב"מזכרת הגיטין" סי' כ"ב). אגב, בצעירותו חיבר קונטרס עמוק בענין ברירה, וסידרו שוב פעם בערוב ימיו, ונדפס בשו"ת "איש מצליח" (סוף כרך שני), כשחסר ממנו מספר דפים שלא הספיק לסיים.

נקודת המחלוקת

מאחר שלדיני גיטין יש השלכות הלכתיות חמורות, ורבנו היה ירא-הוראה גדול, כאשר היתה הכרעה שלא היה שלם עמה לגמרי, רגיל היה להימלך ברבו רבי חויתה, אם בתכתובת שעברה ביניהם, ואם פנים אל פנים, כאשר שהה רבי חויתה בתונס לצורך רפואתו[26].

משעלה רבי חויתה לארץ הקודש, הורגש חסרונו היטב אצל רבנו, שכן דרכי ההתקשרות עמו הפכו למורכבים יותר. בפתח תשובה בענין גט מסוים שנכתבה כשבוע לאחר עליית רבי חויתה לארץ, מתאונן רבנו: "גט בא לידי פה תונס, באשה שברח עליה בעלה לארץ ישראל מזה שש שנים, ונסתפקתי בסידור השמות כמה ספיקות חמורות לפי מה שהוא אני, ואין לי עוזר ולא אפילו עם מי להימלך, כי מורי ורבי יצ"ו **אחרון הגאונים במחוזנו זה**, עלה לארץ ישראל מזה שבוע אחד, ואשאר אני במקום שאין אנשים. ואני תפלה להשם יתברך שיאיר עיני במאור תורתו אכי"ר"[27]. ובמקום אחר כתב: "...ומי זה יתקע עצמו לדבר הלכה בדבר חמור כזה?! ואני מיראי הוראה ובפרט בערוה החמורה, ומשעה שעלה מו"ר יצ"ו לארץ ישראל, אין לי עם מי להימלך ואין לי על מי להשען, אלא על אבינו שבשמים, והוא ינחני בדרך אמת"[28].

וכמים הפנים לפנים, גם רבו רבי חויתה שממנו למד רבנו יראת ההוראה, היה נוהג בענוותנותו הגדולה לשמוע את דעתו של תלמידו רבנו ולדון עמו בכמה עניינים, וכפי שהעיד עליו רבנו בהספד עליו[29]: "עם כל גדלותו של מו"ר ועט"ר זצ"ל הכ"מ [הריני כפרת משכבו] מצאנו ענותנותו, שלא היה מחשיב עצמו לכלום, ותמיד מיראי הוראה, והיה נמלך עם צעירי תלמידיו בפסקי דינים...".

---

26. תכתובות אלו מפוזרים בשו"ת "איש מצליח" במקומות רבים.

27. שו"ת "איש מצליח" חלק א' (חלק אבן העזר, ראש סימן ס"א).

28. שו"ת "איש מצליח" שם (סימן ס"ד דף קס"ד סוף ע"ב).

29. בספר "אשכבתיה דרבי" (דרוש א').

על דין ודברים מעניין שהיה ביניהם, נקרא במעשה הבא:

כאמור, בכתיבת גיטין יש לשים לב לכל נקודה, פסיק, אות או כינוי בצורה מדויקת. גם שינויים קלים ביותר, עלולים לפגום בגט ולפסלו. בג'רבא, נהגו לכתוב בגט את המלה **ג'רבא** כשמעל הגימ"ל יש נקודה, ואילו בתונס שלא נהגו לנקד בגיטין, לא רשמו נקודה. נקודה זו היתה **נקודת** המחלוקת בין רבנו ובין רבו הגדול רבי חויתה זצ"ל. הנדון היה על גיטין הנשלחים מג'רבא לתונס, שמקום נתינתם בתונס.

הגאון רבי חויתה כתב לרבנו במכתב מנומק את דעתו בענין, ומדוע יש לנקד את המלה, אך רבנו השיבו בתשובה מפורטת בה ביאר את דעתו כי אין לנקד! שוב השיב רבי חויתה על דבריו של רבנו, אלא שהפעם לא כתב רבנו מכתב תשובה, כי "לא תענה על רב" כתוב[30], אולם לימים הביא בספרו את התכתובת, ובסופה ציין כי עומד הוא על משמרתו שאין לנקד. מן הסתם אחז רבנו שבמקום שאין מה להשיב הלכתית, והויכוח הוא רק בשיקול דעת, אין 'מצוה' להמשיך הויכוח.

חלפו חודשים ספורים, ורבנו נפגש עם רבו בתונס. מיד שנפגשו, שאלו רבו מפני מה לא הגיב לתשובתו, ורבנו השיב ביראת כבוד שלמרות השקלא והטריא שהיתה ביניהם, דעתו שלא לנקד לא השתנתה ועודנו עומד על משמרתו. שמע הגאון רבי חויתה והחריש.

לאחר תקופה מסוימת, שם לב רבנו כי הגיטין המגיעים מג'רבא נרשמים כדעתו ולא כדעת רבו. הוא הופתע ושלח שאלה לדיינים מדוע לא נוהגים כדעת המרא דאתרא רבי חויתה?! להפתעתו הרבה סיפרו לו הדיינים כי רבי חויתה בביקורו בתונס שלח מכתב לרבני ג'רבא ביום ח' תמוז התשי"ג בזה"ל: "ואודות ההרשאות והנקודה - האמת שכך היא דעתי [לנקד על האות ג' של ג'רבא], אך להיות שידי"ן החו"ש הדו"מ הרמ"מ [הרב רבי מצליח מאזוז] נר"ו עמד על דעתו, **מיראת ההוראה**

30. בתורה כתוב "ריב" חסר י', ומובא בירושלמי (סנהדרין פרק ד' הלכה ז') לדרוש שלא לענות ולהשיב על דברי רבו.

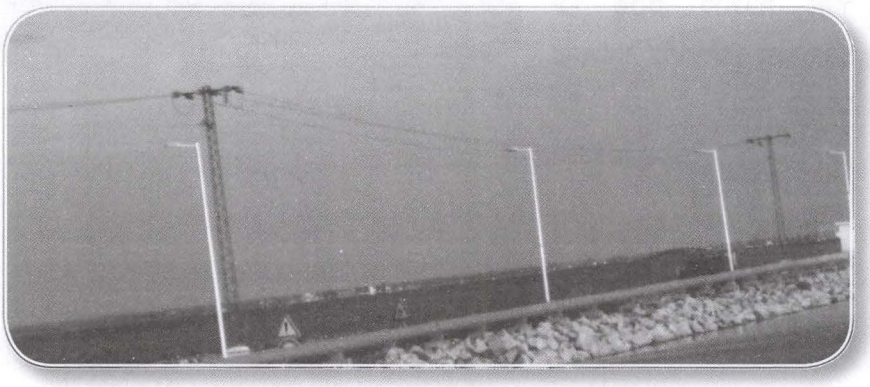
לא רציתי לסמוך על דעתי בזה, כל שלא מצאתי לי חבר או חברים מסכימים עמי. ואם כת"ר [כבוד תורתם] נר"ו רוצים לעיין בדבריו, ויסכימו לדעתי, יעשו מעשה לכתוב נקודה על שם ג'רבא. ואם הדבר נחוץ [דחוף], שב ואל תעשה עדיף"[31].

סיפור מיוחד זה מוכיח את סמכותו הגדולה של רבנו בענייני גיטין, יחד עם ההערכה העצומה שרחש לו מורו ורבו הגאון רבי חויתה.

"ג'רבא דימא מקיף יתה"

בשנת תשי"ג, התארח רבי חויתה בביתו של רבנו בתונס עקב חוליו. בדיוק באותה תקופה, נסלל גשר ארוך ורחב המחבר בין האי ג'רבא לעיר זרזיס שבדרום תוניסיה. עד אז האי ג'רבא היה מנותק לגמרי, מפאת היותו מוקף לגמרי מכל רוחותיו בים. המעבר היחיד מג'רבא לערי דרום תוניסיה, היה דרך הים בסירות וברפסודות. בגלל הקושי שבדבר, בנתה ממשלת תוניסיה על הים גשר באורך של שבעה קילומטרים וברוחב כמה מטרים, ועליו נסלל כביש שדרכו עברו במכוניות.

בעוד אנשי ג'רבא ששים וצוהלים על ההקלה בגישה לשאר ערי תוניסיה, דייני העיר נכנסו לבית הספק. בנוסח הגיטין יש לכתוב את המיקום המדויק בו נכתב

"אי" או לא "אי". גשר בתוך הים המחבר בין ג'רבא לדרום תוניסיה

31. נדפס בשו"ת שמחת כהן (ח"ד אה"ע סי' י"ט). וע"ע בספר "גרש כרמל" (סי' ג' גט פ"ד).

וניתן הגט, והנוסח הנהוג עד עתה מדורי דורות בגיטין שניתנו בג'רבא היה "באי ג'רבא דימא מקיף יתה" (באי ג'רבא שהים מקיף אותו). אולם כעת, לאחר סלילת הגשר, האי ג'רבא לכאורה כבר אינו בגדר אי שלם, ובאו לידי ספק אם יש לשנות הנוסח, או שבגלל שגם כעת רובו מוקף ים, עדיין קרוי 'אי'.

כל הדיינים אשר ישבו על מדוכה זו, נשאו עיניהם אל הראב"ד רבי חויתה, וציפו להכרעתו. בינתיים עד אשר יִפָּשט הספק, נמנעו בג'רבא מלכתוב גיטין.

כאמור, באותו זמן שכב רבי חויתה מוטל על מטת חוליו בתונס, ורבי חויתה שיתף את תלמידו רבנו בספק ההלכתי. אחר שנשא ונתן יחד עם רבנו בענין, מצאו כמה וכמה נימוקים לכך שיש להמשיך לכתוב בגיטין את הנוסח המקובל עד כה "באי ג'רבא דימא מקיף יתה". וכך פסקו להלכה, אחר ששלחו להתייעץ עם רבני ארץ ישראל, ורובם ככולם הסכימו עמם[32].

לימוד בבית הכנסת בג'רבא

32. את המשא ומתן שהיה לו עם רבו, העלה רבנו על הכתב. ועיין בשו"ת "איש מצליח" חלק א' (כרך ב' חאה"ע סימן י"ט-כ"ג). וראה עוד בספר "אב הרחמים" עמ' 30.

פרק ו'

ההתפטרות

סגירת בית הדין

כך התנהל לו בית הדין למישרים, כשרבנו יושב כסאות למשפט ועסוק ראשו ורובו בכתיבת פסקי דין. הכל השתנה, כאשר קבלה תונס עצמאות בשנת התשי"ח (1957). נשיא תוניסיה החליט שעל כל התושבים להישפט בבית משפט, והודעה לקונית שפורסמה מטעם הממשלה התוניסאית (ביום ו' בתשרי התשי"ח), שמה קץ לבית הדין הרבני.

כל הדיינים שהיו מעל גיל ששים פוטרו ונשלחו לפנסיה, ואילו רבנו ועמיתו הגאון **רבי אברהם טייב** זצ"ל שהיו עוד צעירים, קיבלו הוראה לעבור לדון בבית המשפט המחוזי "אלדריבה". את התיקים שכבר הוגשו בבית הדין, הרשו להם לסיים פסיקתם על פי דין-תורה, אך תביעות חדשות הצריכו אותם לדון על פי חוקותיהם בבית המשפט.

מכיון שגם על פי החוק התוניסאי צריכים לדון שלשה דיינים או שופטים, וכאן נותרו רק שני דיינים מתחת לגיל הפנסיה, צירף משרד המשפטים עורך דין יהודי להשלמת ההרכב. אלא שעורך-דין זה היה מחלל שבת הפסול לדון. שיגר איפוא רבנו מכתב לרבו רבי חויתה, ונועץ בו כדת מה לעשות[1].

1. מכתב זה נדפס בשו"ת "איש מצליח" כרך ד', בתחילת קונטרס "משפט וצדק" (עמוד פ"א). ועיקר טעמו שם כי בנדון דידן יש קבלת הקהל שמסכימים בשני הדיינים שארית הפליטה. וע"ע מ"ש במבוא לשו"ת "איש מצליח" הנ"ל.

רבנו עם רבי אברהם טייב זצ"ל ועו"ד ליאון לוי, יושבים בהרכב בבית הדין הרבני

כבר אז חזה רבנו בחכמתו כי לא רחוק היום שבו המדינה לא תאפשר לדיינים אפילו לסיים את התיקים הישנים על פי דין-תורה. לכן ערם על שלחנו את כל התיקים שטרם סיימו לדון בהם בבית הדין הרבני, וקיבל על עצמו להיכנס לעובי הקורה ולסיים את הטיפול בהם. בספירה מהירה, התברר לו כי מדובר בכמאה וארבעים תיקים. בכובד ראש האופייני לו נכנס למלאכה זו, כשהוא ממריץ את עמיתו רבי אברהם לסייע לו. "אם נדחה אותם עוד ועוד" הסביר "יש חשש כבד שהממשלה תעצור לגמרי את האפשרות לדון בדין-תורה, וידונו אותם חלילה לפי משפטי הגויים, ואנו עלולים להיות הגורמים לכך".

בדביקות ובמסירות ראויה לציון, הסתער רבנו על התיקים. כמעט לבדו ניצב במערכה קשה זו, כשהוא מתמודד עם בעיות שונות וקשות שנערמו בדרכו, כמו אנשים אלימים שהכל פחדו מנחת זרועם, אך רבנו היה איתן ולא חת מפני איש, עד שהכל קבלו את המגיע להם על פי דין. בין היתר, טיפל גם בתיקים ישנים עבי-כרס בדיני יתומים וירושות שגילם למעלה משלשים שנה[2], והיו גם מקרים של עדים שנפטרו מן העולם. כל אלה לא ריפו את ידיו. בעמל וביגיעה רבה, ימים ולילות, הצליח תוך חודשים ספורים לסגור את כל התיקים בהצלחה רבה!

2. ראה לדוגמא בשו"ת "איש מצליח" כרך ד' (בחלק משפט וצדק סי' פ"ד).

ואכן, זמן קצר אחר שכל התיקים סוימו, מצא רבנו את עצמו ניצב מול הוראה מטעם המדינה: "אין אישור לשפוט יותר בחוקי הדת היהודית!".

באומץ ובנחישות ניגש רבנו לשר המשפטים, והודיע לו בנימה שאינה משתמעת לשני פנים: "מצטער, אדוני! דתי מונעת אותי לשפוט איש יהודי שלא לפי דין תורה!".

השר השתכנע מדבריו הברורים, והסכים שכאשר יופיע יהודי במשפט, יחליף את רבנו שופט גוי, ורק את הערבים ישפוט רבנו על פי חוקי המדינה.

שוב הוכיח רבנו כי ההחלטיות והדבקות במטרה יעילים גם מול ממשל נכרי.

מאחר ובית המשפט היה פתוח לשפוט רק בימי רביעי, מצא רבנו זמן בכל ימות השבוע להתעלות בתורה הקדושה. שאר השופטים ישבו בבטלה ופטפטו בחוסר מעש, ואילו רבנו, ישב במשרדו כשערימות ערימות של ספרים פתוחים לפניו והוא לומד בהם מתוך שלוה ורוגע, מעיין בפוסקים כאוות נפשו, ומעלה את חידושיו על הכתב. עשרות שו"תים נכתבו שם. והיה אומר שכנראה באותו משרד שקיבל לשבת בו (מתוך מאות משרדים שהיו בבית-משפט), יש נשמות המגולגלות ב'דומם', והובאו לכאן כדי להעלותן על ידי לימוד התורה[3].

על אחת מחוויותיו בבית המשפט, סיפר רבנו לבניו שלפעמים הם היו שופטים עשרות ערבים על גניבות ופשעים שעשו, זה למאסר ששה חדשים וזה לעשר שנים וכדומה. לבסוף, היה עומד השופט הראשי, מסתכל על כל הנאשמים וגוער בהם: "ראו שאין ביניכם אפילו יהודי אחד! התביישו לכם!"[4].

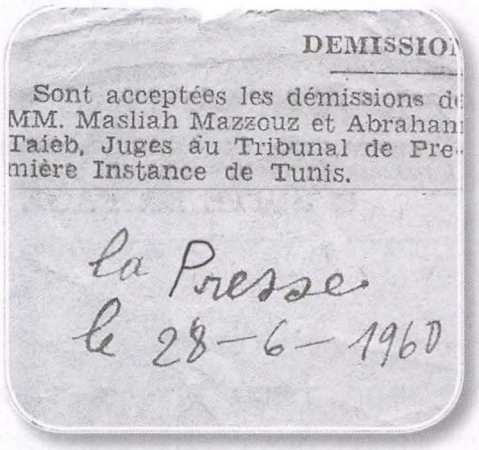
3. אגב, במשרד זה התנהל "משפט סלקמון" (ראה בחלק א' פרק י"ז).

4. אגב, כאן יש להביא מה שכתב בנו של רבנו בספרו "ארים נסי" גיטין (עמ' 70): "סיפר לי אמה"ג זצ"ל, ששני הסעיפים ברמב"ם המדברים על יחס האיש לאשתו והאשה לבעלה (בסוף פט"ו מהלכות אישות) תורגמו כלשונם בספר החוקים (קודקס) של נאפוליון, ומשם תורגמו לערבית בספר החוקים (מג'לה) של בורגיבה נשיא תוניסיה. כשקרא אותם אבא בחוקי בורגיבה הרגיש כאילו אומרים לו: "כי גנוב גונבנו מארץ העברים"...".

התפטרות לכבוד השבת

אך לא לעולם חוסן. המפנה הבא ארע בשנת התש"ך. זימון רשמי הורה לרבנו כי עליו להיות נוכח בבית המשפט גם ב...יום שבת קודש. כנראה עינם היתה צרה ביהודי בעל התפקיד החשוב, ורצו להסירו ממשרתו.

DEMISSIO

Sont acceptées les démissions d
MM. Masliah Mazzouz et Abrahan
Taieb, Juges au Tribunal de Pre
mière Instance de Tunis.

La Presse
le 28-6-1960

כתבה קצרה בעתון בתונס על כך ששני הרבנים שהיו שופטים התפטרו

כמובן, צו זה לא עורר שום שאלה אצל רבנו. ברור היה לו כי יוותר על משרתו הרמה ולא יבוא בשבת. אמנם הנהלת בית המשפט ניסתה כביכול לגלות התחשבות בצד הדתי וכתבה: "ידוע לנו כי על פי הדת היהודית אסור לחלל שבת, ולכן איננו דורשים חתימה בשבת או כל כתיבה אחרת, אלא רק להופיע כמו כל השופטים, ומצדנו, יכול כבודו לשבת במשרדו ולהמשיך ללמוד כהרגלו".

אך רבנו ענה ללא היסוס: "מאחר ואני מקבל משכורת תמורת בואי לבנין בית המשפט, הרי זה בגדר חילול שבת, למרות שאיני מבצע שום מלאכה אסורה!". הנהלת בית המשפט מצידה הבהירה לו באופן חד וחלק כי משמעות הסירוב היא פיטורין. רבנו לא התרגש מכך, רק ביקש הארכה לחודשיים שלשה, ובסופם התפטר.

וכך, לאחר 14 שנה (תש"ז - תשכ"א) בהם שימש כדיין וכשופט, עזב את המשרה המכובדת ופנה לחפש מקור פרנסה. הוא תר אחר עבודה שמפרנסת בכבוד, וחשוב יותר, שאינה 'גוזלת' זמן רב, ועיסוקו בה יצטמצם למינימום זמן, כך שיוכל

להמשיך לעסוק בתורה ולקיים את מאמר חז"ל במסכת אבות: "עשה תורתך קבע ומלאכתך עראי".

גדול הנהנה מיגיעו

תחילה, שיגר רבנו מכתב לאדמו"ר מצישינוב הגאון **רבי יחזקאל שרגא רבין הלברשטאם** זצ"ל שהתגורר בארצות הברית והיה מתכתב עמו בהלכה. במכתב, ביקשו שיואיל לסייע לו ביצירת קשרי מסחר עם הגביר ר' **יצחק שלום** מניו יורק שהיה מחזיק בבעלותו חברות מסחר, כדי שהוא יהיה הסוכן שלו בתונס. סבר רבנו כי בעלי מפעלים ישמחו להגדיל ולהרחיב את מכירותיהם בארצות אפריקה על ידי סוכן נאמן שישווק את סחורתם.

ROYAUME DE TUNIS

Tunis, le 195

MINISTERE DE LA JUSTICE

TRIBUNAL RABBINIQUE

TUNIS

בס"ד

תרגם יום כ"ב סיון התש"ך

שמעת ברכות דרב טובות עמו הלום, לראש גביר חנם בעוז
ארצך בלום, מלא מאור נוצץ צדקה וחסד כספיר
ויהלום, וצדקתך עומדת לעד בזה ובבא לפני א-ל עליון,
כבוד הארון הנכבד והנעלה לשם ולתהלה מר יצחק שלום.
שליט"א. עוב"ד ניו-יורק יע"א.

א, מ, נ,

הנני כמבשר אודות הישיבה היקרה שכתבת לו
עליית מידם ד' אדר"ב אשתקד, שליט"א היא עכשיו ממשכת
בדרכה דרך הקדש, וזכותה יעמוד לו וכל אשר יעשה יצליח
אכי"ר.

והנה אנחנו נומרים מלאכתנו עם הממשלה יר"ה
בבית המשפט בסוף חדש זה. לכן אבקשך אם יתכן להיות
סובן שלו בתוניסיה במיני סחורות שיהיו. ושכמ"ה.

בכל הכבוד והוקרה"ר מראש

בצעיר
ע"ה מצליח בלאנ"א
ר' רפאל מאזוז
שליט"א

המכתב ליצחק שלום ז"ל

האדמו"ר שהכיר את עוצם גדולתו ועומק גאונותו של רבנו, לא האמין למקרא המכתב, היתכן?! גאון בשיעור קומה גבוה כל כך ירצה לעבוד כ...סוכן מסחרי?! בארצות אירופה ואמריקה לא היה הדבר מקובל, ולכן ברור היה לו שרבנו טומן כוונה נסתרת בדבריו. ניסה בכל כוחו להבין משמעות אחרת במלות המכתב, אך לא עלתה בידו. משכך, שלח לרבנו גלויה בה כתב: "קבלתי מכתב מעמל'ו כדרשת חז"ל בהגדה של פסח [=עמלנו אלו הבנים], ולא הבנתי מכתבו, אם הוא על דרך ששנינו באבות שנו חכמים בלשון משנ'ה, וצריכים להיות בן ארבעי'ם [לבינה] להבין דבר הטמון ברמ'ז, להיות דורש בשלו'ם יצחק, כי לא אפונה [=אין לי ספק] שאין כונתו בפשטות להיות סוכן של בית חרושת, בכן ימחול לבאר לי באר היטב כוונתו...".

רבנו חייך למקרא הגלויה, והחליט להעניק לאדמו"ר זווית ראיה אחרת על כל נושא עבודת הכפיים, שלא רק שאינה סותרת את עבודת ה', אלא אדרבה פעמים שעל ידה קל יותר להנהיג את הציבור וללמוד לשם שמים. וזה לשון המכתב (מיום ערב ראש חדש ניסן התש"ך):

"בדברי קדשו, מרחיק מאד הדברים מפשטן. ואני לא באתי בזה לחזור עוד על בקשתי, כי הרבה פתחים למקום. ומקרא מלא: כי אם החרש תחרישי, ריוח והצלה יעמוד ממקום אחר. אבל באתי כמזכיר, מאמז"ל: יעבוד אדם עבודה שזרה לו ואל יצטרך לבריות. ואמר ליה רב כהנא, פשוט נבילתא בשוקא ולא תימא גברא רבא אנא וכו'. ורק מאן דלא אפשר ליה שאני, כידוע ביו"ד סי' רנ"ה.

"ומזקנינו נתבונן. הרי הרב הראשי מורנו הרב המפורסם ר' ישראל זיתון זצ"ל, שהוא הראשון בקודש שנבחר לראש בית-דין בהיווסד בית דין הרבני פה בשנת התרנ"ח, שהיתה אז העיר רבתי מלאה וגדושה בתורה, ועזוזו ונפלאותיו מי ימלל, היה סוחר בשעוה. והרה"ג ר' אליהו טייב זצ"ל, אשר משתו יגורו אילים,

כרוח צפון[5] המשתקת כל הרוחות, ואין הפה יכול לספר תקפו וגבורתו בתורה, כל ימיו היה סוחר בבורית [בסבון]. והרב המקובל האלקי ר' רפאל ג'אמי זצ"ל, שהיה מכוין למעשה [בתפלותיו] על פי שיטת רבנו הרש"ש זיע"א, וכל ספרי רבנו האר"י כמאן דמנחי בכיסתיה ממש בזכירה נפלאה, ובשעה שיושב ודורש בקבלה כמשה מפי הגבורה, שולל ומסלק כל מה שנתקשו האחרונים, כמו הרב "יפה שעה", ו"שמן ששון", ועוד, על פי בקיאות נפלאה, וממש נדמה לו לאדם השומע כאילו נתפשט מן העולם הזה לגמרי, מה שאין הקולמוס יכול לתאר - כל ימיו היה חייט וסוחר בבגדים. והרב הקדוש והפרוש ר' שלמה שתרוך זצ"ל - כל ימיו היה סוחר בבושם. וכמוהו הרה"ק והחסיד ר' חיים בלעיש זצ"ל שנתמנה בסוף ימיו לרב ראשי (והוא שכפה אותי להתמנות בבית דין בשנת התש"ז, מה שסירבתי כמה וכמה) - היה סוחר בדגן. והגאון הנפלא הרב יעקב הכהן זצ"ל [ראב"ד ג'רבא], בעל מעיל יעקב ועוד - כל ימיו היה צורף.

"ומה אאריך, אטו כי רוכלא?! וגם הרב הראשי של עכשיו יצ"ו [הוא הרה"ג ר' מרדכי אמייס הכהן זצ"ל], כל ימיו היה סוחר. וזהו הפשט במאמרם ז"ל [ברכות דף ח' ע"א]: גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמים וכו', שהירא שמים רוצה לקום על נדיבים, שלא להתבטל מלימודו כלל, ובאה הגמרא ושללה וביטלה דעה זו... בפרט שגם אצלכם כמדומה שהרב חיי אדם [עיין בהקדמתו לספר חכמת אדם] וזולתו, היו סוחרים.

"ולפי האמת, זהו כבוד התורה האמיתי וכו', שבהיות פת בסלו יעמוד על דעתו, ולא יחניף לשום אדם, ולא יתרפס חלילה לשום נברא, ולא יגור מפני איש. ועוד שאז אין ספק שכל שקידתו בתורה בשעות הפנאי וחינוכו לבניו על ברכי התורה, הוא רק לשם שמים לגמרי מאהבה. וגם יהיו דבריו נשמעים, וממנו יראו וכן יעשו"[6].

5. צ"ל כרוח מזרחית. עיין גיטין (לא:). נאמ"ן ס"ט.

6. ראה עוד בענין זה בסוף פרק "תורה בטהרתה".

האדמו"ר סבר וקיבל את הדברים, ויעץ לרבנו לכתוב מכתב למר **יצחק שלום**, ולשולחו ע"י הרב **אברהם הערט** המקורב אליו.

ואכן עשה רבנו כעצתו וכתב את שני המכתבים הבאים:

מכתב א': "לכבוד מעלת ותהלת הרב הגאון... ר' אברהם הערט נ"י... רצוף בזה בקשה למר שלום נ"י בקהילתכם, נא להשתדל עמו למעני, והנני אסיר תודתו במוקדם. ושכמ"ה".

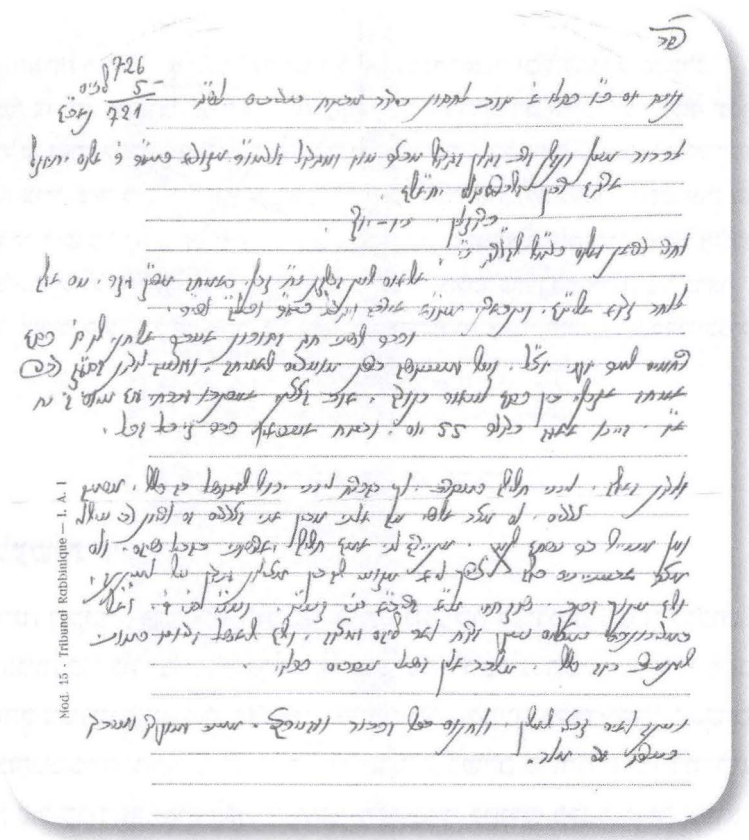
מכתב ב' (מיום כ"ב סיון התש"ך): "שפעת ברכות ורוב טובות עמו הלום. לראש גביר חכם בעוז, אוצר בלום. מלא מאור נוצץ צדקה וחסד, כספיר ויהלום. וצדקתו עומדת לעד בזה ובבא לפני א-ל עילום. כבוד האדון הנכבד והנעלה לשם ולתהלה מר יצחק שלום. שליט"א עוב"י ניו-יורק יע"א.

"א.מ.נ. הנני כמבשר אודות הישיבה היקרה שכתבתי לו עליה [הכוונה לישיבת "אור יוסף" של הרב באנון שליט"א] מיום ד' אדר ב' אשתקד, ששלי"ת [ששבח לאל יתברך] היא עכשיו ממשכת בדרכה דרך הקדש, וזכותה יעמוד לו וכל אשר יעשה יצליח. אכי"ר.

"והנה אנחנו גומרים מלאכתנו עם הממשלה בבית המשפט בסוף חודש זה, לכן אבקשו אם יתכן להיותי סוכן שלו בתוניסיה במיני סחורות שיהיו. ושכמ"ה. בכל הכבוד ובתודה רבה מראש...".

לבסוף, לא יצא ממכתבים אלו מאומה. ורמז זאת רבנו במכתב ששלח לאחר מכן לאדמו"ר מצישינוב, בכותבו בראש המכתב: "שנת: טוב לחסות בה' מבטח בנדיבים לפ"ג (התשכ"א)"... ובכך רמז לאדמו"ר שבעבר הלא רחוק, הוא סמך עליו ובקש ממנו שידאג לו לעבודה בתור סוכן בתי חרושת בתונס ולא אסתייעא מילתא. והנה לבסוף באה הישועה מה' אשר שלח לו פרנסה מכובדת, שזמנה קצוב וקצר בדיוק כחפצו הטהור.

המכתב שכתב רבנו לאדמו"ר

בס"ד תונס יום כ"ו כסלו שנת טוב לחסות בידוד מבטח בנדיבים לפ"ג [התשכ"א]

לכבוד מעלת ותהלת הרב הגאון הגדול, מבצר עוז ומגדול, האדמו"ר מקודש, כמה"ר ר' שלום יחזקאל שרגא רבין הלברשטאם יחשל"א

ברוקלין. ניו-יורק.

אחרי דרישת השלום כדמ"ל להדר"ג נ"י.

שלשום לעת הדלקת נ"ח קבלתי בשמחה מכי"ק היקר, עם שאלה לאחד קדוש שליט"א, ונתבשרתי מטו"ש שירבה ויגדל כנה"ר וכנא"ה אכי"ר.

וכבר לפני חג הסוכות שעבר שלחתי לו ספר כסא רחמים למר זקני זצ"ל, ועל המעטפה ברכת מועדים לשמחה, והודעה אודות הסה"ק דברי שמחה שקבלתי בין כסא לעשור בתודה. שוב הצצתי שמכתבו הנכחי הוא מיום ה' נח ש"ז, היינו ששהה בדואר 55 יום, ובטח שעכשיו כבר קיבל הכל.

ואודות השאלה, אינני חלילה כמסרב, אך בהכרח אינני יכול להטפל בה כלל, מכמה צדדים, אם מצד שלפי מה שאני מבין שני הצדדים הם אריות דבי עילאי ומאן מעייל בר נפחא לתמן, מתיירא אני שמא חלילה ישרפוני בהבל פיהם. ואם מצד שבעניינים כאלה צריך איש מקומי להבין מציאות הנדון על אמיתתה, ולא מתוך הכתב. פוק חזי מ"ש הריב"ש סי' קע"ט. וע"ע סי' ה'. וש"ל במדינותיכם נמצאים ענקי הרוח אשר אליהם המצוה, ולא לשפל הדיוט כמוני להתערב בזה כלל, מלבד שאין הפנאי מסכים כראוי. ועתה אשים קנצי למלין, ואחתום בכל הכבוד וההערצה, ממני המוקירו ומכבדו כערכו הרם מאד.

פיענוח המכתב שכתב רבנו לאדמו"ר

כ"ח לעשות חיל

באותה תקופה, ממשלת תוניסיה היתה מעניקה לצורפים רשיון לרכוש בכל חודש כמות של שלוש מאות גרם זהב גולמי במחיר מוזל. השלטונות היו מייבאים את הזהב ממדינות אחרות, והיו שני זכיינים ממשלתיים בלבד שהיו רוכשים את הזהב מהממשלה ומוכרים לכמה מאות צורפים, כשהם מרוויחים את דמי התיווך. יתרונה של עבודה זו היה בכך שנדרשו לה יומיים בחודש בלבד. קיוה אפוא רבנו להצטרף לעבודה זו, ואכן לאחר ששה חודשים שבהם עמל על השגת רשיון, הצליח בסייעתא דשמייא להשיגו, ולהיות הזכיין השלישי.

תונס 16 נובמבר 1960

אדוני מזכיר המדינה במשרדי האוצר והמסחר

תונס

אדוני מזכיר המדינה, אני מתכבד להודיע לכם, מתוך הערכה רבה כלפיכם, שהיות שנתתי את התפטרותי מבית משפט, שמתי פני ומאמצי למקצוע חדש. בכוונתי לבקש מרשויות הממשלה את האישור להיות מורשה למסחר זהב מזוקק בתונס. לכן בתנאים האלה, נחוץ לי - ראשית כל - לקבל מכם את הסכמתכם למועמדות שלי. מסיבה זאת, הנני מבקש מהוד מעלתו, להעניק לי את אישורו.

יואיל נא בבקשה, אדוני מזכיר המדינה, לקבל ממני את רגשותי מלאי כבוד והערכה כלפיכם.

שופט בדימוס בבית המשפט - ועדה ראשונה

מצליח מאזוז

רחוב אל משנאקה 9, תונס

הקופה המרכזית לאשראי אומנותי וימי

רחוב אלקסבא 208 תונס

תונס. 9 ינואר 1962

אדון מצליח מאזוז

סוק אלקששין 58 תונס

אדוני, יש לי את הכבוד להודיע לכם שהוסמכתם כמוכר זהב בשכבות ובאונקיות (לינגו) ליחידים מטעם הקופה המרכזית לאשראי אומנותי וימי. לפיכך, אתם מוזמנים ליטול לידכם במשרדינו שברחוב אלקסבא 208 תונס את הפנקס בו תרשמו ההכנסות וההוצאות של הזהב וגם פנקס הקבלות להפקיד בידי הקונים. הזהב בשכבות ובאונקיות (לינגו) ימכר לפי המחיר שהקופה המרכזית תקבע לאומנים בעלי הפנקס לפיקוח השימוש בזהב.

פנקס זה ניתן לאומנים בעלי בקשה ובעלי חותמות עם סימני אימות הזהב שבחסות הקופה המרכזית.

כל המסמכים שהזכרנו כאן הם ברשותכם החל מהיום.

השכר עמלה המגיע לכם נקבע ל-5 דינרים על כל קילו זהב שנמכר.

אני מבקש מכם להשיב לי במכתב חזרה לתת לי הסכמתכם ליישום כל ההוראות

המופיעות במכתב זה.

קבלו נא, אדוני, את הערכתי המיוחדת כלפיכם.

מנהל הקופה המרכזית לאשראי אומנותי וימי

ח. בן סלמה

בקשת האישור לרשיון וקבלת האישור

עבודה זו של החלוקה היתה בסך הכל יומיים בחודש, וכל יתר החודש פנוי היה רבנו ללמוד וללמד, בבחינת כ"ח (ימים) לעשות חיל. בכל חודש קיבל רבנו למכור 20 ק"ג זהב, ונמצא שהשתכר בסך מאה דינרים לחודש. אמנם, לשני הסוכנים ששיווקו במקביל לרבנו, החלוקה היתה עבודה צדדית, ובשאר ימי החודש היתה להם עבודה קבועה אחרת, אך הם מטרתם היתה לצבור הון, ואילו רבנו, שעבודתו היתה רק כדי להתפרנס ולחיות, הסתפק בעבודה זו, שהיה בה די לצורך מחיית משפחתו.

אלא שהקב"ה מנסה לאוהביו בנסיון העושר והעוני. וכיון שעמד רבנו בנסיון העושר, נצרף גם בנסיון העוני, ובשנת התשכ"ג בגלל תקנות חדשות שנעשו בממשלה, נאלץ להפסיק גם את עבודתו זאת, וכל פרנסתו הסתכמה בפנסיה הדחוקה והזעומה שניתנה לו מהממשלה מדי חדש בחדשו (כ-30 דינר בחדש, רבע ממשכורתו כדיין), עד יומו האחרון.

באותם ימים אחרי שהפסיק את עבודתו במכירת בזהב, והיה דחוק מאד בפרנסה, הציע רבנו למר **זבולון מימון** עסקה חד פעמית שיש בה ריוח טוב. אלא שלא היה ביד רבנו מספיק כסף להשקיע בה, ולכן הציע לו שהריוח יחולק ביניהם.

מר זבולון נתן הסכמתו, ואכן הרויח סכום מכובד. אלא שהריוח היה בצרפת, ורבנו היה צריך לכסף בתונס כדי להחיות את ביתו. מה עשה מר זבולון? השאיר את חלקו

100

SORTIES DE L'OR خـــــروج الذهـــــب

التاريخ Dates	المرجع References: نمرة المراقبة Bon de Contrôle	نمرة السبيكة NUMERO DU LINGOT	البيـــــان DÉSIGNATION: اسم الصانع Nom de l'Artisan	العنوان Adresse	نمرة الطابع N° du poinçon	ميزان المسلم Poids livré	سعر البيع Prix de Vente	ملاحظـــــات OBSERVATIONS
19-11-61	4307		abdelhamid Mazouz	27 souk el Berka	Report 15.100.	300.	150.366(501)	T. 496.40
"	4308		abderrazak Marzouk	27 souk el Berka	266	"	"	"
"	4309		abd el Kamel	9 souk el Blat	135	"	"	"
"	4310		Licha Roger	56 sous el Kachachine	185	305.	152.805(501)	"
"	4311		Auguste Belhassen	47 souk des orfevres	331	"	"	"
"	4312		Belhassen Felix	49 souk des orfevres	35	"	"	"
20-11-61	4313		Mohamed Cherif	20 souk el Berka	225	"	"	"
"	4314		Albert Hagège	11 bis Rue Sidi el Marjani	136	"	"	"
"	4315		abderahman n Enicki	la goulette	235	"	"	"
"	4316		Sabi joseph	14 souk el Berransia	43	"	"	"
"	4317		Sahar Chabet	16 souk el Berka	92	"	"	"
"	4318		abdelylil Bahri	25 souk el Berka	159	"	"	"
"	4319		Zarzouk Anze	49 souk el Kachachine	50	"	"	"
"	4320		Chaoui Simon	2 bis av.e de Madrid	221	"	"	"
"	4321		Bellaiche Claude	23 souk el Koufi	239	"	"	"
"	4322		Bouhobza Lucien	50 souk el Koufi	195	303.20	151.903(501)	"
						9.963,20		

MASLIAH MAZOUZ
ANCIEN JUGE AU TRIBUNAL
DE TUNIS - TUNIS

דף ממחברת מכירת הזהב של רבנו

של רבנו בצרפת, וסיכם עם אדם מסוים שהיה מעוניין בכסף בצרפת, שתמורת הכסף שיקבל בצרפת, יתן בתונס סכום כפול, וכך רבנו יקבל 100% מהריוח בתונס.

כאשר מסר מר זבולון את הכסף לרבנו, ראה שהביא לו את כל מאת האחוזים, וסירב לקחתם באומרו: "איני מעוניין במתנות בשר ודם! מחציתם תקחו!". הסביר לו מר זבולון את המהלך, ואז שמח רבנו ובירכו בלשון הפסוק "שמח זבולון בצאתך". "רבי!" כסף יש בידי מספיק, דבר אחר חסר לי!" הפציר מר זבולון ברבנו, "עד היום זכיתי לשבע בנות כיתרו, ברכני שאזכה גם בבן זכר!". ברכו רבנו, ולשנה הבאה זכה בבן.

בהנהגת
העם

פרק ז'

על משמר הדת

לא תגורו מפני איש

כרב חובל אמיץ, המנווט את ספינתו הרעועה בין נחשולי ים זועפים, ומוביל אותה ביד איתנה לחוף מבטחים, כך עמד לה רבנו ליהדות תוניסיה.

למען שמירת הקדושה והיהדות הצרופה, משנס היה מותניו, ונלחם ללא חת. כל אימת שנגע הדבר לכבוד שמים וליסודות הדת, לא ידע שום פשרות. אוזר היה כגבר חלציו, לובש עוז וגבורה, ועומד הכן בראש זקוף כחומה בצורה וכארי שואג, למען לא תפול אף אות אחת מדברי התורה ארצה, ולבל ישתנה שום מנהג ומסורת.

בפקחות רבה שהיתה נסוכה בה קנאות לכבוד ה', ניהל רבנו מהלכים נחרצים ומאבקים עקשים למען קדשי ישראל, כשהוא אינו נרתע במאומה מקשיים ותחבולות שניסו להערים בדרכו הקדושה. כל התחדשות הנוגדת את דרך התורה והיראה, היה מסקל מפרדס התורה, ולא היתה פרצה בכרם בית ישראל אשר לא טרח עליה לגודרה.

ואכן, כל אשר הוא עושה בעמידתו על עקרונות היהדות, ה' **מצליח** בידו, עד שאמרו עליו רבני תונס: "רבי מצליח הרים כבודה של תונס!".

עינים צופיות

לא אחת, נדרש רבנו להכריע בסוגיות כבדות משקל, שהיה צורך להכריע בהן באופן מיידי. במקרים אלו, ראייתו הרחבה והעמקנית, הפתיעה את כל הסובבים אותו.

מקרה כזה ארע בשנת תשכ"ה. ראשי ועד הקהילה ניצבו בפני שוקת שבורה - קופת הוועד היתה ריקה והמצב הכלכלי היה דחוק ביותר. והנה, בתזמון מפתיע, הופיעו במשרדי וועד הקהילה אנשים נכבדים ממוסד חשוב באמריקה, ובפיהם הצעה מפתה לטובת הציבור היהודי בתונס: "במסגרת סיוע ליהודי התפוצות, אנו נשלח לכם חנם שקי קמח מאמריקה לצורך אפיית מצות ועוגות לפסח!". ראשי הקהילה לא האמינו למזלם הטוב, וברכו בכל לב על ההצעה. אך כמובן, שלפני כן הענין חייב היה לעבור את אישורו של הרב הראשי של תונס הגאון רבי **מרדכי אמייס הכהן** זצ"ל.

אנשי החסד האמריקאים נשלחו לרבי אמייס, והציעו שוב את הדברים בפניו כשהם מדגישים כי הקמח בחזקת כשר הוא, שכן הקמח המיוצא מאמריקה לארצות אחרות אינו עובר 'לתיתה' (שריית החיטים במים לפני טחינתן, לריכוכן ולהשרת קליפתן), ואם כן אינו מחמיץ, ודינו כקמח מצה רגילה - לא שמורה. הרב הראשי וחברי בית הדין נטו להאמין לדברים, אך בכל זאת הרב הראשי ביקש להתייעץ עם רבנו אשר חריפותו ובינתו היתירה היו מן המפורסמות![1]

באסיפה מיוחדת שהתקיימה בענין, האזין רבנו לדברי האמריקאים שהציגו את הצעתם, שאל שאלות, קיבל תשובות, ולבסוף הביע את דעתו באופן חד משמעי: "למרות מצבה הכלכלי של הקהילה, איני מקבל את ההצעה, מאחר ויש פה ענין של ספק איסורי כרת!". בהמשך, נימק יותר את דבריו: "ראיתי שאנשים אלו שבאו אלינו מאמריקה אינם שומרי תורה ומצוות, ולכן אין להאמין לדבריהם, כי מחלל

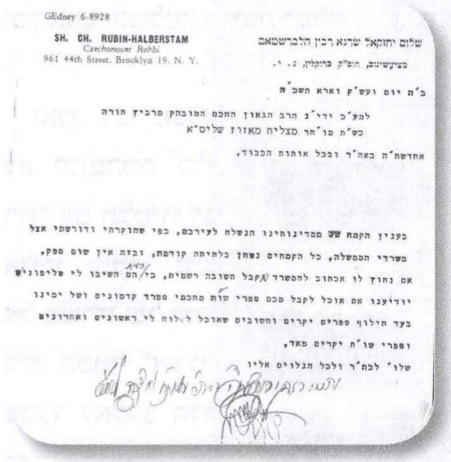
1. יש לציין כי היה זה בתקופה שבית הדין הרשמי נסגר מטעם השלטונות, ונותר רק הרב הראשי במשכורת פורמאלית מהמדינה, ויתר חברי בית הדין נתמכו במשכורת נמוכה מקופת הקהילה. ולכן לא ישב רבנו בבית הדין עמם.

שבת בפרהסיה אינו נאמן על האיסורים. ועוד, שאין מתקבל על הדעת שקמח המיועד לחו"ל לא ילתתו קודם טחינתו".

הרב הראשי שהעריך מאוד את עמקותו של רבנו וראייתו הרחבה, ביטל מיד את ההצעה, ובכך לכאורה הסתיים הענין. אך רק לכאורה, כי רבנו, שכל מעשיו הושתתו על יסודות הדיוק והאמת ללא פשרות, ביקש לברר את הענין באופן מושלם כדרכו בקודש. בכל זאת, נקפו לבו שמא באמת החיטים לא עברו לתיתה, ובגללו תפסיד הקהילה כסף רב ויתבטל עונג יום טוב. תכף שיגר מכתב אל ידידו האדמו"ר מצישינוב אשר התגורר באמריקה, ובו בקש ממנו לברר את הענין בצורה ברורה.

במכתבו הוא מספר לו גופא דעובדא: "בכלל חפצתי לשאול את פי מעכ"ת נ"י, אודות שבא אלי הרב הראשי יצ"ו דפה בשבוע שעבר (כי לא הייתי בקו הבריאות, לא אליכם, ללכת לו) להימלך עמי על ענין שיש שהציעו לפני הק"ק דפה להביא להם קמח מאמריקה בשביל שאר מצות דפסח (עיין חק יעקב סי' תנ"ג סקט"ו, ועוד) חנם אין כסף, כי הכיס [המצב הכלכלי] של הקהילה פה דחוק. ועל חשש לתיתה, אמרו שיודעים שהקמח היוצא מאמריקה לארצות אחרות נטחן בלא לתיתה. ואני אמרתי שאין להאמין לדברים אלו כלל, ועוד אמרתי טעמים אחרים, וכן היה למעשה שנתבטלה ההצעה הנ"ל. ועתה ברצוני לדעת אם יש ממש בדברים הנ"ל שאמרו: שהקמח היוצא מאמריקה לארצות אחרות נטחן בלא לתיתה. ותודה רבה" וכו'.

GEdney 6-8928

SH. CH. RUBIN-HALBERSTAM
Czechanower Rebbi
961 44th Street, Brooklyn 19, N. Y.

שלום יחזקאל שרגא רובין הלברשטאם
מצישינוב, חו"ק בוקלין, נ. י.

כ"ח יום ויקי"ק וארא תשכ"ח

למע"כ ידי"נ הרב הגאון החכם המפורסם מרביץ תורה
כש"ת מו"הר מצליח מאוזר שליט"א
אחדשה"ט באה"ר ובכל אותות הכבוד,

בענין הקמח שעש ממדינתינו הנשלח לעירכם, כפי שחקרתי ודורשתי אצל
משרדי הממשלה, כל הקמחים נשחן כלתיתה קודמת, ובזה אין שום ספק,
אם נחוץ לו אכתוב להמשרד לקבל תשובה רשמית, כי הם השיבו לי שליפונלש
ידיעתנו אם אובל לקבל מכם ספרי שלח מחכמי ספרד קדמונים ושל ימינו
בעד הילוך ספרים יקרים והשובים שאוכל ללוות לי ראשונים ואחרונים
וספרי שו"ת יקרים מאד,
שלו' לכת"ר ולכל הנלוים אליו

מכתב האדמו"ר המאשר את חשש רבנו

הממשלה, **כל הקמחים (נטחן) [נטחנו] בלתיתה קודמת**, ובזה אין שום ספק. אם נחוץ לו אכתוב למשרד לקבל תשובה רשמית. כי כעת הם השיבו לי טלפונית".

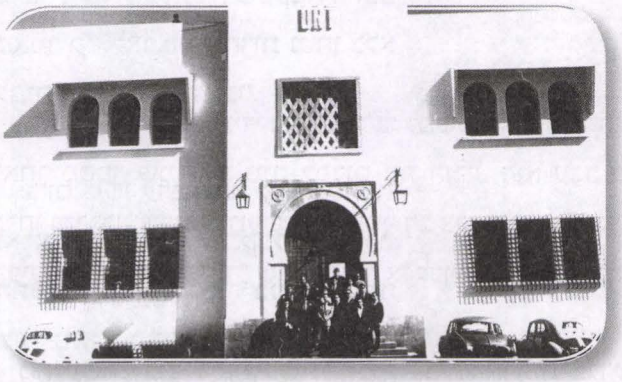
זכה רבנו ובתבונתו הציל קהילה שלמה מאיסור אכילת חמץ בפסח!

על משמר השבת

על עוז רוחו של רבנו ועמידתו האיתנה בדאגה לשמירת חומות היהדות בתונס ללא פשרות, מספר ר' **רחמים סגרון** הי"ו (בנו של החה"ש ר' כמוס סגרון זצ"ל מח"ס 'וסמך ידו'):

היה זה בשנת התשכ"ו. מעטפת הדואר שהגיעה מתיכון "אורט" (בית ספר למלאכה בתונס) בו למדתי, לא הסגירה את תוכנה. רגילים היינו לקבל הודעות דואר שונות המציינות מועדי בחינות. אולם כשאבי פתח את המעטפה והבחין בתאריך מבחן הגמר שנקבע, חשכו עיניו. היה זה יום שבת שלאחריו חג השבועות(!).

אבי לא חשב לשתוק על כך, והחליט להפעיל את כל הגורמים על מנת לשנות את תאריך הבחינה. בצר לו, פנה אל הרבנות הראשית בתונס, אך הם לא הצליחו לסייע לו בנידון. הכתובת הבאה היתה, כמובן, רבי מצליח מאזוז, המפורסם בציבור ובין אנשי השלטון כדמות ייצוגית ונערצת ביותר.

בנין בית ספר 'אורט'

ואכן, רבי מצליח לא התמהמה כלל, ויחד עם תלמידו **רבי אליהו ענקרי** נגשו אל משרדו של מנהל בית הספר "אורט". מבעד לאשנב חדרו ראה המנהל את

הגאון רבי יעקב קפלן זצ"ל
הרב הראשי לצרפת

הופעתו האצילית והמרשימה של הרב הגדול, קם במהירות וניגש אל המורה ללימודי קודש ואמר לו: "הרב מאזוז כאן! מדוע, לדעתך, הוא בא?". המורה, לא חשב הרבה, וניחושו היה נכון "כנראה בגלל מועד הבחינה בשבת!".

המנהל קיבל את רבנו בסבר פנים יפות, שמע את בקשתו לשינוי התאריך וענה בכנות: "רבי! אילו היה הדבר תלוי בי, לא הייתי מהסס לשנותו לאור בקשתך, אך מרכז "אורט" העולמי בפאריז קבע זאת, ומועד מבחן הגמר אחיד בכל סניפי "אורט" בעולם!". רבנו לא ויתר, ופנה ישירות לרב הראשי לצרפת **רבי יעקב קפלן** זצ"ל בבקשה לפעול אישית בענין דחיית המבחן ליום חול.

ואכן, השתדלותו פעלה. באחד הימים נכנס המנהל לכיתתי, ואמר לי בקול חגיגי משהו: "אני מעריך ומכבד את הרב שייצג אותך ואת בקשתך לדחיית המבחן, זה עתה קבלתי הודעה שהבחינה נדחתה ליום חול, ולא עוד אלא שהבטיחו מכאן ולהבא להשתדל לא לקבוע יום בחינה בשבתות וחגים!".

גם לקנות בית קפה צריך ללמוד!

ושוב מעשה בנוגע לשמירת השבת:

'פינחס', אחד מתלמידי רבנו, היה בן למשפחה עניה, והוצרך לעזוב את הישיבה לאחר מספר שנים על מנת לפרנס את הוריו. הוא עבד במקצועו כנגר, עסקיו פרחו והברכה שרתה במעשי ידיו. כסף רב צבר ולא רק מהעסק, אלא גם כתוצאה מעיסוקו ב"שוק השחור" שאינו חוקי, אי לכך לא יכול היה להפקיד את כספו בבנק.

מה עשה? בנצלו את כשרונו, בנה בביתו ארונות בגדים מיוחדים, בהם כל

צד היה בנוי בצורה כפולה וחלולה. שטרות רבים של כסף החביא בין הקרשים הכפולים בארונות שיצר, וגם מתחת למזרון מיטתו נחו לא-מעט שטרות 'כבדים'.

ערב אחד הופיע מר פינחס בביתו של רבנו ופניו נפולות: "רבי! יודע אתה ומכיר את עושרי, שטרות כסף רבים שכנו לבטח באוצרותי, אך לפתע, בתקופה האחרונה, החל מצב העסקים לנסוק כלפי מטה, נחלתי הפסד אחר הפסד, ואט אט איבדתי את רוב כספי בעסק ביש. עתה באתי לפניך, מורי ורבי ונפשי בשאלתי - מה פשעי ומה חטאתי שכך נגעה בי יד ה'?".

הביט בו רבנו במבט משתתף ואמר בְּרַכּוּת: "ידעתי בני ידעתי! אך לא הוכחתי אותך, כי ידעתי שלא תקבל! לפני מספר חודשים", פירט רבנו כשנימה חמורה מתלווה אל קולו, "הוצעה לך עסקה 'טובה' של שותפות ברכישת בית קפה שהוצע למכירה, כשדמי ההשתתפות חמש מאות אלף פרנק. התכנית היתה שתוך עשרה חודשים תכוסה הקרן ותתחיל להרויח, אך, לידיעתך, גם כדי לקנות בית קפה צריך ללמוד! בית הקפה שלך היה פתוח בשבת, ואסור לשחק בקדושת השבת!".

בית-קפה בתונס

מר פינחס הרכין ראשו בצער והשיב: "רבי, הן יודע ספר אני, ולמדתי את ההלכה המופיעה בשלחן ערוך (א"ח סימן רמ"ה סעיף א') לפיה ניתן לרשום בחוזה שאיני שותף ברווחי השבת. וכן עשיתי, ולמעשה אני רק שותף מְשֻׁנֵי, ורווחי השבת אינם שלי אלא של שותפי!".

"אכן כן" אישר רבנו "נכון למדת, אך יש ללמוד את הענין בצורה מקיפה יותר. מהלך זה מותר רק אם השותף המקבל את רווחי השבת הוא גוי. ומאחר ושותפך הינו יהודי, "החומץ" של רווחיו התערב ב"יין" של רווחיך, והכל נעשה חומץ והפסדת!".

סערה בכוס מים

פעם, התפרסמה הודעה דרמטית בעתוני תוניסיה, שהחל משבוע הבא יגוייסו כל הבחורים היהודים לצבא. השהייה בצבא תוניסיה ליהודים היתה קשה בכל המישורים, ובפרט בנוגע לכשרות המאכלים. באו מספר צעירים יהודים לרבנים, ואמרו להם שהשיגו כרטיסי טיסה לברוח מהארץ, אך הטיסה שהשיגו מתוכננת לשבת, ושאלו אם בכורח המצב הדבר מותר. אותם רבנים התירו להם מטעם "חלל עליו שבת אחת כדי שלא יחלל שבתות הרבה".

לאחר מכן באו לרבנו ושאלו לדעתו. במקום לענות תשובה הלכתית, ביקש מהם להביא לו את העתון. בדק את נוסח הידיעה, ואמר בפסקנות "אין זה חוק אלא תעמולה".

ואכן, אחר השבת התגלתה פקחותו של רבנו. התברר, כי היתה זו תעמולה שנועדה לגרום ליהודים לברוח מהארץ.

ניתי ספר וניחזי

כאשר נתקל רבנו בדבר שנעשה בניגוד להלכה, לא יכול היה לחשות, ומיד היה מעיר על הדרוש תיקון, ומוכיח בשער בת רבים את הטועים והתועים ומחזירם למוטב. אולם תקיפותו הגדולה של רבנו, לא עמדה בסתירה לענוותנותו הרבה. בעובדה שלפנינו משמשות שתי המדות בערבוביא:

יום אחד נכנס רבנו אל בית הכנסת לתפלת מנחה, כשלפתע הבחין ביהודי עם הארץ היורד לפני התיבה כשלראשו כיפה זעירה. ניגש אליו וביקשו בעדינות

לחבוש כובע מכובד כראוי. אך הלה עשה עצמו כאיש אשר אינו שומע.

בסיום תפלת מנחה וערבית, החליט רבנו כי זו העת להעמיד את היהודי הלז על טעות מהותית שלו ושל רבים כמותו. הוא ניגש אליו ובקשו לשבת עמו לשיחה קצרה.

כשהתיישבו, פתח רבנו וציטט את דברי הגמרא במסכת מכות (דף כ"ב ע"ב): "כמה טפשאי שאר אנשי דקיימי מקמי ספר תורה ולא קיימי מקמי גברא רבה...". ופירש רבנו בדרך מליצה: כמה טפשים אותם אנשים שכאשר מראים להם הלכה הכתובה במפורש על ספר, הם מקבלים את הדברים, ואילו כאשר הם שומעים את ההלכה מתלמיד חכם שמילא כרסו בספרי קודש רבים, מזלזלים בה.

ומדוע הגמרא מציינת כי זו טפשות - הסביר רבנו - מכיון שרק חכמי ישראל יכולים להדריך את העם בהבנת הנכתב בספרי הקודש, ובלעדיהם ניתן להבין את המשמעות בצורה שגויה ואפילו הפוכה. אך בכל זאת, מאחר ולא שמת לבך להערתי לגבי כיסוי הראש, בוא ואראה לך כי לא מלבי בדיתי את הפסק הזה, אלא מבואר הוא בספר 'בית יוסף'...".

פתח לו רבנו את הספר והראה לו את האיסור במקורו. מיד הודה האיש בטעותו, ומאז החל להקפיד בענין זה[2].

גלידה בשוק

על הקפדתו להוכיח ברמז ובחכמה, ניתן ללמוד מהסיפור הבא:

פעם נודע לו על אחד מתלמידיו שליקק להנאתו גלידה ברחוב. מאחר והיה

2. בעקבות מעשה זה, ערך רבנו שאלה ותשובה הלכתית שנדפסה בשו"ת "איש מצליח" (ח"א סימן כ"ג), ממנה ניתן ללמוד סבלנותו הרבה ואורך רוחו בהוכיחו את צאן מרעיתו. ומכיון שניתן ללמוד רבות מהדברים, הבאנו בסוף הספר (נספח מס' 5) חלק מתשובתו של רבנו.

התלמיד מבוגר, לא רצה רבנו להעליבו בתוכחת מוסר מפורשת אף בינו לבינו.

מה עשה? למחרת, בשיעור היומי הקבוע שלו, הביא את דברי הגמרא בסוף פרק ראשון של קידושין (דף מ' ע"ב): "האוכל בשוק דומה לכלב", וקושיות התוספות שם עם שלשת תירוציהם, וסיים שיש נפקא מינה בין התירוצים לאדם שאוכל גלידה ברחוב, שלפי התירוץ הראשון הרי אינו חוטף, וכן לתירוץ השני הרי אינו אוכל כאן מעט וכו', אולם לתירוץ השלישי צריך לעיין אם לדמות גלידה לסעודה של פת. ומכל מקום לפי לכל התירוצים - סיכם - אין זה שבח לתלמיד חכם לאכול גלידה בשוק. האזין התלמיד לכל הדברים, חייך ואמר: "סליחה רבי, לא ידעתי מזה...".

אילו היה רבנו מוכיחו בחזקה, בעוד שהתלמיד לא ידע כלל שהדבר אסור, אפשר שהיה התלמיד נפגע, והתוצאה היתה הפוכה.

גלידה ברחוב. רחוב בתוניסיה

כיוצא בו, אחד מתלמידיו בשם "נח", בא לידי כעס עם חבריו. למחרת, קרא רבנו בספר "חק לישראל" (פרשת מטות יום רביעי) בחלק המוסר, וכשהגיע לפסוק "כעס בחיק כסילים ינוח", קרא בניגון והטעמה, עד שהבין התלמיד כאילו הרב קורא אליו: "כעס בחיק כסילים' יא-נח!" (**יא** מלת קריאה בערבית, כמו יא-חביבי. ובעברית: **הוי** כל צמא לכו למים)[3].

3. ועיין בזוהר הקדוש פרשת קדושים (דף פ"ו ע"א ברעיא מהימנא) וז"ל: תו הוכח, אי איהו בר נש דיכסוף (שיתבייש) לא יימא ליה ולא יוכיח ליה אפי' בסתרא, אלא יימא קמיה כמאן דמשתעי במלין אחרנין, ובגו אינון מילין ידכר מאן דעבד ההוא חובא הוא כך וכך, בגין דאיהו ידע בגרמיה וישתביק מההוא חובא וכו'. והובא בראשית חכמה שער הענוה פ"ה (דף רכ"ח ע"א). **נאמ"ן ס"ט.**

גם במכתביו החריפים, דואג היה רבנו למרוח בסופם שמן ודבש לפייס דעת המקבל שלא ירגיש כל כך בחריפות המכתב[4].

הנזיפה שהותירה חותם

השפעתו של רבנו על הזולת היתה חזקה, עד שגם מתנגדיו הודו ואמרו: "לרבי מצליח יש כח דיבור חזק מאוד, אפילו אם יאמר לתלמידיו: השליכו עצמכם מן הגג, לא יהססו לעשות כן!".

פעם בעת חקירת שמות לצורך כתיבת גט, פנה רבנו אל הבעל ואמר: "אנו הדיינים, תוהים כיצד לכתוב את שמך, אמור לי בבקשה, כיצד קוראים לך כאשר אתה עולה לתורה?"[5].

הביט בו האיש ואמר בקול ענייני: "איני מבקר בבית הכנסת כלל!". כאב רבנו את הזלזול שהביע יהודי זה, וקרא מנהמת לבו: "לפחות בשבתות וימים טובים תלך להתפלל!". ולא הוסיף אף מלה יותר. מסתבר, שיש דממה השוה אלף מלים.

להפתעת רבנו, לאחר שנים אחדות כשנפגשו שוב באקראי, פנה היהודי לרבנו ואמר: "רבי! נזיפתו אז הותירה בי רושם בל ימחה, את עיניו היוקדות ראיתי לנגד עיניי עוד ימים רבים אחר כך, ואז גמלה בלבי החלטה להתפלל בכל יום את תפלת שמונה עשרה!".

פעמים כדי להשפיע, היה רבנו משתמש בדימוי דבר לדבר. מחותנו **ר' ציון**

---

4. מרן ראש הישיבה שליט"א במערכות שנדפסו בבטאון 'כתר מלוכה' מס' 4. ובזה פירש מ"ש "יש בוטה כמדקרות חרב ולשון חכמים מרפא" (משלי יב, יח), דהיינו "יש בוטה כמדקרות חרב", ואינו יודע לסיים בטוב, אבל "לשון חכמים מרפא". וכן "וחכם באחור ישבחנה" (משלי כט, יא), כלומר בסוף הדברים "ישביח שאון גלים ויקם סערה לדממה". וציין לרלב"ג מלכים א' (פרק ה' פסוק כ"א בסופו) שכתב על שלמה המלך ע"ה וז"ל: "כאילו כלל בדבריו הפיוס והאיום יחד".

5. יש לציין שבחו"ל תמיד קראו לעולה בשמו ובשם משפחתו, ולא כמו שנהוג בארץ במקומות רבים להכריז - "שלישי בכבוד" או "רביעי בכבוד" בלי להזכיר כלל שם העולה. והוא ע"פ מנהג ירושלים המובא בכף החיים (סי' קל"ט אות ט'), וכן הוא מנהג ג'רבא, כמ"ש בברית כהונה, מה שאין כן מנהג תונס.

בוכריץ ז"ל התארח פעם בביתו במוצאי שבת, והיה שבע מאוד ולא מסוגל לאכול סעודה רביעית. שאל אותו רבנו: "אם ישלמו לך ארבעים אלף פרנק - אתה מוכן לאכול?". השיבו ר' ציון: "אפילו ארבעים פרנק...". אמר לו רבנו: "סעודה רביעית, שוה יותר מארבעים אלף פרנק". ישב ואכל...

"לבנו תמיד אחר הרכוש הרוחני"

הנהגתו המופלאה של רבנו עם צאן מרעיתו מתבטאת גם במכתביו אליהם, בהם לא חסך את שבט בקורתו, והיתה טובה תוכחתו המגולה מאהבה מוסתרת (ראה משלי כז, ה). ויעיד המוסר הנוקב שנתן רבנו לאחד מתלמידיו שעלה לארץ ישראל, בהשיבו למכתב דלהלן:

בס"ד

תל-חנן, יום ג' ב' אדר תשכ"ג (1963 .2.26)

לכבוד מו"ר ועט"ר הדה"מ ר' מצליח מאג'וג' ומשפחתו נר"ו

שלום רב! ממני עמרוסי אהרן. מה שלומכם? ואיך אתם מרגישים? אני תקוה שאתם בסדר. אמן. אם תשאלו לשלומנו, הוא טוב. מזה זמן לא התכתבנו. אבקש סליחתכם על זה. בקשה אחת לי מכם לכתוב לי דרוש קטן שאוכל להטיף לצבור המתפללים, לבוא לבית הכנסת מדי יום ביומו שחרית מנחה וערבית. עד כמה שדברתי להם בענין זה לא עלה בידי כלום. לא רק הרחוקים מביהכ"נ אלא גם אלה שמול ביהכ"נ לא באים להתפלל. באים רק מרוקאים בלבד, אחד או שנים טוניסאים. עכשיו אספר לכם מצבי, יש לי רדיו, פריג'דר, תנור חמום, וגז לבשול. בגלל העבודה לא יכולתי לעבור לשיכון, מכיון שאני עובד בתור שוחט בבית, ואי אפשר למצוא מקום אחר כזה. עכשיו יגידה נא כבודו במאי עסיק מר. ואיך מצבכם שם.

כעת אני נפרד מכבודו מהמכונה [מכונת כתיבה] ולא מהלב. ומאחל שפע ברכות וכל טוב, אמן נצח סלה ועד. שלום רב לכם ממני ומהבית ומכל משפחתי ולהתראות בקרוב אמן.

עמרוסי אהרן תל חנן 30 חיפה

והשיבו רבנו:

בס"ד תונס, יום כ"ו סיון המקודש התשכ"ג.

בסדר: ואת שם אהרן תכתוב.

לכבוד ידידנו היקר החו"ש כה"ר ר' אהרן עמרוצי שליט"א.
תל חנן, חיפה יע"א, באה"ק ת"ו.

אחדשו"ט כת"ר נר"ו, מכתבו היקר, אשר מיום ב' אדר ש"ז [שנה זו], זה כארבעה חדשים, אחר שהלך אל הדרום סבב אל הצפון, ונתקבל. ושמחנו שאתם בטוב, וגם אנחנו בטוב ש"ל [שבח לאל].

אני אינני בג'רבא, אלא במקומי אני עומד כידוע לכם...

אודות לסדר דרוש, איני פנוי לזה, מלבד שאני צריך לידע תנאי המקום, והזמן, והמצב, והחיים, והשומעים, והנואם. ובכן צריך דוקא אחד מן המערכה ולפנים. ומאידך גיסא, הנה כבודו מוכר ספרים, יחפש בהם ויסדר לפי ראות עיניו במקומו.

אודות במאי עסיק? אין כל חדש, עדיין פקיד ממשלתי [הכוונה עובד מדינה]. לפנים דיין בב"ד הרבני (טריבונאל רביניך).

ושוב שופט בערכאותיהם (קצר עדאלה) לפי דין תורה,

ועכשיו פקיד על זהב הממשלה יר"ה. כי פה הזהב הוא מונופול ממשלתי כמו הטאבאקו והמלח וכיוצא.

אבשרך, זה יותר מששה חדשים, ייסדנו בס"ד ישיבת כסא רחמים פנימיה לתלמידים יצ"ו מערי תוניסיה. ישיבה זו מלמדת ומאכלת ומשקית ומלינה ומלבשת ומספקת כל הצריך

גשמי ורוחני בס"ד, הכל חנם. עד שיגיע התלמיד למדרגת דיין בס"ד. אני מלמד שם בל"ן בזמן הפנאי, חנם בס"ד. ובשעות אחדות שאני עסוק עם הממשלה יר"ה, ילמד שם בני יוסף [צמח] יצ"ו במקומי. מקרוב נשיג בס"ד רשיון מפורט מאת הממשלה יר"ה לישיבה זו איה"ב.

ראיתיך מפרט נוחיות הגשמיות אשר רכשת. בני! לא זהו המבוקש ולא זוהי המנוחה. וצריכים להיות עינינו ולבנו תמיד כל הימים דוקא אחר הרכוש הרוחני, והשאר כאשר יזדמן כעובר אורח נוטה ללון שאיננו חושש לשום נוחיות אפילו בזמן הפנאי שלו, וכל שכן בזמן שהוא עסוק, ובורח מן הרדיו ויתר המכשירים לבטלה ועצלה. וכל מעייניו רק לזכור היטב אולי שכח או שגה באיזה פרט מהרשימה שבא עבורה, ותן לחכם ויחכם עוד. ותו לא מידי.

ואין להאריך כי אם בדשו"ט כל הימים.

רבנו עם ר' אהרן עמרוצי

חליפה לעולם הבא

באותה תקופה, שבה המצב הרוחני בתונס היה ירוד, נהפכה העבודה בערב פסח ובחול המועד להיות כהיתר גמור, עד שגם יהודים יראי ה' הקלו ראש בכך. כאשר ראה רבנו כי יש סיכוי שתוכחתו תיפול על אוזניים קשובות, לא הסס להעיר ולהוכיח, ופעמים שהיה משתמש בתקיפות כדי לחדד את המסר.

על מקרה כזה, מספר הרב הצדיק **רבי ברוך חורי** הי"ו ממושב 'שרשרת' שבנגב:

יהודים רבים עלו לחון את אדמת ארץ הקודש, ואף אנו החלטנו להותיר הכל מאחורינו ולעלות לארץ ישראל. מועד ההפלגה באניה לכיוון הארץ הנכספת, תוכנן מיד לאחר חג הפסח של שנת התש"ט.

ההכנות היו רבות וקדחתניות. ארגון החפצים והבית ארכו זמן רב. בד בבד עבדתי כחייט לצורך מחייתי, ולכבוד העליה תכננתי לתפור לעצמי חליפה נאה. אולם יהודים רבים צבאו על פתח חנותי, והזמינו בגדים לחג הממשמש ובא, ובלית ברירה, דחיתי את תפירת חליפתי לערב פסח.

לא אשכח את הרגע שבו הייתי רכון על גזרי הבד ומכונת התפירה חרקה תחת רגליי, כשלפתע, נפתחה דלת המתפרה וראשו של רבי מצליח הציץ פנימה. מבע כאוב היה בעיניו והוא פנה אלי ואמר: "רבי ברוך, מדוע אתה עובד בערב פסח?! הרי אסור היום במלאכה!".

הצדיק רבי ברוך חורי שליט"א

באתי במבוכה מסוימת, אך לא חשבתי כי הענין כה חמור; באותם ימים לא הייתי מודע לכך, ולכן ניסיתי להצדיק את מעשי באומרי: "רבי! אינני

תופר לאחרים, אלא אני תופר חליפה לעצמי לעלות בה לארץ ישראל! למרות השתדלותי, לא הצלחתי לתפור בימים שלפני החג... לכבוד ארץ הקודש בודאי מותר, לא?!...".

רבי מצליח לא התרשם מן הדברים, דין הוא דין וייקוב הדין את ההר. הוא נענע ראשו בשלילה ובארשת פנים חמורה קרא בנחרצות: "אפילו חליפה לעלות בה לעולם הבא, אסור לך לתפור בשעה זו! מן ההלכה לא זזים כמלוא נימה!". התחלחלתי מהנימה התקיפה והישירה של הרב, ועל אתר סגרתי את המתפרה.

שכר עבודה כנגד הפסדה

לא היתה זו הפעם היחידה בה העיר רבנו על הפרצה בקדושת המועדות, וכפי שנקרא בסיפור המרתק הבא:

חול המועד סוכות תשל"א, יום שני בשבוע. אור של חג נגה על פניו הקדושות של רבנו כשישב בביתו שקוע ברעיוניו הנשגבים אודות המועד. לפתע, נכנס לַבַּיִת, הצורף היהודי מר **ציון תויתו** ז"ל כשפניו אדומות ומיוזעות. במלאכת הצורפות שבה נעשית העבודה מול האש, קל היה לזהות שהצורף עבד באותו יום, ועל פניו של רבנו עלתה הבעה כאובה מחילול המועד.

"ודאי שכחת, מר ציון", פנה אליו בקול רחימאי אך מלא צער "כי חול המועד אסור במלאכה...". היהודי נבוך וענה חלושות: "זו היתה עבודה דחופה...". אך רבנו לא התרשם: "הרי לא מדובר בדבר האבד!". השיחה הקצרה הסתיימה ורבנו שב למקומו, כשאינו מעלה בדעתו כי לא יעברו ימים רבים, והדברים יצופו ויעלו בנסיבות שאינן נעימות כל כך...

עברו שלשה שבועות, ביום חמישי י"ג חשון תשל"א, נכנסה אל ביתו של רבנו נערה כשעיניה נפוחות מדמע. בקול בוכים ספרה לרבנית: "אני בתו של ציון הצורף היהודי. ביום שני התעוררנו בבהלה באמצע הלילה לשמע דפיקות חזקות בדלת.

תוך רגעים ספורים הם פרצו הביתה..." קולה נסדק מבכי. הרבנית אחזה בידה ועודדה אותה לספר את אשר ארע. "הם היו חמשה שוטרים שחטפו באלימות ובמכות את אבא שלי, טוענים שהוא רכש תכשיטים גנובים וגם גנב בעצמו, והוא יֵשב במעצר עד שיתברר משפטו...".

חותמתו של רבנו לאחר התפטרותו מבית המשפט וכתוב בה 'שופט לשעבר בבית המשפט'

רבנו הבין מיד את אשר עליו לעשות; הן לא יתכן שיהודי ישבות שבת שלמה ביחד עם מוסלמים פושעים. הוא סגר את ספריו הקדושים, התעטף בגלימתו ופנה אל תחנת המשטרה.

מפקד המשטרה קבלו בסבר פנים יפות והאזין לבקשתו. לאחר התלבטות קצרה ענה: "ראה, הינך אישיות חשובה בעיניי, ובשבילך נאות אני לשחררו עד יום שני, אך עליך לחתום לי על ערבות אישית שהוא אכן ישוב לכאן ולא יברח...".

רבנו חתם מיד, והצורף הצטרף אליו ושוחרר. כשראה אותו רבנו נבהל; הוא היה נראה חבול ומוכה, וקומתו שפופה ודוויה. בדרך הביתה, חשף הצורף לרבנו את זרועותיו המוכות ואת גבו הדווי מהמלקות שהלקוהו כדי להכריחו להודות בעלילה. "למרות שמדובר בעלילת שוא", סיפר הצורף בקול נשנק מבכי "לא עמדה בפני ברירה אחרת, ומרוב מכות וענויים נאלצתי להודות שכביכול גנבתי. וזאת למרות העובדה שבתקופה האחרונה דוקא מחנותי נגנבו תכשיטים יקרים, וכשבאתי לדווח על הגניבה, לא התייחסו אלי כלל!".

רבנו עודדו במלים חמות, ליווהו לביתו, והם נפרדו בברכת "שבת שלום",

כשרבנו מזמינו לבוא אל ביתו בתחילת השבוע.

ביום ראשון הגיע הצורף לביתו של רבנו. הפעם הוא היה נינוח ורגוע יותר, ורבנו ניצל עובדה זו לשיחת כיבושין.

את דבריו הוא פתח במעשה מהגמרא (ברכות ה' ע"ב) על האמורא רב הונא, שהיה עשיר גדול, אך ביום מן הימים ארעה מפולת ענק בעסקיו: ארבע מאות חביות היין שמהן היתה עיקר פרנסתו, החמיצו בְּן לילה! ההפסד הכספי היה עצום, ורב הונא ידע כי אין מקרה בעולם; איכות האחסון של החביות היתה מעולה, והאחראים עליהם היו מוסמכים וידעו היטב את מלאכתם.

עודו שקוע במחשבות, נכנסו חבריו לבקרו. סיפר להם רב הונא בעצב את אשר ארע עמו, ותגובתם היתה: "כנראה שעליך לפשפש במעשיך". נפגע מעט רב הונא מדבריהם וענה: "וכי חשוד אני בעיניכם שעשיתי איזה עוון?!". ענו לו מיד: "אדרבא, וכי חשוד הקב"ה 'דעביד דינא בלא דינא' - שמעניש אדם בלא שיגיע לו?! הלא 'אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא'!".

"אכן" הנהן רב הונא בראשו "פשפשתי במעשיי, אך אפילו סרך איסור לא מצאתי. אשמח מאוד אם תבואו לעזרתי ותעירו לי על דבר שעלי לתקן...".

ענו החכמים: "שמענו כי אינך מעניק חלק בזמורות לאריס העובד בכרמיך, אולי כדאי לתקן ענין זה...".

"ראו" הצטדק רב הונא "תפקידו של האריס לקבל כרם, לעבוד בו ולטפח אותו. שכרו הוא שליש מאשכולות הענבים וזמורות הכרם שהתייבשו. אך האריס שלי גונב ממני הרבה יותר מחלקו בענבים! וכי עלי עוד לתת לו חלק בזמורות?!".

"בכל זאת" השיבו החכמים "עליך לשלם לו, שהרי הגונב מהגנב, גם הוא טועם טעם גניבה. קיבל רב הונא את תוכחת החכמים ואמר: "מעתה, מקבל אני על עצמי

לתת לאריס את חלקו בזמורות".

"ומה היה בסוף?", סיים רבנו את המעשה, "הגמרא מספרת כי נס נעשה לו. יש אומרים שהחומץ הפך ליין משובח, ויש אומרים כי מחירו של החומץ האמיר כל כך עד שנמכר במחיר של יין!".

שתק רבנו לרגע, והביט בפניו של הצורף שמולו במבט חודר. "הזוכר אתה" אמר בנימה קלה של תוכחה "את המפגש שלנו בחול המועד סוכות, כשראיתיך כשפניך אדומות כאש?!". הצורף השפיל עיניו. "הזוכר אתה את התנצלותך שהיתה לך מלאכה נחוצה ודחופה?!" המשיך רבנו בקול נוקב. הצורף הנהן חלושות, ורבנו המשיך להצליף במלותיו: "שים לב! עברו שלשה שבועות, והנה **נתפסת ונותרת שבוע ללא עבודה, הפסדת שכר של שבוע!** הרי לך ש'לא עביד קודשא בריך הוא דינא בלא דינא'. קבל על עצמך איפוא שלא לעבוד יותר בחול המועד ולא לפתוח את חנותך כלל!".

סוף סוף פצה הצורף את פיו ואמר בקול נרגש: "תודה לך רבי, הארת את עיניי! נתת לי חומר למחשבה וחשבון נפש. מבטיח אני לך, כי מהיום, אשמור את חול המועד כהלכתו!". בלחיצת יד חמה נפרד רבנו מהצורף, כשבלבו הוא מודה לה' ששם בפיו את המלים הנכונות להשיב יהודי למוטב.

ביום שני, נגש הצורף ברגלים רועדות לתחנת המשטרה. היטב ידע כי כוחותיו לא יעמדו לו אם ייעצר שוב ויובל לעינויים, ושפתיו לחשו תחינה עמוקה לישועת ה'. להפתעתו, מיד עם היכנסו חש כי האווירה שונה; מפקד המשטרה שהיה כה נוקשה בפעם הקודמת, הזמינו בסבר נאה לשבת, ופתח בדברים: "ראה, מר ציון, הכנתי נגדך כתב אישום חמור מאוד, אחרי שקבלנו עליך תלונה כי רכשת תכשיטים גנובים. אך ביום חמישי כשראיתי כי הרב מאזוז הנכבד הסכים לחתום עליך ערבות ללא חשש, הבנתי שאתה אדם ישר, וכפי הנראה זו עלילת שוא. כעת, הנך משוחרר לביתך, שם תמתין עד שנכתוב חוות דעת חיובית על התיק שלך, ובמקביל נערוך חקירה לגבי הגנבה שהיתה בחנותך".

הצורף הנרגש לא האמין למשמע אוזניו; על תפנית חדה כזו לא חלם אפילו בחלומותיו הטובים. סהרורי נגש ישירות לביתו של רבנו ובדמעות בעיניו הודה לו. על אתר הניח תרומה הגונה לישיבתו הקדושה של רבנו, כי ידע שלעצמו לא יקח רבנו אף פרוטה...

לאחר חודש, הגיע מכתב רשמי מהמשטרה בתונס, אשר בו הובהר לצורף היהודי כי דברי התוכחה של הרב אינם לקח בלבד, אלא ברכה טמונה בהם. בשורות הבאות גילה ציון את גודל הנס: "בחקירה יסודית שערכה המשטרה, גילינו כי העד שהלשין עליך, הוא בעצמו הגנב, והוא לא אחר מאשר המשרת בחנותך. לאחר שהודה במעשיו, הינך זכאי לגמרי. ולא זו בלבד, הוא אף סיפר כי גנב מחנותך כלי כסף וכלי זהב. כעת, הנך מתבקש לגשת אל תחנת המשטרה ולקבלם". המכתב הסתיים בהתנצלות רשמית.

מלותיו של רבנו התערבלו במוחו: **"החומץ הפך ליין!"**.

אגב, חודשים לאחר מכן, ארעה רציחתו של רבנו, ובאחד משבעת ימי האבלות, ביטל אותו צורף מלאכתו, ובא ללמוד בבית האבלים תהלים ותיקון מהר"י פתייא ז"ל במשך יום תמים לעילוי נשמת רבנו.

הוציאה ממסגר

כפי שראינו מהמעשה הקודם, כאב דואג ומסור היה רבנו לצאן מרעיתו, ובכל עת צרה וצוקה היה בא לעזרתם יחיד כרבים. מסירותו באה לידי ביטוי במיוחד כאשר היה צורך בשתדלנות בפני אנשי הממשל, אשר היו רוחשים לו כבוד גדול. מעמדו המיוחד והדרת פניו, גרמו לכבוד והערכה כלפיו. כך היה גם בסיפור הבא:

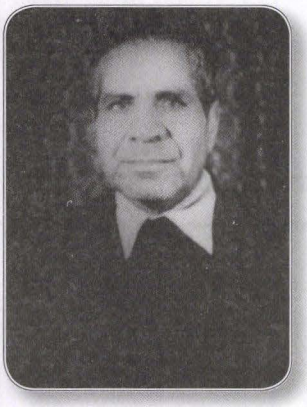
הנער ר' **ישראל חדוק** הי"ו מג'רבא (כעת באשדוד), נכנס מתוך סקרנות לרכב סמוך לביתו, וניסה ללחוץ על אחד הכפתורים שראה, ללא מידע מוקדם בנהיגה. והנה להפתעתו המכונית הגיבה מיד והחלה לנסוע מעט, עד שלמזלו נבלמה

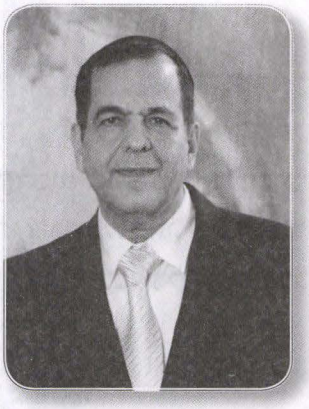
כעבור מטרים ספורים. כתוצאה מכך, נפגעה קלות זקנה ערביה שישבה בסמוך.

הערביה טענה כי היא נפגעה בעינה, ועליו לפצותה. הצרה היתה, שהרופא שבדק אותה בעקבות הפגיעה, אישר לה ארבעים אחוזי נכות. בלא היסוס, פנתה עם אישור זה לבית המשפט, הגישה תביעה כלפי הבחור היהודי, וביקשה לאסרו בכלא.

בצר לו, ניסה אבי הנער מר **פראג'י חדוק** ז"ל את כוחו בשוחד ותשורות נאות לסגל השופטים וחבריהם, אך מאום לא הועיל. השופט המרושע קיבל בתודה את המתנות, וגזר על הבחור לשהות במוסד סגור שנקרא "ילדי בורגיבה", שם הוחזקו בחורים גוים חסרי הורים, ומי שהיה נכנס לשם היה חשש גדול להתדרדרותו. אביו

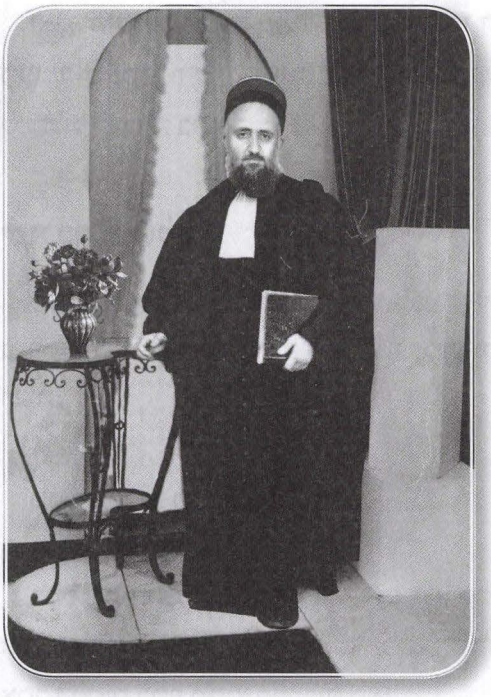
ר' פראג'י חדוק ז"ל

ר' ישראל חדוק הי"ו

ערער לבית המשפט, והמשפט הועבר לדרגים גבוהים יותר בעיר צפאקס במחוז התוניסאי.

האב המבולבל נקלע למבוי סתום, וכשנקלעים לבעיה - הכתובת הראשונה היא: רבי מצליח מאזוז! רבנו ניסה להסביר כי אין לו הכרות עם השופטים במחוז המרוחק של צפאקס, אך אבי הנער התחנן לרבנו בדמעות על לחייו כי בכל זאת יעשה מעשה...

רבנו בגלימתו ההדורה
יצוין כי הספר שאוחז רבנו ביד שמאלו, הוא ספר חול שנתן לו הצלם להחזיק בשביל התמונה. ספרי קודש היה רבנו מקפיד להחזיק רק ביד ימינו.

מול חוסר האונים של האב, לא יכול היה רבנו להשאר שווה נפש, מה גם שהבן שביצע את התאונה היה תלמיד חכם וירא שמים. רבנו החליט לנסוע עם האב במיוחד לצפאקס (מרחק 300 ק"מ מתונס), ולהיפגש באופן אישי עם השופט. בערב, לנו בבית מלון, ואביו של הבחור הביע את חששו מתוצאות המפגש, שכן רבנו אינו מכיר כלל את השופט. עודדו רבנו ואמר לו: "עליך לדעת כי השופט הינו בסך הכל בשר ודם, ואין מה לפחד!".

למחרת אחר תפלת שחרית, לבש רבנו את גלימתו ההדורה, ושם פעמיו לבית המשפט להיפגש עם השופט. למרות שהיה זה לאחר שעזב רבנו את תפקידו בבית המשפט, קיבלו השופט בכבוד רב, מאחר שרבנו היה שופט בדימוס בעיר הבירה שזו ערכאה גבוהה יותר. ישב אתו רבנו בדלתיים סגורות במשך כמחצית השעה, ובפרק זמן קצר זה הספיק להפוך את לבו. הוא הסביר לו כי אף הוא מחזיק מוסד ממשלתי לבחורים בשם 'כסא רחמים', ולפי הבנתו אין בית המשפט דורש שהבחור ישהה דוקא במוסד מוסלמי, ובמיוחד שהבחור אוכל כשר וכו'.

השופט שמע את הדברים וביקש מרבנו להגיש את הטענות מסודרות בכתב ולשלוח ליום המיועד. מיד דאג רבנו להביא עו"ד יהודי שכתב את כל חומר הראיות בלועזית רהוטה, כשרבנו מורה לו ומדריכו בדיוק כיצד לכתוב ומה לכתוב. וביום הדיון ניתנו הדפים בידיו של עורך הדין, סנגורו של הנתבע.

ואכן, הישועה הגיעה מוקדם מהצפוי. בלי דברי סנגוריה בעל פה, שוחרר הנער מעונש מאסר, והלך ללמוד בתונס בישיבה, שם עלה והתעלה, והצרה הפכה למסלול לעלייה בתורה.

יפוי כח מושלם

כקרש הצלה וכגב איתן היה רבנו לבני קהילתו. גם במקרים חסרי סיכוי בהם עמדו אובדי עצות, התגייס רבנו למשימה, והצליח להשיב את השמחה לפנים רבות:

מספר מר ח. שושן:

במסגרת ההכנות לעליה לארץ הקודש, המרתי את כל כספי והוני לזהב טהור ופניתי לצורף מומחה שהכין מהם תכשיטים לאשתי, שכן החוק התוניסאי של אז אסר הוצאת כסף מחוץ לגבולות הארץ.

על סף היציאה מתונס, בביקורת השגרתית, "שמו עין" על התכשיטים היקרים והמיוחדים שענדה אשתי, ומיד החרימו אותם בטענה כי זו החרמה זמנית, וכשאשוב לתונס אקבלם חזרה. לא רציתי לספר להם כי אני עוזב את המדינה לצמיתות, לבל יקשו עלי את היציאה. צער רב מילא את לבי, מיטב כספי שחסכתי במשך שנים רבות היה מושקע באותם תכשיטים יקרי ערך. ידעתי כי כל מה שנכנס למשרדי המכס, הסיכוי שיצא משם הוא קלוש...

מיד בהגיעי לצרפת, שלחתי כתב יפוי-כח לאישיות הנאמנת עלי ביותר - רבי מצליח מאזוז. הרב שידע והכיר את הנעשה במשרדי הממשלה שונים, הבין כי הסיכויים שהתכשיטים אכן ישובו לבעליהם שואפים לאפס, אך לא אמר נואש והחליט כי חובת השעה היא לגאול רכוש יהודי מיד עושקו.

וכך בבוקר בהיר נכנס רבנו בלבושו המרשים, כשבידו כרטיס-ביקור ועליו

התואר הממשלתי המכובד: "שופט בבית הדין המחוזי". פקידי המכס נדהמו לשמע דרישתו לקבלת התכשיטים שנאמרה בתקיפות ובנחישות ללא חת.

מיד הכניסוהו אל מנהל משרד המכס שקבלו בסבר פנים יפות וכבדו, אך כששמע את בקשתו התכרכמו פניו לרגע. רעיון הבזיק במוחו, והוא החליט להכשיל את הרב בלשונו. "בחפץ לב, אשיב לך את התכשיטים, אך קודם אבקש ממך לומר לי מה תעשה בתכשיטים כשתקבלם ממני?".

רבנו, במוחו המהיר, הבין כי מנהל המכס מצפה שהוא יספר כי בכוונתו לשלוח את התכשיטים ולהשיבם לבעליהם... ולכן לא הסס כלל, הצלת ממון השייך ליהודי נתנה לו את הכח להשיב בקור רוח ובשלוה: "אקח את התכשיטים לעצמי!". כבש מנהל משרד המכס פניו בקרקע, ובלית ברירה נתן הוראה לשחרר את התכשיטים היקרים, אותם הצליח רבנו להעביר אלינו (על ידי בניו שיבלח"א) רק לאחר שנים.

פגישה טעונה של רבי אמייס הכהן עם נציגי ממשלת תוניסיה אודות פינוי הקברים מבית העלמין שבשדרות לונדון

מאחורי הקלעים, הצליח רבנו להוביל מהלכים לתועלת הקהילה היהודית דרך ערוצים חשאיים. אחד המקרים בהם פעל רבות, היה בענין בית העלמין הישן

בית החיים היהודי בורג'ל בתונס

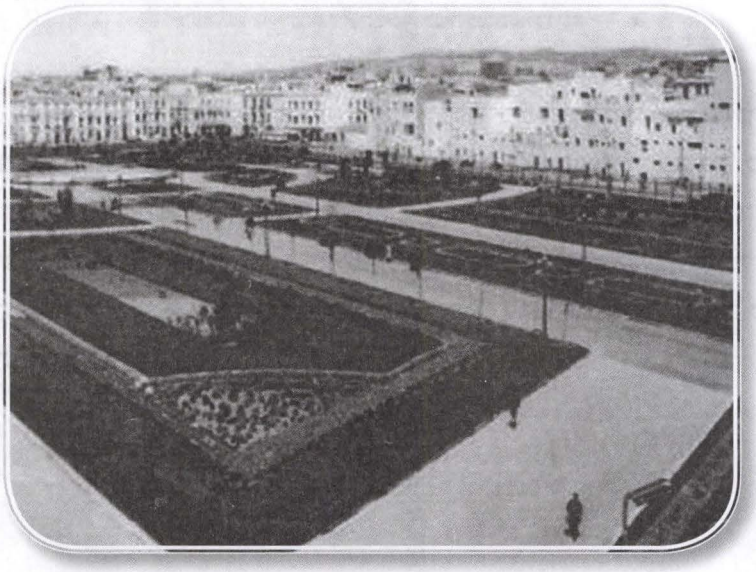
העברת עצמותיו הקדושות של המקובל האלקי הגאון רבי ישועה בסיס זיע"א לבית החיים בורג'ל

פינוי ציון המקובל האלקי רבי חי טייב לא מת זיע"א מבית הקברות הישן לבית החיים בורג'ל

בתונס. בשנים קדמוניות, היה בית עלמין זה ממוקם מחוץ לעיר, וכשנתרחבה העיר תונס, עמד במרכז העיר. בסביבות שנת התשי"ח, החליטה הממשלה להקים במקום גינה על קברי היהודים הרבים. לאחר השתדלות, הסכימה הממשלה להעלות הגופות לארץ ישראל, אך בתנאי שלא יפרסמו בעתונות בארץ ישראל שיש קשרים בין מדינת ישראל לתוניסיה בענין זה. רבנו שלח מכתב לארץ ישראל בשם הרבנות הראשית בתוניסיה, והשיבו בחיוב. אך לאחר מכן הודלף הדבר לעתונות בארץ, ואז חזרה בה ממשלת תונס מההסכם. רק רבנים גדולים ידועי שם (מהם הגאון ר' ישועה בסיס, רבי חי טייב, הרב ערך השלחן, הרב משמרות כהונה ז"ל ועוד) הועברו לבית העלמין החדש בורג'ל[6], והשאר, הממשלה נטעה על גופותיהם אילנות ועצים, והפכה את בית הקברות בימים מועטים לגן פורח שהזדבל בגויות הנפטרים בעוה"ר.

גן פורח שנזדבל בגויות הנפטרים. בית העלמין הישן שהפך לגינה

קרה פעם שכל הדרכונים ליהודים עוכבו, ונתקלו בתשובה שלילית בלי כל

6. בית עלמין זה נרכש על ידי רבי אליהו חי בורג'ל זצ"ל, וכספי הרכישה הגיעו מהברון גוסטב דה רוטשילד.

ביקור של בורגיבה נשיא תוניסיה בבית כנסת אלג'ריבא

סיבה. כשהגיש רבנו בקשה להחליף דרכון (פעם בשלש שנים כנהוג), נתקל במחיצה אטומה. חקר ונודע לו כי הסיבה לכך היא בגלל רב אחד (הרה"ג ר' סוסו הכהן זצ"ל) שהיה פנסיונר מהממשלה ועלה לארץ ישראל, ונתפרסם בכל העיר, ובזה יצא הקצף על כלם. השתדל בפגישה עם מזכיר הנשיא בורגיבה, וביטל את הגזירה. והרבה דרכונים שהיו מעוכבים, יצאו עמו לרווחה. וכהנה וכהנה פעל גדולות ונצורות.

פרק ח'

מורה-דרך

הדלת פתוחה

נערץ ואהוב היה רבנו על בני קהילתו. אישיותו האצילית, יחד עם ידיעותיו המקיפות בהלכה ובעומק העיון, הביאו רבים להשכים לפתחו וליהנות מחכמתו עצה ותושיה.

דלתי ביתו ובעיקר דלתי לבו פתוחות היו לרווחה בכל עת לכל שואל. אף שהיה הדבר מטרידו ומפריע לו הרבה בלימודו, מקפיד היה לענות לשואליו דבר, ולא להשיב פני איש ריקם, והכל במאור פנים ובסבר פנים יפות.

בימי עשרת ימי תשובה, היו שוחטים עופות רבים, ולאחר השחיטה והמריטה, על כל שינוי שמוצאים בעוף, היו באים ועושים שאלת חכם[1]. באותם ימים, דלתו של רבנו סבלה מחוסר מנוחה. מבוקר ועד ערב, היא נעה על צירה, כאשר מדי זמן קצר נכנס יהודי ועוף של מנהג הכפרות בידו, והוא מבקש שרבנו יורה על כשרותו. הגדיל לעשות שואל שדפק על פתחו בליל ערב כפור בשעה שתים אחר חצות,

---

1. כשהיה נשאל בהלכות טרפיות, היה פוסק על פי רוב ע"פ דברי הרב שבת אחים ז"ל, ורק כשהוצרך לברר משהו היה פותח פרי חדש ליו"ד, ולא היה פותח שום ספר אחר. וכל כך העריך אבא את הפר"ח, עד שפעם אחת כשראה תמונתו בתוך מסגרת המכילה כ-70 רבנים (והיתה בביהכ"נ ע"ש ר' משה דרמון זצ"ל), אמר לי: "תראה איך מעיניו ניבטת חריפותו ותקיפותו!" (וע"ע בס' חכמי הספרדים בארץ ישראל עמוד 75 שהובאה שם תמונת הגאון פרי חדש). **נאמ"ן ס"ט.**

לשאול על ספק בעוף, ובמקום לדחותו באמת הבנין, קם משנתו וענה לו[2].

והנהגה מיוחדת היתה לו במתן התשובות. אם מצא כי העוף כשר, ענה בשמחה "כשר, כשר"...[3], אך כאשר נראה היה לו להטריף, היה שותק, והשואל כבר מבין כי התשובה שלילית[4].

כמו כן, נשים רבות היו פוקדות את ביתו של רבנו בכל יום, ושואלות **דרך הרבנית** שאלות שונות בהלכה, כשרבנו משיב בקצרה על טמא טמא ועל טהור טהור.

וחוט של ענוה פרוש היה על פני תשובותיו. אחד מחברי בית הדין בג'רבא שאלו פעם על דין אחד שחיפשוהו ולא מצאוהו, ומיד ענה לו: "זה נמצא במקום פלוני", והראה לו. השתומם השואל והחל לשבחו בפניו על רוב בקיאותו, אך רבנו ביטל במחי יד: "פשוט, במקרה הייתי מעיין ובא לידי דין זה".

אמר עם הספר

זהירותו בהוראה היתה גדולה מאוד. למרות הידע הרחב שלו במרחבי עולם התורה וההלכה, הנהגה מיוחדת היתה לו - מעולם לא ענה תשובה הלכתית כל שהיא, ללא עיון מחודש בספר.

אין ספק שבדרך כלל ידע את התשובה בעל פה, כמו למשל בדין בועות בריאה של עוף, שאין כמעט יום שלא שאלוהו שאלה כזאת, בכל זאת תמיד פתח ספר

2. עיין במסכת שמחות פ"ח שעל דבר זה נאמר אם ענה תענה אותו וגו'. **נאמ"ן ס"ט.**

3. וסימניך שש אנכי על אמרתך **כ**מוצא **ש**לל **רב**, ר"ת כשר. **נאמ"ן ס"ט.**

4. וסמך לזה בתוס' (ריש סוכה) בד"ה דאורייתא, שכתבו דלשון ימעט הוי לישנא מעליא טפי מלשון פסול ע"ש. וכן לשון טומאה, כמבואר בפסחים (דף ג' ע"א). והוא הדין לטרפה. ועיין להגרי"ח בספר בניהו (פסחים דף ג') שבכלל מאמרם ז"ל לעולם אל יוציא אדם דבר מגונה מפיו, כולל גם לשון טריפה ונבילה. ע"ש. וכן שמעתי שנהג גם מרן הגאון ר' כלפון משה הכהן זצ"ל [שכאשר היו מביאים לפניו בשר שיורה על כשרותו, והעלה לאסור, מקפיד היה לא להוציא מפיו מלת "טריפה" אלא היה אומר "כפרה" ("עמוד ההוראה" פרק ל"ג)]. **נאמ"ן ס"ט.**

ורק אז השיב תשובה כהלכתה[5].

כאשר הורה בשאלה הלכתית להתיר, כדי שהשואל לא ידמה מילתא למילתא ויקל יותר, עושה היה סייג לדבריו ומבהיר לו שרק בשעת דחק כזו התיר, שלא ילמד להקל בכל אופן[6].

לגלות את סודות המקצוע

כל מי שהתדפק על פתחו כדי לקבל תשובה הלכתית, או נימוק לפסק הלכתי, נהג בו רבנו טובת עין מרובה. אם היה השואל יודע-ספר, לא היה מסתפק במתן תשובה עניינית, אלא היה נותן תשובה מפורטת ונהירה תוך ציון המקורות והטעמים, עם הדרכה כללית בדרך הלימוד. וזאת למען ילמדו וידעו.

"חובה עלינו" נהג לומר "להעביר הלאה את ידיעותינו, בדרך העיון ובחכמת הפסק".

פעם הסביר רבנו את המשנה באבות: "אל תחזיק טובה לעצמך, כי לכך נוצרת", בצורה נפלאה הממחישה את רוחב בינתו ואצילות נפשו: בנוהג שבעולם שכאשר בעלי מקצוע מלמדים לאחרים את מקצועם, מותירים הם לעצמם את הטכניקות המייעלות ומשפרות את האיכות, על מנת שתמיד יישארו הם המומחים

5. כך מסופר על גדולי ישראל: הרב משנה למלך, מהר"י אייבשיץ, ועוד. ונתנו סימן: אמר עם הספר תשוב מחשבתו וגו' (עיין בשו"ת שואל ונשאל ח"ג סי' כ"ט בשם החיד"א ביוסף אומץ סי' מ"ז אות ד', וע"ע בפתחי תשובה יו"ד סי' רמ"ב סק"ג בשם הרב שבות יעקב ופרי מגדים. ע"ש). ויתכן שבאו ללמד בזה לכל אדם שלא יורו בע"פ מתוך הזכרון, ושלא יתביישו לפתוח ספר, שהרי גדולי עולם נוהגים כן. **נאמ"ן ס"ט.**

6. וראה מה שכתב על זה בשו"ת איש מצליח (כרך א' חאו"ח סימן ל"ה, דף קי"ג ע"א) לענין נסיעה באופניים בשבת שהתיר בשו"ת רב פעלים ח"א (חאו"ח סי' כ"ה) בתנאים מסוימים, וכתב על זה רבנו וז"ל: "באופניים פשוטים דעלמא [כלומר לאדם בריא], לא נקטינן כוותיה להתיר לא בשבת ולא ביו"ט, ואפי' במקום שיש עירוב כלל. עם היות שכבוד הרב ז"ל גדול מאד בעינינו ומחבבים אנו דבריו מאד בכל ספריו הקדושים ומקובלים אצלנו כנתינתם מסיני, וגם דבריו בהיתר זה של האופניים הנה מצד עצמם הם נאמרים במאזני הצדק והשכל, ושפתים ישק. אבל אנו חוששים לחורבא ב"מ לפי החיים המציאותיים, שהנסיון הורנו בכמה עניינים כיו"ב, שכל התנאים והאזהרות והגדרים אשר יתן המורה מסביב להיתרו, מעט מעט ישתקעו וישתכחו, יען שאין מוחם של ההמון תופס להיות בהם קפידא רבתי. וישאר רק ההיתר מפורסם בעצם תוקפו, מסור לכל, בלי כל גבול, כמעשהו בחול. עכ"ל. ועיין עוד במבוא למשנה ברורה איש מצליח ח"ג.

הבלעדיים בתחום, כך שתמיד יזדקקו להם הבריות... לא-כן כשמדובר בלימוד תורה והנחלתה.

ועל כך רומזת המשנה ומזהירה: "אל תחזיק **טובה**", את סודות העיון וההלכה "לעצמך". מדוע? "כי לכך נוצרת" - להעביר הלאה ולהמשיך את שלשלת הדורות.

מאידך, אם ידע בשואל שיש בכוחו למצוא בעצמו את התשובה, אלא שמעצלות בא לשאלו, לא היה עונה תשובה ברורה, רק דוחק בו בחיבה "**אֶקְרָא, אֶקְרָא!** (בעברית: לְמַד, לְמַד!), לאחר שתגיע למסקנא כפי ידיעותיך והבנתך, שאל אותי ואומר לך אם האחרונים מסכימים לכך". וכן העיד בנו מרן ראש הישיבה שליט"א שאביו מעולם לא היה מסביר לו ושופך לו את הדברים לתוך הפה, אלא תמיד נותן לו לעיין ולהגיע לדברים בכוחות עצמו.

תשובה מהטור החמישי

פעמים שתשובה לשאלה הלכתית אינה מצויה ב'ארבעה טורים', כי אם דוקא ב'טור החמישי'... על סוג שאלה שכזו נקרא בעובדה הבאה:

אל רבנו ניגש בלב דואב בחור ירא שמים בשם **נסים גאלאמידי** ובפיו שאלה דחופה: "בעוונותי, נפלו מידי התפילין היום. האם חובה עלי לצום או שמא די בנתינת צדקה לכפר על העוון?".

במקום להתייחס נקודתית לשאלתו, בחר רבנו לתקן את הדבר מהשורש. "לפני שאשיב לשאלתך", אמר לשואל "בֹּא נבדוק, מדוע ואיך נפלו התפילין? חשוב יותר לוודא שמקרה חמור כזה לא יישנה!".

הרהר הבחור מעט וענה: "הטלית והתפילין שלי בנרתיק אחד, וכשהוצאתי את הטלית, נמשכו התפילין ונפלו בלי כוונה".

"ובכן", הגיב רבנו, "תחילה עליך לקנות נרתיק נפרד לתפילין לבל יפלו שוב! וגם עליך לכפר על העבר, לצום או לתת צדקה (דמי סעודה)".

"מה הגובה שלו?"

מפליא היה רבנו בפקחותו. תשובותיו המבריקות נשלפו על אתר באופן שנון, חד וקולע. לפנינו מספר סיפורים המעידים על מענה לשונו:

אל רבנו ניגש אב כואב, ושפך בפניו את מרי לבו על בנו שאינו הולך בדרך ה', ואינו מעוניין לקום לתפלה. רבנו שהכיר את אופי המשפחה וסגנון החינוך המתירני שבו הרגילו את ילדיהם, הגיב בשאלה שאינה ממין הענין: "מהו גובהו של בנך?". האיש המופתע השיב: "מטר ושמונים".

"וכשנולד" הוסיף רבנו לחקור "מה אז היה גובהו?". "כחמשים ס"מ" ענה האב בלי להבין לאן חותר רבנו...

נתן בו רבנו מבט חד, והלם בו: "לו השכלת לחנכו ולהעמידו על מקומו מעת היותו בגובה חמישים ס"מ, לא היית סובל כעת כשגובהו מטר שמונים... היכן 'ישנת' במשך מטר ושלושים ס"מ?!... ה' נתן לך תינוק רך, ויכולת לעצב ולחנך אותו כרצונך! שלמה המלך כותב במשלי: "חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה" - חנך אותו בגיל צעיר כדי שיזקין עם יסודות החינוך שלך. ובחומש ויקרא (כב, כז) נאמר: "שור או כשב או עז כי יוולד", ודרשו חז"ל: "שור בן יומו קרוי שור, מפני שאופיו מוטבע בו מרגע הוולדו ועד מותו, לא כן האדם, ניתנו לו הורים, ובידם לכוונו לימין או לשמאל!"...

חליפת בר-מצוה יד-שניה(?)

יהודי עם הארץ ניגש אל רבנו ובנימת בקשה שאל: "רבי, אולי תוכל לסייע בידי להשיג עבור בני החוגג בר-מצוה תפילין ישנות במחיר מוזל?".

ידע רבנו כי אותם יהודים רחוקים מסתפקים בהנחת תפילין חד-פעמית בבר-מצוה (כדי להנצל מעונש "קרקפתא דלא מנח תפילין **מעולם**"), ולכן החליט לענות לאב בשנינות, אשר תגרום לו לערוך חשבון נפש אמיתי עם עצמו, ולחשוב פעמיים על משמעות כניסתו של בנו לעול תורה ומצוות...

"אמור לי יהודי יקר", התעניין רבנו "את חליפת בר המצוה שלו הנך קונה מיד-שניה?". נעלב, הניח האיש ידו על לבו ואמר: "חס וחלילה!". מיד ענהו רבנו נוקבות: "ואת התפילין לא 'חס וחלילה'! את זה אפשר לקנות ישן?!" (בערבית זה נשמע חריף יותר: האיש ענה "לא יקדדר עליה!", ורבנו השיב "והתפילין יקדדר?!").

נכלם האיש וידום.

למי ששאלו בחודש אב התשכ"ט אחרי ברכת הלבנה: "רבי, כיצד אומרים "ואין אנו יכולים ליגע בך" והרי בימינו ניתן לדרוך על הירח?", השיבו קצרות: "אתה עלית?!"[7].

פליטת פה

בחכמתו כי רבה, היה רבנו משכין שלום לא רק בין איש לרעהו, יהודים לערבים, נאשמים לשופטיהם, אלא גם בין איש לאשתו, כשהוא מנתב את הלך מחשבתם לטובה, מאיר את הכוונה הַפְּנָה ומעורר את השמחה. יעיד על כך המעשה הבא (אחד מני רבים):

תפלת שחרית הסתיימה. רבנו קיפל את טליתו בזריזות כשלפתע ניגש אליו ר' א. עיניו טרוטות ועל פניו עננה. רבנו שהכירו כאדם שמח וחייכן הופתע למראהו העגמומי. היהודי בקש לשוחח בארבע עינים. "רבי!" אמר וקולו נשבר "כאן בתונס, לצערנו, אין כמעט בנות חיל המוכנות לכסות ראשן כהלכה. לצורך מטרה חשובה זו בחרתי לי אשה מבנות ג'רבא המקפידות כולן על כיסוי ראש מלא. בשעה טובה

7. ועיין בשו"ת "שער שמעון אחד" (ח"א א"ח סימן נ"ט בארוכה).

נישאנו ובלבי הרגשה טובה על שזכיתי באשה צדקת. אתמול בלילה, רבי, נוכחתי שטעיתי! טעיתי מאוד! מסתבר כי לאשתי אין כלל יראת שמים!".

רבנו הופתע מנימת הדברים הקשה, ועודד את האיש להסביר את עצמו.

"אמש, במהלך סעודת הערב, שוחחנו על נושא כיסוי הראש והמצב הרוחני הלקוי בתונס, כשלפתע אשתי אמרה: "דע לך שאני מכסה את הראש רק בגללך! כשלעצמי לא הייתי עושה את הצעד הזה!". נשימתי נעתקה, ולא האמנתי למשמע אוזני!... אמנם לא הגבתי לדבריה, אך איני רגוע, הרי רק בגלל כיסוי הראש בחרתי להינשא לה... מה עלי לעשות עתה, רבי, האם להתגרש?...".

האיש סיים דבריו ונאנח אנחה קורעת לב. רבנו נתן בו מבט ארוך כאומד את מדת רצינותו לבצע מעשה נמהר כפירוק החבילה. הוא חשב מעט, ואז העלה את חיוכו המחמם לבבות ובקול רגוע ושליו אמר: "אשריך! אשריך שזכית באשה כזו! עליה אמרו חז"ל: 'אשה כשרה'".

ר' א. לא האמין למשמע אוזניו, הוא ציפה לתגובה חמורה או למבע נוקשה ונחרץ, והנה, תגובה כה חמימה. "הכיצד, רבי?" שאל, אחוז פליאה.

"כבר אמרו חז"ל" ציטט רבנו "איזו היא אשה כשרה - העושה רצון בעלה"[8]. כיון שרעייתך מוכנה לכסות את ראשה למרות הנסיון הקשה בענין, כדי לרצות ולשמח אותך, הרי שהיא עושה זאת כדי לעשות את רצון בעלה! ועליך להוקירה ולהעריכה על זאת! חז"ל לא אמרו: 'איזו היא אשה כשרה? **המכסה ראשה לשם שמים**', אלא 'העושה רצון בעלה', וזה ממש הולם אותה".

הבעל הצעיר יצא מבית הכנסת ותחושה טובה ליוותה אותו. דבריו הכנים של רבנו, גרמו לו לתפנית חדה בחשיבה, ולזווית ראיה שונה אשר הצילה את הבית

8. ילקוט שמעוני (שופטים רמז מ"ב), רמ"א (באה"ע סוס"י ס"ט).

החדש הזה ממסלול התרסקות...

שנים חלפו, והאיש החליט להעלות שוב את הענין בפני נוות ביתו הצנועה והכשרה, "היאך יתכן שכך אמרת?!" הביע את התמיהה שהסתיר שנים ארוכות. למרבה התמיהה השתוממה האשה וענתה מיד: "איני זוכרת כלל כי משפט כזה עלה על דל שפתי, שכן במשפחתי מקפידים מאוד על כיסוי ראש! אצלנו מי שאינה מכסה ראשה, הרי היא כמי שמתלבשת בפריצות! כך גדלתי וכך חונכתי כל ימי! יתכן שסתם כך פלטתי משפט בלי לעמוד מאחוריו או להתכוון אליו ברצינות...".

או אז הבין האיש את כוחו וחכמתו של רבנו שאיתר במהירות אימרת חז"ל שתציל את המצב, שכן הבין כי באמת מדובר באשה הנוהגת בכל דרכיה על פי התורה וכפי הנראה היתה זו רק פליטת פה אומללה...[9]

ודרך אגב, למדנו מסיפור זה כמה חשוב לשאול בעצת חכמים בטרם עושים צעד משמעותי בחיים...

רבנו עם רבנים בטקס הנחת אבן פינה לבית הכנסת בעיירה 'בו סיט' בתונס

9. אפשר שאילו היתה שאלה זו באה לפני הנישואין, רבנו היה עונה אחרת, אך כעת שהשאלה הגיעה אחר הנישואין, ובמציאות האשה מכסה ראשה כהלכה, וכי ח"ו נפרק את הבית בגין פליטת פה זו?! ובפרט שלבסוף התברר אחרת. וגם לפני הנישואין, לא כל העניינים שוים. והכל לפי ראות עיני הדיין. (הערת הגאון רבי צמח מאזוז שליט"א).

פרק ט'

ודע מה שתשיב

איך הכדור עומד באוויר?!

גם בענייני אמונה היה רבנו הכתובת הבלעדית לשאלות של תוהים ונבוכים, בעיקר סטודנטים יהודים שהיו מולעטים בשיעורי כפירה ומינות. הללו היו באים אל רבנו, שוטחים בפניו את דברי הבלע ששמעו, והוא תוך כדי דיבור היה ממוסמס ומראה כי השאלה איננה מתחילה. תמיד ידע לתת מענה נמרץ וחד, תוך זהירות לא לפגוע בכבוד השואל.

אמנם, לא היה דרכו של רבנו להתעמק ולחקור הרבה בנושאי אמונה וכפירה. אך היה לו ידע נרחב גם בתחום זה, כמ"ש ז"ל "לא תלמד לעשות אבל אתה למד להבין ולהורות". בכתביו, ציין מדי פעם עניני פילוסופיה המעידים על התמצאות בעניינים אלו[1].

על אחד המקרים בהם נדרש רבנו לשאלת סטודנט, נקרא בסיפור הבא:

עשרות סטודנטים עמדו בחדר מרובע גדול שבארבע זויותיו תלויים ארבע מגנטים ענקיים, והביטו בהתרגשות על ההמחשה המרתקת שהביא בפניהם המרצה

1. ראה בשו"ת איש מצליח בכרך ג' (חא"ח סימן י"ג).

הבכיר באוניברסיטה.

"תלמידים יקרים!" פתח המרצה את דבריו "במהלך ההרצאות האחרונות הגענו באופן ברור למסקנא כי העולם כדורי ותלוי באויר ללא תומכים, חבלים או סמוכות כלשהם. ואז שאלנו את השאלה המתבקשת - כיצד הכדור אינו נופל? איך הוא מצליח להחזיק מעמד באויר כשעליו מליארדי בני אדם? ובכן, היום נגיע ביחד לתגלית שמרעישה את העולם!".

המרצה שלף מתיק גדול כדור מתכת ענק והעמידו במרכז החדר באויר.

לנגד עיניהם המשתאות של הסטודנטים הנרגשים נתלה הכדור באויר ללא תזוזה.

"הנה לכם התשובה" אמר המרצה בקולו הדרמטי "ישנם ארבעה מגנטים התלויים בפינות החדר והם ממגנטים את הכדור למרכז בכוח המתכת שבו. עתה ברור לכל כיצד עומד כדור הארץ ואינו נופל, ישנם כנראה מגנטים המתאימים לחומר האדמה ממנו עשוי הכדור והם מחזיקים אותו באויר. אמנם טרם גילינו את המגנטים ואת מיקומם, אך עם השנים בודאי נגיע גם לזה...".

האורות בקמפוס כבו, הסטודנטים הנרגשים לא נרדמו בקלות באותו ערב. הם הגו ברעיון הגאוני ששמעו היום והתפעלו ממנו עד מאוד.

סטודנט יהודי אחד לא עצם עין, כל הלילה הוא התהפך על יצועו...

מחר, הבטיח לעצמו, בשיעור הגמרא הקבוע שלי עם רבי מצליח אספר לו על התגלית המרעישה. מעניין מהי השקפת היהדות בענין זה...

ואכן, למחרת החיש פעמיו והגיע אל רבו לשמוע את דעתו הישרה והאמיתית. רבנו האזין לו בכובד ראש, ראה את הלהט בעיניו, וחיוך רפרף בין עיניו שחכמה אלוקית נבטה מהם.

"בני!" פנה באורך רוח אל הסטודנט הנלהב, והקשה קושיא פשוטה "המרצה שלכם אמר שיש ארבעה מגנטים שמחזיקים את כדור הארץ, מי, אם כך, מחזיק את ארבעת המגנטים?!...".

במשפט שנון אחד, קרס מול עיני הסטודנט הנדהם, בנין התיאוריות והספקולציות, והתנפץ לרסיסים בסלע האמונה.

"רק בורא עולם בכוחו האלוקי" המשיך רבנו להעביר את דעת התורה "יכול להחזיק עולם כזה ענק ומורכב. כפי שנאמר באיוב כ"ו "תולה ארץ על בלימה". העולם ניצב על בלי-מה - על כלום! ודורשים חז"ל על פסוק זה: "אין העולם קיים אלא בשביל מי שבולם את עצמו בשעת מריבה!" (חולין דף פ"ט ע"א). אך אותם כופרים המתכחשים לדברי האמת הברורים האלו, ומחפשים טיעונים ריקים ושדופים, בסך הכל, מעוניינים להתנתק מהאמונה כדי שזו לא תחייב אותם לשמוע בקול ה' וללכת בדרכיו".

יצורים חיים בפח האשפה

תורת "דרוין" המתארת את יצירת האדם הראשון מ...הקוף, אינה התיאוריה היחידה שהתהלכה במסדרונות בתי הלימוד והמחקר בעבר. בהזדמנות אחרת, היה בפיו של הסטודנט היהודי שנכנס לבית רבנו דבר מה חדש להציע לפניו. "היום" הוא סיפר "לימד המורה באוניברסיטה כיצד נוצר אדם הראשון. ובכן, הוא מתבסס על ההנחה כי בתוך פחי האשפה נוצרים תולעים, זבובים, חרקים ואולי גם חתולים... בהתאם לכך, יש להסיק כי לאחר בריאת העולם היה הר זבל ענק וגדוש, ומחמת גודלו העצום, במקום "לייצר" זבובים וחרקים, נוצרו אדם וחוה!

הפעם, לא יכול היה רבנו לכבוש את צחוקו: "אם כך, למה מימות בריאת העולם ועד היום לא נוצר שוב לפחות עוד פעם אחת, בן אדם?! או לפחות יצור חי כמו חיה או בהמה?!"...

שוב סיפר הסטודנט לרבנו, שפעם ערכו 'מחקר' הוא וחבריו באוניברסיטה, על "מיימוניד" (הרמב"ם), אם היה ערבי או נוצרי (שהיה יהודי, אפילו לא הציגו כאפשרות...). מיד הראה לו רבנו כי כל ספרי הרמב"ם נמצאים בידינו במקורם בעברית (וגם ספריו שנכתבו בערבית נכתבו באותיות עבריות כידוע).

עוד סיפר לרבנו שבאוניברסיטה מלמדים אותם דברי אפיקורסות בענין מעמד הר סיני, שמשה רבנו ע"ה דיבר מתוך רמקול חזק וכו'[2]. קם רבנו מכסאו, נטל חומש, והראה לו את הפסוקים: "וירד משה אל העם ויאמר אליהם... וידבר אלקים את כל הדברים" וגו'. ומבואר שמשה היה בתחתית ההר כשהתחיל ה' יתברך לומר את עשרת הדברות. התפעל הסטודנט מאד, ויצא ממנו בהתרגשות רבה[3].

האם הרב פילוסוף?

סטודנט יהודי אחר הרחוק מחיי דת, הגיע לביתו של רבנו לשיחה, אודות הוריו שרצו לפרק את ביתם מסיבות שונות. רבנו קבלו בסבר פנים יפות, ושוחח עמו באדיבות.

הבחור שהיה פיקח ומלומד, הבחין כי רבנו עשיר בידע, מבין ענין, חכם וחריף שכל, והחליט לפתח עמו שיחה בנושאי אמונה שונים. רבנו ניצל את רצונו הכן של הבחור לדעת, והחל פותח לפניו אפיקים חדשים, ואשנבים לעולם היהדות המלא תוכן וחכמה.

התפעל הסטודנט ואף התרגש מהחכמה הגדולה הטמונה בדבריו של רבנו. "רבי!" לא יכול היה להתאפק, "האם אתה פילוסוף?". רבנו חייך ואמר: "דע לך בני, הכל כתוב אצלנו! את כל חכמתי וידיעותי אני שואב מהתורה הקדושה אשר עליה

2. ראה בספר הברית (ח"א מאמר כ' פרק ו') באורך.

3. ומצאתי במדרש רבה פרשת יתרו (כ"ח ג') ביקש הקב"ה ליתן עשרת דברות היה משה עומד מצדו, אמר הקב"ה: אני גולה להם את הרקיע ואומר אנכי וגו' הם אומרים מי אמר, הקב"ה או משה? אלא ירד משה ואח"כ אני אומר אנכי ה' אלקיך וכו'. עד שמשה יורד נגלה הקב"ה, שנאמר וירד משה אל העם, מיד וידבר אלקים. ע"כ. **נאמ"ן ס"ט.**

נאמר: 'ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים' (איוב יא, ט)".

התרגשות אחזה בבחור והוא ענה: "אני מתפעל מכבודו! אשריך שאתה לומד מספרות היהדות, וחכמתך ממקור ישראל היא, ואוי לנו שאנו רועים בשדות זרים, ומחפשים חכמה בבורות נשברים אשר לא יכילו המים". הוא סקר בהערכה את ספרייתו הענקית של רבנו והוסיף תוך כדי אנחה: "כל הספריה הזאת ממקור ישראל היא וממעי יהודה יצאה, והיא שלנו".

רבנו הבין את פשרה של האנחה, אך ביקש לעמוד יותר על עומק הדברים. כאן, פרש הבחור לפני רבנו את מסכת חייו הלימודית באוניברסיטה שם מלמדים אותם דברי כפירה ואפיקורסות בתורת משה.

ראה רבנו חובה קדושה לעצמו לבאר לבחור יהודי רחוק זה, את אמיתות הדברים, מיד קם מכסאו והחל להרחיב את הנושא ממקורות היהדות, כשהוא מראה לו ציטטות ופסוקים המאירים את הכל באור אחר, אמיתי!

הבחור יצא נרגש מאוד, אין ספק כי אותם זרעים שנשתלו באדמת לבו של הבחור הכו שרשים בעתיד...

ידיעה ובחירה

בערב שבת קדש פרשת כי תשא התשכ"ב, נתן רבנו שיעור הגותי לתלמידים מבוגרים בישיבת חב"ד. כשלש שעות רצופות האריך לדבר במתק שפתים וצחות לשון על הפטרת השבוע, וענין חיאל בית האלי ואחאב, והמופת של אליהו הנביא בהר הכרמל. בתוך הדברים עצר ואמר: "צריך אני ללמד אתכם טענות האפיקורסים בזמננו כדי לדעת מה להשיב להם. וכי תאמרו מה לנו ולהם? אציג בפניכם קושיית הרמב"ם (סוף פ"ה מהלכות תשובה) ותירוצו בענין הידיעה והבחירה וז"ל: "שמא תאמר, והלא הקב"ה יודע כל מה שיהיה וקודם שיהיה, ידע שזה יהיה צדיק או רשע או לא ידע. אם ידע שהוא יהיה צדיק, אי אפשר שלא יהיה צדיק, ואם תאמר

שידע שיהיה צדיק ואפשר שיהיה רשע, הרי לא ידע הדבר על בוריו? דע שתשובת שאלה זו ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים וכמה עיקרים גדולים והררים רמים תלויים בה. אבל צריך אתה לידע ולהבין בדבר זה שאני אומר. כבר בארנו בפרק שני מהלכות יסודי התורה שהקב"ה אינו יודע מדיעה שהיא חוץ ממנו כבני אדם שהם ודעתם שניים. אלא הוא יתעלה שמו ודעתו אחד. ואין דעתו של אדם יכולה להשיג דבר זה על בוריו. וכשם שאין כח באדם להשיג ולמצוא אמתת הבורא שנאמר "כי לא יראני האדם וחי", כך אין כח באדם להשיג ולמצוא דעתו של בורא. הוא שהנביא אמר "כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי". וכיון שכן הוא אין בנו כח לידע היאך ידע הקב"ה כל הברואים והמעשים. אבל נדע בלא ספק שמעשה האדם ביד האדם ואין הקב"ה מושכו ולא גוזר עליו לעשות כך. ולא מפני קבלת הדת בלבד נודע דבר זה, אלא בראיות ברורות מדברי החכמה. ומפני זה נאמר בנבואה שדנין את האדם על מעשיו כפי מעשיו אם טוב ואם רע. וזה הוא העיקר שכל דברי הנבואה תלויין בו". עכ"ל הרמב"ם.

"ואמנם הראב"ד שם השיג עליו שלא היה לו להתחיל בקושיא ולא להשלים אותה. ע"ש. אולם באמת הרמב"ם נתן תשובה מספקת למבינים, כי אין ידיעתו של השי"ת כידיעתנו, שידיעתנו באה על ידי סיבות הכרחיות מבחוץ, ולכן ידיעתנו מוכרחת ומכריחה, אבל ידיעתו יתברך את העתידות היא כמו ראייה בחוש, שאדם רואה במו עיניו בהווה, ואין ראייתו מכריחה כלום. כמו כן ידיעתו יתברך אינה שוללת הבחירה, כי הוא יתברך למעלה מן הזמן, אצלו העתיד והעבר שוים, והוא יודע העתידות כמו שאנו יודעים מה שקרה בעבר ומה שעושה פלוני עכשיו ללא הכרח מצדנו[4]. וכוונת הרמב"ם שכתב זאת רצויה. כדי שלא ייבהל אדם פתאום כאשר תעלה קושיא זו במוחו, או כאשר מי שהוא יבהילנו בקושיא זו, ולא ידע מה לענות לו ויתבלבל באמונתו ח"ו, לכן הקדים רפואה למכה לומר כבר קדמוך רבנן".

כדי לְשַׁבֵּר את אזני התלמידים, סיפר להם רבנו מעשה המיוחס לגאון רבי **יונתן**

4. וכ"כ הרב תוספות יו"ט והרב מדרש שמואל בפ"ג דאבות משנה ט"ו. ועיין בספר אמונה ומדע לאדמו"ר מליבאוויטש זצ"ל עמוד 20. וע"ע במצודות תהלים קל"ט ט"ז בפסוק ולו אחד בהם, שפירש וז"ל: כי לפניו אחד הוא בכל אלה, כי אין לפניו הפרש אם כבר נעשה אם שיהיה לאחר זמן, הכל אחד. ע"ש. **נאמ"ן ס"ט.**

אייבשיץ זצ"ל, שכאשר כיהן כרבה של פראג, נתקבל לראיון אצל המלך, ותוך כדי שיחה טען בפניו המלך: "בתלמוד שלכם נזכר 'חכם עדיף מנביא' (בבא בתרא י"ב ע"א), והנה שמעתי שאומרים עליך כי חכם אתה. הבה ואשאלך: מחר יוצא אני לציד. אמר נא לי, באיזה שער משני שערי העיר עומד אני להכנס בחזרתי?

"אדוני המלך", ענה לו רבי יהונתן, "בשעה זו אין בידי להשיב. שכן, איזו תשובה שאתן לך, אתה תעשה להיפך ממנה, כדי שאתפס בדאי, אלא הריני כותב את תשובתי על גיליון נייר במעטפה סגורה, ונחתום בטבעת המלך, ואחר שתכנס לעיר ותשב על כסאך בבית המלכות, תפתח הנייר לפני ותקראנו"...

הסכים המלך להצעה זו. נטל רבי יהונתן קולמוס, וכתב עליו מה שכתב. המלך חתם את הגיליון בטבעתו, ומסרו לשומר האוצרות.

למחרת, כששב המלך מצידו, והגיע עד שערי העיר, החל להפך במחשבתו, דרך איזה שער להכנס. לאחר מחשבה והתייעצות, הבריק במוחו רעיון: "אערים על הרב, ולא אכנס דרך אף אחד מהשערים, אלא דרך פרצה שאצווה לפרוץ כעת. על אפשרות כזו בודאי לא חשב הרב...". מיד ציוה המלך לפרוץ פרצה בחומת העיר, ודרך שם נכנס לתוך עיר הבירה.

בבואו אל ארמונו, שלח המלך לקרוא לרבי יהונתן, ובפניו ובמעמד שריו ויועציו שלף בתנועת נצחון את הגיליון, החתום בגושפנקא דמלכא. לתדהמתו, מצא כתוב בו שש תיבות בלשון המשנה (סנהדרין דף כ' ע"ב) "המלך פורץ גדר לעשות לו דרך".

השתומם המלך כיצד ידע את הדבר. אמר לו רבי יהונתן: "הוא אשר אמרו חכמים: 'חכם עדיף מנביא' - החכם מרוב חכמתו מוליד מציאות חדשה מכח הסברות אשר יעלו בדעתו... מאחר שאדוני המלך רוצה להכחיש דברי, שיערתי בדעתי כי לא יכנס בשער הגדול ולא בשער הקטן, כי יחוש שמא יכנס בשער אשר אני כתבתי והודעתי בנייר, ולכן מוכרח שיעשה פתח חדש ליכנס בו, ואיך ייעשה

פתח חדש כרגע, לכן מוכרח שיפרוץ גדר לעשות לו דרך מן הפרצה"[5].

סיים רבנו את הסיפור, וניתח את המסר בפני התלמידים: "הרי אין ספק שהמלך פרץ את החומה בבחירתו הגמורה, ואף על פי כן השכיל רבי יונתן לדעת מראש, וידיעתו לא הכריחה הבחירה. נמצא איפוא שהידיעה והבחירה אינם סותרים זה את זה"[6].

בתוך דבריו, התייחס רבנו למה שטענו הכופרים בזמנו, כאשר מצאו נפט בהר הכרמל. טענתם היתה כאילו מה שאמר אליהו: "מלאו ארבעה כדים מים ויצקו על העולה" וגו', מדובר בנפט, ואח"כ מישהו זרק גפרור לשם, "ותפול אש מן השמים" וגו'.

אולם דחה רבנו שכל דבריהם הבל וריק, שהרי איך אחאב ונביאי הבעל וכל ישראל לא ידעו טבע הכרמל שיש בו נפט, ולא הריחו ולא הרגישו שאין אלה מים (ארבעה כדים!) אלא נפט?! ועוד, שהנפט נמצא במעמקי האדמה וצריך קידוח. ועוד, איך פתאום לאחר מכן נפסקה עצירת הגשם אחר שנמשכה שלש שנים, ואיך יסבירו כל המופתים שעשה אליהו ואלישע תלמידו המוזכרים בנביאים. לכן עפרא לפומייהו של הכופרים והמינים ודבריהם בטלים לעולם, ודברי הנביאים ותורתנו הקדושה קיימים לעולם.

---

5. סיפור זה מפורסם על שם ר' יונתן אייבשיץ [והובא בספר נפלאים מעשיך, קמ"ה], ובאמת כבר היה לעולמים, שכן מובא בספר נשמת חיים לרבי מנשה בן ישראל מאמר ג' פרק כ"א (וכן בליקוטים מדברי יוסף סמברי סוף עמוד 139) שכן קרה לתוכן הגדול ר' אברהם זכות בעל היוחסין ממגורשי ספרד, עם המלך דון יואן הראשון, שכתב לו "שער חדש יפתח ובא הנשיא בו". ע"ש. והוא מלשון הכתוב ביחזקאל מ"ו א-ב, ואין חדש תחת השמש. **נאמ"ן ס"ט.**

6. ועיין בשמואל א' כ"ג י"ב ששאל דוד באורים ותומים: "היסגירו בעלי קעילה אותי ואת אַנָשַׁי ביד שאול?" ויאמר ה': "יסגירו". ולמעשה נמלט דוד מידם ולא הסגירוהו. אלא תשובת הקב"ה היתה שע"פ תכונת נפשם הרעה של אנשי קעילה הם היו מוכנים להסגירו, ונמצא הקב"ה יודע מה יבחר האדם מראש אע"פ שאין זה מוכרח למעשה, שבאה אח"כ בחירת דוד וביטלה בחירת אנשי קעילה. ועיין בספר ידיו אמונה (פרק עשירי) שהאריך לפלפל בסיפור ר' יונתן אייבשיץ. ע"ש. ולפי האמור לא קשיא מידי. **נאמ"ן ס"ט.**

"עפר סולד ועופרת רותח לפיו"

קנאי גדול היה רבנו בענייני אמונה. בכל מצב ובכל תקופה עמד כחומה בצורה מול אותם יהודים שניסו בכל דרך אפשרית לקעקע את יסודות אמונתנו.

כלל ברזל קבוע היה בביתו של רבנו: "כל ספר חדש שנכנס לבית, טעון בדיקה". בניו של רבנו מעולם לא קראו שום ספר חדש לפני שאביהם עבר עליו ובדק אותו. כל כתב-עת שהתגלגל לידיו היה רבנו בודקו בשבע עינים אם ראוי להשאירו לשזיפת עיניהם של בני הבית או יש להשליכו מן הבית. עיקר חששו היה מאותם ספרים או חוברות שמחברם נדמה כשומר דת אך למעשה השקפתו אינה ברוח התורה, ולעתים תוך כדי כתיבה הוא משתמש במלה או משפט העלולים לפגוע בערכי היהדות הצרופה או בעיקרי האמונה היהודית. הוא אף ציין שחוברות מסוג זה גרועות יותר מחוברות שכולן כפירה (!) שמהם יודע כל יהודי להישמר!

בניו של רבנו מספרים כי בבית ספר "אור תורה" בו למדו, נהוג היה לערוך בסוף שנת הלימודים מסיבת סיום באולם בית הספר, בה היו מחלקים ספרים שונים כפרסים לתלמידים שהגיעו למקום ראשון בלימודים. באחת הפעמים זכה אחד מבניו של רבנו בספר חדש [כמדומה ספר "שי לישעיהו" לכבוד יובל הששים לד"ר ישעיהו וולפסברג], והוא בא עמו שמח לבית. הספר היה מעוטר בחתימות וכתבי יד גדולי ישראל מהדורות הקודמים (כמו הרא"ש, החיד"א, הפרי חדש ועוד), ובטוח היה כי ספר זה ודאי אינו טעון בדיקה. אולם לפליאתו הרבה, הספר נלקח לבדיקה ולא חזר. "הספר אינו ראוי לקריאה!" פסק האב הגדול, ואף לא אחד העז לערער או לשאול מדוע... חלפו שנים ורבנו הבהיר לבניו את הסיבה: "מצאתי בין השורות את המשפט הבא "מחבר ספר בראשית כתב..."", כלומר, כפירה ממש! כאילו ח"ו ספר בראשית נכתב בידי איזה מחבר". ואמר שעטרו את הספר בכתבי יד של הרבנים הקדמונים, כדי להטעות את הקוראים.

מקרה נוסף היה בשנת התשי"ח, כאשר קיבל רבנו חוברת שנדפסה על ידי מחלקת העליה בירושלים של הסוכנות היהודית. כאשר דפדף בה, גילה כי מאחורי

הוצאתה מסתתר סיפור עצוב:

יעקב חסן ורפאל בן גרא הי"ד

מר יעקב חסן שמוצאו מתונס ומר רפאל בן גרא מיוצאי גרמניה, נשלחו על ידי הסוכנות היהודית לאלג'יר להעלאת היהודים לארץ ישראל. בהיותם ברחובות אלג'יר לא נזהרו מספיק ועצרו נהג מונית ערבי ובקשו ממנו להסיעם. הנהג הערבי זיהה לפתע כי מדובר בישראלים, מיד לקח אותם ליעד בלתי ידוע ורצח אותם שם בדם קר!

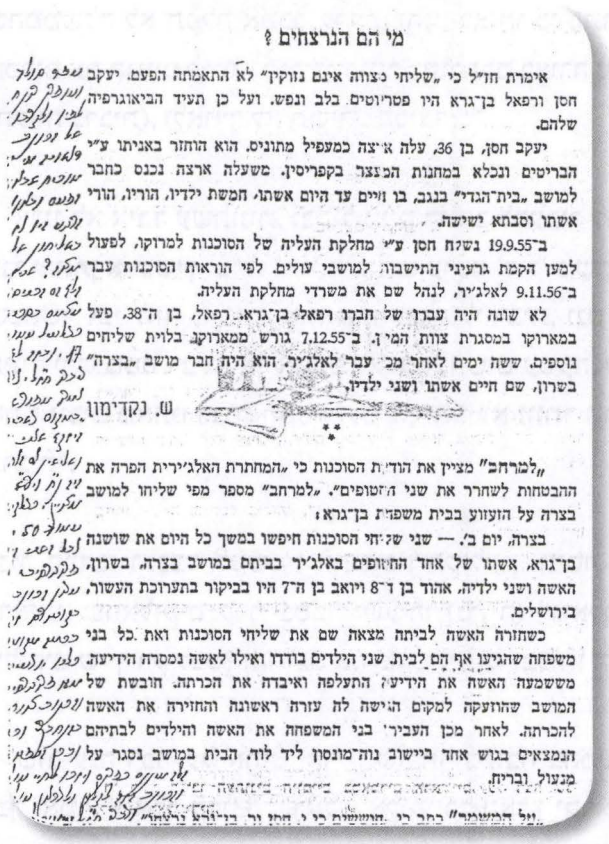
הסוכנות היהודית הוציאה חוברת זו לזכרם, ותוך כדי דפדוף וקריאה בה, גילה רבנו משפט שהכעיסו כל כך וגרם לו להגיב בצורה חריפה וקשה ביותר! וכך נכתב בפסקה המספרת על השניים הי"ד: "אימרת חז"ל כי "שלוחי מצוה אינם ניזוקין" לא התאמתה הפעם". והכוונה שיעקב ורפאל יצאו לצורך שליחות מצוה כלשהיא ונרצחו...

הפעם בחר רבנו שלא להוציא חוברת זו מהבית, אך בשולי העמוד שרטט תגובה חריפה במלים הבאות: "**עפר סולד ועופרת רותח לפיו ולקרביו של הכותב**, ראשונה - מי זה מוכיח שבאותה פעם ובאותו הרגע היו בשליחות של מצוה?! שנית - הלא הם הכניסו עצמם בסכנה כדלעיל עמ' 17, ובזה לא דברו חז"ל. אדרבא אמרו מפורש "במקום דשכיח היזקא שאני" [פירוש: במקום שמצוי ההיזק, הדבר שונה!]. ושלישית - אם האחד היה תלמיד חכם וירא שמים מצוין כדלקמן עמ' 50, אבל השני היה פרוגרסיבי (לפי עדות הכותבים בקונטרס זה בכמה מקומות). כולנו יודעים מהו פרוגרסיבים, והכתוב צווח בהתחברך [עם אחזיהו פרץ ה' את מעשיך. דה"ב כ' ל"ז] וכו'. ובכן הנפטרים האלה מיתתם כפרתם ויזכו לחיי עולם, והכותב

הזה לקלון ולדראון עולם, **ודברי חז"ל קיימים לעולם!**".

אגב, הרואה יראה כי לא רצה רבנו שדבריו יעוררו קטרוג חלילה על הקרבנות הנ"ל, שאולי גרמו לעצמם מיתה מחמת אי זהירות, ולכן כתב "הנפטרים מיתתם כפרתם, ויזכו לחיי העולם הבא".

מי הם הנרצחים ?

אימרת חז"ל כי „שליחי מצוה אינם ניזוקין" לא התאמתה הפעם. יעקב חסן ורפאל בן־גרא היו פטריוטים בלב ונפש, ועל כן תעיד הביאוגרפיה שלהם.

יעקב חסן, בן 36, עלה מ־ירצה כמעפיל מתונים. הוא הוחזר באניתו ע"י הבריטים ונכלא במחנות הכיצור בקפריסין. משעלה ארצה נכנס כחבר למושב „בית־הגדי" בנגב, בו ויים עד היום אשתו, חמשת ילדיו, הוריו, הורי אשתו וסבתא ישישה.

ב־19.9.55 נשלח חסן ע"י מחלקת העליה של הסוכנות למרוקו, לפעול בשליחות למען הקמת גרעיני התישבות למושבי עולים. לפי הוראות הסוכנות עבר ב־9.11.56 לאלג'יר, לנהל שם את משרדי מחלקת העליה.

לא שונה היה עברו של חברו רפאל בן־גרא. רפאל, בן ה־38, פעל במארוקו במסגרת צוות המין. ב־7.12.55 גורש מארוקו בלוית שליחים נוספים. ששה ימים לאחר מכ עבר לאלג'יר, הוא היה חבר מושב „בצרה" בשרון, שם חיים אשתו ושני ילדיו.

ש. נקדימון

„למרחב" מציין את הודעת הסוכנות כי „המחתרת האלג'ירית הפרה את ההבטחות לשחרר את שני הטרופים". „למרחב" מספר מפי שליחו למושב בצרה על הזעזוע בבית משפחת בן־גרא:

בצרה, יום ב'. — שני שליחי הסוכנות חיפשו במשך כל היום את שושנה בן־גרא, אשתו של אחד החטופים באלג'יר בביתם במושב בצרה, בשרון, האשה ושני ילדיה, אהוד בן ד־8 ויואב בן ה־7 היו בביקור בתערוכת העשור, בירושלים.

כשחזרה האשה לביתה מצאה שם את שליחי הסוכנות ואת כל בני משפחה שהגיעו אף הם לבית. שני הילדים בודדו ואילו לאשה נמסרה הידיעה. משמעה האשה את הידיעה התעלפה ואיבדה את הכרתה. חובשת של המושב שהוזעקה למקום הישה לה עזרה ראשונה והחזירה את האשה להכרתה. לאחר מכן העבירו בני המשפחה את האשה והילדים לבתיהם הנמצאים בגוש אחד ביישוב נוה־מונסון ליד לוד. הבית במושב נסגר על מנעול ובריח.

תגובתו החריפה של רבנו בשולי גליון החוברת

עימות השקפתי

גם הישמעאלים היו מעריכים את רבנו כאדם חכם במיוחד, בקי בהויות העולם, מבין ענין ופיקח. בהופעותיו בפני שרים ושופטים ערבים, נהגו הללו להתווכח עמו על נושאים שונים כדי לשמוע ולהתרשם מתשובותיו השנונות. והיה מקדש שם שמים, ומשיב בגאון על שאלותיהם ומענותיהם. פעמים רבות היו מגיעים לפניו ערבים משכילים המתעניינים בתורת היהודים, ובעיקר בתנ"ך, ותמיד, בסייעתא דשמיא, היתה תשובה קולעת סדורה על לשונו.

פעם בא לפניו שופט ערבי כאשר על פניו שפוכה הבעה של מנצח. הפעם, היה בטוח, לא תהיה לרב היהודים תשובה. "אתם, היהודים", ירה את שאלתו, "מדברים רבות על הצורך בשויון זכויות בינינו וביניכם, תמיד דורשים אתם

שהממשלה לא תפלה אתכם לרעה, והנה ראיתי כי בתורתכם אתם בעצמכם מפלים את הגויים לרעה! הנה כך כתוב בתורתכם בצורה מפורשת: "לנכרי תשיך (תלווה ברבית), ולאחיך לא תשיך". הכיצד?!".

רבנו לא איבד עשתונות, ובקול נעים היטיב להעביר לערבי את תשובתו של רבי **יהונתן אייבשיץ** זצ"ל: "אנו היהודים ערכנו 'דיל' משתלם בינינו ובין עצמנו, שכאשר אני לווה מיהודי, הוא אינו לוקח לי רבית, וגם כאשר אני מלווה לו, איני דורש ממנו רבית. אך אתכם לא עשינו שום עסקה. כאשר אנו לווים מכם, אתם גובים מאתנו רבית הגונה, ולכן אף אנו לא נוותר ונגבה מכם את ההלואה ברבית".

נבוך הערבי הנכבד למשמע התשובה הקולעת, וניסה להתקיף מכוון אחר: "ראיתי, שהאלוקים קרוי בספר ישעיהו (נד, ה) "גואלך **קדוש ישראל**' - וכי אלוקים שייך רק לכם? והרי גם אנו מאמינים בו ובכוחו הגדול?!".

שוב ענה רבנו על אתר: "הרי תשובתך כתובה בהמשך אותו פסוק עצמו, וכך נאמר: 'גואלך קדוש ישראל - אלוקי כל הארץ יקרא!'. כלומר, בזמנם של הנביאים עם ישראל היה העם היחיד שהכיר ועבד את ה', אבל הנביא עצמו מתנבא ומבטיח "אלוקי כל הארץ יקרא" - לעתיד לבוא יכירו בו כל עמי הארץ, כל בני בשר יקראו בשמו, ויטו שכם אחד לעבדו!".

הערבי נשתתק במבוכה, והתשובות הניצחות הדפוהו מהמקום בעינים מושפלות.

כיוצא בו, פעם ערבי אחר טען לרבנו "מדוע אומרים אתם בתפלתכם "שלום על ישראל", ומה עם הערבים?! ענהו רבנו: "לו היית מקשיב טוב, היית שומע שהמשכנו "שלום רב לאוהבי" (ולא המשיך "תורתך"), דהיינו כל מי שאוהב אותי, גם ערבי, מגיע לו 'שלום רב'"...

חכמתכם ובינתכם לעיני העמים

בוקר אחד, כאשר ישב רבנו במשרדו שבבית המשפט, נגש אליו שופט ערבי נאור ומלומד. "אדוני הרב!" פתח ואמר "זה זמן רב שאני עוקב אחר מהלך השנה היהודית, ולא הצלחתי להבין מה הסוד שלכם... אנו, הערבים, מונים על פי הלבנה כמוכם, והמועדים שלנו נסוגים אחורה מקיץ לחורף ומחורף לקיץ, משום שמהלך החמה גדול מהלבנה באחד עשר יום (ובמשך עשר שנים, מצטברים 110 ימים, ולכן 'רמדאן' נדחה בארבעה חודשים)... ואילו הנוצרים מונים חגיהם רק על פי החמה, ולכן חגיהם קבועים על פי עונות, מה שהיה בקיץ, תמיד ישאר בקיץ, ומה שהיה בחורף, יחול תמיד בחורף, אבל חלוקת החדשים שלהם היא שרירותית ולא על פי הלבנה. אתם היהודים לעומת זאת, מונים כמונו על פי הלבנה, ובכל זאת החגים שלכם קבועים בעונות השנה, כאילו מונים אתם על פי החמה... מה ה'פטנט' שלכם?".

"יפה שאלת!" נענה רבנו והשיב לו בבאור מקיף:

"מצד אחד, אמרה תורתנו "החודש הזה לכם" וגו', משמע שמונים לפי הלבנה, ומאידך במקום אחר ציותה עלינו התורה, לחוג את חג הפסח באביב, ומשמע שעלינו לחוג את המועדים על פי עונות השנה. כיצד זה מסתדר ביחד? נאמר בתורה: "והיו לאותות ולמועדים, לימים ושנים". ולמדו חכמים ממה שנאמר "והיו" בלשון רבים, ששני המאורות יחד משמשים עבורנו לקביעת המולד והמועדים. הא כיצד? את החודשים מונים על פי הלבנה, ומכיון שבמשך שלש שנים מצטברים הימים העודפים לכדי חודש נוסף, קובעים 'שנה מעוברת'. נמצא שהחודשים שלנו הם חודשי לבנה ושנותינו שנות חמה, להתאים את מהלך שני המאורות".

כדי להמחיש לו את החישוב, הראה לו על גבי הדף חישוב מעניין שבמשך מחזור קטן שהוא תשע עשרה שנה, מצטברים כמאתיים ותשעה ימים הפרש בין שנת החמה לשנת הלבנה. וכדי להשלים פער זה מעברים שבע שנים מתוך מחזור זה (7 כפול 30 שווה 210). השנים שמעברים אותם נקראים: **גו"ח אדז"ט**, דהיינו

שנה שלישית ששית ושמינית, וכן השנים י"א י"ד י"ז וי"ט לתחילת המחזור, וכך משתוים הימים הנותרים משנת החמה שהיא שלוש מאות ששים וחמשה ימים (ושש שעות), לשנת הלבנה שהיא מאתיים חמישים וארבעה ימים (קרוב לאחד עשר יום ביניהם, וההפרש המדויק הוא: עשרה ימים, עשרים ואחת שעות, מאתיים וארבעה חלקים מחלקי שעה המחולקת לאלף שמונים חלקים)[7].

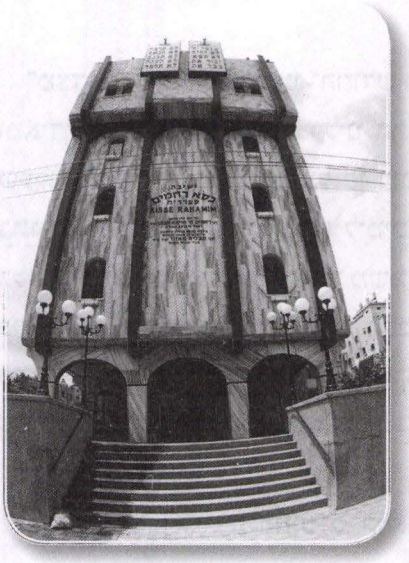
התפעל הערבי הנכבד מדבריו החכמים, ונאלץ להודות כי חכמת התורה וחכמת לומדיה עולים על הכל! ובזה התקיים הפסוק "כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים", וכפי שדרשו במסכת שבת (דף ע"ה ע"א): זה חישוב תקופות ומזלות...

אגב, בימי נעוריו החל רבנו לחבר ספר על כללי העיבור, אך כתיבתו נקטעה והוא לא השלימה. גם את תלמידיו היה מלמד את עיקרי חכמה זו.

תהילות לה', זכינו ובישיבת "כסא רחמים" בארץ, שהקימו בניו שיבדלחט"א,

לוח שנה "כסא רחמים"

ישיבת "כסא רחמים" הבנין המרכזי

7. ראה באורך ענין זה ברמב"ם הלכות קידוש החודש פרק א' הלכה א' וב', ובפרק ד' הלכה א', ופרק ו' הלכה ד' וי'. וראה עוד בספר "סולת נקיה" שחיבר מרן ראש הישיבה שליט"א על כללי העיבור.

לומדים ומלמדים בשיעור מיוחד את תורת העיבור. בכל שנה, עורך אחד מתלמידי הישיבה לוח שנה מדויק ע"פ כל הכללים, ולפני הדפסתו הוא נבדק ומבוקר על ידי שני רבנים.

דגים, לכבוד מה?

פעמים שהיה רבנו משתמש בכשרונו החד, כדי לשלוף תשובה שנונה וחריפה שתחלץ אותו מהסבך.

שנה אחת, בליל עשרה בטבת שחל במוצאי שבת, הסתובב רבנו בשוק המקומי בתורו אחר דגים לסעודה של מוצאי הצום. לפתע עצרו אדם המוני ואמר לו בלעג גלוי: "חג המולד הנוצרי הלילה, אהה, בודאי קונה הרב דגים לכבוד חג המולד?! אה??"[8].

מכירת "מחרוזות דגים" בג'רבא, בהכרזה לכל המרבה במחיר בלי משקל

"אדרבה" הכחיש רבנו "אני קונה דגים בגלל הצום של מחר"[9].

"איזה צום?" תמה הערבי. "צום על חורבן בית המקדש שהחריבו לנו הנוצרים"...

אגב, מוכרי הדגים בתונס לא היו נותנים לקונים לבחור את הדגים, אלא הקונים היו נוקבים במספר הק"ג הנחוצים להם, וכך הרשו לעצמם המוכרים לתת כמות גדולה של דגים כחושים וצנומים. רבנו שהבין את שיטת העבודה, היה מבקש

8. קרוב לודאי שזה היה במוצאי שבת, ליל עשרה בטבת התשט"ז, והוא יום 24 דיסאמבר 1955, חג המולד של הנוצרים. **נאמ"ן ס"ט.**

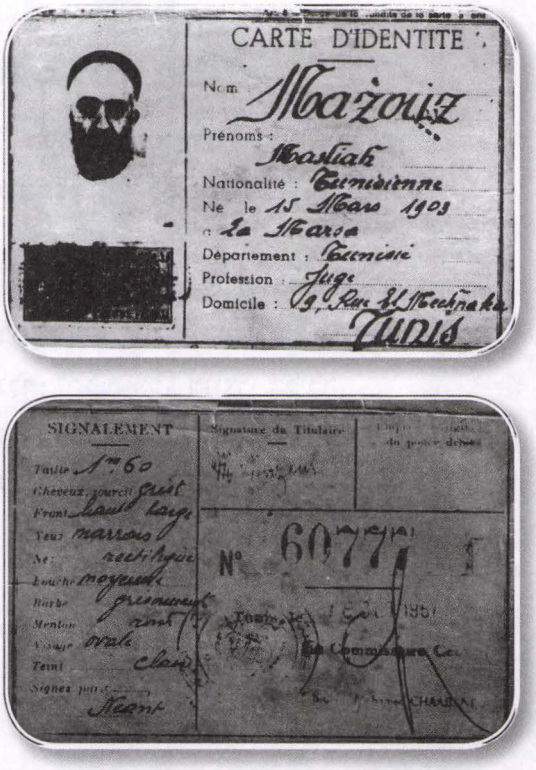
9. וידוע מ"ש האחרונים והובאו בכה"ח (סי' תקנ"ח אות ט"ז) שלא לאכול בשר בליל שלפני התענית ובמוצאי התענית. ע"ש. וכן נהג אמה"ג זצ"ל כל ימיו. **נאמ"ן ס"ט.**

מהמוכר מספר מסוים של דגים ולא בקילוגרמים, וכך מוכרי הדגים בחרו מיד את הדגים השמנים והמשובחים ביותר, כדי להוסיף במשקל...

פקיד או שופט

אחרי התפטרותו מעבודתו בבית המשפט, הלך רבנו לחדש את תעודת הזהות שלו במשטרה (כפי שמורה החוק התוניסאי להחליף תעודה כל חמש שנים), וביקש מהפקיד הקומיסאר (מנהל תחנת המשטרה המקומית) לרשום "שופט לשעבר" בשורה בה רושמים בתעודה את העיסוק. חשוב היה לרבנו כי יצוין בתעודת הזהות שלו כי היה שופט, כדי שבעזרת תואר זה יוכל לסייע רבות לאחיו היהודים בתוככי הממשל התוניסאי.

תעודת הזהות של רבנו, אשר בה רשום 'שופט'

אך אותו בליעל נענע בראשו לשלילה: "לא אדוני, אכתוב לך בקצרה "פוקסיונר" (פקיד ממשלתי). רבנו שהבין כי כוונתו לרעה, שכן כל פקיד בממשל, אפילו במשרה הקלה ביותר, נקרא "פוקסיונר", ענה מיד בציניות: "אם תכתוב פוקסיונר, יכולים לחשוב שהייתי קומיסאר?".

ה'עקיצה' ששלח רבנו היתה ברורה, והקומיסאר תיקן את עצמו במבוכה: "אכן כן, שופט זהו תואר נכבד יותר מקומיסאר"... ומיד כתב לו בתעודת הזהות את

המלים: "שופט לשעבר". ובזה הצליח רבנו לפעול גדולות אצל הרשויות בכמה דברים לטובת הדת והעם.

מענה לשון

כשרון מיוחד היה לו לרבנו להשיב מענה לשון תוך כדי דיבור בהברקה יוצאת דופן.

פעם סיפר לו מאן-דהו שמנהג איזה עדות בישראל לאכול מין חגבים שנמצא בבטנם כעין אות **ח** שפירושה בערבית **חלאל** (=מותר). הגיב לו: ואולי **חראם** (=אסור)? נענה אדם אחר שהיה במקום ואמר: "אני שמעתי אחרת, שהם אוכלים דוקא חגבים שחקוק על בטנם אות **ט'** - **טהור**". שוב הגיב רבנו: "ודילמא **טמא**?". ענה אחר ואמר: "אני שמעתי שהם אוכלים דוקא חגבים שחקוק עליהם אות **כ'** - **כשר**". הרהר רגע רבנו ואמר בחיוך: "ושמא **כרת**?"[10].

תלמידו המנוח **ר' יוסף בוחניק** ז"ל[11], טען פעם בפניו כי הנביאים היו מקבלים נבואתם על ידי כח הדמיון. וניסה להביא ראיה ממה שכתוב "וּבְיַד הַנְּבִיאִים אֲדַמֶּה" (הושע יב יא), ולא ששמעו ממש באזניהם. להפתעתו שלף לו רבנו מיד מקור מפורש הסותר זאת משמואל הנביא, אשר שמע בהקיץ קול קורא "שמואל, שמואל" שלש פעמים, וחשב שעלי קורא לו...[12]

פעם תכנן רבנו לנסוע לפריז לצורך הכנה לעליה לארץ, כשלפתע נזכר בבקשת תלמידו **רבי יעקב סלוירה**, שכאשר יבוא שוב לצרפת יביא לו תפילין של רש"י ושל

10. ואחר שנים ראיתי במוסף "יתד נאמן" חוה"מ פסח התשנ"ב עמוד 6, בשם ר' שמשון בכ"ר יעקב, שד"ר צפת לפני כשלש מאות שנה, שהארבה שחקוק בחזהו אות ח"ת הוא סימן חגב (כשר) ושחקוק אות ט"ת סימן טמא. וע"ע בספר זבחים שלמים לר' אברהם אנקאווה על הרמב"ם, הלכות שחיטה פ"א ה"ג. ע"ש. ובשו"ת גנזי שלום חיו"ד סימן ה' כתב שהיו לפנים בג'רבא אוכלים חגבים, ובזמנו לפני כ-250 שנה נתבטל מנהג זה ע"פ דברי הגר"ח בן עטר בספר פרי תואר יו"ד סימן פ"ה. ואכמ"ל. **נאמ"ן ס"ט.**

11. היה מורה לעברית בבית-ספר אור-תורה בתונס ובסוף ימיו באשקלון.

12. עיין שמואל א' (ג, ד).

ר"ת. אך דילמה עמדה בפניו, בשדה התעופה יחשדו בו פקידי המכס בהברחת סחורה לצרכי מכירה... רבנו חשב מעט ובפקחותו הגה רעיון פשוט אך מדהים בגאונותו. הוא הניח את התפילין החדשות בשקית הטלית של שבת, וכך יצא אל הדרך.

תלמידו רבי יעקב סלוירה זצ"ל

פקיד המכס המוסלמי ראה שקית של טלית ותפילין ושתק. לפתע גילה עוד אחת, הרים אותה ושאל בטון חמור: "וזו אתה מבריח?!". רבנו נותר בשוויון נפש, וענה תשובה אמיתית ממש: "זו שקית של שבת, והקודמת שקית של יום חול". הפקיד הנהן בראשו בהבנה, התנצל, ופינה את התור לבא אחריו...

חיים
של
תורה

פרק י'

ובתורתו יהגה

"מִכרו לי זמן!"

את כל מטרתו וייעודו בחיים עלי אדמות, ראה רבנו בלימוד התורה ובשקידתה יומם ולילה, ולמעשה כל חייו היו חטיבה אחת של תורה. כל רגע, יקר היה בעיניו כפנינה זוהרת, ובפרט כשהיה יושב ומחדש חידושי תורה. ורגיל היה לדרוש הפסוק "והחכמה מאין תמצא" (איוב כח, כ), שהחכמה תמצֵא במי ששומר גם את הדקות היחידות שנראות כ'אין'. ועל מי שהיה מכלה זמנו לבטלה, היה מליץ את הפסוק "אסף רוח בחופניו" (משלי ל, ד), או "היושבים בעָר" (דברים ב, כט. עָר בערבית חרפה). כמו כן לא היה מעיין בהקדמות הספרים ולא באריכות המליצות, שלא לבזבז הזמן, יקר המציאות.

במטרה להבהיר לשומעי לקחו עד כמה חשוב לנצל כל שניה בחיים ללימוד תורה, נוהג היה רבנו להכריז מדי פעם בפני בניו ותלמידיו ספק בהלצה ספק ברצינות: "רבותי! התורה כל כך גדולה, יש כל כך הרבה מה ללמוד, וזקוק אני נואשות לזמן נוסף! מוכן אני לקנותו בכסף מלא ככל אשר יושת עלי! אם יש כאן אדם שיש לו זמן מיותר ואין לו מה לעשות בו, אנא שיפנה אלי, ואקנה ממנו בשמחה את כל הסחורה היקרה שברשותו...". ומרגלא בפומיה: "עשרים וארבע שעות, המוח שלך צריך לעמול בתורה".

באגרת לתלמידו **רבי רפאל הכהן** ואחיו, הוא כותב: "בני היקרים! תמשיכו בלימודכם בכל כחכם ותשמרו הרבה על הזמן היקר **יותר משמירת הכסף**".

בעת שהותו בצרפת, ביקר רבנו בישיבת "אור יוסף", ונפגש עם ראש הישיבה הגאון **רבי גרשון ליבמן** זצ"ל. בכניסתו לישיבה, הבחין רבנו בשני בחורים העומדים בבטלה. התפלא על המראה ומיד בתחילת הפגישה הביע תמיהתו באזני ראש הישיבה כיצד יתכן שראה שני בחורים המסתובבים מבלי ללמוד... הוא באמת לא הצליח להבין איך אפשר לבטל סתם כך תורה. ראה ראש הישיבה כי הביקורת נובעת מלבו הטהור ואוהב התורה, ואמר ברגש "יהי חלקי מחלקך".

אכן, צער גדול נגרם לו כאשר היה רואה אנשים שמבטלים זמנם ואינם עוסקים בתורה. והיה משנן את מאמר חז"ל: "בכה רבי ישמעאל ואמר: בנות ישראל נאות הם, אלא שהעניות מנוולתן" (נדרים ס"ו ע"א), ואני אומר - הוסיף רבנו - **בני ישראל נאים הם, אלא שעניות תורה מנוולתן.**

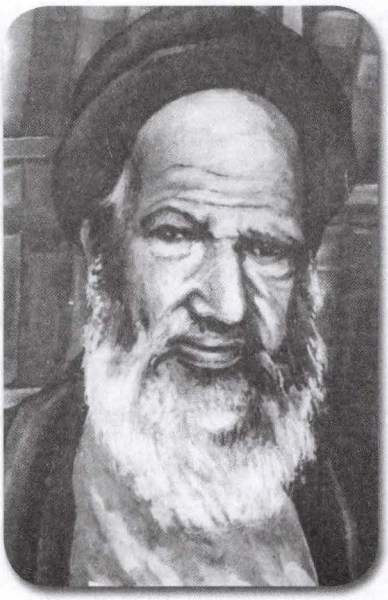

הגאון רבי יוסף אלגזי זצ"ל הרב הראשי לתוניסיה

כאשר ביקשוהו רבני ג'רבא לאחר נישואיו לעבור לתונס הבירה ולכהן פאר כראש ישיבת "חברת התלמוד", תנאי אחד הציב רבנו מצדו - שתהיה הישיבה מלאה בספרים, כדי שבעתות הפנאי לא יתבטל מלימודו. כך משתקף ממכתב שנחשף לאחרונה, אותו שלחו רבני ג'רבא ובראשם הגאון רבי **כלפון משה הכהן** זצ"ל, לגאון **רבי יוסף אלגזי** זצ"ל הרב הראשי לתוניסיה, ובו הם מציעים את רבנו, וזה הלשון במכתבם: "נמצא פה אברך אחד, ולו יד ושם בעיון ובהוראה, ושמו **ר' מצליח מאזוג'**, בנו של **ר' רפאל מאזוג'** הי"ו. ודברנו עמו, ותלה הדבר ברשות אביו. ושאלנו לו, אם

אביו מסכים, האם מצדו יש איזה תנאי? והודיענו, כי רק את זאת הוא דורש, להיות לימוד התלמידים באיזה ישיבה, מלאה ספרים - ספרי ש"ס ופוסקים, למען בעתות הפנאי יחזור ללימודו התדירי".

הגאון רבי כלפון משה הכהן זצ"ל ראב"ד ג'רבא

אין תירוצים

בדברי מוסר קצרים, שכתב רבנו למשתמטים מלימוד התורה[1], הוא מציג שלשה 'תירוצים' שיש בפי המתרשלים מלימודם, ודוחה אותם אחת לאחת. וכך הוא כותב:

"מוסר לתלמידים. הנה כל הרוצה ללמוד איזה דבר, לפעמים יחטיא המטרה ולא יבא עדיה, משלש סיבות: א', אם כשיתחיל ללמוד מעט מאותה חכמה יגדל בעיני עצמו, ויאמר הנה כבר יודע אני ערכי שיש לי חלק גדול בחכמה זו, ובזה יתרשל ללמוד יותר. וסתירת סיבה זו היא, להבינו, דלא מיבעיא אם הוא טועה בדמיונו וחלומות שוא הוא חורש בלבו, ובאמת לא ידע כלום לפי האמת, אלא אפילו אם באמת כבר הגיע למדרגה שיש בה ממש, הלא על כל פנים היכולת בידו להגיע יותר ויותר, ולמה זה יחמוס עצמו לעמוד במדרגה נמוכה?!

"אך יש סיבה אחרת המונעת גם כן לתלמיד ללמוד, והיא ממש היפך הראשונה, כי כשיתחיל ללמוד מעט ויראה שיש אורך ועומק בחכמה ההיא, יתרשל ויאמר: וכי יכול אני להגיע לה? הלא ארוכה מארץ מדה. וסתירת סיבה זו היא, להבינו, להיפך מן האמור, כי כל זה בא לו מן העצלות שבו, כי אם יזדרז לעסוק בה בחשק נמרץ, ודאי יכול יוכל לבא עד תכליתה.

1. מתוך כתב יד קדשו מתאריך ליל מוצאי שבת קדש סדר ויחי התש"א.

"והסיבה השלישית היא, שלפעמים התלמיד עושה מה שעליו לעשות כראוי, אך מלמדו מתרשל ללמדו, ואז אין תלונה על התלמיד רק על רבו.

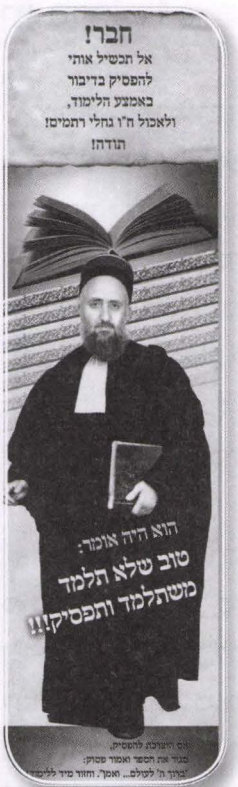
"ואמרתי לפרש בזה מאמר התנא באבות: "המלאכה מרובה, והפועלים עצלים, ובעל הבית דוחק". אמר, אם מניעת לימודך מחמת סיבה ראשונה, דע כי המלאכה מרובה, וממילא אפי' אם נודה לדבריך שכבר הגעת, מדוע לא תעמול להגיע יותר ויותר. ואם מחמת סיבה שניה, דע שזו אינה אלא עצלות בעלמא. ואם מחמת סיבה שלישית, זה שקר, שהרי בעל הבית הוא רבך דוחק אותך כל שעה יותר מיכולתו, וא"כ התלונה היא עליך ולא עליו. כן נראה לי".

הפסקה בלימוד

הקפדה מיוחדת היתה לרבנו שלא להפסיק בדיבור באמצע הלימוד, עד כדי כך שהיה אומר לתלמידיו: **"עדיף שלא תלמד, משתלמד ותדבר תוך כדי לימוד".**

במיוחד הזהיר רבנו את בניו ותלמידיו לבל יפסיקו בדיבור באמצע קריאת שנים מקרא ואחד תרגום. ואם טעו ודברו, ביקש מהם לחזור שוב מתחילת הפרשה (!).

מספר בנו של רבנו: "ענין קריאת שנים מקרא ואחד תרגום, היה מושרש בנו כל כך חזק עד כי נחשב בעינינו, הילדים, כאיסור של ממש לדבר באמצע. לכן, נדהמתי בוקר אחד כשראיתי בבית הכנסת תלמיד חכם ידוע מדבר באמצע הקריאה. רצתי אל אבא ובפי תמיהה עצומה: "ראיתי רב פלוני מדבר באמצע קריאת שנים מקרא ואחד תרגום...". הושיבני אבא וענה לי תשובה בלתי נשכחת: "אמנם אין זה איסור תורה לדבר במהלך הקריאה בין פסוק לפסוק, אך דע לך בני, שמכל מצוה שאדם מקיים נברא

סימנייה לבחורים עם הזהרתו של רבנו

מלאך מליץ יושר שיעמוד לימינו לאחר שנות חייו בעולם הזה, ויעזור להטות את דינו לטובה. אך אם המצוה אינה מושלמת או חלילה פגומה, נברא מלאך בהתאם, פיסח או עיוור, גידם או אילם! קריאת שנים מקרא ואחד תרגום צריכה להיות בחטיבה אחת מושלמת, ללא הפסקות. תאר לך עורך דין חסר הופעה, עד כמה יהיה בכוחו להשפיע בעת המשפט...".

רבנו עצמו, מקפיד היה לקרוא כל הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום, ביום ששי מיד לאחר תפלת שחרית, בעודו מעוטף בטלית ומוכתר בתפילין. כך הנהיג גם בישיבתו, וכך נוהגים עד היום.

זוכה מן ההפקר

הפסוק שהיה שגור על לשונו של רבנו, ובו היה מעורר את בניו ותלמידיו להתחזק בעמל התורה, הוא: "אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה, אז תבין...". והיה רבנו מעיד על עצמו כי דוקא לימוד שעמל עליו, ולא בא לו בקלות, הוא זה שעמד לו, ואילו דברים שלמד בקלות - היו בבחינת 'כבולעו כך פולטו'. וכמו שפירשו על הפסוק "אף חכמתי עמדה לי" (קהלת ב, ט) - חכמה שלמדתי באף [בקושי, מלשון אף וחימה] היא שעמדה לי (רמב"ם הלכות ת"ת פ"ג הי"ב).

בהקשר לזה, מספר בנו מורנו **הרב צמח** שליט"א כי באחד הלילות כשהיה לומד עם אביו רבנו, הגיש לו את חידושיו שכתב באותו יום, ורבנו דחאם בטענה כי אינם נכונים. דבר זה חזר ונשנה במשך מספר ימים רצופים, עד שהתייאש הבן והחליט: "עד כאן! איני כותב יותר חידושים!".

והנה, לאחר כשבועיים, תוך כדי הלימוד עם אביו, הקשה הבן קושיא כלאחר יד. האב הנהן בראשו, ותכף ביקש את מחברת חידושיו על מנת לכתוב לו את החידוש. אורו פניו של הבן! הרגיש בו האב והפתיעו באומרו: "בני! החידושים שכתבת לפני שבועיים טובים יותר!".

לתמיהתו של הבן, הסביר את דבריו: "למרות שהחידושים אז לא היו נכונים, מכל מקום עמלת והתאמצת למצוא אותם, והקב"ה אוהב עמלה של תורה. לא-כן החידוש הזה שלא הגיע לך בעמל, אלא כאדם ההולך בדרך ומצא אוצר. וכבר אמר דוד המלך בתהלים "יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך!".

תורת אמת

שתי האהבות - אהבת האמת ואהבת התורה - התלכדו אצל רבנו ליחידה אחת[2]. שר חשוב בממשלה התבטא עליו פעם במלים האלה: "הרב של היהודים דתי אדוק ההולך ישר!".

פעם נשאל רבנו באיזה נדון, וסירב לחוות את דעתו, רק אמר "יודע אני מלכתחילה מה אפסוק", ולכן הפנה את השואלים לחכם אחר[3].

ברוב אהבתו את האמת, לא חשש להודות על האמת אפילו בפני מי שקטן ממנו, ואפילו בפני ילד[4].

בהזדמנות כלשהיא, התארח בביתו, נער כבן שתים עשרה בשם **ינון חדאד**, יחד עם אביו **רבי חי חדאד** זצ"ל מג'רבא. רבנו ישב בחביבות עם הילד ופלפל עמו בדברי תורה. ראה רבנו כי הילד יניק וחכים והתעניין: "באיזו מסכת עוסק אתה בני?". "במסכת ביצה" ענה הילד. הציע רבנו לפניו דיבור תוספות אחד וביקשו לבארו.

עיין הנער, והחל לומר את דעתו. שמע רבנו את הדברים, ואותות הפתעה נכרו על פניו. לפתע נעמד ואמר באמת וענוה שאין כמותם: "יפה האמת יותר מכל! כעת עלי לגנוז מספר דפים שכתבתי בביאור התוספות, דבריך האירו לי נקודות חדשות

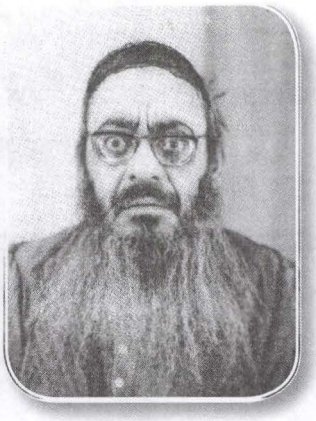
2. וסימניך "מה אהבתי תורתך" ראשי תיבות "אמת". **נאמ"ן ס"ט.**

3. וכן מסופר על מרן הגר"ע יוסף שליט"א שפעם שאלוהו בני ישיבות אם ללכת לכנס בחירות לטובת תנועת ש"ס, והפנה אותם לשאול את מרן הגרב"ץ אבא שאול זצ"ל, בטענה כי הוא נוגע בדבר.

4. וסימניך מכל מלמדי השכלתי ר"ת ממ"ה, והיא חתימתו בר"ת: מצליח מאזוז הי"ו. **נאמ"ן ס"ט.**

ונכונות יותר!".

רבי חי חדאד זצ"ל

רבי ינון חדאד זצ"ל

ועוד מעשה מפעים, שארע כאשר לימד רבנו בשנת תשכ"ב בישיבת חב"ד, ובנו **מרן ראש הישיבה** שליט"א לימד כתה אחרת באותו מקום. יום אחד מצא רבנו את אחד התלמידים מכתת בנו מחוץ לחדר הלימודים. חשב שיצא בלי רשות, וגער בו. בכה הילד וטען כי קיבל רשות מרבו. הלך אתו רבנו לכיתת בנו, ושאלו אם באמת ניתנה לו רשות. הבן אישר שנתן לו רשות. מיד פנה רבנו בתחינה לילד שהיה בסך הכל בן 11 שנה "סלח לי! מחל לי!..."[5].

בשעת המפזרים - כנס

בכלל מדת האמת שהיתה מושרשת בטבעו, לא היתה דעתו נוחה מריבוי תארים מופלגים ומוגזמים ופיזור שבחים חנם. בכותבו מכתבים לחכמים ורבנים, מדקדק היה לכנותם בתארים מדויקים המתאימים להם, ללא כל גוזמאות.

כאשר פנו אליו במכתבים בעלי שורות ארוכות של תארים ושבחים, היה רבנו משכיל אף הוא להשיב בשורות הקדמה ארוכות בלשון מליצית ועשירה, אך המעיין היטב בניסוחו יגלה כי לא סטה מדרכו ולא הגדיל או שיבח את האדם מעבר למעלתו האמיתית[6].

---

5. מפי נכדו רבי דוד גדעון מאזוז שליט"א ששמע מפי בעל המעשה מבאר שבע, שהדבר נחרט בלבו עד היום.

6. בסוף הספר (נספח מס' 6) הבאנו מכתב אחד שהשיב רבנו **לרבי מרדכי שתרוך** זצ"ל, אשר ניכר בו כי נחה עליו הרוח בשעה שכתבו, והוא הִרבה בתארים ומליצות מחמישים ושמונה (!) מקורות (ציוני המקורות נכתבו ע"י האברך הרה"ג רבי **נסים מזגני** הי"ו). ועשה כן רבנו מפני הכבוד, כי במכתב שכתב אליו אותו רב לפני כן, הִרבה בשבחים ותארים

ישר יחזו פנימו

המבקש לעמוד ולהתחקות אחר עוצם יושרו המפעים של רבנו, יוכל להתקרב אל הקודש פנימה באמצעות הסיפור הבא:

באחד הימים שהיה רבנו עובד לפרנסתו בחלוקת הזהב, שרר קור עז בחוץ ורוח שאינה מצויה הניסה את התושבים למחוזות חמים יותר. אך רבנו לא יכול היה לדחות את החלוקה בשל מזג האויר, והוא יצא אל השוק לבצע את משימתו[7].

שוק בתונס ב-1960 בערך (באדיבות אברהם הטל)

שורה של חנויות צורפים המתינה לו מצונפת בין הסמטאות. הוא נכנס פנימה אל המתחם וקבוצת צורפים משועממת קיבלה את פניו.

"כבוד הרב! בקור הזה?!" השתומם האחד. "בכלל, מדוע כבודו אינו מחליט להיות צורף, הרי מלאכה נקיה היא המפרנסת בכבוד?" הקשה צורף אחר כשהבעת סקרנות בעיניו. "נכון" החרה חברו אחריו "ביחוד שהרב ידוע כבעל ידי זהב ובקלות יצליח לרכוש אמנות זו".

רבנו לא ענה, רק חייך. אחד מהצורפים שהכיר את רבנו עוד מג'רבא, הוסיף גם הוא את חלקו: "דומני שכבוד הרב למד חלק מעבודה זו בג'רבא, שם כולם בקיאים בצורפות ומתפרנסים ממנה...".

רבנו הוסיף לחייך והשיב בנחת כי אין מטרתו בהשגת הון או בצבירת ממון. כל

לכבודו. עם זאת, המבחין יבחין כי גם שם לא חרג רבנו מהאמת בהגזמות שוא.

7. יש לציין שכאשר היה צריך להגיע לשוק כשבתיקו הוא נושא עשרה ק"ג זהב טהור, היה נוסע רק באוטובוס ולא במונית, מחשש שמא יגלה בעל המונית את האוצר שבידו...

כוונתו בעבודה, היא אחת, לפרנס את בני משפחתו, ואחר שמצא עבודה הדורשת השקעה של יומיים בחודש, הוא אינו זקוק ליותר.

תכשיטי כסף טהור עבודת צורפים יהודים בתונס

דבריו של רבנו עוררו התפעלות. אחד הצורפים קם בנחישות והמתיק סוד עם רבנו: "אם כבודו חפץ רק בעבודה זו, ניחא, אך מדוע לא תפנה אל השוק השחור, שם תרויח מעבודה כזו הרבה יותר...". הפנה רבנו את עיניו החודרות אל הצורף ואמר בקול: "תודה לך על כוונתך לעזור לי, אך קידוש שם ה' עומד בראש מעייני. אם יגלו אותי חס ושלום, יהיה חילול ה' נורא! עדיף לי לחיות עם המשכורת הקיימת מאשר לגרום למצב כזה חלילה".

ידיו בכל חכמה הדה

"שלא כמו הדורות הקודמים, דורנו זה" היה רגיל רבנו לומר לבניו "בדורות הקודמים היו חכמי התורה רבים, ואפשר היה שכל חכם ישקיע את לימודיו בנושא אחד בתורה ויהיה בקי בו בכל פרטיו". והעיד רבנו כי הכיר תלמידי חכמים בתונס שידעו רק תנ"ך עם כל הטעמים בעל פה (כמו **רבי אברהם סמאג'ה** זצ"ל), וגם תלמידי חכמים שידעו את חכמת הקבלה עם שמונה שערים לרבנו האר"י ז"ל, ומונחים בכיסם בפרטי פרטים (כמו הגאון **רבי רפאל ג'אמי** זצ"ל), ובגמרא ומפרשיה כמעט לא נגעו. "אבל כיום" סיים רבנו "חייב כל חכם להיות כבעל מכולת, איש אשכולות שהכל בו וידו בכל, שיהא עיקר לימודו בגמרא ובהלכה, וגם בשאר חכמות התורה לא יטמין ידו בצלחת".

ונאה דורש, זכה רבנו למעלה רמה זו של ידיעת כל חכמות התורה. בזכות כח

תורתו ועמלו בתורה, השיג רבנו חכמות רבות, בהן השתמש כרקחות וטבחות ללימוד התורה. מה שמעניין הוא, כי את כל ידיעותיו המופלאות שאב מלימודים אקראיים, בנסיעות באוטובוס, בהמתנה לרופאים וכיוצא.

במיוחד שלט היטב בחכמת התכונה, ותלמידיו זכו לשמוע ממנו דברים מרתקים אודות מסלולי השמש והירח ומשמעות ארבע העונות. כמו כן, היה בקי בכללי ההנדסה, ובמסכתות בש"ס העוסקות בחישובים מספריים שונים, כגון מסכת עירובין ועוד. גם חלק מחכמת הטבע והרפואה ידע רבנו, והיה בקי בספר "אורח לחיים", וספר "הברית" העוסקים בעניינים אלו. את ספר "הברית", ידע כמעט בעל פה.

בתפיסתו החדה כתער ומהירה כברק, קלט רבנו גם חכמות העוסקות בתחום הטכנולוגי, עד שמעולם לא הוצרכו בביתו להזמין טכנאי או חשמלאי. בידי הזהב שלו היה רבנו מתקן באמנות ובזריזות כל רהיט מקולקל, תקלה במגהץ החשמלי ומנעול שבור...

כאשר אירע קצר חשמלי בבית או בישיבה, היה מתקנו ברגעים ספורים לתדהמת הסובבים. משהבחין רבנו בפליאתם נענה ואמר בחצי חיוך: "קראתי עליו "ויהי נועם"... פעם אף הוציא מהתקרה שני חוטי חשמל (מינוס ופלוס), כדי להראות לבניו איך בהתחברם יחד יוצא אש, ולכן הדבר אסור ביום טוב.

הלמות פטישים מול דפדוף עדין

בנוסף, ניחן רבנו בכשרון ביצוע מיוחד. בזאת יכול היה להיווכח כל הנכנס אל ביתו ברחוב משנאקה מס' 9, כאשר ספריה ענקית נגלתה למלוא העין. לא ניתן היה להאמין כי הספריה הנאה בעלת הדלתות המסותתות, הינה יצירת כפיו בלבד. ללא עזרת נגרים או מכשור מיוחד, העמיד על מכונה ספריה מקיר לקיר באורך של ארבעה מטרים עד לגובה התקרה הגבוהה, כשהוא מסתייע רק במסור ידני, ברגים, הדבקות וצביעה.

חלק מעקד הספרים הישן של האיש מצליח

את הלמות הפטישים החליף מפעם לפעם רחש של דפדוף עדין ואחריו דממה המעידה על עיון מחודש של רבנו בספר כזה או אחר. בניו, שהבחינו בהפסקות תכופות אלו, הבינו כי אמנם ידיו של אביהם עוסקות במלאכה, אך מוחו ורובו נמצאים עמוק עמוק בספרים הקדושים.

אגב, באחד הימים, נכנס אל הבית אורח אשר נדהם מגודלה המרשים של הספריה, ומיד נפלטה מפיו השאלה: "רבי, כמה עלתה ספריה גדולה כזו?".

רבנו לא היה זקוק ליותר מרגע כדי לענות בלשון הפסוק משיר השירים תוך ניגון הטעמים: "ששים המה מלכות ושמונים פילגשים ועלמות אין מספר"...

חייך השומע ו'הבין' כי מחיר הספריה נע בין ששים לשמונים דינרים, וחכמתו של רבנו הצילה אותו ממבוכה...

בכלל זה, אהב רבנו להשתעשע בפלאי הבורא ויצירותיו, וכפי שמספר בנו מרן **ראש הישיבה שליט"א**: "בחדשי החורף היינו מוצאים בכל לילה בשעה מאוחרת שרצים חיים על גבי שיש המטבח היוצאים מרטיבות הקירות, ונקראים בערבית ב"ו עריא"ן. אמר לנו אבא: לזה ייקרא בלשון הקדש 'שבלול'. והראה לנו שאם מפזרים עליו מלח, המס ימס והיה למים. וזוהי כוונת הכתוב בתהלים (נ"ח ט') "כמו שבלול תמס יהלוך". ועשה כן לעינינו איזה פעמים, ואח"כ לא רצה לעשות יותר (כנראה מפני צער בעלי חיים). [וכן הראה לנו דברי הרמב"ם (בפרק ב' מהלכות ציצית ה"ה) שכדי לבדוק אם התכלת אמיתי או מזויף, יש לשרות אותו בתוך ריר

של שבלול, ואם עמד בעינו ולא כהה, כשר]. וכן פעם אחת בלילות הקיץ היה הצרצור מצרצר בבית. תפש אותו וצד אותו בקופסא קטנה, והראה לנו במוחש מה שאמרו חז"ל בחולין (דף ס"ה ע"ב) שיש לו ארבע רגלים וארבע כנפים וקרצולים וכנפיו חופין את רובו".

חק ולא יעבור

בכל יום לאחר התפלה, היה רבנו לומד בקביעות "חק לישראל" כשהוא עטור בטלית ותפילין. גם כאן "אוהב מצוות לא ישבע מצוות"[8], וביום ט' באב שאסור בלימוד תורה ובכלל זה "חק לישראל"[9], לא היה מסוגל לוותר על לימוד חביב זה, והכין לעצמו "חק לישראל" מיוחד ליום זה, מדברים המותרים ללימוד בט"ב[10].

בכל בוקר, היה לוקח עמו מביתו לבית הכנסת ספרי "חק לישראל" כדי לזַכות למי שמעונין, ומחזירם בכל יום לביתו. אף ביומו האחרון נטלם עמו בדרכו מהתפלה, ונספגו בדמו שני ספרי "חק לישראל". כריכתם של שני הספרים נטמנו יחד עמו במקום מנוחתו בהר הזיתים.

מוקיר ורחים רבנן

הערכה גלויה רחש רבנו לתלמידי החכמים העמלים באוהלה של תורה. מלא קומתו נהג לקום בפני תלמידי חכמים, גם אם היו צעירים ממנו ולא הגיעו לקרסוליו, הן בחכמה והן בשנים. והיה עומד אפילו כלפי תלמידיו שבגרו.

---

8. מד"ר דברים (פ"ב אות י"ח).

9. כה"ח סי' תקנ"ד אות י"ט. וע' בשו"ת יביע אומר ח"ד יו"ד סי' ל"א אות ה'.

10. פסוקי תורה מפרשת כי תוליד בנים [ע' בשו"ת בית יהודה עייאש ח"ב סי' פ"ד, ושלחן גבוה סי' תקנ"ד סק"ה, ורמזם הגאון יביע אומר נר"ו שם אות ו'], נביאים: מהפטרת אסוף אסיפם, כתובים: פסוקים מאיכה עם התרגום, משנה וגמרא: פ"ג דמועד קטן, זוהר: קטע מחק לישראל פרשת דברים המדברים מענין הגלות והחורבן (מוסר והלכות לא סידר). עיין בן איש חי שנה שניה פרשת לך לך (סוף אות ט'). ע"ש. והראוני להגר"ח פלאג'י בספר מועד לכל חי (בהשמטות לסימן יו"ד אות צ') שמר אביו אביר יעקב זלה"ה תקן סדר חק לישראל ליום תשעה באב וכו', ואי"ה והביאותיו בספר חוקות החיים בעזרתו יתברך שמו. ע"כ. ולא זכינו לאורו. וחק לישראל שתיקן אבא ז"ל נדפס בסידור תשעה באב מהדורת הישיבה, ונפוץ ברבבות עותקים, תלי"ת. **נאמ"ן ס"ט.**

כחלק מזהירותו בכבוד התורה, שמור היה אצלו מקום של כבוד גדול לספרי הקודש. וכך חינך את בניו ותלמידיו, לנהוג בספרים בכבוד ובעדינות ולשמור על שלמותם שלא ייקרעו ולא יתחככו בשולי הבגדים וכיוצא. משפט קולע היה שגור בפיו: "מאה איש למדו בספר זה לפניך, וכי רוצה אתה להיות האחרון ואחריך ישליכוהו לגניזה?!".

כל ספר ששאל רבנו ממקום אחר או שהגיע לידיו, היה דואג בידיו האמונות לחזק את חיבור דפיו וכריכתו ומדביקו כראוי. עד כדי כך שמר על ספרי הקודש כעל בבת עינו, עד שהתבטא פעם בנוסח זה: "הנוגע בספר קודש כנוגע בבגדי המלך (מלך מלכי המלכים הקב"ה)[11]. כמו כן, זהיר היה שלא למכור שום ספר מספריו אפילו כפולים[12]. על הספרים שהיה קונה בילדותו, היה רושם מספר, 1, 2, וכו', לציין שזה הספר הראשון שקנה, השני, השלישי...

הנהגה מיוחדת היתה לרבנו לא להשעין ידיו על ספר קודש בשעה שהוא לומד בו. והיה משעין דבריו על מה ששנינו "ואל בינתך אל תשען" (אבות פ"ד י"ח) - ואל (קרי 'ועל') התורה הנקראת 'בינה', אל תשען. וחינך את בניו לשים את היד מתחת לגמרא. כאשר היה ספר הלימוד גדול במיוחד והיו צריכים ללמוד בראש העמוד, כדוגמת הספר "טור בית יוסף" בדפוס ישן, היה מורה לבניו להעמידו כספר תורה ובלבד שלא יישענו עליו ולא יקרבו את הספר לגופם כדי שלא ישתפשפו הדפים.

11. פסוקי תורה מפרשת כי תוליד בנים [ע' בשו"ת בית יהודה עייאש ח"ב סי' פ"ד, ושלחן גבוה סי' תקנ"ד סק"ה, ורמזם הגאון יביע אומר נר"ו שם אות ו'], נביאים: מהפטרת אסוף אסיפם, כתובים: פסוקים מאיכה עם התרגום, משנה וגמרא: פ"ג דמועד קטן, זוהר: קטע מחק לישראל פרשת דברים המדברים מענין הגלות והחורבן (מוסר והלכות לא סידר). עיין בן איש חי שנה שניה פרשת לך לך (סוף אות ט'). ע"ש. והראוני להגר"ח פלאג'י בספר מועד לכל חי (בהשמטות לסימן יו"ד אות צ') שמר אביו אביר יעקב זלה"ה תקן סדר חק לישראל ליום תשעה באב וכו', ואי"ה והביאותיו בספר חוקות החיים בעזרתו יתברך שמו. ע"כ. ולא זכינו לאורו. וחק לישראל שתיקן אבא ז"ל נדפס בסידור תשעה באב מהדורת הישיבה, ונפוץ ברבבות עותקים, תלי"ת. **נאמ"ן ס"ט.**

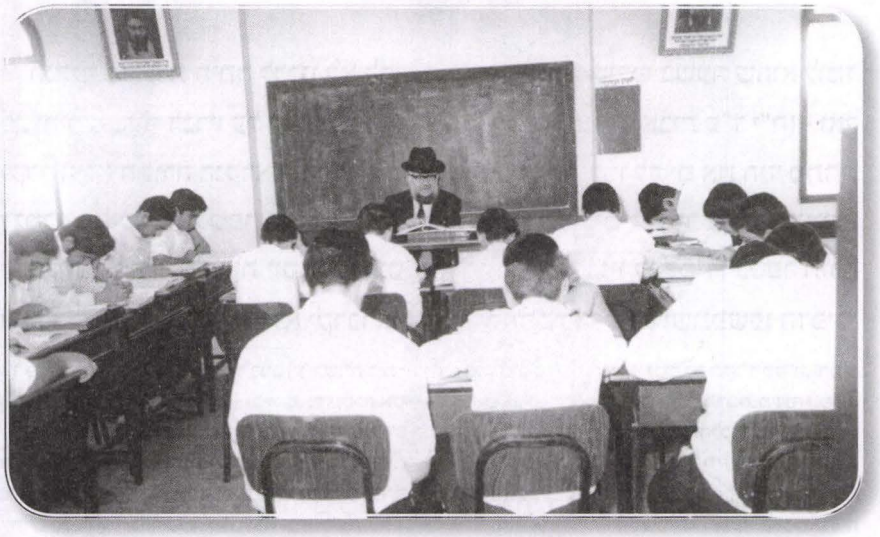
12. פסוקי תורה מפרשת כי תוליד בנים [ע' בשו"ת בית יהודה עייאש ח"ב סי' פ"ד, ושלחן גבוה סי' תקנ"ד סק"ה, ורמזם הגאון יביע אומר נר"ו שם אות ו'], נביאים: מהפטרת אסוף אסיפם, כתובים: פסוקים מאיכה עם התרגום, משנה וגמרא: פ"ג דמועד קטן, זוהר: קטע מחק לישראל פרשת דברים המדברים מענין הגלות והחורבן (מוסר והלכות לא סידר). עיין בן איש חי שנה שניה פרשת לך לך (סוף אות ט'). ע"ש. והראוני להגר"ח פלאג'י בספר מועד לכל חי (בהשמטות לסימן יו"ד אות צ') שמר אביו אביר יעקב זלה"ה תקן סדר חק לישראל ליום תשעה באב וכו', ואי"ה והביאותיו בספר חוקות החיים בעזרתו יתברך שמו. ע"כ. ולא זכינו לאורו. וחק לישראל שתיקן אבא ז"ל נדפס בסידור תשעה באב מהדורת הישיבה, ונפוץ ברבבות עותקים, תלי"ת. **נאמ"ן ס"ט.**

עד כדי כך היתה זהירותו בקדושת הספרים גדולה!

חינוכו של רבנו העמיק חרישים בלבות בניו, וברבות השנים אף הם היו לרבנים ומלמדים, והנחילו לתלמידיהם את הזהירות הנדרשת בהתייחסות לספר קודש.

בנו מורנו **הרב צמח** שליט"א מדריך כך את תלמידיו בתחילת השנה, וכתמריץ לחשיבות הענין מאתגרם בהבטיחו: "מי שיצליח 'לתפוס' אותי מניח את ידי על הגמרא ונשען עליה ולו פעם אחת, יקבל ממני מאה דולר (!). אבל תהיו בטוחים", הוא מוסיף בחיוך, "כי לא תמצאו אותי כך אף פעם, כי החינוך של אבא מוטבע בדמי!".

אף אחד לא הצליח לקבל מאה דולר. רבי צמח מאזוז שליט"א מוסר שיעור לתלמידים

למותר לציין, כי עד היום אף לא תלמיד אחד הגיע...

אגב, צוואה קדושה העביר רבנו לבניו כפי שנמסרה בעל פה מסבו **רבי רחמים מאזוז** זצ"ל, שלא להגביה את ספר התורה בציבור, פן יפול חלילה. בפרט במקומות מסוימים שתיק ספר התורה כבד וגדול!

פרק י"א

תורה בטהרתה

שאני צרפתית דמשכא

כיום, לימודי החול בתלמודי התורה, נלמדים רק לצורך ידע בסיסי, ומצטמצמים לשעות מוגדרות, אולם בתקופתו של רבנו, הפכו הלימודים החיצוניים לכעין 'עבודה זרה', כמו ההשכלה באירופה. כל מי שהחל בלימודי החול, הדבר תפס את כולו, וקשה היה לו להתפנות נפשית וזמנית ללימוד תורה. לימודי החול הפכו לתחרות ומרדף אחר תארים גבוהים, ותעודה רדפה תעודה... בעיקר לימודי הצרפתית היו אז מדרון חלקלק המוביל לתחלואי המודרניזציה. בנוסף, מי שידע צרפתית, נחשף בקלות לספרות הקלוקלת שנכתבה בשפה זו.

את האחריות להחדרת לימודי הצרפתית, נטלה תנועת ה"אליאנס" הידועה לשמצה, אשר חוללה חרבן רוחני גדול. היא נעצה את צפרניה הארורות בתונס, השתלטה על מוסדות הלמודים שם, והכניסה לבתי הספר לימודי צרפתית ושאר לימודי חול. עם הזמן, לימודים אלו דחקו לצד את לימודי הקודש והפכו אותם ללימודים שוליים, בבחינת "שפחה כי תירש גברתה".

כדי להמחיש עד כמה סחפו לימודי הצרפתית והטו את לבם של ישראל מאביהם שבשמים, נספר דוגמא אחת: לאחד מתושבי העיר תונס, בנן של קדושים, נולדו שני בנים תאומים. אחרי הלידה, נכנס לאחל לאשתו 'מזל טוב', ותיכף הכריז את

משאלת לבו: "שניים אלה, רופאים יהיו!". כשגדלו, עשה הכל בכדי להגשים את משאלתו. המשפחה עברה לגור בצרפת, ואכן סוף סוף נהיו רופאים, האחד רופא כללי והשני רופא שיניים. בפאריז לא היו חסרים רופאים, ולכן בחרו להם השניים כפר בסביבות פאריז לעבודתם, אך האנטישמיות שבערה שם, לא איפשרה להם להיראות כיהודים והם עבדו גם בשבתות ובחגים. סוף סוף היות שהיו ממשפחה קדושה, סידרו לעצמם שהחופשה השנתית שלהם בת השבועיים תהיה מלפני ראש השנה עד לאחר יום כיפור, כדי שיוכלו להתפלל בימים אלו בבית הכנסת בפאריז...

בכינוס רבנים בשנת התשי"ד, נאם רבנו מנהמת לבו על פרצות החינוך הקלוקל שהחדיר האליאנס. לאחר מכן הוא תיאר זאת בכתב כך: "בכינוס רבנים הראשון ממחוז התוניסי שנתקיים בתונס בימים ב'-ג' אדר שני התשי"ד, באולם בית-ספר אליאנס, היו נאומים רבים אודות כמה פרצות הדור, ומכללם נאום ממני הצעיר בחמי חמין בדבר החינוך שהוא יסוד הכל, ואין כאן מקומו..."[1]. הכנס היה כאמור בבית ספר אליאנס, ובמעמד ראשי הקהילה שרובם היו בוגרי האליאנס, אך רבנו לא חת

תלמידי האליאנס בתונס בשנת התרמ"ו מגולי ראש

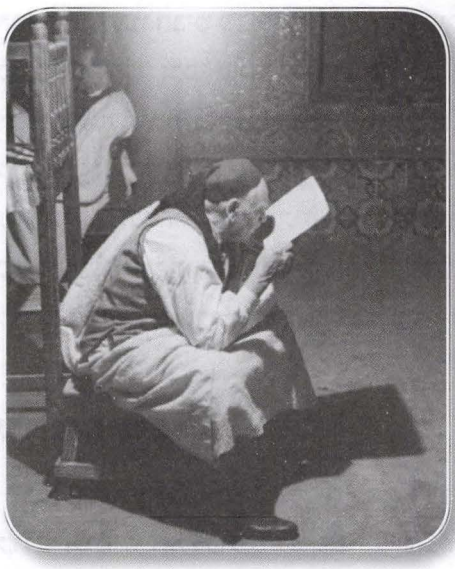
1. שו"ת "איש מצליח" (כרך ב' אה"ע ר"ס י"ב).

תמונת רבנו בכנס רבנים בשנת תשי"ד, יחד עם גאוני תונס. מימין לשמאל: רבי דוד בן בארון, רבי אמייס הכהן, עו"ד שארל חדאד, והפייטן הנודע ר' אשר מזרחי (מנעים בזמירותיו)

מאיש, ובין דבריו חוצבי להבות, הציג רטורית את השאלה הבאה: "אמנם אנו יודעים שבית ספר אליאנס סגור בשבת, אך האם יש מי מתלמידי האליאנס **שאיננו** מחלל שבת?!"...

תהליך נטישת התורה

העיר היתה מלאה חכמים וסופרים. תלמיד חכם מעיין בתונס

בצער רב ראה רבנו את ירידת הדורות התלולה בעיר הבירה תונס. בעיניים כלות הבחין בהבדל הבולט בין הדור שעבר, אשר למד לימודי קודש בלבד, והיתה העיר מלאה חכמים וסופרים, לבין הדור הנוכחי שמיעטו הרבה בלימודי הקודש והירידה ברוחניות היתה חדה למדי. לעומת זאת, ראה כי בג'רבא, שנותרה בגחלתה, ורבניה לא הסכימו בשום אופן להכניס

לימודים זרים, שם התורה היתה פורחת במלוא תפארתה.

בנו רבי **צמח מאזוז** שליט"א, נזכר כי בליל תשעה באב, כאשר היו קוראים קינות בבית הכנסת הישן על שם רבי משה דרמון זצ"ל, היה רבנו מניף בידו במניפה מרוב החום, וכשהיה מגיע בקינה "למי אבכה וכף אכה" לקטע "והתלמוד כמו גלמוד, מי יבונן", היה נאנח קשות, ומרוב צערו מכה מַכָּה חזקה במקל של המניפה על ברכיו. מחזה זה היה חוזר על עצמו שנית, ביום תשעה באב בקינת "יהודה וישראל", כאשר היה מגיע לפסקת "חסרה הגות תורה, ילדים עת גמור", שוב היה נאנח, ומכה במקל המניפה על ברכיו ושואג במרה! "ובשבילנו הבנים, היה זה יותר משיחת מוסר שלמה" מסיים הרב צמח.

לנוכח השוואת המצב בתונס מול ג'רבא, הסיק רבנו מסקנא פשוטה כי כאשר נותנים דגש מיוחד על לימודי החול, לא שייך להעמיד רבנים וגדולי תורה שימשיכו את מורשתם המפוארת של חכמי תונס בדור הקודם.

ולא היו אלו תאוריות בעלמא, אלא הכרה ברורה שנאחזה היטב בקרקע **המציאות**. רבנו הביט סביבו וראה כי אלו שלמדו יחד חול וקודש, לא האריכו ימים בבית המדרש. וכפי שהוא מעיד מנסיונו: **"ועד היום לא ראינו גם אחד כיוצא מן הכלל שלמד לימוד מעורב והשיג הידיעות הנ"ל כראוי.** רק למרבה ולכל היותר ישיג עיון שטחי של הבנה פשוטה ורהוטה, ואולי גם לכתוב דברים שחזותם מעידה על קלותם, ובהוראה לא מיניה ולא מקצתיה". הוא גם הציג לדוגמא אנשים רבים שהיו בעלי כשרונות מבורכים, שניסו לשלב למודי קודש וחול יחד, ולא הצליחו להגיע לידיעת התורה באופן מושלם ואמיתי"[2].

עירוב קודש בחול

לפיכך, נטע רבנו תמיד בלבות בניו ותלמידיו את העקרון הברור, כי אין לימודי קודש ולימודי חול יכולים לשמש בערבוביה, כשכוונתו ללימודים שאינם נצרכים

2. מתוך מאמרו בראש שו"ת "איש מצליח", וכן שאר הציטוטים בהמשך (בנספח מס' 9 יובא המאמר במלואו).

לידע הבסיסי. בנוסף, הבטיח כי דרך זו לא תשרה בה הצלחה, ובסוף גורם הדבר ללומד לצאת קרח מכאן ומכאן, שגם לימודי חול לא ישיג, מאחר שאינו יכול להשקיע בהם כדבעי.

ונבהיר כי התנגדותו הנחרצת לא היתה ללימודי חול בעיקרם, כי-אם לעירוב הלימודים. הוא אחז כי לכל זמן ועת, ואם יש צורך בלימודי חול, יש ללומדם בגיל מאוחר יותר, אך לא בשנות הילדות והבחרות, שאז מוחו של הצעיר רך וקשה לו לקלוט בד בבד גם עיון הגמרא וגם לימודי חול. ואין לימוד תורה דומה לכל חכמה אחרת, שמספיק בהם זכרון והרגל, אלא צריך **"שימת לב מרובה ושעבוד המוח במסירות גמורה עד מיצוי הנפש וסוף כוחו של אדם, והלואי. ואם יחצה כחו בשום טרדא אחרת, בודאי לא יצליח"**[3].

גם את ההצעה ללמוד לימודי חול בגיל צעיר, ואחר כך להתפנות ללימודי קודש,

3. לבנו מרן ראש הישיבה שליט"א הראה רבנו סמך נאמן לשיטתו מדברי הגאון נחל אשכול במבוא לספר האשכול (עמוד י"ב), וז"ל: "ואתה קורא אהוב שים משל זה על לבך, ואל תבטח אל משענת קנה רצוץ. דע כי האלקים נתן חכמה ובינה לרוב בני אדם לעשות חיל ורב פעלים במדע אחד או שנים. יש אשר ידיו רב לו באגדה, חוקר ודורש וְחָד חידות ומבין משל ומליצה, שואב מבאר הפילוסופיא מחכמינו ומזולתנו, ומבאר כל נעלם סתור (נסתר) וכמוס בדברי אגדות ומדרשים; ויש אשר עובר ארחות ים התלמוד, ושכלו השנון והצח והזך משוטו, ומעלה ממעמקיו מרגליות ואבנים יקרות הלכות ברורות, והוא מן העדה אשר בחר ה' לבית ישראל להורות; ויש אשר זכרונו מסוגל לחקור ולדרוש בקדמוניות, למן היום אשר ברא אלקים אדם סדר הזמנים ותולדותיהם, ובפרט מעשי חכמי ישראל ורוב פעליהם; ויש אשר נתן לו ה' עינים, לראות ברום שמים, ומונה מספר לכוכבים יודע חק משטרם מוצאם ומובאם, מביט בגלגלים ומעשיהם רצוא ושוב, וחושב הרגע כאשר יסבו בלכתן וכאשר יִפגשו איש באחיו; ויש אשר עיניו בארץ, על העצים ועל האבנים ועל המטמונים העצורים בבטן הארץ, ועל כל פרי העץ והצומח לנו מן השדה, ועל הימים ועל מימיהם ועל מעיינות תהום רבה; ויש אשר ידבר נפלאות על הבהמה ועל העוף ועל הרמש ועל הדגים, ובכל אשר תרמוש האדמה בידו ניתן; ויש אשר מפענח הצפון והסתום בסתרי הטבע ויסודותיו, ומבין בחוקים אשר שם אלקים לתבל ויושבי בה. ועוד רב מספר החכמות המושכליות מלבד חכמות הַמְּלָאכִיּוֹת והלשונות, והתחלקות העמים והמדינות, וחכמות דיניהם והנהגותיהן, עד כי חדל לספור בספר קטן. והן הנה אשר חלק ה' לכל העמים לעסוק בהם להיטיב להם ולעשות למשכילים גם שם בארץ. אך באשר רוח האדם יורדת היא למטה ואסורה בכבלי גוית בשר, הַמְּלֻכֶּלֶט ממכשול ושגיאה לא יוכל. וכאשר יפוצו זהרי רעיונותיו על חכמות רבות, ולא יהגה כל היום באחת או בשתים, כי אם במדעים מינים ממינים שונים, כן תרבינה שגגותיו. וכנים דברי הרמב"ם שהביא התשב"ץ סימן ע"ב שאמר על הראב"ד: מימי לא נצחני אלא בעל מלאכה אחת. ואתה בני בין תבין את אשר לפניך. אם יַקְרֶה ה' לפניך חכם מחכמי ישראל אשר שאנן הוא מנעוריו ושוקט הוא אל שמרי התורה, ולא הורק מכלי אל כלי, מחכמות התורה והתלמוד והידיעות הנצרכות אליהן, אל חכמות אחרות אשר אינן קרובות כי אם רחוקות מהן כמזרח מַיָם, בחכם זה עמד טעמו וריחו לא נמר, ותוכל לסמוך עליו באיסור והיתר. אבל אם תראה איש אשר ימים אין מספר לא שקד על דלתי גופי הלכות, כי אם בחכמות חיצוניות הגה כל ימיו, אשר הנה רק לרקחות ולטבחות לשרה העבריה [כמ"ש הרמב"ם באגרותיו], ובזקנותו שב ימים או עשור אל אחוזת אבותיו לעסוק בהלכה, ולהשמיע קולו ברחובות כסיני ועוקר הרים - אל תפן אל מנחתו, אל תתאו למטעמותיו, כי הוא לחם כזבים. ואם בעל נפש אתה פרוש הימנו כמ"ש חז"ל פ"ק דחולין (דף ו' ע"א)".

סירב לקבל, מחמת המציאות המוכיחה שרובם אינם מצליחים לשוב ללימודי הקודש.

ויבוא ערוב

ובכן, הדרך הנכונה לדעת רבנו היא להקדיש את כל הזמן שלפני הנישואין ללימודי קודש, להתמלא ברוחניות, ורק אחר הנישואין להשתלם בלימודי חול כשיש צורך לפרנס את הבית. הוא מעיד כי רק בדרך זו מצליחים על פי רוב להישאר בלימוד התורה[4].

לפיכך, כאשר היו טוענים בפניו "מהיכן יתפרנס הילד כשיגדל, אם לא ידע שום מקצוע?", משיב היה כי אם לאחר שימלא התלמיד כרסו בש"ס ופוסקים, ירצה להתפרנס מיגיע כפיו, יוכל ללמוד מקצוע מסוים, אך בצעירותו יש להבדיל בין קדש לחול ובין אור לחושך.

ומעשה היה בתלמיד אחד בישיבתו שאביו היה סגי-נהור ואוהב תורה בכל לבו, ואילו אמו חפצה דוקא בלימוד מעורב קודש עם חול, והעבירה אותו למקום אחר. נענה רבנו והזהיר אותה בלשון הכתוב: "לא תבשל גדי בחלב אמו!", ומשלא הובנו הדברים הסביר: "אין לך שני דברים מותרים שאם הם ביחד נאסרים, רק בשר בחלב. וזה רמז ללימודי חול וקדש ביחד, שלימוד חול כשלעצמו אינו מזיק, אך כשהוא ביחד עם לימודי קודש בגיל הרך כגדי, בא זה ואיבד את זה. לכן הזהרי ש"לא תבשל גדי בחלב, אמו!" - אַתְּ אמו, אל תגרמי לבנך תערובת כזו, אלא כפי שנאמר בתחילת הפסוק: "ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלקיך", היינו: בנך

4.. ועיין בספר פאר הדור (ח"ב עמוד רמח), בשם אגרות החזון איש וז"ל: מנויה וגמורה בסודם של רבותינו וכו' שלא להרשות לימודי חיצוניות לבני הישיבה "בזמן שקידתם בתורה בהתלהבות נעורים". וראו את זה למפסיד בטוח וכו', וקבעו למשפט ללחום בזה מלחמת מצוה. ע"כ. וכן ראיתי בספר עץ חיים (תולדות ישיבת וולוז'ין) עמוד 317 בשם הנצי"ב (בשו"ת משיב דבר ח"א סימן מ"ד) וז"ל: באשר זו דרכה של תורה שאין עמלה ותכליתה מתקיימת אלא במי שֶׁמְּמַצֶּה כל ראשו בה, ואי אפשר להיות גדול בתורה בשעה שעוסק בדברים אחרים. וכל גדולי התורה שהמה גם חכמים בלימודי חול, אינו אלא שנתעסקו בלימודי חול קודם ששקעו ראשם בתורה, או אחרי שכבר נתגדלו בתורה אבל ביחד אי אפשר לתכלית הלימוד. עכ"ל. ועל דבר זה נסגרה ישיבת וולוז'ין בימי הנצי"ב, אחרי שכיהן בה כראש ישיבה במשך ארבעים שנה, כידוע. **נאמ"ן ס"ט.**

בילדותו תביאנו לבית ה' - לבית הכנסת ולבית המדרש"[5].

כמו כן, רגיל היה על לשונו חידושו הנפלא של הגאון **רבי יעקב הכהן** זצ"ל בספרו הקדוש "מאין יבא" על הפסוק בפרשת בראשית (ב, יח) "לא טוב היות האדם לבדו" - "לא טוב", היא התורה הנקראת "טוב", אם "היות האדם לבדו", דהיינו **לֵב דוּ** (שני לבבות), שכן התורה צריכה דוקא לב אחד, בלי שום ענין אחר שיפריע. וכי תאמר, הרי לימודי החול הם צורך גדול להתפרנס ממנו, לזה המשיך ואמר "אעשה לו עזר כנגדו", שיזמין לו השי"ת פרנסתו באופן אחר. כל כך חביב היה עליו חידוש זה, עד שקבעוֹ במסגרת תעודת ההסמכה 'יורה יורה' - שנתן לבחורי ישיבת 'כסא רחמים' שעברו בהצלחה את המבחן באיסור והיתר.

יצר הרע לבוש ביצר הטוב

פעמים שהיו מגיעים אל רבנו תלמידים שלטשו עינים לעבר יציאה לעבודה, כאשר הם מצוידים באמרות חז"ל שכביכול מצדדים בלימוד מלאכה. אחד מהם היה תלמיד בשם מ. כ. שעזב את הישיבה לטובת לימוד מלאכה, וכיון שרצה להשקיט את מצפונו, שלח לרבנו מכתב ובו הוא מתרץ עצמו בק"ן טעמים שכביכול עושה הוא כדברי חכמים, וכך כתב לו התלמיד (מיום טו"ב אייר התשכ"ג):

"...נתחייבתי להציע לפני רו"מ נר"ו מערכי לבבי. בטח כי לא נעלם מכת"ר נר"ו מ"ש בפרקי אבות (פ"ב מ"ב) ר"ג בנו של ר"י הנשיא אומר יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת עוון וכל תורה שאין עמה מלאכה וכו'. וג"כ מה דאיתא במסכת קידושין דף ל' ע"א וע"ב תנינא להא דת"ר האב חייב בבנו למולו ולפדותו וכו' וללמדו אמנות וכו', ר"י אומר כל שאינו מלמד את בנו אמנות, כאילו מלמדו ליסטות וכו', ללמדו אמנות מנלן, אמר חזקיה דאמר קרא ראה חיים עם אשה אשר אהבת, אם אשה ממש כשם שחייב להשיאו כן חייב ללמדו אמנות, אי

5. ועיין בירושלמי ריש חלה: אילין נשיא דאמרן לא ניעול בנינן לכנישתא אין חמו ליה מילף מילף הוא לא עבדין טבאות, ובמפרשים שם. ומצאתי סמך לזה בתיקוני זוהר (תקון י"ד) וז"ל: כד בוכרא דאיהו ישראל עמודא דאמצעיתא לא אתיין ליה לבית ה' חלב אתערב בבשרא וכו'. ושמעתי שכן פירש ג"כ הרה"ג ר' רפאל ביבאס זצ"ל, וע"ע בספר מעיינה של תורה פרשת משפטים (עמוד ק"ו). **נאמ"ן ס"ט.**

תורה היא כשם שחייב ללמדו תורה כך חייב ללמדו אמנות וכו', ר"י אומר וכו', מאי בינייהו, איכא בינייהו דאגמריה עיסקא וכו'. וג"כ מה שפסק ש"ע או"ח סי' קנ"ו: אח"כ ילך לעסקיו, דכל תורה שאין עמה מלאכה וכו'. ועוד מ"ש בעל ספר הברית (ח"ב), דברי אמת (מאמר י"ב) דרך הקודש (פרק יו"ד) מה שהאריך הרחיב בדבר זה. בטח שכל אלה לא נעלם מכת"ר נר"ו ודברי אלה רק הם ית'ור נפיש [תוספת מיותרת], רק אמרתי שיעלו לזכרון לפני רו"מ נר"ו.

"לכן בחורף כשרציתי לבוא למח"ק [מחנה קדשכם] יע"א, אמרתי אל לבי אגב הלימוד אחפש מלאכה ללמוד אותה בעה"ו, כי הגעתי ל"פרק האומנין". אבל כאשר ראו עיני שהיציאה מועטת ואין זמן מספיק לחפש מלאכה המוכשרת והראויה לי, אמרתי אל לבי, ישב בדד וידום כי נטל עליו, אלמוד כאן ואחפש מלאכה ללמוד אותה, וזה וזה מתקיים בידו, כמ"ש ש"ע שם. כי שבח לאל על ידי כת"ר נר"ו השגתי מעט מהעיון ואני יכול ללמוד לבדי, ומה שיעלה במצודתי חידושים או קושיות או תירוצים אשפתם עלי גליון ואשלחם לכת"ר נר"ו, והוא יברם ויסדרם כאשר הייתי מקודם, ושכמ"ה. ואציע כאן שני חידושים שעלו במצודתי...".

רבנו הבין מיד את אשר לפניו, ומיהר לשרטט לו מכתב חוזר, בו הבהיר לו טעותו. להלן התשובה המרתקת אשר בה נכרת דאגתו הכנה לתלמידיו, וצערו הגדול על כל בחור שעוזב את הלימוד:

תונס יום ט"ו אייר התשכ"ג

בננו זה האברך היקר כה"ר ר' מ. הכ. יצ"ו, עי"ת גפ'צה יע"א.

אחדשו"ט, קריתי ושניתי ושלשתי מכתבך היקר, ומאד נצטערתי שכל הטענות ששרטטת בו אינם אלא תואנות היצר הרע שנתלבש בך במעטה יצר הטוב, כי למי שכמותך, שלשלת יוחסין לא יכול היצר הרע לבא ישר לבטלך מתלמוד תורה, אם לא שיבסס לך מועצותיו על פי התורה עצמה חלילה. ומאידך גיסא זוהי עצמה ראייה שרפו ידיך מן התורה ונחלש כח ראות עיני שכלך, כי לולי זה

היית מרגיש בעצמך בחולשת וביטול כל דבריו מהבל ימעטו כאשר אברר לך בסמוך.

אבל נניח זה עכשיו, אשאלך והודיעני שתים כהלכתן, ראשונה הנה בהיותך פה עמנו בתונס לפני הפסח כבר היה השטן ב"מ מרקד בין עיניך בבעיא זו לפי דבריך במכתבך הנכחי, וא"כ איפוא מדוע ולמה לא גלית אז את אזני ולא הצעת ולא הבעת לפני את מורשי לבבך ומחשבותיך אלה ולא התייעצת עמי? והרי הכתוב צווח ומכריז "ושומע לעצה חכם!". ואם במילי דעלמא אמרו חז"ל "שיתין אמלוכי אמלוך", כל שכן במילי דשמיא, וכל שכן בנושא חמור כזה של ת"ת כנגד כלם, ואיך מלאך לבך לסמוך על דעת עצמך לפסוק הלכה למעשה בשאלה גדולה כזו בהצנע ובחשאי ושם בסתר?

ואני כבדתיך ככל חבריך בכל הראוי לבחורי חמד המתמסרים לתורה החביבים עלי מן הכל, והראיה שאני מפקיר כל זמני עבורכם. ורק בכובע הסמ קצת מתחילה, והשבתיך דלאו הא בהא תליא, ומי יאמין שאז היה לבבך הולך חשכים שלא לחזור עוד? אין זאת כי אם ידים מוכיחות שמחשבה זו נתחדשה לך בשובך לעירך מאיזה בריות נאות שלוחי השטן, שלא כאשר כתבת במכתבך הנכחי. וכל זה בנוגע אלי.

והשאלה השנית היא בנוגע להוריך היקרים הם אביך ואמך הע"י, אשר הנחת אותם דואגים ועצבים נאנחים ונאנקים חלילה, ואחזת בפלך השתיקה, ולא נתנך לבך לראות בעוניים ולחוס עליהם להרגיע את נפשם, דהיינו לברר שיחותיך לפניהם ולהתייעץ עמהם ולשמוע בקולם בכל מכל כל, כי מי זה יחוש עליך יותר מהם. הם אשר גדלוך ואשר אהבוך אהבת עולם וחיבת נצח, ומי זה ואיזה הוא החבר והידיד היקר אשר לך אשר רק עמו תשוחח ותשמע לעצתו יותר מהם? תהלוכות ותכונות אלו חוץ מכבודך לגמרי.

ולדאתן עלה שהבאתָ ראיות ממשנה וגמרא וכו' וכו', דע שהכל בנוי על חוט של ערב, שאתה חושב שכבר קנית חכמה,

וכבר הנך עכשיו בסוג למדן שיכול ללמוד לבדך כאשר כתבת מפורש בשולי מכתבך זה "ואני יכול ללמוד לבדי", וזו שגגה גדולה. והנסיון הוכיח שיותר מהחצי עדיין ממך והלאה, וכמה פעמים לא קלעת אל המטרה אפילו בפשוטות. ובעיניך ראיתָ איזה פעמים שגם אחיך רפאל יצ"ו שזה שנה היה בסוג מתחיל גמור השיב עליך. ולפי האמת אפילו אם לכדת את העיון כראוי, אין זה מספיק, כאשר עיניך תחזינה מישרים במאמר עץ חיים אשר בראשית ספר ישיב משה ח"א (אני חושב שבודאי נמצא אצלכם).

ובכן איפוא דעת לנבון נקל שהמשנה של ר"י הנשיא איננה ענין לך כלל, שהיא מדברת במי שהשלים חקו וכבר מילא כרסו מבשר ויין של תורה ונפשו לוהטת באהבתה ואינו רוצה להפסיק מלמודו לעסוק במלאכה, וע"ז אמרה המשנה כל תורה שאין עמה מלאכה וכו'. ובזה מיירי ג"כ בש"ע סי' קנ"ו ובספר הברית ודכוותיה. משא"כ במי שכמותך, מי זה אמר ותהי חלילה להיות בסוג שנה ופירש קשה מכלם ב"מ, שאם תפסוק עכשיו מללמוד אצלנו, אפילו הקצת ידיעה שיש בידך תלך לאיבוד ב"מ, דקמא קמא בטל והמעט מעט תעזוב את הכל ותשכח את הכל ונמצאו כל ימי בחורותיך ונעוריך הלכו לבטלה גמורה, ותהיה כאחד המוני פשוט שמבין קצת לשון ש"ע וכיוצא. כי התורה אין אדם יכול ללמדה בגדלותו, לא כן האמנות, כאשר למדתי אני מלאכת שָעָן על מתכונתה בס"ד בן כ"ד שנה במשך ששה חדשים ובשעות מועטות, כי כל היום הייתי מלמד בחברת התלמוד, ושלי"ת זה וזה נתקיים בידי בס"ד. והמשנה של קידושין שהבאתָ, אמרה תחילה ללמדו תורה, ושוב ללמדו אמנות, ואתה דילגת הרישא והבאתָ הסיפא אשר רק בה אתה בוחר לחזק דעתך שלפי האמת אינה אלא עצת היצה"ר. ולאפס מקום לא אאריך עוד, ובטחוני חזק שתשוב מדעתך ותשמע להוריך ומוריך.

ואחתום בשלום וברכה הצעיר ע"ה ממ"ה [מצליח מאזוז הי"ו] ס"ט.

בסופו של דבר, כאשר חזה רבנו כן היה. אותו תלמיד לא שעה לדברי רבנו, ואכן לא רק שלא הצליח במלאכה והיה יושב בטל, אלא גם ירד מעט מהדרך[6].

להבדיל בין קודש לקודש

להוי ידוע כי דעה כזו היתה באותם ימים כקול קורא במדבר. לא היה ולו אדם אחד בכל עיר הבירה שחשב כמו רבנו! הכל הבינו שצריכים ואפילו חייבים ללמוד צרפתית. כאבינו אברהם העברי שכל העולם היה מצד אחד והוא מהעבר השני, כך רבנו במקומו היה יחיד בעמדתו.

כה נגע הדבר ללבו הטהור, עד שכתב על כך מאמר השקפתי מאלף, אותו קבע בראש ספר "דרך ישרה" שהוציא לאור (חידושי ש"ס של תלמידו **ר' יוסף שמעוני** ז"ל שנקטף בדמי ימיו, נדפס בג'רבא שנת תשכ"ו). וזאת למרות שלא היה רגיל בכתיבת מאמרים כאלו, וזהו אחד המאמרים היחידים שכתב בענייני הגות ומחשבה. ולכן בחרו בניו לקובעו "במקום הקדמה" בראש ספרו שו"ת "איש מצליח"[7].

במאמר המיוחד שנכתב מתמצית לבו הטהור בשפה נוקבת, ניכרת השקפתו הנפלאה בחיים וחתירתו נגד זרם ההמון שנהה כעדר באותה תקופה אחר לימודים חיצוניים. במאמר הוא מבאר היטב את שיטתו, מבדיל בין הדעות הכוזבות לבין דעות האמת, ומבהיר כי יש להיזהר בעיקר ממשכיחי התורה הבאים באצטלה של תורה, שעל שכמותם באה "הקריאה הכי גדולה: זכרו! זכרו תורת משה! **כי לא רבים יחכמו להכיר ולהבדיל חלילה בין קדש לקדש**".

---

6. בסוף הספר (נספח מס' 7 ומס' 8) הבאנו תכתובות נוספות בהם מעודד רבנו תלמידים אחרים שלא לערב לימודי חול עם לימודי קודש.

7. את המאמר המלא הבאנו בסוף הספר (נספח מס' 9).

עירוב לימוד מקרא עם גמרא

בהסתמכו על דברי הרי"ף בתשובה (סי' רכ"ג), מחדש רבנו במאמרו הנזכר חידוש גדול יותר, שכדי שהשכל יהיה פנוי בגיל הרך לקלוט היטב את עיון הגמרא, גם שאר לימודי הקודש עלולים להפריע, ולכן יש לייחד יום מיוחד בסוף השבוע ללימוד מקרא ומשנה, ולא לערבם יחד עם לימודי הגמרא.

ופעם בסעודת שחרית של שבת כשלמד פרקי שבת וקרא את המשנה בפרק ט"ז: כל כתבי הקדש וכו' ומפני מה אין קורין בהם? מפני ביטול בית המדרש, אמר: "מקרא זה נוקב ויורד עד התהום!" (ע"פ סנהדרין צז:). וכוונתו שיש ללמוד מכך כמה חששו חז"ל לביטול בית המדרש, עד שהורו שלא לקרות בתנ"ך מפני שגורם לכך, מחמת ריבוי הקריאה והעיון בתנ"ך יתר על המדה. עם זאת, כמובן שעודד לקבוע זמן ללמוד מקרא, והוא עצמו היה בקי בלשון התנ"ך להפליא[8].

כשבישיבת "חברת התלמוד", בה למדו בניו של רבנו, הרחיבו את שעות לימוד התנ"ך על חשבון לימוד העיון בגמרא, הריץ רבנו מכתב נוקב לאחראים. במכתבו הוא טען כי התלמידים הלומדים ב'חברת התלמוד' מיועדים להיות מורי הוראות בישראל, ולכן עיקר מטרת לימודם שיהיו "מלאים בידיעות עמוקות בש"ס ופוסקים, וידיהם רב להם לברר הדין בכל נדון הבא לידם", כי "שם לא יועילו להם אוצרות של דרושים וידיעות בתנ"ך לכל עיוניהן ודקדוקיהן". ומעתה, הסדר זה עלול "להסיר תשומת לבו של התלמיד מעיונו העמוק והקשה בארבע אמות של הלכה לעיונים נוחים וקלים של תנ"ך"[9].

בהזדמנות אחרת, כאשר בבית ספר "אור תורה", בו למדו בניו של רבנו, הוחלט שבמקום ללמוד גמרא בעיון ילמדו פרקי אבות, אורייתא קא מרתחא ליה, והוא שלח מכתב נוקב לרב הראשי לתוניסיה הגאון **רבי דוד בן בארון** זצ"ל. במכתב הארוך אשר ניכר כי נכתב בלהט קנאות קודש ומתוך כאב אמיתי, הוא מתאר את

8. לגבי לימוד כללי הדקדוק, ראה דעתו של רבנו לקמן בפרק "תפארת לשון הקודש".

9. המכתב במלואו מופיע בסוף הספר (נספח מס' 10).

"תהליך השתלשלות תהליך התרוקנות התורה - מזמן אשר אני בו עד ראיה - מהמקור היחידי והאחרון פה העירה 'אור תורה'". וכך הוא הולך ומפרט כיצד מאז שבא לתוניסיה, שעות לימודי הקודש הלכו והתמעטו לעומת לימודי הצרפתית, עד שהתלמידים כמעט אינם יודעים לעיין, וכעת גם המעט שלמדו בעיון הוחלף בפרקי אבות. "כי היה התלמוד לקוץ מונד בעיני אחינו-שונאינו, ורוצים להחליפו בְּאַלְיָה חלקה, שאין בה לא אסור ולא מותר, לא קושיא ולא פירוק, פרקי אבות! ויפה אמר המקונן [בקינות לליל תשעה באב]: והתלמוד כמו גלמוד מי יבונן?". יש לציין כי מכתב זה עשה פירות, ותוך ימים אחדים תוקן הדבר[10].

תמונת רבנו יחד עם רבי יהושע אלמליח, רבי דוד בן בארון, עו"ד שארל חדאד, בבית הכנסת 'כהן לחמר'

הרע במיעוטו

למרות נחישותו של רבנו בענין עירוב לימודי קודש בחול, ועמידתו האיתנה על משמר הקודש, הבין שבעת שאין עדיין מסגרות תורניות לגמרי, אז מקומות שמלמדים בערבוביה נחשבים כהרע במיעוטו, אולם התמיד לטעון כי אמנם

10. המכתב במלואו מופיע בסוף הספר (נספח מס' 10).

הבחור חיים ויקטור נטף ז"ל, מתלמידי רבנו בישיבת חברת התלמוד, שנרצח על קידוש ה' במלחמת העולם השניה

במסגרת זו ישארו הלומדים כיהודים טובים אך לא שייך שיצמחו מכך גדולי תורה.

בראשית דרכו, כאשר כיהן כראש ישיבת 'חברת התלמוד', ראה שהנהלת הישיבה משלבת לימודי צרפתית בתכנית הלימודים בישיבה. חכך בדעתו כיצד ינהג, אם יש להתעקש על כך עד הסוף, או שעדיף לתפוס הרע במיעוטו, על כן הריץ מכתב לרבו מרן הגאון **רבי רחמים חי חויתה הכהן** זצ"ל, ובו נועץ בו כדת מה לעשות.

הגאון רבי רחמים חי חויתה הכהן בצעירותו

כמענה לספקו זה, הנחה אותו רבי חויתה כך: "...ועל כל פנים זה יורה שרצון המנהלים האמיתי הוא ללמוד [צרפתית], ואם כן אין לו לכת"ר נר"ו להתנגד לדעתם, וכשם שמצוה [לומר דבר הנשמע] וכו'. ואנכי דן אותם לכף זכות בזה, כי בעוה"ר רבו המתפרצים ופוערים פיהם על הרבנים היושבי[ם] על מדין כעת, שהם מבני הדור הישן, ולא ידעו כתב ולשון וכו' וכו'. ומטעם זה רצו להביא ראש הרבנים מצרפת, ובדוחק ובקושי גדול נצחו על פי [הכרעת] הרוב, ומי יודע מה יהיה באחרית הזעם, כי בכל דור ודור הפרוץ מרובה על העומד. וע"כ יותר ראוי ללמדם ספר וכתב ולשון, למען יהיה להם כסות עינים, שגם הרבנים שלנו הם משכילים ברוח העת ובעלי מדע, ולמה לנו להביא רבנים מבחוץ. ואם האמת שזוהי כוונתם, בודאי יפה עשו ועושים, כי לפעמים ביטולה של תורה זהו קיומה. כי אם ב"מ תגבר יד המתקוממים ח"ו להביא וכו', אחריתה מי ישורנה, וכמה כרכים באלג'יר בעוה"ר, נחרבו מן התורה[11] ומן היהדות

11. וראיתי כתוב שאלג'יריה נכנסה תחת חסות צרפת בשנת 1830 למספרם (התק"ץ) ותוניסיה בשנת 1881 (תרמ"א,

כמעט, בעבור כי הביאו רבנים מצרפת, ואין להאריך בזה. וה' יתברך יקנא לעמו ולתורתו, אכי"ר".

להוריד את הכובע

אין ספק שדבריו של רבי חויתה התייחסו רק לגבי תונס בלבד בה כבר התפשטו לימודי הצרפתית, והרי זה כדבר שאינו נשמע, אך בג'רבא, שהיתה נקייה מזה, לחם רבי חויתה עצמו בכל עוז לבל יחדרו לימודי הצרפתית.

ולא היה זה פשוט כלל וכלל, מאחר שהארגונים המתקצבים את המוסדות הערימו קשיים רבים. באחת המשוכות הללו, היה לו רבנו תלמידו לעזר רב בעמידה תקיפה ואיתנה על שמירת לימוד התורה בטהרתה, וזה היה דבר המעשה:

מעטפה מאורכת ועבה הגיעה אל ביתו של רבו של רבנו - הגאון רבי חויתה שכיהן כרבה הראשי של ג'רבא. על המעטפה התנוסס באותיות אנגליות סמל מוסד הג'וינט שפעל לצורך סיוע הומניטארי ליהודי העולם.

רבי חויתה פתח את המעטפה בשביעות רצון. רגיל הוא לקבל המחאות מכובדות המסייעות ליהודי ג'רבא לחיות יותר ברווחה. אלא שהפעם, משקרא את המכתב, פניו הביעו כאב עצור! רבי חויתה לא השתהה, הוא נטל מיד את קולמוסו ופנה לכתוב תגובה חריפה לנשלח.

על מי יצא הקצף, ועל מה חרי האף הגדול הזה?

התברר, כי לפני כן פנו נציגי חברת הג'וינט בתונס לרבי חויתה בהצעות תמיכה מפתות ביותר עבור מוסדות התורה בג'רבא, בתנאי שיסכים לעריכת שינויים בתכני הלימודים ובסדרי הלימוד התורני באי התורה. הדבר חרה מאוד לרבי חויתה. בעיניו הצופות למרחוק הוא הבין כי רפורמה שכזו תוביל להתפשטות ההשכלה הכללית

וסימניך אמר"ת ה' צרופה, רמז לצרפת) ומרוקו בשנת 1912 (התרע"ב). וכל הקודם קודם לקלקלה... **נאמ"ן ס"ט.**

הזרה, ויצירת פתיחות בעולם התורה לקבלת שינויים שליליים בדרך ישראל סבא.

התשובה של נציגי מוסד הג'וינט בתונס לתגובתו החריפה של רבי חויתה היתה קצרה וקרירה: "עקב התנגדותכם לתנאים החדשים, הסיוע והתמיכה נפסקים בשלב זה עד להודעה חדשה!". רבי חויתה לא התייאש, והחליט בנחישות כי הוא לא ינוח ולא ישקוט עד אשר ישוב הג'וינט לשלוח את הסיוע שהיה נחוץ כל כך ליהודי ג'רבא.

מה עשה? הציף במכתבים רבים את משרדי המזכירות של הג'וינט באמריקה, בשוויץ ובאנגליה, כשהוא מעלה תמיהה פשוטה: על מה ולמה נציגיהם הפסיקו את העזרה הנשלחת דרכם. בעטו השנון היטיב רבי חויתה לתאר את העזות והחוצפה של הנציגים המבקשים להתערב בתכניות לימוד מקודשות מימים ימימה. הוא גם הדגיש את חשיבות הסיוע, ואופיו ההומניטארי בעיני העולם, וציין שלא כדאי שבגלל דבר כזה תהיה ירידה בדעת הקהל העולמית החיובית כלפי הג'וינט...

הדברים שנכתבו בסגנון חד ומשכנע, לא רק שפעלו את פעולתם, אלא גם גרמו למבוכה רבה בין נציגי הג'וינט בתונס לבין ראשי הארגון, אשר שלחו מיד הוראה חד משמעית להמשיך באופן מיידי את התקצוב מבלי שום תנאי.

נציגי החברה בתונס נבהלו מהתגובה החריפה, ומיהרו לקבוע פגישה עם רבי חויתה שהתארח באותם ימים בעיר הבירה לדרוש ברופאים וברפואות. הם בקשו להתנצל ולנסות בכל זאת להסביר לו את רצונם בשינויים בתכנית הלימודים, ולבקש ממנו שלא ירעיש עליהם עוד את העולם.

הפגישה נקבעה לשעה 8:00 בבוקר. בבוקרו של אותו יום לאחר תפלת שחרית, מיהר רבי חויתה לשלוח את מארחו אל בית הכנסת בו מתפלל רבנו כדי לקוראו אליו תיכף ומיד לאחר התפלה.

כשמוע רבנו כי רבו מבקש לקרוא לו, נבעת ונפחד, חשש שמא אירע דבר מה

לרבו, אך השליח הרגיעו כי מדובר בענין ציבורי בלבד.

כשנכנס לחדרו של רבי חויתה, שאלו רבו בשלומו ואחר גולל בפניו את השתלשלות העניינים בפרשת הג'וינט, וסיים: "הבוקר בשעה 8:00 יגיעו נציגי הארגון לפגישה מחודשת עמי וליבון הדברים, אך מאחר ואיני חש בטוב, ואין בי הכוחות לעמוד כארי ולהתייצב בתוקף, מבקש אני אותך כי תואיל לייצג אותי...".

רבנו קיבל את הדברים, ובשעה המיועדת עמד מוכן ללא פחד, לפגישה אשר מנסה לפגוע באושיות החינוך והתורה בג'רבא. נציגי הארגון נכנסו אל הבית בצעד גאה ומתנשא. הגאון רבי חויתה שוכב היה על מטתו במרכז החדר כשהוא מסובל ביסורים, ולצדו עמד רבנו כשמבט ישיר וחודר בעיניו. הנציגים הביטו בו בתמיהה, כאומרים, מי הזמינך לפגישה זו?! רבנו שהבין את פשר מבטם, היטיב לענות: "הרב שאתם הזמנתם עצמכם אליו, בקשני להיות נוכח כאן!".

נציגי הג'וינט בחרו שלא להגיב, ופתחו מיד בתלונה על הגאון מדוע "הרעיש עולמות" והבאיש את ריחם בעיני הממונים עליהם. הגאון רבי חויתה לא נרתע, הנהן בראשו, פנה אל רבנו ופקד בשתי מלים: "ענה להם!".

מול הדוברים, הציב רבנו את העובדות בתעוזה ואומץ, בעברית צחה ושוטפת, ובתשובות קולעות וחריפות שהותירו את אנשי הג'וינט המשכילים פעורי פה. הדברים עשו עליהם רושם כביר, ועל אתר ביטלו את ההתנגדות לתמיכה.

אחר שיצאו, לחץ רבי חויתה בחום את ידו של רבנו ואמר: "תנוח דעתך שהנחת דעתי, ומצאתי איש כלבבי שהביע את מחשבות לבי חוצה"...

למרות המאבקים הנחושים שניהל רבנו כנגדם, שלא בפניו הם העריצו את עוז רוחו, ושנים לאחר מכן, כשייסד רבנו את ישיבת "כסא רחמים" ללא כל עזרה חיצונית מאף גורם, הביעו אותם מתנגדים את הערכתם לאיש הענק הזה באומרם: "**בפני הרב מאזוז, יש להוריד את הכובע!**".

עונשו של מסית

כאמור, קנאי גדול היה רבנו נגד אלו שהסיתו בני ישיבה לערב לימודי חול בלימודי הקודש. בהקשר זה, אירע סיפור מצמרר סמוך לחג הפסח התשכ"ג:

תלמידו רבי **אליהו ענקרי** הי"ו, שכזכור עזב את לימודיו האקדמאים לטובת ספסלי הישיבה, נפגש עם משכיל אחד, ששנה ופירש. תוך כדי שיחה התגרה בו האחרון: "מדוע הפסקת את למודי החול והלכת ללמוד בישיבה, לא חבל על עתידך וכשרונותיך, הרי יכולת להיות מהנדס מצליח...".

משפנה הימנו, הלך התלמיד אצל רבו ושח לו את הדברים. פניו של רבנו התכרכמו והוא הגיב: "לך אמור לו מה שאמרו בגמרא (מנחות צט:) [והובא בספר חק לישראל פרשת צו יום חמישי, **סמוך לחג הפסח**] 'מדת בשר ודם מסית את חברו מדרכי חיים לדרכי מיתה'!". אמר ולא יסף.

בנו **מרן ראש הישיבה** שליט"א שהיה נוכח במקום, סיפר לימים כי כאשר שמע זאת מפי אביו הקדוש, נזכר מיד במה שמובא בחק לישראל (פרשת בראשית יום שלישי) בשם מרגניתא דר' מאיר (והובא גם בראשית חכמה שער היראה פרק י"ב) "המטה את חברו מדרך טובה לדרך רעה, **מת בחצי ימיו**". "לא יכולתי לגרש מחשבה זו מלבי", מעיד ראש הישיבה. ואכן, לא עברו ימים מועטים, ואותו אדם קיפד את חייו 'בדרכי מיתה' - בתאונת דרכים בצרפת (ביום כ"ח בניסן התשכ"ג) כשהוא בסך הכל בן כ"ד שנים. תנצב"ה.

פך שמן טהור

ואם על הכלל לחם רבנו בכל כוחו, והתנגד בתוקף לעירוב חול עם קודש, הרי שבתוך ביתו הוסיף משמרת על משמרתו, ושמר על בניו מכל משמר שלפחות הם ישארו "פך שמן טהור". למרות השנים הרבות שעברו, הוא זכר שלפני שעבר מג'רבא לתונס, העלוהו לספר תורה, והפסוקים שנפלו בקריאתו היו: "השמר לך פן תכרות ברית ליושב הארץ אשר אתה בא עליה, פן יהיה למוקש בקרבך, כי את

מזבחותם תתוצון ואת מצבותם תשברון... אלוהי מסכה לא תעשה לך" (שמות ל"ד). לאחר מחשבה, הסיק כי זו אזהרה מן השמים שבבואו לתונס עליו לעמוד איתן ולשמור על הילדים שיוולדו לו לבל יקבלו את החינוך הקלוקל שניתן ליהודי הבירה, אשר כלל את לימודי הצרפתית.

אמנם הוא שלחם ללמוד בתלמוד תורה "אור תורה", שבו שובצו במערכת הלימודים מספר שעות שבועיות שבהן נלמדו לימודי צרפתית וערבית (כי אחרת התלמידים היו הולכים להירשם לבית ספר 'אליאנס'), אך לפני שהכניסם לשם התנה עם מנהל המוסד תנאי ראשוני, שבניו לא ילמדו את לימודי החול. והיה יחיד בכל עיר הבירה שנהג כך ולא התחשב בשום דעה.

בניו ידעו באופן ברור וחד משמעי כי צרפתית הם לא לומדים, ויהי מה! אביהם תמיד הדגיש להם: "שלחתי אתכם ללימודים - לשם לימוד תורה בלבד!". מדי יום, בתום שעות לימודי הקודש, שבו שלושת הילדים בני רבנו לביתם, ואחר ארוחת הצהריים, כבר ישבו סביב אביהם ללימוד רצוף עד הערב מתוך שקידה ואהבה עצומה לתורה הקדושה.

מסתפק במועט...

כדי להסתדר בחיים, סבר רבנו כי די שידעו כתב ולשון צרפתי בלבד, וגם זאת רק אחר שישקיעו את רוב שנות הבחרות בתורה. ואמנם, רק בגיל 15, לאחר שנוכח כי חדורה בבניו תורה ויראת ה', התיר להם ללמוד צרפתית מספר שעות בשבוע[12]. צוות הניהול של בית הספר יצא מגדרו בהתלהבות, כדי להעניק לאחים מאזוז למידה איכותית, מקוצרת ומהירה של השפה. מורה מיוחד הופקד על המלאכה, ולא חלפו חודשים רבים, והאחים מאזוז קלטו את הקריאה, הכתיבה ומעט הבנת הנקרא, ובכך הסתפק רבנו לעת עתה.

12. מעט ערבית איפשר להם ללמוד כבר כבני ארבע עשרה, אך צרפתית בזמן מאוחר יותר, באמרו שהלשון האירופית מושכת יותר. בנו, מרן ראש הישיבה שליט"א, סיפר שבאותה תקופה שלמד ערבית, רכש את ההבנה בערבית ספרותית, ובזכות זה, זכה ללמוד את פירוש המשניות להרמב"ם וספר "חובות הלבבות" בשפת המקור. במהלך השנים, הדבר סייע לו רבות לגלות שגיאות שנפלו בספרים על ידי תרגום מוטעה.

רבי שלום חדאד ז"ל

אף רבנו עצמו, למד קריאה וכתיבה צרפתית בגיל מאוחר, כשהיה בן עשרים ושבע (בשנת התרצ"ט). משך שלושה חודשים, שעה אחת ביום, למד אצל מורה פרטי בשם הנרי טיבי (מנהל בית חרושת לסוכר בתונס), ותוך פרק זמן קצר זה הצליח להשיג שליטה טובה בשפה. המורה שלימד אותו, העיד בהתפעלות כי מוחו החריף היה קולט במהירות וללא שגיאות את כללי הכתיב הצרפתיים. במהלך השנים הבאות, כשנסע רבנו מידי פעם לצרפת, למד בין לבין גם את הצרפתית המדוברת והבינה היטב. ואכן, כל דבר שֶׁשָּׂם לבו ודעתו עליו, קלט אותו במהירות.

רבי פינחס חדאד זצ"ל אביו של רבי שלום הנ"ל מחבר ספר "ויעמוד פנחס"

לעתים, הוצרכו בבית הדין לתרגם מסמכים מסוימים מצרפתית לעברית וכן להיפך, והיה רבנו מסייע למזכיר בית הדין **רבי שלום חדאד** ז"ל בתרגום מושלם, תמציתי וקולע. והיה עומד עליו ואומר לו: "תרגם כך ואל תתרגם כך" (שיהיה הלשון מכיל בדיוק את הרעיון המכוון בשפה המקורית). פעם ציין המזכיר את התפעלותו בפני הסובבים ואמר: "אילו למד הרב הגדול הזה אתנו, בבית הספר הממשלתי, היה 'מגרש' את כולנו משם"...

ויש לציין, שאפילו בג'רבא, מקור ההתנגדות לאליאנס ולצרפתית, לימדו הרבנים לתלמידים בכל יום ששי כתיבת אותיות בצרפתית ובערבית

בבית המדרש[13], כדי שידעו קרוא וכתוב בשפת המדינה, שמות רחובות, כתובת על מעטפות וכדומה. כמו כן לימדו יְדַע בסיסי בחשבון.

"וכי יהיו גנבים?!"

ולא נרתע רבנו לפרסם שיטתו ודעתו הישרה בכל זמן שהוצרך לכך. לא אחת היו לו שיחות עם ידידים, ש'ריחמו' על בניו ופנו אליו בסגנון של "תראה, היום העולם השתנה, אי אפשר לחיות בלי לדעת צרפתית...". הרחיק לכת נשיא הקהילה שפעם אמר לו בלגלוג: "אם בניך לא ילמדו צרפתית היום, איך יתפרנסו מחר?! **וכי יהיו גנבים?!**". רבנו לא נאלץ לחשוב ולו לרגע כשפלט בחַדּוּת מהולה בעוקצניות: "אל דאגה! כשיגדלו בניַ, יֵדעו צרפתית, הרבה יותר ממה שיודעים בניך לימודי קודש...".

כאשר גדלו בניו, אשר ניחנו במוח חד ומהיר, פנו אליו גופים שונים בבקשה להוציא את בניו ללימודי חול, ולאפשר להם להשתלם במקצוע חפשי, כדי שיוכלו לנצל את הפוטנציאל המצוין שלהם וירכשו מקצוע טוב לעתיד.

אך רבנו לא שעה לדבריהם. הוא דחה אותם פעם אחר פעם. אהבת התורה העמוקה אשר פיעמה בלבו בכל עוז, גברה על כל חשקי העולם הזה!

המדד לאהבת ה' ותורתו

כל אדם שומר תורה ומצוות, מגדיר עצמו כאוהב תורה ולומדיה, גם אם הוא עצמו אינו זוכה להסתופף בחצרות בית ה' ולהשקיע את רוב יומו בלימוד התורה. אולם כיצד ניתן לבחון האם באמת ובתמים אוהב תורה הוא, או שמדובר במס שפתיים?

רבנו רגיל היה לומר כי ההוכחה החותכת לכך היא אם בלבו חפץ האב לראות

13. וע"ז נשאלה השאלה בצעירותו של רבנו, האם מותר ללמוד לכתוב כתב לועזי וחשבונות בבית הכנסת, ורבנו שהיה אז בגיל שש עשרה בלבד, כתב על זה תשובה ושלחה להגר"ע הדאיה זצ"ל. וכפי שנספר בהמשך הספר.

את בניו אחריו עוסקים בתורה, או שהיה מעדיף לראותם עוסקים בחיי שעה. גם אם האב עצמו עוסק בתורה, לעתים הדבר נעשה רק מהרגל ולא מאהבה. אולם כאשר מחנך גם את בניו בדרכי התורה, הוברר למפרע כי הינו אוהב את ה' ותורתו.

וסמך מצא לדבריו בפסוק: "ואהבת את ה' אלוקיך" (דברים ו, ה) - מתי באה לידי ביטוי אהבת ה' שלך? כאשר "ושננתם לבניך"!

ובדרוש שכתב על פרשת בא, נשא על כך משל קולע, וזה לשונו: "ונקדים ציור קטן כאשר נראה איש אשר יעשן תמיד טוטון [טבק], והמקטרת לא תמוש מפיו, או כי שותה יין ושכר למכביר, וברצוננו לדעת אם הוא עושה ככה בעבור אהבתו מאד לטוטון או ליין ושכר ואינו חושב בו נזק, או כי יודע כי נזק רב כרוך אחריו, רק מחמת ההרגל לא יוכל לעזוב הרגלו, הנה תיכף נוכל להביאו בכור הבחינה מהנהגתו עם בנו, כי אם נראה שגם בנו מרגילו לעשן וקונה לו את כל מכשירי העשן, אות היא לעולם כי מאהבתו את הקטרת יעשן הוא תמיד. ועל כן מאהבתו לבנו חפץ שגם בנו יתענג ויורגל בדבר טוב כזה. אולם אם נראה כי בעת שיראה בנו מנסה את העשן, גוער בו בנזיפה ויקרענו מידו לגזרים, ויוכיחו כי יזיק לבריאות, אות היא כי הוא אינו מעשן רק מחמת ההרגל. והיה אם ישאל הבן את אביו מדוע תעשן אתה אבי? יענה: הלואי אם לא הייתי מעשן, אך מה אעשה, כבר הורגלתי בכך ולא אוכל לעזוב, אבל אתה בני מאהבתי לך אין רצוני שתתרגל בדבר המזיק.

"כן הוא הדבר ממש בתורתנו הקדושה, ישנם אנשים שאוהבים את ה' באמת ולומדים תורה, בעבור כי יודעים את חין ערכה כי יקרה היא מפנינים, וישנם אנשים שמתפללים ג' פעמים בכל יום בצבור ושומרים מצוות ה' ולומדים גם גמרא בכל יום בקביעות, והכל רק מחמת ההרגל כי אביו היה ירא את ה' באמת והרגילו ללכת בדרכי ה' וללמוד בכל יום, אך הוא לעצמו התורה אינה חשובה בעיניו כלום. והנה בוחן לבות וכליות ה', ובמה נדע אפוא להבדיל בין אנשים כאלה, כי בלי ספק כאשר נשאל איש יהודי האם תאהב את ה' אלקיך? לו יהא היותר שפל יענה לך ודאי, וכי מי הוא שאינו אוהב את ה'? על כן תתן לנו תורתנו הקדושה אות אמת להכיר את אהבתו לה' אם באמת או לא, ותאמר "ואהבת את ה' אלהיך", והבחינה

היא "ושננתם לבניך", כי אם תשנן גם לבניך ותרגילם כי ילמדו גם הם וילכו בדרך ה', אות היא כי אהבתך אותו שלמה בלבבך, אולם אם רואים אנחנו כי עושה לבניו ההיפך מהנהגת עצמו ועוזבם באין תורה ומוסר ויראת שמים, ודואג רק להכשירם ללמד למסחר ידם ולא יחשוב על רוחם ונשמתם, אות היא כי כל לימודו ויראתו את ה' הוא רק מחמת ההרגל".

עוד רגיל היה לומר בהקשר זה: "שני דברים חשובים מאוד לאדם - חינוך ילדיו ופרנסתו. בשני אלה מתחלק אני עם הקדוש ברוך הוא. את חינוך הבנים נוטל אני על אחריותי, מפני שהוא הטיל זאת עלי, ככתוב 'ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם' (דברים יא, ט), ואילו את השני אני מטיל עליו, כמו שנאמר 'השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך'" (תהלים נה, כג).

שליח משמים. הרב ניסן פינסון זצ"ל

ואכן, הקב"ה דאג לפרנסתו ופרנסת בניו בצורה מופלאה. כשהחל בנו הגדול **מרן ראש הישיבה** שליט"א ללמד בישיבת חב"ד, אמר רבנו לבניו: "כשלימדתי אתכם תורה לא חשבתי מהיכן תתפרנסו, רק סמכתי על הקב"ה. והנה, כשהגיע הזמן שבני עמד להינשא וזקוק לפרנסה, נתן ה' בלבו של חסיד חב"ד - הרה"ג **ר' ניסן פינסון** להגיע ממרחק, ולפתוח ישיבה במקום, כדי להביא לו פרנסה.

הרואה את הנולד

בשונה מבניו - לבנותיו התיר ללמוד בבית הספר (לבנות בלבד) את השפה הצרפתית, שכן כאמור אין איסור עקרוני בעצם הלימוד, אלא שחששו היה שמא לימוד שפות ימשוך את הבנים חלילה מלימוד התורה ללימודי חול כפי שהיה מצוי אז, אך לבנות שאינן חייבות בלימוד תורה (חוץ מההלכות השייכות להן),

התיר ללמוד בבית ספר יסודי לבנות הקרוב לבית. עם זאת, לאחר סיום לימודיהן בבית הספר היסודי, לא התיר להן להמשיך בלימודים במוסדות להשכלה גבוהה.

בתו של רבנו - הרבנית אביבה ברדא הי"ו, אשת הגאון **רבי יצחק ברדא** שליט"א, נזכרת כי בסיום לימודיה בכיתה ח', בקשה המורה שלה להנדסה לשוחח בדחיפות עם אביה - רבנו. "יש לכבודו בת מוכשרת" אמרה לאב "לדעתי, מתאים מאוד שהיא תלמד במוסד להשכלה גבוהה, וכשתגדל תשתלם בהנדסה ותהיה מהנדסת!". רבנו הודה בנימוס, אך לבתו אמר בנחישות: "בתי, את תלמדי תפירה!".

דאגה רבה היתה לו מפני השפעות חיצוניות. בכל עת מצוא שינן לבנותיו: "'כל כבודה בת מלך פנימה'. האשה יכולה לסייע בפרנסה רק במלאכה שהיא בתוך הבית, ותפירה עומדת בהגדרה זו". עוד טען: "כשהאם היהודיה משמשת כמהנדסת, איזו דוגמא חינוכית היא תהיה לילדיה?! והרי גם הם בבוא הזמן ירצו לחשוב על בניית קריירה במקום לימוד תורה!".

והסיבה המכרעת שבגינה לא הסכים ללימודי ההנדסה, כיון שלימודים ברמה גבוהה נלמדים באוניברסיטה, ואף בחלומות השחורים ביותר לא היה רבנו מסכים להכניס את בתו הצנועה ללימודים בתערובת...

ללמוד חקלאות (?!)

למרות התנגדותו הנחרצת של רבנו ללימודי חול, כאמור לא שלל לימוד לצורך פרנסה, כאשר זה נעשה לאחר הנישואין. באותם זמנים בתוניסיה לא היה מושג של כולל, ולא היה שייך ללמוד בלי לעבוד לפרנסת הבית. אפילו רבנו בעצמו עבד לפרנסתו בחלק מחייו, אם כשען או כסוכן ממשלתי למכירת זהב. והיה מציין לבניו שרבים מחכמי ג'רבא ותוניסיה נהנו מיגיע כפיהם ועסקו במלאכה לצורך פרנסתם, והשתדלו לא ליהנות מן הציבור; אם בגלל שחששו לדברי הרמב"ם האוסר להתפרנס מהתורה, או בכדי שיוכלו לנהוג נשיאותם ברמה, מאחר ואינם

מקבלים משכורת מהציבור[14].

וכך היה רצונו אף מבניו. כאשר לימדם תורה, לא חשב על כך שבעתיד יתפרנסו מהתורה, אלא לימדם לשמה בלבד, שכן בזמנו ירד ערך התורה ולמרבה הכאב לא היה ביקוש לכך.

רבים מחכמי ג'רבא ותוניסיה נהנו מיגיע כפיהם. החו"ש רבי מקיקץ דוד סעדון זצ"ל עוסק במלאכת השענות לפרנסתו

כמו כן, דעתו היתה כי כאשר מקור הפרנסה מחוץ לבית, ובדרך כלל בתערובת עם גברים (כפי שהיה המצב בזמנו), אין ראוי שהאשה תצא לפרנס והבעל ילמד, כי "כל כבודה בת מלך פנימה".

לפיכך, חיפש להם מקור פרנסה, אך תר אחרי עבודה שתצטמצם למינימום זמן, כדי שישאר להם די זמן פנוי ללמוד תורה.

מנהג היה לו לרבנו בסוף ימיו, לנסוע מדי שנה לאחר חג הפסח אל העיר "באג'ה" לצורך קצירת חיטים עבור מצה שמורה. באחת הפעמים, התלווה אליו בנו רבי צמח יבלח"א שהיה אז בגיל 16-17. מלאכת הקצירה נעשתה בשמירה הדוקה ובדקדקנות מופלגת, יחד עם איכר יהודי נכבד ועשיר ממשפחת 'עתאל'. בסיום המלאכה, העיף רבנו מבט לעבר מרחבי שדות החיטה הענקיים, ואמר: "מאוד

14. וראה מכתבו הארוך שכתב בזה לאדמו"ר מצישינוב בפרק "ההתפטרות".

הייתי רוצה להשאיר את בני אצלך לתקופת מה על מנת שילמד את מלאכת החקלאות, אך מאחר ואין לכם מנין יהודים בעיירה זו - לא שייך שיתפלל ביחיד".

הבן לא האמין למשמע אזניו. תחושת עלבון אפפה אותו. לאחר שנפרדו לשלום מהחקלאי, השפיל עיניו והביע את תמיהתו באזני אביו הקשוב: "האם לא מצא אבא מלאכה נקיה וקלה יותר עבורי כי אם מלאכת אדמה חולית ומגושמת, שהעובד בה זוכה בפי התורה לתואר הירוד 'איש האדמה'[15]?".

שער הכניסה לעיר באג'ה במערב תוניסיה, בה היתה קהילה יהודית של כאלף נפשות

שמע האב את פליאתו, חש בעלבון בנו, והחליט להורות לו את ההשקפה האמיתית על החיים: "בני היקר! מטרת היהודי בעולם הזה היא לעשות רצון ה', לקיים מצוות וללמוד תורה. אך היות ואנו מורכבים גם מהגוף הגשמי, ונגזר על האדם לאכול לחם בזיעת אפו, זקוקים אנו לעבוד לפרנסת הבית. עם זאת,

15. בראשית (ט, כ): "ויחל נח איש האדמה". וחז"ל דרשו ע"ז (מדרש רבה לו, ג) "ויחל, שעשה עצמו חולין".

כיהודים יראי ה', שומה עלינו לחפש עבודה שיש בה מינימום ביטול תורה, והיא מלאכה שמשך פעילותה קצר ושכרה מספיק כדי להתפרנס בכבוד.

"עקבתי בימים האחרונים אחר החקלאי שלנו", המשיך רבנו, "שאלתי שאלות, התעניינתי והגעתי למסקנא כי אין עבודה מתאימה ליהודי הלומד תורה יותר מאשר מלאכת החקלאות! וזאת מאחר שמשך הזריעה והקצירה בשנה הוא בסך הכל כמה שבועות, וביתר ימות השנה יכול החקלאי לשבת רגוע ומאושר וללמוד תורה בנעימות. לכן חשבתי כי כדאי הדבר שתלמד גם אתה דווקא מלאכה זאת!

"בבוא היום, כשיזכנו ה' לעלות לארצנו הקדושה, נתיישב באחד המושבים, ואז תהיה לך עבודה רק מספר שבועות בשנה, וכל שאר השנה תהיה קודש ללימוד תורה" סיים רבנו.

הבן הקשיב לדברים, אך עדיין לא בא על סיפוקו. "אבל אבא", הקשה בפקחות, "וכי כל החקלאים יושבים רוב ימות השנה בטלים?". ענהו רבנו: "רוב החקלאים הם בגדר "אוהב כסף לא ישבע כסף", ולבד מהתבואה, הם זורעים בכל עונה פירות וירקות המתאימים לאותה עת, נוטעים אילנות אחרים, מתרחבים ומתפתחים. אך אנו, לומדי התורה, מטרתנו היא רק התורה ואין בלתה, אלא שצריכים להתפרנס, ולצורך כך, דיינו לזרוע חיטה אשר תפוקתה תספיק לנו לכל השנה. אצלנו העבודה היא רק האמצעי כדי להגיע למטרה הנעלה!".

לבסוף, לא נזקק רבנו לכל זה. בנו **מרן ראש הישיבה** שליט"א שימש כר"מ בישיבת חב"ד, ואת בנו רבי צמח, מינה כר"מ בישיבת "כסא רחמים", והיה משלם לו משכורת בסך 60 דינר, למרות שלעצמו הוא לא נטל מהישיבה אפילו פרוטה אחת (!) כמשכורת.

"פעם שאלתיו" מספר בנו רבי **צמח מאזוז** שליט"א "אבא! אתה חי בדוחק בפנסיה זעומה של 30 דינר, מפני שאינך רוצה ליהנות מהתורה, ולמה אני אהנה מהתורה ואקבל משכורת? עננו בנועם לשונו: "יש חסידות ויש הלכה! אני סוף

סוף יכול לחיות מהפנסיה, לך גם את זה אין, וכדי להתקיים עליך לעבוד בחוץ. וכיום, אדם בגיל צעיר שיוצא לעבוד בחוץ, עלול לאבד הרבה מיראת השמים שלו. ומאידך אין אדם שאינו זקוק לפרנסה, על כן לא שייך להחמיר ולא להתפרנס מן התורה, שזו מדת חסידות (שכן רבים מהפוסקים מתירים זאת), ולהפסיד את העיקר!".

אם אין תיישים - גדיים למה?

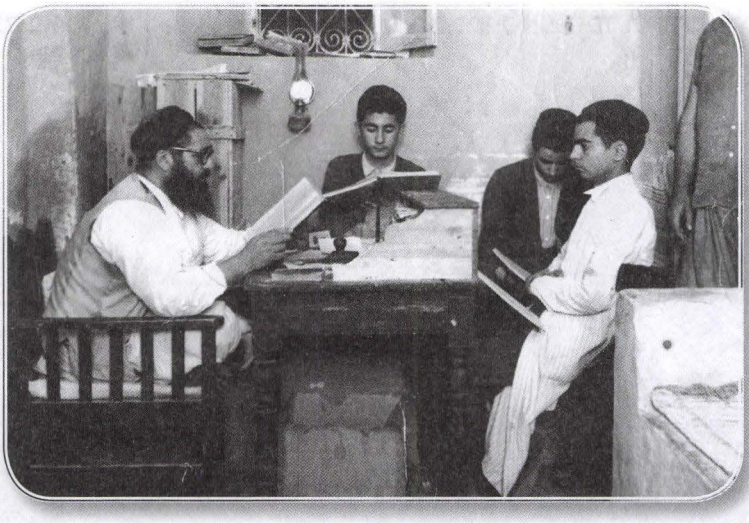
ואכן, תמיד המליץ רבנו על עבודה תורנית, במיוחד לאלו שהצליחו בלימודם, וניכר היה כי לגדולות נועדו. רגיל היה לומר את אמרת חז"ל בתמיה - "אם אין תיישים - גדיים למה?!", דהיינו אם לא נשתדל באלו שכבר למדו שימשיכו בלמודם, אז בשביל מה אנו טורחים על הגדיים ח"ו?!

עמיתו בתורה הגאון **רבי רפאל כדיר צבאן** זצ"ל, לא שפר עליו גורלו. אחר שסיים חוק לימודיו לפני רבו הגדול רבי חויתה ונשא אשה, הוטל עליו עול פרנסת הבית, ונאלץ לעזוב את ספסל הלימודים, ולצאת להסתחר בשוק.

רבנו שהיה החברותא שלו בימי לימודיהם אצל רבי חויתה, שמע על כך ונחרד. מיד הריץ מכתב כואב לרבם המשותף - רבי חויתה, וכה כתב לו: "אם אמרו רבותינו ז"ל "אם אין גדיים אין תיישים", אנו נאמר בהיפך "אם אין תיישים, גדיים למה?!", שאם לא נשתדל באלו שכבר למדו להמשיך בלימודם, אז בשביל מה אנו טורחים על הגדיים חס ושלום?!"...

ואכן אזר רבי חויתה כגבר חלציו, ולא נח ולא שקט, עד אשר החזיר את תלמידו החביב רבי כדיר לבית המדרש לכהן כר"מ בישיבה, ודאג לו למשכורת מדי חודש בחודשו. לימים התברר כי משכורת זו קובצה משלשה נדיבים, שליש מכיסו הפרטי של **רבי חויתה**, שליש מאת **רבי חיים חורי**, ושליש מהנדיב **רבי שלמה חורי**[16].

16. ספר "אשכבתיה דרבי" (דרוש ד') ואב הרחמים (עמ' 264).

הגאון רבי רפאל כדיר צבאן זצ"ל בצעירותו מלמד תלמידים בעיר מדנין

בכל דרכיך דעהו

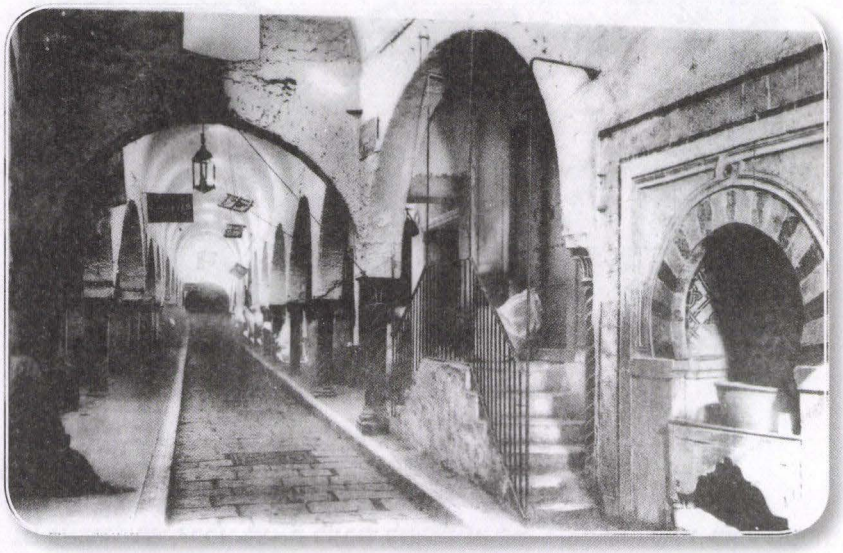
גם כאשר הוצרך רבנו לצאת לעבוד לפרנסתו, תמיד שם מול עיניו, שכל מטרתו אינה לצבירת ממון אלא כדי שיוכל ללמוד תורה. מספר אחד הבנים הי"ו: "היה זה ביום חלוקת הזהב (כאשר היה רבנו עובד במכירת הזהב לצורפים בעלי זכויות). 'קיבלתי הודעה', סיפר לי אבא, 'כי היום הגיע הזהב, ובלי נדר אלך בשעות אחר הצהריים למכור את הזהב בשוק הצורפים'.

"מהיכרותי הקרובה עם אבא, יודע אני כי מדקדק הוא בלשונו, ולכן התעוררה אצלי שאלה: 'אבא, מדוע אמרת 'בלי נדר'?! הרי רק על דבר מצוה יש להזהר ולומר בלי נדר, כדי שאם לא יצליח לעמוד בדבריו, לא יכשל בעוון נדרים... ואבא הרי הולך להרויח כסף! מה ענין "בלי נדר" לכאן?'.

"אבא הביט בי בחיבה, וענה תשובה המגלמת מסר חשוב בתוכה: 'הרמב"ם בהלכות דעות (פרק ג' הלכה ג') מסביר על הפסוק "בכל דרכיך דעהו", כי אדם צריך להרגיש את ה' **ולדעת** אותו בכל רגע ורגע. לכן גם כשאני הולך לעבודה, מטרתי אינה לצבור ממון, אלא שאוכל לחיות כדי לעסוק בתורה ולקיים מצוותיה.

ולכן גם כאשר אני בעבודה, מחשיב לי ה' אותה כמו שאני לומד ומחדש. ולפיכך, מקפיד אני לומר גם בזה 'בלי נדר'...'".

שוק הבדים בתונס

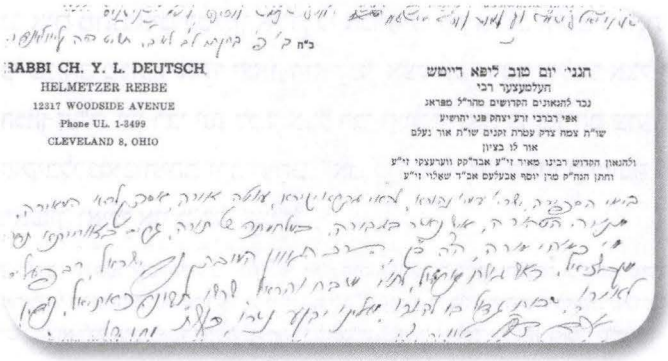

פרק י"ב

אביר המעיינים

גאון העיון

מפורסם היה רבנו בעיונו הזך ובדרך חשיבתו המדויקת למופת, עד שכבר בצעירותו כשהתגורר בג'רבא עיר המעיינים, ידעו להצביע עליו לשבח כמי שעיונו זך ונקי משבושים[1]. רבני אשכנז שפלפלו עמו בדברי תורה בכתב ובעל פה, התפעלו מיושר עיונו וחתירתו לאמת. האדמו"ר **רבי חנניה יום טוב ליפא דייטש** זצ"ל (מח"ס טהרת יו"ט), כתב אליו במכתבו מיום י"ז באייר התשי"ט (נדפס בשו"ת איש מצליח כרך ג' חאו"ח סוף סימן י"ג): "בימי הספירה שריא עמיה נהורא, להאי גברא יקירא, עוטה אורה... מנורה הטהורה, איש הנאזר בגבורה, במלחמתה של תורה, גריס באורייתא תדירא, מי כמוהו מורה, הרב המובהק, נר ישראל, רב פעלים מקבציאל, ראש גולת אריאל... מזבח והראל, שרשו תבונה כאתיאל...",

הגני יום טוב ליפא דייטש
העלמעצער רבי
נכד להגאונים הקדושים מהר"ל מפראג
אפי רבדבי זרע יצחק פני יהרשיע
שו"ת צמח צדק שמרת זקנים שו"ת אור נעלם
אור לו בציון
ולהגאון הקדוש רבינו מאיר זי"ע אבד"ק וועריעצקי זי"ע
וחתן הגה"ק מרן יוסף אבעלעם אב"ד שאלוי זי"ע

RABBI CH. Y. L. DEUTSCH
HELMETZER REBBE
12317 WOODSIDE AVENUE
Phone UL. 1-8499
CLEVELAND 8, OHIO

מכתב שכתב האדמו"ר רבי חנניה יום טוב ליפא דייטש זצ"ל לרבנו

1. מעדות הרב בן ציון חדאד ז"ל [נלב"ע בבאר-שבע].

וחותם "עבדו ותלמידו הדשתה"ק [הדורש שלום תורתו הקדושה] בנשיקת כפיו הקדושים". כן, רבנים מירושלים כתבו אליו: "ותמהנו מאד על סדר הלימוד הנבון".

מילדותו, חיבב הרבה לחפש ולהעמיק בחידושי הראשונים, והיה בקי בלשונותיהם, עד שהיה אומר לבניו "אם תקראו לפני לשון של אחד הראשונים, אומַר לכם מי בעל דברים"[2].

כשבנו **מרן ראש הישיבה** שליט"א מבקש להגדירו הוא כותב[3]: "כשרונות נפלאים היו לו שלא עזבוהו עד יום פטירתו: שכל צלול, תפיסה מהירה, דייקנות והתמדה רבה". עוד הוא מספר על קלות עיונו: "ראיתי שהיה עובר בסקירה אחת על תשובות מהריב"ל ומהרשד"ם ומהרש"ך וכו' בעניינים עמוקים בדיני ממונות. וכשישב אל השלחן לארוחת צהרים או ארוחת ערב, עד שהיו מכינים לו את האוכל עובר על ספרי שו"ת כעשרה דפים בקלות נמרצת".

בשולי הדברים נספר, כי בישיבת "כסא רחמים" בבני ברק, מקום מושבם של תלמידי תלמידיו של רבנו - הממשיכים בשיטתו וצועדים לאורו - בכל פעם שהתעורר ויכוח בהבנת הסוגיא בין מרן ראש הישיבה הגאון **רבנו מאיר מאזוז** שליט"א, לבין תלמידיו, היה מורה להם ראש הישיבה ללכת אל הגאון הצדיק **רבי ינון חורי** זצ"ל שכיהן באותה תקופה כר"מ בישיבה, ולראות כיצד הבין הוא את הסוגיא. וכמעט תמיד נמצאו שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד. כי אמת יש רק אחת. והסביר זאת מרן ראש הישיבה, כי שניהם ממקור אחד יצאו. הוא למד אצל אביו רבנו שלמד אצל **רבי רחמים חי חויתה הכהן** זצ"ל, וכן רבי ינון למד אצל רבי חויתה, ואם כן שניהם צועדים באותה דרך כפי שקיבלו מאבותיהם ורבותיהם. "אם כי" סייג מרן ראש הישיבה "רבי ינון למד מ'כלי ראשון' ואילו אני מ'כלי שני'"[4].

---

2. ויש בידינו ספר שם הגדולים להחיד"א, מלא הגהות והערות בכתב יד אבא, ובסופו רשימה מפורטת מכי"ק בבחרותו מחידושי הראשונים שנדפסו על כל מסכתא בש"ס. [ועוד הרבה מחידושי הראשונים נדפסו בימינו על הש"ס, וכמעט יש למצוא לכל אחד ואחד שיטה שלמה בכל הש"ס, ובא זה ומלמד על זה]. **נאמ"ן ס"ט.**

3. במאמר "הרב ותלמידו" (נדפס בספר "דרכי העיון").

4. כך הובא בספר "שמש ינון" (עמוד 401) ו"אב הרחמים" (עמ' 215).

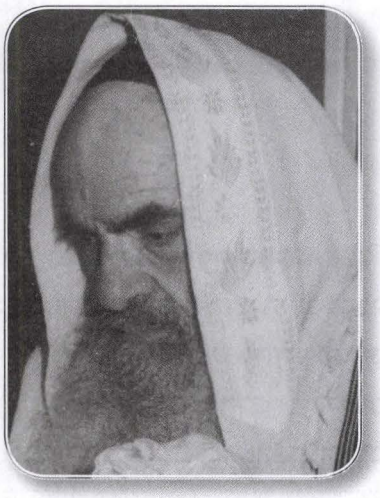

'מפתח' לכל הלימודים

את לימוד העיון, ראה רבנו כלימוד ראשון במעלה המשמש 'מפתח' לכל הלימודים. "כי חכמת העיון" הוא כותב "היא כלי האמנות אשר בה יוציא האומן כלי למעשהו כלים מכלים שונים, אם בפשט אם בדרש בכל דבר ודבר. ואם האומן אין לו הכלים של האמנות, ודאי שאף אם יהיה אומן גדול לא יוכל עשות מאומה"[5]. ובשם סבו **רבי רחמים מאזוז** זצ"ל נהג לומר: "ללמד לבניי את כל התורה אין ביכולת אדם, אבל מעניק אני להם את 'מפתח העיון',

ממקור אחד יצאו. הגאון רבי רחמים חי חויתה הכהן זצ"ל

מכלי ראשון. הגאון רבי ינון חורי זצ"ל

מרן ראש הישיבה שליט"א

5. שו"ת "איש מצליח" (כרך ד' חלק א"ח סימן ד' עמ' י"ח בד"ה והנה דע).

ובכח ההבנה העצמית ישכילו להבין וללמוד את התורה".

ושני סוגי עיון יש לפי דברי רבנו, כפי שהיטיב להגדירם בספרו הגדול שו"ת "איש מצליח" (כרך ד' חלק א"ח סימן ד' עמ' י"ח בד"ה והנה דע). הסוג הראשון הוא "**העיון הפשוט** הצריך להבנת הדברים שלא יטעה וישתבש בהבנת הדברים עצמם", ואילו הסוג השני הוא "**חכמת הפלפול** הצריך ליישוב הקושיות שיש בהלכה ההיא, אם בדרך פלפול פשטי כדרך רוב חכמי הספרדים, אם בדרך החידוד כדרך רוב ספרי חכמי האשכנזים, כמו הצל"ח והרב אור חדש וכיוצא, שלבם פתוח כפתחו של אלף אולם. ומלא רעיונות ומחשבות ומרכיבים הדברים זה בזה וקושרים נימא בנימא עד שבונים מגדלים פורחים באויר ומרקדים על החבל וכידוע"[6].

ספר

דרך ישרה

BOUAZ HADDAD DJERBA (Tunisie)

שער הספר "דרך ישרה"

בהקדמה שכתב רבנו לספר "דרך ישרה" של תלמידו **רבי יוסף שמעוני** זצ"ל[7], מגדיר רבנו את העיון שהוא כולל "ידיעת עיון הגמרא ומפרשיה הדק היטב להבין בצדק ובקלות ולהגיד בעל פה בלי כשלון ובלא גמגום. וידיו רב לו לחדש עליהם אמרים אמת ודברי יושר ולסדרם בכתב ולשון קב ונקי, גם כשיהיו הדברים ארוכים ומסובכים, יודע הוא לנפותם ולסלתם. ואחריהם, ידיעת דרכי ההוראה והפוסקים

6. בספר "וסמך ידו" (עמ' ל') להגאון רבי מיכאל סגרון שליט"א העיר כי אם נשים לב, הקפיד רבנו לכנות את הסוג הראשון "העיון הפשוט", ואילו לסוג השני לא קרא עיון כלל אלא חכמת הפלפול. וזאת משום שאין זה עיון ממש אלא ישוב סתירות ודוחקים כיו"ב.

7. הובאה בסוף הספר (נספח מס' 9).

ובירור הלכה והספקות, בדברים ישרים ואמיתיים. ולסדרם גם כן בכתב ולשון בר וצח".

את חכמת העיון, המליץ ללמוד מדברי הפוסקים אשר היו אנשי הביניים בין תקופת הראשונים לאחרונים. וציין לדוגמא את שו"ת מהרלנ"ח (סימן צ'), שמבאר דברי התוספות בתחילת פרק המניח (בבא קמא דף כ"ז ע"א), בהסברה ישרה ובניתוח עמוק. עיין שם ויאורו עיניך.

עומק הפשט

וזכור לטוב רבנו, שעשה לתורת העיון שלא תשתכח מישראל. את הלימוד בישיבתו ביסס על שיטת העיון, ושיעוריו לתלמידים נמסרו בתכלית הדייקנות. במהלך השיעורים היה שואל ומדקדק הרבה בעומק הפשט[8], ומלמד את תלמידיו לעמוד על כל מלה בלשון רש"י, תוספות, מהרש"א והראשונים, ולחקור ולדרוש על לשונותיהם, ממה נשמרו, כיצד ביארו ומה מקורם, אם יש אופן אחר לבאר, ומדוע אם כן לא בחרו בו, עדי תצא הסוגיא ברורה ונהירה באופן מושלם[9].

גם תחילת לימודו של רבנו בילדותו היתה בדרך זו, לרשום בפנקסו מה כיוונו התוספות בתחלת כל קטע, אם להקשות, או לתרץ קושיא נעלמת, או להציע הקדמה לקושיא הבאה אח"כ, או לשלול פירוש מוטעה, או לפסוק הלכה.

דעתו לא היתה נוחה מהמתחילים ללמוד עם תלמידים גמרא בלי רש"י, וסבר כי מגיל רך כשמתחיל הנער ללמוד גמרא, עליו להתחנך על ברכי רש"י, תחילה לתרגם את המלים לשפת המדינה (זה בחו"ל שלא היו מדברים בלשון הקודש,

8. וסימניך: ר' מצליח מאזוז בגימטריא **פשטן**, ואם תכתוב **רבי** במילואה בגימטריא **אֲמִתִּי**. הרי פשטן אמיתי. **נאמ"ן ס"ט.**

9. וכן שמעתי מפי אמה"ג זצ"ל בשנת התשכ"א, שהיה מלמד את הבחור ר' יוסף יצחק פינסון הי"ו (אז בן י"א) יום יום בביתנו מסכת ביצה ע"פ שיטת העיון שלנו, ויום אחד אמר לו אבא: "דע כי הלשון בגמרא רש"י ותוספות מדויק ומצומצם עד מאד כחוט השערה, אין חסר ואין יתר. ואם תראה מלה חסרה או יתירה, זה מוכיח שלא הבנת נכון". וכל כך התפעל הבחור הנ"ל משיטת הלימוד והעיון, שאחר כמה חדשים שאל את אבא: "אם מותר לאשכנזי להיות ספרדי"... **נאמ"ן ס"ט.**

ובארץ ישראל לתרגם את המלים הארמיות לעברית), להבין עניינם ולפסק את המשפטים כהלכה, ולאט לאט יעלה מן הקל אל הכבד.

עם זאת, בעקבות ירידת הדורות, היה אומר "התלמוד מחכה לפירוש רש"י חדש, פירוש קצר וממצה, במקום שפירוש רש"י אינו מספיק לנו"[10].

מילי דמזדבנן בדינרי

שמחה גדולה מילאה את לבו כאשר זכה לחדש הגהה אמיתית וקולעת. מאידך, היה מבדיל בין הגהות לתיקוני טעויות, וכל שלא היה הכרח להגיה, לא קיבל הגהות יזומות שהן רק דרך הברקה וחריפות[11]. והיו הגהות שעמל זמן רב עד אשר מצא פתרונן. ופעם אחת בהגהה בספר "ויאמר יצחק" חידושי מסכת ברכות, עמד מספר ימים על וי"ו אחת, אם למוחקה או לכותבה, ולבסוף הכריע מה שהכריע[12]. כמה פעמים אמר לבנו **מרן ראש הישיבה** שליט"א: "על הגהה זו (בגליון הספר) ישבתי שעות רבות, והקורא לא יֵדע כמה טרחתי עליה".

תקופה מסוימת, היה רבנו מעיין בלילות עד שעה מאוחרת בספר "כנסת הגדולה" (חלק חושן משפט), והיה לו לאתגר לבדוק את ציוניו הרבים במקורם. ציונים אלו על

---

10. וכמ"ש בספר חסידים (סי' תתקפ"ד) שבזמן הזה שאין חכמה יתירה צריך לרב לפרש הכל. ע"ש. כדוגמא הביא לי בזמנו גמרא בפסחים (דף צ"ו ע"א) ומאן לימא לן דלאו שויסקי עבוד, יש להוסיף כאן מלה אחת: "ואכלום (רבנו חננאל, ערוך)". הרבה מקומות בש"ס ומפרשיו נשארו סתומים, כמה נקודות נשארו עמומות, שבחלקן התבהרו והתחוורו ע"י חכמים אחרונים, והנם מפוזרים זעיר פה זעיר שם בספריהם, וצריכה עבודת-כינוס גדולה בידי מומחים, לבאר את התלמוד כפשוטו **בעומק העיון הישר. נאמ"ן ס"ט.**

11. ובשו"ת הרא"ם הוצאת דרום "המושלמת והמשוכללת" (ירושלים תרח"ץ) לא הרגישו בכל זה ובלבלו את הכל בדפוס, ומי האיש החכם ויבן את זאת, ע"ש בסימן מ"ז (דף קכ"ב ע"ב שורה ל"א, ודף קכ"ד ע"ב שורה כ"ה, ודף קכ"ו ע"ב שורה כ'). וצריך להוסיף בדף קכ"ב ע"ב (שורה ל"א) את שש המלים הנ"ל, ולדלג עד דף קכ"ד ע"ב ולקרוא (משורה כ"ה והלאה) עד דף קכ"ו ע"ב (שורה כ') בתיבת והארושה, ושוב לחזור לדף קכ"ב ע"ב (שורה ל"ב) ולהשלים את המדולג. והבן. ושוב ראיתי בירחון "מוריה" (שבט התשל"ט, עמוד ע"ט - פ"א) שהרגישו בזה. ע"ש. **נאמ"ן ס"ט.**

12. ובשו"ת הרא"ם הוצאת דרום "המושלמת והמשוכללת" (ירושלים תרח"ץ) לא הרגישו בכל זה ובלבלו את הכל בדפוס, ומי האיש החכם ויבן את זאת, ע"ש בסימן מ"ז (דף קכ"ב ע"ב שורה ל"א, ודף קכ"ד ע"ב שורה כ"ה, ודף קכ"ו ע"ב שורה כ'). וצריך להוסיף בדף קכ"ב ע"ב (שורה ל"א) את שש המלים הנ"ל, ולדלג עד דף קכ"ד ע"ב ולקרוא (משורה כ"ה והלאה) עד דף קכ"ו ע"ב (שורה כ') בתיבת והארושה, ושוב לחזור לדף קכ"ב ע"ב (שורה ל"ב) ולהשלים את המדולג. והבן. ושוב ראיתי בירחון "מוריה" (שבט התשל"ט, עמוד ע"ט - פ"א) שהרגישו בזה. ע"ש. **נאמ"ן ס"ט.**

פי רוב מלאים היו בטעויות דפוס, והיה מגיה אותם על מכונם. בבקרים, היה מספר לבניו כשאור על פניו כי אמש מצא הגהות אמתיות, והיה קורא עליהן "מילי דמזדבנן בדינרי"[13].

כדוגמא למומחיותו בתיקון שגיאות, מספר בנו **מרן ראש הישיבה** שליט"א: "ביום כ"ה אב התשל"ח מצאתי הגהה נפלאה מכי"ק אמה"ג זצ"ל בשו"ת הרא"ם דפוס ישן (קושנטנדינא ש"ך) סימן מ"ו שנמצא שם דף ס"א, ואחריו דף ללא ציון, ואחריו דף ס"ב ס"ד וכו', והענין מדף ס"א והלאה אינו נמשך ומתקשר כלל וילאה הקורא למצוא הפתח. מה עשה אבא? הוסיף בשולי דף ס"א שש מלים "ובסיפא פטר בן שפחה ונכרית וטעם" פטורם וכו', וציין על הדף שאחריו ס"ג, ונמצא שהדפים הפוכים וצריך לקרוא כסדרן ס"א ס"ב ס"ג וכל הענין עולה יפה"[14].

"הכל צריכים למרי חיטייא"

גדול היה רבנו גם כ'סיני' וגם כ'עוקר הרים', והיו שתי מדות אלו תואמות ומשלימות זו את זו ככפתור ופרח.

בג'רבא עיר הולדתו, בחרו ללמוד גמרא רק בעיון, מאחר שהיו אמונים על לימוד יסודי עמוק ועיוני של הסוגיא על בוריה. אפילו יהודים, אשר עבדו למחייתם במשך שעות היום ורק בערב עסקו בתורה במסגרת 'ארבע אמות של הלכה', למדו בשיטה זו של לימוד יסודי ואיטי.

אולם, עם כל המעלה שבדבר, במבחן התוצאה נותרו בידם רק מעט מסכתות, ולמרות שהיו מעיינים עצומים, היו חסרים את הידע בש"ס הנצרך מאוד לכל לומד.

13. מלשון הגמ' ב"ק (דף פ"ט סע"א), ועיין ברכות (דף ס"ב ע"ב) בר קפרא הוה מזבין מילי בדינרי. **נאמ"ן ס"ט.**

14. ובשו"ת הרא"ם הוצאת דרום "המושלמת והמשוכללת" (ירושלים תרח"ץ) לא הרגישו בכל זה ובלבלו את הכל בדפוס, ומי האיש החכם ויבן את זאת, ע"ש בסימן מ"ז (דף קכ"ב ע"ב שורה ל"א, ודף קכ"ד ע"ב שורה כ"ה, ודף קכ"ו ע"ב שורה כ'). וצריך להוסיף בדף קכ"ב ע"ב (שורה ל"א) את שש המלים הנ"ל, ולדלג עד דף קכ"ד ע"ב ולקרוא (משורה כ"ה והלאה) עד דף קכ"ו ע"ב (שורה כ') בתיבת והארושה, ושוב לחזור לדף קכ"ב ע"ב (שורה ל"ב) ולהשלים את המדולג. והבן. ושוב ראיתי בירחון "מוריה" (שבט התשל"ט, עמוד ע"ט - פ"א) שהרגישו בזה. ע"ש. **נאמ"ן ס"ט.**

עובדה זו הביאה את רבנו לגבש דעה שונה. הוא המשיך כמובן לראות את לימוד העיון כלימוד ראשון במעלה, אך סבר כי בלימוד עצמי חובה גדולה גם לרכוש בקיאות במסכתות הש"ס. וכפי שאמרו חז"ל: "הכל צריכים למרי חיטייא" (ברכות ס"ד ע"א), ופירש רש"י: "למי שמקבץ תבואה למכור" (דהיינו למי שמקבץ שמועות).

ובאשר לחיסרון שיש בבקיאות, שאין מגיעים להבנה שלמה כמו בעיון, היה נוהג לומר לתלמידיו: "אפילו הבנתם רק שבעים אחוז או לפחות חמשים אחוז, גם זה טוב! בחזרה הבאה תבינו יותר. כך לפחות תדעו היכן דברו באותו ענין!". וזה על דרך מאמר הגמרא: "לעולם ליגרס איניש והדר ליסבר...", פירוש: לעולם ילמד אדם אף על פי שאינו מבין די הצורך, ואחר כך יתבונן (שבת ס"ג ע"א וכפרש"י שם).

גם בישיבה שהקים, מעבר ללימודים הקבועים בעיון בגמרא ובפוסקים, המליץ רבנו לתלמידיו לרכוש בקיאות בדפי גמרא ובטוש"ע ללא עיון מעמיק, רק לצורך רכישת ידע רחב וכללי. והיה מעודד את התלמידים לצבור עוד ועוד ידע, ו'לבלוע' עוד ועוד מסכתות! ואף את בניו הדריך כך, **ומרן ראש הישיבה** בבחרותו היה מתמלא (לצד לימוד העיון) במסכתות כשהוא גומע אותן עמוד אחרי עמוד (מתוך ש"ס בפורמט קטן מאוד שבכל עמוד נדפסו שלשה-ארבעה עמודי גמרא זה בצד זה).

ויודגש כי למרות שעודד בקיאות, באשר לסגנון הלימוד, עשה הפרדה מוחלטת בין העיון לבקיאות, ובמסגרת העיון דרש שילמדו בצורה יסודית ומעמיקה. וכפי שהוא מעיד במכתבו לידידו **אדמו"ר מצישינוב** זצ"ל (מיום ו' כסלו תשכ"ג): "... וסגנון הלימוד שלנו דהיינו דייקנות בעומק הפשט, ולא תפיסה [זכרון] בעלמא. כידוע שאין נהוג אצלנו התפיסה של מאות דפים בעל פה רק הדייקנות היטב".

ואגב, יש לציין כי התנהל פעם ויכוח בין רבנו לרב **ניסן פינסון** זצ"ל (שליח חב"ד בתונס), מה טוב יותר בדרך הלימוד, כמות או איכות. רבנו סבר כי איכות הלימוד עדיפה, ואילו הרב פינסון ביכר את כמות הלימוד. ופעם נשאל על ידי תלמידו **רבי אליהו ענקרי** שליט"א: "מדוע הרב מלמד בישיבה בעיון איטי ויסודי, למה

שלא נלמד דף-יומי ונספיק הרבה יותר?", ורבנו השיבו במשל: "אדם צמא, אם נשקה אותו מתוך חבית, חלק גדול מהמים שבחבית יפול לארץ וילך לריק, ואילו אם נשקה אותו דרך צנורית, מאה אחוזים מהמים יגיעו לפיו. כך במימיה הזכים של התורה, כאשר אדם לומד הרבה בקיאות, רק מעט נשאר במוחו, ואילו כאשר לומדים בעיון לאט לאט, הדברים נחקקים. ולכן אין הבקיאות תחליף לעיון".

רבות ניתן ללמוד מצורת לימודו הייחודית של רבנו, ואף מהפרטים הקטנים לכאורה. למשל נהג לעשות סימנים בלימודו, שכן אמרו בעירובין (נ"ד סע"ב) "אין תורה נקנית אלא בסימנין".

נביא שלש דוגמאות: **א.** בפרשת תרומה נאמרו שני פסוקים דומים, האחד "ועשית חמשים קרסי זהב", ותיבת "ועשית" מוטעמת בזקף גדול, והשני "ועשית קרסי נחשת חמשים", ותיבת "ועשית" באה בטעם תביר. והיה רבנו נותן בהם סימן להבדיל ביניהם, כי הזהב חשוב ויקר ומכריזים עליו בקולי קולות, ולכן בא בטעם זקף גדול שהוא בוקע ועולה, אבל נחושת שהוא זול בא בטעם תביר שהוא לשון שבירה. **ב.** במגילת אסתר היה נותן סימן להבדיל בין "ובכל מדינה ומדינה" הראשונה שהיא בשופר הולך ורביע, לבין השניה בעת השמחה שהיא באזלא גריש, בחצוצרות וקול שופר[15]. **ג.** סימן לחמש הכריעות בקדיש - הראשונה במלה הראשונה (יתגדל) והאחרונה באחרונה (ואמרו **אמן**) ושלש סמוכות ביחד וסימנן **ריב"ה** (רבא, יתברך, בריך הוא).

נתיבי הפסק

את לימוד ההלכה, ראה רבנו כהמשך ישיר ללימוד העיון. "העיקר אצלנו" הוא כותב במכתב לתלמידו "הוא ידיעת התלמוד ומפרשיו, ואחריו דרכי ונתיבי הפסק וההוראה, כמאמז"ל [כמאמרם ז"ל] גדול תלמוד שמביא לידי מעשה".

ובאמת, לא היתה דעתו נוחה מהקופצים לכתוב שו"ת בהלכה לפני לימוד

15. ירחון "אור תורה" (אב תשס"ט, סימן קל"ח).

העיון הישר בש"ס, וטען שהם בכלל "תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה", שעלול להשתבש בהבנתו ולאסור את המותר ולהתיר את האסור, או שיפסוק לחומרא בכל דבר מבלי דעת, ולפעמים מדובר בחומרא שמביאה לידי קולא, או שיהיה מגבב ומאסף בעלמא כחמור נושא ספרים. ונהג לומר שהעמקות בש"ס ובפרט במפרשים הדייקנים כמו מהרש"ל ומהרש"א ומשמרות כהונה, נותנים לאדם מבוא גדול וכשרון ללימוד הפסק.

בכלל זה, מזהיר היה לא להשתמש בפלפולים כאשר באים לפסוק הלכה. וכתב על כך בשו"ת "איש מצליח" (כרך ג' ח"מ סי' יו"ד): "...שמעלת הרבנים האשכנזים הע"י [ה' עליהם יחיו] לא רגילים בפסקים שלנו, כי גם אנו משתמשים בפלפולים וחידודים בלימודי גפ"ת לחידוד התלמידים, וקודשא בריך הוא חדי בפלפולא, אך לא [משתמשים בפלפולים] בפסקי הלכה כלל, כי בפסקים אין משתמשים בהשערות ופלפולים שעל הרוב אינם צודקים. רק טורחים ומחפשים היטב ומבקשים האמת לאמיתו כמות שהוא, וסומכים רק על המפורש או המוכרח ממש בהבנת הדברים לפי פשוטן...". והרואה יראה דרכו הישרה של רבנו בפסיקת הלכה, שלא הסתבך בפלפולים נפתלים, אלא חתר להבין עומק הפשט, על פי דרכי ההוראה המקובלים.

באוזני תלמידיו נהג רבנו לשנן: "עיקר ההוראה תלויה בעיון הטור ובית יוסף היטב, כי שם מקורות ההלכה". ורמז לדבריו היה מביא את הפסוק: "לכו אל **יוסף** אשר יאמר לכם תעשו".

לענין לימוד הלכה מתוך ספרי קיצורים, הזהיר כמה וכמה פעמים בספריו שאין לסמוך על ספרי קיצורים, רק אחרי העיון במקור הדברים בשרשן[16]. ובפרט הזהיר שכל קהילה תשתמש בספרים המתאימים לפסיקותיה. בספרו 'איש מצליח' (ח"א א"ח סי' י"ח) הוא כותב על כך: "תוכחת מגולה למלמדים לספרדים מתוך ספרי קיצורי אשכנזים או להפך, שהם ממש מתירים את האסור ואוסרים את

16. עיין בשו"ת "איש מצליח ח"א (חיו"ד סי' נ"ב) ועוד.

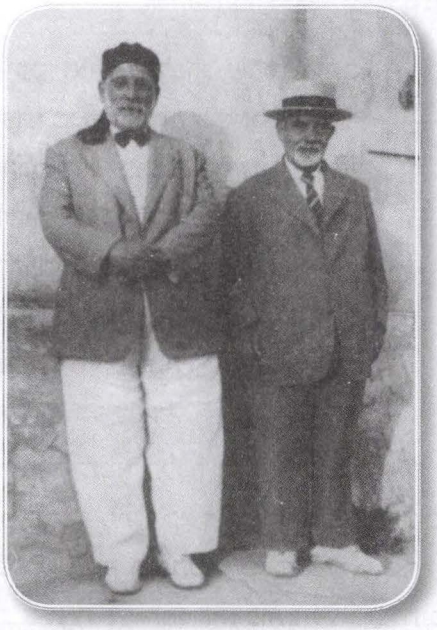

המותר, ומי לנו גדול מהרב 'קיצור שלחן ערוך' שהוא רב מומחה ומפורסם, ובכל זאת **לדידן כמעט שאין לך כל סימן וסימן שאין בו שנים ושלשה דינים ולפעמים יותר, שאינם הלכה לדידן**".

למרות שבכמה מקומות העיר בגליון בן איש חי שאין המנהג כן או שאין דעתו כן, מכל מקום היה נותן שיעורים לתלמידיו בספר בן איש חי, והיה אומר שדבריו של **רבנו יוסף חיים** זצ"ל רובם ככלם מכוונים להלכה ומבוססים על אדני הפרד"ס. וזה לשונו בשו"ת "איש מצליח" (ח"א חאו"ח סי' ל"ה, בד"ה והדבר השני): "עם היות שכבודו של הרב [ר' יוסף חיים] ז"ל גדול מאוד בעינינו, ומחבבים אנו דבריו מאד בכל ספריו הקדושים, ומקובלים אצלנו כנתינתם מסיני, וגם דבריו בהיתר זה של האופניים [בשו"ת רב פעלים ח"א סי' כ"ה] הנה מצד עצמן הם נאמרים במאזני הצדק והשכל, ושפתים ישק, אבל אנו חוששים לחורבא..."[17].

להחמיר או להקל

שיטתו בהוראה היתה לא להקל מדאי ולא להחמיר מדאי, הכל לפי שיקול דעתו של המורה. והיה מזכיר את אשר המליץ הגאון **רבי דוד בן בארון** זצ"ל על הפסוק (מלכים ב' ז, י) "כי אם הסוס אסור והחמור אסור ואוהלים כאשר המה" - כאשר אדם אינו יודע ללמוד, הוא בבחינת סוס וחמור (חוץ מכבודכם), ופוסק על כל דבר "אסור", אבל "ואוהלים", מי שיושב אוהלים ויודע ללמוד - "כאשר המה" פוסק כפי הדין.

רבי דוד בן בארון זצ"ל משמאלו רבי שלמה שטרוק זצ"ל

17. הקדמת מרן ראש הישיבה שליט"א לספר "בן איש חי" בהוצאת הישיבה.

הלוייתו הגדולה של הגאון רבי דוד בן בארון זצ"ל, נ"ע ביום י' אייר תשט"ו

עם זאת, בהלכות שבת, היתה דעתו כי יש להחמיר יותר מבשאר ההלכות[18]. ובפרט בקולות בדברי חשמל שניתן להיכשל בהם בקלות ולהרחיב ההיתר. ולמשל, דעתו היתה שאין להשתמש בשעון שבת, וטען שההיתר בזה מיוסד על חוט השערה[19].

Obsèques grandioses au Grand Rabbin de Tunisie

15.000 personnes ont rendu hier un suprême hommage à REBBI DAVID BEMBARON

Une affluence-record a assisté hier après-midi aux obsèques du Grand Rabbin David Bemboron. Près de 15.000 personnes ont pris d'assaut, comme le montre notre photo, le cortège

Multiplier la présence française

Poursuivant son exposé, M. Jully a déclaré qu'il fallait choisir pour les municipalités, entre la partie pour la ville de Tunis et la disparition de la représentation française dans certaines communes. Nous avons préféré multiplier la présence française.

גזיר עיתון המספר שהשתתפו בהלוייתו של רבי דוד בן בארון 15,000 איש

18. ואפשר שהיה טעמו בגלל שהמחלל שבת, עונשו חמור יותר מבשאר דברים (חטאת בשוגג, כרת במזיד, וסקילה בעדים והתראה, כמו לעובד עבודה זרה), וכמו שהאריך בכל זה בנו מרן הגר"מ מאזוז שליט"א בתחילת המבוא למשנה ברורה עם הערות איש מצליח ח"ג.

19. התכתבות מעניינת בענין זה היתה לרבנו בשנת תרצ"ו עם הגאון **רבי עובדיה הדאיה** זצ"ל (הדפסנו ההתכתבות בסוף הספר - נספח מס' 11).

פרק י"ג

תורת הנסתר

תורת הסוד בסוד

לבד מגודלו ועזוזו של רבנו בש"ס ובפוסקים, לא השיב ידו הגדולה מהחלק השמור ליודעי ח"ן. אלא שעל ידיעותיו בתחום זה שמר בהסתר גדול, וכמעט לא דיבר עליהם מעולם. אף בארבע עיניים סרב בגודל ענוותנותו לחשוף את ידיעותיו בתחום זה. בישיבה לא החזיק מעולם ספרי קבלה, רק בחשאי, באין רואים, צולל היה לספרי הקבלה וממלא את אוצר ידיעותיו. רק מאמירות או הערות שהוא מציין מדי פעם בכתביו, בין השיטין, ניתן לגלות שעסק בעניינים אלו.

לא פעם פנו אליו המון העם ואף רבנים בבקשות כי ינסה לפעול עבורם בדרך הסוד, ותמיד הגיב "אין לי עסק בנסתרות...".

פעם שלח לו אחד הרבנים מכתב מרגש עמוס כאב וצער, אשר בין שורותיו תיאר את יסוריו הרבים. בסיום המכתב ביקשו לערוך עבורו שאלת חלום, לגלות למה ועל מה באים עליו יסורים אלו, וכיצד יוכל להקל את צערו. אולם רבנו ענהו בהתנצלות: "אחר המחילה, אין אני יודע בדברים אלה כלל וכלל... רק נראה לי לפענ"ד סיבת הדבר שלא חינכת הבנים כמו שצריך וכו'. והדברים כמוסים".

תוכלו ללמוד עוד ב... בחנם

מגילת-סתרים

תיבה חתומה ונעולה במפתח קטן היתה מושא חלומותיהם של ילדי רבנו. תמיד הסתודדו ביניהם "מה התיבה טומנת בתוכה?!", אך מעולם לא הרהיבו עז בנפשם לשאול, שכן ראו כי מקפיד אביהם לשמור על החשאיות, וכי יקרה היא ללבו.

רק לאחר פטירת אביהם, התירו הבנים לעצמם לפתוח את התיבה, **ושם גילו להפתעתם מגילת סתרים**, בה כתב את רחשי לבו, הרהוריו, חלומותיו הקדושים, והגיגיו בתורת הסוד מגיל צעיר ממש. בין הדברים, מצאו גם תפלה נוראה שחיבר כבן 18 שנה, אחר נישואיו[1].

אמנם, במשך השנים, גילו בניו של רבנו בכמה הזדמנויות כי יד ושם לאביהם בנסתרות! "פעם בשנת התשי"ג", נזכר בנו **מרן ראש הישיבה** שליט"א "ראיתיו מרוכז מאד בספר אחד, הצצתי מרחוק וראיתי שהיה זה ספר "שער הכוונות". בהזדמנות אחרת, לרגל חתונה נסענו לג'רבא. החלטנו לנצל את זמן הנסיעה הארוכה שנמשכה שתים עשרה שעות רצופות, להגהת כתבי היד של מורי ורבי **רבי יצחק בוחניך**. עיינו בכל שורה, הוספנו, תקננו ושפרנו. במהלך הנסיעה, אמר אבא: 'רבנו האריז"ל פירש כוונת לשון הגמרא 'הוו שקלי ואזלי' (ברכות י"ח ע"א ועוד) שתרגומו בעברית: 'היו לוקחים והולכים', שעל ידי לימוד תורה שלומדים בדרך, לוקחים ובוררים ניצוצי הקדושה המגולגלים בדומם וצומח שבדרך...', והוסיף 'מי יודע, אולי מצפות לנו כאן בדרך כמה נשמות?...".

נכנס בפרד"ס הבינה

לשערי פרד"ס הבינה, נכנס רבנו כבר מגיל צעיר, כשהוא קוטף מפירותיה המתוקים בהיחבא ומטמינם בצקלונו. בהיותו בגיל שש עשרה בלבד, נחשף לראשונה לחכמה זו, וחשקה נפשו להיכנס בסוד תורת הסוד, לבוא בחדרי משכיתה

1. נדפסה בחלקה בתולדות חייו בתחילת שו"ת "איש מצליח" ח"א.

ולרוות ממכמניה. ואכן, החל להגות בה בחשאי, מבלי שאף אדם ידע זולת קונו.

כשהגיע רבנו לגיל ח"י שנים, מצא לו חבר שאף הוא נפשו חשקה ללמוד קבלה, ומאז למדו בצוותא.

מצבת קבורת רבי כמוס מאזוז זצ"ל

מצבת קבורת רבי מאיר ורגאני הכהן זצ"ל

היה זה עמיתו הגאון **רבי מאיר ורגאני הכהן** זצ"ל שלמד יחד עמו אצל רבי חויתה הכהן זצ"ל. רבי מאיר התעוור ל"א בהיותו בגיל שש, אך הדבר לא מנע ממנו לשקוד על התורה, עד שהיה מעיין עצום, והיה בקי במסכת הוריות בעל פה[2].

מציון תצא תורה

ביום מן הימים, מצאם רבם הגדול רבי חויתה, כשהם הוגים בתורת הנסתר. הלימוד המשותף של שני צעירים בתורת הקבלה, לא מצא חן בעיניו[3], ולכן ביקש לשאול לדעתו של הגאון **רבי עובדיה הדאיה** זצ"ל מירושלים, שבנוסף להיותו פוסק חשוב היה גם מקובל גדול. והנה, לא עברו ימים רבים והגיעה התשובה בקצרה כי אין לבחורים ללמוד את תורת הנסתר!

שבוע בלבד חלף, ושוב מגלה אותם רבם יושבים ועוסקים באותם ספרים של

2. חיבר ספר "מאור עינים" חידושי תורה וש"ס. נפטר בז"ך כסליו התשי"ג, כשהוא בגיל 46, ומנוחתו כבוד בתונס על יד ציון הגאון רבי כמוס מאזוז זצ"ל (דודו של רבנו). מר עמוס כהן הי"ו מנתיבות (בנו של רבי ורגאני), העלה בד' בניסן התשנ"ט את שני ארונותיהם לקבורה במושב בית הגדי, וכשם שהיו שכנים בחו"ל, כך גם בארץ הקודש נטמנו זה לצד זה.

3. לימים, סיפר רבי חויתה לחתנו הרב **ששון כהן** הי"ו כי הלימודים בישיבה בשיעור הגבוה בו למד רבנו התקיימו בעלייה של בית המדרש "רבי אליעזר", ורבי חויתה היה עולה לפעמים כביכול להוציא איזה ספר, וכשנכנס 'תפס' את רבנו שהחביא ספר מאחוריו, ויבוקש הדבר וימצא שזהו אחד משמונה שערים של האריז"ל.

רזי התורה. כשתמיהה בפניו שאל: "בניי! והרי רבי עובדיה אסר!?". רבנו היסס מעט וענה בהכנעה: "רבי, כאשר ראיתי כי הדבר גורם צער רב לעמיתי בתורה, ישבתי על המדוכה, ולאחר בירור הענין, נראה לפי עניות דעתי כי יש מה להשיב אחר המחילה על דברי רבי עובדיה, לכן הרשינו לעצמנו ללמוד לכל הפחות לפרקים...".

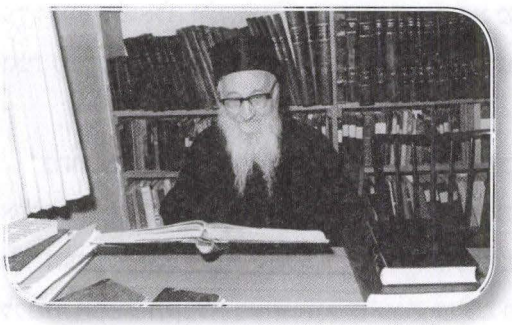
ספר

מאור עינים

חידושי תנ"ך ש"ס וש"ע

שער ספר "מאור עינים"

ביקש רבי חויתה מרבנו שיכתוב את הדברים ויגיש לו. ואכן השיב רבנו תשובה מאהבה, והעלה להתיר לחומר המקרה. בתשובתו הארוכה הציע רבנו חילוק (על פי דברי הזוהר ורבנו האר"י) בין ההימנעות מלימוד הקבלה בדורות הקודמים שהיו קרובים לחרבן לבין הדורות האחרונים. את יסוד זה טרח לבסס ממקורות רבים בקבלה, כשהוא מצרף לכך סניף שבתונס לא חששו ללמוד קבלה בגיל צעיר. אגב, מתשובה זו ניתן ללמוד על ידיעתו העמוקה בקבלה, וכן נראה שסגנון לימודו בקבלה היה בעיון כדרך לימודו בפשט[4].

ביקש לשאול לדעתו. הגאון רבי עובדיה הדאיה זצ"ל

אחד הנימוקים המעניינים שהעלה שם רבנו, נוגעים לאישיותו של רבי ורגאני "שנכספה וגם כלתה נפשו עד מאוד לחכמה הקדושה הלזו, ונצטער מאוד ממניעתה, וזו הוראה גדולה דאף על גב דאיהו לא חזי מזליה חזי, **שיש בזה איזה צורך ותיקון לנר"ן שלו**, ואין אתנו יודע עד מה בעוה"ר".

4. כן שמעתי ממרן ראש הישיבה שליט"א.

אחרי משא ומתן ואריכות גדולה, הוא מכריע שבהצטרף הנסיבות המיוחדות של רבי ורגאני, שהוא סגי נהור, מילא כרסו בש"ס ופוסקים, ויראתו קודמת לחכמתו וכו', יש להקל בפשיטות, אולם בשאר בני אדם "אנא עבדא הן ולאו ורפיא בידי, ומינקט מילתא מציעתא עדיף, ולכן נראה לי שהמיקל בזמן הזה לא הפסיד"[5].

את תשובתו הגיש לרבו רבי חויתה, ורבו כתב לו הסכמה בו נוטה דעתו להתיר במקרה הנקודתי הזה, אך הוא מתנה זאת בהסכמת חכמי ירושלים "אשר יד ושם להם בנסתר ובנגלה ועל פיהם יקום דבר"[6].

כדי לשלוח דברים מסודרים לחכמי ירושלים, החליט רבי חויתה בעצמו לערוך על הנושא שאלה ותשובה[7], אשר בה קרא ובא מתשובתו של תלמידו רבנו, ושלח זאת למקובלים אשר בעיר הקודש. וכך הוא פותח את דבריו:

"בחור אחד [הוא רבי ורגאני הנ"ל] ירא שמים ומאור עינים ל"א [סגי נהור לא אליכם] וחכם בגפ"ת [בגמרא, פירוש רש"י, תוספות] ומעט בדברי הפוסקים, וכל השבוע הוא לומד בנגלה בגפ"ת ובפוסקים. ועתה נכספה וגם כלתה נפשו ללמוד חכמת הקבלה באיזה זמנים קבועים עם חברים מקשיבים, וכבר הגיע לגיל עשרים שנה ויותר אבל עדיין לא נזדמנה לו בת זוגו, כי הוא איש עני וסגי נהור לא אליכם, ויש טורחים בעדו להשיאו אשה המסכימה להנשא לו אך עדיין נמשך הדבר. וכאשר התחיל ללמוד עם החברים הנז' יצאו עוררים כי אסור לו ללמוד בזה מחמת שהוא פנוי [רווק]. וכתבתי על זה לידידי הרה"ג החסיד כמה"ר רבי **עובדיה הדאיה** הי"ו [זצ"ל], והשיב לי בקצרה כי לימוד פנויים בחכמה זו הוא מן הנמנע, וכאשר נודע זה לבחור הנז' משך עצמו מזה אך נצטער צער גדול מאד, ומזה נמשך שנתרשל הרבה בלימודו בנגלה מחמת צערו. ואמרתי לעמוד על בירור הדבר

5. לאחר שנים רבות, נדפס כל המשא ומתן בזה בשו"ת "איש מצליח" כרך ד' (חא"ח סימן ה' ו' ז' ח').

6. ונדפסה הסכמתו בספרו "שמחת כהן" (מהדורא בתרא, חיו"ד ח"ב סימן ק"ב), ובשו"ת איש מצליח הנ"ל סוף סי' ה'.

7. נדפסה בשו"ת "שמחת כהן" הנ"ל.

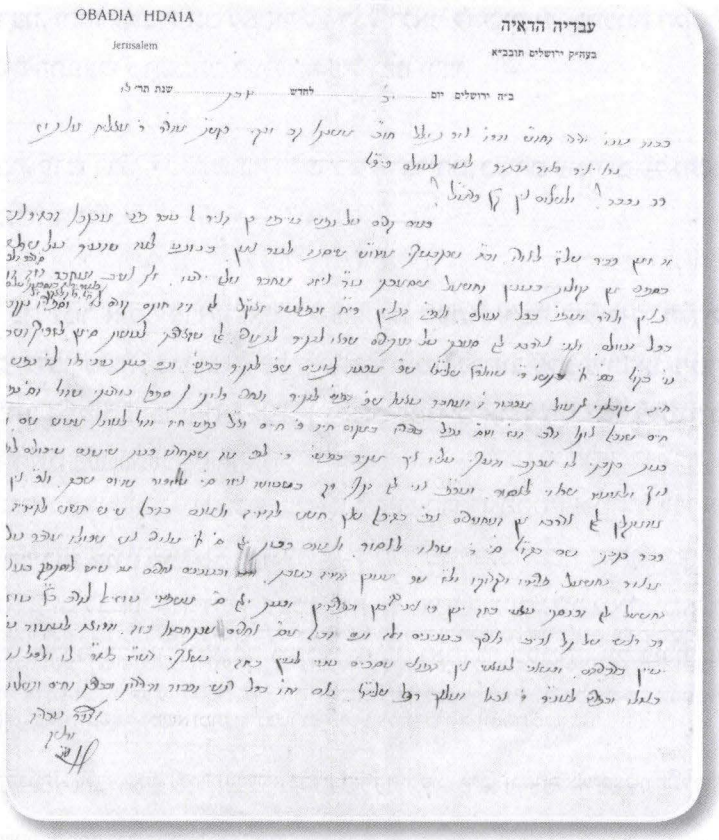

רבי שלום הדאיה זצ"ל

אם יש להתיר לו ללמוד בחכמה זו בהסכמת חכמי ורבני המקובלים אשר בארצנו הקדושה. ולהיות כי אין עתותי בידי מסרתי לידידי ואו"ע [ואור עיני] החה"ש והכולל כמה"ר רבי **מצליח מאזוז** הי"ו לעיין בזה. וכן היה שכתב בזה פסק ארוך מדברי המקובלים ראשונים ואחרונים ז"ל ומסרו לי לעיין בו ולגלות דעתי הקצרה בזה בדרך לימוד בעלמא. וזהו מה שכתבתי בעניותי על דבריו.

"ראה ראיתי כל מה שכתב ידיד נפשי הרב הפוסק [רבי מצליח] נר"ו. ועם כי יודע אני

OBADIA HDAIA

Jerusalem

עבדיה הדאיה

בעזה"ק ירושלים תובב"א

מכתב שכתב רבי עובדיה הדאיה לרבנו

בעצמי שאין ידיעתי מכרעת ומה גם בדברים כאלו העומדים ברומו של עולם, מכל מקום **לאהבת ידי"ן הרב הפוסק נר"ו אמרתי לכתוב פה שנים מן השיטין** לא להלכה ולא למעשה עד אשר יובאו דברי אלה בכור המבחן לפני הרבנים הגדולים שרפי קודש הלולים חכמי ורבני עיר הקודש [ירושלים] תובב"א אשר יד ושם להם בנסתר ובנגלה ועל פיהם יקום הדבר. ואומר כי לקוצר דעתי נראה...".

בינתיים, נשא רבנו אשה (בשנת התר"ץ), ובכלל השאלה נותר רק ידידו רבי ורגאני שעדיין לא זכה להקים בית בישראל[8].

לאחר זמן, הגיעה תשובת חכמי ירושלים הגאונים המקובלים **רבי עובדיה הדאיה** זצ"ל יחד עם הסכמת אביו **רבי שלום הדאיה** זצ"ל[9]. המקובלים לא קבלו טענות רבי חויתה ורבנו, והחזיקו בדעתם לאסור על רבי ורגאני להשית ידו בחכמת הקבלה, אך מכל מקום התפעלו מחכמתם העמוקה של רבנו ורבו.

בתגובה, ערכו רבנו ורבו תשובה להשיב על דבריהם, כשהם עומדים על משמרתם להתיר בנדון דידן[10].

בתוך כך, גמר אומר רבי ורגאני לשאול את דעתו הרמה של דודו הגדול מרן הגאון **רבי כלפון משה הכהן** זצ"ל. מכיון שנבצר ממנו לכתוב עקב עיוורונו, ניסח רבנו את המכתב במקומו, ובו היטיב לבטא בלשון למודים את רצונו העז ללמוד חכמת הקבלה, וחתם בשמו של רבי ורגאני.

לרוב חביבות סגנון המכתב, נביאו כאן:

---

8. בשנת חתונתו רכש רבנו סידור של המקובל **ר' שלום שרעבי** זצ"ל (סידור הרש"ש) שני כרכים, וכן קנה ספרי עץ חיים ושער ההקדמות ושער הכוונות ושמנה שערים וכו' ע"י הגר"ע הדאיה זצ"ל (חוץ משער מאמרי רשב"י ושער מאמרי רז"ל שלא היו אז מצויים). וכתב על הספר: "מ"כ לע"ק [מקנת כספי לעבודת קוני]... ה' יזכני ללמוד ולהתפלל בו אני וזרע זרעי עד סוף כל הדורות".

9. תשובתו נדפסה בשו"ת "דעה והשכל" (שבסוף שו"ת ישכיל עבדי ח"א) סי' א' וח"ב סי' א'. עש"ב.

10. עיין למרן הראש"ל הגר"ע יוסף נר"ו בספרו הבהיר שו"ת יביע אומר חלק עשירי (חיו"ד סי' כ"ג) שדעתו נוטה למרנן ורבנן אמה"ג ורבו מהרח"ך זלה"ה. **ראה"ם ס"ט.**

בעה"ו ג'רבה יום... לחודש שנת התרפ"ט

כבוד מעלת ותהלת הרב הגדול, מבצר עוז ומגדול החו"ש והכולל הדו"מ שלשלת היוחסין מו"ר ועט"ר כמה"ר ר' משה כלפון הכהן נר"ו.

אחדש"ו כיאות, אותותי אלה הם המדברים לשפוך עלי גליון לפני מי שגדול רו"מ נ"י כתלמיד לפני הרב (לא כף הדמיון), את מורשי לבבי וסרעפיו. אנכי איש צעיר ונבזה אשר זה זמן רב אש תוקד בקרבי ולבי בוער כתנור ונפשי עלי תהמה ותשתומם כהמון ים וגליו, אודות החכמה הקדושה הידועה ליחידי סגולה הנקראת בישראל בשם "קבלה", כי נכספה וגם כלתה לה נפשי עד מאד ולא מצאתי לאל ידי, אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני, כי הנה זה ימים אשר התחלתי ללמוד בחכמה הקדושה הלזו שילמד לי מהר"ם [מורנו הרב מגוץ] סבאג נר"ו בעלייתנו לעת הפנאי בסה"ק [בספר הקדוש] דעת ותבונה להגאון מהרי"ח [ר' יוסף חיים] ז"ל המסודר בסדר נכון בחכמה זו למתחילים בה.

ואולם מה אעשה כי בעוה"ר לא שלותי ולא שקטתי ולא נחתי ויבוא רוגז, כי כאשר הודיע מוה"ר [רבי חויתה] נר"ו על זה להרה"ג מעו"מ [מעוז ומגדול] הדו"מ סוה"ר [סיני ועוקר הרים] כמהר"ר ר' עובדיה הדאיה יצ"ו בעיקו"ת [בעיר קדשנו ותפארתנו], ירושלים תובב"א, השיבו הרב הנזכר שלימוד פנויים בחכמה זו הוא מן הנמנע, ולא הביא שום מקור או ראיה ע"ז, רק השיב כן בדרך חוקה וגזירה כהלמ"מ [כהלכה למשה מסיני] ופרה אדומה, ולא ידעתי איכה אשית עצות בנפשי בדבר הזה.

והנה סידרתי בס"ד ע"ז שאלה ותשובה אשר בה צידדתי קצת להקל, ועוד סידרתי שו"ת אחרת בס"ד באורך בגוף חיוב וצורך לימוד חכמה הקדושה הלזו אל האדם, למען באר את חומר הנושא, והנה רצופים פה. ועתה הנני לבוא ביראת כבוד כדמ"ל [כדת מה לעשות], אל המלך עט"ר מוה"ר נר"ו להעביר עין עיונו הזך על דברי אלה, להודיעני את הכרעת דעתו הרחבה. ואל נא יהיו דברי אלה עליו למשא, כמדתו הטובה לפנות לכל שואל דבר

ה', ומי לנו גדול ממשה? הוא אבי, הוא רבי, ועל מי יש לי להשען אם לא על אבינו שבשמים אשר יעזור לאדוני.

ותקותי תעודדני כי רו"מ הדר"ג נ"י יעתר לי לעשות את שאלתי ולתת את בקשתי, אחת שאלתי מאתו ולא אשוב ריקם בעה"ו, והנני אסיר תודתו במוקדם. ואסיים בש"ש טו"ב [בשים שלום טובה וברכה], חיים עד העולם, ועיני צופיות ומחכות לתשובתו הרמתה אשר במהרה תצמח בס"ד להודיעני דעתו הרחבה. נאם איש צעיר מוקירו ומכבדו כפי רום ערכו וערך תורתו וקדושתו ודורש שלומו וטובתו כל הימים.

הצעיר (צוה לחתום בעדו) ע"ה מאיר ורגאני הכהן ס"ט

רבי כלפון השיב לשאלה זו בהסתייגות, וביקש שיתייעצו עם רבני המקובלים בירושלים, וידגישו להם את העובדה שמדובר באדם סגי-נהור[11]. אולם כאמור, הענין הודגש, ורבני ירושלים לא שינו דעתם.

11. תשובתו נדפסה בספרו שו"ת "שואל ונשאל" ח"ה חיו"ד (סימן קי"ח).

וארא בחלומי

לאחר ששלחו רבנו ורבו את תגובתם לדברי חכמי ירושלים, ארעה התפתחות מכיוון בלתי צפוי שטרפה במעט את הקלפים, והביאה להסתייגות מצד רבנו. על תפנית זו למדנו מרשימת זכרונותיו של רבנו, שם סיפר על כל השתלשלות העניינים, כשהוא מפתיע בחלום מעניין שרמז לו כי כאשר כתב את התשובה היתה לו איזו נגיעה בדבר. מרתק לקרוא את דבר החלום בלשונו, וכדלהלן:

"אני הכותב חוזר ומגיד, אודות שזה כארבעה חדשים שכתבתי תשובה ארוכה בענין מי שהוא פנוי אם יוכל ללמוד בקבלה, והעליתי להתיר, וגם מורי נר"ו נטתה דעתו כן, כמו שכתוב הכל אצלי בארוכה בס"ד. והרה"ג ר' **עבדיה הדאיה** יצ"ו מעיקו"ת [מעיר קדשנו ותפארתנו] ירושת"ו ומר אביו שר **שלום** שליט"א חלקו עלינו, ואנו כתבנו להשיב על דבריהם, ועדיין לא קבלנו מהם תשובה.

"והנני מגיד כי בליל ז' לחודש שבט [התר"ץ] שהיא ליל ד' בשב"ק, ראיתי בחלומי שכתבתי על תשובתי הנז' שאני חוזר בי, וכעת איני זוכר הלשון ממש כמו שהוא שכתבתי אז, רק מרוצת הדברים כמו שהוא רשום בזכרוני ה'ן חסר ה'ן יתר, והוא בזה"ל: "אמר הכותב כל זה שכתבתי פה הוא כשהייתי בחור, ואז לכבוד עצמי הייתי דורש, אבל עתה הנני מגלה דעתי שאני חוזר בי שאין להתיר בפנוי ללמוד בקבלה, כי בזמנינו זה אין להאמין לשום אדם". והענין פלא אשר מן השמים הוכיחו. ואני זוכר שאז בחלום נתכוונתי באותן מלות הקצרות שכתבתי "כי בזמננו זה אין להאמין לשום אדם", לדחות כל מה שכתבתי בתשובתי הנז' שמי שאנו רואים שהוא ת"ח ויר"ש וכו' מותר עש"ב, וע"ז כתבתי שבזה"ז אין אמונה. וגם נתכוונתי בזה לדחות הראיה שהבאתי בתשובה הנז' ממהרב"ך [הרב בנימין כהן] ז"ל שהיה לומד כשהוא בחור ולא העיר עליו הרמ"ז ז"ל, שזה דוקא בזמנם אבל בזמן הזה לא. זהו מה שאני זוכר.

"ובאמת שאני כעת לבי נוקפי למאד מחלום זה, וגם מורי נר"ו כשהגדתי לו החלום הנז' חזר בו, ואמר לי שאע"פ שמתחילה נטתה דעתו להתיר, מכל מקום

עתה אינו מגלה דעתו לא לצד זה ולא לצד זה, וגם אינו מוחה במי שלומד, ומעלים עין מזה. ובאמת אני לא ידעתי איזה דרך ישכון אור, כי באמת ענין זה שהוא ההרהורים רעים הוא ענין נסתר המסור ללב ומי יוכל להכירו? אבל על כל פנים האדם עצמו שיכול לידע עצמו באמיתות, אז הענין הזה מסור לו לעצמו, שאם הוא יודע באמיתות שהוא נזהר מענין זה ככל הצורך בענין שקונו מעיד בו בכך, יכול הוא להורות היתר לעצמו בזה, אבל אם יש לו אפילו ספק אחד מאלף ספיקא, לך לך אמרינן לנזירא לכרמא לא תקרב, וברור שמקבל שכר על הפרישה עשר ידות מן הדרישה.

"והנני מגיד ענין התשובה הנז' שכתבתי בענין הפנוי כי מעשה שהיה כך היה, שאני מתחילה התחלתי ללמוד בקבלה לבדי כבן ט"ז שנים, ולא יודע בי זולת קוני. ונמשך הענין עד שהתחלתי ליכנס בשנה י"ח, ואז נמצא איש אחד [הוא רבי ורג'אני] שגם הוא נדבה רוחו ללמוד בקבלה ולמד עמי והיינו יחד לומדים בידיעת מוה"ר נר"ו. ואז במאי דביני ביני בא מכתב הרה"ג ר' **עבדיה הדאיה** שזכרתי בתחלת התשובה הנז' שכתב שלימוד פנויים בקבלה הוא מן הנמנע, ומאז היינו לומדים לפרקים באיזה זמן וה'ן ולאו ורפיא בידינו, ומוה"ר נר"ו היה מוכיח אותנו מי התיר לכם וכו'. ואז אזרתי כגבר חלצי וכתבתי אותה תשובה ונתתיה לו, והסכים עמי, ושלחה לעיה"ק ת"ו. ואז במאי דביני ביני אחר חג הסוכות אני נשאתי אשה אבל חברי לא רצה כלל וכלל, ואח"כ קיבלנו תשובת הרבנים מעיה"ק שחלקו עלינו, ואז סידרתי אני תשובה על דבריהם ונתתיה למורי נר"ו ושלחה להם, ובעוד שלא קיבלנו מהם תשובה ראיתי החלום הנז', ודי בזה למבין כי אין מפרשין.

"אחר זה, הגיד לי חברי הנז' שראה בחלומו בליל ט' לחדש שבט שהיא ליל ו' בשב"ק, שהיו ב' כלבים קטנים יונקים משתי אצבעותיו שבשתי ידיו כל אחד מיד אחת, ונרתעתי מאד מחלום זה שלו, ואמרתי בלבי ברוך יודע נסתרות. וגם ראה אח"כ בליל שבת וגם מקודם הוא ואחרים חלומות רבים על ענין הנישואין שלו שלא רצה להנשא והוא עדיין עומד בדעתו, ה' יחזירהו לטובה אכי"ר"[12].

12. ידוע שאח"כ נישא והוליד בנים בריאים תל"ת.

יצוין כי למרות החלום הנ"ל, כשחזר רבנו בגיל מאוחר יותר וסידר את תשובתו הארוכה הנ"ל, לא התייחס לחלום הנ"ל כלל. וכנראה שסבר כי דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין (סנהדרין ל' ע"א)[13].

מתעלסין ברזין

מסופר, כי במהלך הדיונים אודות לימוד קבלה בגיל צעיר, פנה רבי חויתה אל רבנו ואמר לו: "אם כבר אתה לומד קבלה, עדיף שתלמד יחד אתי ותקבל הדרכה מאשר שתלמד לבד".

מאז, בכל ליל ששי היה רבי חויתה מגיע לביתו של רבנו, והיו ישנים קמעא, וקמים בנקודת חצות, שזהו הזמן המוכשר ללימוד חכמה יקרה זו. תחילה, היו קוראים תיקון חצות, ולאחר מכן עוסקים בתורת הנסתר ומתעלסין ברזין דאורייתא עד אור הבוקר. כך נמשך הענין מספר חודשים עד צאת חג הפסח התר"ץ, שאז כבר נישא רבנו ועבר להתגורר בתונס הבירה.

מעברו של רבנו לתונס, לא קטע את חוט האהבה וקשר הלימוד שביניהם, ולימוד הסוד נמשך כל אימת שהיה רבי חויתה מזדמן לעיר הבירה. באותן הזדמנויות, היה מתארח בבית רבנו, ולומד עמו בלילי ששי מחצות הלילה עד אור הבוקר, כאשר היתה באמנה אתו.

---

13. עם זאת, כמובן שסבר כי אין זו דרך לרבים, ולכן בשנת התשכ"ב כשלימד בישיבת חב"ד בתונס, התנגד שהבחורים הצעירים ילמדו ספר "תניא" כמנהג חב"ד, מפני שיש בו עניני קבלה ועלולים חלילה להשתבש, וזה אחת הסיבות שהביאוהו לעזוב את הישיבה הנ"ל, ולפתוח את ישיבת 'כסא רחמים'. אגב, בזמן שהתווכח רבנו על כך עם המנהל הרב פינסון, לימד בישיבה הלכות תפילין מספר "בן איש חי", ושם נזכר שמניחים תפילין ביד שמאל, משום שנאמר "ידכה" - יד כהה. עמד תלמיד קטן בן עשר שנים (ושמו כלאפו כהן), והקשה: "הלא למדנו בספר "תניא" שיד שמאל היא גבורה?". חייך רבנו למשמע שאלתו ולא ענה. בפגישה הקרובה עם המנהל, אמר לו רבנו: "הנה קבלת הוכחה איזה בלבול נוצר כאשר מלמדים "תניא" לקטנים..." (בקבלה מבואר שדוקא בגלל שצד שמאל זהו גבורה, לכן הוא חלש ומוגבל שלא יחריב את העולם, ואילו החסד ניתן בשפע). ומאידך היה מחנך לילדים קטנים ממש בסדר ליל פסח לומר: שלש מצות כנגד חב"ד, זרוע כנגד חסד, ביצה כנגד גבורה, מרור תפארת וכו'. וההכרעה מסורה למי שמבין ובקי בדברים האלו. **רא"ם ס"ט.**

החייט הקדוש

כשהגיע רבנו לאחר חתונתו לתונס, התוודע לגאון עצום בתורת הקבלה, המקובל האלוקי **רבי רפאל ג'אמי** זצ"ל.

גאון עצום בתורת הקבלה. המקובל האלוקי רבי רפאל ג'אמי זצ"ל

על רבי רפאל היה רבנו מספר כי הגעתו ללימוד הקבלה היתה מקרית לחלוטין. הוא נולד בבית של עוני ומחסור, ועל כן לא נותר זמן רב על ספסל הלמודים. כבר בעודו בחור עול ימים יצא לשוק העבודה לסייע בפרנסת המשפחה, אלא שיד ההשגחה הועידה לו מטרה אחרת.

חייט וסוחר בגדים היה רבי רפאל, ועבודתו נמשכת עד שעת לילה מאוחרת. לאחר שסיים את עמל יומו, היה מגיף את תריסי החנות, ופונה לתפלת ערבית. פעם אחת, סיים עבודתו מאוחר מהרגיל, ופנה לרחוב הקריר למצוא מנין. בעודו פונה אנה ואנה, הוליכוהו רגליו לבית המדרש של חבורת המקובלים (ששכנה בתונס עוד מימות הרש"ש דור אחר דור), וגילה כי טרם התפללו.

תכף הצטנף לו באחת הפנות והמתין לתחילת התפלה. בינתיים, היו חכמי המקובלים הדורי הפנים עסוקים בלהט לימודם, והחייט הצעיר, מתוך סקרנות, עשה אוזנו כאפרכסת. והנה, מוחו החריף הואר באור יקרות. החכמה שנחשף אליה זו הפעם הראשונה, קשרה אותו אליה בעבותות האהבה, ולקחה את לבו שבי בכנפיה. הוא חש משיכה לחלק הנסתר שבתורה, כדבורה הנמשכת אל הצוף. באותו הרגע גמלה בלבו ההחלטה להגיע לכאן מדי ערב לטעום מעט מדובשה של תורה. וממחשבה למעשה, החל רפאל החייט להתפלל מדי ערב בבית הכנסת של המקובלים, בעוד הוא מקדים לבוא וכורה אוזניו לדבריהם העמוקים של החכמים.

ערב אחד, התקשו בני החבורה בקושיא עצומה על דברי רבנו האר"י בספר "עץ חיים". שקט השתרר, והכל התאמצו לדלות מזכרונם איזו שהיא 'הקדמה' חסרה שתשפוך אור על הדברים, אך ללא הצלחה... הדקות חלפו, זמן התפלה קרב ועדיין דממה...

לפתע, נשמע קול מירכתי בית הכנסת: "הן לפי מה שלמדתם בשבוע שעבר, לא קשיא מידי!". הראשים הופנו לאחור באחת. היה זה קולו של רפאל הבחור הצעיר שמגיע מדי יום לקראת סוף הלימוד.

המקובלים התנערו ממחשבתם ופנו לבחון את דבריו. "אכן כן!" הסכימו לאחר העיון, "לפי דברי רבנו האר"י בדפים הקודמים, מתיישבת הקושיא כאן!" קראו בהשתאות גלויה. אך תכף פנו אליו בגערה: "מנין לך בחור צעיר שכמעט אינו יודע ספר, שיג ושיח בדברים עמוקים כאלו? אין זאת אלא שהנך הוגה בקבלה בסתר, בטרם מילאת כריסך בש"ס ובפוסקים. זהו דבר אשר לא ייעשה!". רפאל הצעיר ניסה בעדינות להתנצל ולומר כי אינו מתעסק בזה כלל, וידע להשיב רק ממה ששמע את דבריהם במשך הימים. אך היה זה רחוק מן המציאות שבזמן כה מועט ישכיל לרדת לסוף דעת רבנו האר"י...

מיד נשלח שליח לביתו של הבחור הצעיר לחפש ספרי קבלה. אך כששב השליח בידים ריקות, הפך הכעס להתפעלות. "אין זאת כי אם ניחן הוא בכח זכרון מופלג ובחוש מיוחד לחכמת הסוד, וכל אשר אמרנו בשיעורים נחרת במוחו על אתר" הרהרו בני החבורה בהערכה ניכרת.

מאז אותו ערב שהכירו בני החבורה את רום ערכו, צרפוהו לחבורתם, על אף שהיה עדיין רווק[14]. וכך הפך רפאל הצעיר מחייט פשוט לחבר הצעיר ביותר בחבורת המקובלים. ברבות הימים עלה ונתעלה עוד ועוד בחכמת הקבלה, עד שנתמנה לראש החבורה.

14. כ"כ רבנו בשו"ת אי"מ (כרך ד' תאו"ח סי' ה' בד"ה אכן, עמ' מ').

ארי במסתרים

כרוב חכמי וגאוני הספרדים שלצד לימוד התורה היו נהנים מיגיע כפיהם, המשיך רבי רפאל בעבודתו כחייט. מסחרו פרץ וכל שרי ונכבדי העיר היו מזמינים אצלו את בגדיהם החשובים והמפוארים.

בהגיעו לפרקו, נישא לבת עשירים, וזכה לשני שולחנות - תורה וגדולה במקום אחד. עד שפעם אמר לרבנו: "בילדותי שהייתי עני, היתה לנו שמחה בחגים, היינו אוכלים בסעודת יתרו - יונים, ובפורים - תרנגולים, ובחגים - ביצים וכיו"ב, אבל עכשיו שאוכלים כל יום בשר עוף ובקר, אין טעם מיוחד לחגים"...[15].

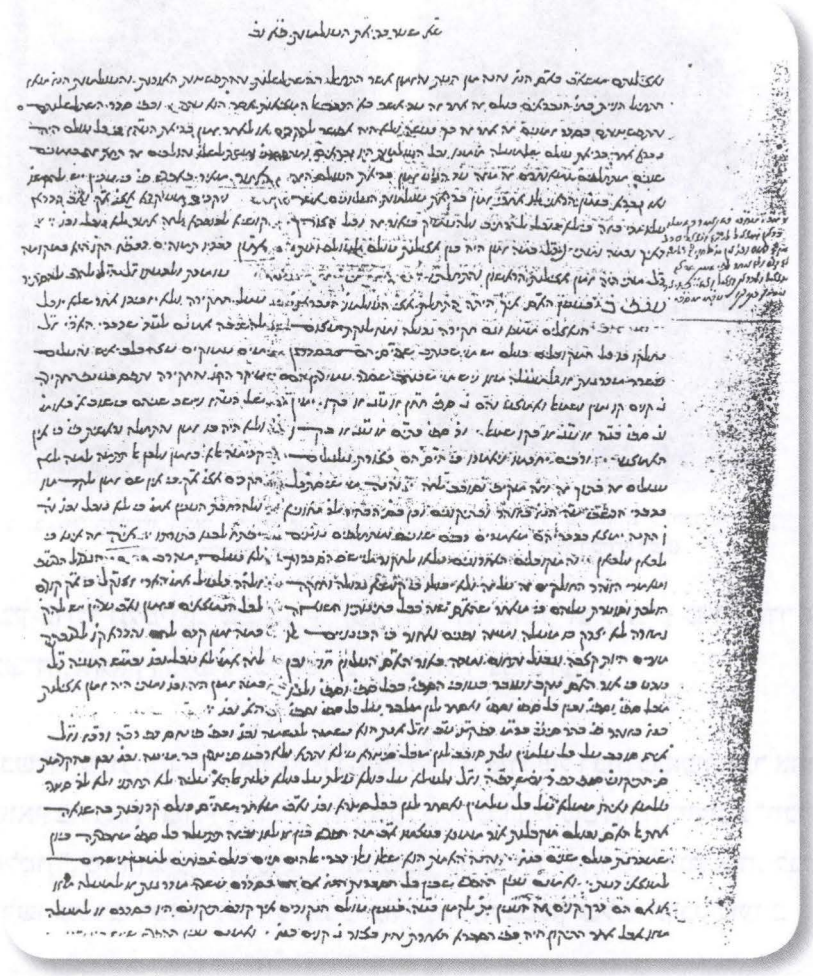
לאחר נישואיו, עלה רבי רפאל ונתעלה בחכמת הקבלה עד לאין שיעור. באותם ימים (סביבות שנת תרס"ב), הגיע לתוניסיה שד"ר מחכמי בית א-ל בעיר הקודש ירושלים, הלא הוא המקובל **רבי מסעוד הכהן אלחדאד** זצ"ל (מחבר שו"ת "שמחת כהן"). השד"ר הסתובב ברחבי תוניסיה ובהגיעו לעיר הבירה תונס, איוה למושב לו את חבורת המקובלים אשר שם. רבי רפאל שהיה צמא לחכמה, מצא בו רב כלבבו, וינק ממנו רבות מחכמת הח"ן.

אט אט נתמלאו כליותיו במימיה הזכים של חכמת הקבלה, עד שנעשה מעין נובע לכל החכמים שהיו באים להציע לפניו ספקותיהם בחכמה זו.

בכל צהרי יום שבת קודש, היה מוסר שיעור בספר "עץ חיים" ושאר כתבי האר"י. השיעור התקיים בבית הכנסת "בונאן", במשך **כשלש-ארבע שעות ברצף (!)**. דרכו בשיעוריו היתה מיוחדת מאד, תחילה היה מורה לאחד מבני החבורה לקרוא קטע בדברי רבנו האר"י. לאחר מכן היה מקדים בעל פה מספר הקדמות שמקורן בדברי הרב האר"י במקומות אחרים, ואז היו קוראים שוב את אותו קטע. בקריאה זו, היו לפתע הדברים מאירים באור חדש, והיה מתברר להם שעד כה לא

15. אסמכתא מעניינת מצא מרן ראש הישיבה שליט"א לדבריו מדברי הגמ' בשבת (דף קמ"ה ע"ב): "מפני מה מועדים שבבבל שמחים? מפני שהם עניים". ע"ש.

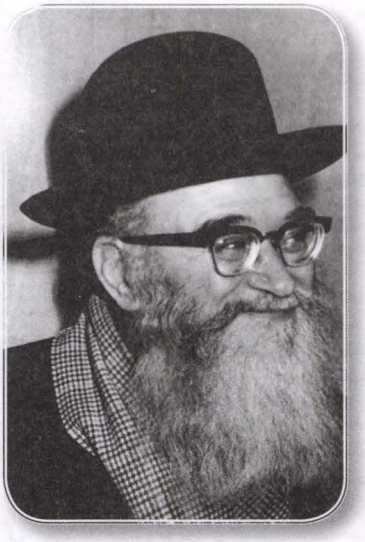

צילום דף מספר "עץ חיים" להאר"י בכת"י רבי יוסף הכהן אברי"ש (בצד ימין הערה בכתב יד רבנו)

הבינו טוב את פשט הדברים, למרות שהכינו את השיעור קודם לכן. כמו כן, רוב ככל קושיות המפרשים היו מתורצות, ולפעמים היו רואים שהמפרשים בעצמם תירצו כן, ורבי רפאל היה מפרש כן מעצמו לרוב בקיאותו ועוצם עיונו הזך והנקי בדברי רבנו האר"י. על דרך לימודו בקבלה היו אומרים, שהוא חד ופשטי כעין דרך לימוד הפשט, המפורסם בשם ה"עיון התונסי".

מגדולי תלמידיו. הגאון רבי דוד ברדע זצ"ל (חבר בית הדין בתונס)

הגאון רבי פרג'י פיתוסי זצ"ל (חבר בית הדין בעיר הקודש צפת)

בין גדולי תלמידיו נמנו הדיין הגאון רבי **דוד ברדע** זצ"ל (נ"ע ט"ו באדר א' התש"ח), והגאון רבי **פרג'י פיתוסי** זצ"ל רב העיר צפת, ועוד.

בשלהי שנת התר"ץ, האיר וזרח בתונס הבירה אורו של רבנו, שכזכור עבר אחרי נישואיו בהוראת רבותיו מג'רבא לתונס, על מנת להרביץ שם תורה בישיבת "חברת התלמוד". מאז הגיעו לתונס, בכל יום שבת קודש היו רגליו מוליכות אותו לבית מדרשו של רבי רפאל, לשמוע את שיעורו בקבלה במשך שלש-ארבע שעות.

כמשה מפי הגבורה

עם השנים, נוצר קשר טמיר בין השניים, ורבנו היה מוקירו ומעריכו מאוד. באחד ממכתביו אל **האדמו"ר מצישינוב** זצ"ל, הוא יוצא מגדרו בתיאור שיעוריו הנפלאים של רבי רפאל: "...וכל ספרי רבנו האר"י כמאן דמנחי בכיסתיה ממש בזכירה נפלאה, **ובשעה שיושב ודורש בקבלה כמשה מפי הגבורה**, שולל ומסלק כל מה שנתקשו האחרונים, כמו הרב יפה שעה ושמן ששון ועוד, על פי בקיאות נפלאה, **וממש נדמה לו לאדם השומע כאילו נתפשט מן העולם הזה לגמרי, מה שאין**

הקולמוס יכול לתאר".

וכמים הפנים לפנים, העריך רבי רפאל את תלמידו הגדול - רבנו. באחת השבתות הזכיר רבי רפאל כדרכו בקודש איזו הקדמה לדברים שלמדו, וחיפשו כולם את מקור הדברים ולא מצאוה. מיד נענה רבנו וציין כלאחר יד את מקור ההקדמה. רבי רפאל התפעל, והעיר לרבנים שלפניו: "זה אברך צעיר לימים, מקרוב בא, ויש לו זכירה טובה יותר מכם". גם באחת הפעמים שביקר הגאון **רבי רחמים חי חויתה הכהן** זצ"ל בתונס, אמר לו רבי רפאל: "כבוד הרב הביא לנו חכם גדול חריף ובקי".

אף רבי חויתה עצמו העריץ והעריך את רבי רפאל וכח תפלתו, וכשחלה בשבט התרצ"א, הריץ מכתב לתלמידו רבנו, ובשוליו ביקש: "נא ללכת אל הרב הגדול **מוה"ר רפאל ג'אמי** נר"ו, וידרשהו משמי לסדר נוסח תפלה בכוונה, למען ירפאני ה' רפואה שלמה. שם אמי גז'יילה. וגם כן כת"ר נר"ו. ואתו הס"ר [הסליחה רבה]".

אגב, מסתבר למפרע כי בקשה זו היתה משמעותית ביותר, שכן תוך ימים אחדים התדרדר מאוד מצבו של רבי חויתה, וממש הגיע עד שערי מות. אפילו את קרוביו שהיו סביב מטתו לא הצליח לזהות, וכמעט שנואשו מחייו. לבסוף אחרי תפלות רבות של אביו רבי חנינא ונדרים שנדר לכבוד רבי מאיר בעל הנס, ארע הנס. רבי חויתה עבר כעין עליית נשמה. בהיותו בבית דין של מעלה ראה כי מעיינים בדינו, ושמע שאומרים "העולם צריך לו, כדאי שימשיך לחיות עוד". והנה בא לקראתו איש הדור פנים ואומר לו: "אני הוא רבי מאיר בעל הנס, הוסיפו לך על ימיך עשרים ושמונה שנים, אך תזהר לשים דעתך על התינוקות", והבין רבי חויתה שכוונתו על לימוד תינוקות של בית רבן, ויקץ. מאותו יום החל להבריא, עד שכעבור ימים אחדים שב לאיתנו לגמרי, וחזר ללמוד וללמד ביתר שאת וביתר עז.

כעבור עשרים ושמונה שנים, בחג סוכות האחרון לחייו, גילה רבי חויתה למקורבים ביותר, שהשנה מגיע חודש שבט האחרון לחייו על פי החלום הנ"ל[16].

16. על פי "אב הרחמים" (עמ' 303). ע"ש.

לעשות רצון צדיק

רבי רפאל לא היה נוהג לכתוב את חידושיו וביאוריו היחודיים, והיה לרבי חויתה חשש גדול שאחר פטירתו תמות עמו החכמה ואת הכל ישא הרוח. על כן במכתב מיוחד ששיגר לרבנו (מיום י"ט בחשון התרצ"א), בקשו כי תכף בצאת השבת יטול את קולמוסו ויעלה על הנייר את כל אשר שמע מרבי רפאל בשיעורו הקבוע בשבת, ויהיה זה אור לדורות הבאים. עד כדי כך חשוב היה הדבר בעיניו, שהוא מציין שמי יודע אם לא רק בשביל זה הגיע רבנו לתונס. את המכתב הוא מסיים בברכה מעניינת: "שאזכה לראותו רב ועצום ושלם בחכמה הקדושה הזאת, כמו שזיכני השי"ת לראותו עד הנה. והמתפלל על חברו הוא נענה תחלה, שיזכני השי"ת לחכמה הקדושה הזאת בשלמות לעבודתו וליראתו לעשות רצונו ולעובדו תמיד כל הימים אכי"ר"[17].

ואכן, רבנו כתלמיד נאמן לרבו מיהר לעשות רצון צדיק. אך מאחר ובשבת אחת היו לומדים מספר רב של דפים בעיון, כאשר היה ניגש לכתוב את הדברים במוצאי שבת, לא עלה בידו לדייק בכתיבת הדברים על בוריים, ומכיון שלכתיבת הדברים העמוקים דרוש היה דיוק ואחריות רבה, נמנע מלכתוב.

אך לגודל הפצרת רבו רבי חויתה, ניסה רבנו דרך אחרת. במוצאי שבת י"ג בטבת תרצ"א עם צאת השבת פנה לבית רבי רפאל כדי לסכם מפיו את הדברים שאמר בשיעור הקבוע ביום שבת. ישב רבנו בבית רבי רפאל ומילא מפיו מספר דפים מלאים זיו בחידושים עמוקים בתורת הנסתר. את הדברים שלח לרבו רבי חויתה, אשר עשה להם אכסניה בתוך ספרו הגדול "מנחת כהן" על התורה[18].

היה זה נכס עצום לעם ישראל אילו נמשך הדבר, אולם רבנו בגודל עדינות נפשו, חש כי לא נוח לבני הבית בבואו במוצאי שבת, ועל כן נמנע מלבוא שוב. רק פעמים בודדות היה בא להרצות לפניו קושיות ששלח לו רבו מג'רבא. ומה שתירץ לו רבי

17. המכתב המלא אשר יש בו מספר הדרכות חשובות מרבי חויתה, מופיע בסוף הספר (נספח מס' 12).

18. רשימות אלו נדפסו גם על ידי מרן ראש הישיבה שליט"א בירחון "אור תורה" (טבת תשמ"ג סי' ל"ג). וע"ע בשו"ת איש מצליח ח"א חאו"ח ריש סימן ט"ו מה שכתב בשמו.

רפאל, היה כותב ושולח לרבו, שהיה שמח בדברים כמוצא שלל רב. גם כשקיבל רבי חויתה לידיו את גליונות הדפוס של ההתכתבויות בקבלה שהתכתב עם הגאון **רבי עובדיה הדאיה** זצ"ל כדי להגיהם, לפני שרבי עובדיה ידפיסם בקונטרס "דעה והשכל" שלו, שלחם אל תלמידו רבנו, שיראה אותם לרבי רפאל ג'אמי, שיחוה דעתו בענין[19].

ואכן, לצערנו לא נותר הרבה מתורתו של רבי רפאל, מלבד החידושים הבודדים שכתב רבנו משמו באותו מוצאי שבת.

התגרות השטן

כאשר היה רבי רפאל לומד אצל רבו הגאון **רבי מסעוד הכהן אלחדאד** זצ"ל, ועדיין לא הוכר כגברא רבא בענייני הסוד, לא היה נוהג לכוין את כוונות התפלה. שבת אחת, אחר השיעור קם רבי מסעוד והכריז: "היום יעבור לפני התיבה במנחה רבי רפאל ג'אמי". ומני אז החל רבי רפאל להתפלל עם כל כוונות הרש"ש.

דבר גדול ועצום זה עורר רעש גדול בשמים, והשטן ביקש להתגרות בו. צופה רשע לצדיק וארב לו לראות היכן ישגה בכוונותיו. ואכן, קרה וטעה פעם אחת בכוונות ספירת העומר. תכף שהרגיש רבי רפאל בטעותו, התעטפו פניו בפחד וחלחלה והחל חושש מאד לחייו, עד שהודיע לבני ביתו שכפי הנראה הגיע זמנו להפטר מן העולם... בני המשפחה המבוהלים חרדו מדבריו, והסתופפו סביבו במשך כל הלילה תוך כדי שהם שופכים צקון לחשם בבכיה, שלא יחטף מן העולם בטרם עת.

הבוקר אור, ודפיקות תכופות ומבוהלות נשמעו בדלת הבית. בני הבית פתחו את המנעול כשהאימה ניכרת בעיניהם הטרוטות, ולתוך הבית התפרץ ידיד שצעק בבעתה "החנות נשרפה! החנות נשרפה!"... המבשר נגש לרבי רפאל וסיפר כי במשך הלילה עלתה חנותו של רבי רפאל באש יחד עם כל הסחורה הרבה

19. המכתבים בענין זה מופיעים בסוף הספר (נספח מס' 13).

שבתוכה... להפתעת כולם, פני רבי רפאל צהלו למשמע דבריו. לפליאתם הסביר: "עתה התברר כי בשמים שמעו את תפלותינו ופדו את נפשי בחנות ובסחורה אשר בה".

אך עדיין לכאורה מעשה שטן הצליח במקצת, ורבי רפאל נשאר נקי מנכסיו. אולם "ה' לא יעזבנו בידו", ובו ביום נגש אלמוני אחד לרבי רפאל ואמר לו "אתן לך כסף לשקם את חנותך, בתנאי שתחלוק עמי חצי מהרווחים". רבי רפאל לא מיהר להסכים בטרם שבדק בהלכה אם הדבר מותר (מחשש רבית, שהרי כל עסקא, פלגא מלוה ופלגא פקדון). לאחר הבירור הנדרש, נאות רבי רפאל ונטל את הכסף. ההצלחה האירה לו את פניה, ושוב חזר רבי רפאל לעושרו ולרכושו.

זמן רב דרש וחקר רבי רפאל אחר אותו איש שהפקיד את כספו בידיו, אך הוא נעלם כלא היה... כעבור שנה, פגש באקראי את אותו "שותף", ומיד הזכיר את דבר השותפות ואת חלקו הממתין לו זה שנים עשר חדש, אך האיש הצדיק עשה עצמו כמיתמם ואמר: "איני יודע על מה כבודו מדבר, לא נתתי לרב שום כסף, והרב אינו חייב לי מאומה"...

מי כעמך ישראל![20]

ימים נוראים במחיצת רבי רפאל

מאז מאורע זה, חדל רבי רפאל לכוין כוונות הרש"ש בתפלות ימי החול, והיה מכוין אך ורק בימים נוראים. בימים אלו היה עובר לפני התיבה בבית הכנסת "קאייד נסים" בכוונות עמוקות על פי הרש"ש, כשאליו מצטרפים יחידי סגולה. ביניהם היו רבנו ואביו החסיד רבי רפאל זצ"ל, שהיו מהדרים להתפלל בימים נוראים דוקא בבית כנסת זה.

20. סיפור זה סיפר מרן ראש הישיבה שליט"א בשם ר' חנון מאזוז בשם אביו ר' נסים מאזוז ששמע כן בתונס. אולם באו"ת (טבת תשמ"ג סי' ל"ג) כתב מרן רה"י שליט"א מעשה זה באופן אחר, שטעה רבי רפאל בכוונות תפלת ערבית, ובאותו הלילה נפטרה אחותו ונשרפה חנותו, רח"ל. והרב ששון כהן הי"ו סיפר בשם חותנו רבי חויתה הכהן, שטעה רבי רפאל בכוונות ברכת הלבנה, ובאותה שנה נשרפה חנותו ונפטרה בתו קודם חופתה, רח"ל. והובא במלכי תרשיש ובאב הרחמים.

המקובל האלוקי רבי רפאל ג'אמי זצ"ל

התפלות במחיצתו של המקובל הקדוש, העלו את המתפללים טפח מעל הקרקע. אוירה של קדושה עילאית שררה בבית הכנסת בכל משך התפלה. השיא הגיע בקריאת הפסוק "שמע ישראל", כאשר הצדיק היה מתייחד ארוכות בשרעפיו ומכוון כוונות הרש"ש במשך יותר מרבע שעה! גם בברכת אבות היה מאריך מאוד עד כדי כך שלפני שהיה מסיים ברכת "אתה קדוש", כבר כל המתפללים היו מסיימים את תפלת הלחש.

אבן מקבר תזעק

על נוראות גדולתו של רבי רפאל וראייתו הרוחנית, סיפר רבנו את הסיפור המדהים והמצמרר הבא:

השמועה על פטירתו הפתאומית של אברהם הגביר, פשטה ברחבי העיר תונס כאש בשדה קוצים. הכל הצטערו על לכתו בטרם עת של מי שהיה מרבה בחסד ומוזיל מממונו לעניים בלב רחב וביד נדיבה.

אולם כאשר השיגה השמועה את אחד מידידי העשיר המנוח, יצחק שמו, לבד מהצער על פטירת רעו הקרוב, נתקף הלה בחרדה והחל חושש מהבאות.

ואכן, את אשר יגור, בא לו. אך הסתיימו שבעת ימי האבל, נקשו על דלת ביתו בניו של הגביר. משפתח את הדלת, הבחין יצחק כהרף עין בשטר שאחזו בידם, ולבו החסיר פעימה. בלשון אדיבה אך דורשת, הציגו את השטר ותבעו כי יפרע את החוב אשר חייב לאביהם.

"כבר פרעתי את חובי!" קרא יצחק בקול רועד. "אם כן, מה עושה השטר במגירתו של אבינו, הרינו כפרת משכבו?", שלפו היורשים את הקלף המנצח, "שטרך בידי מאי בעי?", ידע לצטט התלמיד חכם שביניהם.

"ידיד נאמן היה לי אביכם", השיב יצחק בתקווה שדבריו ישכנעו. "לפני שבועיים, כשפרעתי את החוב במלואו, לא מצא את השטר באותו רגע, אך הבטיחני שאך ימצאהו, יקרענו לגזרים... אה... ביש מזל אני", נענע בראשו בצער, "כנראה לא הספיק לעשות זאת, ואני אנה אני בא...". יצחק סיים דבריו ותלה בהם עיניים מצפות לאמון.

"מנין לנו שאכן כל כך סמכת על אבינו עד שלא דרשת את שטר החוב כמו כל לווה?!" הקשו האחים פה אחד, והמשיכו "אמנם יודעים אנו שהנך חסר אמצעים, אך מה נעשה, הרי אין מדובר בסכום קטן שניתן למחול עליו".

"אבל תאמינו לי, פ-ר-ע-ת-י..." זעק יצחק בלא קול. "בֹּא אתנו לבית הדין ושם תאמר מה שתחפוץ..." קבעו הבנים. יצחק נשרך בעקבותיהם, כאשר בסתר לבו ידע כי פסק הדין יהיה לטובתם - מחזיקי השטר.

בבית הדין סיפר יצחק את סיפורו: "לפני כחודשיים נצרכתי לסכום של אלף דינר לביצוע עסקא גדולה, אך לא היה ברשותי סכום זה. פניתי איפוא לידידי אברהם, זכרו לברכה, בבקשת הלוואה. הלה נתרצה לי בחפץ לב וכתבנו שטר כדת וכדין. סיכמנו שאשיב לו את הסכום תוך חודש ומחצה.

"לפני כשבועיים, בהגיע עת הפרעון, עשיתי מאמצים גדולים, והצלחתי לפרוע לו את חובי עד לפרוטה האחרונה. הגביר חיפש את שטרי בין שאר שטרותיו, אולם לא מצאו. מכיון שידידים טובים אנו ובן בית אני אצלו, הנחתי דעתו ואמרתי: 'לא נורא, עוד יום יומיים תמצא ותחזיר, סומך אני עליך כשם שסמכת עלי'. באותה שעה, מי מלל ומי פלל שהגביר ילך לעולמו בחטף ב"מ, ולא יספיק להשיב לי את השטר" סיים יצחק, וניכרים היו דברי אמת...

בתגובה, הציגו בני הגביר את השטר שבידם. לא היה צורך ליותר מכך. פסק הדין היה חותך וברור - למרות האמינות ששידר הלווה, אין הדבר יכול לשנות את הדין, יד בעל השטר על העליונה, ואין לדיין אלא מה שעיניו רואות.

כשלבו כבד עליו, יצא יצחק מבית הדין. הוא חש חוסר אונים, וידע שמלבדו ומלבד קונו אין מי שיודע את האמת, אלא שידו קצרה מלהוכיח כי הצדק עמו. הוא הלך לאיטו, מוטרד ודאוג, "בקושי הצלחתי להשיב את החוב ההוא", הרהר בתוגה, "מהיכן אגייס שוב סכום כסף כה גדול?... גם אם אעבוד יומם ולילה, לא אוכל להשיב את הכסף, ומה יהיה על פרנסת ביתי?!".

עודו שקוע במחשבות עגומות, הוליכו לבו המר אל בית קרוב משפחתו המקובל האלוקי **רבי רפאל ג'אמי** זצ"ל. "רבי! מהיכן אשיג עתה סכום כה עצום להשיב לבנים?!" תינה את צרתו. בעיני הבדולח שלו, הכיר רבי רפאל מבין ריסי עיניו של יצחק כי אמת לאמיתה הוא דובר. כדי להיות בטוח בדבר, פנה אליו בשאלה "האם אתה מוכן להישבע שהשבת את כספו?". "בודאי!" השיב יצחק בבטחון. "אם כן", ציווה הרב, "קרא נא לי לבני הגביר, דָּבָר לי אליהם".

הבנים הופתעו "מה יוכל רבי רפאל לחדש לאחר פסק הדין החותך? שמא ברצונו להגיע לפשרה בינינו...". מפני כבוד הצדיק מיהרו להתייצב לפניו.

הגאון המקובל הרים עיניו מספרי הקבלה שהיו פרושים לפניו, סגרם והישיר אל בני הגביר את מבטו הזך. ללא השתהות מיותרת, פנה אליהם בשאלה מפתיעה: "אם תשמעו את אביכם המנוח אומר שהשטר נפרע, התאמינו ותמחלו על החוב?!". הביטו הבנים איש באחיו בתמהון, וענו מבלי להבין "בודאי, כמובן!".

"אם כן" - השיב הצדיק - "בואו עמי עתה לבית העלמין". הלכו כולם לבית הקברות כשהרב בראשם. הצדיק פילס דרך בין מצבות השיש העתיקות והחדשות, עד שהגיע לקברו הטרי של אברהם הגביר.

בין מצבות השיש העתיקות. בית עלמין בתוניסיה

הרב התקרב מעט, הניח ידו על המצבה, ועצם עיניו. מצחו נחרש קמטים ופניו בערו כאש יוקדת, ניכר היה כי מייחד ומכוון הוא כוונות קדושות ועומד לחולל פלאות...

לפתע, נעור הצדיק משרעפיו ופנה אליהם בקול רך: "הטו אוזנכם אל הקבר ושמעו את דבר אביכם...".

דממת מוות שררה במקום. הנוכחים עמדו מתוחים ודרוכים ברגשות מעורבים של פליאה, ציפיה ופחד, עיניהם נישאו אל הרב, והלבבות פיעמו בחזקה...

ופתאום קרה הבלתי יאומן - קול עמוק בקע מן הקבר, וקרא בערבית: **"כַּאלֶץ, כַּאלֶץ"** (פרוע! פרוע!). רעד אחז בחבורה הקטנה שעמדה שם, "הקול, קולו של אבא!" נרעדו הבנים ללא שליטה... הם זיהו מיד את קולו הברור של אביהם המנוח. האחים נצמדו איש אל אחיו בחרדה והנהנו בראשם. די היה בזה, די והותר. לא בכל יום מזדמן לשמוע קול מעלמא דקשוט.

בעודם מבולבלים מעצמת האירוע אותו חוו, השביע הצדיק את הנוכחים, לבל יגלו את הסיפור לאיש בעולם!

מיד לאחר שהתעשתו, שלף בכור האחים את השטר מכיסו וקרעו לגזרים...

קברו של רבי רפאל ג'אמי בתונס

קברו של רבי רפאל ג'אמי במושב איתן

הוא קיים את הצוואה האחרונה של אביו...

רק לאחר פטירתו של רבי רפאל, נתגלה המעשה הנורא, כאשר הלווה סיפרו לגאון **רבי אליהו גז** זצ"ל, חבר בית הדין בתונס, והוא סיפרו לרבנו.

בי"ד שבט התרצ"ז, עלה רבי רפאל בסערה השמימה, ונטמן אחר כבוד בבית העלמין בתונס. כשבעים שנה אחרי, זכינו וביום כ"ו בחשון התשע"ב הועלה ארונו

תמונות ממעמד העלאת ארונו הקדוש של רבי רפאל ג'אמי זצ"ל. ההספדים בישיבת "כסא רחמים" בבני ברק בימין מרן ראש הישיבה שליט"א

ארון הקודש נישא על כפיים

ארצה, והוספד כהלכה ליד בנין ישיבת "כסא רחמים" (שייסד תלמידו רבנו) על ידי **מרן ראש הישיבה** שליט"א. למחרת נטמן במושב איתן על יד ציון רבותינו הקדושים: הגאון ר' שאול הכהן, ובנו ר' משה הכהן ונכד נכדו ר' אברהם מגוץ הכהן זצוק"ל. זכותם תגן עלינו.

קבלה מעשית

כל עסקו של רבנו בקבלה היה בחלק הלימודי, אך מקבלה מעשית משך ידו, ואפילו משאלת חלום נמנע. אולם יודעי דבר מספרים, כי פעם הפציר בו אחד מקרוביו לכתוב לו קמיע באופן סודי עבור בתו שבגרה ולא נישאת. רבנו ניאות, כתב קמיע, והניחו בבית אותו קרוב. והנה, בו ביום מתו לפתע שני חתולים שהיו בבית (ואמר שנתלבשה בהם קליפה המעכבת וכו'), ומיד בשבוע שאחריו באה הבת בקשרי השידוכין עם בחור תלמיד חכם וירא שמים, כליל המעלות.

ומעשה מדהים נוסף סיפר **רבי אשר חדאד** שליט"א[21] שרבנו מסר לו שם של מלאך להזכירו שבע פעמים בבדיקת המכס בתונס, וכך יצליח להיות רואה ואינו נראה...[22]

בחלום אדבר בו

חלומותיו הטמירים של רבנו, ראויים ליריעה בפני עצמה. לבניו, גילה רבנו

21. בסוף ספרו "מעשה נסים" (דרוש ג' עמוד קע"ט).

22. ועיין בשו"ת תורה לשמה להגרי"ח (סימן תכ"ד) סגולה למצוא חן בעיני אויב, שיזכיר שבע פעמים "אוריאל" בנשימה אחת (וע' בכה"ח א"ח סי' ק"י אות ל"ז), וכתב שם שמותר להזכירו כיון שמצינו בני אדם שנקראים כן, כמו שכתוב בדברי הימים א' ט"ו (פסוק ה') לבני קהת אוריאל השר. ע"ש. **נאמ"ן ס"ט.**

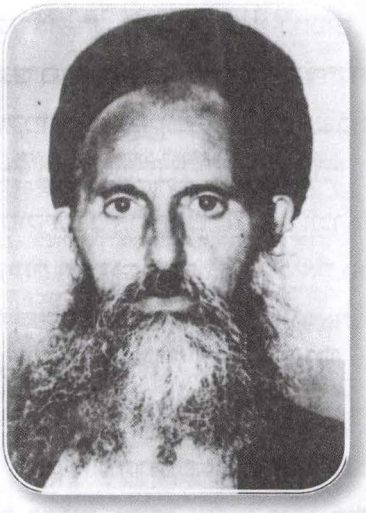
שבחלומותיו נדמה לו תמיד שהוא עף למעלה באויר ואיננו הולך ברגליו, ובנו **מרן ראש הישיבה** שליט"א מצא על פי הסוד שהדבר מורה על בחינה גבוהה של החולם, וכן על זריזות וקלות[23].

פעם אחת הקריאוהו בחלומו את הכתוב "כי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה וחסדי מאתך לא ימוש" וגו' (ישעיה נד, י). חלום זה גרם לו קורת רוח מרובה, ואחר מספר ימים הבין פשר החלום במעשה שאירע לו.

במסגרת זו, נביא חלום שמימי שכתב אותו בזכרונותיו, ורב בו הנסתר על הגלוי:

בעה"ו

בליל י"א לחודש שבט, שהיא ליל א' בשבת קדש שנת התר"ץ חצי שעה אחר חצות, ראיתי בחלומי שהיה אז ליל א' בשבת קדש, וסעדתי סעודה רביעית, ובבואי לשכב ראיתי איש אחד ונדמה לי כצורת מר דודי החו"ש **ר' כמוס מאזוז** יצ"ו, ואמר לי תדע שקץ המשיח הוא שנת ת"ש שלשה ושלשים [והוא מה שכתוב תשל"ג בצלמון שהוא צלמות הגלות], וחשבון זה הוא יעלה על לילה זו שרוצה לבוא עתה, וגם אמר לי תדע שגם 'שלום' הוא שמח הרבה עתה, כי ענין הקץ הזה כבר נגלה לו מקודם הרבה, וכיון שהוא נשלם בלילה הזה, הוא עומד בשמחה רבה. ולא הבנתי אז מי הוא זה 'שלום' שאמר לי, וגם כעת שכחתי מה אמר לי עוד אז. רק מה שנשאר בזכרוני כעת, שאז אח"כ עלינו על המטה לישון יחד, ואני ישנתי בשכיבה על צדי השמאלי בצד הכותל המערבי, והוא לפני באמצע המטה על צדו הימני פנים בפנים, ולא ישננו רק ישבנו נעורים, ושכחתי במה היינו עסוקים. ואח"כ

רבי כמוס מאזוז זצ"ל (דודו של רבנו)

23. עיין מה שכתב בזה בהקדמה לשו"ת "איש מצליח" (כרך ב' ערך חלומות).

באיזה זמן ראיתי שיש שתי שורות של אנשים באותה מטה, כל שורה בששה אנשים, והשורה הראשונה היא יושבת בישיבה בצד הכותל מזרחי זה לפני זה, שניהם לדרום ואחוריהם לצפון ושמאלם למזרח וימינם למערב, והשורה השנית כמוה בצדה באמצע המטה בין אותו האיש הנז' ובין השורה הראשונה. כזה:

כותל מערבי

המקום שהייתי יושב בו אני בצדו בשכיבה

המקום שהיה יושב בו אותו האיש בשכיבה

השורה השניה

\- - - - - -

הכותל הצפוני **השורה הראשונה**

\- - - - - -

כותל מזרחי

וראיתי כי בתחילת השורה הראשונה שהוא בכותל צפוני יושב מורי נר"ו [כנראה הכוונה לגאון רבי רחמים חי חויתה הכהן זצ"ל] בראש, ולפני חמשה אנשים זה לפני זה כאמור, ובתחילת השורה הייתי אני בצד מורי נר"ו, כי נדמה לי שקמתי אז ממקומי שהייתי יושב בו מתחילה בשכיבה, אבל אותו האיש שהיה עמי בצדי בשכיבה עודנו במקומו. גם זכורני שאז באותם ב' השורות הנז' היינו עסוקים בביאת המשיח, ואיני זוכר מה היינו לומדים, אבל כמדומה לי שהוא באיזה כוונות ויחודים המסוגלים לביאת המשיח, והיינו בשמחה רבה כלנו עד למאד (וכן מתחילה כשעליתי עם אותו האיש למטה, כמדומה לי שהיינו לומדים ושכחתי ואיני זוכר כלום).

ואיקץ והנה חלום, אבל ראיתי עצמי שעדיין אני באותה השמחה הגדולה שהייתי בה בחלום, ותיכף אזרתי כגבר חלצי וקמתי ממטתי ונטלתי ידי ולמדתי תיקון חצות, ועיני הורידו כנחל דמעה לעומת שבשאר לילות איני יכול להוריד אפילו טיפה אחת. והקצתי למורי נר"ו שהיה ישן עמי אז במטה וספרתי לו החלום ולמד

תקון חצות ואח"כ למדנו בספר "איפה שלמה" (ביאור על "אוצרות חיים" **לרבי שאול דוייק הכהן** זצ"ל) בשער אריך פ"א אות א' עד אור הבקר, ואח"כ חטפה אותנו שינה מעט ותיכף הקצנו, ולבשנו טלית ותפלין, והלכנו לבית הכנסת להתפלל. ה' יטע בלבנו אהבתו ויראתו, ויפתח לבנו בתורתו לעשות רצונו ולעבדו בלבב שלם כל הימים. אמן כן יהי רצון אמן.

הודעה בחלום לתקן המזוזה

בשעת צהרים של אחד הימים, לאחר שעות הבוקר הגדושות בעבודת הקודש שהחלה עם עלות השחר, פנה רבנו לנוח מעט. לפתע, נעור משנתו זמן מה לפני השעה היעודה בה רגיל הוא להתעורר מדי יום. הרבנית הצדקת אשת חבר, ישבה באותו זמן וקראה תהילים. היא הביטה בפניו הרציניות ובארשת המסתורית שהיתה נסוכה בהם ועקבה במבטה אחר מעשיו. מיד שקם, נטל מברג לידו והחל מפרק את המזוזה בפתח חדרו. שלף בחרדת קדש את הקלף מתוכה, תיקן בה דבר-מה והשיבה למקומה בתחושת סיפוק.

הרבנית לא יכלה לכלוא את תמיהותיה: "מה עשית? כיצד עלה בדעתך כי יש צורך בתיקון במזוזה? ומדוע התעוררת מהשינה מוקדם מן הרגיל?". "נודע לי בחלום" ענה לה רבנו באגביות, כאילו מדובר בארוע שגרתי "כי המזוזה שבחדר טעונה תיקון קל...".

כמו כן, לעתים היה מספר לרבנית בקומו משנתו, שבחלומו למד בישיבה של מעלה עם הרבנים פלוני ופלוני, מחכמי ורבני הדור שנסעו למנוחות.

הנסיעה המסתורית לטריפולי

את הסיפור הפלאי הבא, שרב בו הנסתר על הגלוי, סיפר בהלוייתו של רבנו תלמידו המובהק וגיסו **רבי אליהו ענקרי** שליט"א, וממנו ניתן לקבל קצה חוט להבנה עד היכן הגיעה קדושתו הנוראה של רבנו:

היה זה בתחילת קיץ התשכ"ז. כשבועיים לפני פרוץ מלחמת "ששת הימים" בארץ ישראל מול כל צבאות ערב, ביקש רבנו באופן מפתיע לנסוע ללוב, ואף הכין דרכון מיוחד לכך.

בנו **רבי צמח** הי"ו שאלו לסיבת הנסיעה, ורבי מצליח השיב כי ברצונו לרכוש משם חליפות ובגדים במחירים מוזלים, כיון ששמע שרבים קנו שם בזול. תשובתו נשמעה תמוהה ביותר, שהרי רבנו מעולם לא נסע כדי לקנות בזול, וודאי שלא למדינה אחרת... אך הבן קיבל הדברים בשתיקה.

ואכן, ביום רביעי י"ד באייר תשכ"ז, נסע רבנו לג'רבא, ומג'רבא לבן גרדאן, עיר הגבול בין תוניסיה ללוב. בנסיעתו התלווה אליו מר **חותאני דיעי** הי"ו הגר כיום בבאר שבע. הם הגיעו ללוב ביום ששי אחר הצהרים, ושהו במקום בשבת וביום ראשון. כבר ביום שני י"ט באייר שבו לתונס, כשבאמתחתו של רבנו מספר בגדים.

"תחושה עמומה לא נתנה לי מנוח", סיפר התלמיד הנאמן רבי אליהו ענקרי, "לבי לא נתן לי להאמין כי רבי מצליח, הנוצר את דקותיו, ומקפיד על זמנו, ינפיק דרכון מיוחד, יסע למרחקים ויגיע עד לטריפולי, כדי לרכוש מספר פריטי לבוש... הרי אפילו לג'רבא עיר מולדתו, נסע רק לאחר שלושים וחמש שנה מעזיבתו, וזאת כדי להשתתף בחתונות בניו, ותו לא.

"ציפיתי לשעת כושר, וזו לא אחרה לבוא. תחת אחד השיחי'ם, התעניינתי בפני רבי מצליח למטרת נסיעתו האמיתית. זכיתי והרב נענה לי בקול חרישי, כאומר, זהו סוד, אל תגלה... 'ראיתי בחלומי' סיפר 'כי בקיר ביתו של גביר יהודי בטריפולי קיימת נשמה מגולגלת בכותל, בסוד 'אבן מקיר תזעק', ונשמה זו משוועת למצוא לעצמה מנוחה... הראו לי בחלום צורת הכותל, והורוני לנסוע לשם כדי לערוך תיקון עבור החוטא...'".

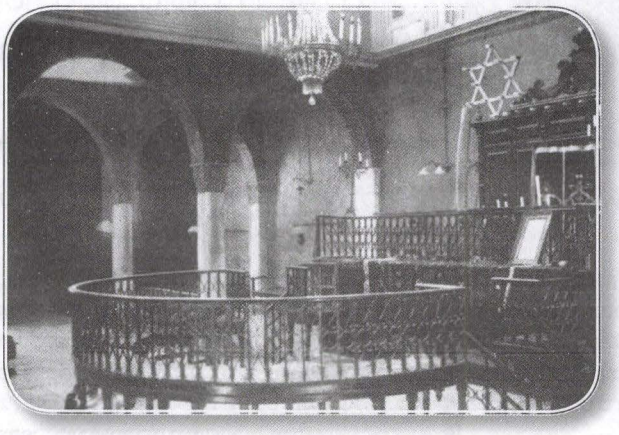
"בגופי חלפה רעדה", נזכר תלמידו, "נרעש ונבהל הייתי מעצמת הגילוי הנורא. לאחר שנרגעתי מעט, בקשתי לדעת האם אכן ביצע הרב את התיקון כנדרש, והוא

ניאות והמשיך לספר: 'הגענו ביום שישי אחר הצהרים ללוב, וגביר נכבד בשם **יצחק שְׁלֶגֶ** הזמין אותנו לסעודת ליל שבת בביתו, אך לאכזבתי לא גיליתי בביתו את מראה הקיר שראיתי בחלום. כאב לי כי הבנתי שהשטן מעכב את תיקון הנשמה. והנה בליל שבת, הודיעוני בחלומי כי אין המדובר בבית מארחי אלא בביתו של גביר אחר, ואף סימן ניתן לי כי למחרת ביום שבת יפנו אלי כמה גבירים ויבקשו ממני כי אכבדם לסעוד עמם את סעודת שבת. "עליך לברר את שמותיהם" הורו לי "ולהתארח דוקא אצל אדם בשם: **גבריאל גלאם**". וכך היה. מיד לאחר תפלת שחרית של שבת, פנו אלי גבירים רבים והזמינו אותי לסעודת השבת. שאלתי כל אחד לשמו, וכיון שלא נקבו בשם שנאמר לי בחלום, השבתים בשלילה. לבסוף הופיע גביר שענה על השם 'גבריאל גלאם', וכמובן הסכמתי לסעוד בביתו. הוא קיבלני בסבר פנים יפות והקצה עבורי את אחד מחדרי הבית. מיד כשנכנסתי לביתו, אורו עיני. קיר ביתו היה בדיוק הקיר אותו הראוני בחלומי! ואכן, במוצאי שבת, התחלתי ללמוד את סדר התיקון כפי שהורוני מן השמים'.

"רבי מצליח לא הכביר במלים, ואני הבנתי כי הנשמה באה על תיקונה.

"אותו שבוע בו שהה רבי מצליח בלוב, היה בימי העומר, ורבי מצליח דרש בבית הכנסת לפני ערבית כנהוג. בין הדברים דיבר על שמירת שבת, טהרת המשפחה ואיסור טלפון בשבת שהיו נכשלים בו.

בית כנסת בטריפולי

"שבוע לאחר נסיעתו של רבנו, ביום כ"ו באייר התשכ"ז, פרצה במלוא עוזה מלחמת ששת הימים בארץ ישראל מול כל צבאות ערב. בתזמון מבהיל, התברר

למפרע כי היה זה השבוע האחרון לשהותם של יהודי לוב בעירם. המלחמה הפיחה רוח נקם ואנטישמיות בין המוסלמים ברחבי העולם, וגלי שנאה אלו לא פסחו על יהודי לוב. מהומות פרצו, בתים נבזזו, חנויות נשדדו, ולדאבון לב אף כמה יהודים נרצחו. שארית הפליטה נמלטה מאימת החרב לתונס ואיטליה, והישוב היהודי בטריפולי שבק חיים!

"מצמררת העובדה כי משמים עוררו את רבנו לבצע תיקון לנשמה זו, ברגע האחרון ממש, בשעת האפס..."[24].

אגב, כאשר שמע מר **חותאני דיעי** (שכאמור ליווה בעצמו את רבנו) את פרטי הסיפור מרבי אליהו ענקרי, הגיב בפליאה: "שנים ארוכות נצרתי את התמיהה בלבי, מה סיבת סירובו העיקש של הרב לכל אלו אשר בקשו לארחו, ומדוע שאל לשמם? תמיהתי גברה, כאשר ראיתי כי רק כאשר הגיע גבריאל גלאם הסכים להתארח אצלו!... כעת נסגר המעגל".

רק אצלו התארח רבנו. מר גבריאל גלאם ז"ל

לאחר בירור, נודע שמר **גבריאל גלאם** ז"ל הנזכר, עקר לאיטליה לאחר מלחמת ששת הימים. כאשר ביקר פעם בארץ, הגיע לישיבת "כסא רחמים" בבני ברק, וסיפר בהנאה שרבי מצליח לא רצה להתארח אצל אף אחד כי אם אצלו... עד פטירתו חי באיטליה, וכשנפטר, העלוהו

24. ראה מה שהאריך בכמה נסתרות העומדות מאחורי סיפור זה, הגאון רבי בוגיד סעדון זצ"ל בהספדו על רבנו שנדפס בספר הילולא דצדיקייא (נדפס בספר 'הגיד מרדכי' דרוש י"ב). ועיין לרבנו ז"ל בדרושו על רבו רבי חויתה הכהן זצ"ל (נדפס בספר אשכבתיה דרבי, עמוד ט"ו) שפירש בכוונת המדרש רבה סוף פרשת וזאת הברכה (סוף פי"א) "רוח הקדש בוכה ואומרת: ולא קם נביא עוד בישראל כמשה", רמז לאותם הרוחות שבאו לו לתקנם, ונקראים קדש כמ"ש (ירמיה ב' ג') קדש ישראל לה', ואומרות ולא קם "נביא" עוד, מלשון ניב שפתים [ע' רשב"ם בראשית כ' ז', ורש"י שמות ז' א'] שמתפלל בעדם ומתקנם בניב שפתים. עכד"ק.

לארץ ונקבר במושב קדימה.

עוד סיפר גיסו ותלמידו ר' **אליהו ענקרי** שליט"א שפעם שאלו על דין בהלכות מקואות שכתב המרדכי (והובא בב"י יו"ד סימן ר"א) שאם המים נשפכים בשעת הטבילה החוצה נחשבין לזוחלין, והשיבו רבנו שאין הלכה כדברי המרדכי בזה, שהוא יחיד נגד כל הפוסקים, ואז הוסיף בקול צופן סוד "ראיתי כי כל הטבילות בגן עדן עשויות כמו המקואות שלנו...".

הבטחה לשבעה דורות

עוד על צפייתו למרחוק, סיפר ר' **מניני מאמו** יצ"ו שאחותו הגדולה מאביו - מרת **ערבייה סעדון** ע"ה (בתו של המנוח הצדיק רבי **שלום מאמו** זצ"ל, ואשתו של רבי ציון סעדון הי"ו), היתה כל פעם מתקשה מאד בלדתה. בחשון התשכ"ה עברה לידה קשה, וכתוצאה מכך חלתה בחולי הנכפה רח"ל, והרופאים לא מצאו לה מזור. רבנו שביקר באותו זמן בג'רבא לרגל חתונת בנו מרן ראש הישיבה שליט"א, ערך לה פדיון נפש כנגד המשקל שלה, וציוה שיעבירו אותה לדירה אחרת, כי ידע והכיר שבבית בה היא נמצאת שרויות רוחות רעות רח"ל. ואכן, לאחר שהועברה לדירה אחרת, תיכף ומיד התרפאה ממחלתה.

כיוצא בו: ביום רביעי י"ד בשבט התשכ"ז, נערכה בג'רבא חתונת בנו **רבי צמח** הי"ו, בבית הצדיק **ר' פראג'י חדוק** ז"ל (אשתו מרת חנה, היתה בתה של דודתו אחות אמו של רבנו). הלה ברוב טובו התכבד להעמיד את ביתו לרשות משפחת החתן והאורחים שבאו מעיר הבירה (מאחר שלא היה אולם שמחות בעיר, תמיד ערכו החופה והסעודה בבית משפחת החתן).

כשהגיע רבנו לג'רבא, פנה מיד לשלם לר' פראג'י עבור הקניות לסעודת החתונה וכן לשבת חתן, אולם הלה דחאו ואמר: "נסיים את החתונה, ואגיש לכבודו חשבון על הכל". ביום ראשון שלאחר השבת-חתן, ישב רבנו עם בעל הבית בכדי לקבל את חשבון ההוצאות, אך להפתעתו, ר' פראג'י מיאן בתוקף לקבל תשלום באומרו:

"לא אמכור את המצוה בכסף!". כל מלות השכנוע של רבנו לא הועילו, ורבי פראג'י סירב בנחרצות.

לאחר עשרות שנים, הוזמן רבי צמח לביתו של חתנו של ר' פראג'י - מר **כליפה עטון** בפאריז, ורעייתו (בתו של רבי פראג'י) הזכירה את המעשה הנזכר, והוסיפה דבר פלא: זוכרת אני היטב כי כשיצא רבי מצליח מדלת ביתנו לשוב לתונס, אחר הויכוח על תשלום הוצאות החתונה, הניח ידו הקדושה על המזוזה ובירך את המשפחה בזו הלשון: "יהי רצון שלא תראו מקרה רע **עד שבעה דורות**". נפרד לשלום ויצא לדרכו. לימים, היא מספרת בהתרגשות, חלה אחד הנכדים קשות, והרופאים נואשו מחייו. המשפחה כולה היתה נסערת, אך אני נותרתי רגועה, ואמרתי להם בביטחון: מה לכם לדאוג? הרי קיבלנו הבטחה מרבנו "איש מצליח" שלא יקרה לנו רעה עד שבעה דורות, ובכן, הוֹרַי הם דור ראשון, אני דור שני, בָּנַי דור שלישי, נְכָדַי דור רביעי, ויש לנו רזרבה עוד שלשה דורות. הבטחתו של רבי מצליח לא תיפול ארצה! ובאמת, הלא יאומן קרה, והנכד שב לחיים והתרפא, השבח לאל!

מעניין לציין כאן קבלה מעניינת שמסר רבנו לבנו **מרן ראש הישיבה** שליט"א, אודות המעפילים ואנשי המחתרות אצ"ל ולח"י שפעלו כנגד הבריטים לפני קום המדינה. הללו ברובם רחוקים היו משמירת תורה ומצוות, ובעצם לא ידעו בדיוק על מה הם נלחמים ומה מטרתם. רבנו מסר בשם מקובלי הדור, שכפי הנראה הם גלגול נשמותיהם של ה"בריונים" שחיו בימי חורבן בית שני, ונלחמו כאריות ולא עלה בידם כלום, ונחרב הבית בעוון שנאת חנם ומלחמת אחים וכו'. כתמורה על מלחמתם אז, שלא הובילה לגאולה, "פיצו" אותם מן השמים להלחם שוב בדור הזה, בו מתגלים ניצוצות הגאולה, והפעם מאבקם נשא פירות[25].

ובלבד לא לגרום למחלוקת

בהליכותיו, היה רבנו נזהר בכמה דברים על פי רבנו האר"י ז"ל, אך מאחר ומנהג

25. קובץ מאמרים (עמ' רס"ג).

תונס היה שונה, וחשש שלא תגרם מחלוקת חלילה, לא היה משנה ממנהגי העיר, אלא נהג את מנהגיו רק בשקט ובהצנע[26]. למשל, במוצאי שבת בשבוע שיש בו ביטול מלאכה, מנהג תוניסיה שלא לומר "שובה" וכו' וכמנהג כל עדות המזרח בחו"ל[27], ואילו רבנו היה אומר זאת בלחש[28]. ארע פעם שרבנו שימש כחזן, ולא רצה לבטל מנהגו, ומאידך לא רצה לשנות מנהג בני העיר, לכן מיד לאחר שסיים תפלת הלחש החל לומר "שובה" בזריזות ובלחש, וכשרמזו לו שיכול הוא להתחיל "יהי שם" וקדיש, הביט לצדדים כדי 'לראות' אם סיים הציבור להתפלל, וכך תוך כדי, סיים בזריזות את אמירת "שובה" והמשיך "יהי שם" וקדיש.

עם זאת, בישיבתו בין תלמידיו, נהג את מנהגיו בפומבי, וכך לימד את תלמידיו לעשות.

זהירותו של רבנו ממחלוקת יחד עם עמידתו על דעתו, ניכרים במכתב שכתב לתלמידו **ר' נח בוכריץ** מג'רבא (מיום ר"ח חשון התשכ"ו): "המנהג הקדמון בין בג'רבא בין בתונס הוא שלא לומר כלל "בית יעקב" ומזמור היום בראש חודש, אך אנחנו נוהגים בינינו לבין עצמנו כמ"ש הגאון היר"ח בספר בא"ח (שנה א' פרשת כי תשא דין ט'), שיאמרו "בית יעקב" ומזמור השבוע קודם מוסף, ויאמרו גם כן היום יום פלוני בשבת קודש, ואחר כך יאמרו "ברכי נפשי".

על זהירותו מלהתערב במחלוקת, ניתן ללמוד מהתייחסותו למכתב שקיבל מאת ידידו **האדמו"ר מצישינוב** זצ"ל, אשר בו ביקשו להכריע במחלוקת מסוימת בין חסידות סאטמר ובין שאר קהילות החסידים בברוקלין. רבנו היה אמנם מעורה בעניינים אלו והבין את מהלכי הרוח ששררו שם (מכיון שהיה מקבל כל שבוע מארץ ישראל עיתון של "נטורי קרתא"), אך העדיף לחמוק מן הענין בכבוד

26. והיה רבנו אומר בהלצה לגבי מחלוקות בהלכה: "איך שתעשה יש לך על מה לסמוך [ידועים דברי הגאון רב פעלים ח"ד יו"ד סי' ל"ו שאין הלכה בעולם שאין בה מחלוקת], אבל לעשות מחלוקות אין על מה לסמוך".

27. וכמו שכתב הרמ"א (בסי' רצ"ה) והטור בשם רב שר שלום גאון.

28. ע"פ דברי מרן החיד"א בברכי יוסף שם ועוד אחרונים (מובאים בכף החיים שם אות ט').

ובענוה ולא להכניס ראשו למחלוקת. וכך השיב לאדמו"ר במכתב (מיום כ"ו כסלו התשכ"א): "...ואודת השאלה, אינני חלילה כמסרב, אך בהכרח אינני יכול להטפל בה כלל, מכמה צדדים, אם מצד שלפי מה שאני מבין שני הצדדים הם אריות דבי עילאי ומאן מעייל בר נפחא לתמן, מתיירא אני שמא ישרפוני בהבל פיהם, ואם מצד שבענינים כאלה צריך איש מקומי להבין מציאות הנדון על אמיתתה, ולא מתוך הכתב. פוק חזי מ"ש הריב"ש סי' קע"ט, וע"ע סי' ה'. וש"ל [ושבח לא-ל] במדינותיכם נמצאים ענקי הרוח אשר אליהם המצוה, ולא לשפל הדיוט כמוני להתערב בזה כלל, מלבד שאין הפנאי מסכים כראוי".

פרק י"ד

כתוב זאת

הכתיבה - אבן בוחן

הכתיבה היתה בעיניו של רבנו חלק בלתי נפרד מלימוד התורה[1]. פיו מלא היה בשבחים על הכתיבה ותועלתה, ובכל הזדמנות היה קושר לה כתרים. "על ידי הבעת הדברים בכתב", העיד בעצמו "המחשבה מתבהרת, ולפעמים אינני מרגיש שיבוש שיש בדברים, רק אחרי שאני מעלה אותם על הכתב"[2]. בעיניו, הכתיבה משמשת אבן בוחן לדעת רמתו של הלומד, ומרגלא בפומיה אֶמרת הפלא יועץ (ערך כתיבה): "מכתבו של אדם ניכר אם תלמיד חכם הוא"[3].

---

1. במאמרו שבראש ספר דרך ישרה (ונדפס גם בתחלת ספר שו"ת איש מצליח ח"א) כתב: "התורה שאנו מדברים עליה במאמרנו זה, היא, ראשונה ידיעת עיון הגמרא ומפרשיה הדק היטב להבין בצדק ובקלות ולהגיד בעל פה בלי כָּשָׁלוֹן ובלא גמגום, וידיו רב לו לחדש עליהם אמרים אמת ודברי יושר, **ולסדרם בכתב ולשון קב ונקי**. גם שיהיו הדברים ארוכים ומסובכים, יודע הוא לנפותם ולסלתם. ואחריה, ידיעת דרכי ההוראה והפוסקים, ובירור ההלכה והספקות בדברים ישרים ואמתיים, **ולסדרם גם כן בכתב ולשון בר וצח**".

2. השווה לדברי הגאון יעב"ץ זצ"ל במגדל עוז (עליית הכתיבה, דף קנ"א, אות י"ב) שכתב: "הכתב - יוכל אדם לבחון בו המשגֶה, או חסרון השלמות בראיית העין ובינת הלב, בטרם יוציאנו מתחת ידו. וירגיש יותר במקום הצריך תיקון, ויחפש בחורים ובסדקים, לכל אשר ימצא שם בדקים. ויחזקם ויצחצחם וישיבם חלקים. מה שאין כן בדברים שבלב, שאין חוש הראיה שולט בו, לא יעמוד כל כך על מקום השגיאה והמכשול כדי שיתקננו היטב כל צורכו, לאחר שיצא מהפה, ומעוות לא יוכל לתקון עוד. לכן הקפידו חז"ל בדברים שבכתב, אי אתה רשאי לאומרם בעל פה". ועיין עוד בספר מלכי תרשיש (עמוד נ"ט).

3. וכעין זה כתב רבי יוסף האזובי זצ"ל בשירו "קערת כסף": "בספרו האנוש ניכר ובכתב / לשכל שולחו עדות ברורה". וכן ראיתי מכתם אחד לרבנו שמואל הלוי הנגיד ז"ל: "תְּבוּנַת אִישׁ בְּמִכְתָּבוֹ / וְכָל-שִׂכְלוֹ בְּפִי עֵטוֹ. וְיִגַּע אִישׁ בְּעֵט אֶל מַי-עֲלַת מָלְךְ בְּשַׁרְבִיטוֹ". ונדפס בספר בן משלי (מהדורת דב ירדן, ירושלים תשמ"ג, סימן תתשצ"ד). ופעם היו ויכוחים בין ביה"ד בתונס לבתי-דין בא"י בענין שמות גיטין, וניסו הדיינים בתונס לכתוב בלשון רכה ועדינה לרבני א"י, "נא ונא"

על כן, בכל הזדמנות, ממריץ היה את בניו ותלמידיו למשוך בעט סופרים ולהעלות את חידושיהם על הכתב, על מנת שיישמרו ויעמדו ימים רבים. והיה דוחק בהם לכתוב את החידושים שעולים במוחם באופן מיידי, כדי שלא יאבדו אפילו חידוש קל. כדרכו של רבו רבי חויתה, גם רבנו היה מקדיש שעות רבות מזמנו היקר, לבדיקת חידושי תלמידיו בתוכן ובניסוח. ופעמים רבות היה טורח ומעתיק להם את החידוש מחדש. בכלל זה, הדריכם בכתיבת שאלות ותשובות, על מנת שיבואו בשערי פסיקת ההלכה.

כאשר בנו **מרן ראש הישיבה** שליט"א למד בילדותו מסכת תענית ב'בקיאות', הרגילו רבנו לכתוב על כל עמוד חידוש אחד או שנים[4].

חכמת הכתב והמכתב

ולא הסתפק רבנו בעצם כתיבת החידושים, אלא נתן דעתו גם על צורת הגשת הדברים וניסוחם, שיהיה 'תורה מפוארה בכלי מפואר'. והיתה חכמת הכתיבה בעיניו כתורה שלמה, וכדי להמחיש את היקפה רגיל היה להמליץ: "חכמת הכתב והמכתב ארבע מאה פירקי אית בהו"[5]. תמיד היה מזכיר שרבותינו חכמי התלמוד הקדישו עמוד שלם בגמרא (עירובין נ"ג ע"ב) על נלעגי השפה, ובהם סיפורים לכאורה של מה בכך, כמו: שוטה אחת שאמרה לדיין מלים משובשות, או גלילי אחר שלא הבינו השומעים את מבוקשו, חמור או יין, צמר או שה. וזה בא דוקא באחת משלש המסכתות הקשות בתלמוד. ללמדנו כמה חייב אדם להקפיד על מבטאו וכל שכן כתיבתו שיהיו צחים וברורים.

לכתוב גט חדש. ואלה השיבו בעזות: "תגידו לנו, היש רבנים בתונס ואם אין?". לקח אמה"ג זצ"ל את הנדון וכתב להם תשובה מנומקת בת עשרה דפים, וזה שכנע אותם ושלחו מיד גט חדש כרצון דייני תונס... לא בחנם אמרו: מכתבו של אדם ניכר!". **נאמ"ן ס"ט.**

4. מובא בשם החתם סופר בחידושי שבת (דף ק"מ ע"ב) שע"י כתיבת חידושים בכל דף ועמוד זוכר הכל, והנסיון מעיד על זה. **נאמ"ן ס"ט.**

5. מליצה על פי לשון הגמרא בע"ז דף י"ד ע"ב. ובאמת כותב השורות זכה לחבר ספר העוסק בהנחיה והדרכה באומנות הכתיבה התורנית ("הכתב והמכתב"), על פי משנתו של בנו של רבנו מרן ראש הישיבה שליט"א, וכאשר החל בכתיבת הספר, חשב לתומו כי כל הכללים יסתכמו בחוברת אחת בלבד, והנה הם פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד ותמלא הארץ אותם.

רבנו עצמו חכם ובקי היה באמנות הכתיבה, כלליה ודקדוקיה, וגם עם תלמידיו היה מדקדק הרבה בניסוח החידושים והשו"תים, ומדריכם כיצד לכתוב ואיך לא לכתוב.

פעם שאלוהו תלמידיו מה ראה על ככה לדקדק עמם כל כך? השיב להם רבנו בחכמתו: "לו היה עליכם לשאת דברים לפני חמש מאות איש, וכי לא הייתם מתכוננים לכך שעות רבות וביוררים כל מלה שתהיה מתוקנת?! והנה, את דברי התורה שהנכם כותבים, יתכן בהחלט שבמשך הדורות יקראו אלפי אנשים, ואם כן, עליכם להקפיד לכתבם בצורה הטובה ביותר". הרעיון הפסיכולוגי שעומד מאחורי תשובתו של רבנו, שמאחר והכותב אינו רואה לנגד עיניו את קהל הקוראים, קיימת בלבו תחושה כי הוא כותב את דבריו למספר מצומצם של קוראים, ולכן עוררם רבנו לחשוב כאילו מרצים הם בפני קהל אלפים, וכך כתיבתם תיעשה בכובד ראש ובסגנון מתוקן ונאה. וכאשר טענו התלמידים "מי בכלל יקרא את דברינו...", נענה רבנו כי על האדם מוטל לעשות את הנדרש ממנו, ואת הדאגה הזו ישאיר לקב"ה.

יתירה מזו, הבהיר להם כי כתיבה רשלנית, אינה רק חסרון בהגשת הדברים, אלא גם חסרון בהבנת הדברים, שכן הקורא עלול לטעות בהבנת הנקרא. "ילמד המעיין לברר דבריו תמיד ולדבר בלשון צחה ומובנת לפום ריהטא", הוא כותב בשו"ת איש מצליח (ח"א, חיו"ד סימן נ"ב), "שלא לגרום ח"ו לפני הקורא הנחפז להבין היפך כוונתו, או להיות לו שום עיכוב בקריאתו. וזה אחד הפירושים במאמר התנא באבות (פ"ב מ"ד) "ואל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע [ותסמוך] שסופו להישמע".

עד כדי כך חמור היה הדבר בעיניו, שכאשר היה מבחין בשגיאות בכתיבה, לא היה מחשה. בשו"ת "איש מצליח" (חיו"ד סימן א') כתב הרב השואל לרבנו (שלמד עמו בצעירותו אצל רבי חויתה) בין הדברים בלשון זו: "והנה בגף שהוא במקום היד בבהמה ועיין להדרישה ס"ק... ולה' חו (?) התירו ברפרוף הגף בעלמא". והשיבו רבנו בקצרה: "בדרישה אין מזה, וחו לא ידענא מנו". וחזר החכם השואל והשיב (שם סימן ב') "מה שכתבתי הדרישה והח"ו, הם ט"ס, והדרישה הוא

הפרישה, והח"ו ג"כ טעות ובמקומה [צ"ל] ה' שפתי דעת שעם משבצות זהב. והציון שציינתי להם הוא שבדבריהם כתוב שהגף היא במקום היד בבהמה. ומה שכתבתי התירו, לא קאי על הפוסקים הנז' אלא על שאר הפוסקים... ואם מר נר"ו ישים נקודה קודם מלת "התירו", אז יבין דהא לחוד והא לחוד כמו שביארתי, רק אנכי קיצרתי וכתבתי בזריזות מאפס הפנאי". וחזר רבנו והשיבו גדולה תשובה (בסימן ג'): "על זה יש להמליץ מאמרם ז"ל חכמים הזהרו בדבריכם. וכבר ידועים דברי מהרש"ל למור"ם (בשו"ת הרמ"א סימן ו') על תיקון הלשון, ומרן בב"י תמיד מעיר על דקדוקים קלים בלשון הטור, **שהלשון הוא יסוד הכתב**. וכל שכן בכיוצא בזה שמאבד משמעות הדברים לגמרי, שאחרי אומרך "ועיין להדרישה" וכו', איך תסיים שוב סתם "התירו", וכוונתך על זולתם שאינם בנושא המאמר... ועוד מכיון שלא באת להביא מהדרישה וכו' רק שכתבו כדבריך שהגף בעוף הוא במקום יד בבהמה, היה לך לומר "וכמו שכתבו" הדרישה וכו', ולא "ועיין" שאין כאן מקומה, כי **גדר וסייג יש לכל מלה ומלה** ולא כאשר יעלה המזלג. **ובודאי עודך זכור כמה זמן היה מוציא מורנו ורבנו (שליט"א) [הוא הגאון רבי רחמים חי חויתה הכהן זצ"ל] עָמָנוּ בפרק זה ומלמדנו להועיל. צא ולמד מספרי הרבנים הספרדים המפורסמים כיצד לוית חן וחסד על לשונם הזהב".**

תורה שבכת"ב שהועברה בעל פה

את יסודות חכמת הכתיבה, העביר רבנו בתורה שבעל פה לבנו ממשיך דרכו **מרן ראש הישיבה** שליט"א, כאשר היה מגיה את חידושיו בגיל צעיר, ובפרט כאשר הדריכו בעריכת הספר "ויאמר יצחק" (להגאון רבי יצחק בוחניך זצ"ל). היתה זו הפעם הראשונה בה נתנסה הבן בהגהת ועריכת ספרים. באותה עת היה בגיל חמש עשרה שנה, וקנה תורה אצל רבו הגאון **רבי יצחק בוחניך** זצ"ל. רבי יצחק שנוכח

ספר
ויאמר יצחק
חלק ראשון
נדפס בבית דפוס אוצר העברי
BOUAZ HADDAD DJERBA (Tunisie)

שער הספר "ויאמר יצחק"

בכשרונותיו, מסר לו את כתבי ידו כדי שיעבור על החידושים ויוציאם לאורה. מאחר והיה עוד צעיר מאוד, עבר אתו אביו רבנו על כל חידוש וחידוש באופן יסודי ביותר כדי שתצא מלאכה מושלמת תחת ידו. תוך כדי כך, לימדו את כללי הכתב והמכתב, שהיוו בעתיד יסוד למאמרו המפורסם "כללי הכתב והמכתב" (נדפס בספרו "דרכי העיון")[6].

על הלילות הקסומים בהם היה אביו מדריכו בהגהת כתבי הקודש, מספר מרן ראש הישיבה[7]: "ואלה אזכרה ונפשי עלי אשפכה, בשנת התשכ"ה כשהיה אבא מארי זצ"ל מסייע לי בבירור חידושי מו"ר [הגאון רבי יצחק בוחניך] יצ"ו (שהיה גם תלמידו) על הש"ס שנדפסו בספר "ויאמר יצחק", ובפרט בסוגיית "הנשר" בחולין. בלילות החורף הארוכים, היינו יושבים בחדר קטן ד' על ד' במשרדו בישיבה, **כל לילה כארבע שעות רצופות**, לאחר תפלת ערבית. והיה מלטש הסגנון בכתב יד ומוסיף נופך בהערות נכבדות ועמוקות, ומורה לי אמנות הסגנון והקיצור. ועל ידי כן יצא הספר משוכלל ומיוחד במינו, שאין לשער מה היה בכתב יד ואיך נעשה ספר יקר ערך. ובשעה מאוחרת חזרתי הביתה (זה היה בשנה ראשונה לנישואי), ובלבי תכנית ליום המחרת לעבודה ולעריכה. **הוי, מי יתן לי שוב הלילות המאושרים ההם!**".

פרטים נוספים מאותם זמנים, הוסיף **מרן ראש הישיבה** שליט"א בהקדמה למהדורא השניה של "ויאמר יצחק": "והיות שזהו לי נסיון ראשון בהגהה ובירור, עזר לי מר אבא זצ"ל בבירור חידושי המסכתות האחרונות וחידושי חולין, ובהם כמה מקומות שתיקן והגיה ומחק כמה פעמים עד שיצאו הדברים ברורים ומסולתים בקיצור נמרץ ובהירות, כדרכו ז"ל מועט המחזיק את המרובה. ואחרי

6. וכפי שהוא מקדים בראשית מאמרו הנ"ל בזה"ל: "רוב הכללים לקחה אזני מפי אבא מארי הגאון זצוק"ל בעתים מזומנות, ובפרט כשהיה מגיה ובודק לי חידושים שכתבתי בטל ילדותי, ועל כולם כשהגיה את ספר "ויאמר יצחק" למורי ורבי הגאון ר' יצחק בוחניך זצ"ל, שאני הצעיר ערכתי אותו לדפוס, **ולא נמסר גליון לדפוס אלא אחרי שנבדק שבע בדיקות ושבע חקירות תחת ידיו הדייקניות של אמה"ג זצ"ל**, ומפיו ומפי כתבו למדתי הרבה". ובתחילת המבוא לספרו "לא תשיך" הוא כותב: "ותלי"ת שזכינו ללמוד סגנון הכתיבה מילדות, להביע דברינו בלשון בהירה וקצרה, שכל הרוצה לדעת ולהבין יוכל להבין... וכל זה בזכות אבא מארי הגאון הקדוש ר' מצליח מאזוז זצ"ל הי"ד...".

7. נדפס בתולדות חיי רבנו שנדפסו בראש שו"ת אי"מ ח"א (פרק ה' הערה 2).

חתונתי (תשכ"ה), הייתי לומד בכל ערב אצל אמה"ג זצ"ל בישיבתו "כסא רחמים" (שהוקמה בינתיים) עד קרוב לחצות הלילה, בבירור כתי"ק של מו"ר המחבר זצ"ל והערותי על דבריו, וכמה דברים הבאתי בחידושי חולין מפי אבא מארי זצ"ל ומפי כתבו... הודות לספרו של מו"ר זצ"ל, ינקתי הרבה מאבא בכללי הכתב והסגנון הבהירות והקיצור, כי אינו דומה תא חזי לתא שמע. כמו כן אגב ניקוד הספר "בני חי" ח"ב מראשו ועד סופו, השתלמתי בכללי הדקדוק והניקוד, וגם נתחדשו לי כמה כללים בסייעתא דשמיא".

"זה לא שלי"

דייקן מאין כמוהו היה רבנו בכתיבתו, ותמיד שאף להגיע לשיא הדיוק. כל מלה בטרם נחקקה בעטו, נשקלה והובאה בכור מצרף מזוקק שבעתיים. והיה חושב הרבה וכותב מעט.

מקפיד היה גם על סדר הדברים, שלא להקדים המאוחר ושלא לאחר המוקדם, ושיהיו הדברים ברורים ובהירים, מובנים בהשקפה ראשונה ללא סיבוכים. לא פעם ארע שכאשר סיים לכתוב תשובה ארוכה, נראה היה לו שעדיף לכותבה בסדר אחר. משכך, לא חס על זמנו ועמלו, והיה חוזר להעתיק את כל תשובתו מחדש אפילו ארבע או חמש פעמים! תוך שהוא מזכיר לבניו את דברי הרמב"ם במאמר "קידוש השם", כי "מה שיחוק האדם ויכתבהו על ספר, ראוי לו **שיחזרהו (שיחזור עליו) אלף פעמים**, אילו יתכן זה"[8]. זריז היה מאד בכתיבה, ולא היה נחשב בעיניו לביטול זמן כלל.

ברוב דייקנותו המפליאה, היה מבדיל בין לשונות בדקות עצומה. ניתן לראות זאת בעובדה הבאה: כתב ידו של רבנו ולהבה"ח בנו **מרן ראש הישיבה** שליט"א דומים מאוד, עד שהיו לפעמים חילוקי דעות בין האב והבן: זה אומר אני הגהתי

8. וראה בשו"ת שמש ומגן (ח"ב סימן נ"ד) שכתב הגר"ש משאש זצ"ל: "בהעתיקי ספר דברי שלום למר זקני שהיה גברא רבה... מצאתי ביניהם פסקים שיש בהם יו"ד טיוטות כפולות. וההפרש ביניהם הוא בסידור הפסק, פעם מקדים דבר זה ופעם מאחרו. [וכן עשה מוה"ר הגאון ר' כלפון משה הכהן זצ"ל שנדפסו בספריו כעשר תשובות בדין מורדת, והיא אותה אשה, וכנראה שכתב עשר טיוטות לתשובה זו].

וזה אומר אני הגהתי... פעם כתב בנו **מרן ראש הישיבה** שליט"א הגהה בגליון ספר "שער המלך" (הלכות מקואות) בזו הלשון: "עיין להרב משנה למלך פי"ג דשגגות". לאחר זמן, ראה רבנו את ההגהה וחשב שהיא כתב ידו, אחר כך התבונן מעט ואמר: "זה לא שלי, אני לא הייתי כותב: פי"ג **דשגגות**, אלא פי"ג **מהלכות שגגות**"...

הקפדה מיוחדת היתה לו בציטוט דברי אחרים ובציון המקורות[9]. הוא לא סמך על זכרונו הברוך, וכאשר היה מצטט תוכן דברי מחבר, מעולם לא היה כותב בעל פה, רק הספר בידו והוא מעתיק לשון המחבר, תוך דילוגים או שינויים קלים. ומרגלא בפומיה "התעיף עיניך בו ואיננו, כי זכרונך יעשה לו כנפיים..."[10]. ולא היה מאריך בציטטות מספרים אחרים, רק היה מביא דבריהם **בלשונם** בקיצור ודילוג, ומסיים **עכת"ד**. ואם הספר מצוי (כגון שלחן ערוך או בית יוסף וכדומה), מביא לפעמים **מלה אחת** ומסיים **וכו'**[11].

עם זאת, לא היה מקצר במקום שאמרו להאריך, כלומר במקומות שאם יקצר יובנו הדברים שלא כהלכה, וכתב על מקרה כזה בשו"ת איש מצליח (סי' ט"ו, דף פ"ד ע"ד): "הנה זה פרי הקיצור. כמה דיות משתפכות, וכמה גורם אשר לא יבינו

---

9. כדי לקבל מושג מרמת דייקנותו בציון המקורות, נצטט מקונטרס כללי הפוסקים שלו (ערך הרדב"ז): "ראיתי לכתוב שנים מן השטים בענין תשובות הרדב"ז ז"ל... כי תחלה נדפסו בליוורנו ש' (300) תשובות בשנת תי"ב, ואח"ז נדפס חלק אחר שיש בו תקפ"ח תשובות וכו' וקראוהו בדפוס ח"א, ואחריו נדפס חלק אחר על הסדר מס' תקפ"ט עד סי' תתמ"ב וקראוהו בדפוס ח"ב... והנה מכל זה נפל הבלבול בספרי הפוסקים ז"ל, כי יש שקוראים לחלק שנדפס ראשון לכולם שזכרתי לעיל, בשם שו"ת הרדב"ז הישנות. ולשאר החלקים: החדשות, על הסדר ח"א ב' ג', ויש שקוראים לחלק הישנות ח"א, והח"א מהחדשות קוראים בשם ח"ב, והח"ב לח"ג וכו'. ויש שקוראים החדשות על הסדר וקוראים לישנות ח"ד כי לא נמצא חלק שכתוב עליו ח"ד וכו'. וכן נדפסו בדרך זו בסדילקאב וכו' [וכ"ה בדפוסים חדשים כעת]. ואודיע לקורא דרך הכנה"ג ז"ל שהוא קורא לישנות ח"א ומזכיר ג"כ ח"ב ועל הרוב שהוא נמצא בשאר החלקים...".

10. ופעם הלכתי לביתו של אמה"ג זצ"ל (לאחר נישואי) להעתיק לשון הפמ"ג שהיה נחוץ לי, ואמר לי: "קח את הספר בידך ואל תסמוך על ההעתקה, כי לפעמים תצטרך לעיין עוד באותו סימן למעלה או למטה ואינו בידך, ותמיד אל תסמוך על זכרונך ועל דמיונך כי אם על חושיך, שאין לדיין אלא מה שעיניו רואות (וסימניך ובני דן חושים)" ודפח"ח. **נאמ"ן ס"ט.**

11. כך כתב בנו מרן ראש הישיבה שליט"א בהקדמתו לשו"ת איש מצליח ח"א חאו"ח הנדפס מחדש, והוסיף: "ולכן הרבה פעמים מתקשים אברכים בדברי אמה"ג זצ"ל, וחושבים שהעלו לְוָיָתָן בְּחַכָּה, והם לא ידעו ולא יבינו (לפני כעשרים שנה שלח אלי תלמיד חכם אחד חריף ובקי מירושלים "קושיא" בדברי אמה"ג זצ"ל, כמדומה בחלק או"ח סימן י"א, וכתבתי לו תשובה ארוכה - כעמוד וחצי פוליו - להסביר לו שורה אחת מדברי אבא. ואחר כתבי חזרתי על לשונו של אבא זצ"ל, וראיתי שהכל מבואר ומפורש בדבריו מלה במלה, רק שהוא קרא בחפזון והתבלבל בכוונתו...).

חלילה איש שפת רעהו, ודי בזה לחכם".

הפייטן ר' אשר מזרחי ז"ל עם מקהלת 'הפיוט' של ילדי בית ספר 'אור תורה'

בדיבורו ובפרט בכתיבתו היה רגיל בלשון המקרא, ואמר שכל לשוננו אפילו המדוברת בין אדם לחברו על פי רוב מקורה במקרא או בדברי רבותינו זכרונם לברכה. פעם בשיחה עם הפייטן **ר' אשר מזרחי** ז"ל, הזכיר הנ"ל סיפור שאירע בשנת התרצ"ד, והשיבו רבנו "למה **תרצדון**?!"... [מלשון התרצ"ד]. הלה לא הבין, וחזר והסביר לו: "מה הביאך לשנת תרצ"ד?". על אדם או מאמר שהוא מתחת לכל בקורת (מתחת לאפס), היה אומר בלשון הכתוב (שמות ל, ד) "מתחת לזירו" ('זירו' בצרפתית, פירושו אפס).

גילוי מעניין מצאנו במכתב לתלמידו **רבי דוד ברדא** זצ"ל (מחודש סיון התשכ"א), באשר לסיבה שהוא כשלעצמו מקפיד ביתר הקפדה על הדיוק בכתיבתו. תחילה הוא מביא מתשובות רמ"א שאדם שמסתפק בשם מן השמות איך לכותבו בגיטין, יוכל לסמוך על הכתבים הראשונים של החכמים אפילו באגרת שלומים, וחזקה עליהם שדקדקו אחר האמת. והביא רבנו פוסקים כאלו שהעירו על עמיתיהם שלא דקדקו בכתיבת שמות, והסביר זאת: "משום דנפיק מינה חורבא, שילמדו מהם לגיטין. ובכן גם אני עני יצאתי בעקבותם כקוף בפני אדם, ועשיתי את שאינו זוכה כזוכה, הואיל ועסקתי לפנים בגיטין, **שמא יעלה על לב מי שהוא ללמוד מכתבי מה שהוא**".

"הוי זהיר בגחלתן"

במקום שאתה מוצא גבורתו של רבנו להוכיח דעתו בדברים ברורים כשמלה, ולהכריע בכח גדול וביד חזקה ולא יחת מפני איש, שם אתה מוצא ענוותנותו לטרוח בכל כוחו לבאר וליישב דברי רבותינו האחרונים.

במשנה זהירות היה מזהיר את תלמידיו לא לכתוב בלשון חריפה על מחברים אחרונים וקל וחומר על ראשונים, וכל שכן לא לדחות דבריהם כלאחר יד, כי אמנם אפילו לא יהיו דבריהם מוכרחים, מכל מקום סברת רבותינו האחרונים ז"ל, תורה שלמה היא[12].

כאשר היה בנו **מרן ראש הישיבה** שליט"א בגיל שתים עשרה שנה, חלף פעם רבנו לידו בשעה שהיה יושב ליד השולחן עמוס הספרים וכותב חידושים. הציץ רבנו אל הדפים הכתובים בסדר מופתי, ולבו התמלא בנחת. "במה עוסק אתה, בני?" התעניין בקורת רוח. "אני כותב חידושים, וכעת עלתה במוחי הערה על דברי הרב "פרי חדש"... ענה הילד בענות חן.

רבנו חייך, הושיט ידו ונטל את קבוצת הדפים, עיניו רפרפו במהירות על השורות, כשלפתע הרצינו פניו למקרא ביטוי כלשהו שפלט קולמוסו של בנו. הוא הניח את הדפים על השלחן, נטל את ידו של בנו בכפו הגדולה ואמר: "ראיתי שכתבת בתוך ההערה לשון חריפה "שארי ליה מאריה" (יסלח לו ה'). כנראה נבע הדבר מכך שאינך יודע תוקף גדולת רבי חזקיה די סילוא זצ"ל בעל ה"פרי חדש", בא בני וראה אפס קצהו ממה שכתב מרן החיד"א בשם הגדולים: "וכהיום הזה כל חכמי ישראל שותים בצמא את דברי רבי חזקיה שחיבר ספר נורא "פרי חדש", ותוקף גודל תורתו וגדולתו ניכר לאוכלי פריו קודש הילולים". חז"ל למדונו: "לעולם יראה אדם כאילו בעל השמועה עומד לפניו" (ירושלמי, קידושין, פרק א' הלכה ז'), ועתה תאר לעצמך ילדי שהיה גאון קדוש זה עומד כעת מולך, האם גם אז מסוגל היית

12. עם זאת, בשו"ת איש מצליח חאה"ע (סוף סימן ט') כתב: "...ולא מחמת שכבודו של מו"ה [ערך השלחן] הנ"ל גדול מאד בעינינו, נליץ בעדו בדברי הבל".

להתבטאות כך?! תן דעתך על מה שאמרו בגמרא "אם ראשונים כמלאכים, אנחנו כבני אדם. ואם ראשונים כבני אדם, אנחנו כחמורים ולא כחמורו של רבי פנחס בן יאיר..." (שבת קי"ב ע"ב).

"עלינו לנהוג בענוה רבה כלפי אותם גדולי עולם" המשיך רבנו במתק לשונו "וגם אם יש לנו מה להעיר או להשיג בדבריהם, ניתן לכתוב בלשון כזו: "ולענ"ד קשה..." או "לאחר המחילה רבה לא זכיתי להבין את דברי קודשו..." וכדומה.

"בני! דע כי לא חריפות הלשון מוכיחה כי הדברים צודקים, כי אם תוכנם! ואדרבה, החריפות גוררת תגובה נגדית! מי לנו גדול מהראב"ד שהיה גדול במנין השנים מהרמב"ם, והעיר כלפיו הערות בלשון קשה, חלפו שנים וגדולי האחרונים יישבו את רוב קושיותיו ופסקו בדרך כלל כהרמב"ם. הא למדת, שאם דבריך נכונים, הרי שגם בלי חריפות הלשון הם יתקבלו, ואם אינם נכונים, עם כל החריפות שבהם לא יתקבלו![13]

"לכן בני יקירי", סיים רבנו "כתוב בצורה נעימה ומכובדת, וה' ינחה אותך לכוון תמיד אל האמת".

דבריו של רבנו היוצאים מן הלב חדרו אל הלב, ועד היום עומדים הדברים כנר לרגלי הבן **מרן ראש הישיבה** שליט"א, אשר משתמש במלים אלו של אביו בבואו להדריך את תלמידיו בכתיבת השגות[14].

למאן דהוא שלא הבין כראוי את דבריו של רבנו והשיב לו בחריפות, שלח רבנו מכתב ובו הסביר דבריו, ובסוף מכתבו כתב לו בעדינות: "אם תשמע לעצתי להבא,

13. תמיד מרגלא בפומיה לשון הרב מגיד משנה (פ"ג ה"ז מהלכות חמץ ומצה) שאם עיין הר"א (הראב"ד) ז"ל בדברי רבנו "העיון אשר ראוי לכל משיג על ספר אחר לעיין", לא נסתפק לו דעת רבנו בזה וכו'. ע"ש. **נאמ"ן ס"ט.**

14. וראה בהקדמת "ארים נסי" (גיטין עמ' 91) שסיפר: "זכורני בילדותי כתבתי חידוש קטן בפסחים בשורה אחת וסיימתי: ודלא כהצל"ח (רציתי "לחקות" את סגנון אבן-עזרא והגר"א, שכותבים בקיצור נמרץ וכל מלה שלהם שוה מיליונים). וכעס עלי אבא מארי זצ"ל ואמר: מי יאמין לך שאתה צודק, ודלא כהצל"ח? תסביר דבריך בהרחבה ותסיים: **ועיין להצל"ח, והנלע"ד כתבתי**".

בכל כיוצא בזה, אין ראוי לך להשיב במלים הדומים ללגלוג וקלות".

"המכונה המושכת"

בתחילת דרכו כאשר לימד רבנו בישיבת "חברת התלמוד", ביקש ללמוד מנסיונו של רבו **רבי רחמים חי חויתה הכהן** זצ"ל בלימוד התלמידים ובפרט בעידודם לחדש ולכתוב. פנה איפוא במכתב לרבו וביקש שינחהו בעצה טובה ויכלכל דרכיו בעבודת הקודש. ואכן רבו נענה לו ברצון ושלח לו מכתב מפורט וארוך (מיום י"ט בחשון התרצ"א), בו גילה טפח מדרכו בקדש בלימוד התלמידים, ושיטותיו המיוחדות בעידודם ללימוד וכתיבת חידושי תורה. מדבריו עולה כי על המלמד להתמקד בהפעלת הרצון של התלמידים, אותו הוא מכנה "המכונה המושכת כל דבר אצלה אפילו קשה".

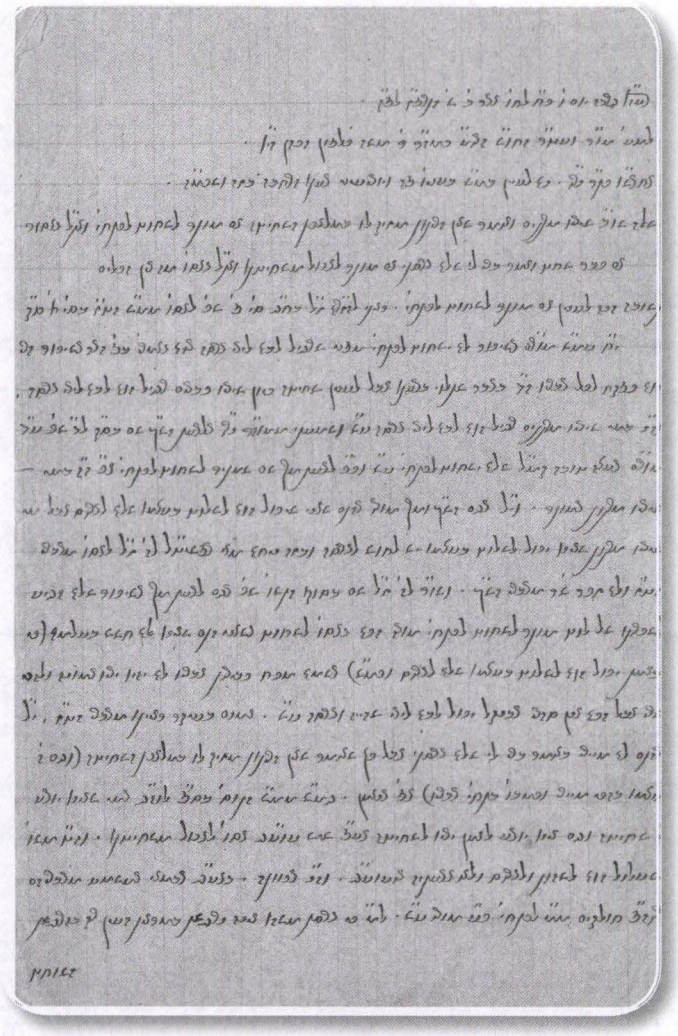
בין השיטות המעשיות אותן הוא מציע במכתבו, הוא כותב למשל לשבח תלמיד שאומר דבר נכון, וכן לאתגר את התלמידים ולהצביע להם על קטע מסוים שיש בו קושיא, והם יצטרכו לגלות הקושיא בכוחות עצמם, או שיציג בפניהם קושיא של אחד המפרשים, והם יצטרכו לגלות את התירוצים לקושיא. ומי שיחדש חידוש חשוב, יפרסם לו אותו הרב על גבי הירחון היוצא לאור בג'רבא[15].

כתיבה תמה

כתב ידו של רבנו היה נאה להפליא! כתבים מסוגים שונים יצאו תחת ידו, כתב אשורית, כתב רש"י, כתב ספרדי וכתיבה בצרפתית, וכולם כאחד היו מושלמים באחידותם ורהיטותם[16]. עד שהרב הראשי לתוניסיה הגאון **רבי דוד בן בארון** זצ"ל אמר לו פעם בהערכה: "את כתב היד שלך ניתן לקרוא גם בחושך!". גם בהמלצה שכתב לו כשרצה לעלות לארץ ישראל, העתיר שבחים על אופן כתיבתו: "והיד

15. המכתב בשלמותו נדפס בסוף הספר (נספח מס' 14). והובא שם (נספח מס' 15) גם מכתב מרבנו בדרך כתיבת שו"ת.

16. כתב אשכנזי ידע לקרוא ולא הורגל לכתוב. והיה מקבל פסקים ומכתבים ארוכים מרבני ארצות הברית בכתב אשכנזי מסולסל ומפותל, שמומחים מתקשים בקריאתו, והוא ז"ל ידע לפענחו היטב. **נאמ"ן ס"ט.**

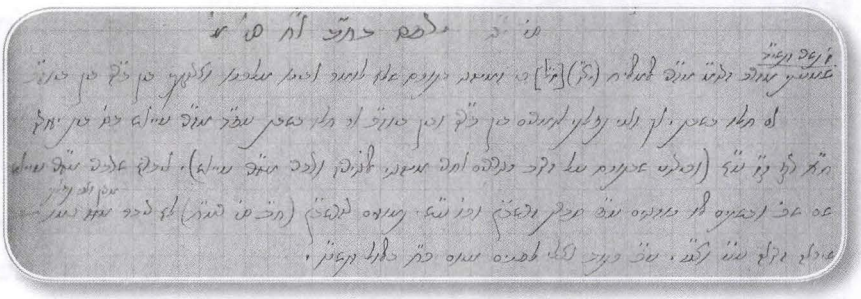
את כתב היד שלך ניתן לקרוא גם בחושך! כתב יד קדשו של רבנו

כותבת כתיבה תמה בנקל ובמהירות...". אגב, כתב יד קדשו של רבנו, היה דומה ותואם להפליא לטהרת כתב היד של רבו רבי חויתה, עד שהיו ממש טועים ביניהם[17].

צער היה לרבנו על שבדורות האחרונים שוכחים ומשכיחים את הכתיבה

17. ראה סיפור על זה בחלק א' פרק י"א.

כתיבה תמה בנקל ובמהירות. כתב יד רבנו משנת התשי"ד

הספרדית, שהספרדים כתבו בה במשך מאות שנים, ובו כתבו הרמב"ם ורב סעדיה גאון את כתביהם הקדושים. ועדיין טמונים בגנזי קדם אוצרות חכמה כתבי-יד מרבותינו הראשונים ז"ל בכתב ספרדי, "ונתן אל יודע ספר לאמר קרא נא זה, ואמר לא אוכל כי חתום הוא" (ישעיה כ"ט י"א)[18].

במכתב לצדיק **רבי שמואל עידאן** ז"ל (מיום כ"ד סיון התשכ"ט), הוא מתאונן על "מדה המודרנית שכמעט הם רוצים לשקע כתב רש"י עם כתיבה הספרדית, שלא נשאר ממנה רק זכר מועט בדור הזה. **והם מצפים ושמחים מתי תשתכח ותשתקע, והכל השתכנזו בין בכתב בין בניב והסגנון, בין במבטא (כָּלָב, הארתץ, וכהנה ערוב רב), ואז יהיה דור חדש שאין לו כל קשר עם הישן.** והם מתנכלים מאד מאד איך לשכח ולהשקיע את הספרדיות מן העולם... והספרדים לעומתם ירוצון להשתקע, כי יתנו בכיס עיניהם, כסף הכסף ריבה, לרבות את הכבוד שמבטא חלילה כאשכנזי מבטן. והנה בדורות הראשונים שהיו האשכנזים מודים דרבנן היינו שבחייהו, מודים במעלות הספרדים עליהם, היו הם בעצמם מכניעים עצמם להם, כמו שתראה בתשובות מור"ם [סי' מ"ח] שאירע מעשה בעירו של מור"ם באשכנז

18. ויש חכמים כיום בירושלים שפרנסתם מהעתקת כתבי-יד של רבותינו הראשונים הספרדים לכתב הרגיל בימינו, עם שאינם בקיאים בו ממש. ותראה בספרים הנדפסים בימינו מכתב-יד בכמה מקומות עושים נקודות לסימן המשך... מחסרון ידיעה. ועל ילדינו השוכחים את הכתב שלנו יש לקרוא מה שאמר ר' שלמה אבן גבירול בשעתו: "הה לה אשר לא נטרה כרמה, אבל כרמי אחרים היתה נוטרת". ולפעמים מפענחים בטעות דברי רבותינו הראשונים ז"ל, היות ולא למדו כתב זה ביסודיות רק באומדנא והשערת השכל בלבד. ואם נמשיך לישון, יקרה לכתב ספרדי שלנו מה שקרה לכתב חרטומי מצרים הקדמונים, שנשאר סגור וחתום אלפי שנים עד שקם חוקר בשם "שאמפולליון" לפענחו בדרך נס. **נאמ"ן ס"ט.**

רבי שמואל עידאן ז"ל

במי שעשה צוואה להקדש, וחכמי העיר ראו שהצוואה בטלה, אבל הגזבר שלח למרן בצפת, ומרן השיבו שהצוואה קיימת. ותכף כשבאה תשובת מרן, מור"ם בעצמו שהיה רב העיר הכריח את היורשים לקיים את הצוואה, אבל שלח למרן מכתב ארוך שבו מודיעים לו שלמעשה לא נטו מדבריו אפילו כמלא נימא, אבל הציעו לו קושיות רבות על דבריו, וחתומים שם עם מור"ם הרבה מחכמי אשכנז שלהלכה מסכימים עם מור"ם, ורק למעשה ביטלו דעתם. ובאמת כל הרואים ראו שהקושיות הם קושיות גדולות וחזקות עד מאד, ונעשית תשובתו של מרן כחקת התורה, שאנו הספרדים הולכים אחריה בלי שיודעים טעמה, והאשכנזים הולכים אחר רבם מור"ם מה שהוא בעצמו לא עשה כדעתו. עד אחרי כשלש מאות שנה שבא הרב המני"ח (בנו של הרב הלכות קטנות) בספר שתי הלחם סי' א', והראה כחו בתשובותיו היקרות לקושיותיו של מור"ם, וגילה מצפוני דעתו של מרן העמוקה. כמו כן תראה בתשובות הרב נודע ביהודה ז"ל שהיה תקיף מאד בדעתו, כידוע מענין גילוח בחוה"מ, ולפני הספרדים התנהג בענוה מרובה מאד, כידוע מה שדיבר על החיד"א [צ"ל הרב חיים מודעי] בנובי"ק אה"ע סי' פ' (בשם משולח ספרדי). וביותר וביותר לפני הרב דברי אמת, שזה דיבר עליו קשות, והוא בנובי"ק אה"ע סי' ע"ד נכנע לפניו ממש כתלמיד לפני הרב. וע"ע בתשובת רש"ל (סי' ל"ז דף כ"ב ע"ג) והילך העתקו: הגעתני אגרתך גם המשא ומתן אשר כתבת על ענין תפלין, ושמחתי בראותי אותך משתדל לרדת לעומק של הלכה, ולא נשאת פנים למקבת בור נוקרת בו. היום הזה גלית מעלי חרפת האשכנזים המלעיזים אותי על שאיני בודל כל בין השמשות מדרכי הספרדים ופניתי הבית מלפלפל על דרך אשכנזים, שהרי כבודך הפרזת על מדתי שאני להלכה אמרתי אבל לא למעשה [וכו']. וכ"ת בענין התפילין פסלת את מעשיהם ולא הנחת להם מקום וגם אני אודך וכו'. (אלו

דברי חכמים אשכנזים בדורו של רש"ל). אבל בימינו שפרקו עול עברו חוק הפרו ברית האמת, רוצים בכח הכסף להפוך את העולם, ומה בכך, וחבל על הספרדים הנטמעים".

במכתב הנ"ל, מחדש רבנו שאפילו כתב רש"י הנפוץ מקורו מהכתב הספרדי, "כמו שתראה שקורין אותו בספרים "כתב פרובינצאל", והיינו עיר פרובינצה באספניא (שוב שמעתי שפרובינצה היא בצרפת הדרומית, אבל הם קרובים בדעותיהם לספרדים). והאות [והמופת לזה], שהמ"ם סתומה בכתב זה היא עגולה והסמ"ך עם קו למטה משמאל, כאשר הוא בכתיבה ספרדית שלנו, ולהיפך באשכנזית. ויסוד יסוד הכל הוא בהבדל עצמו באותיות אשוריות בכתב ספרדי וכתב אשכנזי, שהסמ"ך אשורית בכתב אשכנזי היא עגולה לגמרי כזה ס ואצלנו עם חוד כזה ס".

מאה אלף דפים

הכתיבה היתה חלק מרכזי בלימודו של רבנו, והיא היתה מקנה לו סיפוק עצום. רבי **פינחס באנון** שליט"א שהיה מבאי ביתו מספר כי עודנו זוכר את הנהרה ששפוכה היתה על פניו כאשר בסוף השבוע מנופף היה בידיו בתכריך הכתבים שהספיק לכתוב במשך השבוע, ואומר לו בהנאה גלויה **"תראה כמה הרווחתי השבוע..."**.

משפט מפתיע אמר למקורביו בשנת התשי"ג: "במהלך חיי כתבתי כמאה אלף דפים!". וכאשר הוציאו בניו של רבנו את כתבי יד קודשו עם עלייתם לארץ, היה משקל המשלוח כשלושים ק"ג (!), וזה מלבד הגליונות הכפולים והמבוררים שנקברו בגניזה בחו"ל בקברות הוריו הצדיקים נ"ע.

להלן נביא את רשימת ספריו שיצאו לאור ואלו שעדיין בכתב יד:

שו"ת "איש מצליח" ששה כרכים (שנים מהם עודם בכתב יד). **כרך א'** על או"ח

ויו"ד, **כרך ב'** על אה"ע וח"מ (עם קונטרס 'פצוע דכא' וקונטרס 'הברירה'), **כרך ג'** על ד' חלקי השלחן ערוך, **כרך ד'** כולל שלשה חלקים: שו"ת על א"ח ויו"ד, קונטרס "משפט וצדק" (טענות הצדדים ומורשיהם ופסקי הדינים שרבנו נכח בהם יחד עם הראב"ד הגאון **רבי דוד בן בארון** זצ"ל, ביושבו כאב"ד בבית הדין הרבני בתונס), וקונטרס "מזכרת הגיטין".

הגאון הרב "פרי חדש" זצ"ל

"מצמיח ישועה" - שיטות וחידושים על הש"ס (עודנו בכתב יד).

"מגן וצינה" - להליץ על מהרש"א מקושיות הרב משמרות כהונה, ועל הרב פרי חדש (יו"ד) מקושיות האחרונים: פרי תואר, תבואות שור, ועוד (עודנו בכת"י).

"קונטרס המערכות" - כללי הש"ס והפוסקים.

"מורה הלשון" - כללים בדרכי הלשון על פי המלבי"ם (חיבור שלא נשלם).

כמו כן נותרו פנקסים וכתבים בכללי הדקדוק, תורת העיבור וגם מתורת הסוד...

בצעירותו, החל להכין ספר **'קיצור שלחן ערוך'** בפנקס זעיר, וכתב עד סימן ט', אך לבסוף הפסיק אחר שראה שכבר יצא לאור ספר כזה מאת הגאון **רבי אברהם מגוז הכהן** זצ"ל[19]. וכן היה לו בילדותו פנקס ליקוטים מפירוש מלבי"ם לספר ויקרא הכולל כללים וביאורים ביסודי חכמת ההגיון שעל פיהם מתבארים דברי חז"ל, ולא השלימו (אולי מפני ששמע שקדמוהו בזה).

19. בסוף הספר (נספח מס' 16), הבאנו את ה'קיצור שלחן ערוך' שכתב רבנו.

חידושים נוספים הרצה רבנו בעל פה ולצערנו לא העלה אותם על גבי הכתב, וחבל על דאבדין.

דף מתוך כללי העיבור שכתב רבנו

בס"ד

כללי העיבור

הצעה, ראשית כל אתה צריך לדעת ארבעת אופני החשבון הידועים, שהם: קיבוץ, ניכוי, כפל, חילוק, וזולתם אין אתה יכול להבין את אשר אכתוב פה בס"ד בחשבון העיבור, ולבארם פה א"א, כי מלבד שהבנתם לא תכון היטב רק מפה לאזן וברגילות אצל מלמד, גם כי יארך עלי הדיבור בזה ואין זו מטרתי פה, ואולם אחרי יודעך את ארבעת אופני החשבון האלה על מתכנתם הם וסימניהם, אז תגש לקרבה אל המלאכה מלאכת שמים לעשות אותה, וזה החלי בס"ד.

פרק א'

הקדמות, ראשונה צריך אתה לדעת ג' הקדמות קטנות ופשוטות, ואלו הן:

א') השבוע יש בו ז' ימים, היום כ"ד שעות, השעה תתר"ף חלקים, החלק ע"ו רגעים. וענין הרגעים לא נצטרך לו פה רק לקמן, ומה שצריך עתה הוא ענין הימים והשעות והחלקים, זכרם ואל תשכחם, וכפי זולתינו השעה מחולקת לששים, ולא כן בחשבוננו.

וסי' אפשעה, כי האלף היא אלף, והפ' שמונים, ונשאר שעה. והטעם שבחרו בחשבון זה, מפני שהוא מתחלק בכל אופני החילוק זולת לז' שנשאר ב', דוק ותשכח.

ב') שבעת ימי השבוע, הם מתחילת ליל יום א' עד סוף יום השבת. (לא כזולתינו החושבים תחילת השבוע מיום ב', ואצלם יום השבת לו' ויום א' לאחרון). כ"ד שעות היום, הם מתחילת הלילה עד סוף היום שיבא אחריו. (לא כזולתינו החושבים מחצות הלילה עד חצות הלילה שיבא אחריו). והחלקים והרגעים מבוארים.

ג') הלבנה ידועה שהיא מתחדשת תמיד לזמן קצוב והולכת ומתמלאת עד שתתמלא בשלימות בחצי הזמן ההוא, ומאז חוזרת ונחסרת הלוך וחסור עד שבסוף הזמן ההוא תכלה לגמרי ושוב תחזור ותתחדש כבראשונה והולכת ומתמלאת, ושוב חוזרת ונחסרת כמעשה הראשון, זה דרכה כל הימים. וסיבתה וביאור עניינה אין כאן מקומו. והנה ענין החידוש הזה שהיא מתחדשת תמיד לזמן קצוב, נקרא מולד, כאילו שהלבנה הראשונה כלתה והלכה לה, ונולדה לבנה אחרת חדשה. ולא שזהו האמת, רק שנקרא כך בלשון מושאל, על שם עניינה שדומה כאילו הוא כך. וזה פשוט. והזמן שהוא מתחילת חידושה עד כלותה נקרא חודש, מלשון חָדָשׁ, על שם חידושה. וכל החדשים אשר אנו מונים תמיד הם חדשי הלבנה, כי רק השנים אנו הולכים ע"פ שנות החמה, לא כזולתינו שגם חדשיהם ע"פ החמה. ודבר זה יתבאר היטב בארוכה בס"ד לקמן.

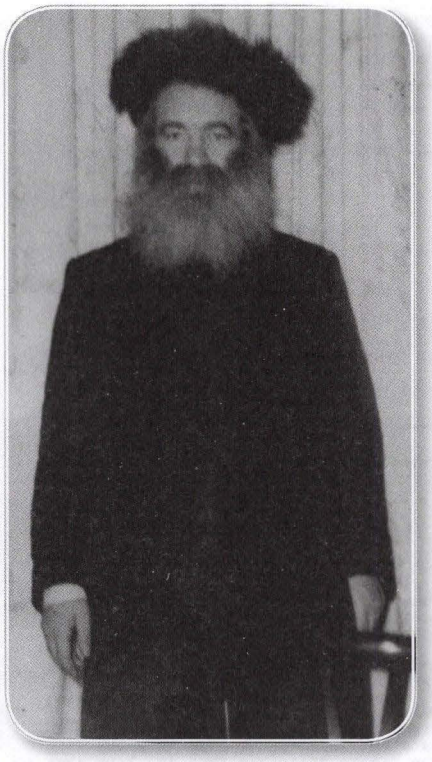
והנה שיעור חדש הלבנה ידוע לכל שהוא ל' יום בקירוב. אמנם החשבון בצמצום הוא דבר נעלם, ואולם נגלה אלינו בקבלה איש מפי איש מסוד חכמים ונבונים הלא המה הגבורים אשר מעולם אנשי השם חכמי התלמוד זלה"ה, דאיתא בר"ה דף כ"ה ע"א אמר להם ר"ג כך מקובלני מבית אבי אבא אין חידושה של לבנה פחות מעשרים ותשעה יום ומחצה ושני שלישי שעה...

וגם במכתב לאמר

ידידות עמוקה שררה בין רבנו לגדולי ישראל אשר בתפוצות, והיה עומד עמם בקשרי מכתבים בענייני הלכה לדון ולהורות, כאשר התורה מאחדת ומקשרת ביניהם באחווה החוצה ימים ונהרות.

עובדה מעניינת היא שעם רוב מי שהתכתב, לא נפגש מעולם פנים אל פנים. אגב, הקפדה מיוחדת היתה לרבנו להשיב בזריזות מופלאה על כל מכתב שקיבל.

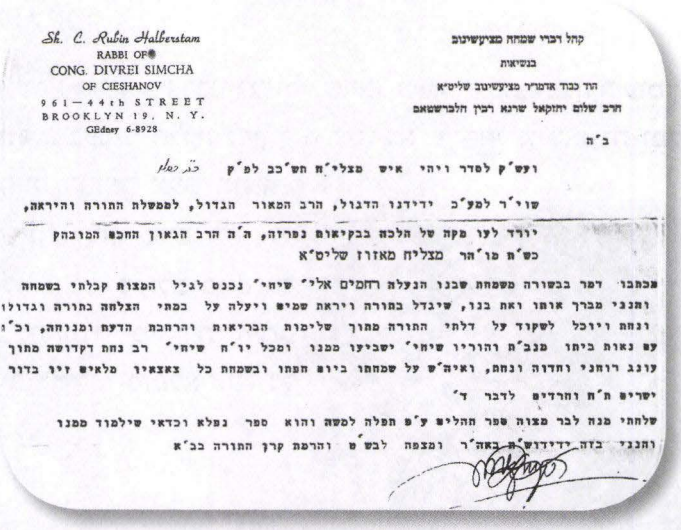

האדמו"ר מצישינוב זצ"ל

רשת ההתכתבויות הענפה ביותר נטוותה בינו לבין האדמו"ר מצישינוב הגאון **רבי יחזקאל שרגא רבין הלברשטאם** זצ"ל שהתגורר בארצות הברית. לא ידוע כיצד שמע האדמו"ר על רבנו וכתובתו, אך ביום בהיר אחד בחורף התשי"ח שלח האדמו"ר מאמר שלו בהלכה כדי שרבנו יחווה דעתו, ומאז במשך שנים רבות מכתב הלך ומכתב בא.

במשך הזמן, ראה רבנו שנתקבץ אצלו משרשרת התכתובות הללו כדי חיבור שלם (!), והחליט לערוך מכך ספר. הוא אפילו הקליד וערך בעצמו את הספר במכונת כתיבה, וקרא לו בשם **"תשב אנו"ש"**. בשער הספר כתב הקדמה קצרה שכולה נוטפת ענות חן מיוחדת. הנה חלק מהדברים: "ישאל הרב ויענה התלמיד, ככה מנהג מעולם ולתמיד. אם חפץ הרב בתלמידו, לבדקו ולחדדו... וככה עשה האדמו"ר הקדוש שיחיה... ונודעת לי חיבה יתירה, ובו שואל כענין ומשיב כהלכה. ופקד עלי לרגל המלאכה, להרצות לפניו את הנלע"ד הקצרה, ודיבורו הקל היא גופה גזירה.

Sh. C. Rubin Halberstam
RABBI OF
CONG. DIVREI SIMCHA
OF CIESHANOV
961—44th STREET
BROOKLYN 19, N. Y.
GEdney 6-8928

קהל דברי שמחה מציעשינוב
בנעיאות
הוד כבוד אדמו"ר מציעשינוב שליט"א
הרם שלום יחזקאל שרגא רבין הלברשטאם

ב"ה

ועש"ק לסדר ויהי איש מצליח חש"כב לפ"ק כה"ר

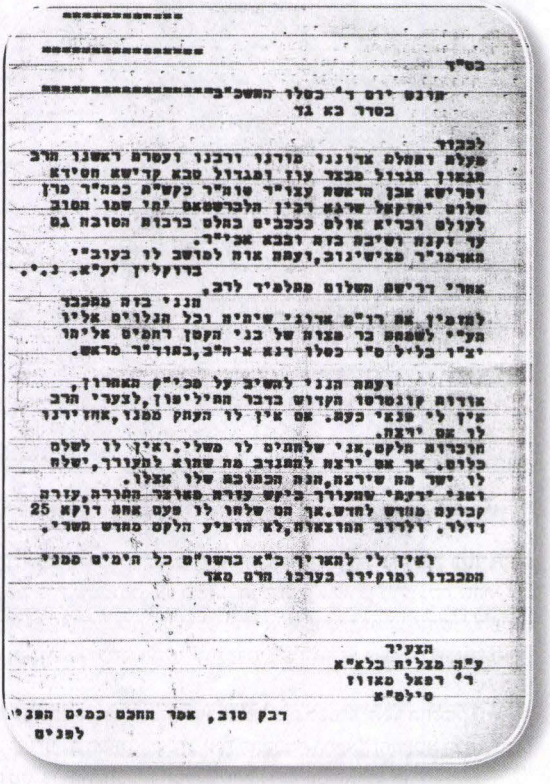
שוי"ר למע"כ ידידנו הדגול, הרב המאור הגדול, למפשלה התורה והיראה,

יורד לעו מקה של הלכה בקיאות נפרזה, ה"ה הרב הגאון החכם המובהק
כש"ת מו"הר מצליח מאזוז שליט"א

מכתבו דמר בבשורה משמחת שבנו הנעלה רחמים אלי' שיחי' נכנס לגיל המצות קבלתי בשמחה ותכני מברך אותו ראת בנו, שיגדל בתורה ויראת שמים ויעלה על כמתי הצלחה בתורה וגדולו ונחת ויוכל לשקוד על דלתי התורה מתוך שליטת הבריאות והרחבת הדעת ומנוחה, וכ"ז עם נאות ביתו מנב"ח והוריו שיחי' ישביעו ממנו ומכל יו"ח שיחי' רב נחת דקדושה מתוך עונג רוחני ותדוה ונחת, ואיה"ס על שמחתו ביום חתנו ובשמחת כל צאצאיו מלאים זיו בדור ישרים ח"ח וחרדים לדבר ד'

שלחתי מנה לבר מצוה ספר תהלים ע"פ תפלה למשה והוא ספר נפלא וכדאי שילמוד ממנו ותכני בזה ידידות"ח באה"ר ומצפה לבש"ט והרמת קרן התורה בב"א

אחד המכתבים שכתב האדמו"ר מציעשינוב לרבנו

בס"ד

ערגש ירום ד' כשלו המשכ"ב
בסור בא גד

לכבוד
פעלא דמשלם ארוכנו מורנו ורבנו ועטרת ראשנו הרב
הגאון הגדול מבצר עוז ומגדול סבא קדישא חסידא
ופרישא אבן מראשת עצו"ר שו"ת כקש"ת כמה"ר מרן
שלום יחזקאל שרגא רבין הלברשטאם זי"ע שמו תמוב
לעולם וברי"ת אולם ככבים בחלם ברבות הטובה גם
עד זקנה ושיבה בדה ובבא אכי"ר.
מארמו"ר מציעשינוב, ועטה אזה לפושב לו בעוב"י
בדוקלין ע"א. נ.י.

אחרי דר"ש משלום מעליד לדב,

תנני בזה מפכבד
למזמין את רו"ם ארוכי שיחיה וכל הנלוים אליו
מע"י לשמחת בר מצוה של בני הקטן רחמים אליהו
יצ"ו כליל ט"ו כשלו דנא אי"ה, בעוד"ר מראש.

ועטה הנני להשיב על מכ"ק האסרון,
אודות קונטרסו הקדוש בדבר המילים, לצערי הרב
אין לי פנאי כעת. אם אין לו העתק ממנו, אחזירנו
לו אם ירצה.
מרכדות חלקם, אני שלחתים לו משלי. ואין לו לשלם
כלום. אך אם ירצה לתעוב מה שהוא לתעורך, ישלח
לו ישר מה שירצה, הנה הכתובת שלו אצלו.
ואני ירצתי שתעורך ביקש עזרת מאור התורה, עזרת
קבוצת מחדש לחדש. אך הם שלחו לו פעם אחת דוקא 25
דולר. ולדוב תחצאות, לא תוציא הלקט מחדש משדי.

ואין לי לתאריך כ"א כרשו"ם כל הימים ממני
המכבדו ומוקירו כערכו חרם מאד

הצעיר
ע"ה מצליח בלא"א
ר' רפאל מאזוז
סילפ"א

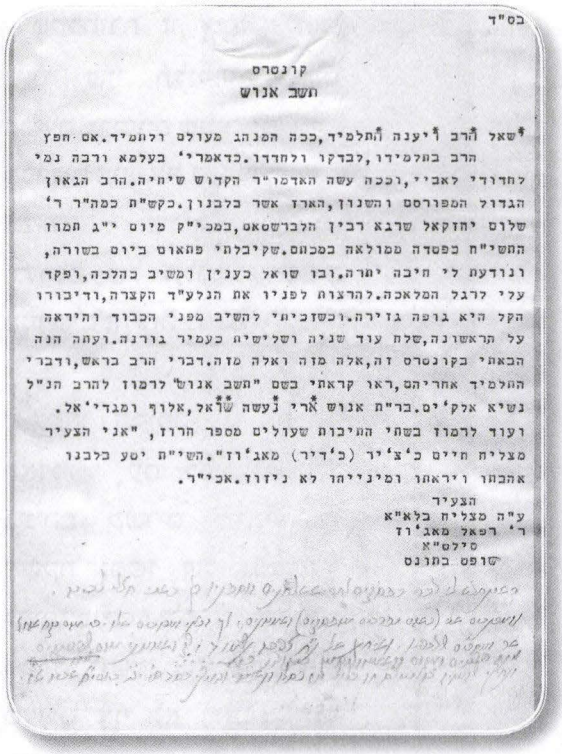
דבק טוב, אסר תחכם כמים הפנים
לפנים

אחד המכתבים שכתב רבנו לאדמו"ר במכונת כתיבה

וכשזכיתי להשיב מפני הכבוד והיראה על הראשונה, שלח עוד שניה ושלישית כעמיר גורנה. ועתה הנה הבאתי בקונטרס זה, אלה מזה ואלה מזה. דברי הרב בראש, ודברי התלמיד אחריהם, ראו קראתי בשם "תשב אנוש", לרמוז להרב הנ"ל נשיא אלוקים, בר"ת "אנוש" ארי נעשה שואל, אלוף מגדיאל. ועוד לרמוז בשתי התיבות שעולים מספר חרוז "אני הצעיר מצליח חיים כ'צ'יר (כ'דיר) מאג'וז. השי"ת יטע בלבנו אהבתו ויראתו ומינייהו לא

ניזוז. אכי"ר. הצעיר ע"ה **מצליח** בלא"א ר' **רפאל מאג'וז** סילט"א שופט בתונס"[20].

בס"ד

קונטרס
תשב אנוש

שאל הרב יעקב התלמיד, ככה הנהג מעולם ולהמיד. אם חפץ הרב בתלמידו, לבקרו ולחדדו. כראמרי' בעלמא ורבה נמי לחדודי לאביי, וככה עשה האדמו"ר הקדוש שיחיה. הרב הגאון הגדול המפורסם והשנון, הארז אשר בלבנון. כקש"ת כמה"ר ר' שלום יחזקאל שרגא רבין הלברשטאט, במכי"ק פיוס י"ג תמוז התשי"ח בפשדה ממולאה בפכתם. שקיבלתי פתאום ביום בשורה, ונודעת לי חיבה יתרה, ובו שואל כענין ומשיב כהלכה, ופקד עלי לרגל המלאכה. להרצות לפניו את הנלע"ד הקצרה, ודיבורו הקל היא גופה גזירה. וכשזכיתי להשיב מפני הכבוד ותיראה על תראשונה, שלח עוד שניה ושלישית כעמיר בורנה. ועתה הנה הבאתי בקונטרס זה, אלה מזה ואלה מזה. דברי הרב בראש, ודברי התלמיד אחריהם, ראו קראתי בשם "תשב אנוש" לרמוז להרב הנ"ל נשיא אק'יס. בר"ת אנוש ארי נעשה שואל, אלוף ומגדי'אל. ועוד לרמוז בשתי התיבות שעולים מספר חרוז, "אני הצעיר מצליח חיים כ'צ'יר (כ'דיר) מאג'וז". השי"ת יטע בלבנו אהבתו ויראתו ומיניהו לא ניזוז. אכי"ר.

הצעיר
ע"ה מצליח בלא"א
ר' רפאל מאג'וז
סילט"א
שופט בתונס

שער קונטרס 'תשב אנוש' שערך רבנו במכונת כתיבה

ותמונתו יביט

התכתבות זו הפכה להיכרות של ממש בין החכם התוניסאי לאדמו"ר האמריקאי. הזמנות לשמחות של בני המשפחה, נשלחו מהכא להתם, ואם היתה זו הזמנה לבר-מצוה, היה נשלח ספר כדורון-דרשה. הם ניצלו את ההתכתבות גם כדי להחליף ביניהם ספרים, בבחינת "כי טוב סחרה מסחר כסף" (משלי ג, יד), כשרבנו שולח לאדמו"ר ספרים של חכמי תונס שלא היו מצויים אצלו, ואילו האדמו"ר שולח לו ספרי חכמי אשכנז.

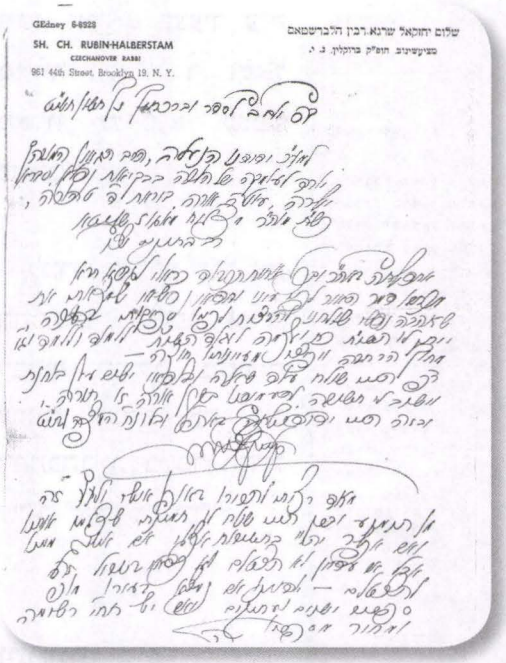
---

20. בשולי העמוד, הוסיף רבנו בכתב ספרדי: "כשנתחדש לי דבר בפסקים אחר ששלחתים, הוספתיו כאן בשני חצאי לבינה. והמכתבים שלי (כשהם נפרדים מהפסקים), השמטתים. אך הבאתי המכתבים שלו, כי מהם נקח שהוא שר המסכי"ם לדברינו, ושיחתן של ת"ח צריכה תלמוד. רק השמטתי מהם לפעמים איזה פרטים, ומקום ההשמטה נסמן בנקודות כזה..... התחלתי להעתיק בקונטרס זה בליל ט"ז כסלו התשי"ט, וגמרתי בס"ד סי' י"ג ביום י"ח שבט שנה זו".

21. אגב, לבקשת האדמו"ר מצישינוב, כתב לו רבנו ביד אמן הסכמה מחורזת ומליצית לספרו "לאור ההלכה" (נדפסה בשו"ת "איש מצליח" כרך ג' חאו"ח סי' י"ב), ובידינו גם הטיוטא שכתב (את ההסכמה המלאה והטיוטא הבאנו בסוף הספר (נספח מס' 17), וכן הבאנו שם (בנספח מס' 18) התכתבויות נוספות שהיו לרבנו עם האדמו"ר).

מתכתובת זו, ניתן לראות כיצד שני תלמידי חכמים הבאים מרקעים שונים לחלוטין, מכבדים איש את רעהו בהערכה ובהוקרה הדדית מיוחדת, וכדרכם של תלמידי חכמים מנעימים זה לזה בהלכה.

GEdney 6-8928

SH. CH. RUBIN-HALBERSTAM

CZECHANOVER RABBI

961 44th Street, Brooklyn 19, N. Y.

שלום יחזקאל שרגא רובין הלברשטאם

מצ'עשינוב חופ"ק ברוקלין, נ. י.

המכתב שבסופו ביקש האדמו"ר מרבנו לשלוח לו תמונתו

לאחר תקופה בה התכתב האדמו"ר עם רבנו, ונקשרו ביניהם קשרים של חיבה, חשקה נפשו של האדמו"ר להיפגש עמו ולחזות בקלסתר פניו הקדושות, אחר שלא ראהו מעולם אף לא בתמונה. אך מכיון שבאותו זמן לא התאפשר הדבר מחמת המרחק הרב בין המדינות, ביקש לכל הפחות לראות תמונת זיו פניו. מה עשה? למכתבו לרבנו (מיום ז"ך בחשון תשי"ט) צירף את תמונתו, בצירוף בקשה: "...חדאי נפשאי שמצאתי את שאהבה נפשי, שולחני להרצות לפניו ספיקותי בהלכה... מאוד רציתי להכירו באופן אישי, ולעת עתה זה מן הנמנע. ובכן, הנני שולח לו תמונתי שצילמו אותנו, ואם אפשר יהיה בחשיבות אצלו אם אשיג ממנו. אבל אם עדיין לא הצטלם, לא כדאי בשביל זה להצטלם...".

במכתב תשובה, השיבו רבנו בענוה: "מאד שמחתי ושבעתי עונג רב מתמונתו ופרצופו הקדוש, **והיו עיני רואות את מורי**. והנה רצוף בזה תמונתי במשרד בתלבושת המשפט".

את שתי התמונות, הציב רבנו בפתח השער של הספר "תשב אנוש" שערך, כשהתמונה הראשונה של האדמו"ר ומתחתיה שלו. בכותרת רשם "והיו עיניך

רואות את מוריך".

עד היום, שומרים בניו של רבנו על קשר עם בנו של האדמו"ר מצישינוב, שאף הוא מכהן באדמו"רות תחת אביו.

עם האדמו"ר מחב"ד

בקשרי מכתבים בדברי תורה, עמד רבנו גם עם **האדמו"ר מחב"ד** זצ"ל האחרון, וכן היה רבנו מזמינו לשמחות ילדיו. הקשר ביניהם נוצר בעקבות שליחתו של הגאון **רבי ניסן פינסון** זצ"ל על ידי הרבי מחב"ד לפתוח ישיבה בתונס, אשר רבנו עמד בראשה במשך זמן מסוים. כך התוודע רבנו לגדולתו ופעולותיו הברוכות של הרבי מחב"ד וחפץ היה להכירו. את המכתב הראשון (מיום ד' ניסן תשכ"א) שלח לו בידי הרב פינסון, וכך הוא כותב: "אדוני הרב! **לשמע אזן שמעתיך, את הגדולות ואת הנוראות, ועיני לא זכתה לראות פני קדשו**, באור פני מלך חיים, מאן מלכי רבנן, וחפצתי מאד להתקשר עמו בס"ד בדברי תורה בלי נדר, לזכות על כל פנים לכתב ידי קדשו יד הקדש על העליונה. אך לעת עתה אין הפנאי מסכים, ועוד חזון למועד איה"ב בל"נ".

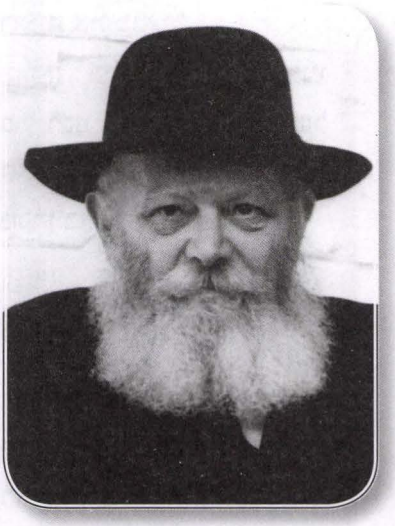
העמוד עם התמונות שהציב רבנו בפתח ספר 'תשב אנוש' עם הסבר בכתב ידו

במענה למכתב זה, השיבו האדמו"ר (מיום י"א ניסן התשכ"א): "מאשר הנני קבלת מכתבו מד' ניסן, ונעם לי להוודע מפעולתו בקדש בפלפולא דאורייתא וגם לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, אשר אם בכל הזמנים ת"ת כנגד כולם, על אחת כמה וכמה בתקופתנו זו, וביחוד הלימוד המביא לידי מעשה, שהמעשה הוא

העיקר. ויהי רצון שיוסיף בזה לאורך ימים ושנים טובות מתוך מנוחה שמחה וטוב לבב, ובאופן דמוסיף והולך מוסיף ואור...".

במכתב אחר משנת תשכ"ח, התייעץ רבנו עם האדמו"ר בדבר מקום דירת אחותו ובעלה **רבי אליהו ענקרי** שליט"א שהיה מכהן כרב בעיר צפאקס, וכך ענה לו הרבי מחב"ד: "במענה לשאלת כבוד הדרת גאונו - צודק שהסתדרות אחותו היה צריך להיות באופן שלא יוגרע ח"ו בעבודתו הקדושה - ובפרט הנוגע לרבים וציבור. ולכן ידורו במקום שמשרתו בקודש - רב ומנהיג קהַלא קדישא. וה' יצליחם".

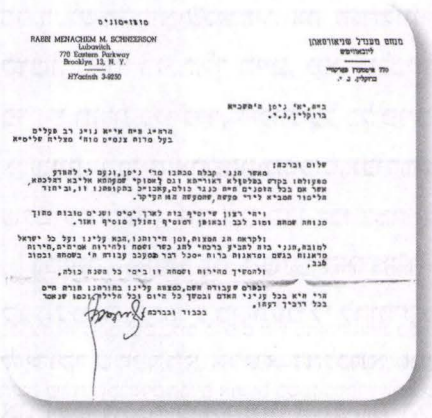

האדמו"ר מחב"ד זצ"ל

בכל שנה, לקראת ראש השנה, היו רבנו והאדמו"ר מקפידים לשלוח איש לרעהו ברכת שנה טובה. בשולחנו של הרבי קבועה היתה תיבה סודית ובה רשימת האישים שהיו מקבלים ממנו אגרת אישית של ברכת שנה טובה. בסיומה של שנת התשל"א, חודשים אחר רציחתו של רבנו, הכין המזכיר מבלי ידיעה ומתוך שגרה

מכתב 'שנה טובה' ששלח האדמו"ר מחב"ד לרבנו

מכתב שכתב האדמו"ר מחב"ד זצ"ל לרבנו

מכתב הממונן אל רבנו. כשהכניס את האגרת לחתימה אל הרבי, במקום לחתום בשמו הקדוש, ציין הרבי: **שחל"ח (שבק חיים לכל חי).**

ביקור מרן ראש הישיבה שליט"א אצל האדמו"ר מחב"ד

לימים, כאשר ביקר בנו **מרן ראש הישיבה** שליט"א אצל הרבי מחב"ד בכסלו תשנ"ב, הזכיר הרבי את המכתבים שקיבל מאביו הגאון זצ"ל[22].

המפנה

למרות יבולו הספרותי העצום שהלך ותפח עוד מצעירותו, לא היה רבנו בהול להעלות את כתביו על מכבש הדפוס[23]. הלך מחשבתו היה, שתחילה עליו להקדיש את מירב הזמן להרבצת תורה ברבים, כדי שלפחות יהיה מי שילמד בספריו הקדושים.

המפנה במחשבתו חל שנתיים לפני פטירתו בשנת התשכ"ט. בסיום שעת לימוד משותפת של האב הגדול עם בניו, התקיים דיון משפחתי בנוגע להוצאת כתבי היד לאור. "לאחרונה" גילה לפתע רבנו לבניו "נסדקה התנגדותי ואני חושב על רעיון ההוצאה לאור באופן רציני יותר, עקב ידידים וחברים שהמריצו אותי לעשות צעד זה...".

שמעו הבנים את נכונותו של אביהם להדפיס את כתביו, אך ראו כי עדיין אינו שלם עם הענין. ואז קם הבן **רבי צמח** שליט"א ואמר לרבנו משפט אשר הזרים

22. עוד מבחר התכתבויות שהיו לרבנו עם האדמו"ר מחב"ד, הבאנו בסוף הספר (נספח מס' 19).

23. עד אז לא פרסם כלום בדפוס חוץ מהגהה אחת בספר "מרפא לשון" להרב **רפאל יונה** ז"ל שחתם בה **מצמי"ח ישועה**, ועוד קונטריס כללי הספיקות בספר הבהיר "זרע יעקב" חלק יורה דעה למוהרכ"ץ, שהגיה אותו בעילום שם. וקצת שו"ת שמביאים רבנים אחרים בשמו בספר ישכיל עבדי, ושמחת כהן, ושבילין (כסלו תשכ"ט) ועוד, זעיר שם זעיר שם. **נאמ"ן ס"ט.**

מרץ חדש בעורקיו: "הרי יודע אבא כי אף אחד אינו יכול להדפיס את ספריו בדיוק ובדקדקנות כל כך כפי רצונו!". מסתבר כי הוא ידע לנגוע בנקודה המשכנעת, שכן רבנו היה מביע צער כאשר היה רואה ספרים שיצאו אחר פטירת מחבריהם ללא הגהה מדויקת.

ואכן, מאותו יום, ניגש רבנו בהתלהבות למשימה הקדושה[24]. וכך בשנתיים האחרונות לחייו (משנת התשכ"ט עד תשל"א), עמל ללא לאות להגיה את ספרו, למצוא מקורות חדשים, וליישר הדורים. במרץ שקד על הספר למעלה מכוחו, כאילו לבו ניבא לו שעתותיו ספורות. ולא ניכר בספרו סימני זקנה או חולשה, למרות שבירור הדברים נעשה תוך כדי ההדפסה והמדפיסים אצים לאמר כלו מעשיכם.

לצורך הדיוק והשלימות, הוא כיתת רגליו לספריות גדולות בתונס, ואף בנסיעותיו לצרפת בירר כמה פרטים חשובים. לפעמים כשהיה מסופק אולי יצטרך לספר שהשאיל פעם נוספת בזמן מן הזמנים, ישב והעתיק ממנו במהירות גדולה תשובות ארוכות, והניחם למשמרת.

מידי בוקר השכם לאחר תפלת שחרית בהנץ החמה, יושב היה רכון על שלחנו המלא בספרים, מעתיק, מגיה ומשכלל את החומר, מהדורא אחר מהדורא, עד שזיקקו וסילתו כצרוף את הכסף וכבחון את הזהב.

בכל מאודו רצה לראות דבר מושלם יוצא תחת ידיו. אפילו את העבודה האחרונה של העתקת החומר במכונת הכתיבה, עשה בעצמו ולא נתן לאף אחד להתערב במלאכת הקודש האישית שלו. גם כשהציע בנו הגדול **רבי מאיר** שליט"א את עזרתו בהעתקה מכתב היד למכונת הכתיבה, סירב, מהסיבה שפעמים תוך כדי העתקה נראה בעיניו לשנות שוב מהתוכן או מהנוסח, ולכן חשוב שדוקא הוא יבצע את ה'מכה בפטיש'.

24. ראה בסוף הספר (נספח מס' 20), מכתב שכתב רבנו לרבו רבי חויתה אודות סידור ספריו.

במשך השנתיים האחרונות לחייו, נשלח הספר פסקי פסקי לבית הדפוס של הרב **חי חדאד** בחארה כבירה שבאי ג'רבא. רבנו הספיק לסדרו ולהכינו לדפוס עד דף ע"ט, אך לא זכה לברך על המוגמר, אחר שנטרפה השעה, ועלה בסערה השמימה. אפילו הקדמה לא הספיק לכתוב[25]. בעקבות פטירתו הפתאומית, היתה הפסקה בהדפסת הספר, בניו שיבלח"א עלו לארץ ישראל, ושם הדפיסו את יתר הספר. וכך כשלש שנים אחר פטירתו של רבנו, בשנת התשל"ד, הושלם הכרך הראשון של הספר הענק "איש מצליח" חלק א'. יום בשורה היה היום ההוא למוקירי זכרו של רבנו בפרט ולשוחרי התורה והחכמה בכלל. מקץ שנה, הופיע הכרך השני של חלק א' (בשל עוביו - חולק חלק א' לשני כרכים: כרך א' - או"ח ויו"ד, כרך ב' - אה"ע וח"מ). בשנת התש"ן יצא לאור החלק השני.

בית דפוס בג'רבא, בו נהנה מיגיעו הגאון רבי בוגיד סעדון זצ"ל

את שם הספר "איש מצליח", בחר רבנו משתי סיבות: **א)** כי בו נרמז שמו ושם אביו ר' רפאל זצ"ל (בגימטריא "איש"). וכן שם אמו הצדקת מרת רחל נ"ע, כי "איש מצליח" בגימטריא "אני רחל סעדון" (משפחת בית אביה של אמו). וכן "איש" בגימטריא "בן רחל הי"ו" (הרמז האחרון מפי רבו רבי חויתה במכתבו אליו משנת התשט"ז)[26]. **ב)** בתחילה תכנן לערוך שני חלקים, באופן שהחלק הראשון יכיל קע"ח סימנים כמספר שמו "מצליח", וחלק שני יכיל שי"א סימנים כמספר שם אביו ז"ל. סך הכל **תט"ף** מלתי[27]. ולבסוף, בגלל גודל

25. פעם סיפר אבא שבשעה שהתחיל להדפיס ספר איש מצליח ח"א בהקדמה חושב להתחיל ככה: "ילא העט וייעף הלשון לספר חסדי ה' יתברך אתנו". ולא אסתייעא מלתא בעוונות הרבים. **נאמ"ן ס"ט.**

26. וזאת על פי מ"ש ז"ל שצריך אדם לרמוז שמו בספרו, וגדולי המחברים רמזו שמות הוריהם שזיכו אותם לשבת על ברכי התורה, ומהם הגאון ר' יחזקאל לנדא בספר נוב"י וצל"ח, כנודע. **נאמ"ן ס"ט.**

27. כן כתב במכתב לרבו ז"ל, מיום ט"ז כסלו התשט"ז.

חברי מכון "הרב מצליח" עמלים על עבודתם

ואורך הפסקים, ערכו בניו שליט"א את החלק הראשון הכולל קע"ח סימנים בשני כרכים, והחלק השני בכרך ג' וד', וכמ"ש במבוא שם.

זכה רבנו שצוות שלם של תלמידי חכמים, חברי מכון 'הרב מצליח', עוסק במקחו, ומברר כל מלה בספרו בדייקנות רבה. וכעת כבר יצא לאור שו"ת איש מצליח ח"א במהדורא חדשה עם הערות וביאורים "שיח אלעזר". וגדול עומד על גביהם - ברא כרעא דאבוה הגאון **רבי רחמים מאזוז** שליט"א.

באיזמל העיון

בכתיבת תשובותיו, ככל דרכו בחיים, היה רבנו יסודי מאוד. כל שורה ושורה בספריו נכתבה רק אחרי עיון ודיוק רב, והרגיל בספריו יחוש את עמלו הגדול להוציא הלכה לאורה. משבא ספק לידו, ניסה להשיג את כל דברי הפוסקים שדברו בנדון, ורק אחרי שדבריהם עברו תחת עינו הבוחנת הסיק מסקנא אחרונה.

באריכות ובסבלנות מדקדק היה רבנו בדברי רבותינו אחד לאחד, בוחן בין קפלי המלים ונבכי האותיות להאיר את המשמעות המדויקת של דבריהם, ליישבם או להשיב עליהם, כאילו אוחז הוא ביד הקורא להלך עמו בין עצי הגן[28]. ובפרט בענין הנוגע להלכה, טורח היה רבות על כל תג ותג בדברי רבותינו, ולא היה פוטרם

28. ראה בהקדמה של הקובץ "משה ואלעזר" (מס' 24).

באכמ"ל[29]. רגיל היה לומר: "אנו לפני רבותינו האחרונים ז"ל כנמושות המלקטים לקוטי בתר לקוטי" (ע"פ בבא מציעא כ"א ע"ב)[30].

באיזמל העיון, מנתח היה לנתחים את צדדי הנדון שלפניו והספקות המסתעפים, ומברר ומלבן הכל בסדר נאה, דבר דבור על אופניו, עדי תצא כנוגה צדקה של ההכרעה.

בכותבו על נושא מסוים, הוא מקיף וסוגר אותו מכל הכיוונים, ודואג לבל תיווצר שום פרצה, ולכן קשה למצוא השגות עיוניות על דבריו. גם אם מוצאים איזו הערה, הרי שבדרך כלל מדובר בתחום הבקיאות, כגון מדברי ראשון או אחרון שעדיין לא נדפס בזמנו, או לא היה מצוי אצלו[31].

שורש הדבר

כחלק מהיסודיות, לא היה סומך על מובאות בספרים, והיה חוקר עד היכן שידו מגעת למצוא את המקור הקדום שהביאו בשמו. כל דין, תר אחר שרשיו, על מה הטבעו אדניו, ומהיכן חצובים יסודותיו, החל מן הגמרא והראשונים, וכלה בטור ושלחן ערוך ואחרונים, עד ההלכה למעשה, מן המסד ועד הטפחות.

דוגמא לכך, ניתן לראות בספרו הגדול שו"ת "איש מצליח" (כרך ג' חיו"ד סי' מ"ה אות יב-יג). בתשובתו שם הדנה אם פאפיה חייבת בערלה, הוא מאריך להוכיח כי

---

29. פעם הראה אלי דברי הרב מר וקציעה בענין הנץ החמה שהם תמוהים מאד וקשי-הבנה, אמרתי לו: תעזוב אותו בצריך עיון כיון שהדברים תמוהים. ענני: לא כן, אנו לא מבינים. צריך קודם כל להבין מה אומר הרב ואחר כך להכריע הלכה, כי אי אפשר שיכתוב חכם מפורסם דברים כמצליף ח"ו מבלי שיקול הדעת, ואם ריק הוא - מכם הוא, כדאיתא בירושלמי (פ"א דשבת הלכה ו'). ולא זז משם עד שלמדנו ביחד דברי היעב"ץ בס' מר וקציעה על בוריים, וסיכם הדברים בשו"ת איש מצליח כרך א' (חאו"ח סימן ט"ו, דף ס"ח ע"א והלאה), ע"ש באורך. ובעצם הרעיון שלא יתכן שת"ח גדול יכתוב דברים בטלים כד ניים ושכיב ח"ו, כן כתב היעב"ץ גופיה בחידושיו על הרמב"ם (פ"ב מהלכות בית הבחירה ה"ח) על דברי מרן בכסף משנה שם. ועיין עוד בשו"ת איש מצליח כרך ב' חלק ח"מ (ריש סי' ב'). ובזכרי כהונה למוהרח"ך (מערכת הסמ"ך אות כ"ז, סתירה גלויה), מ"ש בשם הרב פרי תאר (סי' י"ז סק"ד). ע"ש. **נאמ"ן ס"ט.**

30. ראה שו"ת "איש מצליח" (כרך ב', חלק ח"מ סימן ב').

31. מפי הגאון **רבי משה לוי** זצ"ל.

התוספתא שעליה מסתמכים בענין הפאפיה אינה קיימת ושאין לסמוך עליה. בין הדברים, הוא מגלה טפח מדרכו: "ואני בעניותי לא יתנני לבי כלל ללכת בעיניים עצומות אחר כל הנמצא כתוב, בלי להתחקות על שורש דבר, אנה ואיפה נמצא דין זה כתוב בתוספתא, שהרי מהר"ש גרמיזאן היה מדורות שלפנינו הקרובים אלינו, שהתוספתא שבידם היא שבידנו. ואני חפשתי בתוספתא דברכות וכלאים ומעשרות וערלה ולא מצאתי זה. ואיברא שלפעמים נזכר הדין באיזו פנה אגב גררא שלא כדרכו, אבל א"כ תגדל התימה היאך בכל זאת מהר"ש גרמיזאן יסתום דבריו ולא יראה לנו את מקומו, שלא זו הדרך ברבני הדורות הקרובים לנו...".

בהמשך דבריו שם ניתן לראות את כושר ההבחנה והבילוש שלו בדברי האחרונים, וכך הוא כותב: "ועוד מטבע הלשון שכתב מהר"ש גרמיזאן, שכל דבר שמוציא פירות תוך שנתו, אינו נקרא אילן לענין ערלה ואינו אלא ירק, ניכר למדי שהוא לשון אחרונים ואינו לשון תוספתא כלל. ואם תאמר שאינו מעתיק הלשון ממש רק כותב תוכנו מדיליה, הא גופא קשיא טובא, שמאחר שתוספתא זו נעלמה מעיני כל חי, ורק הוא ידע את מקומה, היה לו להביאה בקומתה ובצביונה כמות שהיא ממש הדק היטב ולדון עליה בכובד ראש. ועוד שהלשון חסר וכו', ואם כן צריך לעמוד על לשון התוספתא בדיוק ולדקדק בו בעוקצי תאנים. אמנם האמת יורה דרכו שלא היו דברים מעולם, ואין כאן לא יער ולא דובים, לא מתניתא ולא תוספתא, ודברי מהר"ש גרמיזאן לקוחים ככתבן מתשובת הרדב"ז דח"ג סי' תקל"א, שהיתה עדיין בזמנו בכתב יד...."[32].

בהירות ההסברה

למרות שהעמיק חקר בתשובותיו באופן מעורר השתאות, כמעט אין לו אח ורע בבהירות ההסברה ופישוט הדברים. מפליא לראות כיצד כל מלה משובצת על

32. ובשו"ת "איש מצליח" (חלק א', חיו"ד, סי' נ"ב) כתב: "...ומכאן ילמד המעיין תוכחת גדולה שלא יסמוך כלל לעולם על מה שנמצא בשום ספר על שם ספר אחר עד שיחפש וירא הדברים בעיניו במקומם וישקול בדעתו הדק היטב כאשר תשיג ידו וכולי האי ואולי. כי אינה ה' לידי מקומות אין מספר שבמקור הדברים יש חילוף וחסר ויתיר אם מעט ואם הרבה, ושגיאות מי יבין. והנה זו שלפנינו אחת מהן לאחר המחילה רבה מכבוד הרבנים הנ"ל שאנחנו דומים לפניהם כננס ע"ג ענק. וכבר נמצאת אזהרה זו בכמה מספרי רבותינו האחרונים ורק כיהודה ועוד לקרא אני כותב זה לאשר כגילי".

ידו באמנות מופלאה כאבן יקרה המשובצת בכתר המלוכה, עד שלפעמים נדמה למעיין כאילו מלים אלו 'נוצרו' במיוחד כדי שיוכל רבנו להביע בהם כוונתו.

ובאותה אמנות, עומד היה על דיוק לשונות הפוסקים, להרגיש בעומק כוונתם, עד שנראה כאילו יושב הוא בלבו של המחבר. ביתר שאת באים הדברים לידי ביטוי כאשר הוא נצרך לבאר עניינים טכניים, כגון בפרטי דיני 'אגף' (ח"א סימנים יב-יג) וזמן הנץ החמה (שם סימן ט"ו הסעיף הרביעי), אשר למרות "חסרון ביאור המציאות על בוריה, וקושי היתוך הלשונות כל צרכן" (לשון רבנו בריש סימן י"ב), הוא מנתח ומלבן אחת לאחת לשונות הפוסקים, והקורא עומד משתאה עד כמה ניכרים דברי אמת הנאמרים בשפה ברורה ובנעימה.

עת לעשות לה'

כדי לטעום מעט ממשנתו ההלכתית של רבנו, הבאנו כאן מספר מקרים מעניינים שהובאו להכרעתו של רבנו, וכיצד התמודד אתם. נפתח עם בירור הלכתי מימי צעירותו המוקדמים:

רבו של רבנו - רבי חויתה ראה כי במרוצת השנים יש נערים רבים הלוטשים עינים לעבר לימודי חול, וחפצים להשתלם בכל מחיר בכתיבה ערבית ובחשבון, בחשבם כי הדבר יסייע להם 'להתקדם' בחיים. מאחר שלא היה בג'רבא בית-ספר יהודי ללימודים אלה מפאת החרם החמור, היו כאלו שהעזו ללכת לבתי הספר של הגויים כדי להשתלם בחכמות אלו.

כדי להציל המצב, שהתלמידים לא יעזבו חלילה את בית המדרש, הבין רבי חויתה שמשום עת לעשות לה', עדיף לתפוס הרע במיעוטו, שילמדו התלמידים מקצועות אלו במסגרת טובה.

הגה ומצא רעיון נפלא. ביום ששי ערב שבת קודש, זמן שבין כך יש בו רפיון, היה מלמד בקצרה לתלמידיו את יסודות מקצועות אלו כמו כתב לועזי, חשבון,

וחכמת העיבור והדקדוק.

אלא שנסתפק אם יוכל ללמדם לימודים אלו בבית המדרש בו לומדים כל השבוע. כדרכו לדרבן את תלמידיו בכתיבת תשובות בהלכה, הטיל על רבנו שהיה באותו זמן נער צעיר בגיל שש עשרה בלבד לעיין בנושא זה, ולהעלות את הדברים על הכתב. במשנה מרץ נכנס רבנו לעובי הסוגיא, והעלה בכוחא דהיתרא שהדבר מותר. לאחר מכן שלח תשובתו אל הגאון **רבי עובדיה הדאיה** זצ"ל על מנת שיחווה דעתו[33].

רבי עובדיה הדאיה זצ"ל

החלפת כהנא בכהנא

שאלות הלכתיות מצמררות שלא ניתן להעלותן על הדעת בימים שבשגרה, עלו ובאו להכרעתם של גדולי התורה בימי השואה ולאחריה. אחת מהם, מזעזעת במיוחד, הובאה להכרעתו של רבנו מאמריקה הרחוקה.

באחד ממחנות ההשמדה, החליטו הנאצים להוציא להורג יהודי נכבד ששם משפחתו היה **כהנא**. קראו איפוא לראש היהודים בגטו, וציוו עליו להסגירו לידיהם כדי להוציאו להורג. הם הוסיפו איום כי אם יתחמקו מהביאו, יתפסו הם עשרה יהודים אחרים במקומו וימיתום.

באותו מחנה, היה יהודי שוטה לכל הדעות שגם שם משפחתו היה **כהנא** ושכלו היה כמו פעוט בן שנתיים. הוא לא הרגיש ולא פחד מאימת הקלגסים האכזריים. ראש היהודים הסגירו, במקום להסגיר את הפיקח, וחיות הטרף המיתוהו במקום

33. לימים נדפסה התשובה בשאלות ותשובות "ישכיל עבדי" (ח"א חאו"ח סימן ז'). למעשה, הגר"ע הדאיה פסק לאיסור שלא כדעת רבנו. אבל בשו"ת יביע אומר חלק שביעי (חאו"ח סימן כ"א) הסכים כדעת רבנו, וכתב שכן נהגו למעשה בישיבת פורת יוסף. כל המשא ומתן בזה, יודפס בעזרת ה' בשו"ת איש מצליח (כרך ה'). וראה עוד בספר "אב הרחמים" ח"ב (עמ' 31).

כהנא הנדרש, שניצול על ידי כך. לאחר המלחמה, תקפו את ראש היהודים נקיפות מצפון על מעשהו, ובא לשאול האם צדק בהחלטתו להחליף אדם בר דעת במחוסר דעת, וכתב על כך האדמו"ר מצישינוב וז"ל: "לא מצינו בחז"ל שקיים הבדל בין דם לדם, ואפילו שוטה מצוה להחיותו ואין כל היתר לוותר על חיי שוטה למען תֵּת חיים לבר דעת!".

הדברים הובאו להכרעתו של רבנו שכתב על כך בשו"ת "איש מצליח" (ח"א יו"ד סי' ח"י) והשיב: אין ספק שויתור על חיי השוטה למען הבר דעת הוא עוון פלילי, וחזרתי על כל הצדדים ולא מצאתי לו שום זכות, והעושה כן ודאי שופך דמים גמור הוא! [ואפילו אותו "כהנא", לדעת הרמב"ם פ"ה מהלכות יסודי התורה ה"ה אין למוסרו להם אלא אם חייב מיתה כשבע בן בכרי]. ושמא תאמר דעל כל פנים כיון שטעה בכך וחשב שמותר למסור שוטה להציל בדמו פיקח, אם כן יש להקל עליו, אין זה שייך אלא בשאר הלכות, אבל בדיני נפשות בפירוש למדו חז"ל במסכת מכות (ז' ע"ב) שבנפשות "אומר מותר", קרוב למזיד הוא. והטיל עליו רבנו מ"ד תעניות כמנין "דם" כמבואר בפוסקים. ע"ש.

קידוש בליל הסדר על חמץ

הנה עוד שאלה מעניינת אותה הפנה אליו **האדמו"ר מצישינוב** זצ"ל:

אסיר יהודי 'חוגג' את חג הפסח בבית-כלא, תחת משטר עריצים, ואל תא כלאו מוגש מאכל-חמץ בלבד. היוכל האסיר האנוס לקדש בליל הסדר על החמץ ולאוכלו, משום פיקוח נפש, האין בכך דבר והיפוכו?

רבנו בתשובתו הפסקנית משיב כי אין סתירה בין הדברים! יכול האסיר, אשר חייו תלויים במאכל זה, לקדש על החמץ, ולומר "את חג המצות הזה"...[34]

34. שו"ת "איש מצליח" (ח"ב או"ח סי' כ"ז).

מתי אין להחמיר

לעתים מלווה רבנו את תשובותיו בהערות, שחשיבותן מעבר למסקנא ההלכתית, והוא מתגלה בהן כמורה-דרך וכמחנך דגול.

אחד האברכים בישיבת "אור יוסף" בצרפת, הפנה אל רבנו הערה מעניינת: בתונס ובג'רבא נהוג היה להועיד לנטילת-ידים כד-נטילה, אשר ידית לו מצדו האחד וזרבובית צרת-שפה מצדו השני. האברך מעיר כי לפי הרב "מגן אברהם" (או"ח קס"ב סק"ה) אין ליטול מן הכלי הזה, באשר אין "רביעית" מי-הנטילה נשפכים דרך הזרבובית בבת אחת. לדעתו, נכון לצאת ידי כל הדעות ולבחור לשם כך כלי אחר, אשר ודאי לא יקשה בדורנו למצוא.

על כך העיר רבנו: "מה שאמרת שראוי לצאת ידי כל-הדעות - דע, שאין זה אלא בשל תורה, כדאיתא בפרק קמא דעבודה זרה (דף ז' ע"א)... וכל שכן במאי דקמן, דאפילו הרב מגן אברהם אינו אלא מחמיר לכתחילה דוקא. ואם בכל זאת תאמר: אין הכי נמי, כל זה מצד הדין, אבל על כל פנים מצד חסידות ראוי ליזהר גם בזה, דע, שאין הדבר כן, שמאחר שהמנהג פשוט בינינו ליטול מן הכיור (כד-הנטילה) שפיו צר, וכן ראינו לאבותינו ורבותינו נוחי-נפש דור אחר דור... הבא להחמיר בזה מחזי כיוהרא רבתי, ופוגע, בר מינן, בכבודן של ראשונים, ואין לשמוע לו! אמנם כל זה אמרתי לשיטתך... אבל לפי האמת, לא אמר המגן אברהם, רק שאין יכול לשפוך בבת-אחת על היד, ולא הזכיר רביעית..."[35].

35. שו"ת "איש מצליח" (ח"ב או"ח סי' ד').

ודיוקו
עלי
אהבה

פרק ט"ו

הידור מצוה

חסיד בכל מעשיו

דקדוקו של רבנו במצוות, היה מבהיל הרעיון. כל אימת שהזדמנה מצוה לידו, היה מקיימנה בתכלית ההידור[1], ונזהר מכל נדנוד איסור ולו הקל ביותר. אך זאת יש להדגיש כי דקדוקי המצוה שלו, מחושבים היו היטב, מעוגנים כראוי בעומק ההלכה, ולא נבעו מחששות סרק ומאי ידיעה. והיה מזכיר מה שכתב הר"ן בתשובתו לתלמידו הריב"ש (בסי' ש"צ): "שאפילו בעסקי העולם כל משכיל בוחר לנפשו הדרך היותר בטוח והמשומר מכל נזק ומכשול, ואפילו באפשר רחוק, ועל אחת כמה וכמה שיש לנו לעשות כן בדרכי התורה והמצוות שהם כבשונו של עולם, ואיך נניח הדרך אשר דרכו בו אבותינו הקדושים ונכניס עצמנו במקום צר ובמשעול הכרמים"[2].

ייתם הדיו וילאה העט לתאר שמחתו במצוות ודיוקו בהן. חיבתו למצוות היתה מקלקלת את השורה, עד שהיה מקיים כל מצוה בתכלית הדיוק והשלמות על פי

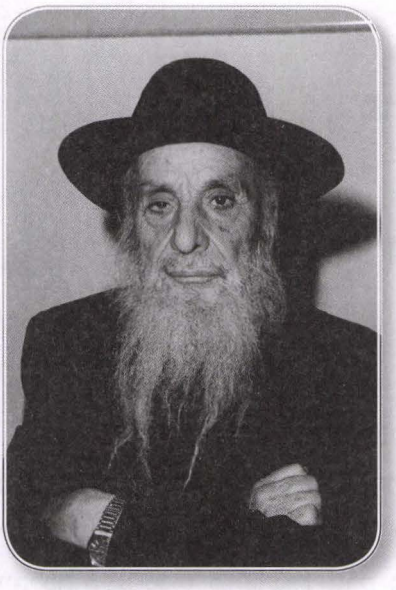
1. אבא היה חותם בקיצור: **ממ"ה ס"ט** (מצליח מאזוז **הי"ו סיפי טב**). ויש לרמוז **ממ"ה** ר"ת מצוה מן המובחר, שבכל דבר היה מהדר לעשותו מצוה מן המובחר בַּשְּׁלֵם שֶׁבַּפָּנִים (זה ביטוי עתיק, ופירושו באופן השלם ביותר). **נאמ"ן ס"ט**.

2. ראה שו"ת "איש מצליח" (ח"א אה"ע סי' כ"ח).

שלשת העמודים - ההלכה, הקבלה והדקדוק.

הקפדתו על קוצו של יו"ד וחיבוב המצוה שלו, בלטו באופן מיוחד במצוות החגים סוכות ופסח.

הגאון רבי נסים כהן זצ"ל

במרץ ובחדוה של מצוה מתהלך היה רבנו בפרוס החגים. שעות על גבי שעות (!) יושב היה לברור הדסים וערבות על מנת שיהיו מהודרים על פי ההלכה. לא לעצמו בלבד בדק הדסים, אלא גם לכמה מידידיו מג'רבא (שלא היו מצויים בה הדסים משולשים), והיה שולח להם את ההדסים בדואר דחוף. הגאון **רבי נסים כהן** זצ"ל (נכד מוה"ר הגאון רבי **כלפון משה הכהן** זצ"ל) שהיה ממקבלי ההדסים, משיב היה טובה תחת טובה, ודואג לשלוח לרבנו ולמשפחתו מצות שמורות למשך כל ימי הפסח...

פרי טיפוחיו של רבנו היה הלולב. מתוך עשרות לולבים, היה בוחר את הלולב המהודר ביותר, כאשר הוא מקפיד שיהיה בעל שדרה זקופה וישרה, שמכוסה בקליפה חומה הנקראת כיום: "קורא"[3].

בשנותיו האחרונות, היה משתדל וטורח לנסוע עד עיירת הנופש 'אריאנה', אל פרדס גדול ומשובח של נוצרי אדיב אשר הסכים שרבנו יקטוף לולבים מעצי הדקל שבמטעו.

3. כנזכר בבית יוסף (סי' תרמ"ה) וזה לשונו: וזה דבר שאינו נמצא בארצם, אבל אצלנו נמצא הרבה פעמים כמין דבר אדום בלולב מצד פניו שהוא מחבר... ונראה כל ראש הלולב כאילו הוא עץ אחד בלי שום פירוד. עכ"ל.

כך זכה רבנו לְזִכּוּת וּלְזַכּוּת אחרים, שכן רבים באו לרכוש את ארבעת המינים דוקא אצלו, ביודעם שכאן יקיימו את המצוה לעילא ולעילא.

מתפללי בית הכנסת התרגלו לראות את ארבעת המינים של רבנו יפים ורעננים כמו בימים הראשונים, כאשר אף עלה כמעט אינו נושר מהם במשך כל ימות החג. בכל שנה מחדש היו מתפלאים כיצד מצליח רבנו לשמור על טריותם של ההדסים והערבות עד ליל הושענא רבה. ומה היה סוד השימור? בכל שנה לפני חג הסוכות היה רבנו קונה כד חרס חדש, ממלא אותו במים, ובמהלך ימות החג מניח בו את הלולב ומיניו, וכך הם היו שומרים על טריותם. את המים היה מחליף בכל יום מלבד בשבת ויום טוב שהדבר אסור. ולא היה רבנו משתמש בכד דאשתקד, כדי לשמור על לחות הכד.

עוד היה רבנו מהדר ליטול ולברך על הלולב בבוקר לפני התפלה בסוכה, ולא בבית הכנסת[4].

הוא המשביר

עליהן ועל כולנה, עלו החומרות שנהג בימי חג הפסח. הידורו בכשרות קיבל משנה תוקף, והיה נזהר בשמירה יתרה מחשש חמץ ולו הרחוק ביותר.

במשך כל השנה כולה, נזהר היה לא להניח ספר על השלחן שעליו אוכלים, לבל יכנס בו פירור. ואם התעורר צורך דחוף לפתוח ספר באמצע הארוחה, היה קורא בו בעמידה. והיה אומר בהלצה שבזה שנזהרים כל השנה מחמץ, מקיימים את מצות זכירת יציאת מצרים כל השנה...

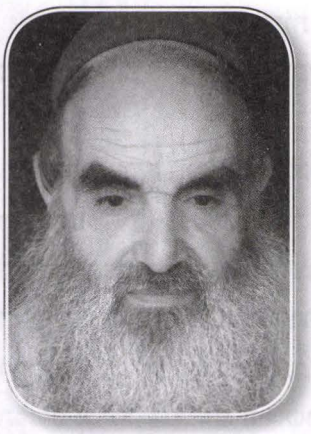
---

4. ומצא סמך לזה מן התורה (בפרשת אמור) ולקחתם לכם ביום הראשון וגו' בסכות תשבו וגו', שהרי מצות סוכה מתחילה מבערב בליל ט"ו, ואילו נטילת לולב למחר ביום ט"ו, ולמה הקדים הכתוב ולקחתם לכם וגו' ואח"כ בסוכות תשבו? אלא רמז מכאן בשעה שתקחו לכם פרי עץ הדר וגו' אז בסוכות תשבו. עכ"ד אמוה"ג זצ"ל. ולי עוד סמך ממשנה בסוכה (דף ל"ח ע"א) לכשיכנס לביתו יטול על שלחנו, והיינו בסוכה ששם מקום השלחן (ועיין רש"י שם). **נאמ"ן ס"ט.** [וע"ע להרב כף החיים (סי' תרנ"א אות מ"ו) שכ"כ בשם שער הכוונות דף ק"ג, ובשו"ת כסא שלמה (חא"ח סי' פ"ה), לגיסו של רבנו הגר"ש מאזוז זצ"ל].

הגאון רבי רפאל כדיר צבאן זצ"ל

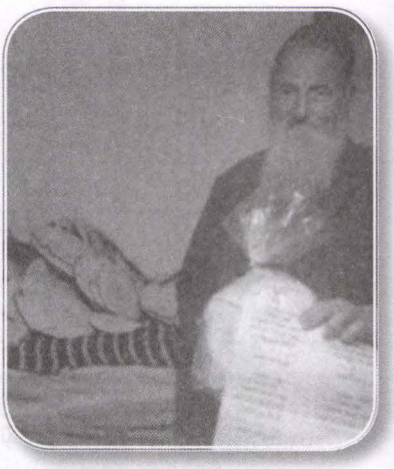
הגאון רבי בוגיד סעדון זצ"ל

בימי הפסח, מקפיד היה לאכול מצה שמורה משעת קצירה עבודת-יד (מצות מכונה היו בתונס למצה לא שמורה בלבד). כבר מיום אסרו-חג של פסח היה משגר מכתב לעמיתו הגאון **רבי רפאל כדיר צבאן** זצ"ל שהיה רב העיר 'מדנין', שיואיל להשיג עבורו חטה שמורה מאי ג'רבא לצורך הפסח הבא ולטפל באפייתה. ואכן, שבוע ימים לפני פסח היו המצות מגיעות. לאחר שעלה רבי כדיר ארצה (בשנת התשט"ז), היה הגאון **רבי נסים כהן** זצ"ל דואג להכין לו המצות, וכשעלה רבי נסים ארצה (בשנת התשכ"א), דאג למשלוח המצות - הגאון **רבי בוגיד סעדון** זצ"ל.

בשנת התשכ"ב, החליטה מדינת תוניסיה לאמץ את האידיאולוגיה הקומוניסטית

אפיית מצות בג'רבא

רבי פראג'י מאזוז הי"ו עוסק באריזת המצות

הדוגלת בכך שכל הרכוש שייך למדינה, והיא זו שמעניקה זכות לתושבים הפרטיים להשתמש בתוצרת, באופן שכולם יהיו שווים. בעקבות כך, נאסר בין השאר לרכוש חטים דרך האיכרים, ורבנו נתקשה מאד להשיג מצה שמורה. כשראה כך, החליט כי במקום שאין אנשים עליו להיות איש. ולכן הגיש בקשה לרשיון לקצירת מאה קילו חטים לפסח. ולמרות שלא היה רשות לשום אדם פרטי לקצור, בסייעתא דשמיא ניתן לו רשיון באופן יוצא מן הכלל.

J.P
CAISSE CENTRALE
DE
CRÉDIT ARTISANAL ET MARITIME
208, Rue de la Kasba - TUNIS
Tél. 260.008 - 261.627

TUNIS, le - 9 JAN 1961

N° 186 CCC

Monsieur Mosliah MAZOUZ
38, Souk El Kachachine
TUNIS

Monsieur,

J'ai l'honneur de vous informer que vous êtes agréé en qualité de revendeur détaillant de l'or en barres et en lingots auprès de la CAISSE CENTRALE DE CREDIT ARTISANAL ET MARITIME.

En conséquence, vous voudrez bien retirer au siège de cet organisme, 208, rue de la Kasba - TUNIS, un livre sur lequel, vous indiquerez les entrées et les sorties de l'or, ainsi qu'un carnet de bons de contrôle à délivrer aux acheteurs.

L'or en barres et en lingots devra être vendu au prix que vous indiquera la CAISSE CENTRALE aux seuls artisans détenteurs d'un livre de contrôle de l'utilisation de l'or.

Ce livre est délivré aux artisans intéressés, titulaires d'un poinçon de maître, par les soins de la CAISSE CENTRALE.

Tous les documents ci-dessus mentionnés sont à votre disposition à compter de ce jour.

Votre rétribution a été fixée à 5 dinars par kilo d'or vendu.

Je vous prie de bien vouloir, par retour du courrier, me donner votre accord quant à l'application des prescriptions contenues dans la présente lettre.

Veuillez agréer, Monsieur, l'assurance de ma considération distinguée./.

H. BEN SLAMA

בקשת הרשיון לקצירת חיטים עבור מצה שמורה

TUNIS, le 16 NOVEMBRE 1960.

Monsieur le Secrétaire d'Etat
aux Finances et au Commerce,
TUNIS

Monsieur le Secrétaire d'Etat,

J'ai l'honneur de vous exposer respectueusement qu'ayant donné ma démission de Magistrat, j'ai orienté mes efforts vers une activité nouvelle.

J'ai l'intention en effet de demander à l'Administration l'autorisation d'être désigné comme répartiteur de blé en fin à TUNIS

Il m'est nécessaire dans ces conditions, d'obtenir avant toute chose votre accord à cette candidature.

C'est la raison pour laquelle, je sollicite de votre haute bienveillance que vous m'accordiez cet agrément.

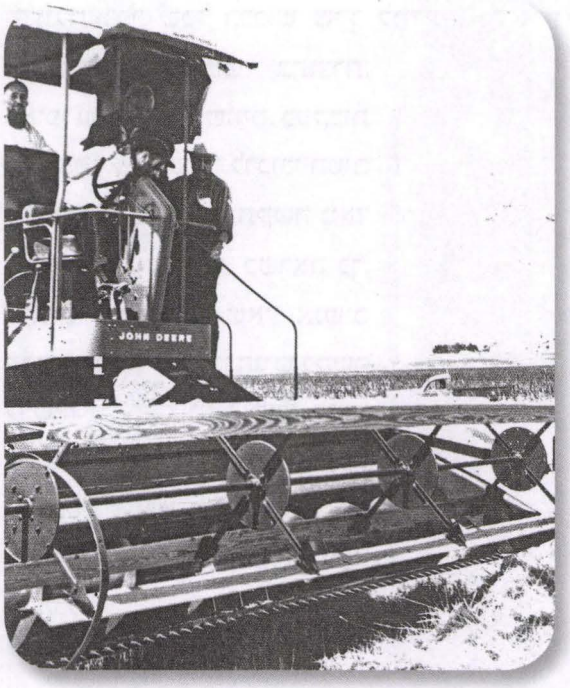
Daignez accepter, Monsieur le Secrétaire d'Etat, mes sentiments différents et dévoués ./.

Ex-Juge au Tribunal de 1ère Instance
Mosliah MAZOUZ
9, rue El - Machaaka,
TUNIS -

הרשיון

כאשר שמעו אנשי ג'רבא שקיבל רשיון, ביקשוהו שישיג חטים בכמות גדולה יותר בשביל כלל הציבור. רבנו נענה לבקשה, וכך משנת התשכ"ב והלאה, בכל שנה הוא היה המשביר **היחידי** לכל ערי תוניסיה. את קצירת החטים היה עושה בשדה בעיר "באג'ה" מיד לאחר הפסח. בערב פסח היה מחלק ליחידים כמאה "סדרים" (שש מצות שמורות), חנם אין כסף. מי שהתעקש לשלם, היה מקבל ממנו הכסף ונותן לו קבלה מישיבת "כסא רחמים".

תמונת רבנו עומד על הטרקטור בקציר חיטים בבאג'ה (בתמונה נראה גם הרב ניסן פינסון זצ"ל)

בחלוף חג הפסח, היה מחמיר שלא לרכוש לחם או סולת מחנויות מכולת אפילו שהם תוצרת מאפיות של גויים. וזאת מחשש שרוב טחנות הקמח בתונס שייכות ליהודים או לפחות שותפים בהם יהודים, ועלולים להיכשל באיסור חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח. לבני ביתו הורה לקנות את הלחם ממאפיה רחוקה שבדק וידע בוודאות שהיא קונה קמח מטחנת קמח שהיא בבעלות גויים בלבד. רק לאחר שחלף חודש ימים, התיר להם לקנות כרגיל.

וכיצד השתמשו בסולת לצורך הכנת קוסקוס פעמיים בשבוע כנהוג? רבנו היה קונה לפני החג שקי סולת ומוכרם לגוי (שהיה לוקחם לביתו), ולאחר החג היה קונה ממנו בחזרה את שקי הסולת.

לכל רמון יש כתובת

שנה אחת, כאשר מִשְׁמֵשׁ ובא ערב פסח, למד רבנו את ענייני החרוסת, ומצא כי יש כמה הידורים באופן הכנתה, וכדרכו לשאוף לשלמות, החליט כי השנה יכין בעצמו את החרוסת עם כל ההידורים המוזכרים בפוסקים[5].

5. ראה לרבי חיים פלאג'י בספרו "חיים לראש" (סידור הקערה אות ד') שקיבץ ראשונים ואחרונים שדנו כיצד וממה מכינים את החרוסת לליל הסדר. ע"ש. ובספר לקט יושר כתב ששינויי המנהגים בזה הוא בדרך כלל לפי הפירות שהיו

חודש ימים קודם החג, השיג את כל הפירות ומרכיבי החרוסת. רק פרי אחד לא הצליח למצוא - רמון, והצר מאד על חסרונו. בין לבין החלו בעבודות הניקיון והסדר בבית רבנו, ולמרבית ההפתעה, גילו מתחת לארון הספרים בפינה חבויה, רמון יפהפה אדום וגדול אשר התגלגל לשם בראש השנה...(!). בני הבית תארו לעצמם כי רמון ישן שכזה ודאי הבאיש והרקיב בתוכו. אך כאשר פתחוהו, גילו לתדהמתם כי הרמון נותר טוב ושלם, ורמה לא היתה בו![6]

שמח רבנו על השגחתו הפרטית של בורא עולם שגלגל בראש השנה רמון אל מתחת לספריה על מנת לזכות אותו להגיע לשלמות ההידור. בחדוה של מצוה, נגש למלאכה, והכין חרוסת טובה ומשובחת, מהודרת ומשוכללת לפי כל ההידורים המצויים בפוסקים.

מאותה שנה, דאג רבנו לאחסן רמונים במקרר חשמלי (אצל תלמידו ר' **משה חדאד** הי"ו שהיה לו מקרר בבית), כדי שבכל שנה יכין מהם חרוסת לפסח. וכך מדי שנה היה מכין כמויות גדולות של חרוסת מהודרת ומחלק ממנה גם לידידים וקרובי משפחה.

תוקע בהפתעה

מעשה נוסף כיוצא בו ממש, קרה לפני חג הפסח התשט"ו. תוך כדי נקיון הבית, נמצא בהפתעה שופר שנעלם שמונה שנים קודם לכן. היה זה שופר צהוב ארוך ומלא נקבים.

שמח רבנו על המציאה, וראה בכך אות משמים שהשנה צריך הוא לתקוע בשופר. בידיו הברוכות תיקנו, שייפו משני צידיו, והוליכו לאומן שיתקן את פיו, עד שהוכשר למצות תקיעת שופר. כל מראהו השתפר והקול שבקע ממנו היה

מצויים באותו מקום.

6. ועיין מורה נבוכים ח"ג סוף פרק מ"ג, שהרמונים אינם עומדים על לחותם ורעננותם אפילו בשבעה ימים, והפעם עמד ששה חדשים! **נאמ"ן ס"ט.**

חלק, צח וצלול. שמח רבנו ממעשה ידיו וכדרכו לשלמות המעשים, מאחרי פסח החל להתאמן ברגעי פנאי בתקיעה בשופר, שכן לפני כן לא היה רגיל בתקיעת שופר.

כשהגיע ראש השנה התשט"ז, נטל רבנו את שופרו המחודש מתחת לכנפי מעילו, והלך להתפלל בבית הכנסת על שם המנוח **קאיד נסים שמאמה**[7] הסמוך לביתו. חשב למוסרו לשליח ציבור כדי שיתקע בו, וכך יקיים מצות תקיעה בממונו.

והנה להפתעת המתפללים, בדיוק באותה שנה התוקע והחזן הקבוע הרגיל בכל שנה - ר' **מרדכי וזאן** ז"ל[8] לא הופיע משום מה. המתין הציבור עד בוש ולא בא. או אז נשאו כל המתפללים עיניהם לרבנו, שנעמד מיד והתפלל ברגש רב ובדיוק נמרץ. כאשר הגיע לסדר התקיעות, שלף להפתעת כולם את שופרו, ותקע בו את כל התקיעות כהלכתן. התקיעות נשמעו בקול ברור הולך וחזק, אף שזו לו הפעם הראשונה שתקע בציבור[9].

חלף יום הדין, ורבנו הראה לבני משפחתו הקרובים בקורת רוח מרובה, כיצד מתגלית השגחת ה' על ברואיו על כל צעד בחיים, רק צריך לפקוח עין ולהביט[10].

---

7. היה שר האוצר בממשלת תוניסיה בשנת הת"ר בערך, והדפיס את הספר "משמרות כהונה" על חשבונו. והגאון המחבר מתארו בהקדמתו בתארים חשובים. ע"ש. וכן הדפיס שער הפסוקים להאר"י ז"ל בירושלים על חשבונו, ככתוב בהקדמה שם. **נאמ"ן ס"ט.**

8. בעל "דפוס וזאן" בתונס, בנו של הרב ציון וזאן ונכדו של הרה"ג ר' דוד וזאן זצ"ל מח"ס "מגן דוד" על הש"ס, מתלמידי הרב משמרות כהונה. **נאמ"ן ס"ט.**

9. השופר נמצא עד היום ב'מוזיאון' 'איש מצליח', אשר במשרדו של מרן ראש הישיבה שליט"א.

10. פעם אחת ביום ראש השנה תקע תשעים קולות ראשונים, ובכל פעם היו הקולות צרודים ועייפים יותר, ובעשרה קולות האחרונים (שלפני תתקבל דמוסף) יצאו הקולות בהירים וצלולים להפליא. אחר התפלה הסביר לנו כי במחלת הסרטן ר"ל יש לו לגידול הסרטני תשע רגלים תקועות בגוף האדם, ומשתדלים הרופאים לעקור רגל רגל בזהירות ע"י עלה ירקות וכיוצא שהשרץ אוהב לשבת על גבי ענף ירק, וכל פעם מתחזק השרץ יותר שלא יזוז, ואחרי שעקרו כל רגליו מגוף האדם אז תופסים אותו במהירות ומוציאים אותו. והמשל על תשעים התקיעות הראשונות שהשטן היה מתחזק ומתעקש בהן ואח"כ יצאו קולות בהירים. ועיין בגמרא כתובות (דף ע"ז ע"ב) גבי בעלי ראתן (ופירש"י שרץ יש לו במוחו) שפותחים את המוח ומביאים ארבעה עלים של הדס, ומרים הרופא רגלו של שרץ ומושיב העלה תחת רגלו. ע"ש. (וכן מפורסם סיפור כזה בשם הרמב"ם). ונ"ל שעל זה התכוין אמה"ג זצ"ל ולא על המחלה הידועה. ומ"מ שם נראה שיש לו ארבע רגלים ולא תשע. וצ"ע. **נאמ"ן ס"ט.**

שופר משמים. השופר שנמצא עד היום במוזיאון 'איש מצליח'

במכתב לרבו רבי חויתה (מיום כ' אלול התשט"ז), מספר רבנו על מאורע זה, בזה הלשון: "העולים [לארץ ישראל] רבו כמו רבו מיום ליום בן פורת יוסף, עניים ועשירים, רבנים והמונים. וכבר הורגש החסרון מאד, לא נמצאו שלוחי צבור לקס"ת [לקריאת ספר תורה] בשבת. ובימים נוראים הבע"ל לחטו"ל [הבאים עלינו לטובה לחיים טובים ולשלום] יותר ויותר, כמה בתי כנסיות לא מצאו ממש אפילו שליח ציבור פשוט להתפלל. ואני משנה שעברה נעשיתי שליח צבור בראש השנה ויום הכפורים, ותוקע פתאום שלא מדעתי כלל, כי הש"ץ הקבוע **ה"ר מרדכי וזאן** המדפיס, לא בא. והמתינו הרבה, ולבסוף נתלו בי, ובעל כרחי עשיתי מה שלא נסיתי ומה שלא חשבתי. **וחידוש גדול היאך קורא הדורות מראש**, כי בפסח התשט"ו באתי ביום אחד ומצאתי בבית שופר, כשהיו מְפַנִּים כלי הבית לבדיקת החג, ושאלתי על השופר, ואמרו לי שזה ישן אצלנו מכמה שנים והוא נקוב. ואני ראיתי שהנקב סמוך לפה, באופן שיכולים לחתוך הנקוב וישאר כהוגן, והולכתיו לאומן וחתכו ותקנו יפה, והרגלתי עצמי בו עד שלמדתי לתקוע בו יפה. ופתאום ביום ראש השנה התשט"ז כשלא בא וזאן שהוא היה ג"כ תוקע, ידעתי שהקדים השי"ת רפואה, שלמדתי התקיעות בשופר ההוא, **וכן היה שתקעתי בו יפה בס"ד".**

באותה שנה, קנה שעון יד אוטומטי שהיה אז נדיר מאד בתונס, והיה מונה בו עשר מעלות. דקדק בו וראה שבכל שנייה קופץ המחוג שלש קפיצות, ושיער מסברתו הישרה שהם שיעור הטרומיטין המוזכרים בשלחן ערוך בהלכות שופר (סי' תק"ץ). והיה מקפיד לעשות התקיעות במדויק, על ידי שהיה מעריך את שעונו, ומונה את התקיעות בדיוק רב[11].

11. ועל פי זה היה מאריך בתקיעה דתשר"ת שהיא י"ח טרומיטין - 6 שניות, ובשאר - 3 שניות, ובשברים - כל שבר

י"ב חלות

גם לגשמיות נהג רבנו ליצוק מנה גדושה של רוחניות, מתובלת בסודות הקבלה... בשלחן השבת הקפיד להניח שתים עשרה חלות כדעת רבנו האר"י הקדוש. והיה מקפיד על כך אפילו בסעודה שלישית. לשם כך היו מכינים בבית כמות גדולה של חלות, עד שלעתים נותרו מהן עד יום שני. גם כשביקר בצרפת, ויוחד לו חדר צדדי שע"י בית הכנסת של תלמידו **רבי דוד ברדא** זצ"ל, היה מקפיד לקנות י"ב חלות קטנות שישארו לסעודה שלישית[12]. וכדי שלא לזרוק הלחם, המשיך לאכול מלחם זה במשך השבוע.

פחות משלש שניות.

12. ועיין להכה"ח סי' קס"ז ס"ק ח"י. וע"ע בסדור בית מנוחה דף נ"א ע"א דאפי' לחם קטן פחות מכזית יוצא בו ידי חובת לחם משנה ע"ש. וכל שכן דמהני לי"ב חלות. **נאמ"ן ס"ט.**

פרק ט"ז

עבודה שבלב

מעורר השחר

עולם התפלה של רבנו מואר היה באור יקרות. דבקותו בקונו, היתה למעלה מתפיסת שכל אנוש. תפלותיו וברכותיו, בקשותיו ותחנוניו, נאמרו בדבקות עצומה, רוויות רגש ורשפי קודש, עד שדומה היה למלאך ה' צבאות.

בקול רם ובהשתפכות הנפש, שופך היה שיחו לפני בורא העולם. כל מלה היוצאת מפיו, נאמרה בכוונה עצומה ובנחת, כמונה מרגליות וכחורז פנינים. בתפלת שמונה עשרה, עומד היה בדחילו ורחימו, ידיו כפותות זו על גב זו ועיניו עצומות. רגליו צמודות כרגל אחת ממש, וגופו זקוף בלא תנועה כעומד לפני המלך.

סדר יומו של רבנו בעבודת קונו, החל עוד בטרם האיר השחר. מיד כאשר היה בוקע קולו של השעון-מעורר, היה רבנו משליך את השמיכה ועומד ומתגבר כארי לעבודת קונו[1]. את סדר יומו היה פותח בברכות השחר, אותן היה מקפיד מאוד לברך מתוך סידור כדי שלא יטעה, ידלג או ישכח ברכה אחת. לאחר מכן היה מזדרז לקרוא תקון חצות בטרם יעלה השחר, כשהוא מחבר את לילו ויומו בעסק התורה.

1. מעדות רבי ינון חדאד זצ"ל שהיה לן בביתו של רבנו כשבא לתונס.

לפני התפלה, לא היה שותה מאומה מלבד חצי כוס מים כדי למנוע הצטננות. רק כאשר לא חש בטוב ולבו נחלש, היה לוגם מעט קפה ללא סוכר [כדעת החיד"א].

ויגבה לבו

כמראה מלאך האלוקים. מראהו נורא ההוד של רבנו

עוד בביתו, מתעטף היה בטלית ובתפילין, וכך צועד ברחובות תונס לעבר בית הכנסת. מראהו אז היה נורא הוד כמראה מלאך האלוקים. הופעה אצילית זו חקוקה היטב בלבות מכריו. גם בביקוריו בפאריז, היה הולך בזקיפות קומה לתפלת שחרית מעוטר בתפילין ועטוף בטלית צחה, ולא שינה מאומה ממנהגו. פעם העיר קנטרן אחד ליהודי מתונס (ר' **מאיר משאש** ז"ל): "תזכיר לרב שלכם שהוא נמצא בצרפת ולא בישראל!...". כששמע רבנו, השיב מיניה וביה: "מה לו להתערב בעסקים שלי?"... (בערבית זה נשמע טוב יותר: "קוללו יחפם עלא נפ'סהו").

גם את בניו ותלמידיו היה מלמד לנהוג כך. "אל תבושו מפני המלעיגים עליכם בעבודת הבורא", היה מזכיר להם תמיד. מיום קבלתם את עול המצוות שינן לבניו את לשון הזוהר הקדוש[2]: בבוקר מניח תפילין בראשו, ותפילין הם הרושם הקדוש בזרועו. ומתעטף בעיטוף של מצוה, ובא לצאת משער ביתו, פוגש במזוזה שהיא רושם של השם הקדוש בשער ביתו. וארבעה מלאכים מתחברים אליו ויוצאים עמו לבית הכנסת ומכריזים לפניו: תנו כבוד לבן המלך, לדמות היקרה של המלך! ואז רוח הקודש ששורה עליו מכריזה

2. המובא ב"חק לישראל" פרשת ואתחנן יום רביעי, וכאן תרגמנו לעברית.

ואומרת: ישראל אשר בך אתפאר[3].

ואכן, גם את בניו הרגיל כמותו לצאת מהבית עם טלית ותפילין, אלא שהבדל קטן היה ביניהם - לעיני העוברים ושבים הסתירו הבנים את הטלית מתחת לחליפה ואת התפילין של ראש מתחת לכובע. אך רבנו שכנע אותם שיסכימו גם לעטוף הראש בטלית, והיה אומר "מוכן אני להתמודד עם ההוצאה הכספית הגדולה של קניית 'ברנוץ' (שהוא גלימא רחבה המכסה גם את הראש), ובלבד שתצאו מעוטפים בטלית על הראש, כלשון הזוהר הקדוש!".

מייסד מנין הותיקין היחידי

הקפדה מיוחדת היתה לרבנו להתפלל עם הנץ החמה. את תפלת הותיקין טרח לבסס ולקיים במשך 12 שנה, קיץ וחורף לא ישבות. מנין נץ לא היה נהוג לא בתונס ולא בג'רבא, והוא היה מייסד המנין **היחידי** בתוניסיה לתפלת הנץ[4]. תחילה התקיים המנין בבית הכנסת על שם ר' משה דרמון זצ"ל ולאחר מכן עבר לבית הכנסת על שם ר' דוד פרץ ז"ל. והיה דופק על פתחי השכנים בסביבות בית הכנסת לבוא לתפלה, כדי שלא להחמיץ זמנה.

תשובה ארוכה ומפורטת ביותר כתב רבנו על זמנו המדויק של נץ החמה, ומה הדין כאשר אין מנין, האם עדיף להתפלל בנץ החמה ביחיד, או שמא עדיף להפסיד את התפלה בנץ ובלבד לזכות לתפלה במנין. הוא החל בכתיבתה עוד בהיותו בגיל

3. ונפסק בשלחן ערוך (א"ח סי' כ"ה).

4. וראה בשו"ת "איש מצליח" (ח"א א"ח סי' ט"ו, בדפוס חדש עמ' ר"ל) שהתייחס רבנו לשאלה מדוע רבותינו בתוניסיה לא הקפידו להתפלל בהנץ, וכך הוא כותב: "ושמא ישיב אנוש, א"כ איפוא מדוע לא ראינו ולא שמענו לאבותינו ורבותינו נו"ן [נוחי נפש] במחוזנו שנהגו בזה? הנה כבר אמרו ז"ל בתענית דף כ"ד ע"ב: אבל מה יעשו גדולי הדור שאין דורן דומה יפה. והציבור לחסרון בקיאותם בטיב ההלכה, תכף שמתאסף מנין, מתפללים הן במוקדם והן במאוחר. וענוותנותם של רבני העיר דור אחר דור, גרמה, שאין מחזיקים עצמם לתפלתם רצויה ביחיד. וגם שמא ילמדו מהם אותם שתפלתם עליהם למשא [שיתפללו ביחיד] חלילה. אמנם אני ראיתי בעיני למו"ר ועט"ר [הגאון רבי רחמים חי חויתה הכהן] זצ"ל, בימי בחורותינו בעירנו ג'רבא יע"א בביהכ"נ ר' אליעזר זיע"א, הוא המקום שבו יצקנו מים על ידיו הקדושות, שאין שם מונע לראות האופק, שבאיזו פעם שהיתה הזדמנות שהיה הזמן סמוך להנץ החמה, היה משתדל מאד ויוצא כמה פעמים לחוץ לראות בעיניו עליית השמש ולחתום גאל ישראל **עם גמר עלייתה בדיוק**".

חמש עשרה בערך, והשלים וערך אותה מחדש לקראת הדפסת ספרו (כשלש שנים לפני הסתלקותו בשנת התשכ"ח). בסיכום דבריו של רבנו עולה כי למרות שיש מרבותינו הפוסקים שעדיפה תפלת הנץ ביחיד, יש להעדיף את התפלה במנין. שכן קביעתם של אותם פוסקים היתה בהתאם לדרגתם, שהיו בטוחים שתפלתם תתקבל גם כשהם מתפללים ביחיד, "אבל כגון אנן, יד עניי אנן, אין לנו על מי להשען אלא על אבינו שבשמים, שבחסדו הגדול אינו מואס בתפלתם של רבים ואפילו היו בהם חוטאים"[5].

ואכן, לשומעי לקחו החדיר רבנו את חשיבותה הרבה של תפלה במנין. ליהודי שהיה מגיע לבית הכנסת בימי שני וחמישי בלבד כדי לשמוע קריאת ספר תורה, נהג לומר: "תפלה אחת במנין שוה כמה קריאות ספר תורה של שני וחמישי! שים לב! נאמר בתהילים: "צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו" (תהילים פה, יד), שלש המלים הראשונות הם ראשי תיבות המרכיבות את המלה "צלי" שמשמעותה בארמית ובערבית: "התפלל!", ואם אכן תעשה כך, "וישם לדרך פעמיו" תלך לדרכך לשלום...".

יריות באמצע סליחות

הלילות הכהים של חודשי אלול, הכירו היטב את קול פסיעותיו של רבנו ביציאתו מביתו אל בית הכנסת לאמירת סליחות. כמעט בכל לילה היה קם, מדיר שינה מעיניו ומתחנן לפני בורא עולם כבן רך המתחטא לפני אביו. רק בשנים בהן כיהן כדיין, נאלץ במסגרת תפקידו לעיין בענייני גיטין עד השעות הקטנות של הלילה, ולא הצליח לקום לסליחות בקביעות.

אפילו בימי מלחמת העולם השניה, כאשר תונס הופגזה, לא ויתר רבנו על אמירת הסליחות בבית הכנסת של עדת הפורטוגיזים ["צלאת רבי חיים"] בתונס, וקולות הסליחות וי"ג מדות התמזגו באפלת הלילה יחד עם קולות היריות והפצצות. בשנת התש"ך בערך כשהתחוללה מלחמת תוניסיה עם הצרפתים בבנזרת, היה

5. תשובה זו נדפסה בשו"ת איש מצליח (ח"א סימן ט"ו).

רבנו אומר עם בני קהילתו סליחות בבית הכנסת על שם ר' משה דרמון. לפתע בשעה ארבע לפנות בקר, חדר קליע ירי דרך החלון, וניקב את דלת התיבה. למרות זאת, הורה רבנו להמשיך באמירת הסליחות.

אגב, בכל ימות השנה, נוהג היה רבנו להתפלל תפלת שמונה עשרה בעל פה בריכוז ובכוונה, אך בעשרת ימי תשובה התפלל מתוך סדור עתיק וקטן בלי ניקוד (השמור עד היום אצל בניו שיחיו). את הסידור היה מחזיק בגלימתו כל השנה בשביל עשרת ימי תשובה, כדי שלא ישכח את ההוספות שהוסיפו חז"ל בתפלת י"ח, ובמיוחד בברכת המלך הקדוש והמלך המשפט[6].

הסידור הקטן בגודלו הטבעי ממנו היה רבנו מתפלל בעשרת ימי תשובה

בראש השנה, היה רבנו מעודד את ילדיו לסיים את התהלים, וכדי להמריצם היה מעניק להם פרנק אחד עבור כל מזמור. סיפר מרן ראש הישיבה שליט"א שפעם בקטנותו הספיק לסיים בשני ימי ראש השנה ארבע פעמים את התהלים ועוד 25 פרקים, ובמוצאי החג קיבל 625 פרנקים...

במוצאי יום הכיפורים, כאשר הכל נחפזים לפתוח את הצום במשקה חם ובארוחה, היה רבנו מתפלל ערבית במתינות כמעט כאילו מדובר בתפלת ערבית של ליל כיפור, והצבור היו שמחים וקוראים עמו מלה במלה.

6. בהשראת נוהג זה, הנפיק "מכון הרב מצליח" חוברת מיוחדת אשר בה מודפסת תפלת העמידה לחול ולשבת, כאשר ההוספות של עשרת ימי תשובה מופיעות באותיות גדולות ומודגשות, לאות ולמזכרת למתפללים היקרים.

יהודי מתפלל בדביקות בג'רבא

בחגים, היה קורא את ההלל בקול גדול בשמחה ובכל הכוונה. בפסקת "מן המצר", נשמע היה כמי ששב מן המלחמה עטור נצחון, וביותר בימי חנוכה, אז שומעים היו בקולו את הד קולם של החשמונאים בשובם לעריהם מוכתרים בזר הנצחון ומייחסים אותו להקב"ה: "ימין ה' רוממה ימין ה' עושה חיל". אגב, בניגון "מן המצר", הקפיד רבנו לקרות כדין, כיון שלפי המנגינה הרגילה משבשים את כללי מלעיל ומלרע, והוא היה דוחק להתאים את המנגינה למלים (ע"פ הדקדוק) ולא את המלים למנגינה[7].

הושענות בספירת העומר

בלילות ספירת העומר, נהג רבנו לקרוא מספר "לשון חכמים" (לרבנו הבן איש חי זצ"ל) את ה"לשם יחוד" הארוך שלפני הספירה, ורק לאחר מכן היה סופר את ספירת העומר בדחילו ורחימו.

לאחר ספירת העומר, היה קורא את כל התפלות וההושענות שתקן רבנו הבן איש חי. ומאחר שאף לא אחד בבית הכנסת נהג כך, חשש ליוהרה, ולכן ערך את סדר התפלות הללו בביתו לאחר התפלה. יצוין כי בתחילה לא הורגל בקריאת ההושענות הנ"ל, והתחיל בזה לאחר שבאחת השנים הסתפק באחד מלילות

7. למשל: עניתני, סבבוני (מלעיל), כי אמילם, אודה יה (מלרע). וכן אנא ה' הושיעה נא, לפי הניגון רגילים לומר שם ה' מלעיל, והוא טעות, כי בכל מקום שם ה' טעמו מלרע (וכמ"ש הנוב"י קמא חאו"ח סי' ב'). **נאמ"ן ס"ט.**

הספירה כמה ספר ביום אתמול, ונצטער שהגיע לכלל ספק, ומאז קיבל על עצמו לקרוא את התפלות הנזכרות כל לילה. וכך הרויח שאם יהיה מסופק, באפשרותו לבדוק אם ההושענות של אמש מוכרות לו, וכן אם יטעה, כשיפגוש במספר היום בתפלות הנ"ל, יתקן עצמו.

מלה אחת הפותחת כל השערים

את בניו ותלמידיו חינך רבנו להקפיד לענות 'אמן' בקול רם, ושלא לשכוח ולא להשמיט אפילו 'אמן' אחת. רעיון מרתק בענין כוחה של המלה 'אמן', העביר רבנו בשיחת מוסר לתלמידיו, והדבר הותיר עליהם רושם בל ימחה:

במקומות ממשל שונים בעולם, קיים נוהל מיוחד שמאפשר כניסה למשרדים בעלי דרג ממשלתי מכובד, רק באמצעות סיסמא הידועה רק לאנשים מסוימים בעלי תפקידים רמי-דרג.

והנה "מלכותא דרקיעא כעין מלכותא דשמיא", גם בשמי השמים ישנה סיסמא בת מלה אחת ויחידה הפותחת את כל השערים: **אמן!** עניית אמן על הברכות ועל הקדישים, היא הסיסמא המבקיעה רקיעים ושוברת מחיצות. ובזה ביאר מה שאמרו חז"ל (שבת קי"ט ע"ב): כל העונה אמן בכל כחו **פותחין לו שערי גן עדן**, שנאמר "**פתחו שערים** ויבוא גוי צדיק שומר **אמונים**" (ישעיה כו, ב), ודרשו חז"ל שאומרים אמנים.

מספרים בניו של רבנו כי בכל מוצאי שבת, היה רבנו נותר בישיבה להיות נוכח עד לסיום ההבדלה, למרות שהיה מבדיל אחר כך בביתו. כשנשאל לסיבת הדבר, ענה: "למנהגנו שכל אחד מברך על הבשמים ועל הנר, אני עונה 'אמן' אחרי כל ברכה ומרויח עשרה זהובים כפול מאה" (היו אז כחמשים בחורים בישיבה).[8] עם זאת, לבחורים עצמם, הורה רבנו שלא לענות על ברכת חבריהם, משום הפסק. וכאשר נשאל: "הרי בכך הם מפסידים 'אמנים' רבים?". ענה במתק שפתיו: "אין

8. וכן נוהג כיום בנו מורנו הרב צמח שליט"א בהבדלה בישיבה, וכן בליל שבת קודש כאשר הבחורים נוטלים ידיהם לסעודת השבת.

זה כסף שאוספים בלי חשבון! כאן, העיקר הוא לעשות נחת רוח ליוצרנו, וכשיש הפסק, אין זה גורם נחת רוח ליוצרנו".

רבי **דוד ברדא** זצ"ל מתלמידיו של רבנו סיפר, כי כשהגיע לראשונה לבית הכנסת בפאריז, היו כולם עונים "אמן" בלחש, ורק קולו היה מהדהד בחזקה מכח ההרגל והחינוך של רבנו.

ולסיום, הנהגה מעניינת הנהיג רבנו לשומעי לקחו - לומר את שתי השורות האחרונות של 'עלינו לשבח' בישיבה, כדי שלא תהיה תפלת 'עלינו לשבח' כ'תפלת הדרך'...

פרק י"ז

תפארת לשון הקודש

בזכות... המורה לצרפתית

כחלק מדיוקו ודקדוקו של רבנו בכל מצוות התורה לעשותן בתכלית השלמות (כפי שראינו בפרקים הקודמים), מקום נכבד נתבצר לו עבור ההקפדה על ההיגוי הנכון והמבטא המדויק בתפלה, כפי שקבלנו במסורת יהדות ספרד מדורי דורות.

רבים יופתעו מכך, אך להוי ידוע כי עד אחר חתונתו כמעט ולא הקפיד רבנו על הדקדוק. בג'רבא עיר הולדתו לא היו מקפידים כל כך על היגוי האותיות וחיתוכן, ורבים מהם אף לא נתנו דעתם להבדיל בין מבטא האות א' לאות ה' ובין שִׂין שמאלית לשִׂין ימנית[1]. בשל כך, רבנו הושפע מהאווירה ומעולם לא נתן דעתו על חשיבות הדיוק בתפלה.

התפנית הגדולה שגרמה לו להתחיל להקפיד על המבטא הנכון לשעה ולדורות, ארעה בסיום אחד השיעורים בזמן שלימד בישיבת "חברת התלמוד":

רגילים היו התלמידים להתאסף סביב שלחנו של רבנו בסיום שיעורו, על מנת

1. ולכן כתב בסידור "בית מנוחה" (בשחרית של שבת בברכת מודים) שצ"ל שָׂאַתָּה השי"ן בקמץ, שמא יטעה אדם מחמת המהירות ויקרא בשי"ן שמאלית שֹׂה אַתָּה, ונמצא עובד למזל טלה. ע"ש.

לברר דברים שלא הובנו בשיעור, ולעתים אף לספר חויות. "רבי!" סיפר אחד התלמידים באחד הימים, "אתמול בשיעור צרפתית[2], ניסה המורה לצרפתית ללמדנו להגות נכון את האות U אך לשוא. אף אחד לא הצליח לבטאה כראוי".

"כן, כן, זה היה קשה מאוד" נשמעו המהומי הסכמה מחבריו. "אני ממש לא הצלחתי", נזכר אחד מהם, "וביטאתי את האות כמו E, ואז המורה לצרפתית ישב עמי שעה ארוכה, ולבסוף הצליח ללמדני את ההיגוי המדויק, על ידי שהזכיר לי כיצד מדרבנים את הסוס לדהור...". התלמידים חייכו, ולאחר מכן התפזרו לענייניהם, כשרבנו נותר אחוז שרעפים.

כל אדם מן השורה היה ממשיך את סדר יומו כרגיל, אך רבנו היה איש אמיתי, וכשהכיר בדבר שהוא אמת, לא נרתע משינויים (כפי שהספקנו להכיר במהלך הספר). הדבר הדהד חזק בראשו, והוא דן קל וחומר בעצמו "אם במבטא של שפה זרה שזה לצורך חיי שעה, מדקדקים כל כך במשך שעה ארוכה; התפלה שהיא חיי עולם ובה עומד האדם לפני מלך מלכי המלכים, על אחת כמה וכמה...".

למרות שהיה אז כבר מעל גיל עשרים, שזהו גיל שקשה לאדם להשתנות בו, בכל זאת החליט להיענות במלוא המרץ לאתגר, ומאז החל להקפיד לבטא יפה יפה את האותיות ולתת רווח "בין הדבקים".

כי 'לחמו' הוא

בד בבד למד את יסודות חכמת הדקדוק, עד שספרות שלמה היתה שגורה על פיו בענין שפתנו הקדושה דקדוקיה וטעמיה. הספר שלא מש מחיקו, היה ספר "לחם הבכורים" על כללי לשון הקודש, למורנו הגאון **רבי שאול הכהן** זצ"ל (ראב"ד ג'רבא לפני כמאתיים שנה). בביתו של רבנו שמו של רבי שאול נזכר תמיד בסלודין, ועל פי ספריו הקדושים לימד רבנו לבניו את כללי הדקדוק מגיל

2. כזכור, בישיבת "חברת התלמוד" למדו צרפתית שעה ביום, ורבנו המשיך ללמד שם בהוראת רבו, משום הרע במיעוטו.

ינקות, וכפי שכותב בנו מרן הגר"מ שליט"א: "ספרי רבנו [שאול הכהן] היו אורחים קבועים וחביבים בביתנו מעריסת הילדות"[3]. מספר פעמים חזר רבנו על ספר "לחם הבכורים", וייסד את תפלתו על פי נוסחאותיו. בנוסף רכש ידיעות בספרי דקדוק נוספים, וכן למד כל התנ"ך עם פירוש המלבי"ם, וכמעט שידע את פירושו בעל פה.

על תהליך זה אמר לימים "התחלתי לעצמי ולתלמידי מאלפא ביתא". אלא שכיון שהחל בהרגל זה בהיותו בגיל מבוגר יחסית, הדבר האט את קצב תפלתו, והיה מתחיל תפלתו במנין הראשון ומסיים במנין השלישי! כך נהג במשך שלוש שנים עד שהגיע לשליטה מוחלטת במבטא שפתיו, וההרגל נעשה לו טבע שני, עד שכל תפלותיו, מכתביו, דיבורו ואפילו שיחת רעים פשוטה שלו היו על פי יסודות הדקדוק, בלשון צחה וברורה, נאה ומתוקנת. ואז יכול היה לשוב להתפלל בקצב נמרץ ובלי 'לבלוע' אפילו אות אחת[4].

אחד המתפללים שהיה קל דעת, התבטא פעם בעזות מצח, ואמר לרבנו: "רבי! אתה מדבר על דיוק ומבטא נכון, אבל האמת, שתפלתך נאמרת מלה במלה, לא בגלל הדיוק אלא כי כבד לשון אתה!". רבנו ענה כסיל כאוולתו ואמר: "אינך צודק! עליך לדעת כשמדברים למלך יש לבטא המלים כמונה מרגליות. וכדי להוכיח לך את היכולת שלי להתפלל בזריזות, נערוך מחר בבוקר כמין תחרות, ותראה שאף בתור חזן אתפלל בקול רם, במבטא נכון ומדויק, ועם כל זה, אסיים תפלת העמידה לפניך!". האיש חייך, הרעיון מצא חן בעיניו, בטוח היה כי ידו תהיה על העליונה. בבוקר הבא, אכן רבנו עלה חזן והתפלל בקול רם, ובכל זאת סיים תפלת העמידה בכוונה ובדקדקנות כראוי, והאיש עדיין מתפלל...

פעם אחרת, ראה אדם שניגש לחזן ומזרזו להאיץ תפלתו, כשהוא מגייס את

3. מאמר על תולדות רבי שאול הנדפס בפתח ספר "לחם הבכורים".

4. כאן המקום לציין כי למרות שהיה קורא בביטוי נמרץ וצח ובזריזות, היה לו חוש הראות חד ועצום, והיה מרגיש בפיסוקים או דיבוקים קלים מאד בקריאת ספר תורה, והאנשים שבדקו אחריו הפיסוק או הדיבוק בספר תורה, המה ראו כן תמהו.

לשון הפסוק "וינהגהו **בכבדות** - ויאמר **אנוסה**" (שמות יד, כה), העירו רבנו: "ויאמר **מצרים** אנוסה" כתוב, אתה מצרים?!...

כל כך השתלם רבנו בחכמת הדקדוק, עד שבזמנו היו אומרים בתונס: ארבעה מדקדקים יש לנו שאין כמותם בעולם: **רבי ישועה כהן, רבי אברהם (בראייתו) סמאג'ה, ר' דוד ברדא ורבנו**[5].

אותיות פורחות באוויר

כשעמדו רגליהם של אבותינו למרגלות הר סיני, ניתנו להם במתנה עשרים ושתים אותיות לשון הקודש וכתריהן. כ"ב אותיות קדושות אלו של האל"ף בי"ת, הינן למעשה כוחות רוחניים עמוקים, שעל ידי צירוף של כל אחת מהן, ברא אלוקים שמים וארץ. ועל כן לכל אחת הוקדש מקום מיוחד והיגוי נפרד, ואין להזניח אף אות.

במשך הדורות ובתוקף הגלויות, הלך ונשכח אט אט ההיגוי הנכון של חלק מהאותיות, עד שבדורות האחרונים, מתוך עשרים ושתים האותיות, שרדו למרבה הצער אך ורק חמש עשרה אותיות בלבד. ההיגוי המיוחד של שבע האותיות: ה"א, וי"ו, חי"ת, טי"ת, עי"ן, צד"י וקו"ף, נכחד אצל רוב העולם אשר מְבַטֵּא אותן כמו אותיות אחרות.

כל זאת ראה רבנו בעינים פְּלוֹת, ועל כן גמלה החלטה חזקה בלבו להחזיר עטרת האותיות ליושנה. ואכן, חלק גדול מחייו הקדיש לדבר, ובכל עת מצוא היה מעיר מעורר ומלמד את ההיגוי הנכון וחשיבותו. ועשה רבות על מנת להעמיד כל אות על צביונה ומכונה, לבל תשתכחנה לגמרי מישראל. וכפי שכתב בנו מרן ראש הישיבה שליט"א[6]: "על מצבתו של הגר"א כתוב: "מצוות אשר נשתכחו חזר וייסדן". על

5. ושמעתי מידי"ן עו"ד ר' אלי עמיאל הי"ו דבר יפה, כי סימן **ס"א** בש"ע א"ח עולה בגימטריא **מאזוז**, ושם מובא הדין שלא יניח הנד ולא יניד הנח וכו'. **נאמ"ן ס"ט.**

6. בדרוש שנדפס בראש שו"ת "איש מצליח" כרך ב'.

אבא זצ"ל אפשר לומר: **אותיות התורה אשר נשתכחו חזר וייסדן**".

כמה שיישמע הדבר מפתיע, רבנו גילה כי לפחות במבטא האותיות, מתחילה לא היו כלל חילוקים וחילופים בין העדות, וספרדים ואשכנזים היו מבטאים את האותיות בצורה שווה, רק שידו של שר השכחה היה בדבר, ובהשפעת השפות בגלות נשכחו חלק מההיגויים.

והיתה לו לרבנו תורה שלמה בעל פה של הוכחות ברורות וחזקות להיגוי הנכון של כל אות ואות (וזעיר שם זעיר שם נמצאו בכתביו דרך אגב).

למפקפקים בחילוקי ההגייה בין האותיות, היה מציג טענה פשוטה "אם מבטא קו"ף וכ"ף (למשל) שווים [בת קו"ף כבת כ"ף...], אם כן לצורך מה נתן לנו ה' שתי אותיות שוות?!". חזרו וטענו: "אם כן מדוע יש שי"ן שמאלית הרי היא כפילות של סמ"ך?". השיבם רבנו: "בתנ"ך מצינו ששי"ן שמאלית באה לפעמים במקום סמ"ך (כמו באיוב (פו, פב) "לו שקל ישקל **כעשי**" במקום "כעסי"), אבל לא מצאנו קו"ף במקום כ"ף או טי"ת במקום תי"ו!"[7].

מבטאו צח כמו צוהר

לפני שהיה רבנו "נאה דורש", היה קודם כל "נאה מקיים", והוא עצמו הקפיד מאוד על היגוי כל האותיות כתקנן לבל תתחלפנה ביניהן. מבטאו הצח והברור לא היה מותיר ספק אצל שומעיו באם מדובר באות טי"ת או תי"ו, קו"ף או כ"ף, צד"י או סמ"ך (שהיה מקפיד על מבטא האות צד"י לבטאה כמסורת הספרדים והתימנים כמו סמ"ך חזקה מאד, בלי תוספת טי"ת (טסד"י) כנהוג היום)[8]. כמו כן ניכרו במבטאו

7. זכורני ששאלני בטל ילדותי איך כותבים 'אשכנז'? אמרתי לו: אל"ף שי"ן כ"ף נו"ן זי"ן. אמר לי: ודילמא 'אשקנז' בקו"ף? אמרתי לו: אבל אנחנו מבטאים בכ"ף! אמר: מה ראיה? לפי שאצלם בת קו"ף כבת כ"ף. שתקתי. אמר לי: שכחת פסוק בתורה (בראשית יו"ד ג') אשכנז וריפת ותוגרמה... **נאמ"ן ס"ט**.

8. והיה מביא ראיה מספר יצירה, שאומר שם: זשסר"ץ בשיניים, ואם היתה הצד"י מורכבת מטי"ת סמ"ך נמצאת מורכבת מהשיניים והלשון. ועוד האריך בראיות נכוחות למבין, בנו מרן ראש הישיבה שליט"א במאמרו בספר "קובץ מאמרים" (עמ' פ"ו).

אותיות הגרון אחה"ע, ההבדל הדק שבין פתח לקמץ, חיריק מלא וחסר ועוד.

לא רק בתפלה ובקריאת ספר תורה ביטא את המלים כהוגן, אלא גם כשדיבר בלשון הקודש, קולו נשמע בחיתוך שפתים ובמבטא צלול וברור. כשהיו שומעים מפיו את המלה, היו יודעים כתיבתה בדיוק[9]. ופעם אמר שניתן לדעת גם חלק גדול מכללי הניקוד על ידי מבטא נכון ושמיעה מדויקת[10]. עם זאת, בדיבור ובלימוד הגמרא לא הקפיד כל כך על דקדוקים קלים כמו שוא נע בראש מלה וכדומה[11].

בנו **מרן ראש הישיבה** שליט"א התבטא כי "מי שלא שמע דיוקו של אבא בקריאת טעמי המקרא והפסוקים כהלכתם, לא שמע דיוק מעולם. קרייני תנ"ך בפרק היומי ב"קול ישראל" חיוורים לעומתו. די אם תעמוד עמידה קלה בשוא נע או בחטף, ואבא מיד נוזף בלשון הכתוב (איוב א, טו): "וַתִּפֹּל שְׁבָא!" (כלומר אין לעמוד בשוא). אמרת "מין" במקום "מן", או "ותיראו" (בהארכה בחיריק) במקום "ותראו", אבא זצ"ל מעיר: "חיריק קטן!" וכן הלאה. מכאן לא יפלא, שהצליח לחנך את ילדיו בגיל 7-6 לדעת את כל החומש עם הטעמים מתיקון סופרים כמעט בעל פה"[12].

---

9. וכ"כ בספר "הגיוני לשון" ליצחק אפשטיין עמוד 27: צרת הכתיב אשר מעיקה על ילדינו ארבע-חמש שנים ומבזבזת הרבה מזמנם, ילדי הספרדים והתימנים לא ידעוה. וכן אין שאלת כתיב בבית-הספר הערבי. ע"כ. ואשרי המדבר על אזן שומעת. **נאמ"ן ס"ט.**

10. למשל: אַבְרָהָם, האל"ף מוכרח שתהיה בפתח ולא בקמץ, שא"כ היתה בקמץ חטוף (כדין קמץ שאחריו שוא), והיתה קריאתה אֹבְרָהָם. הבי"ת בשוא כפי השמיעה. הרי"ש והה"א בקמצין שהם תנועות גדולות וארוכות, וכן על זו הדרך. ובזה יישב את ההערה שמעירים האשכנזים שאצלנו הקמץ והפתח שוים, ותרתי למה לי. והשיב דנפקא מינה לשוא שאחריהם, כי שוא שאחרי קמץ רחב הוא נע כמו אָמְרוּ, קריאתה אָ-מְרוּ, האל"ף בגעיא והמ"ם בשוא נע, ולולא הגעיא היתה האל"ף בקמץ חטוף, ונקראת אֹמְרוּ, ומה יעשה מי שרוצה לכתוב אָמְרוּ, האל"ף בפתחות והמ"ם נחה? לזה בא הפתח. והבן. **נאמ"ן ס"ט.**

11. והראני מר אבא זצ"ל המקור לזה בדברי הרמ"א (בש"ע א"ח סי' ס"א סכ"ב) בשם הרד"ק, שגם הקורא בתנ"ך יש ליזהר בכללי הדקדוק ע"ש. מכלל שהקורא בתורה שבעל פה א"צ ליזהר. [וכ"ה להדיא במכלול לרד"ק ד' ליק דע"ג ע"א (שמשם מקור ד' הרמ"א) וז"ל: אבל בדבריו בדברו לה"ק גם בזוכרו פסוק על פה שלא בתפלה אפשר שֶׁיִּפֹּר לו להבליע אות באות וכו'. ע"ש]. ומצאתי ראיה בס"ד מהגמרא (ב"ק ק"ד סע"ב) יתיב רב הונא וקאמר להא שמעתא אמר ליה רבה בריה יש תלמוד קאמר מר או ישתלמו קאמר מר? אמר ליה יש תלמוד קאמינא. ע"ש. ואם איתא כיצד נסתפק רבה בין ישתלמו ליש תלמוד, הרי ביש תלמוד הלמ"ד נחה כמשפט, ואילו "ישתלמו" הלמ"ד דגושה ונעה, כדין שוא באות דגושה. אלא ודאי שבדיבור לא דקדקו בזה כ"כ. (וע' במגן אבות להרשב"ץ ח"ג דף נ"ד ע"ב). **נאמ"ן ס"ט.**

12. מתוך "קובץ מאמרים" (מאמר 'שירת חכמי ספרד').

פעם טען מאן דהוא כלפי רבנו "כל העולם מבטא וי"ו כמו בי"ת רפויה, ומדוע אתם מבטאים וואו?!". השיבו מיניה וביה: "אדרבה, השפה המדוברת ביותר בעולם היא אנגלית ואחריה ערבית, והם אומרים וואו כמונו".

והיה מתבדח ואומר: "כשיקום אברהם אבינו בתחיית המתים וישמע אותנו אומרים 'נָסַתִּי לכיפה אם יטסכך' (=נסעתי לחיפה עם יצחק), יתמה 'אלו הם בני?!'". ופעם שח בנימת הלצה למקורביו כי יתכן והסיבה שעדות האשכנזים מברכים גם בהלל גמור "לקרוא את ההלל" (ולא "לגמור את ההלל"), היא בגלל שאינם מצליחים אף פעם לגמור את ההלל, מאחר ויש להם אותיות שאינם מצליחים לבטאן כראוי.

וריוח תשימו

הקפדה מיוחדת היתה לרבנו על נתינת ריוח בין הדבקים, והיה חוזר ומזכיר כי אין זה הידור ותוספת הקפדה כפי שחושבים העולם, אלא הלכה מפורשת שנפסקה בשלחן ערוך (באורח חיים סימן ס"א סעיף כ').

להמחשת החסרון בהעדר ריוח בין הדבקים, היה אומר כי החזנים הקוראים פרשת הנשיאים בחנוכה במהירות בולעים בקריאתם לא פחות מעשר (!) תיבות בכל נשיא: כסף - אחת, שלושים - ומאה (בהבלעה נשמע: שלושי מומיאה). מזרק - אחד, שניהם - מלאים, בשמן - למנחה (התנגשות אותיות האף למנ"ר), כף - אחת, פר - אחד, כבש - אחד, עזים - אחד, קרבן - נחשון.

בהקשר לכך, מספר בנו של רבנו, הגאון **הרב צמח** שליט"א:

מידי שבוע, היה כל אחד מהבנים ניגש אל אבא בתורו, למבחן שבועי ב'תיקון סופרים'. בשבוע של פרשת שלח לך, ביקשני אחד מחברי הכיתה [מר רחמים סגרון] להצטרף לקריאה אצלנו בבית. לאחר שקבלתי את רשותו של אבא, הגענו יחד, והוא נגש ביראת כבוד אל אבא למבחן קריאת הפרשה. הוא החל לקרוא

בדייקנות וברהיטות, עד שהגיע למלים: "איש אחד איש אחד למטה אבותיו". רבנו עצרו, נטל עט שחור, כתב וניקד צמד מלים תמוה על הדף שלפניו: אִי שֶׁחָד, והראה זאת לתלמיד. הלה נבוך ואמר: "מה כתוב כאן? מה זה?". רבנו חייך ואמר: "זה בדיוק מה שקראת עכשיו!".

התבונן הילד ואמר: "אין מלה כזו בפסוק...". "חזור שוב על הפסוק" הורה רבנו. תוך קריאה חוזרת קלט התלמיד את טעותו בדיבוק התיבות.

נענה רבנו בבדיחותא בזו הלשון: "תאמר 'איש', תקח כרית, תלך לישון, תקום ותאמר 'אחד'"...

כך, בדרך נעימה וסובלנית הרגילם רבנו לדקדק בלשונם.

כמו כן, היה שם דגש חזק על ה'דגש חזק' שמשכיחים אותו בזמננו, והוא רוח אפה ונשמתה של לשון הקדש[13]. ביותר חרה אפו על המדפיסים שהקלו מעל עצמם את עול הדגשים, ולא סימנו את הדגש החזק כלל, וגם הדגש קל לא סימנו כי אם באותיות **בכפ"ת**. ופעם קיבל רבנו מהאדמו"ר מצישינוב זצ"ל ספר תהלים במתנה עם פירוש "ישמח משה" לאדמו"ר **ר' משה טייטלבוים** זצ"ל, וכתב לרב השולח בזה"ל: "נפלאתי מאד שגם בספר קדוש כזה שלחו יד להשמיט כל הדגשים, חוץ מאותיות **בכפ"ת**".

---

13. ורק על ידו אפשר להבין דברי משה רבנו ע"ה ליהושע: אין קוֹל עַנוֹת גבורה, ואין קול ענות חלושה, קוֹל עַנּוֹת אנכי שומע. כי בו אפשר להבחין בין גַּמָּל (נוהג גמלים) לגָּמָל, גַּבָּב לגָּבָב, שַׁבָּת לשָׁבַת, חַיֵּינוּ לחָיֵינוּ, אַמָּה (שם מדה) לאָמָה (שפחה), יִשְׁעוּ (משרש נטע, והדגש לתשלום הנו"ן) ליִטְעוּ (משרש טעה), יִדְמוּ (ידמו כאבן) ליְדֹמוּ (מלשון דמיון), יִגְעוּ (לשון נגיעה) ליְגֵעוּ (לשון געייה), נִצָּלוּ (לשון הצלה) לנְצָלוּ (לשון צלייה), מְשָׁנָתוֹ למִשְׁנָתוֹ, רַיַּח לרַיְּחַ (הראשונה נפעל, כמו וימחו מן הארץ, והשניה בנין קל, מָחָה. וצריך ליזהר מאד בפסוק "וימח את כל היקום" שלא להדגיש המ"ם שהוא חירוף וגידוף ח"ו, וכמ"ש בס' לחם הבכורים דף ק"ג ע"א). בֵּיצָה (שנולדה ביו"ט) לבָצָה (קנה ובצה). וע' תוס' (סנהדרין ה:) בד"ה ואינהו. ע"ש. וכן בפסוק וְכָלוֹת אליהם כל היום (דברים כ"ח ל"ב), מי שאינו מבחין יהפוך קללה לברכה, ויאמר וְכַלּוֹת אליהם כל היום, שהכלות מחזרות אחריהם (ועיין בזוהר פ' בלק דף קצ"ט ריש ע"ב). וכן וערים נְשַׁמּוֹת יושיבו, עם וּנְשָׁמוֹת אני עשיתי. ועיין בגמרא ברכות (דף ה' ע"א) אל תקרי תְּלַמְּדֶךָּ (דגושה, לנסתר) אלא תְּלַמְּדֵנוּ (רפויה, למדברים בעדם). **נאמ"ן ס"ט.**

שערי קיבול תפלות

ובאמת, רבים מתייחסים לענין הדיוק בתפלה בזלזול, ויש כאלו (ה' ירחם) אפילו בלגלוג. "מה כבר מְשַׁנֶּה" הם יפטירו בחצי פה "אם נבליע אותיות או שלא נדייק בניקוד, העיקר שהתפלה עוברת...". אם נדונם לכף זכות, כנראה שהדבר נובע מהסיבה שאינם מודעים עד כמה היגוי משובש ביודעין מהווה מחסום לקיבול התפלות וההשפעות הרוחניות.

כדי להמחיש את חומרת הדבר, היה רבנו ממשיל זאת לחשמלאי שצריך להתקין מכשיר חשמלי, והוא עובד במהירות וללא שימת לב, אינו מחבר את החוטים כראוי, ואינו מתייחס להוראות ההפעלה. התוצאה שתצא מתחת ידיו תהיה עגומה - המכשיר לא יפעל! כך, כדי שהתפלה תעבור ותתקבל, כל אות והיגוי חשובים להרכב המושלם, כל מלה יוצרת עולמות, או חלילה פוגמת בעולמות העליונים! חבל שיגיע האדם לעולם האמת, ויווכח עד כמה תפלתו חסרה ופגומה...[14]

ליהודי שבלע אותיות בתפלה, העיר רבנו שלאחר מאה ועשרים שנה מראים לאדם בעולם הבא כמו בוידאו איך מלות התפלה שלו יצאו קרועות, שסועות ומשובשות. ואוי לה לאותה בושה![15]

ופעם הראה לבניו בספר "בית יוסף" (א"ח סוף סי' קמ"ב) בשם "ארחות חיים", שהיה מנהג קדמון בספרד אחר קריאת ספר תורה בשבת לומר "והוא רחום יכפר

14. עיין למרן החיד"א בספרו "שם הגדולים" (ערך רבנו יצחק דמן עכו) שכתב: "בהוצאת התיבות כתקנן, מעורר רוחניות ומניע כוחות האותיות המצטרפות... ועל ידי זה יתהוו אורות חדשים... בהוצאת התיבות באותיות מעורר שורשן ויתהווה כח חדש מהרכבה הנעשית בהכאת רוח חיות האותיות לפי מצב העולמות ברגע ההוא". כדי להבין עד כמה משמעותי היה הדבר בעיני רבנו, ראה מה שכתב בשמו בנו מרן הגר"מ שליט"א במאמרו בירחון "אור תורה" (תמוז התשס"ט סימן קט"ו). וידועים דבריו הנוראים של הגאון בעל "יסוד ושורש העבודה" בצוואתו: "הנה כבר העיד חסיד אחד ששמע מפי אליהו זכור לטוב, שאריכות הגלות המר הזה הוא רק בשביל זה [שאינם נזהרים בתפלתם בקריאת האותיות והנקודות]. **וכל התפלות וההודאות שיוצאים מפינו אינם עושים פעולה למעלה בעולמות העליונים, בשביל שלא יצאו מפינו רוב תיבות התפלה וההודאה בשלימות כראוי כלל".**

15. וראה בירחון "אור תורה" (מרחשון תשע"א, עמוד קכ"ב) שהביא כי האדמו"ר מקלויזנבורג צאנז זצ"ל בעל שו"ת דברי יציב (באגרות "שפע חיים" הנד"מ) העיד על עצמו שירא הוא מיום פקודה, שמא כאשר נשמתו תעלה השמימה יגלה שאין בידו ח"ו שום תפלה ושום ברכה. וכתב שמוכן היה ליתן כל הון ביתו באהבה למי שילמדנו המבטא האמיתי. ע"ש. ומה יאמר מי שכבר יודע לבטא כראוי, ומתרשל בכך?!

עון" לכפר על שגגת הטעיות במקרא. ע"ש. להודיע כמה היו מדקדקים בספרד בקריאת התורה!

להחזיר עטרת הדיוק ליושנה

קנאי גדול היה רבנו ללשון הקודש. כה חשוב היה בעיניו ענין הקריאה בדקדוק ובמבטא נכון, עד שחש צורך עז לחזק אחרים ולהאיר עיניהם בכך. בכל מקום אליו הגיע, פרסם בשער בת רבים את החובה להיזהר בביטוי התפלה כתקנה. את דעתו הנחרצת לא ירה בתוקף, אלא הסביר בדרך נעימה ובהוכחות חותכות אשר הובילו את השומע להסכים עם הדברים.

רבים מחכמי אשכנז שבקרו בתונס, חשו חובה קדושה לבקר גם במעונו של רבנו, ולהתרשם מקרוב ממשנתו והגותו. בפגישה שהיתה בינו לבין רב חשוב מארצות הברית, ישבו שני הרבנים ושוחחו ביניהם כשהם עוברים מענין לענין. בין הדברים התגלגלה השיחה אודות מבטא האותיות. הרב קיבל את הראיות הברורות של רבנו, אך ביקש הוכחה שהנכון הוא להגות הקמץ כעין פתח ולא כחולם.

על מנת לתת לאותו רב את האפשרות להבין בעצמו את הנמשל וההוכחה, העדיף רבנו להוכיח את דבריו באמצעות משל:

מלך פרימיטיבי במדינה ערבית נחשלת, שלח את בניו לאירופה המתקדמת על מנת ללמוד גינוני מלכות ותכסיסים מדיניים. הפליגו השנים לצרפת כשהם עטויים במלבושיהם המסורתיים, וענודים נזמי זהב. כשהגיעו צרפתה, וראו כי חריגים הם בלבושם, החליפו בגדיהם לחליפות אירופאיות ועניבות המקובלות בפלך זה, ואת הג'לאביות הערביות ונזמי הזהב, טמנו עמוק, כל אחד, במזוודתו, עד שובם לארץ אביהם. לאחר זמן מה, התפצלו אורחותיהם, האחד שם פעמיו לאנגליה ואחיו לאיטליה.

לאחר שנים מספר, התאחדו האחים שוב בצרפת, והחליטו לשוב אל ארץ

מולדתם. הוציאו איפוא את הבגדים שהמתינו זה שנים במעמקי המזודה, עטו את הג'לאביות, את הטורבנים ואת התכשיטים. והנה כאשר יצאו את חדר ההלבשה, הבחינו השניים בהבדל ביניהם - האח הקטן ענד עגילי זהב באוזניו ונזמים באפו, ואילו האח הגדול ענד עגילים רק באוזניו. הביט האח הגדול על אחיו הקטן בעל הנזמים באף, ולעג לו: "בארץ אבותינו נהוג לענוד עגילים רק באוזנים, ומדוע אתה עונד נזמים גם באף". מיאן הצעיר להסכים, "לא ולא!" חרץ, "גם עגילים באוזנים וגם נזמים באף!...".

כאן קטע רבנו את משלו, ופנה אל הרב הקשוב בשאלה: "יאמר נא כבודו, מי מבין האחים צודק?!". חשב מעט אותו רב, וענה בחכמה: "אילו הגדול היה עונד רק באף והקטן רק באוזנים, אכן לא היה באפשרותנו להכריע עם מי הצדק, אך מאחר ולצעיר יש משני הסוגים - עגילים ונזמים, ולגדול יש רק עגילים, מסתבר כי הגדול פשוט איבד בדרכו את הנזמים!".

"ישמעו אוזניו מה שפיו דובר", חייך רבנו אל עמיתו והסביר, "אילו היינו אנו מבטאים קמץ דומה לפתח ואתם דומה לחולם, באמת קשה להכריע עם מי הצדק. אולם כעת שלכם יש את אותה הגיה בקמץ רחב ובקמץ חטוף, ולנו יש הגיה מיוחדת לקמץ רחב הדומה לפתח והגיה נפרדת לקמץ חטוף הדומה לחולם[16], מסתבר כי אתם במהלך הגלות איבדתם קמץ אחד"...[17].

16. פעם הוזמן רב אשכנזי 'מגיד מישרים' לתת שיחה לבחורי ישיבת 'כסא רחמים', והיות שהוא נמצא בישיבה ספרדית, ראה לנכון לבטא את המלה 'כדָרלעומר', בדל"ת פתוחה. והתפלאו הבחורים על הקריאה הלא נכונה...

17. פעם הראיתי לו דברי היעב"ץ בספר מר וקציעה (סי' נ"ג) שערער על מבטא הספרדים איך יבחינו בשם אדנות בין קדש לחול, וכתב שם: הייטב בעיני ה', על כן אודה ה' בכל לבי, שעשאני אשכנזי בניבי, וכו' ע"ש. מה הופתעתי לשמוע תשובתו בתוך כדי דיבור: ואיך יבחין הרב בשם אלקים בין קדש לחול? ועוד נראה שאין טענת היעב"ץ טענה, כי אפילו בלשון חול מצינו שמנוקד אדני בקמץ, כמו אדני אם נא מצאתי חן וגו' למ"ד חול (עיין גור אריה ריש פרשת וירא בד"ה לגדול שבהם). וכן ויאמר לוט אליהם אל נא אדני, לפי פירוש הראב"ע ורבנו בחיי שם הוא חול ונקמץ מפני האס"ף, ולא חששו להבדיל בין קדש לחול (ועיין מנחת שי שם). ונמצא שהטענה המסתמכת על דברי ר' בחיי סתירתה בצידה מדברי רבנו בחיי עצמו. ושו"ר בשו"ת הר צבי (חא"ח סי' ד') שהעיר משם אלקים (בשינוי קצת מדברי אמה"ג זצ"ל) ומהפסוק אם נא מצאתי חן וגו' למ"ד חול. ע"ש ובאמת מבחינים אצלנו קצת בין שם אדנות קדש, ובין הנה נא אדוני סורו נא וגו' שמתבטא בדל"ת דקה מאד ונו"ן רדודה (ואחר שנים ראיתי בספר הגיד מרדכי (כהן) עמוד 234 שגם מנהג בני טריפולי לוב כמבטאנו. ע"ש. ושמעתי שכן מנהג עדות ארם צובא וכל עדות המזרח). **נאמ"ן ס"ט.**

בסביבות שנת התשכ"ו, נסע רבנו לצרפת ובמהלך ביקורו שוחח ארוכות עם **הרב שווארץ** מרבני ישיבת "אור יוסף פובליין". בשיחתם, פרש רבנו בפניו את עיקרי הדקדוק וכללי המבטא הנכונים. הרב שווארץ הופתע והתרגש מאמיתות הדברים ומנכונותם, ואמר בתרעומת מסוימת: "אצבע מאשימה מפנה אני אליכם! מדוע אינכם מפרסמים דברים חשובים אלו לתועלת עם ישראל?!".

תהה רבנו: "כיצד ניתן לפרסם בכתב דקדוקי מבטא וסוגי הגיה שבפה?!". "אולי אפשר להשמיע דרך הרדיו..." הציע הרב שווארץ.

שיבושי העברית המודרנית

אמנם, בהמשך כאשר נפוצה השפה העברית המודרנית על שיבושיה ומומיה, והיו כאלה בעיר ג'רבא שאימצו בכל לב את השפה כולל טעויותיה, כתב רבנו במכתב לתלמידו ר' **חיים בן שלום חדאד** מג'רבא (מיום י"ב תשרי התשכ"ג), על כוונתו לחבר קונטרס הכולל את כללי ההגיה הנכונה, ובמכתב פירט בקצרה עשרות שיבושים שהשתרשו בעברית החדשה.

וכך הוא כותב: "ואודות העברית, אוי לו לדור שכך עלתה לו בימיו, שבעירנו [ג'רבא] לא ידעו להכיר בין ימין לשמאל ובין חושך לאור, ובידיהם משליכים המבטא המסורתי הצח ומעדיפים את המבטא המזויף והעילג. **וכבר חשבתי לחבר קונטרס מיוחד על השפה ה"עברית"** בכל חלקי הבונה והסותר ולגלות מומיה וחסרונותיה לעיני כל מאהביה. **ואיש לא יצילנה מידי, שדברי אמת ניכרים והאמת עד לעצמו.** אבל כאן אין מקום להאריך. אבל אומר בקיצור:

"**ראשונה** - אין מבדילים בין כ"ף לקו"ף ולדידהו **כֹּל** או **קוֹל** שוים! **ושנית** - אין מבדילים בין טי"ת לתי"ו ומבטאים **תָּפֵל** כמו **טָפֵל**. ועיין בעירובין (דף נ"ג ע"ב) שמלעיגה הגמרא על האשה שאמרה **פירי** במקום **קירי**, ואמרה **תפלא** במקום **טבלא**. ע"ש בפירוש רש"י. ויש שאין מבדילין עוד בין "**אוֹר**" ובין "**עוֹר**" וכן בין "כַּלָּה" ובין "חַלָּה". ועיין בגמרא שם גבי גלילאה שוטה. **ושלישית** - שמבטאים

הצד"י טסד"י וזו הרכבה זרה משפות העמים, אבל בשפות שהם מגזע שֵׁם, אין הרכבה כלל בשום אות. והשפה הערבית תוכיח שיש בה סמ"ך וצד"י. ההבדל בין הסמ"ך לצד"י שזו דקה וזו עבה, ממש כהבדל שבין התי"ו לטי"ת ובין הכ"ף לקו"ף שהם לא ידעום. **ורביעית** - שמשתדלים להשכיח מאיתנו מבטא הגימ"ל רפויה לפי שהם שכחוהו, ולהיפך רוצים להטביע בנו מבטא הבי"ת רפויה שנשכח מאתנו, ומי יאמין אותם מאחר שהם מוחזקים במאה טעויות[18]. ואפילו אם נאמינם, נדע כי מטביעים הם מבטא הוי"ו כמבטא הבי"ת רפויה, ולא נבדל עוד בין **אָבִיו** או **אָבִיב** ובין **עִבְרִים** ובין **עִוְרִים**, בין **שִׁבְיוֹ** ובין **שִׁוְיוֹ** וכיוצא. **וזה חולי של אותיות מסופקות לא היה לנו ורוצים להרכיבו אצלנו.**

"וכן אין מבדילים בין ה"א לאל"ף. ובכל דברים אלו יש להאריך הרבה. גם נקודות אין מבדילין בין אַתָּה [פתח באל"ף] ובין אָתָּה [קמץ באל"ף]. וכן אין מבדילין בין **מִן** או **מִין** או בין **תִּירְאוּ** לבין **תִּרְאוּ**, לפי שנשכח מאיתם החירי"ק [קטן] לגמרי. וכן אין מבדילין בין **אֶת** בציר"י ובין **אֵת** בסגו"ל. אפילו הקטן שבתינוקות שלנו יודע זה. וכן אין מבדילין בין הקמץ חטוף לחולם. וכבר לימדתי אתכם יפה ההבדל בין ויָקֶם [סגו"ל בקו"ף] ובין ויָקָם [קמץ בקו"ף ומלעיל] ובין ויקֹם [חולם בקו"ף ומלרע, קהלת י"ב ד']. וכן אין מבדילין בין הקיבוץ לשורוק, ובדרך כלל אין יודעים כלל להבדיל בין התנועה הקטנה לגדולה, ושכחו הדגש לגמרי, וגם משפטי השוא נע נשכחו מאיתם לגמרי, ורובא דרובא הם מחטיפים השו"א תמיד שלא כדין. וכבר כתב [הרב מהר"ר יעקב פראג'י מהמה זצ"ל] בתשובת גנת ורדים (א"ח כלל ב' סי' ס"ג דף מ"א ע"ד) וזה לשונו: "העיקר אצלי הוא שיודע האותיות והתיבות והתנועות והחטפים הנעים והנחים והטעמים כנתינתם מסיני כפי קבלתינו". עד כאן.

"ומאחר שכל זה חסר בשפה העברית המודרנית, מי הוא זה שלא יפרח ולא יפריח את בנו ממנה, כי מי הוא זה שירצה ללמד את בנו השיבוש והטעות? ועל זה נאמר: "אותי עזבו מקור מים חיים לחצוב להם בורות נשברים אשר לא יכילו המים".

18. כנראה שבהמשך, בירר יותר את הענין, ולבסוף אימץ את מבטא הבי"ת הרפויה.

"ואם מפני שמלמדים למראית עין איזה גרגירים של דקדוק, דע שלפי האמת מה שתלמוד דקדוק אצלם בשנה שלמה, תוכל ללמדו אצל מלמד אמיתי בשעה אחת, לפי שהם ממשיכים ומאריכים במאריך טרחא ללמד אתכם המבטא... [מטושטש] שזהו העיקר אצלם, והוא שקול כנגד הכל...".

בסופו של דבר, לא הספיק רבנו לחבר קונטרס כזה, ובניו אחריו שליט"א, באו ומלאו דבריו, ופרסמו מאמרים חשובים בענייני ההגייה הנכונה.

והיה רבנו ממליץ על המבטא העברי בימינו: "**עורת** או שבור", שאין מבחינים בין **עברית** לעוורית.

"אנו רואים חובה גדולה", הוא כותב במכתב (מיום כ"ז אלול התשכ"ג) לתלמידו **ר' ינון כהן** "לפקוח עינים, מהזיוף והסילוף ההולך ומשתרע על פני חוץ בעולם המודרני, הן בניבים ובמבטא, החל מאלפא ביתא, ועד הניקוד אשר יחליפו אלה באלה באין מבין, **ומום שבהם יתלו בנו**. וממש שמים אור לחשך וחשך לאור. **וכאשר ינוצחו בויכוח, יענו "כל העולם ככה!"**[19].

לאדמו"ר מצישינוב **ר' שלום יחזקאל שרגא רובין הלברשטאם** זצ"ל כתב רבנו בין היתר: "זו העברית העוורת שנואת נפשי, אשר איננה לא אשכנזית ולא ספרדית"[20].

---

19. בשו"ת "איש מצליח" (כרך ב' אה"ע סי' נ') כתב רבנו שחלק מהשיבושים בהיגוי נובע ממבטא העמים, והוסיף: "ומה לנו להתחקות על מבטאות העמים שזה מסעיפי ההתבוללות, וכבר נתווכחתי פעמים רבות עם המודרניים, שקוראים למבטאנו מבטא גרוע...". ע"ש.

20. שאלת ההגייה ה"נכונה" של העברית החדשה נידונה עוד מתקופת אנשי ההשכלה שהעדיפו את ההגייה הספרדית של העברית, שלדעתם שימרה תכונות רבות יותר של העברית הקלאסית. עם תחילת הדיבור העברי עלתה במלוא חומרתה שאלת ההגייה, ובסופו של דבר החליט ועד הלשון, אחרי דיונים ארוכים, לאמץ את ההגייה הספרדית (ובכלל קבע כאחת ממטרותיו "לשמר את תכונתה המזרחית של הלשון"). בין הנימוקים היו העובדה שההגייה הספרדית משמרת את מערכת העיצורים הקדומה וכן את השוא הנע, הדגש החזק וההטעמה הדקדוקית. מה שהתקיים למעשה אצל הדוברים הוא שהם לא הצליחו לאמץ הבחנות שהיו קיימות בהגייה הספרדית, ובכללן הגיית העיצורים, השואים הנעים והדגשים החזקים, ולמעשה התקבלה מערכת הגייה חדשה, שהיא בבחינת המכנה המשותף הנמוך של ההגייה הספרדית והאשכנזית. שלמה גויטיין, שהיה הממונה על הוראת העברית מטעם ממשלת המנדט, קבע כי: "המבטא המקובל ביישוב הוא ספרדי לפי הרצון ואשכנזי לפי היכולת. הוא מנסה להיות ספרדי באמצעות ההגיים הנמצאים באשכנזית".

תחיית השפה או המתתה

ואמנם, שמח רבנו על חידוש נעוריה של לשון הקודש בימינו והפיכתה משפה שמשתמשים בה רק ללימוד ותפלה לשפה המדוברת גם ביום-יום, אך התעצב כאמור על כמה שיבושים שהשתרשו בלשון, ובעומק דקות לשונו היה שת לבו לטעויות אלו ומזהיר עליהם. והיה מתרה כי חייבים לעורר לתקן זאת בהקדם האפשרי, בטרם תאבד ותשתכח מסורת של אלפי שנים ותרד לטמיון חלילה.

עם חידוש השפה העברית בדורות האחרונים, עמדו מובילי התהליך בפני מחסור חמור במלים שיביעו מעשים וחפצים שבחיי היום-יום. את החסר באוצר המלים השלימו בעיקר על ידי שאיבה מן המאגר ההיסטורי של לשון הקודש, לעתים, תוך גיוון בין משמעויותיהן של מלים שוות-משמעות מתקופות שונות (ילד - תינוק, ארוחה - סעודה), ולעתים, על ידי נטילת מלים נדירות מהמקרא וחז"ל והחלפת משמעותן המקורית כדי להתאימן לצרכים של ימינו.

אלא שתהליך זה של חידוש השפה היה בבחינת אליה וקוץ בה. מצד אחד, הוא סייע ללומדי התורה ובעיקר לציבור בעלי התשובה ל'התאקלם' בקלות בספרות הקודש[21], אך מאידך, הוא גרם לכך שמלים רבות במקרא ובתלמוד, מובנות על ידי הלומדים כפי ההבנה המחודשת שניתנה להם היום, כשהמשמעות המקורית שונה, לא מדויקת ולפעמים הפוכה ממש, ומחמת כן טועים בלימודם או מקשים קושיות של חוסר הבנה[22].

---

21. וכפי שכתב מרן ראש הישיבה הגר"מ מאזוז שליט"א בספרו "מקור נאמן" (סימן תתקמ"ה) על מחדש השפה אליעזר בן יהודה: "בא לקלקל ונמצא מתקן. הוא התכוון להוציא את לשון הקדש לחולין, ואלקים חשבה לטובה, שמתוך כך שכולם מדברים עברית יתוודעו לאוצרות הנפלאים של התורה, והמאור שבה מחזירן למוטב, כמו שראינו בדורנו רבבות בעלי תשובה כי". ואמרו חז"ל (בתנחומא ריש פרשת חוקת): בכל עושה הקב"ה שליחותו בצפרדעים ביתושים וכו', והוא הדין באפיקורוסים, כמ"ש "היתפאר הגרזן על החוצב בו" (ישעיה יו"ד ט"ו), שסנחריב היה כופר בעיקר, והוא ביד הקב"ה כגרזן ביד החוצב בו".

22. נסתפק בשתי דוגמאות מהרב אמיתי בן-דוד (מתוך הרצאה שנשא בכנס שוחרי לשה"ק פסח תשס"ט): המלה "לפתן", משמעותה בתלמוד המנה העיקרית שמלפתים בה את הפת, אך בעברית המחודשת 'לפתן' הוא ממש להיפך - מנה אחרונה ('קומפוט'). ומה יעשה הבן ולא יחטא לאמת בלומדו את הגמרא (ברכות דף מ' ע"א): "אפילו אמר 'הבא מלח' 'הבא לפתן' - אינו צריך לברך", וכאן הבן שואל: מדוע אינו צריך לברך, הרי זה הפסק גמור, כי מה הצורך דוקא עתה בין נטילה לברכה לבקש את הלפתן, וכי אינו יכול להתאפק עד סוף הסעודה? ואח"כ בלומדו בש"ע (או"ח קסז ה) את פסק ההלכה הנובע מהגמרא האמורה: "לא יבצע עד שיביאו לפניו מלח או ליפתן ללפת בו פרוסת הבציעה",

לרבנו חרה הדבר מאוד, ואת אנשי "ועד הלשון" שהיו אחראים על חידוש השפה בארץ ישראל, היה מכנה **"ועד עיוות הלשון"**. עיקר ביקורתו היתה על כך ש'החייאת השפה', משמעותה המשך השימוש בשפה מהמקום שבו נפסקה חיותה, ואלו שכביכול קראו לעצמם 'מחיי השפה', מטרתם היתה לא להמשיך את השפה, אלא לערוך שפה מודרנית חדשה שאמנם כרוכה אחר לשון הקודש המקורית, אך ללא הגבלות של המשמעות והדקדוק המסורתי[23].

רבנו עמד בפרץ לעורר על עיוותים אלו. הנה כמה דוגמאות שהיה מעיר עליהם[24]: אין נכון לכתוב או לומר "פלוני **התחתן** עם פלונית" או "פלוני **חיתן** את בנו", אלא "פלוני **נשא** פלונית" או "פלוני **השיא** את בנו / **נשא** לבנו את פלונית"[25]. אין לכתוב "שליחים" אלא "שלוחים"[26]. אין לכתוב "משרד הדתות", אלא "משרד הדת"[27].

שוב יזקוף גבות עיניו בתמיהה: מי רוצה לאכול לפתן עם פת? ומדוע להקדים כל כך באכילתו? אך כשישים עיניו בדברי המפרש על הגליון (בשם רש"י), יאורו עיניו: "ליפתן, פי' רש"י כל דבר הנאכל עם הפת". כמו כן המלה "ותיק" - בעברית המחודשת פירושו אדם קבוע בדבר זמן רב וממושך (ואפשר אפילו להשתמש בו במובן שלילי כמו 'הוא מוותיקי הגנבים בעיר'). אך פירושו האמיתי והנכון הוא, ענוותנים או ישרים או מחודדים. מה חושב המתפלל בימים נוראים ואומר בפיוטים 'הועד והותיקות' וכדומה? ודאי מדמה בלבו שהפירוש הוא שכביכול הקב"ה 'ותיק' שנים רבות בעולם... ובגמ' ברכות (דף ט' ע"ב ודף כ"ו ע"א) אמר רבי יוחנן: "ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה", בדף ט' מפרש רש"י "ותיקין. אנשים ענוים ומחבבין מצוה". יש קונטרס 'שפה ברורה', המקיף בקצרה מלים רבות שבהן יש הבדלי משמעות.

23. אמנם בכל הדורות, מחז"ל עד משוררי ספרד הקדמונים חידשו מלים (כמו מרכז, איכות, כמות), אלא שבכל אופן נזהרו מלשבש את השפה, ולא שינו משמעויות של מלים מקוריות.

24. וקיבצם כעמיר גורנה מרן ראש הישיבה שליט"א בשם אביו בתולדות שבתחילת שו"ת "איש מצליח". ע"ש באורך.

25. "התחתן" פירושו נעשה חתן לפלוני, והוא יחס החתן לחמיו, כמו שאמר שאול לדוד (שמואל א' י"ח כ"א) "בשתים תתחתן בי היום". וכן (מלכים א' ג' א') "ויתחתן שלמה את פרעה מלך מצרים", כלומר נעשה חתן לו. **נאמ"ן ס"ט.**

26. "שליחים" הוא העתקה מהנוצרים, אבל במקורות שלנו תמיד נמצא "שליח" ביחיד ו"שלוחים" ברבים, כמו: על ששה חדשים השלוחין יוצאים (ראש השנה דף יח.). הרמב"ם הלכות שלוחין ושותפין (ואפשר שעשו כן בכוונה להבחין בינם ובין אגרת השליחים הנוצרים). ולשבחם של חסידי חב"ד ייאמר שקיבלו הערתי בזה לפני כמה שנים (בשם אמה"ג זצ"ל), ושינו מאז את השליחים לשלוחים. **נאמ"ן ס"ט.**

27. ואפילו כלפי האומות אפשר לקרותו כן, כי תורתנו הקדושה היא אֵם כל הדתות בעולם אשר ממנה חוצבו, והם עצמם מודים בזה. ואני כותב זה אולי פעם יוכשרו דרי ויתקנו הטעות. וכמו שאין אומרים משרד החינוכים (כמה זרמים בחינוך!) או משרד העבודות, משרד התחבורות, כך אין לומר משרד הדתות, אלא ששם זה נקבע ביסודו ע"י אנשים שאינם כפופים לדת תורתנו הקדושה, וכוונתם לומר מה אלו אף אלו. ודי למבין. וב"ה שאחר כמה שנים אכשור דרי, והרבה נמנעים כיום מלכתוב משרד הדתות בלשון רבים. ואשרי המדובר על אזן שומעת. **נאמ"ן ס"ט.**

"מי זה יניח המקורות וישתה מי בורות?!"

כמו כן, במקום שישנה מלה חלופית בלשון הקודש, התנגד לשימוש במלים לועזיות, שאין נאה לבכר את השפחה הלועזית על פני גבירתה - העברית. ולכן היה נמנע למשל משימוש במלה "תאריך", משום שהיא מושאלת מערבית, ויש לה תחליף בכל מקורותינו במלה "זמן", "זמנו".

במהלך חילופי מכתבים עם רב אחד, כתב לו הרב ההוא: "**ותאריך** התשובה ההיא...". רבנו השיב לשאלתו, ובסיום המכתב (מסיון התש"ך) העירו על השימוש במלה 'תאריך':

"...אגב, ירשני נא לומר אודות תיבת "תאריך" שראיתי בקונטרסו היקר בעמוד ז' שכתב "והנה תאריך התשובה ההיא" וכו', שזו מלה ערבית שנקבעה בספרות החדשה במקום שהמשנה אומרת "זמנו" של שטר מוכיח, והגמרא מכרזת מפני מה תיקנו "זמן" בגטין, וכן מברכים שעשה נסים לאבותינו בימים ההם "בזמן" הזה, וכאלה רבות בכל הספרות הישנה. וגם במקרא: להיות עושים את שני הימים האלה ככתבם **וכזמנם**, לקיים את ימי הפורים האלה **בזמניהם**. ועם שמצאנו ג"כ תיבת "זמן" נרדפת לתיבת "עת", כמו "לכל זמן ועת לכל חפץ", כבר יש כיו"ב בכמה תיבות בכל השפות שמשמשות לשתים ושלש הוראות, אבל החדשים רוצים כמו שמבדילים בלשונות העמים...

"ולכשאני לעצמי, אם כי **בעניינים המחודשים בהכרח להשתמש במלות מחודשות או לועזיות לגמרי, אבל בכל הנזכר בספרות הישנה, אין לזוז אפילו כמלא נימא, בין בסגנון הדיבור, בין בניבים ומבטאים, בין במשמעות והוראות המלים והמאמרים, ולא להיות חלילה בסוג "וישן מפני חדש תוציאו". ומי זה יניח המקורות וישתה מי בורות?!** והלא הכל יודעים שכמה שגגות גסות נטמעו בספרות החדשה! והנה בתיבת "תאריך" הנ"ל, יש גיחוך, שבערבית האל"ף נחה לגמרי, והם מניעים אותה, ותהיה איפוא מלשון "אריכות", כמו "ולמען **תאריך** ימים על האדמה", היש חוכא ואטלולא גדולה מזו?! סוף דבר, דעתי הקצרה לשמור על

המסורת בכל האפשר, והבוחר יבחר".

הרב החשוב השיב לרבנו על דבריו כך: "הנני מקבל תוכחתו, ואזהר שלא להשתמש במלה זו וכיו"ב, אך אני מבקש שישמיט את הקטע הזה כשידפיס את ספרו, ויתקן בתשובתי את המלים, במקום: "ותאריך התשובה ההיא..."", יכתוב "וזמן התשובה ההיא". ואכן רבנו כתב למזכרת בזה"ל: "הפרק הזה המסומן במספר 6, השמטתי להעתיקו בקונטרסי על פי בקשתו באגרתו אלי מיום ו' עש"ק שלח (כ"ב סיון) התש"ך. אבל תקנתי בתשובתו תיבת "זמן" במקום "תאריך" עפד"ק [ע"פ דברי קדשו] באגרתו הנ"ל.

המדקדק רבי דוד ברדא זצ"ל

דברים בענין העברית החדשה והספרות החדשה שרבים וטובים כורעים לפניה ברך ומקבלים אותה כנתינתה מסיני, כתב רבנו במכתב (מחודש סיון התשכ"א) לתלמידו **רבי דוד ברדא** זצ"ל בצרפת בענין כתיבת השם 'פאריז': "ועתה אחר שיצאתי ידי חובתי בביאור כל הסברות והצדדים והפרטים הנוגעים לשאלתך, בקיצור נמרץ ריש מלין, כפי הנלע"ד הקצרה, אדברה נא בס"ד בנוגע לתיבת פאריש. אמרת: כתבתי פריס כפי המקובל היום, ולא פאריש בשי"ן כמשפט הגטין, כי אין ברצוני לקבל גט [ממורי ורבי] וכו'. ואני לפי האמת, מעולם לא נתכוונתי כלפיך. כלומר שלא באתי כלל להעירך מדוע כתבת כך, שאילו כן, הייתי מעיר גם בתיבת תוניס, שמשפטה בלא יו"ד. וכתיבת פריס עצמה, מלבד השי"ן אשר בפיך דיברת שאין ברצונך וכו', אבל בידך מלאת לכתוב הפעם בשי"ן, בכל זאת השארת חסרון האל"ף. וכן כתבת מזוז בלא אל"ף. וזאת לפנים מיום אסרו חג דשבועות התשי"ג, השבתי גדולה תשובה בתוכחת מגולה לרבני תל-אביב ת"ו [בשו"ת "איש מצליח" כרך ג' חאה"ע סי' מ"ו], על שלא ידעו להבדיל בין

שם נָנו ושם נָאנו, ונומיתי להם, שאם יתחלף זה בזה, מתחלף הקריאה בין השמים לארץ ונפסל הגט בודאי. ולפי האמת הם מעולם לא היו מן הסוג של היודע ומכוין להחליף טוב ברע חלילה, שהם אשכנזים מן הבטן, שלא הכירו מעולם הבדל בין תנועה גדולה לקטנה, ותורת הדגש כמעט נשתכחה מהם כליל. ובכל זאת בנוגע לך, יען ידעתי שכל זה **הוא מתוצאות הספרות החדשה שעמדה לראש בימינו כמלכות בן-נצר בימיו** [עיין כתובות דף נ"א סע"ב], לא אתפוש אותך על זה ועל כל כיו"ב, שכבר בארזים נפלה שלהבת. **ורבים וטובים כפפו קומתם לפניה, ואותה יום יום ידרושון, כדבר שאין להרהר אחריו. ולתורת המסורת יפנו עורף, למצוא חן בעיני הבריות היפות, דור מה רמו עיניו.** ורק לעתיד אנו בטוחים, כי שפת אמת תכון לעד, תכון ולא כוננת, כמ"ש בזוה"ק [כי תשא דף קפ"ח ע"ב]... להתפטר מתחלואי הספרות החדשה, ולשוב למקור ולמסורת הקדושה... באופן שכל הגה וניב חדש צריך בדיקה אחריו בשבע חקירות ושבע בדיקות, זמן זמנם זמניהם, מכמה פנים שונים".

כי ברוב הימים תמצאנו

השפעה עצומה היתה לדבריו של רבנו שהיו עושים רושם עז על שומעיהם. גרפולוג שראה את כתב ידו, אִבחן שמדובר באדם בעל כח השפעה חזק, שתוך שלש דקות יכול לשכנע אדם בצדקת דרכו. מי ששוחח עם רבנו פעם אחת, לא שכח דמותו לעולם. גם הערה יחידה מפיו, נחרטה בלב השומע לכל חייו, ושוב לא שב על טעותו.

בהילולא דצדיקייא שנערכה על ידי ישיבת "כסא רחמים" בשנת תשע"ב, עלה לדוכן הנואמים אורח הכבוד הגביר **מר צבי עמאר** הי"ו מגדולי תומכי התורה בדורנו. בדבריו הוא הפתיע את הציבור כאשר סיפר כי הקשר העמוק שיש לו עם ישיבת 'כסא רחמים', החל להירקם עוד בהיותו ילד צעיר בגיל אחת עשרה שנה בג'רבא, בעת שלמד לפני מורו ורבו **רבי רחמים מאזוז** שליט"א. אז, חווה באופן אישי את השקעתו הגדולה של בעל ההילולא רבנו זצ"ל בתלמידים.

רבנו ביקר באותו זמן בג'רבא לרגל חתונת בנו רבי רחמים, ואמו של מר צבי שלחה אותו לטול ברכה מהצדיק. אחר שרבנו שם ידו עליו ובירכו, ביקשו להצטרף אליהם לתפלת מנחה. כשהגיע למזמור "למנצח בנגינות", אמר הילד בקול "וְיִרְאוּ אותו כל אפסי ארץ", כאשר הוא מבטא את היו"ד בחיריק קטן והרי"ש בשוא נח (כפי שרבים טועים לבטא). שמע זאת רבנו והעיר לו "וְיִרְאוּ!" (הרי"ש בשוא נע).

הנדיב מר צבי עמאר הי"ו (אורח הכבוד בהילולא של שנת תשע"ב) מספר את סיפורו

הנדיב מר צבי עמאר הי"ו מקבל שי

ולא הסתפק בהערה קלה זו, אלא ישב עמו לאחר התפלה במשך 20 דקות (!), כשהוא מסביר לו בסבלנות כמה חשוב לדקדק בביטוי הפסוקים, שכן "וְיִרְאוּ" (הרי"ש בשוא נח) זה לשון ראייה, ולא שייך לראות את הקב"ה, ולכן יש לדייק ולומר "וְיִירְאוּ" (הרי"ש בשוא נע) מלשון יראה ופחד. "מאותו יום" מספר מר צבי "בכל פעם שאני מתפלל מנחה ומגיע למלה זו, אני נזכר בהערת רבנו ומבטא את המלה כתקנה".

בינו נא זאת! ענק בתורה, משקיע עשרים דקות מזמנו היקר, כדי להעמיד ילד בן אחת עשרה על טעותו!

אמנם, למפרע התברר כי יש שכר לעמלו של רבנו. בדקות היקרות שהקדיש לילד, נטמן כח רב-ערך, אשר יצא לפועל בעתידו. "עקב אותה שיחה עם רבי מצליח", סיפר מר עמאר באותו מעמד, "הנני דואג בתוקף תפקידי כנשיא ועד הקהילה בצרפת לשלב בבתי הספר היהודים בצרפת את לימוד התפלה בדקדוק"... תשואות הקהל הנלהבות הבליעו את מלותיו האחרונות.

מיעוטם יפה ורובם קשה

עם כל חרדתו לנושא הדיוק בתפלה, כשדיבר רבנו על לימוד דקדוק, לא היתה כוונתו ללימוד יסודי וממוסד של חכמת הדקדוק, אלא רק ללימוד בסיסי ואגבי הנצרך לדיוק בלשון. לימוד מעבר לכך, היה מבחינת רבנו כעשיית הטפל עיקר. והיה מצביע על דברי הגאון חוות יאיר ז"ל (בהשמטות לסימן קכ"ד), שלימוד הדקדוק מיעוטו יפה ומוכרח לכל בר דעת וכו' אבל לבלות ימיו בבניינים שונים בסעיפים וסעיפי סעיפים והיוצאים מן הכלל וכו' כלו שלא לצורך, כי ידיעתם רבת המבוכה ומעט התועלת. עכת"ד.

אודות כך כתב רבנו במכתב לאדמו"ר מצישינוב זצ"ל[28]: "...ואין כוונתי לקבוע זמנים לתלמידים, ולתת שיעורים בלימודים לדקדוק וכיוצא, **שמיעוטם יפה ורובם קשה**, שהיום קצר, ובמקום דליעול ירקא וכו'. אלא כך אנו נוהגים, שהרב בהיותו אשכול הכופר איש שהכל בו, כמורי ורבי ועטרת ראשי [רבי חויתה] תנצבה"א הריני כפרת משכבו, שהיה מעיין עצום, פסקן מובהק, דרשן מצוין, בקי בקבלה, יודע בדקדוק, מכיר בעיבור, רגיל בדברי ימי ישראל, ידו בכל, אין ספר שלא פתח, אין דבר שלא התעניין בו, הוא **יטיף טיפין טיפין לתלמידיו אגב גררא בדרך לימודם פעם מזה ופעם מזה באופן ארעי כפי ההזדמן**, וברבות הימים יקלטו במוחם מה שהוא, ויהיו כרוכל הזה שיש לו מכל המינים, אבל יעשו העיון והפסק עיקר, והשאר טפל. **וכך נאה וכך יאה לתלמיד חכם להיות מדבר יפה וכותב צחות...** ובפרט בזמנינו זה צריכים מאוד שלא לתת חלילה יד לפושעים אחינו שונאינו לדבר על התלמידי חכמים תועה. ועיין דוגמא ביומא דף פ"ו. ואין להאריך".

28. נדפס בשו"ת "איש מצליח" (ח"ב חאו"ח סימן ז' עמ' כ"ח).

בגלל עקרון זה, לא הסכים רבנו לקבוע שיעורים בישיבתו בכללי הדקדוק והפעלים וכו' שלימודם אורך זמן רב. רק תוך כדי שהיו התלמידים נבחנים לפניו על קריאת הפרשה בטעמיה ובדקדוקיה, והיה מוצא טעות בקריאתם, היה מעמידם על הקריאה הנכונה ומלמדם בדרך אגב את הכללים העיקריים. וכן היה עושה כשמצא טעות בתפלתם, וכמה מתלמידיו מספרים שהשיעור הראשון שלמדו אצלו היה... אמירת קדיש כהלכה.

לבניו שליט"א לימד את עיקרי חכמת הדקדוק כבר בשחר ילדותם[29], זאת במטרה שכאשר יגיעו ללימוד הגמרא יוכלו להקדיש כל מרצם לעיון[30].

"החיילים שלי!"

ונסיים פרק זה בעובדה כי מן השמים זיכו לרבנו להחזיר עטרה ליושנה במבטא הלשון, ולחולל חיזוק גדול בענין. פעם העיר **הרב ניסן פינסון** זצ"ל לרבנו: "הרי כל העולם אינו קורא כך, וכבודו בונה שיטה לעצמו ולתלמידיו נגד העולם כולו, בבחינת וישאר אך נח ואשר אתו בתיבה?". ניבא רבנו ולא ידע מה ניבא, כאשר השיבו בקצרה: "**בניי ותלמידיי הם החיילים שלי!** הם עוד יפיצו את התורה שקיבלו ממני, בארץ ובחוץ לארץ". העיקר שיכירו שזו האמת, ואז יילחמו למענה. האמת - הוסיף בחֲדוּת - אינה פחדנית ואינה ביישנית, ואי אפשר לטייח אותה. אם תקבור את האמת במעמקי האדמה - **אמת מארץ תצמח** (ר"ת אמת), ואם תשקע אותה בקיר בין שורות הבנין - **אבן מקיר תזעק** (ר"ת אמת).

ובאמת, כיום ה'חיילים' הי"ו הם ותלמידיהם ותלמידי תלמידיהם עשו ועושים כדי להפיץ שיטתו. וכבר רבים למדו להעריך את יקר תפארת המסורת בשיטת הלימוד, במנהגים ובמיוחד בביטוי הנכון. בכל מקום ניתן לשמוע היום אנשים

29. וכן ראיתי בשם השל"ה במסכת שבועות שטוב ללמוד חלק גדול מחכמת הדקדוק בעודו נער. וע"ע בספר תולדות אדם (תולדות ר' זלמן מווילנא, ח"א פ"ג דף י"ג ע"א) בשם היעב"ץ. ע"ש. **נאמ"ן ס"ט.**

30. וכאן המקום להדגיש כי גם בנו מרן ראש הישיבה שליט"א אין דעתו נוחה מאלו המבלים כל ימיהם בקריאת ספרי דקדוק. ועיין מ"ש בזה בספרו "דרכי העיון" (מאמר כללי הכתב והמכתב). ופעם שמעתי ממנו כי כל ידיעתו בחכמת הדקדוק, היא מאשר למד בגיל צעיר עד גיל עשר, ומאז אגב חביבות חכמה זו אצלו, נתפס במוחו עד היום.

המדקדקים בתפלתם, מי יותר ומי פחות, וכיום כמעט ואין מי שידפיס סידור מבלי לסמן שוא נע ושוא נח, קמץ חטוף, קמץ רחב ודגש חזק. אפילו אנשים מעדות אשכנז לימדו לשונם לבטא אותיות מסוימות כיאות. וכל זה בזכות בניו ממשיכי דרכו ובראשם מרן ראש הישיבה שליט"א אשר פועלים בכל לבם להזכיר השכם והערב חשיבות ענין זה בדרשותיהם ובמאמריהם.

כדי להגביר את המודעות לנושא הדיוק בתפלה, זכו בניו של רבנו ההולכים לאורו, להוציא לאור בסייעתא דשמיא את הסידור המפואר והייחודי שכבר יצא שמו בכל העולם ורבבות שופכים בו צקון לחשם - **סידור "איש מצליח" המדויק**, שהוא על פי הוראותיו וגרסאותיו של רבנו. כמו כן יצאו לאור סדרת מחזורים לכל

סידור "איש מצליח" המדויק

החגים והמועדים, מוגהים על פי המחזורים האישיים של רבנו שמעוטרים בהגהות בכתב יד קדשו. אחד הדברים הנחוצים המופיעים בסידור הוא הסימונים מעל האותיות המזכירות לתת רווח בין הדבקים, וכן הבלטת שוא נע, קמץ חטוף ודגש

חזק. על ידי הישיבה יצא לאור גם **ה'תיקון קוראים' הנפוץ ביותר בעולם**, אשר כל בית ישראל הולכים לאורו, כשגם בו באו כל המעלות הנ"ל.

תיקון קוראים
המדויק
איש מצליח
חמשה חומשי תורה, הפטרות למנהג הספרדים והאשכנזים,
מגילת אסתר וערך.
ובו בעלות רבות:
* המעמיס והעיקר פרוקים * שוא נע וקמץ חטף מרוקים * סימנים להבחין בין דגוש לרפה
חוץ * סימנים לעשות רווח בין הפרקים * סימן להבחין במקום הנגינה בפלים המפוסקות
* סימן להבחין בין יתיב לסופר פרוסך * הפטרות שבתות ויום לפנינו ואשכנזים
והספרדים * כללי הקדוש תקריאה מפנחס ראש חשיבה שליט"א * דינים הנוהגים לקריאה
ספר תורה * דינים הנהוגים לחן לדעת מהו לחת"א פיה אחר * הנהגות לקריאה נכונה
בשולי חוף ובינתון וקריאה רבות מהרב הגאון ר' שרוחה הבלוצקי שליט"א ועוד סגלות רבות
כאשר פיו תקרא ותחזינה פלאים
והוא בגי' עם רבותינו המקובלים שלשה קוי מנורה:
ראשון בקדש הראיון רבי דוידוה שלמה נרדקי זצוק"ל מרוה סבוה שי'
ושני בימינו לו הגדול הגאון שאול הכהן ושל"א נ"ע מרוה לחם הפנים ועוד
ואחרון חביב רם ונישא הגאון האמתי הצדיק מצליח באמונו זצוק"ל מרוה איש מצליח ועוד
ויכול בע"ה הבהיר מורנו והרב הגאון מרן ראש חשיבה שליט"א
מחזיק את כבוד התורה, מחזיק בך אחוז החכמה, מחזיק ד' התשבץ, מחזיק ה' מעשה בידי נשוי בשבתו
ולבני בנים שמעו לי יראת ה' אלמדכם (תהלים לד יב)

ה'תיקון קוראים' הנפוץ ביותר בעולם

פרק י"ח

הליכותיו בקדש

לא גבה לבו

מדותיו היקרות של רבנו ויפעת הליכותיו בקדש, ליוו אותו לכל אשר פנה והלך, ועיטרוהו ככתר פז המזהיר ביהלומים ואבני חן.

בענווה ובפשטות מדהימה התהלך רבנו, ומעולם לא רמו עיניו. אף פעם לא חתם בתואר "ראש ישיבת כסא רחמים", לבד מפעם אחת שנצרך לכך... וכן מעולם לא כתב על תלמידיו "תלמידי פלוני", אלא "בננו זה" (על פי דברים כא, כ)[1].

חלק מכח ענוותנותו, התבטא בבלימת פיו כנגד חיצי ביקורת והתנגדות לדרכו דרך הקודש. בוקר אחד, שם לב רבנו, כי יהודי יקר וירא שמים מסיים את התפלה ומתכוון לצאת. ניגש אליו רבנו, ובנועם שפתיו שידלו להישאר לקרוא "חק לישראל", כשהוא מתאר בפניו את חשיבות הקריאה. לפתע, הגיח איש חסר בושה ובעזות פנים אמר ליהודי: "אל תשמע בקולו!". רבנו השפיל עיניו ופנה למקומו בלא להוסיף דבר. בניו של רבנו שנכחו במעמד, בקשו לקום ולמחות על כבוד התורה, אך חזקה עליהם פקודתו והוראתו החד משמעית של רבנו: "אל תתערבו ואל תענו לו!".

1. ועיין בהקדמה לשו"ת רבי עקיבא איגר זצ"ל, ובשדי חמד (מערכת ר', סוף כלל נ"ט).

הנהגה מיוחדת זו, שכלל לא קל ליישמה, עד שהעומד בה, הרי הוא בבחינת "ואוהביו כצאת השמש בגבורתו"[2], ירש רבנו מרבו הגדול הגאון **רבי רחמים חי חויתה הכהן** זצ"ל שלמד זאת מעמיתו הגאון **רבי כלפון משה הכהן** זצ"ל.

כאשר פרצה מחלוקת גדולה בג'רבא, כתבו איזה אנשים מדלת העם מכתבי שטנה לרב הראשי בעיר הבירה תונס נגד רבי חויתה ועמיתו לרבנות רבי כלפון. אך עם כל השערורייה הגדולה שנעשתה, גאוני ג'רבא הכהנים הגדולים, נשארו שקטים ושאננים, וקבלו הכל באהבה. כי כן היה דרכם להיות סבלנים למתנגדים להם, ומעולם לא נקמו ולא נטרו לאחד מהם.

במכתב מעורר השתאות, שכתב רבי חויתה לתלמידו רבנו באותה תקופה קשה, הוסיף את השורות הבאות: "כי הוגד לנו שכתבו עלינו מכתבי שטנה, ואילולי זה מה שירצו יעשו, כי נתקרר דמי [הכוונה נרגעתי] הרבה הרבה מישיבתי עם הרה"ג **מוהרמ"ך** נר"ו [הוא הגאון רבי כלפון משה הכהן זצ"ל], שהוא נר"ו **מהביל עד מאוד הדברים האלה**. והוא אומר: תלי"ת בכל דבר של קנטור שאנו שומעים חדש, ואנו באים לידי נסיון לסבול אותו בדומייה, אני שמח מאוד מאוד, כי על ידי זה כאשר נשמע פעם אחרת, אין אנו מתפעלים עוד מזה, כי אין זה חדש. ופעם אחרת אמר לי: עתה תלי"ת נוכל לומר כי לא נתפעל עוד משום קטרוגים, כי על הרוב מה שנשמע מכאן ולהבא לא יהיו גדולים מזה רק שוים או פחותים מזה, ואנו כבר עמדנו בנסיון בגדולים או בשווים"[3].

בהספדו על רבו רבי חויתה[4], ציין רבנו הבחנה מעניינת כיצד ניתן לבדוק אדם

2. גיטין (ל"ו ע"ב).

3. השווה למה שכתב רבי כלפון באחד מכתביו: "ובכן שמתי את לבבי וגמרתי בדעתי בלא נדר ביום הושענא רבה שנת ותזרנ"י (תרע"ג) שמחה לפ"ק, להשתדל בכל עז בזה, ולבלתי אצטער כלל וכלל משום מבזה ומקנטר ומצער. ולהרגיל את עצמי בזה עד כי אשיג מדת הנשתוון בעה"ו. ומראשית כי יקשה עלי הדבר, אקבל אותו צער נגד הכפרה לכל עוונותי כיסורין הבאים להתם פשע ולכלא חטאת בעה"ו" (הובא בקונטרס "סתרי משה" שבספר "זכות משה" עמוד 54).

4. נדפס בספר "אשכבתיה דרבי" (דרוש א').

אם בעל ענוה אמיתית הוא או ענוה מזויפת, "שיש לך אדם שמרוב גאוותו כוסף ומתאוה שיעטרוהו במעלת הענוה, ולכן עושה ענוה גלויה בגאוה מוסתרת", והבחינה לכך "אם עושה ענוה בדבר שסופו להשמע, אז יכולים להסתפק שמא היא מזויפת, אבל אם עושה בדבר שאין בסופו להשמע, אז ודאי שהיא ענוה אמיתית, שהרי אין לו ממנה תקוה לכבוד". ומכאן הוכיח שענותנותו של רבו שהיה נמלך עם צעירי תלמידיו בפסקי דינים, "היא ודאי אמיתית, שהרי בהמָּלכו עם תלמידיו לא יעלה על הדעת אפילו בצד אחד מני אלף שהם יגידו לחוץ, כאשר באמת מעולם לא שמעתם כזאת עד היום".

ביקור חולים

הכרת הטוב ואהבת הזולת חברו אצל רבנו למדת החסד והרצון והוציאו לפועל את המעשה הטוב הבא:

שמש בית הכנסת [מר יוסף טיבי] שבו התפלל רבנו, היה משתדל מאוד לאסוף בכל בוקר מנין לתפלת הנץ (שיסד רבנו). רבנו העריך זאת מאוד והחזיק לו טובה על כך.

פעם, חלה השמש והיה מרותק למיטתו. רבנו שחש כלפיו הכרת הטוב, הגיע לבקרו בליווי מספר תלמידים. לאחר חילופי דברים ועידוד, לחש רבנו מספר מלים באזנו של החולה. כאשר יצאו מביתו, לא עצר אחד התלמידים בעד סקרנותו ושאל את רבנו מה לחש לו. לאחר הפצרות, ניאות רבנו לגלות לתלמיד כי שאל את החולה אם זקוק הוא לסיוע ועזרה כספית עקב הוצאות הריפוי... (בחו"ל לא היה ביטוח רפואי, ומי שחלה - היה כורע תחת נטל הוצאות הרופא והתרופות)[5].

5. ועיין להרב מחזיק ברכה א"ח (סי' רפ"ז סק"ה) וז"ל: כתבו חכמי המוסר דעיקר ביקור חולים לעניים לראות אם צריכים איזה דבר, ומי שיש סַפָּק בידו לא יפה עושה לבקר בשבת, ואם בעל נפש הוא ילך בחול לבקר עניים חולים ויראה צרכם ועניים, וירחם עליהם כפי אשר תשיג ידו, והיא מצות ביקור חולים כתקנה אשר לו מלא כפו די מחסורו, כה יעשה לבקר'ו (מליצה מלשון הכתוב שמואל א' י"א ז'). ע"ש. ובזה יובן הכתוב בתהלים (מ"א ב') "אשרי משכיל אל דל", דהיינו משכיל ומתבונן מה חסר לו ולא סתם ביקור בעלמא, הנה שכרו אתו: ביום רעה יצילהו ה', מדה כנגד מדה. וכל המזמור שם מדבר על ביקור חולים כפירש"י והמפרשים. ודו"ק. ועיין בירושלמי (סוף פ"ח דפאה וסוף פ"ה דשקלים) אמר ר' יונה: אשרי נותן לדל אין כתיב כאן אלא אשרי משכיל אל דל, והוא שמסתכל במצוה היאך לעשותה. ע"ש. וע"ע בספר חסידים (סימן תתרל"ד) על פסוק אשרי משכיל אל דל, שלפעמים טוב להלוות לעני יותר מן המתנה, כי יתבייש העני

טוב לבו של רבנו, בלט בחגים וימים נוראים, כאשר 'סוחב' היה אתו מביתו עשרות סידורים ומחזורים לצורך המתפללים.

יש דין למעלה

הכל ידעו שדלתי ביתו של רבנו פתוחים תמיד, ובעיקר חדרי הלב! ואמנם, רבים שיחרו לעצותיו. כל קושי מכל סוג שהוא היה מגיע לרבנו ונפתר באופן הטוב ביותר.

עובדה זו ידע גם אחד ממקורבי רבנו, וכשעננת תוגה של עצב מלוה אותו נכנס אל רבנו וסיפור עצוב בפיו - קרובת משפחתו חולה מאוד, והרופאים טוענים שרק בחו"ל יימצא מזור למחלתה. עתה דואג הוא מאד מהיכן יגייס כסף למימון כל ההוצאות...

רבנו הרגיעו במלים מעודדות, ומיד לאחר מכן עזב את עיסוקיו ונכנס לעובי הקורה. התרוצץ במשרדים, השיג דרכונים, פתח שערים ואף הלוה סכום כסף גדול לכיסוי ההוצאות. כמשכון הותיר הלווה ביד הרבנית צרור תכשיטים שערכם נמוך מסכום ההלואה, אך רבנו נתן בו את אמונו. הימים חלפו ולדאבון לב נפטרה החולה על שלחן הניתוחים, והותירה בני משפחה המומים ושבורים.

כעת, הוצרכו בני המשפחה להלוואה נוספת לצורך סידורי ההלויה והעברת הגופה חזרה לתונס. הטלפון הראשון היה לרבנו בבקשה לפנות לידיד הגר במדינה זו ולבקשו הלואה. רבנו לא נח ולא שקט, עד שהיהודי קיבל הלואה גדולה נוספת, והאשה הגיעה למנוחתה האחרונה.

בין לבין, מעשה שטן ארע, ואותו אדם החליט שאינו חפץ לשלם את חובותיו! (מדובר היה בסכומים גבוהים במיוחד). לא זו בלבד אלא אף העז פניו וניגש אל בית המשפט בדרישה לקבל חזרה את תכשיטיו שנשמרו ביד רעייתו של רבנו

לבקש עוד פעם. ע"ש. **נאמ"ן ס"ט.**

כפיקדון! בית המשפט הורה לרבנית כי אם מסרבת היא להשיב את התכשיטים, עליה להשבע בספר תורה שהם אינם ברשותה. למרות עזות מצח בוטה זו וכפיות הטובה, מחל רבנו על כבודו, ונסע לעיר מגוריו של הלווה בכדי לנסות ליישר את ההדורים ביניהם, אך האיש סרב בעקשנות תמוהה לשמוע דבר.

בלילה התארח רבנו אצל יהודי נכבד מאותה עיר. הלה שמע באותו יום את רבנו והלווה משוחחים ביניהם בטון גבוה, ובירר אצל רבנו במה הענין. כאשר שמע אותו יהודי את פרטי המקרה, נסער כולו, ובשום אופן לא יכול היה לשתוק על העוול הנורא. עוד באותו ערב, השאיר את רבנו עם אביו, וניגש אל הלווה לשיחה. לא עברה שעה קלה ואל הבית נכנסו הלווה ובעל הבית.

הלווה נגש בהכנעה אל רבנו והחל להתחנן שיסלח וימחל לו על שזלזל בכבודו, ובנוסף ביקש התרה על אשר זלזל בכבוד תלמיד חכם. רבנו היה כאוב כל כך מכפיות הטובה לאחר שטרח רבות למענו בלי שום טובת הנאה אישית, והגיב "וכי בשעות אלו למדתי את כל התורה והוכתרתי לרב, והרי לפני שעות לא רבות נפגשנו ומיאנת לשמוע! מה קרה?!".

בעל הבית התערב בשיחה ופנה לרבנו ואמר: "רבי, הוא טעה. הוא מתחרט ומוכן לשלם הכל עד הפרוטה האחרונה, וכמובן לבטל את התביעה המשפטית! אנא, סלח לו!". לבו הרך של רבנו לא נטר איבה ומיד סלח לו, ובמשך השנים הבאות נהג עמו בידידות ובכבוד כאילו לא אירע דבר... ואף ענה לו על דברי תורה ששלח לו.

בני משפחתו של רבנו היו עדים למאורע זה, ובשעה של רגיעה פנה הבן לאביו וביקש ללמוד: "אבא, יודע אני כי במדה ובית המשפט היה מחייב אותך להשבע, לא היית נשבע לעולם! ולהשיב את התכשיטים בשעה שהוא חייב לך פי כמה וכמה גם לא היית מסכים, ומה היית עושה במקרה כזה?!". רבנו הישיר מבט חד ואמר משפט קצר וקולע המעיד על בטחונו העצום בבורא עולם: "אם אין דין למטה, יש דין למעלה!". אמר ולא יסף.

ואכן, דעתו הקדושה של רבנו לא סבלה כפיות טובה. במכתב ששיגר לאחד מתלמידיו בתונס (מיום ז"ך אלול התשכ"ג), הוא מעיר לו בין השאר: "...כבודו במכתבך מזכירני שאותו הכניסו בבית הסוהר וכו', אבל אינך זוכר שאני זכיתי ביציאתך, כי שלחתי בשבילך את העורך-דין יוון [איבון] בסיס אל השופט שבידו הענין שלך בשמי, פעם ושתים ושלש הולך העורך דין ושב אלי, עד שיצאת ערב ראש השנה אחר חצות...".

לשון נקיה

רגישות גדולה היתה לרבנו כלפי הבריות. לכל יהודי העניק יחס של כבוד, והיה מקפיד מאוד לא לכנות שם לאף אחד מישראל. בתונס חי יהודי ששמו האמיתי 'גבריאל' נשכח, והכל כינוהו בשם 'בְּגִירָה' (פרה). פעם אחת היה רבנו צריך לאתרו לאיזה ענין בתוך חנות מלאה בעובדים. שאל להם "איפה גבריאל?", ואין מכיר ואין יודע. נקלע איפוא למבוי סתום - כיצד יֶחֱלֵץ מדין המכנה שם לחברו... לבסוף, כשלא היתה לו ברירה דקדק בלשונו ושאל: "איפה האיש שרגילים העולם לכנותו בגירה?", ענו לו: הנה חנותו כאן והוא יצא לרגע.

ובכלל, נזהר היה רבנו בכל מאודו לדבר בלשון נקיה, ולא להוציא מפיו שום דיבור רע. גם בכתיבתו, כאשר היה צריך להזכיר דברים לא טובים, היה מקפיד להוסיף **רח"ל** או **ב"מ** וכיוצא. ופעם אמר בדרך צחות שמכל ששים ושמונה חבוריו של **הגאון חיד"א** (כמנין שמו חיים), רובם ככלם נדפסו חוץ משלשה שנשארו בכתב-יד, והם: "אור הגנוז", "העלם דבר"[6], ו"חדרי בטן". וכנראה שמותם גרם להם שלא נדפסו, ונשארו "גנוזים ונעלמים", והם ירדו "חדרי בטן"[7]. וכיוצא בזה אמר רבנו על שו"ת "באר עשק", שברוב ההלכות שחידש חלוקים עליו האחרונים: הכי

6. ספר "העלם דבר" נדפס בימינו מקוצר ומקוטע, ואחר שנים רבות נערך יפה ומתוקן ע"י ידי"נ ר' אליהו סעאדה הי"ו בוגר הישיבה.

7. ואחר שנים ראיתי בשם הגדולים להחיד"א עצמו (ח"א ערך מר זקני ר' אברהם אזולאי), שכתב שזקנו חיבר כמה ספרים וביניהם ספר אור הגנוז, וכתב החיד"א שם: וכל הספרים הנזכרים הם בידי בכתב-יד **חוץ מאור הגנוז שנגנז**. ע"כ. וע"ע בסוף שו"ת נבחר מכסף, שחיבר הגאון ר' יאשיהו פינטו ז"ל ספר כסף נמאס על איכה, ולא יצא לאור, גם לא נודע מקומו איו. ע"ש. **נאמ"ן ס"ט.**

קרא שמו באר עשק כי התעשקו עמו.

כאשר פיקד רבנו על ההוצאה לאור של הספר "דרך ישרה" על הש"ס (בג'רבא התשכ"ו), מתחילה חשב לקרוא לו "דרך יש"ר" ר"ת **ר'** יוסף **ש**מעוני. ושוב חזר בו מפני הכתוב במשלי (יד, יב) "יש דרך ישר לפני איש ואחריתה דרכי מות", וקרא לו "דרך ישר"ה" (ר"ת **הר**ב **ר'** יוסף **ש**מעוני), על דרך המשנה (רפ"ב דאבות) איזוהי דרך ישרה שיבור לו האדם.

עובדה נוספת: ביום חתונת בנו **רבי צמח** שליט"א, שהתקיימה ביום רביעי י"ד בשבט התשכ"ז, זירז רבנו את כולם לערוך החופה לפני השקיעה, וזאת למרות היום החורפי הקצר. לשאלת בנו החתן על מה ולמה ממהר הוא, השיב בזהירות: "שנינו במשנה: בתולה נישאת ליום רביעי, **ווי"ו אל"ף למ"ד מ"ם נו"ן ה"א** (הקפיד שלא לומר "ואלמנה") נשאת ליום חמישי. ע"כ. וכעת אם נערוך החופה אחרי השקיעה, יהיה זה בגדר יום חמישי...".

שח עינים

אודות גודל חסידותו ופרישותו של רבנו, אין הפה יכול לספר. שמירת העינים היתה אצלו כדבר טבעי, והיה נזהר בזה מאוד. בניו מעידים כי גם עם קרובות משפחה ואפילו עם כלותיו היה שח עינים.

"זכורני", מספר בנו, "כי כאשר נאלץ לקחת את נכדו לקליניקה של רופא פרטי, ישב רבנו וחיכה לתורו. בחדר ההמתנה המתינו נשים, ורבנו ישב כשעיניו עצומות כמי שמתנמנם מעייפות. כאשר הבחנתי בכך, ירדתי לסוף דעתו כי נוהג הוא כך כדי להציל עצמו ממראות אסורים...".

לבניו היה משנן את פירוש רש"י על הפסוק "ואולך אתכם קוממיות" - בקומה זקופה, דהיינו שאין לו לתלמיד חכם ללכת כפוף ושחוח כדל וכמסכן. וכשתמהו בניו "ומה עם שמירת העינים?", ענה: "במגילת רות (ב, ט) כתוב 'עינייך בשדה', הוי

אומר העינים למטה והגב זקוף".

ברוב צניעותו, לאשתו הרבנית היה קורא "הבית"[8], "אדא"ר" בערבית. פעם שוחח בביתו עם ידידו עורך דין **ליאון לוי** ז"ל, והוצרכה הרבנית ע"ה לעבור מהמטבח דרך המסדרון לחדרה. לשאלת עורך הדין מי היא, ענה לאחר מחשבה קצרה: "אֵם הבנים שלי" (כי אם יאמר "ביתי" לא יבין)[9].

דעתו היתה כי כאשר העבודה מחוץ לבית, לא ראוי שהאשה תצא לפרנס, ועדיף שהבעל יעבוד, כי "כל כבודה בת מלך פנימה". המגע עם הלקוחות, קשרי העבודה עם בעל הבית, הספקים וכו' פוגמים בהפנמה הטבעית של האשה, באי ההתבלטות הראויה לה ובביישנותה האצילית[10].

"תסגור! תסגור!"

התנזרות מוחלטת היתה לרבנו מאמצעי התקשורת למיניהם. לא רדיו, וכמובן לא תקשורת חזותית. למרות שבזמנו, לא היתה עדיין פריצות כל כך במכשירים הללו. ביום הראשון של מלחמת ששת הימים, כאשר שרפו הערבים בתונס הרבה בתי כנסיות וחנויות של יהודים, חשב לרכוש מקלט רדיו קטן לצורך ידיעות חשובות שיש בהם פיקוח נפש, אך למעשה לא קנה... את הידיעות היה מקבל מאנשים שהיו באים ומעדכנים אותו.

פעם השתתף רבנו בסעודת ברית מילה בביתו של אחד מגבירי העיר תונס - מוקיר רבנן מר **יהודה כהן גדישא** ז"ל. רבנים רבים גדשו את סלון ביתו של בעל

8. ע"פ מ"ש "מעולם לא קראתי לאשתי אשתי אלא ביתי" (שבת קי"ח ע"ב).

9. ומצאתי מקור לזה בגמרא נדה (דף כ' ע"ב) כיון דאמרה לי אמיה דיצחק ברי, ולא אמר דביתאי או אתתי. וע' יבמות (דף ס"ג ריש ע"ב). ואולי מפני זה ענה יעקב לעשו: הילדים אשר חנן וגו' ולא השיב על הנשים. **נאמ"ן ס"ט.**

10. ובהקדמת זרע יעקב (צבאן) כתב שכך היה מנהג כל התנאים והאמוראים מלבד אחד שפרסמו הכתוב - התנא הקדוש רבי עקיבא, שאחר נישואיו היה לומד ואשתו עובדת ומפרנסת אותו (וכן עשה רבי יהושע בנו של רבי עקיבא לפי התוספתא כתובות פ"ד ה"ז). ע"ש. לבד מזאת, על עבודתה של אשה בשוק כבר אמרו חז"ל בפסחים (נ' ע"ב): "המצפה לשכר אשתו... אינו רואה סימן ברכה לעולם" ועיין שם במהרש"א (ד"ה עבדה ומזבנא).

השמחה, ואף רבנו נטל חלק באירוע.

ביקש אבי הבן לכבד את אורחיו ולהנעים להם את הארוחה, קם והפעיל את מכשיר הטלוויזיה שניצבה על שידה בסמוך. היתה זו שעת חדשות, וקריינית (צנועה למדי, יש לציין) הקריאה את החדשות לעיני כל הצופים. חלפו מספר רגעים עד שקלט רבנו את הנעשה, מיד קם נרעש וצעק בקול: "תסגור! תסגור!". בעל הבית נבהל ומיד לחץ על מתג הכיבוי.

תמונה עתיקה מברית מילה בתונס

רבנו לא התיישב חזרה. נרעש ונסער הוא המשיך לדבר בכאב: "כעת מבין אני מדוע יוצאים החרדים בארץ ישראל בקריאות נגד מכשיר הטלוויזיה! ידעתי שהדבר גורם הרבה ביטול תורה, אבל לא הבנתי מדוע קוראים הם למכשיר זה 'תועבה', אבל כעת כאשר מול עיני ראיתי כי אשה מקריאה את החדשות, אני מבין! הרי בצפיה במכשיר, אי אפשר להנצל מעוון הסתכלות באשה!".

"שהשטן במעונו"

סיפר יהודי יקר: פגשתי את רבי מצליח בחתונה גדולה והתגלגלה בינינו שיחה נעימה. תוך כדי הדברים אמרתי בבדיחות הדעת לרבנו: "נו, רבי, אולי יואיל בטובו להרשות לנו לשבת ישיבה מעורבת, גברים ונשים יחד?". תגובתו החדה של רבנו לא אחרה לבוא: "בבקשה, אפשר לשבת! רק אל תשכח יקירי, בעת עריכת הזימון

בסיום החתונה לומר **'שהשטן במעונו'** במקום 'שהשמחה במעונו"...

אנקדוטה מעניינת הממחישה את טהרתו וקדושתו, סיפרה הרבנית כמסאנה, אשת רבנו:

פעם היתה צריכה לצאת מן הבית לזמן מה, וביקשה מבעלה רבנו להשגיח על בכורו הפעוט.

רבנו, כמובן, קיבל על עצמו את התפקיד בתקוה שלא יתקשה בו...

כצפוי, לא עבר זמן רב, והתינוק החל ליבב. ניסה רבנו לחשוב מה יכול להרגיע את התינוק, והחליט לשיר ולפזם לו מנגינות ערבות, אך התלבטות אחת עמדה בדרכו - השירים היחידים שהכיר היו פיוטים ובקשות, ומאחר ולא ידע מה טיבו של התינוק מבחינת ניקיון, נמנע מכך, מפאת קדושתם.

בכל זאת מה יעשה? רבנו בחכמתו מצא לכך פתרון. הוא לא רצה לבזבז סתם מלים ובחר דוקא באותיות א-ב, שכידוע לבעלי ח"ן יש בהן סודות כמוסים. החל לפזם את האותיות לפי הסדר, וסוף כל סוף התינוק נרגע! בינתיים חזרה האם והכל בא על מקומו בשלום.

לב הארי

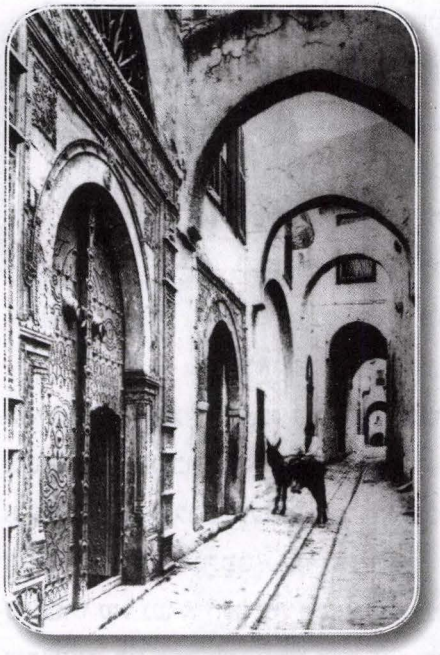
לבו של רבנו היה כלב הארי, ולא חת מפני כל. עובדות רבות מעידות על אומץ רוחו וחוסנו. מראהו האצילי היה לצנינים בעיני ערבים רבים. חלקם, היו מעריצים אותו, וחלקם היו מנסים בכל מחיר להסיר את ההילה ששררה סביבו.

קרה מספר פעמים שהתקבצו בריונים ערביים והקיפוהו במעגל, על מנת שיקשה עליו להחלץ מידיהם. אך רבנו, לא איבד את העשתונות, ותצלח עליו רוח ה' ובתוך רגעים אחדים הדף את חברי הכנופיה בידיו החזקות, ויצא בשלום ממעגל

הנערים שלא העזו לרדוף אחריו יותר![11]

מומחה לציור התפעם ממבטו של רבנו, ואמר שיש במבט עיניו בטחון פנימי יציבות ושלוה פנימית[12]. פעם אמרו לו "ניתן לך שלשה ימים לחשוב אם לחתום [על פסק דין מסוים]", השיב להם בהחלטיות "גם שלש שנים לא אחתום...".

רחוב בתונס

זריזות ולא פזיזות

את כל ענייניו היה רבנו מבצע בזריזות, ובפרט בקיום המצוות ובכתיבת חידושי תורה ומכתבים וכיוצא. את הבריתות לבניו, היה נוהג לעשות בבוקר לאחר תפלת שחרית, משום "זריזין מקדימין למצוות" (שלא כמנהג תונס שמלין בצהרים) אגב, המוהל היה רבי דוד פרץ ז"ל. רעייתו של רבנו ע"ה סיפרה שהתנה אתו שלא יקבל כסף על המילה (עיין ש"ע יו"ד סי' רס"א בהגה שם)..

ומכל מקום, זריזותו לא גבלה בפזיזות, אלא היה זריז וזהיר, מתון מתון, ובעל שיקול הדעת נפלא מאד. ומרגלא בפומיה: "מתון מתון ארבע מאה זוזי שויא" (ברכות דף כ' ע"א).

11. על פי עדותו של קרוב משפחתו מר **יהונתן מזוז** הי"ו מצפת.

12. ובזה יש לפרש הפסוק במשלי (כ"ח א') נסו ואין רודף רשע וצדיקים ככפיר יבטח, והתרגום שם תרגם כאילו כתיב וצדיקים ככפיר "יביטו", ולפי האמור ניחא, שהמבט בעינים כמו אריה (ככפיר) מורה על בטחון עצמי. וכידוע שכן היה גם מבט העינים של האדמו"ר מליבאוויטש זיע"א. **נאמ"ן ס"ט.**

סאסי מאדאר ז"ל

פעם אחד ממקורביו בשם **סאסי מאדאר** ז"ל (בסוף ימיו גר בראשון לציון) הציע לו להעביר כספים לצרפת בדרך מסוימת. חקר רבנו פרטים ופרטי פרטים, עד שהמציע הגיע לפרט מסוים. רבנו עצרו ואמר לו: "בזה אתם יכולים להיתפס!". ענה לו: "אין לרב ממה לפחד!". אך רבנו סירב להצעה. לאחר מספר ימים, נתפס האיש בדיוק בגין הפרט שממנו חשש רבנו, ונשפט לקנס גבוה. לאחר ששילם את הקנס והשתחרר, פנה לרבנו ושאל: איך ידע כבודו על איזה ענין בדיוק נִתְפַּס? אנו הסתמכנו על כך שאשתו של נשיא המדינה בורגיבה אתנו, אלא שהשופט לא רצה להתייחס לכך. ענה לו רבנו: שנינו [במסכת תמיד דף ל"ב ע"א] "איזהו חכם? הרואה את הנולד!".

ידידיו של רבנו המוהלים: רבי דוד פרץ מימין ור' פינחס עדה משמאל זצ"ל

ברית מילה לפני 100 שנה בתונס (המוהל הוא ר' מרדכי אנגלו נטף ז"ל)

על המשך תולדות חייו של רבנו, נקרא בעזרת ה' בחלק השלישי והאחרון

נספחים

נספחים

מכתבים ומסמכים נוספים שקשורים לספר, ולא הבאנום בתוך הספר

נספח מס' 1

נוסח הכתובה של קהילת הפורטוגזים (השונה משל שאר עדת תונס) בחתימת הגר"י אבוקארה

(ניתן לראות בה מספר דברים מיוחדים: א. אין בה דחזו ליכי "מדאורייתא", כדעת מרן הגאון רבנו עובדיה יוסף שליט"א, ודלא כמנהג ג'רבא. ב. יש בה ארבעה תנאים שאין בכתובות שלנו. ג. אין בה שבועה)

ברביעי

בשבת חמשה ועשרים יום לחדש תמוז, שנת חמשת אלפים ושש מאות ושמנים ושש לבריאת עולם, למנין שאנו מונין בו פה מתא תונס יע"א דעל כיף ימא יתבא, מכוון ליום שבעה גֹּואן [הסגולתא על המלה לסימן מחיקה, כי צ"ל שבעה גֹּויי, דהיינו חדש יולי, כדלקמן בסוף הכתובה], שנת תשע עשרה מאות ושש ועשרים, איך הבחור הנעים (יצחֹק) ט"ס, דוד בכ"ר היקר ה"ר יצחק הכהן בולאקייה יצ"ו אמר לה לבתולתא מרת רחל הנק' אנדרי ת"ם [תבורך מנשים] בת המנוח ה"ר אליהו אלחאיך נ"ע דאיתנסי' [דאיתנסיבת] ליה ביום תשעה לחדש הנז' [תמוז], מכוון ליום אחד ועשרים גֹּואן שנת הנז': הוי לי לאנתו כדת משה ויישראל, ואנא בס"ד אפלח ואוקיר ואיזון ואפרנס ואסובר ואכסי יתיכי כהלכת גוברין יהודאין דפלחין ומוקרין וזנין ומפרנסין ומסוברין ומכסין ית נשיהון בקושטא, ויהיבנא ליכי מהר בתוליכי אחיד וקיים עלי מנכסי כסף זוזי מאתן דאינון עסרין וחמשה זוזי (ששה פֹּרנך) דחזון ליכי ומזוניכי וכסותיכי וסיפוקיכי, ואיעול לותיכי כארח כל ארעא. וצביאת מרת רחל הנק' אנדרי כלתא דא והות להּ"ר דוד חתנ"ד [חתנא דנן] לאנתו. ודא נדוניא דהנעלת ליה עם נפשה לבית בעלה בין מלבושים וביאנכירייה ותכשיטי זהב וכסף באטו"מ [באבנים טובות ומרגליות] וכלי בית הנק' מוביליה [רהיטים], כולם בעד סך ארבעים אלף פֹּרנך. ועוד

הכניסה לו מעות בעין סך עשרים אלף פֿרנך, ובאת כולה לידו ונעשית ברשותו, וזקף הכל ע"ע [על עצמו] במלוה ורשו. ורצה החתן הנז' והוסיף לכלה הנז' מדיליה סך שלשים אלף פֿרנך שהם תוספת שליש על הנדוניא הנז'. ועוד רצה החתן הנז' והוסיף לכלה הנז' מדיליה סך תשעה אלפים פֿרנך ותשע מאות וארבעה ותשעים פֿרנך תוספת שנית על הנדוניא הנז', כפי מנהג הק"ק אפורטוגיזים הי"ו שנוהגים בהם עכשיו. נמצא סך הכל מן עיקר ונדוניא ושני תוספאות סך מאת אלף פֿרנך. וכך אמר לה ה"ר דוד חתנ"ד [חתנא דנן]: אחריות שטר כתובתא דא עיקר ונדוניא ושתי תוספאות אלין קיבלתי עלי ועל ירתאי בתראי להתפרעא ולגבות מכל שפר ארג נכסין וקנינין שיש לי תחת כל השמים שקניתי ושעתיד אני לקנות, כולהון יהון אחראין וערבאין לפירעון שטר כתובתא דא עיקר ונדוניא ושתי תוספאות אלין מינאי ומן ירתאי בתראי ואפילו מגלימא דאכתפאי, בין בחיים בין במות ב"מ, כמנהג אנשי המדינה. התנאים שהתנו ביניהם החתן והכלה הנז' בעצם זמן הנז' הם תנאים גמורים כפולים ומכופלים כתנאי בני גד ובני ראובן, ואלו הן: תנאי ראשון, שלא יוכל ולא יורשה החתן הנז' לישא ולא ליקח לו אשה אחרת עליה בשום אישות בעולם כלל בחיי הכלה הנז' ובעודה באישות עמו, ואם יעבור וישא, אזי מעו"מ [מעתה ומעכשיו] מחוייב החתן הנז' לתת ולפרוע ליד הכלה הנז' כל סכי כתובתה עיקר ונדוניא ושתי תוספאות ולפוטרה בגט כשר לאלתר, באופן שתהיה מגורשת ממנו ומותרת לכל אדם. תנאי שני, שלא יוכל ולא יורשה החתן הנז' לפתות לכלה הנז' שתמחול או תתן או תמכור לו או לאחרים שום סך מסכי כתובתה עיקר ונדוניא ושתי תוספאות, ואם יעבור ויפתנה ותמחול, או תתן או תמכור לו או לאחרים שוה סך מסכי כתובתה עיקר ונדוניא ושתי תוספאות, אזי מעו"מ תהיה המחילה ההיא או המתנה ההיא או המכירה ההיא בטילה ומבוטלת כחרס הנשבר וכדבר שאין בו ממש. תנאי שלישי, שאם ח"ו יארע העדר מהכלה הנז' (אזי) ט"ס, ולא ישאר לו ממנה זש"ק [זרע של קיימא] שיחיה שלשים יום שלמים מעל"ע [מעת לעת], אזי מעו"מ מחוייב החתן הנז' להחזיר ליורשי הכלה הנז' מחצית הנדוניא. אך אם ישאר לו ממנה זש"ק כנז', אזי יירש החתן הנז' כל סכי כתובתה כדתה"ק [כדין תורתנו הקדושה] שהבעל יורש את אשתו. תנאי רביעי, שאם ח"ו יארע העדר מהחתן הנז' ולא ישאר לה ממנו זש"ק כנז', אזי מעו"מ תקח ותגבה היא כל סכי כתובה עיקר ונדוניא ושתי תוספאות. אך אם ישאר לה ממנו זש"ק כנז', אזי תקח ותגבה היא מה שיהיה לה בבחירת הזרע ההוא או האפוטרופוסים ההם לתת לה, או כל סכי כתובתה או מחצית נכסי עזבונו בלבד. ומכל הנז' צוו לנו החתן והכלה הנז' (לתת) ט"ס, לעשות להם שטר של תנאים עם כל חזוקי סופרי ב"ד יצ"ו שיועילו בין בדיני"י [בדיני ישראל] בין בעש"ג [בערכאות של גויים], ובטול כל מיני מודעי דמודעי ומודעי דנפקי מגו מודעי ע"ס [עד סוף] כל המודעי ובפיסול עדיהם ע"ד [על דעת] הרשב"א זלה"ה. וקנינו מיד החתן הנז' בקש"ם בדל"ב עכמ"ד ומפ"ל [בקנין שלם מעכשיו במנא דכשר למקניא ביה על כל מה דכתיב ומפורש לעיל] דלא וכו' ודלא וכו' אלא וכו' (וקנינו מיד החתן הנז' בקש"ם בדל"ב עכמ"ד ומפ"ל דלא וכו' ודלא וכו' אלא וכו') [הגיעו כפול] וכתיקון רז"ל. שטו"ע [שטר ועדים?] שלשים פֿרנך. תסג"יל [רישום בפנקסי הממשלה] עיקר ונדוניא ותוספת מאה וארבעים פֿרנך וחמשה וששים סנטים. תינברי [בולים] שטר ודפתרין ותרגום שבעה פֿרנך. כל זה נעשה ונגמר בעצם הזמן הנז' ומש"ו [ומקום שנכתב ונחתם?] ביום שני בשב"ק ר"ח אב הרחמים ש' [שנה] הנז', מכוון ליום שנים עשר גֿויי ש' [שנה] הנז'. תיב' [תיבת] גֿואן עמוד החולף שו' [שורה] רביעית ט"ס וצ"ל במקומה גֿויי שנכתבה בט"ס. ודין קיומה ושריר ובריר דכל פדפתר [נכנס בפנקס הכתובות] ושו"ב [ושריר ובריר] וקיים.

(וחתימי)

הצעיר יעקב אבוקארא ס"ט

ע"ה אברהם טייב ס"ט

צילום הכתובה של קהילת הפורטוגזים

נספח מס' 2

הסכמה חרוזית שכתב רבנו לכבוד הספר "טהרת יום טוב", לבקשת הרב המחבר האדמו"ר רבי חנניה יום טוב ליפא דייטש זצ"ל (ורמז שם הרב המחבר בראשי השורות)[1]

חזי הוית פעולת צדיק איש חי"ל רב פעלים, ידיו רב לו על כל קוץ וקוץ תלי תלים, כל פריו קדש הלולים, **האי מאן** דאשלים. (זוהר יתרו).

נצר מנכדי רש"י וחוטר מגזע שפטיהו, עד הגאונים הקדושים נ"ע דאתי מדידהו, רבנן קדישי דפקיע שמייהו, **האי מאן** דבעי למידע להו. (ברכות ו.).

נרו יאיר א'ור בעד א'ור ויזהיר, כאור שבעת הימים באור בהיר, בעושר ואושר וכל מידי דמיטב וברב פאר, **האי מאן** דיא'יר. (ב"ב צח.).

ידיו רב לו למשקל ומטרי, עם חכמי וגאוני הדור למגמר ולאגמורי, מאסף לכל המחנות שקיל רברבי וזוטרי, **האי מאן** דידע לאהדורי. (סנהדרין לח:).

האי ס'פרא נהר צנא די דובשא וסולת נקיה, ונהנים ממנו עצה ותושיה, לפקוח עינים עוורות בארץ מאפליה, **האי מאן** דשתי מיליא. (גטין ע.)[2].

ישוב יראה אור גדול נור דליק, כקטן הנולד דמי ויעל כיונק, מקום שבעלי תשובה עומדין אין יכול צדיק, **האי מאן** דסליק. (ברכות נה:)[3].

ונאספו שמה כל ה'דרים דמארי סייעינהו, בפרק כל הש'בחים שנש'בחו תנינהו, לכבוד מרן המחבר שדרינהו, **האי מאן** דבעי למחזינהו. (שם ו.).

---

1. נדפסה בשו"ת "איש מצליח" (כרך ג' חלק או"ח סי' י"ג). ההערות בשולי העמוד הם מרבנו.

2. טיליא, פירש"י יין רע. רמז לרשע ששתה מים הרעים. ועליו מסיים בבית שאח"ז ישוב יראה וכו'.

3. לפי הגירסא בעין יעקב.

מה לתבן את הבר הדיוט קופץ, לעמוד במקום גדולים עיר וקדיש, על כן זחלתי ואירא מחוות דעי דק וקליש, **האי מאן** דחליש. (שם נה:).

טהרת יום טוב טור אודם פטדה, חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה, חלק שביעי וגם שמיני לתורה ולתעודה, **האי מאן** דבעי למיהוי חסידא. (ב"ק ל.).

ואל אצילי בני ישראל אדבר ישר, הנותן בעין יפה על ספר הישר, יזכה לכל מידי דמיטב וזרעו בארץ יאושר, **האי מאן** דאפשר. (שבת קמ:).

ברכת ה' היא תעשיר כהדין סימתא, רוחה והצלחה וכמה מילי מעלייתא, והקרן קיימת לעוה"ב עין לא ראתה, **האי מאן** דעביד מילתא. (שם קכט.)[4].

לשמיא עיני נטלית ישכלל היכלא ביקריה, ויתיב פולחנא יקירא דשמיא להדריה, ומש'יח לפי תומו לישדריה, **האי מאן** דבעי מחזי שופריה. (ב"מ פד.).

יתי ונחמיניה ופניו כפני חמה, גדול כבוד הבית האחרון כמה וכמה, והיינו כחולמים בהקיץ ולא בתנומה, **האי מאן** דחזי חלמא. (ברכות נה:).

פה תונס חתמתי וארכובותי נקשן, מה אני באתר זקוקין וביעור ככבשן, יושב בסד'ר כי תזריע וילדה סנסן, **האי מאן** דיתיב בצפרני ניסן. (גטין ע.)[5] .

אנא זעירא דמן חברייא דמי לפרצידי, דאחזי קידה קמיה דרבי ותלמידיה, עבדא לרבוני דכולי עלמא דידיה, **האי מאן** דמחוי חתימת ידיה. (ב"ב קסז.)[6].

דברי המלצה זו במשקל חרוז, **י**יסדתי לכבוד הגאון המעוז, **ט**בעו ושמו יצא בכל המחוז, **ש**למא דמר יסגא במאה אחוז. הצעיר ע"ה **מצליח** בלא"א ר' **רפאל מאג'וז**. סילט"א.

---

4. מילתא, פירש"י הקזה. ולפי ענייננו מילתא דעלמא, איזה עסק שהוא. וסימתא, פי' מטמון.

5. בצפרני, פירש"י לבקרים. רמז לראש חדש. גם, כי תזריע, עם התיבות גימ' תשי"ט.

6. פרצידי, פי' גרעינים.

נספח מס' 3

שאלות המבחן לדיינות בכתב ובעל פה

בס"ד יום ט"ו אייר התש"ז מתאים ה' מאי 1947 למספרם

שאלה. מי שקדש על תנאי לטובת האשה ולא קיים תנאו, והביאה האשה עדים על כך שהיה תנאי ביניהם כו"כ, ואעפ"כ הדין נותן שהתנאי בטל והקידושין קיימין, כיצד?

תשובה. כגון שחסר משפטי התנאים, כמבואר בש"ע סי' (ל"ח) שצריך א) שיהיה תנאי כפול. ב') והן קודם ללאו. ג) ותנאי קודם למעשה. ד') ושיהיה התנאי בדבר שאפשר לקיימו. ויש מצריכים עוד ה) שיהיה התנאי בדבר א' והמעשה בדבר א'.

בס"ד יום ט"ז אייר התש"ז ו' מאי 1947 למספרם

איש ואשה שבאו לדין טוענים זה על זה[7], האיש טוען שקרובי האשה אביה ואחיה ואחיותיה באים תמיד לביתו, והמה מהפכים את לב אשתו לרעה עליו ומלמדים אותה דברי ריבות עמו. ובכל לילה תחת בואו לנוח מעבודתו כי רבה היא, ויהי להיפך, כי רבו המריבות והצעקות בתואנות שונות עד כי מר לו מר. ובדרך כלל היא מבקשת להתחרות עם נשי גבירי העיר ונכבדיה שאין לאישה ערך עמהם, והוא מבין היטב כי רק יד קרוביה במעל הזה. אשר על כן הוא תובע מהב"ד יצ"ו לעמוד בפרץ ולמונעם בכל עוז לבל תדרוך עוד כף רגלם על מפתן ביתו, ולא יגזלו עוד את מנוחתו עם אשת נעוריו אשר אהבה כנפשו.

והאשה מצד השני צעקה לאמר כי שקר בפיו וקרוביה בלתי עושים כל רע, רק אדרבא

7. נראה שהמבחן היה כולל לכתוב נוסח של פרוטוקול ופסק דין אחרי ששמע הדיין את הדברים בעל פה, כדי לראות אם יודע לסגנן טוב. ולכן תראה את הלשון המליצית הנפלאה בפסק זה. אבל השאלה עצמה לא היתה ולא נבראת. **נאמ"ן ס"ט.**

קרוביו שהם באים תמיד אל הבית המה היו בעוכריו להפוך את לב בעלה לאכזריות עליה להניחה בעירום ובחוסר כל עד כי קצה בחייה. ובפרט מן הפרט היא צועקת מרה נגד אמו הדרה עמה בחצר נוכח ביתה, ותמיד תעשה עמה קטטות ומריבות גדולות בדברים של מה בכך עד להפליא. ובכן היא תובעת מהב"ד יצ"ו לבל יבואו עוד קרוביו לביתו ולהוציא את אמו לחצר אחרת, או שישכור לה אישה בית אחר לעצמה למען תשקוט הארֿש ויחיו בשלום.

והמורשה מצד האיש התאזר בכל עוז ותעצומה לברר שהאמת עם מרשהו, כי בימים הראשונים אשר היו דרים בכפר מחוץ לעיר, שלא השיגה יד קרוביה לבא שם זולת לעתים רחוקות, חיו שנים רבות בהשקט ונחת ואהבה ואחוה שוררה ביניהם, רק בימים האלה אשר העתיק דירתו בתוך העיר, ויהי סמוך לקרוביה עד כי בכל יום יחפצו לבקרה, נהפך עליו בלהות, ואש הריב התלקחה בכל הבית עד כי כשל כח הסבל. וזה לאות ולמופת חותך כמאמר מרשהו "כי רק יד קרוביה במעל הזה".

והנה לעומתו יצא המורשה מצד האשה שואג כארי ונואם כי הכל בהיפך ממש, כי בהיותו דר בכפר לבדו הוא ואשתו, לא היתה אמו עמהם וגם יתר קרוביו לא מצאו נופש ומקום קבוע להתראות עמו כפעם בפעם ולהפוך לבו ובזה מצא השלום מקום לנוח, לא כן בשנותו את טעמו לדור בתוך העיר עם אמו ובכל יום באים קרוביו אצלו, שתים רעות עשה, האחת מצד עצמו אשר לא ידע עוד לאהוב את אשתו כמקדם עד כי הריב בצבץ ועלה מחמת חסרונות רבות אשר נמצאו בו אם במזונות אם במלבושים באופנים שונים אשתני לגריעותא והכל מצד קרוביו. והרעה השנית הגדולה מן הכל מצד אמו שהיא מחרחרת ריב ומצה בכל יום תמיד עם אשתו על לא דבר, באופן שהמופת אשר הביא המורשה שמצד האיש, נהפך להיות עזר כנגדו, וגיריה בגיריה מיקטיל. ובכן הוא מבקש ממע' הב"ד יצ"ו להוציא משפט כתוב בתביעת מורשתו למנוע קרובי האיש מבוא אל הבית, ושיוציא את אמו לחצר אחרת, או שישכור מק"א לדור בו עם אשתו לשפות שלום.

והב"ד יצ"ו אחרי ששמעו דברי שניהם והתבוננו בהם הסכימו והוציאו משפט כתוב (לאמר יען שלא נתברר לנו אם האמת כדברי האיש שהאשה היא המעוררת מדנים מחמת מועצות קרוביה הבאים אליה או בהיפך שהאיש אשם בדבר מחמת קרוביו היועצים אותו לרעה. וכן לא נתברר לנו בדבר אמו אם היא הרודפת את האשה בקטטות, או להיפך שהאשה היא הגורמת לה באיזה מעשים רעים, לפיכך החלטנו) להושיב אשה

ביניהם, כמבואר בהגה סי' (ע"ד) סעיף (יו"ד) ע"ש, לראות בשלמי הרעה הזאת היא אש המחלוקת אשר נפלו בה הזוג הזה, אם היא מצד האשה שהיא המחרחרת ריב עם בעלה ועם אמו על לא דבר, או אדרבא היא נרדפת מהם. ועפ"ד השכנה אשר תהיה ביניהם יקום דבר.

בס"ד יום טו"ב אייר התש"ז, מתאים ז' מאי 1947 למספרם

שאלה. ראובן שמת והניח אלמנה וב' בנים, א' בכור וא' פשוט, ובת נשואה בחייו, וד' פנויות, ונשאת א' מהן אח"מ [אחר מותו] ולא תבעה פרנסתה, ואחר זמן באו כלם לפני הב"ד, האלמנה לתבוע כתובתה, וב' הבנים וחמשת הבנות ליטול מעזבון אביהם כל א' כפי השייך לו לפי הדין, כמה מגיע לכל א' והיאך תהיה אופן חלוקת הנכסים ביניהם.

תשובה. הבת שנשאת בחייו מסולקת מעזבון אביה, שאין ירושה לבנות במקום בנים, אלא שתיקנו חכמים פרנסה לבנות שלא נישאו בחיי אביהן בלבד, וזה מפורסם. ובדין הבת שנשאת אח"מ יש חילוקים רבים, שאם נשאת בקטנותה אע"פ שלא מיחתה בשעת נישואיה ואע"פ ששתקה זמן רב משהגדילה לעולם לא איבדה פרנסתה. ואם נשאת כשהיא נערה, בחדא מתרתי לא איבדה פרנסתה, או שמיחתה בשעת נישואין, או שפסקו לה אחיה בנישואיה לזונה אפילו לאחר הנישואין. ואם נשאת לאחר שבגרה, יש חילוק, שאם לא היתה ניזונית מן האחין בבגר, צריכה למחות מיד, ואם היתה ניזונית בבגר מן האחין, צריכה עכ"פ למחות בשעת נישואין, ואם לאו איבדה פרנסתה אע"פ שפסקו לה לזונה ג"כ לאחר הנישואין. ומזה תקיש ג"כ ליתר הבנות הפנויות המוזכרים בשאלה, שאם בגרו ולא היו ניזונין מן האחין ולא מיחו מיד איבדו פרנסתן. כ"ז עולה מדברי מרן ומור"ם סי' קי"ג ס"ז. ע"ש [חסר כשתי מלים].

ומעתה נבא לחלוקת העזבון, האלמנה קודמת לכלן ונוטלת סכי כתובתה בראש, כמבואר שם ס"ו. עש"ה [ע"ש היטב] להטור וב"י. אך נוטלת דוקא מן המוחזק ולא מן הראוי, כמבואר בסי' ק' ס"ב. ואחריה תבאנה הבנות שלא איבדו פרנסתן כפי החילוקים שביארנו לעיל, ותטולנה כל אחת בשעת נישואיה כמו שנתן אביהן לאותה שהשיא בחייו, בין שיהיה פחות מעישור נכסי או יותר, שכ"ד מרן ברס"י הנז' וכמש"ש העה"ש [וכמו שכתב שם הרב ערך השלחן]. ואם אין ידוע כמה נתן אביהן בחייו, נוטלות בשעת נישואין

כל אחת עישור נכסי בין ממקרקעי בין ממטלטלי, שכ"ד מרן שם בב"י ובש"ע סוס"ג דבזמן הזה שרגילים להשיא ממטלטלי וכו'. עש"ה. אך אין יד הבנות כלן שוות בעישור זה, כי הראשונה נוטלת עישור מכללות הנכסים (אחרי ניכוי מה שלקחה האלמנה. כן זכורני מפורש בגו"ר כלל... סי'...[8]), ואחריה השנית נוטלת עישור ממה שנשאר, ואחריה השלישית עישור מהנשאר וכעזה"ד. ואם רוצות להנשא כאחת, תערבנה כל העישורים השייכים להן ותשובנה לחלק ביניהן שוה בשוה כמבואר כ"ז שם ס"ד. ויתר העזבון יירשו הבנים באופן זה, המוחזק שבו נוטל ממנו הבכור ב' שלישים והפשוט שליש, והראוי והמלוה שבו חולקים שוה בשוה כמבואר בח"מ סי' רע"ח.

יום טו"ב אייר התש"ז בערב, מתאים ז' מאי 1947 למספרם

שאלות בע"פ

א. אלמנה שכתובתה בידה ואין לה מזונות, כיצד? (כגון שתבעה כתובתה בב"ד או נתארסה).

ב. אם מחוייבין היורשין ברפואת האלמנה? תשובה: רפואה שאין לה קצבה חייבים, דדמיא למזונות.

ג. מי שהלך למדינת הים ועמדה אשתו ולותה וכשבא אישה טען הנחתי לה מזונות מהו. תשובה: נשבע הבעל היסת ונפטר. עוד שאל אם יש אופן שנשבעת האשה. תשובה: אם מכרה נשבעת ש"ד.

ד. מי שנשא אשה ונולדו בו מומין ותובעת אשתו להתגרש מהו. תשובה: אין כופין הבעל לגרש זולת במוכה שחין ובעל פוליפוס וכו'.

כלל המספר [מספר הנקודות] 102

8. עיין בשו"ת איש מצליח (ח"א חאה"ע סי' י"ג) שציין רבנו לגנת ורדים (אה"ע כלל ד' סוף סימן כ"ה).

נספח מס' 4

מכתבי ברכה שקיבל רבנו לרגל התמנותו כדיין ותגובתו אליהם

מכתב אישי מרבו[9]

בעה"ו ג'רבה יום כ"ב אייר בא סימן ב"ך יברך ישראל התש"ז

מע' [מעלת] אחינו היקר החו"ש כמה"ר ר' רפאל מאג'וז הי"ו ומר בריה הבן יקיר לי החה"ש הדו"מ והכולל כמה"ר ר' מצליח מאג'וז נר"ו יאיר וזרח וכשושנה יפרח. אמן. תונס יע"א. ואחדש"ו כת"ר נר"ו קבלתי היום את יקרת מכתבם ונתמלא כל הבית אורה, ומה מאד שמחתי במ"ש שם. יה"ר שיהיה בסימן טוב והצלחה מרובה לכם, כן ירבה וכן יפרוץ בפ"י בפע"ע [בן פורת יוסף בן פורת על עין], מר ניהו מזרעא דיוסף דלא שלטא ביה עינא בישא. אכי"ר. ויה"ר שיהיה זה גם בארץ הקודש תובב"א אכי"ר[10]. והנני מברכו יפוצו מעינותיו חוצה יורה יורה ידין ידין, וה' יגדיל תורתו אכי"ר. אתמול שלחתי לו מכתב ע"י הדואר, והיום קבלתי ממנו מכתב, וכעת שלום רב וברכה לכם ולכל אשר באהלכם אה"י ושו"ש ואל"ש [אהל ישרים יבורך, ואתה שלום וביתך שלום וכל אשר לך שלום].

ע"ה רחמים חי חויתה בלא"א חנינא הכהן ס"ט

מכתב ברכה מרבני ג'רבא ובו כמה הדרכות בדיינות

בעה"ו ג'רבא כ"ג אייר התש"ז

לידידנו החו"ש הדו"מ והכו' כמה"ר ר' מצליח מאג'וז הי"ו ונרו יאיר לעד אמן עוב"י תונס יע"א.

9. ראה בנוגע למכתב זה בח"א פ"ז.

10. רבותינו זצ"ל בחו"ל, גם בזמנים ובתקופות הטובות בחייהם, תמיד ראו בשהות במדינת העמים כמשהו זמני, וציפו לטוב בארץ הקדש (הערת הגאון ר' צמח מאזוז שליט"א).

אחדש"ו כת"ר נר"ו, שמועה טובה דְּשָׁנָה עצמותינו כי כת"ר נר"ו נתקבל לסגן הועד ב"ד הי"ו. והננו מברכים אותו בהני תלתא דאמור רבנן בני חיי ומזוני, בני סמיכי וחיי אריכי ומזוני רויחי כאות נפשו הרמה וכאות נפש המעתירים בעדו עתרת החיים והשלום.

ע"ה כלפון משה הכהן סליט"א
ע"ה רחמים חי חויתה בלא"א חנינא הכהן ס"ט

מילואים. אם דברינו אלה מתאימים לו, הננו להציע לפניו הנלע"ד, ולא מפני שאנחנו יודעים יותר, אלא מפני שאנחנו בעלי נסיון בזה כמה עשיריות שנים[11].

לדעתנו ישים לבו תמיד למצוא איזה פשר דבר [פשרה] בין התובע והנתבע, גם כי יהיה בזה לפו"ר [לפום ריהטא] טורח ומשא, עכ"פ סופו של דבר יהיה מזה הקלה גדולה מֵהָעוֹל.

ישים לבבו מראשית כל במה שנוגע למזונות ובפרט למזונות האלמנות, ואחרי זה אל מי שרוצה לגרש או לישא אשה אחרת על אשתו, כי נמשך מזה בעוה"ר כמה וכמה באיזה מקומות שנושאים נשים בלא כתובה על ידי סו"מ [סופרי מתא] רק בכ"י וכיוצא [כלומר על ידי עו"ד, כי בית הדין דוחים אותם בלך ושוב שלא יגרשו את נשותיהם, ובינתיים הולכים ונושאים אשה אחרת בלי כתובה כדת].

יקח לו פנקס שבו ירשום בראשית הקונטריס הספקות הבאים אליו, ויניח איזה דפים לזה, ויהיה כתוב על ראשית הספקות א' ב' וכו'. ושאר הקונטריס יקציע אל הבֵּרור עפ"ד הפוסקים, והדבר שנתברר ירשום בראשית הקונטרס שבו המספר של הספקות, ויכתוב ע"י גוף הספר סי' פ'.

מפני הצורך הצבורי אל תונס ואגפיה, קשה מאד למורה ולדיין לעמוד על כל דבר ודבר כחפצו ורצונו באריכות. וצריך ג"כ לשים לב ע"ד מרן בש"ע אם הדבר מפורש

11. אלה רבותיו של רבנו שרצו בהצלחתו, ובאיזו ענוה הם כותבים! (הערת הגאון ר' צמח מאזוז שליט"א).

להדיא - ואם אינו מפורש להדיא ילך לו להב"י ולהכנה"ג ולרבני תונס המפורסמים כמו העה"ש [הרב ערך השלחן] והמשד"ר [והרב משחא דרבותא] והמשה"ר [והרב משכנות הרועים] לעמוד על דעתם - זהו הנלע"ד ולו הבחירה במה שמתאים אליו. וש"ר ב' מהנ"ל.

תגובת רבנו למכתב רבני ג'רבא הנ"ל

בס"ד

תונס יום ער"ח סיון המקודש התש"ז לפ"ג

מעלת מורנו ועט"ר הרה"ג סבא דמשפטים חסידא קדישא שלשלת יוחסין כמה"ר ר' משה כלפון הכהן יצ"ו, ומעלת מו"ר ועט"ר הרה"ג סוה"ר הדו"מ כמה"ר ר' חויתה הכהן נר"ו, יצו ה' אתם את הברכה חיים עד העולם ובריאי אולם אכי"ר.

עי"ת ג'רבה יע"א.

אחדש"ו, מכי"ק היקר זמנו כ"ג לנכחי נשלח לי אתמול מבית הועד, ותוכו רצוף אהבה, ברכות יקרות עם מילואים בהנהגות ישרות לתלמידם החותם למטה (זולת מ"ש באותיות ראשונות לא ידעתי שייכותם לי, העומד כמעט בתור סופר לעשות מה שיורשה[12]). ויה"ר שיתקיימו ברכותיהם בחיי מורַי וכן להם אורך ימים ושנות חיים בבריאות ובכל מילי דמיטב אכי"ר.

ואין להאריך כי אם בעתרת החיים והשלום ממני מוקירם ומכבדם כערכם הרם

הצעיר ע"ה מצליח בלא"א רפאל מאג'וז סילט"א

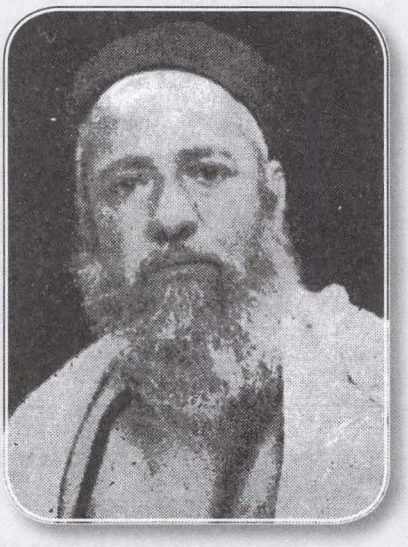
12. כוונתו על מ"ש במילואים אותיות א/ב הוראות לגבי פשרה בין תובע ונתבע ואלמנה וכו', שהוא עכשיו רק כעוזר וסופר אצל רבי דוד בן בארון זצ"ל. **ראה"ם ס"ט.**

מכתב ברכה מהגאון רבי שושן הכהן זצ"ל (בנו של רבי כלפון משה הכהן זצ"ל)

בעה"ו כ"ג אייר תש"ז

לכבוד ידידנו הרב המופלא וכבוד ה' מלא החה"ש הדו"מ והכו' כמוה"ר ר' מצליח מאג'וז הי"ו יחי שמו לעולם ובריא אולם אמן.

הגאון רבי שושן הכהן זצ"ל

אחדשו"ט כת"ר נר"ו באה"ר, לא אוכל לתאר לפניך את העונג הרב אשר הסבה לי הבשורה הטובה כי כת"ר נר"ו התמנה לסגן ראש ועד בית דין בתונס יע"א. ואשר קויתי נתמלא, כי תכף שנודע לנו על זה מוועד בית דין שהממשלה רוצה למנות וגו', הלכתי לידי"ן הרכ"ץ [הרב רבי כדיר צבאן] בלילה, ואמרתי לו שלדעתי מהנכון שהרה"ג מהרח"ך [מורנו הרב רבי חויתה] נר"ו יכתוב לכת"ר נר"ו בהפצר רב להגיש בקשה כזאת לשם שמים, כי בעוה"ר היינו חרפה לשכנינו מהמצב הנורא העומד כעת[13]. ואז הייתי נחפז לנסוע לספאקץ ולא היה לי הפנאי להתראות עם מוהרח"ך נר"ו, וגם לא לכתוב אליו ישר ממני (אע"פ שיודע אני בעצמי שאיני כדאי להיות דברי מתקבלים לעשות רושם על כת"ר נר"ו, אמרתי אולי דברים היוצאים מן הלב לשם שמים מתקבלים על הלב).

ועתה ת"ל כי מן השמים זיכו לו המקום הניחו לו מן השמים להסיר חרפה מעל בית ישראל. ויה"ר כי יהיה זה לס"ט [לסימן טוב] והצלחה, ויעזרהו ה' להתגבר על כל המכשולים והמעצורים העומדים בעבודתו, בעזרת הראב"ד מקודש הי"ו אשר ידעתי

13. הכוונה מהמצב הרוחני בתונס, כי רבה העזובה בהמון העם ואין דורש ואין מבקש. חילולי שבת ונישואין שלא כדת ועוד. נאמ"ן ס"ט.

כי גם לו לבב לתקן המעוות ככל האפשר, אלא שכבד ממנו הדבר לא יוכל עשוהו לבדו כמו שאמר לי בעצמו. ה' יעזרם עדכש"א [על דבר כבוד שמו אמן]. והנני חותם ברגשי כבוד והוקרה לכת"ר נר"ו ולמר אביו הי"ו.
ממני ידידם ודש"ת ע"ה שושן הכהן ס"ט

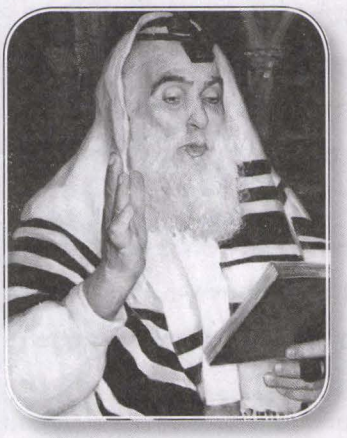
תגובת רבנו למכתב רבי שושן הנ"ל

בס"ד
ידידנו היקר החו"ש והכולל בנן של קדושים כקש"ת כמה"ר ר' שושן הכהן יצ"ו עי"ת ג'רבה יע"א.

אחדש"ו, מכי"ק היקר זמנו כ"ג לנכחי עם ברכות יקרות ברגשי חיבה וכבוד קבלתי היום ואת מכבדנו נכבד. ובאמת יודע אני את ערכי ומקומי, וקמי שמיא גליא כמה ברחתי מכוונה זו, ועכשיו שקבלתי, יה"ר שלא אבוש וכו' וכתפלת התנא. וברכותיו היקרות של כת"ר נר"ו יה"ר שיתקיימו בחיי דמר, ואנא דאמרי וכן למר בחיי מר אביו ואמו הע"י, וישמחו בו כלבבם בכל מידי דמיטב אכי"ר.

מכתב ברכה מהגאון רבי חיים חורי זצ"ל

בעה"ו גאבס יע"א ד' סיון התש"ז

הגאון רבי חיים חורי זצ"ל

מעלת ותהלת ידידנו ר' מצליח מאגוז נר"ו, ומר אביו וכל בני ביתו הע"י תונס.

אחדש"ט שמענו קול המבשר שכת"ר נר"ו זכה בבחינת מינוי סגן בית דין הגדול ושמחנו כמש"ר [כמוצא שלל רב].

יה"ר שיהיה לו מינויו לסימן טוב והצלחה לאורך ימים ושנות חיים למר ולהוריו ולכל בני ביתם הע"י. ויזכה מר וזרעו אחריו לכל טובה וברכה ברוחניות

ובגשמיות ומוטו"מ [ומועד טוב ומבורך] ותזכו לשרו"ן [לשנים רבות ונעימות] אכי"ר.

וש"ר מהצעיר ע"ה חיים חורי ס"ט

מה טוב להודיענו סדר מִשְׂרָתוֹ, ואופן עבודתו בוועד ב"ד. וש"ר.

תגובת רבנו למכתב רבי חיים חורי הנ"ל

בס"ד

תונס יום ט' סיון המקודש שנת התש"ז

מעלת ותהלת הרה"ג מעו"מ [מעוז ומגדול] חסידא קדישא החו"ש הדו"מ וכו' עצו"ר כמה"ר ר' חיים חורי יצ"ו.

עי"ת גאבס יע"א.

אחדשו"ט, מכי"ק היקר זמנו ד' לנכחי עם מכתבים אחרים קבלתי לנכון, ומסרתי המכתבים לבעליהם היום, ולהיות שהיו כל העם מסביב עליהם לא יכלתי דבר עמהם מאומה, ופ"א איה"ב [ופעם אחרת אם יגזור ה' בחיים] נראה.

לפני חג הפסח שעבר שלחתי לו ספר "סמא דחיי" יו"ד עם אחד מתושבי מחנה קדשכם (כמדומה שמו טייב), בטח הגיעו בזמנו וסתמו כפירושו, ומ"מ [נא] להודיעני מקבלתו במכתב אחר אם יזדמן.

ברכותיו היקרים של מעכ"ת נר"ו קבלתי בעונג רב, ויה"ר שיתקיימו בחיי דמר, ואנא דאמרי וכן למר ברכות רבות וטובות, ועיניו תראינה הבן יקיר ידידנו היקר החו"ש והכו' ר' ינון יצ"ו על כסא רם בקרוב בחיי אביו ואמו ואחיו וכל קרוביו העי"א בכל מידי דמיטב, וכשמו כן הוא ינון שמו ויתברכו בו והכל יאשרוהו אכי"ר. ואודות סדר משרתי ואופן עבודתי איני יודע כעת. ואין להאריך כי אם בעתרת החיים והשלום כנה"ר וכנא"ה [כנפשו הרמה וכנפש אוהבו] הצעיר ע"ה מצליח בלא"א רפאל מאג'וז ס"ט

מו"א [מור אבי] יצ"ו פורס סוכת שלומו למעכ"ת וכל ב"ב העי"א [ה' עליהם יחיו אמן].

מכתב ברכה מעמיתו הגאון רבי רפאל כד'יר צבאן זצ"ל

מעלת ותהלת ידידנו ויקירנו החה"ש הדה"מ והכולל,
עצו"ר כמה"ר ר' מצליח מאג'וז הי"ו ונרו יאיר לעד אמן.

עוב"י תונס יע"א

ואחדשו"ט, היום נתבשרתי ממכתב רבי אבה'ו נר"ו [הכוונה לאביו של רבנו] וממכתב אחר שבא ממח"ק בבשורה יקרה וחביבה, יה"ר שנתבשר בביאת גואל צדק בקרוב אמן.

קבל נא את ברכתי ברכת הדיוט ידידי! יה"ר שיהיה בסימן טוב והצלחה וירבה ויגדל ולעד לא יבול, וכסאו יעלה מעלה מעלה לעבודתו יתברך בחיי אביו ואמו, וישמחהו ביוצאי חלציו בתורה ובשמחת תפלין וחופה וכל מילי דמיטב על ארצנו ועל נחלת אבותינו אכיר"א.

מזה ימים חפצתי לשאול כבודו בפרט אחד בדקדוק אם יכול לפרט לי כללים בנקודות שורוק וחולם[14], כי בסוף תיבה על הרוב יש הפרש בין רבים ובין יחיד ובאמצע על הרוב חולם, ויש יוצאים מן הכלל כמו שורש פעל על הרוב שורוק ועוד, אך לא מצאתי התבוננות בזה כדי צרכי.

ואחתום בש"ש טו"ב [בשים שלום טובה וברכה] מנאמן אהבתו

ע"ה רפאל כד'יר צבאן ס"ט

14. כי לא היו מבחינים בתוניסיה בין מבטא החולם והשורוק. וכן היה בכמה מקומות בספרד לפני הגירוש ואכמ"ל. נאמ"ן ס"ט.

נספח מס' 5

תשובתו של רבנו בענין חבישת כובע לש"ץ[15]

יום י"ג טבת התשי"ג. איש אחד ירד לפני התיבה להתפלל מנחה בציבור, ועל ראשו כיסוי דק לבן, וגערתי בו פעם ושתים ללבוש הכובע, ולא אשגח בי והתפלל. ואחר מנחה וערבית אמרתי לו, דבגמרא [מכות דף כ"ב ע"ב] אמרו הני בבלאי טפשאי דקיימי מקמי ספרא דאורייתא ולא קיימי מקמי צורבא מרבנן דאילו בספרא דאורייתא כתיב ארבעים יכנו ואתו רבנן ובצרו חדא. והקשו הראשונים דהכא משמע דכבוד תלמיד חכם עדיף ואילו במקום אחר בש"ס [קידושין דף ל"ג ע"ב] אמרו אם מפני לומדיה עומדין מפניה לא כל שכן [עיין להר"ן בהלכות בקידושין שם ולמהרש"א בחידושי אגדות מכות שם]. ואמרתי לאיש הנזכר כי בעניותי נראה לי יישוב פשוט בזה, כי לשון עמידה נמצא לשתי משמעויות: אחד כפשוטו, עמידה על הרגלים, כמו שאומר הכתוב [זכריה י"ד ד'] ועמדו רגליו ביום ההוא. והשנית לשון שתיקה כמ"ש [איוב ל"ב ט"ז] כי עמדו לא ענו עוד [ועי' סוטה דף ט"ל ע"א]. וא"כ י"ל דודאי כבוד [ספר] תורה עדיף, אלא דבמקום שאמרו אם מפני לומדיה עומדין וכו' מיירי בעמידה ממש על הרגלים. ובמקום שאמרו הני בבלאי טפשאי דקיימי מקמי ספרא דאורייתא, הכוונה היא על השתיקה, שדרך ההמון כשמראים להם איזה דבר בספר מפורש, אז שותקים ומקבלים ברצון טוב ואין מתנגדים כלל. אך כשאומר להם איזה תלמיד חכם שהדין כך לא ישמעו לקולו ויהיו כאיש לא שומע עד אשר יראה להם הדין ההוא בספר. ולפי האמת הם טועים כי הספר מצד עצמו הוא דומם וצריך תלמיד חכם לבאר דבריו ולהוציא ממנו האמת לאמתו, כי ההמוני הפשוט אם ילמוד מעצמו מתוך הספר יוכל להכשל ולשגות כמה שגגות באין מבין, והנסיון יוכיח פעמים אין מספר. אם מצד שלפעמים יש טעות סופר בספר ומי ירגיש בו אם לא התלמיד חכם הרגיל בסגנון הלשון. ואפילו אין טעות סופר, פעמים רבות ישגה ההמוני בהפסק הדברים ויאסור את המותר ויתיר את האסור. ואפילו לא ישגה בזה, לפעמים דקשה בספר עצמו מדיוקא אדיוקא וצריך לבאר דבריו, או לפעמים שהספר עצמו סותר מניה וביה ממקום למקום אחר וצריך לעשות אוקימתא בדבר, או שהוא [המחבר] עצמו חזר בו בהשמטות, או שחלקו עליו הבאים אחריו, או שיש איזה חילוק מהנדון הבא לפניו לדברי הספר,

15. מתוך שו"ת "איש מצליח" (חלק א' א"ח סימן כ"ג).

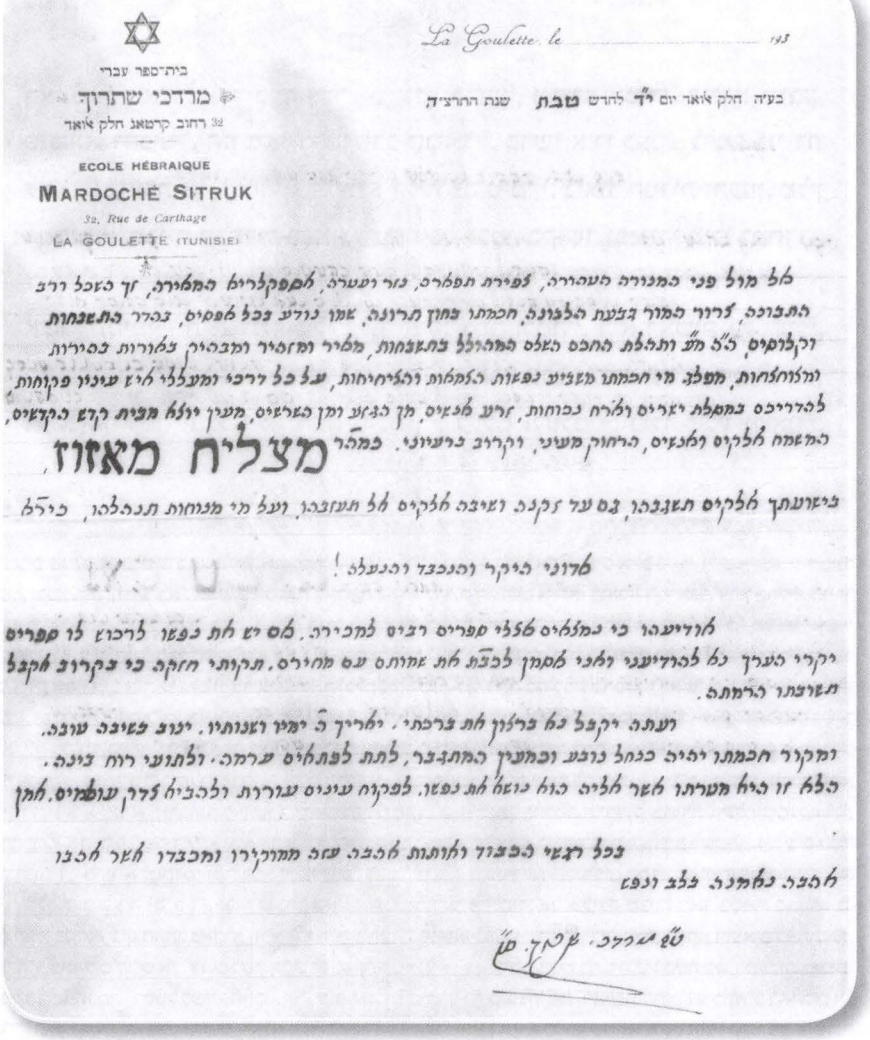
וכהנה וכהנה מאות צדדים ואופנים של מכשולות ותקלות הנתונות לפני ההמון הרוצה לעמוד בעצמו ולהורות מתוך הספר כסומא בארובה. וצריך איפוא אומן מיוחד ומעובד [כן הוא גם בכתב היד, ונ"ל דצ"ל 'מלומד'] ומומחה אשר ניסה באלה ויודע איך לברר הסולת, כמו בכל מיני האומניות בעולם שלא יתכן להכניס עצמו בהם איש פשוט כי ודאי יקלקל ולא יתקן, וכל שכן בדברים העומדים ברומו של עולם.

וזהו שאמרו בגמ' הני בבלאי טפשאי דקיימי מקמי ספרא דאורייתא, דהיינו שעומדים ושותקים מלפני ספר של תורה שכתוב בו הדין, ולא קיימי מקמי צורבא דרבנן, שאם יגיד להם תלמיד חכם איזה דין אין שומעים לקולו. ולפי האמת טועים הם שצריכים לשמוע לו שהוא יודע לברר הדינים מתוך הספרים יותר מהם. ומביא הש"ס דוגמא שאין ההמוני יכול להבין מעצמו מתוך הספר, מדין המלקות שכתוב בתורה להדיא מפורש ארבעים יכנו, וכל מי שיפתח הספר תורה יפסוק הדין בלב בטוח גמור להכותו ארבעים ולא יעלה על לבו שום ספק או צד אחר בדבר. ואתו רבנן ובצרו חדא. והיתכן דרבנן עוברים על דברי תורה? אלא שהם הבינו הכתוב יותר מהם ע"פ כללים מיוחדים וי"ג מדות שהתורה נדרשת בהם. וזה לאות שכמו שצריך בכל דבר ודבר אחד מיוחד לאותו דבר, כן וכל שכן בהבנת הספר.

ובכן, גמרתי דברי לאיש הנ"ל לאמר, כי אני יודע בו שהוא חפץ להראות לו הדין של הכיסוי דק שעל הראש בספר. ויאמר, כן. ואמרתי לו שכלנו יודעים שאנו הולכים אחר מרן, ואם יהיה בידינו שור שוה כמה אלפים ומרן יאמר שהוא טרפה תיכף נבדלים הימנו ברצון טוב. ויאמר, כן. ואמרתי לו א"כ איפוא בא עמי. ותיכף הלכנו לחדר הספרים ולקחתי הטור וב"י א"ח. ופתחתי לו בב"י סי' ח' וקריתי לו הלשון של ומכסה ראשו וכו'. והעולה משם דמרן מפרש כוונת הטור שכתב ומכסה ראשו שלא יהא בגילוי הראש, לאו היינו בגילוי הראש ממש, אלא שלא יהא בגילוי ראש מסודר או טלית שדרך ליתן על כיסוי התחתון שבראש. ע"ש. ונמצינו למדין דבכיסוי התחתון לחוד אכתי מיקרי בגילוי הראש לגבי התפלה, עד שיכסה ראשו בסודר או טלית. ולגבי דידן הכובע הוא לנו במקום הסודר הזה. ותיכף נתבהל האיש הנזכר בראותו שאין אני מדבר מלבי רק מיסודו של מרן. ומאותו היום ראיתיו נזהר בזה.

נספח מס' 6

La Goulette, le 193

בעיה חלק אואר יום ל"ד להדש **טבת** שנת התרצ"ה

ביה"ספר עברי
מרדכי שתרוך
32 רחוב קרטאג חלק אואר

ECOLE HÉBRAIQUE
MARDOCHÉ SITRUK
32, Rue de Carthage
LA GOULETTE (TUNISIE)

על מוקדי פני המנורה העהורה, נפירת תפלתם, נזר ושערה, לתפקדיהם המהורה, זך כשכל ורב התבונה, צרור המור בצעת הלבונה, חכמתו בחוק תרונה, שמו נודע בכל מפסים, נהדר **התשבחות** ורקומים, כ"ה מ"ש ותהלת החכם השלם המהולל **בתשבחות**, מהיר ומזהיר ומבהיק בהוריות ומלומדות, **מעלת** מי חכמתו מעיד נפשות בלמדות והגיחיחות, עד כל דרכי ומעללי גדע עיניו פרוחות, להדריכם במסלת ישרים ונרות נכוחות, ערוך מגזים, מן הנגוע ומן הנרעים, משין יונה **מביה** הדש הקדש, המשמח לבבים ומגדים, הרחוק משעי, והקרוב ברעיוני. במהר **מצליח מאזוז**,

ביושרתך לבבים תשובבהו, גם עד זקנה ושיבה לבבים אל תעזבהו, ועל מי מנוחות תנהלהו, כירא

שלומי היקר והנכבד והנעלה!

מודיעהו כי **במצאים** אצלי **ספרים** רבים למכירה. **לכן** יש את נפשו לרכוש לו **ספרים** יקרי הערך בא להודיעני ואני מסמן לכבדו את אחותם עם מחירם. **ותהיה** חזקה כי בקרוב אקבל תשובתו הרחתה.

ועתה יקבל נא ברכתי, יאריך ה' ימיו ושנותיו, יגיע בשיבה עובה. ומקור חכמתו יהיה כנחל נובע ובמעין המתגבר, לתת לפתחים שרמה, ולתועי רוח בינה. הלא זו היא משרתו אשר אליה הוא נושא את נפשו. לפקוח עיוים עוברות ולהביאם לדרך עושמים. אמן

בכל רגשי הכבוד ואהבת אחבה. עזה ממוקירו ומכבדו אשר אהבו אהבה נאמנה בלב ונפש

ש"ש מרדכי שתרוך סו"ק

מכתב שכתב רבי מרדכי שתרוך לרבנו

מכתב מליצי שהחזיר רבנו
לרבי מרדכי שתרוך זצ"ל (מועתק מטיוטא)

בס"ד. תונס יום כ"ט לחודש טבת יושב בסד'ר ראה נתתיך אלוקים. שנת התרצ"ה לפ"ג.

האי מאן דיא'יר[1] א'ור בעד א'ור[2]. מתגבר כמעין[3], ונהורא עמיה[4]. צורבא מרבנן, טוביינא דחכימי[5]. חזו מאי דקמון[6], רב טביומי'[7]. פרשז אורו כענן[8], ללמד בני דת לאומי[9]. בתורת אל נאמן[10], מרגניתא דלית בה טימי[11]. ביאור המלות והענין, מלין דסתימי[12]. חכמת הדקדוק והבנין, יתמהו כל חכמי. בקושיי ופירוקי מילי דמחדדן, דמסתבר טעמיה[13]. מקדמן ומחשכן[14], אל יתנו דָמי[15]. כחדא נפקין וכחדא שריין[16], אשרי תמימי[17]. ת"ת כנגד כולן[18], על אחת כמה וכמָה[19]. היא ראשית כל קנין[20], מה בצע בד'מי[21]. מגנא ומצלא בכל עידן[22], בתרין עלמי. והיה עליהו רענן[23], יהא רעוא מן קמי. ובצל י-ה יחסה ויתלונן[24], לעלם ולעלמי[25]. כולו שליו ושאנן[26],

---

1. ע"פ מגילה דף כ"ט ע"ב, ושם איתא: האי מאן דיהיר, ורבנו החליף הה' בא'. 2. ע"פ איוב ב', ד', ושם איתא: עור בעד עור, ורבנו החליף העי בא'. 3. ע"פ המשנה באבות פרק ב' משנה ח', ושם איתא: כמעיין המתגבר. רבנו החליף לצורך החרוז. 4. מלה"כ בדניאל ב' כ"ב. 5. ע"פ הגמ' בגיטין דף כ"ו ע"ב. ופירש"י שם: "מאושר שבחכמים" מלשון "אשרי האיש". 6. ע"פ הגמ' במגילה דף ט"ו ע"ב . 7. שם אמורא (עיין עירובין דף כ"ו ע"ב וב"ב דף י"ב ע"ב וביוחסין מאמר ב' חלק אמוראים אות ט'), וכוונת רבנו שהוא טוב ומטיב לכל. 8. מליצה מורכבת מהפסוק באיוב (כ"ו ט'): פרשז עליו עננו, ומהפסוק (שם ל"ז י"א): יפיץ ענן אורו, והכוונה היא שפורש אור תורתו לאחרים כדלקמיה. 9. ע"פ הפסוק בש"ב (א' י"ח) ללמד בני יהודה וגו'. 10. מליצה מורכבת מהפיוט כי אשמרה: אהגה בתורת א-ל, וממה שנוהגים לומר א-ל מלך נאמן. 11. ע"פ הירושלמי בברכות (פ"ט ה"א), והביאור הוא: מרגלית שאין לה ערך. 12. ע"פ הזוה"ק באדרא זוטא (ח"ג דף רצ"א עמ' א'), והכוונה כאן שמבאר אף דברים סתומים, ובקי אף בחכמת הדקדוק ובחידוד התלמידים וקושיות ותרוצים. 13. ע"פ ביצה דף י"א ע"א ועוד. וכוונתו שאומר סברות של אמת המסתברים וקרובים לשמוע. 14. ע"פ הגמ' בברכות דף ח' ע"א "מקדמי ומחשכי" ורבנו שינה לצורך החרוז. וכוונתו שהתלמידים מקדימים ומחשיכים לביהמ"ד. 15. מלה"כ בישעיה (ס"ב ז'). וכאן כוונתו שאינם דוממים רגע מללמוד. 16. מליצה מצויה מאד בספרי האחרונים. ומקורה כנראה ע"פ הזוהר באדרא זוטא (דף ר"ץ ע"ב). ע"ש. וכאן כוונתו שהתלמידים באים כאחת ויוצאים כאחת. 17. מלה"כ בתהלים קי"ט א'. 18. מלשון המשנה בפאה פ"א מ"א. 19. ע"פ הנוסח בהגדה של פסח בט"ו מעלות טובות. וניקד רבנו "וכמָה" בסגול לצורך החרוז. 20. ע"פ הפסוק במשלי (ח' כ"ב) ה' קנני ראשית דרכו. 21. מלה"כ בתהלים (ל' יו"ד) וכאן כוונתו מה בצע בדמים, דהיינו שהתלמידים מחשיבים את התורה כל כך שהיא ראשית לכל הקניינים וחשובה בעיניהם יותר מכסף. 22. ע"פ המבואר בש"ס בסוטה דף כ"א ע"א שהתורה מגינה מן היסורין בכל זמן ומצילה מיצה"ר בזמן שעוסק בה. ורבנו כנראה משתמש בשני הביטויים לגבי יסורין. ועיין להריטב"א בכתובות דף ע"ז ע"ב. 23. מלה"כ בירמיה (י"ז ח'). 24. ע"פ הפס' בתהלים (צ' א') בצל ש-די יתלונן. 25. מנוסח הקדיש. 26. ע"פ הפסוק באיוב (כ"א כ"ג): כולו שאנן ושלו, ורבנו הפך לצורך החרוז.

על גפי מרומי[27]. ידיו רב לו[28] בלשון צח וכתב הנשתוון, ועוד דאנא חמי. הא כתבא דמר שדר לן, שפר קדמי[29]. מעשה ידי אומן[30], לית ליה בדדמי. ברם שבחא דאפיש לן, כל כי האי סמי[31]. אנן יד עניי אנן[32], הא גליא קמיה. הן יתן בקולו קול[33] נעים ומתוקן[34], הוי כל צמא[35]. פום ממלל רברבן[36], לאפושי ברחמי[37]. ואל ה' אתחנן[38], ירבו כמותו[39] בעמי. הלא הוא ידידנו היקר והנכבד נטע נעמן, רב רחומי[40]. זרוע המיומן[41], פרט למזומן[42], עצו"ר [עצום ורב] כקש"ת כמה"ר ר' **מרדכי שתרוך** בריך שמיה[43]. הרי זה טעון ברכה[44], מאלהי המערכה, דהבא פריכא[45], בני סמיכא[46], רב חייא אריכא[47], עד בנות הדביר כהלכה, אשרי העם שככה[48], כי שם צוה ה' את הברכה, חיים עד העולם[49], ובריא אולם[50], ברבות הטובה[51], כספא ודהבא...[מחוק] גם עד זקנה ושיבה[52]. אכי"ר.

מחו"ל [מחותם למטה] אל הקודש ירבון[53] שו"ט [שלומו וטובתו] כנה"ר וכנא"ה [כנפשו הרמה וכנפש אהובו].

ידיד יקר! מאד נעלה ונכבד!

אותותי אלה[54] אשר תבאנה בהיכל מלך[55], הם המדברים[56] להגיד כי ישר[57] האירו אל עבר פנינו[58] גלילי אצבעותיו[59], מכתב ידי קדשו יד הקדש על העליונה[60] במועדו, ומאד שבעתי ממנו רצון ועונג (זולת מה שהאריך בתארים שאינם בי לא מהם ולא מקצתם, אין לי חפץ בזה). וסליחתו אדרוש על איחורי עד עתה, כי אין הפנאי מסכים כאשר דברתי עמו כשנתראינו פנים ושכמ"ה. ואודות הספרים, הנה רצוף פה הלאה שמות איזה ספרים שברצוני בל"נ לקנות, אם ישנם אצל רו"מ נ"י למכירה,

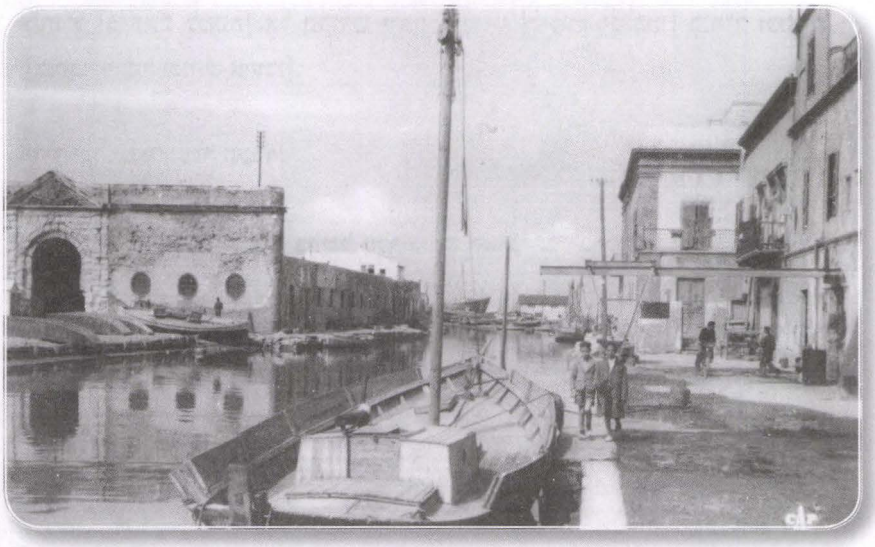
27. מלשון הכתוב במשלי (ט, ג). 28. מלה"כ בדברים (ל"ג ז') ופירושו כוחו גדול. 29. ע"פ הפסוק בדניאל ג' ל"ב. רק שכאן המ"ם בחיריק מפני החרוז. 30. מלה"כ בשיר השירים ז' ב'. 31. פירוש תמחוק את השבחים שהרבית לכתוב עלי. **נאמ"ן ס"ט.** 32. ע"פ הגמרא בב"ק דף ל"ו ע"ב. 33. מלה"כ בתהלים ס"ח ל"ד. 34. ע"פ הנוסח בברכת אמת ויציב. 35. מלה"כ בישעיה (נ"ה א'). וכוונתו שהרב מכריז בקול, לכל הרוצה ללמוד. 36. מלה"כ בדניאל ז' ח'. 37. עיין רש"י בב"ק דף פ' ע"ב ד"ה לא במהרה ועוד. ותרגומו להרבות ברחמים. 38. מלה"כ בתהלים ל' ט'. 39. ע"פ תענית דף כ' ע"ב. 40. שם אמורא. ופה הכוונה: "אהובי" בלשון ארמי. 41. ע"פ חולין קל"ד ע"ב. 42. ע"פ חולין קל"ט ע"א. 43. מנוסח בריך שמיה (זוהר ויקהל דף ר"ו ע"א). 44. ע"פ ברכות דף ל"ה ע"א ועוד. 45. ע"פ הגמרא בב"מ דף ע' ע"א ופירושו חתיכות זהב. 46. ע"פ הגמרא בפסחים דף מ"ט ע"א ושם איתא בני סמיכי, ורבנו החליף לצורך החרוז. 47. ע"פ הגמ' בכתובות דף ק"ד ע"ב, והכוונה כאן שיזכה הרב הנ"ל לחיים ארוכים. 48. מלה"כ בתהלים קמ"ד ט"ו. 49. מלה"כ בתהלים קל"ג ג'. 50. מלה"כ בתהלים ע"ג ד'. 51. מלה"כ בקהלת ה' יו"ד. 52. מלה"כ בתהלים ע"א י"ח. 53. מליצה מורכבת מהפסוק (בתהלים קל"ט י"ח): אספרם מחול ירבון, ומדין תוספת מחול על הקודש. 54. מלה"כ בשמות יו"ד א'. 55. מליצה מורכבת מהפסוק בישעיה (מ"ד ז') ואשר תָּבוֹאֶנָה יגידו למו, ומהפסוק בתהלים (מ"ד ט"ז) תְּבוֹאֶנָה בהיכל מלך. 56. מלה"כ שמות ו' כ"ז. 57. מלה"כ בתהלים צ"ב ט"ז. 58. ע"פ הפסוק בשמות כ"ה ל"ז. 59. ע"פ לשון הפסוק (בשה"ש ה' י"ד): ידיו גלילי זהב. 60. ע"פ הגמרא בב"מ דף נ"ה ע"א, ושם הניקוד יד הַקֹּדֶשׁ.

ימחול להודיעני מחירם ושכמ"ה. ועתה אשים קנצי למלין[61], ואומר שלום שלום כנה"ר וכנא"ה [כנפשו הרמה וכנפש אהובו] המעתיר בעדו עתרת החיים והשלום מאת אל עילום[62], ודו"ש [ודורש שלומו] ושלום תורתו תמיד כל הימים.

(וחתים)

יפרוש סוכת שלומי למע"כ ידידנו רב חביב'א דגול מרבבה החכם כמה"ר רבי יהודה חג'אג'[63] נרו יאיר באור בהיר. אכי"ר. וש"ב [ושבתי בשלום[64]] ב' מהנ"ל.

עיירת הנופש "חלק אלוואד" מקום מגוריו של הרב השולח הנ"ל

61. ע"פ הפסוק באיוב י"ח ב'. 62. מנוסח הבקשה "רבון העולמים" שבחזרת נעילה. 63. הוא היה מלמד רבנו בילדותו בכפר אריאנה במסכת ברכות. ולמד אצלו רק קטע אחד (ברכות דף ט"ז ע"ב) חזור חזור. ורבנו הכיר לו טובה אחרי שנים רבות. **נאמ"ן ס"ט.** 64. מלה"כ בבראשית כ"ח כ"א. וכאן כוונתו לפרוש שלום פעם שנית.

נספח מס' 7

מכתב בו מעודד רבנו את תלמידו שלא לערב לימודי חול עם לימודי קודש

בס"ד

תונס יום ה' תשרי התשכ"ג. תז"ל רו"ן [תזכו לשנים רבות ונעימות].

בננו ויקירנו האברך הנחמד כה"ר יצחק בשירי יצ"ו [ישמרהו צורו ויחייהו].

אחרי דרישתנו בשלומך הטוב.

בעונג רב קיבלנו כרטיסיך המלאים ברכות לשנתנו החדשה, וכל המברך מתברך מן השמים מנה אחת אפים, והנה רצו"ב תמורתם.

בננו היקר, בטח הודיעך קרובך כה"ר מקיקץ סופר יצ"ו את אשר טרחתי והלכתי אליו במיוחד ביום שבת קדש ט"ז אלול החולף בשבילך, והבטיחני שתמשיך בלימודך אצל ר' חיים מהצ'אר יצ"ו. ותמיד תלמוד מתוך שמחה רבה ועונג כי אז תצליח ותשכיל בע"ה, ואל יקחך לבך בראותך אחרים הפונים ימינה או שמאלה, שכבר כתוב בשלחן ערוך (יורה דעה סי' רס"ח ס"ב) בזה הלשון: הוי ידוע שהעולם הבא אינו צפון אלא "לצדיקים", וזה שתראה "ישראל" בר מינן בצער בעולם הזה, טובה היא צפונה להם שלא יפסידו שכר העולם הבא". עד כאן לשונו. ותיבת "ישראל" האמורה בשלחן ערוך כאן היא על ההולכים בדרך ישראל האמיתית בלי כל שינוי, אבל הפונים לצדדין, אדרבא הם אוכלים חלקם בעולם הזה ויוצאים נקיים מנכסיהם לעולם הבא רח"ל. ולכן תתחזקו ותתאמצו בלימודכם אתה ורעיך היקרים וחביבים עלינו מאד, ואל תשכחו כל מוסרינו ודברינו אשר היינו מטיפים לכם לילה ויום. ותדעו נאמנה שעל ימינו אלו נאמר בסוף מלאכי "אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו" וכו', דהיינו שהיחידים הנשארים עכשיו עומדים בנסיון כענין "וישאר אך נח", אל יפול לבם עליהם חס ושלום, שסוף סוף ינחלו כבוד וכל טוב בגשמי וברוחני בלי שום ספק, כמ"ש במלאכי שם "ושבתם

וראיתם וגו' בין עובד אלקים לאשר לא עבדו". ופי' בחגיגה (דף ט' ע"ב) בין השונה פרקו ק' פעמים לשונה ק"א, וכ"ש המוציא זמנו בדברים אחרים.

ולכן חזקו ואמצו אל תחתו ואל תשובו מפני כל, ואפילו יבואו כל הרוחות שבעולם לא יוכלו לפתות אתכם, כי הניסיון הוכיח בבירור שאין גם אחד שעסק ביחד בתורה ובדברים אחרים והצליח בתורה כלל, רק לכל המרבה ישיג קצת הבנה שטחית בעלמא, אך אל הקדש פנימה לא יבא. לא כן העוסקים והעמלים בתורה לשמה לבדה הם יעלו מעלה מעלה, וסוף הכבוד לבא וכל מידי דמיטב. נאם המבקשים טובתכם לתועלתכם.

(וחתים) הצעיר ע"ה מצליח בלא"א ר' רפאל מאזוז סילט"א [סיפי ליהוי טב אמן]

נספח מס' 8

התכתבות בין רבנו לבין אביו של אחד התלמידים בישיבת 'כסא רחמים', בנסיון להשאיר את הבן בלימוד התורה

בס"ד גפצה יום י"ט לחודש טבת תשכ"ז 1/1/67

הרי זה עולה, לקראת מי שגדול, דרופתקא דאורייתא, הכא תרגימו נהוריתא, הרב הגדול, מעוז ומגדול, סוה"ר [סיני ועוקר הרים], עצו"ר [עצום ורב], החה"ש [החכם השלם], הדה"מ והכו' [הדיין המצויין והכולל], אור גולל, ומרביץ תורה בישראל, ח"ק [חסידא קדישא] לישראל, כקש"ת [כבוד קדושת שם תפארתו] כמה"ר ר' מצליח מאג'וז נר"ו יאיר לעד לעולם, ובריא אולם. אנס"ו [אמן נצח סלה ועד].

רב גדול ונכבד! ש"ר [שלום רב] כתורה וכמצוה.

שִׁטֵּי' אותותי אלה, יביעו ידברו אודות בני היקר ר"ך וטוב [רפאל כהן] הי"ו, שמזה ימים נפרדו ממנו כל חבריו והלכו להם כל אחד למקומו פנה, והוא לבדו נשאר. ולכן אני חושש אולי על ידי זה יתרשל מלימודו, כי קנאת סופרים תרבה חכמה, כי אינו דומה

ללומד לבדו, ללומד עם כמה תלמידים. וכמו שנאמר: "ברזל בברזל יחד ואיש יחד פני רעהו" (משלי כז יז). ולכן חשבתי דרכי אם יוכשר בעיני רו"מ [רום מעלת] כת"ר נר"ו אם אפשר להושיבו עם איזה אומן באיזה מלאכה שתהיה, מלאכה נקיה וקלה, וגם האומן עצמו יהיה ירא וחרד, וישב עמו רק חצי היום הראשון, ובחצי השני יתעסק בלימודו, וגם לרבות הלילות שילמד ג"כ בלילה כשלש או ארבע שעות. והעיקר הוא שהאומן יתן דעתו עליו וילמדהו היטב כל המלאכה על מתכונתה, ויזדרז ללמדו הכל בנקל וביפשא"ק [וביפה שעה אחת קודם], כי לא נעלם מעיני רו"מ נר"ו שהעיר הזאת היא אפסה לגמרי מהקהלה היהודית ולא נשאר בה אפילו מנין, ולכן אנו מתכוננים לעזוב אותה לגמרי לעלות וגו'.

לכן אני חושב על עתידו של בני הנזכר הי"ו, כי כידוע לרו"מ נר"ו שבני הנזכר הי"ו הוא צניע ומעלי, עניו ושפל ברך, ירא אלוקים וסר מרע, ולכן צריך לחשוב על עתידו וכמ"ש (חז"ל באבות פ"ב מ"ב): "יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ". וכן אמרו (שם): "וכל תורה שאין עמה מלאכה" וגו', וגם אמרו (שם פ"ג משנה י"ז): "אם אין קמח אין תורה". ואני כל רצוני ומאוויי שכל בָּנַי יתפרנסו מיגיע כפיהם וכמ"ש (ברכות דף ח' ע"א): "גדול הנהנה מיגיעו" וגו'. ולכן אני חושב, למצוה רבה תחשב לו, כאשר יעמוד לימין בני ע"ז, כי הוא חשוב כבנו לכל דבר, ובתנאי קודם שלא יתבטל מלימודו כלל. וכאשר אמרתי לו לימוד קבוע בלילה כג' או ד' שעות, וג"כ בחצי היום השני יקציע אותו בשביל לימוד תורה, ורק בחצי יום הראשון יקציע אותו בשביל לימוד המלאכה. ועל ידי זה, זה וזה מתקיים בידו.

אבקשו לחשוב היטב בענין זה כי הוא דבר הכרחי, וג"כ כדי שלא יקוץ לבדו ויביא לידי התרשלות ויפסיד מזה ומזה ב"מ.

ותמיד עיני רו"מ כת"ר נר"ו פקוחה עליו בכל מידי. ויה"ר [ש]השי"ת יעזרהו על דבר כבוד שמו. אמן.

ועתה אין לי להאריך כי אם ברוב עוז ושלום להדר"ג [להדרת גאונו] שליט"א ובניו היקרים הרבנים המפורסמים העי"א.

(וחתים) ע"ה אליהו הכהן ס"ט

תשובת רבנו:

תונס יום ב"ך יברך לחודש טבת התשכ"ז 4/1/46

לכבוד הרב היקר בנן של קדושים החו"ש [החכם ושלם] והכו' [והכולל] כמה"ר ר' אליהו הכהן יצ"ו.

עי"ת [עיר תהלה] ג'פצה יע"א [יכוננה עליון אמן].

אחדשו"ט [אחר דרישת שלום וטובת] כת"ר נר"ו, קבלתי מכי"ק [מכתב יד קדשו], והנני להגיד לו המציאות כמות שהיא, כי אני מן המערכה ולפנים יותר ממנו, אבל ההכרעה לא לי.

בלימודו [של בנו רפאל הי"ו], אני רואה שאדרבא עכשיו יותר טוב פי כמה מלפנים, ואני חושב שני טעמים, האחד, שבזמן שהיו חבריו עמו היו מבלים כמה זמן בשיחה בטלה ובהתגרות זה עם זה. ואפילו בחודשים האחרונים שלא נשאר עמו רק ר. היה מבלה עמו זמן מה, לפעמים בשיחה ולפעמים לחזור לו הלימוד, כי ר. היה לאחור. לא כן עכשיו שנשאר לבדו בלתי אל העיון עיניו. והטעם השני שבזמן שהיו חבריו, היה הלימוד [לומר את השיעור] מוטל עליו פעם לשבוע [כי היה זה לפי תור], לא כן עתה שמוטל עליו בכל יום ועליו להכין הכל הדק היטב. ובני יצ"ו בכל יום לכתחילה במתכוין יוצא ונכנס כמה פעמים ורואהו שמתעסק בלימודו.

ומלבד הלימוד, כותב ומחדש פעם דף ליום ופעם דף לשני ימים, ואני מתקן לו הלשון ומסביר לו כמה עניינים, כי כל הזמן שיש לי הוא נתון לו לבדו, ומחמת זה איני רואה בו שהוא קץ כלל, אדרבא אני רואה שהוא שבע רצון. ומלבד הגמרא, אני נותן לו שאלות ומקורות, וכל הספרים בשבילו לבדו, והוא מסדר התשובה כפי כחו, ועכשיו זו השאלה השלישית שנתתי לו שלשום בדין מקוה (הראשונה היתה בדין ס"ת והשנית בדין הבדלה), והוא מתאמץ מאד שלא לאבד הזמן, כדי לאחוז בגמרא ולאחוז בתשובה, מלבד שינון הפרשה שמוטלת עליו לקרוא בציבור בבית הכנסת ר' משה דרמון זצ"ל ביום שבת קודש.

כל זה דברתי מצד הלימוד, ועכשיו נדבר בגשמיות, לחשוב להכניס כסף. הנה חבריו שפנו לזה, הצעיר שבהם גדול ממנו שתי שנים. (זולת פ' שאינו מן החשבון, כי גם אביו ואמו שמעתי שנלחמו עמו, ולא יכולו, כי הוא כמשתגע מהתעודה שגנב). אבל לרו"מ נר"ו אני אומר אחר המחילה רבה, אם רוצה לחשוב על פרט זה לבניו יצ"ו, לבנו פלוני הבכורה לחשוב רו"מ נר"ו עליו בזה, כי מידי דברי בו, המו מעי לו, על שבעט ופשט את הרגל, בשאט בנפש, יושב בטל זה כארבע שנים, ומה יעשה הבן. ולא לבד שאינו מכניס, אלא שמוציא ומוציא, וכל אשר יחפוץ יעשה. בסינימא [קולנוע] עד חצות, ועוד ועוד. ואיני רוצה להגיד מה שאני יודע, ואין דובר אליו דבר. כי הוא מתריס בעוה"ר, וכל פיות נאלמות לפניו.

איך שיהיה, יצאתי עכשיו מן הענין, ואחזור במאי דקמן, הנה רו"מ נר"ו אמר כי הוא חשוב כבני לכל דבר, וכן האמת, ובכן אני אומר בפה מלא, אילו [היה] בני, אינני שומע לכם לבטל ממנו עול תורה אפילו שעה אחת! ובפרט עכשיו שהתחיל להוציא פרח ולציץ ציץ ותהיה לו טרדא אחרת, בודאי שלא ישאר לו כלום מן החשק, אבל מי שאינו בני אין אחריותו עלי, כי מה אוכל לעשות אם לא ישמעו לי. וכבר צוואה שמענו מפי כתבו של מר זקננו בעל כסא רחמים (תהלים) זצ"ל, להשיב לשואל עצה בזה הלשון: "אילו אני, הייתי עושה כך".

וכמדומה כבר הגדתי לכת"ר יצ"ו על הצעתי לחנון [ארביב] ללמד בביהכנ"ס פ'לוס, אבל זה בסוג בחור הרע במיעוטו, וכשהוא לא קיבל גם את זה רק בחר להיות גולה ונדח מזוית לזוית ומחנות לחנות עד היום, נתתי הצעה זו לתלמיד אחר שהוא מצד עצמו טוב, אבל לימודו שפל מאד, כי דעתו קצרה וגדול בשנים, וסימני היאוש וההתרשלות על פניו, ודטבא ליה עבדי ליה, לא כן חלק בנך הצעיר [רפאל] יצ"ו, שאם יתמיד במצב זה שלש שנים יהיה למורה הוראות מופלג בישראל בפ"י [בן פורת יוסף], אכי"ר [אמן כן יהי רצון]. זה מה שראיתי הגדתי, ואני את נפשי הצלתי.

ואשים קנצי למלין ואדברה נא ש"ר [שלום רב] באה"ר [באהבה רבה] וידידות.

(וחתים) הצעיר ע"ה מצליח בלא"א ר' רפאל מאזוז סילט"א [סיפיה לטב אמן]

תשובת האב:

בס"ד גפצה יום ז"ך לחודש טבת תשכ"ז לפ"ק

האשל הגדול אשר ברמה, נחל נובע מקור חכמה, הרב המופלא, וכבוד ה' מלא, החה"ש הדה"מ והכולל, בישראל להלל, ומרביץ תורה בישראל, כקש"ת עצו"ר כמה"ר ר' מצליח מאגוז נר"ו יאיר וזרח לעד לעולם. אמן.

רב גדול ונכבד! שלום רב כתורה וכמצוה.

מכתב יד קדשו האיר אל עבר פני, ומה מאד מלאתי גיל וחדוה, באשר הגיד לי שבני היקר ר"ך וטוב הי"ו, מלבד מה שלא קץ ולא נתרשל כלל מלימודו, אלא הוסיף פי כמה מלפנים, הן בלימוד הש"ס, והן ממה שהוסיף לו בלימוד הפסק וההוראה. ובאשר כן הוא, בודאי שגם אני מסכי'ם ומערי'ב לדברי רו"מ נר"ו, שלא לערב אֶתּוֹ מלאכת חול כלל, ובל"נ יהיה נתון רק לעול התורה והמצוה. והעיקר, שתמיד עין רו"מ נר"ו פקוחה עליו, הן בגשמי זאת אומרת במאכלו ומשקהו, שהוא תמיד אינו אוכל כמו שאר הילדים, רק תמיד אוכל רק מעט מזער. ויוכיחו על זה מידי פעם בפעם, כי התורה מתשת כחו של אדם, וצריך אדם להתגבר עליה במאכלו ומשקהו כדי שיוכל ללמוד בשקידה רבה, וילחום במלחמתה של תורה. והן ברוחני, שכאשר כל חבריו, כל אחד לדרכו פנה, והוא לבדו נשאר.

ולכן יתן דעתו עליו בלימודו, ויבלה רוב זמנו עמו, הן בלימוד הגמרא והש"ס, והן בדרכי הפסק וההוראה, ותמיד ינסה אותו מידי פעם בפעם באיזה שאלות ובאיזה פסקים וכיוצא בזה, כדי שבקרב ימים ימלא כריסו בש"ס ופוסקים. ויה"ר [ש]השי"ת ישלח לו עזרו מקודש ויעזרהו עדכש"א [על דבר כבוד שמו. אמן]. ויתן לו לב רחב להבין ולהשכיל כדי לירד לעומקה של הלכה, ויאיר עיניו בתורתו הקדושה. אכי"ר.

ובענין בני מ. הי"ו מזה זמן רב אני חושב עליו להושיבו במלאכה. אך בעוה"ר פה לא יש בעלי מלאכה ישראליים, רק נכרים. ולא יכלתי להושיבו עמהם, פן יתקלקל יותר ויותר, ואם אשלחהו לעיר אחרת ג"כ אני חושש. יה"ר [ש]השי"ת יתקננו בעצה טובה מלפניו. אכי"ר.

ועתה אין לי מה להאריך כי אם ברוב עוז ושלום להדר"ג נר"ו ולכל אשר באהלו.

(וחתים) ע"ה אליהו הכהן ס"ט

נספח מס' 9

מאמרו המלא של רבנו בענין עירוב לימודי קודש וחול[16]

מאמר, מלא חמר, ממני הצעיר חתום מטה כותב הטורים.
מורה המחבר (ז"ל), ואבי המגיה והמסביר, יאיר כספירים.
אשר דיברתי במר רוחי, לַמַּצֵּב שהולך ושוחה, לעפרים.
חברתיו בלשון הדיוט, פשוט רהוט, ומלים מבוארים.
למען ישמעו, ולמען ידעו, לקרא גם נערים ובורים.
אולי ישובו, וינובו, ואז יתחדשו כנשר נעורים.
בעזרת שוכן עד, חי וקיים לעד, משפיל ומרים.
בראשית אדר, פתח הסמדר, התשכ"ו לפני פורים.

"זכרו! תורת משה עבדי אשר צויתי בחורב על כל ישראל (מלאכי ג' כ"ב).

בדבריו אלה חתם הנביא, והיא הנבואה האחרונה שאחריו לא ינבא עוד נביא וחוזה עד עת קץ" (המלבי"ם שם).

זכור את יום השבת, זכרהו מאחר [החי"ת בצירי] שבא להשכיחו (ביצה טו ע"ב).

זכור אין זכירה אלא בדבר המשתכח: זכרהו מאחר שבא להשכיחו, כשבא יום טוב

16. נדפס בתחילת ספר "דרך ישרה" (חידושי ש"ס **לר' יוסף שמעוני** ז"ל) שרבנו הוציאו לאור, ושוב נדפס בתחילת שו"ת "איש מצליח" ח"א 'כעין הקדמה'.

בערב שבת קרוב שבת להשתכח מחמת יום טוב וכו'. (רש"י).

יום יום באו ובאים כמה אחרים (החל ממלכות יון הרשעה ועל כל המסיתים למיניהם במשך ימי גלותנו), שמטרתם אחת להדיח ולהשכיח תורת משה מקרבנו, יש מהם בפרך ברדיפות וגזרות ועינויים ומרורות, ויש בפה רך ברכות ופתויים בתקרובות ואתננים וכמה מיני תחבולות ונכלים שונים, הכל להפשיטנו ולנצלנו חלילה מעדיינו. אך לשוא! לשוא עמלו. עדות ה' נאמנה. גדולה הבטחה "כי לא תשכח מפי זרעו" (דברים ל"א כ"א) שאין תורה משתכחת מזרעם "לגמרי" (רש"י). כדוגמתו של העם עצמו נושא התורה "שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו והקב"ה מצילנו מידם". רבים נספו בעוה"ר (בגופות, וברוחניות) ומי יעמוד בסוד ה', אך לא "לגמרי" ב"מ.

אמנם הקריאה בגרון ובהכרזה בקול אדיר וחזק (בזקף גדול) צורחת וצווחת: זכרו! זכרו תורת משה עבדי! לא על אלה ודוגמת אלה באה. כאשר השכילונו חז"ל שלא להבין זכירת יום השבת בשאר ימות השנה, כי אם דוקא "כשבא יו"ט בערב שבת" אז קרוב להשתכח. כי בשאר שבתות הכל מרגישים ויודעים להבדיל בין קדש ובין חול, ורק כשבא יום טוב בערב שבת ששניהם קדש, לא הכל יודעים ומכירים להפריש ולהבדיל בין קדש לקדש. כך כשבא משכיח התורה חלילה בצורה נכרית ותמונה חיצונית ובפרצוף זר הכל בודלים ופורשים ממנו. ואם באולי יש שנגררים אחריו, לא בשגגה, כלומר לא שעלה על דעתם שהולכים בדרך ישרה ועודם בעיני עצמם כמחזיקים במסורת. ורק שבולמוס התאוה כפה עליהם להיות חלילה נסוגים. ולבם דופק ופועם עליהם ואין מנוחה במצפונם (כל עוד רוח חיים הרוחניים באפם). וממילא לא מיבעיא שאין חשש על אחרים שיגררו אחריהם, אלא אפילו אותם שנסוגו עצמם, לא רחוק שבזמן מן הזמנים יגבר כח המצפון המסורתי להשיבם.

המשכיחים אשר עליהם נתן הנביא בקולו ורעש וחרד לבבו, הם אותם הבאים בשם התורה עצמה ומתלבשים בצורת אחים ובתמונת מצילים ובפרצוף כשרים, והמה חותרים. אלה הם הן שועלים גדולים מחבלים ומקלקלים. מה נוראה הסכנה הצפונה ב"מ בעטיים של אלו. **מה איומה מצודה פרוסה זו. מי יראנה ומי ישורנה. מי ירגיש? מי יודע? מי יבין התוצאות הנוראות המתגלות בעקבה אחרי עשרות שנים?** לא מבעיא ההדיוטות והבינונים שלא ירגישו, אלא אפילו היחידים גדולי תורה אם אינם בקיאים ומומחים במקצוע זה, אם אינם מלומדי מלחמה מלחמת מצוה זו, נקל מאד להיותם אדרבה בידי אורבים אלה

חלילה למשחק, להשתמש בהם כחומר ביד היוצר בכל מיני תחבולות. יש בכח השוחד במישרין או בעקיפין עד שיעבירום ב"מ על דעתם. על משכיחים אלה הבאים בשם התורה ובמעטפה של קדש לחזק את הקדש בכל מכשירי קדש, באה האזהרה הנשגבה והנערצה, וקריאה הכי גדולה: זכרו! זכרו תורת משה! **כי לא רבים יחכמו להכיר ולהבדיל חלילה בין קדש לקדש.**

דבר גדול דיבר בקדשו האי רב גאון כהנא רבא ויקירא ארי שבחבורה מורנו הרב ר' **יעקב הכהן** זצ"ל המחבר ספר "מעיל יעקב" והליכות יעקב ועוד רבים יקרים בכתב יד, הידוע לקולע אל השערה מנקיי הדעת בכל דבר. וישר אל שרים ורוזנים ויוכל כמפורסם, ונהנה מיגיעו כל ימיו. והילך לשונו הטהור בספרו הקדוש "מאין יבא" (פשטים ורמזים) בפרשת בראשית אות י"ט (על נעוץ סוף התורה בתחילתה, דסוף התורה למ"ד ותחילתה בי"ת אותיות ל"ב): "אי נמי יש לומר על פי הידוע דאם יש לאדם איזה טרדא בלבו שצריך שיתן דעתו עליה, אז אינו יכול ללמוד ותלמודו אינו מתקיים בידו. וזהו שרמזה לנו תורתנו הקדושה **ל"ב**, להורות שלימוד תורה צריך שלא יהיה לאדם שום עסק או טרדא שצריך שיתן לבו עליו, אלא דוקא צריך "לב אחד" בענין התורה. ומכאן תוכחת מגולה למה שנתחדש עתה בקרב ימים שכל אחד מריץ את בנו לאשכולה [לבית-ספר שנקרא אז אסכול"ה בלע"ז] אשר שם לומדים "תורה ושאר לשונות", וסבורים המה שאין בזה ביטול תורה, וטובים השנים מן האחד. ומלבד שכמה בני אדם יצאו מזה לתרבות רעה ב"מ, אלא שגם האחד איננו. ופוק חזי בימים הראשונים אשר היו לפניך שכל ערי ישראל היו מלאים חכמים וסופרים, לא כן עתה בעוה"ר, דכיון דהתינוק יש לו "דבר אחר" שצריך שיתן לבו עליו, אז בודאי אין דברי תורה מתקיימים אצלו, שדברי תורה צריכים דוקא "לב אחד". וכאשר רמזה לנו תורתנו הקדושה בתחילת תורה וסופה אותיות לב וכאמור. והנה בענין זה ראיתי שתי כתות. כת אחת אומרת שצריך שהתינוק בתחילה ילמוד אותיות תורה, ילמוד ג"כ אותיות שאר לשונות. דההרגל על כל דבר שלטון וחנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה. וכת אחרת פלגא בהדה, ואומרת שאינו כן אלא בתחילה ילמוד מקרא על בוריו כדי שידע לפחות להתפלל, וכשישלים המקרא ויבוא לידי גמרא שילמוד תורה שבע"פ דהיינו גפ"ת, אז טובים השנים מן האחד, וילמוד ג"כ שאר לשונות. ונראה דהתורה רמזה לנו דלא כשתי כתות הללו. ומשום הכי בא הרמז אותיות **ל"ב**, אות אחת בתחילה ואות אחת בסוף התורה, להורות דבין בתחילת לימוד התורה בין בסוף התורה, דהיינו שלמד המקרא על בוריו ורוצה ללמוד הגמרא, צריך לתינוק דוקא לב אחד. ואין הכי נמי לאחר שמילא כרסו מזה ומזה, ורוצה ללמוד מלאכה, אז יוכל ללמוד שאר

הלשונות וזה וזה מתקיימים בידו". עכ"ל הזהב.

ועוד שם באות נ"ד על פסוק "לא טוב היות האדם לבדו", וזה לשונו: אי נמי יש לומר כפי מה שכתבתי לעיל באות י"ט בס"ד שאין התורה מתקיימת במי שיש לו שני לבבות, דהיינו שתי טרדות התורה וטרדת הכתיבה של שאר לשונות שנתחדש באלו הימים וכיוצא, יען דהתורה צריכה לב אחד שאין לו שום ענין שצריך לשים לב עליו.

ספר

מעיל יעקב

שיטה ארוכה ורחבה מני ים חידושים למסכת מעילה, לא
הניח פנה וזוית אשר לא נשתטח בה. פעלה איש צדיק
חי רב פעלים מקבציאל הרב הגדול עצום ורב סיני ועוקר הרים
החה ש הדה"ם והכולל כקש"ת כמה"ר יעקב הכהן זצוק"ל
אשר הרבין תורה ויאר עיני רבים בהליכות ונתיבי העיון הישר
ודרכי הגמרא, ויישמש כמה שנים בכתר הרבנות פה העירה
בק"ק אהאראד אלבירה יע"א. ובסופו ספר אהבת יעקב
לבושים ודיני הסיום ותלמוד תורה בלשון הקדש ובלישון ערבי
ועוד כמה ענינים ולמודים יקרים

תכון תפלתינו כי ימצאו חן ושכל טוב בעיני אהים ואדם. ולה
המחבר זצוק"ל יהיה נ[illegible]ה ונפשו תהיה צרורה בצרור
ההיים אמן

עכ"ז ה' המשתדלים קי"ו

אי גרבה יע"א

שנת תער"ב לפ"ק

תחת השגחת הפרופיס הצעיר יוסף ן נתנאל הלוי הי"ו

כדפוס הח"ס של הח"ס ר' דוד עידאן הי"ו ת"פים ומוכר ספרים

פתח שער הספר 'מעיל יעקב' (בן חמש מאות עמודים) להגאון רבי יעקב הכהן זצ"ל (על מסכת מעילה)

ע"ש. וזה שאמר: "לא טוב", היא התורה שנקראת "טוב", דהיינו שאינה מתקיימת בידו. וזה יהיה, אם "היות האדם לבדו", דהיינו **ל"ב ד"ו**, וכנז"ל דהתורה צריכה דוקא לב אחד. וכי תימא דזה הדבר של כתיבת שאר לשונות וכיוצא הוא צורך גדול להתפרנס בו, לזה קאמר "אעשה לו עזר כנגדו", שיזמין לו השי"ת פרנסתו באופן אחר. [ויש לפרש עוד שאם יאמר אדם שצריך ללמוד שאר לשונות כדי לעשות לו עזר, דיפה תלמוד תורה עם דרך ארץ וכו', לזה אמר "כנגדו". דאדרבא שאר לימודים הם כנגד לימוד התורה כשיהיו ביחד, אלא לא ילמד עד שימלא כריסו וכו'. **נאמ"ן ס"ט**].

ומעתה דעת לנבון נקל להבחין ולהבדיל בין קדש לקדש כבחון את הכסף ואת הזהב בין נקי למעורב. כך בין לימוד נקי למעורב קדש וחול ביחד. למרות שהוא רק מוצא חן ביותר בעיני קלושי הדעת באמרם טובים השנים. אבל לפי האמת הוא משכיח את התורה. **ועם שלא נאסר הלשונות בשום מקום ובשום זמן, אבל דוקא אחר שמילא כרסו בתורה, ולא ביחד.**

כאשר כולנו שומעים כיצד היתה העיר רבתי תונס המעטירה לפני תשעים שנה מלאה חכמים וסופרים. מנשרים קלו מאריות גברו בעיון נמרץ וחד הנודע לתהילה בשם "העיון התונסי", ובבקיאות נפרזת ובטוהר השכל והדעת ובחסידות גדושה, וכיצד עכשיו? והכל ברשת זו טמנו המשכיחים בשנת התרל"ה בלימוד מעורב! וכעבור רק עשר שנים לבד כבר פערה פיה ונתגלו ונחשפו תוצאותיה הנוראות לעיני השמש, ונתחרט מאוד הרב המסכים זצ"ל עד שאמר בפה מלא "יד שחתמה בהסכמה זו תקצץ". ובגלל זה נוסד החרם הידוע בג'רבא חארה כבירה לפני כשבעים שנה, בבוא השליח אז לייסד לימוד כזה שם, והתנגדו לו כל העם מקצה בראשות מר זקני בעל "כסא רחמים" (תהלים) זצ"ל, שהיה נשיא הקהלה אז. ומוזכר החרם הנזכר בספר "שמחת כהן" ח"ב (ג'רבא) למו"ר ועט"ר זצ"ל יו"ד סי' קי"ח ובספר חקת משה אות יו"ד, וחתימי על החרם שבעה רבנים גדולים (ומהם אחד המיוחד מהרי"ך זצ"ל הנ"ל), ושאר הת"ח וכמה וכמה מיחידי הק"ק ע"ש.

ונמצאת למד שהדברים שהבאנו למעלה בשמו של הרב מהרי"ך [מורנו הרב רבי יעקב כהן] זצ"ל, אינם דעת יחיד חלילה אלא בהסכמת כל הרבנים והחברים נו"ן [נוחי נפש]. אמנם לצערנו הרב לא ארכו הימים עד שגם העיר ג'רבא עצמה ניצודה כצפור בעוה"ר כשבאו שוב המשכיחים בצורה אחרת, כאשר כלנו יודעים כיצד היתה צביה כלילת יופי

בתורה וביראה זה סמוך לפני חמש ועשרים שנה, וכיצד עכשיו? כי לאמתו של דבר אין הבדל בין שתהיה לתלמיד עם התורה טרדא שניה של לשונות הגוים או של מלאכה או אחרת שתהיה, העיקר הוא אם יהיו לתלמיד זמנים קבועים ושיעורים קצובים של איזה ענין או של לימוד שיהיה מידי יום ביום שמטריד מוחו של תינוק עם טרדת התורה אז "לא טוב", לא ישיג את התורה שנקראת "טוב".

ועודנה מצלצלת באזני אותה אנחה שוברת ששמעתיה מפי מו"ר ועט"ר [הגאון רבי רחמים חי חויתה הכהן] זצ"ל זה כחמש עשרה שנה מ"מ [מעלה מטה] בביקורו אצלנו פה תונס שאמר לי והוא מתאונן מאוד בזה"ל: "היו לי תלמידים גדולים שנפתחו עיניהם בפוסקים והתחילו ללמוד ולסדר פסקים ותשובות דוגמתכם. אמנם **אהה! ספו תמו בעקבות התנועות והעתונות**, אשר טפחתי ורביתי וכו' בעוה"ר ה' ירחם. עכ"ל. וידוע הפתגם "אין חכם כבעל הנסיון".

נכון הדבר שיכול אדם ללמוד כמה לשונות, כמה ידיעות כמה מלאכות ביחד. אך לא עם התורה. התורה שאנו מדברים עליה במאמרנו זה, היא, ראשונה ידיעת עיון הגמרא ומפרשיה הדק היטב להבין בצדק ובקלות ולהגיד בעל פה בלי כשלון ובלא גמגום. וידיו רב לו לחדש עליהם אמרים אמת ודברי יושר ולסדרם בכתב ולשון נקי. גם כשיהיו הדברים ארוכים ומסובכים יודע הוא לנפותם ולסלתם. ואחריה ידיעת דרכי ההוראה והפוסקים ובירור הלכה והספקות בדברים ישרים ואמתיים ולסדרם גם כן בכתב ולשון בר וצח.

ולהשיג ידיעות הללו לא יספיק כח התפיסה וההרגל כמו שאר הלשונות והידיעות התלויות בכח הזכרון בלבד, אלא צריכות שימת לב מרובה ושעבוד המוח במסירות גמורה עד מיצוי הנפש וסוף כוחו של אדם, והלואי. ואם יחצה כחו בשום טרדא אחרת, בודאי לא יצליח. ועד היום לא ראינו גם אחד כיוצא מן הכלל שלמד לימוד מעורב והשיג הידיעות הנ"ל כראוי. רק למרבה ולכל היותר ישיג עיון שטחי של הבנה פשוטה ורהוטה, ואולי גם לכתוב דברים שחזותם מעידה על קלותם, ובהוראה לא מיניה ולא מקצתיה.

ובשו"ת הרי"ף (סי' רכ"ג) איתא בסדר הלימוד לתינוקות וז"ל: שהסכימו כלם בהסכמה אחת והתחילו במסכת ברכות, ויקראו ד' ימים בשבוע ויום ה' במקרא ויום ששי בפירוש הסדר. ע"כ. הרי שלא עשו גמרא ומקרא בשעות מתחלפות ביום אחד, אלא דוקא ימים מיוחדים בסוף השבוע למקרא. ואמנם בלימודים אחרים אפילו פעם בסוף השנה יזיקו

משום דגררי ומשכי ותהיינה לתלמיד שתי טרדות. אלא דוקא אחר שהשלים חוקו ומילא כרסו בתורה וכנז"ל.

ואותם האבות שרוצים לדמות בניהם כקוף בפני אדם, להרמב"ם וכל קדושים עמו שידעו לימודי חול, למה לא לדמותם להם בלימודי קדש? ולו חכמו ישכילו כי הקדושים האלה אחר שלמדו תורה למדו חול לשם שמים לעשותם אזנים לתורה ולרדות באפיקורסים, ואלו הערטלאין לומדים מתוך קלות ראש בוותרנות גמורה על היהדות שמסתפקים במועט בידיעות קדש לבניהם. ואומרים, אפשר לעולם להתקיים ע"י אחרים בני עניים שמהם תצא תורה. אך להם די להיות בניהם יראי שמים פשוטים. **ולא דעת ולא תבונה שהידיעה והיראה הם פועלים זה על זה ונפעלים זה מזה.** [**א"ה.** אפריון"ן שכ"כ הגאון ר' משה חיים לוצאטו ז"ל בקונטרס דרך עץ חיים שבסוף ספר מסילת ישרים (דל"ט ע"א) וז"ל: ואין דבר מחליש הנשמה לפני היצר כחסרון הידיעה. ע"כ. וע"ע באיגרת המוסר למהר"י סלאנטר ז"ל. ולמרן הכ"מ פי"א מהלכות איסורי ביאה הלכה יו"ד בד"ה ומ"ש רבנו שת"ח יודע וכו' ע"ש. ודו"ק. **נאמ"ן ס"ט**]. שכל שתהיה ידיעת הבן ביהדות כחושה וקלושה ויסודה רק בהרגל או מפי אביו או אפילו מתוך ראיה קצרה בספרים פשוטים בלי הכרה עמוקה וחדירה לתוך תוך, הרי זה דומה לצנום ורזה, שהרזון עצמו עם שאיננו חולי פרטי אבל הוא הכנה לכל התחלואים ב"מ. כך זה שהוא כחוש ורזה ביהדות, אין בו כח לעמוד בשום נסיון ובקל באה הרוח מכל מין רוח ועוקרתו והופכתו עורף. ואפילו המעטים הנשארים נאמנים, נכשלים המה יום יום בכמה תקלות ואיסורים מחמת חסרון ידיעה, ואין נכנסים מעיקרא כלל לבית הספק לשאול, כמאמר התנא "לא עם הארץ חסיד ולא בור ירא חטא". ומתחייבים האבות בכל אשר יחטאו בניהם כל ימיהם. ועלינו לקרוא להם המקרא הזה "אל תחטאו בילד" או בילדים. ושומע לנו ישכן בטח על מרבדים.

הרב הבחור העלוב **ר' יוסף שמעוני** שנקטף באבו לדאבוני זלה"ה, שהיה שקדן בתורה וביראת ה' טהורה וחיבר ספר דרך ישרה (הנכחי) כשמו כן הוא הלך בדרך ישרה זו שיבור לו האדם ללמוד קדש נקי. ועם שהיתה בכיתתו מסגרת של איזה שעות לימודי חול, הוא ניאץ דבר זה לעשותו וישב על משמרת הקדש. ולמרות שבנערותו לא מצאה ידו בעירו די לימודו, ולא בא תוניסה רק בשעה שהעתיקו כל משפחתו מהתם להכא לסיבה מה, ולמרות שסבל הרבה ממחלתו הפנימית, ושכב כפעם בפעם על המטה כמה ימים שיש בהם ירחים ולמרות עוד כמה תלאות, בכל זאת בשעה שהיה מוצא ספק וכח ללמוד היה שומר על כל רגע כבבת עין, ומיסב פניו אל הקיר באיזו פינה ועיניו אל הספרים ויושב

כמה שעות בלי ליאות פעמים לומד ופעמים כותב וחוזר ושונה אפי' מאה פעמים, ואיננו פונה אל הנעשה בחדר, יהיה מה שיהיה איננו מפסיק ולא כלום כמי שאינו שם לגמרי, ואוי לו למי שיהין חלילה להפסיקו, גוער בו בנזיפה עזה עד שנוסרו הכל שלא לגשת אליו בזמן לימודו. ממש כמי שניבא שימי חייו ספורים ושומר עליהם בכל עוז. ואילו האריך ימים מי יודע איזה אור גדול היה יוצא ממנו בתורה ומי יעמוד בסוד ה'. והנה זכה שפתיתי ניירותיו חידושי תורה הנמצאים יצאו לאור עולם אחר עשרות שנים והיו לו לשם עולם טוב מבנים ומבנות. מלבד השכר הנצחי בעולם העליון עין לא ראתה תנצבה"א. ולהבדיל בין החיים אפריין נמטיינהו לאחיו היקרים כאיש אחד חברים העי"א שהזילו זהב מכיס להוצאות הדפוס והכריכה. והפרט מפורש לידידנו הרב המחבר ושמו מרדכי יצ"ו [הרב **מרדכי שמעוני** זצ"ל] שהוא השתדל בראש, השי"ת ימלא כל משאלות לבם לטובה אמן. ואפריי"ן לבני יקירי החתן פארי האברך מאירי יצ"ו המעתיק והמגיה והמברר שכבר נסה באלה בימי בחורותיו לברר ולהגיה הספר הבהיר ויאמר יצחק ח"א הנדפס מחדש לרבו הבן יקיר לי החו"ש והכולל מרתב"י עצו"ר כמה"ר ר' יצחק בוחניך שליט"א, כמו כן עכשיו למרות כל טיפוליו הקדיש מעיתותיו שלא על מנת לקבל פרס בספר הנכחי כאשר עיניכם תחזינה מישרים, וצירף אליו פירוש מי כמוך קצר ובר דבר דבור על אפניו בהוצאות משלו, זכרה לו אלהי לטובה, ותפקדהו נא בקרוב בבזש"ק מרעייתו היקרה אסתר ת"ם, ותמלא כל משאלות לבם לטובה בזה ובבא אכי"ר.

נספח מס' 10

מכתבים בענין הכנסת לימודים אחרים במקום לימוד העיון

בס"ד תונס יום י"ג חשון התשי"ד 22/10/1953

לכבוד מעלת ותהלת אדוננו מורנו ורבינו ועטרת ראשנו כמה"ר ר' דוד בן בארון יצ"ו, הרב הראשי בעוב"י תונס ואגפיה יע"א.

אחרי דרישת השלום למני"ר!

שמועה שמעתי שיש הצעה בנוגע ללימוד התלמידים אשר ב"חברת התלמוד", ראשונה, להחליף איזה שעות מלימודי הגמרא ללימודים אחרים תורניים, שנית להיות הלימוד עברית בעברית. והענין נכון לבא היום לפני מועצת הרבנות.

ובכן, באתי בזה לפני כבוד מעלת האדונים האחראים בדבר, בתור אחד מאבות הבנים, בנוגע לבני מאיר יצ"ו, למחות נגד ההצעה הנ"ל, ובתור אחד מהמנוסים במקצוע הזה בחברת התלמוד משך שש עשרה שנה, לחוות דעתי הקצרה לפניהם, שהחסרון משעות לימודי הגמרא, הוא פסידא רבא דלא הדרא, כי התלמידים האלה מתכוננים בס"ד, להיות מומחים בלימודי התלמוד והפוסקים לדעת מה יעשה ישראל, ורק ביום הששי שאינו מוקצע ללימוד גמרא יתכן לקבוע בו לימודים שונים, אך לא בשאר ימות השבוע.

וגם בנוגע לביאור הגמרא בשפה העברית, אילו היתה השפה מפושטת בינינו כל צרכה, ודאי היה נכון מאד, אך עכשיו שאין התלמידים רגילים בה, במקום להביע רגשי לבבם ודעתם בעומק ההבנה והעיון, צריכים להיות משוטטים בשטחי השפה והלשון לחפש הניבים והמלות אשר יתאימו להם, והלואי שימצאו. וזה גורם מונע גדול להשיג המטרה הרוממה המתכוננים אליה שהיא עומק העיון וזכות השכל והסברא ברעיוני הגמרא ומפרשיה, כי אין מלאך אחד עושה שתי שליחיות במעמד אחד וברגע אחד.

אי לזאת, בקשתי שטוחה לפני מעלת האדונים הנ"ל, לדחות ההצעה הנ"ל דוקא ליום הששי, וכנז"ל, ותקותי תאמצני כי תקובל דעתי המבוססת על ברכי הנסיון של שנים רבות. וש"ר.

בכבוד רב

הצעיר ע"ה מצליח בלא"א רפאל מאג'וז סילט"א

גם אני, בנוגע לנכדי ישועה שמעוני יצ"ו, וגם מצד הנסיון הלמודי בכמה שנים, מתנגד בכל עוז להצעה הנזכרת לעיל.

(וחתים) ע"ה ישועה אלמליח ס"ט

ROYAUME DE TUNISIE

MINISTERE DE LA JUSTICE

TRIBUNAL RABBINIQUE

TUNIS

22/10/1953

Mod. 52 - Tribunal Rabbinique - I. A.

צילום המכתב שכתב רבנו לרבי דוד בן בארון זצ"ל

יום כ"א כסלו התשט"ו

לכבוד מורנו ורבנו ועטרת ראשנו, ראש רבנינו וזקן חכמינו, הרב הגדול מבצר עז ומגדול, כמה"ר ר' דוד בן בארון יצ"ו, הרב הראשי בתוניסיה יע"א.

שלום וברכה רבה!

אמש הגיד לי בני יוסף [צמח] יצ"ו הלומד אצל ר' פרג'י וזאן יצ"ו מלמד התלמוד באור-תורה, שבאותו זמן מועט שהיו לומדים בו קטע קצר בש"ס ברכות, נגזרה גזירה להחליפו בקטע מפרקי אבות שנתנו לו שם, הנדפס מיוחד במינו לכך [מנוקד, עם פירוש הרע"ב בדילוגים]. והביאו בידו והראהו לי. וכן היה, שהיום לא הוליך בידו המסכתא!

הגאון רבי יוסף אלגזי זצ"ל מצד שמאל, ולידו הגאון רבי יעקב אבוקארה זצ"ל

במקרה זה הנני לערוך השתלשלות תהליך התרוקנות התורה - מזמן אשר אני בו עד ראיה - מהמקור היחידי והאחרון פה העירה "אור תורה", אשר היה כמו "אור" לארבעה עשר.

בבואי תוניסה בשנת התר"ץ ל"חברת התלמוד" ע"י הרב הראשי ר' יוסף אלגזי זצ"ל, היה באור-תורה מורה צרפתית אחד לשעות אחדות. והרב המלמד תלמוד גם הוא היה אחד, אבל היה מלמד כל היום, ארבע שעות בבקר וארבע שעות בערב. והתלמידים העולים ל"חברת התלמוד" [לישיבה שאחר בית ספר אור-תורה] היו כחצי מעיינים.

אחר שנים נשתוו המורה צרפתית והרב התלמודי בד בבד, להיות שניהם מלמדים כל היום. אבל מאחר שכתוב "ולאום מלאום יאמץ", אי אפשר להיותם עומדים בשוה, ובכל

פעם היתה הטייה לחובה ב"מ. ולילות עמל מינו לי במלחמות מצוה ע"י הרב הראשי ר' חיים בלעיש זצ"ל.

בשנים האחרונות נתרבו המורים לצרפתית במדה גדושה, על אחד חמשה ויותר, אבל בתלמוד גם להוסיף אחד - לא. כי צריך להיות דוקא מלמד אחד ויחיד לתלמוד, מחשש הידוע והקדום "פן ירבה"!

אבל גם זה לא הספיק, אלא שהרב היחידי התלמודי עמד למחצה ואינו מלמד תלמוד רק שעות אחדות, והשאר פרשה, כאשר לְפָנִים בצרפתית, שגלגל הוא חוזר בעולם.

ומה היו הפירות?

הנה התלמידים הרבים בן-פורת-יוסף שעלו ל"חברת התלמוד" בחורף הזה הוכיחו, שאין יודעים אפילו להמשיך פשט גמרא כהוגן, וכל שכן פירוש רש"י, והתוספות כלל וכלל.

אבל גם הניצוץ הדק הזה עומד לכבות חלילה כליל ב"מ! כי היה התלמוד לקוץ מונד בעיני אחינו-שונאינו, ורוצים להחליפו בְּאַלְיָה חלקה, שאין בה לא אסור ולא מותר, לא קושיא ולא פירוק, פרקי אבות! ויפה אמר המקונן [בקינות לליל תשעה באב]: והתלמוד כמו גלמוד מי יבונן?

מאד אני נדהם מתהליך אשר כזה.

על זה ידוו כל הדווים, שבכל יום ויום אנו לאחור ולא לפנים. האם דתנו אנו שוכחים או משכיחים? חוששני מאד!

בין כתיבה לחתימה, הגיד לי חברנו הרב הדו"מ ר' יהודה וזאן (יצ"ו) שבאספה האחרונה במועצת הרבנות, היתה החלטה שלא יתחדש כל שינוי גם באור-תורה בלי רשיון המועצה. ונתמנו על זה למשגיחים הרב המזכיר ר' חיים אצוייד יצ"ו והרב המלמד עצמו ר' פרג'י וזאן יצ"ו, ואיך איפוא היתה כזאת? זאת פליאתו של הרב הנזכר יצ"ו.

אבל אני הכותב מבקש מאד לתשומת לבה של הרבנות והמועצה, להשתדל בכל עז ולעמוד על הפרק, ולהסיר כל המכשולים והמעצורים, ולדחות כל הטענות והתואנות, ולקבוע החלטה חזקה להיות הרב היחידי התלמודי אשר באור-תורה, מוקצע דוקא ללימוד התלמוד כל היום, ולא תגע בו יד ללמד לא פרשה ולא פרקי אבות [שהיו שם מלמדים אחרים לפרשה בטעמים וב"שרח" ערבי], ולא משניות ולא כלום, רק תלמוד, כי אותה אנו הורי הבנים מבקשים. וכולי האי והלואי שיגיעו ויציצו ויוציאו פרח, כי אנו מן המנוסים עשרות בשנים.

ובאמת אילו היה בית-ספר אחר בעיר המלמד תלמוד למתחילים כאשר בג'רבא, לא הייתי מדבר עד הנה, רק הייתי מוציא את בני יצ"ו למקום אחר. אבל עכשיו שזהו המקום היחידי פה, מה אעשה?

אקוה שֶׁבַּקָּשָׁתִי זאת להיות הרב מלמד כל היום דוקא תלמוד, תעלה לרצון לטובת התלמידים וּבְנֵי מכללם, ולא אשוב ריקם (זולת בעש"ק כנהוג).

ואין להאריך כי אם בעתרת החיים והשלום, כדמ"ל [כדת מה לעשות] להדר"ג נ"י.

בכבוד רב (וחתים).

יום י"א חשון התשט"ז

לכבוד ידידנו החו"ש והכולל ר' יצחק בוחניק יצ"ו.

אחדש"ו. הַגֵּד הִגִּיד לי בני מאיר יצ"ו על השעות הנוספות ללימוד תנ"ך ולעיונים בפרשת השבוע אשר בידי נחמה ליבוביץ.

בנוגע לזולתי אינני אחראי, אבל בנוגע לבני הנ"ל יצ"ו אני מוחה בכל תוקף כלפי הנהגה חדשה זו, העלולה להסיר תשומת לבו של התלמיד מעיונו העמוק והקשה בארבע אמות של הלכה לעיונים נוחים וקלים של תנ"ך. ולא לחנם אמרו ז"ל [ברכות כח:] מנעו בניכם

מן ההגיון, שדברי אגדה מושכים את הלב [עיין שבת פ"ז ע"א, יומא ע"ה ע"א, חגיגה י"ד ע"א, בבא בתרא ריש דף יו"ד, שבת דף קט"ו ע"א ד"ה בין שאין קורין, ורש"י שמות י"ג סוף פסוק ה']. חבל שאין מנהלים המבינים מראש את הדרך המובילה ישר אל המטרה, ואת הדרך החותרת מתחת לה...

התלמידים היחידים הנשארים ב"חברת התלמוד" מכל נערי הכרך, מקוים להשיג את הכסא אשר עליו יגידו את ההוראות בתורת ישראל להלכה למעשה. שם לא יועילו להם אוצרות של דרושים וידיעות בתנ"ך לכל עיוניהן ודקדוקיהן. שם צריכים להיות מלאים בידיעות עמוקות בש"ס ופוסקים, וידיהם רב להם לברר הדין בכל נדון הבא לידם. ותחת אשר עכשיו ירוצו ולא ייגעו להשיג את כל אלה, כאשר יעשו כל התלמידים הנועדים למקצועות שונים בידיעות העולמיות, הנה הולכים מנגד.

בכל אופן, כבר אמרתי שבנוגע לזולתי אינני מכניס עצמי, אבל בנוגע לבני צויתי עליו לעזוב את הכתה בשעות הנ"ל.

בכבוד רב ע"ה ממ"ה ס"ט.

נספח מס' 11

התכתבות עם רבי עובדיה הדאיה זצ"ל בענין קולות בחשמל בשבת

במכתב מליל ר"ח טבת התרצ"ו, כותב לו רבנו בין השאר:

"ומקרוב הגיעני ספרו הבהיר ישכיל עבדי ח"ב, ושמחתי בו מאד, וחפצתי להודיעו תיכף מקבלתו, אכן להיות מה שראיתי בו מן הקולות בענין החשמל וסמך על דברי ספר אחד (שלא ידעתיו) ולבבי לא כן יחשוב, כי כבר יש לי איזו ידיעה במכונת החשמל היפך דבריו, אך לא אוכל לסמוך על ידיעתי, לכן חפצתי אז לחקור ולדרוש היטב מאומנים בקיאים באיזה פרטים אשר בהם אוכל לעמוד על בירור הדין ולכתוב למעלתו באר היטב בל"ן. ועד השתא לא איסתייעא מילתא. אולם אע"פ שאיני כדאי, מחילתו אדרוש, והאמת אגיד,

כי לע"ד הקצרה על כל כיוצא בזה אמרו ז"ל חכמים הזהרו בדבריכם וכו' שמא ישתו התלמידים וכו', כי באמת אין החשש על החכמים השלמים שהם יבינו האמת, ולא על הבורות [הבורים] שאינם מבינים כלום, רק עיקר החשש והפחד הוא מצד אותם הלמדנים שהתחילו להבין מעט ולחפש בספרים ולבם בלתי מלא רגש יראה [יראת שמים], וחותרים להתפאר במילי דתמיהי וקולות באיסורים ע"פ מה שיראו ספר חדש איזה דבר כרצונם, וכשיראו פתח כחודה של מחט מרחיבים אותו כפתחו של אולם. וכבר היו ממינים כאלה גם בדורות הראשונים כמו שיראה הרואה בספרים, כל שכן בדורנו זה, ולמפורסמות אין צריך ראיה... וכבר אירע כזאת בענין מרכבת החשמלית ומסלת הברזל [רכבת], כי לפי מה שנמצא בספר אחד מרבני ירושת"ו [א"ח. אולי כוונתו לשו"ת ויאמר מאיר ח"א להרה"ג ר' מאיר ואעקנין ז"ל מטבריא] שחקר בטעמי איסור הדבר, וכפי המובן לכאורה מדבריו שהוא מדרבנן דמיחזי כעובדין דחול או משום גזירה [שמא יצא מחוץ לתחום] וכיוצא, יצאו אנשים בני בליעל דמיתקרו חכימי ואמרו שאין מן הדין איסור בדבר אלא משום מנהג או חומרא. וכיו"ב עשו בכמה איסורים. והנה בענין מרכבת החשמלית תמיד כששואלים אותי איזה מתחכמים מה איסור יש בו אחר שאינו עושה לצורך ישראל וכו', אני עושה להם סברא, ואומר שמאחר שאין ספק שאם היה קבוע שביום פלוני אין עולים בו שום אדם בעולם לא היה הולך [נוסע], א"כ כל מי שעולה בו נחשב כאילו בשבילו הוא הולך. וכן על זה הדרך מדברים כאלה להשתיקם, והשי"ת יעזרנו עדכ"ש [על דבר כבוד שמו]. זולת זה אין דבר כי אם עתרת החיים והשלום".

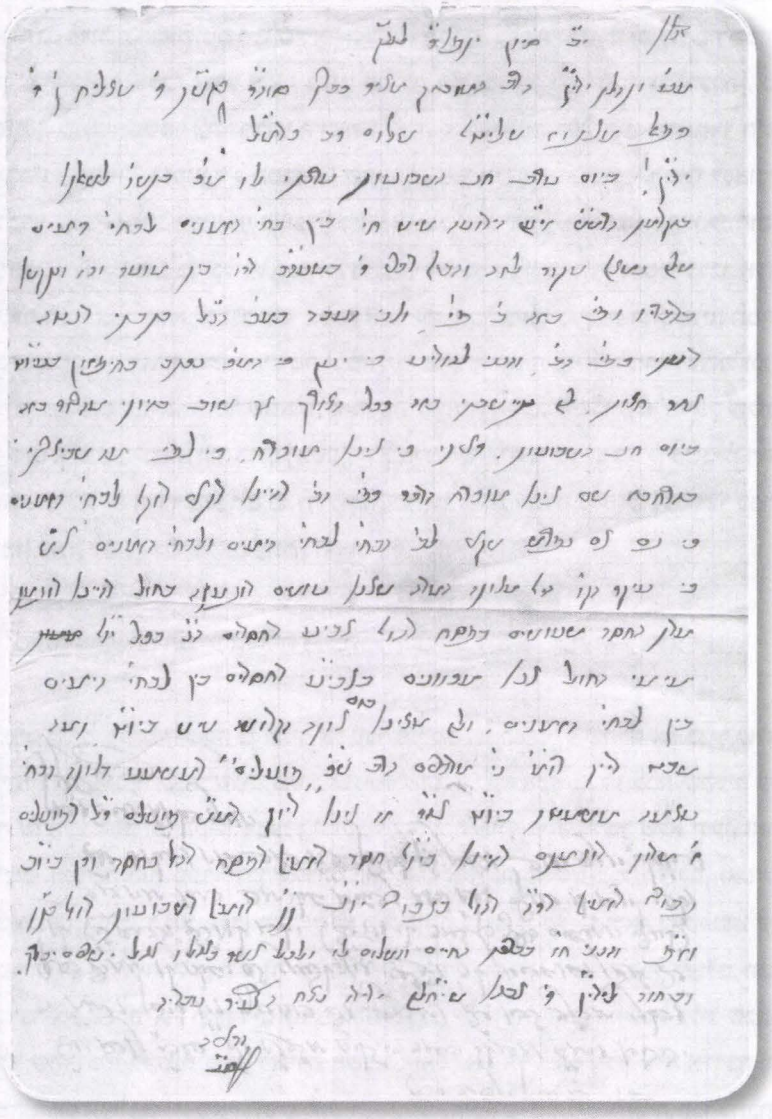
על טענה זו השיבו הגר"ע הדאיה במכתב (מיום י"ב לחדש טבת התרצ"ו):

"כמים קרים על נפש עיפה כן האיר אל עבר פני מכתבו הבהיר, אשר זה זמן כביר שלא זכיתי לאורו, וב"ה שנתבשרתי מטוב שלומו שיסגא לעד אמן. בנוגע למה שהעיר על מה שראה בספרי מן הקולות בענין החשמל שסמכתי ע"ד איזה מחבר שלא יָדַעוֹ, זאת אשיב: המחבר הזה ספר "דבר הלכה" הוא גאון אדיר ומפורסם בכל העולם, ואפילו הגאון ריי"ח זנפלעד [זוננפלד] זצוק"ל לא היה חותם קודם לו כאשר יראה בהסכמתו על ספרי ח"א, [והוא הרה"ג] ר"א [ר' אליהו] קלצקין ז"ל, וספריו נתקבלו בכל העולם. ואני אדרבה לא סמכתי על המתירים שרצו להתיר לגמרי [ללמוד לאור החשמל בליל שבת] אלא שהצרכתי לעשות סימן לזכירת השבת... וא"כ אין אני מהמקילין אלא אדרבה מן המחמירים אפי' בהיכא שאין חשש להטיה. ואמנם בהיכא שיש חשש להטיה, כבר כתבתי שם בקו"א סי' ד' שראוי לאסור...".

וזה מה שהכין רבנו להשיב על דברי הגר"ע הדאיה ז"ל (וכנראה בסוף לא נשלח):

"מכתב יד קדשו קבלתי לנכון, ואת נועם דב"ק [דברי קדשו] קראתי בכל לב. אך לדאבוני לא ריוה את צמאוני, ולאה"ר [ולאחר המחילה רבה] תלי תניא בדלא תניא, כי לא על חשש ההטיה תלונתי ולא על כל כיוצא בזה תרעומתי, שאין זו אלא גזירה דרבנן

צילום מכתב ששלח הגר"ע הדאיה לרבנו

בעלמא, ויהיה מה שיהיה אם מותר או אסור, אין ממנו פרצת העם, כי כל מכתבי הוא סובב הולך רק על זה שהוא הפרצה באיסור כיבוי והבערה בשבת. וכוונתי היתה רק על מה שכתב בספרו... יאמר נא אבי, אם יקרה שיבואו שורות האלה לנגד איזה בור או זקן אשמאי, מה יאמר האח האח! יצא לחוץ ידבר, וישב בכאפ'י [בבית קפה] במושב לצים ומתפאר בבערותו לפני חבריו ואומר בקול רם: שמעו נא המורים, אתם המחמירים עלינו בכל דבר ודבר, ראו מה שחידשו חכמי זמננו אחרי שהעמיקו בחכמת הטבע כי כיבוי והבערה של החשמל מותר בשבת".

נספח מס' 12

מכתב שנשלח לרבנו מרבו רבי חויתה אודות רבי רפאל ג'אמי זצ"ל

בעה"ו ג'רבה יום י"ט חשון שנת לאמרת"ך חייני [תרצ"א] לפ"ק

ידידנו ויקירנו החכם השלם והכולל כמה"ר ר' מצליח מאג'וז יחי שמו לעד לעולם אכי"ר.

עוב"י [עיר ואם בישראל] תונס יע"א.

קבלתי מכי"ק זמנו י"ג לנכחי, ונשתעשעתי בדברי הרב [רפאל ג'אמי] נר"ו, חכם בחכמתו, ירבו כמותו. וקושטא קאי כי כאשר הכרתי ערך מעלתו, כמו צער בנפשי על האי מרגניתא טבא [על זאת המרגלית הטובה], שאין נהנין מאורה הזך ובהיר רק אחד מעיר ושנים ממשפחה. וגם המה אינם שמים לב להשיג ממנו הנדרש לחרות בעט ברזל את רעיונותיו והבנותיו בדברי הרב [האר"י הקדוש] ז"ל והחונים עליו, אשר בזה יתורצו ויובנו על מתכונתם דברי הרב ז"ל.

ולדעתי הקצרה למצוה רבה תחשב למעלתו נ"י להשתדל בזה להגדיל תורה ולהאדירה. וכבר שלחתי לו ספר שז"ז [שמן זית זך]. ולקוע"ד [ולקוצר עניות דעתי] ראוי לשקוד

על דלתותיו ביתר שאת וביתר עוז להשיג ממנו [מרבי רפאל] תשובות על ההשגות של הרב ז"ל.

וכן עלה בדעתי עוד שראוי לתת לב על הקושיות והצ"ע [והצריך עיון] שמצריך רבנו הרש"ש זיע"א בהגהותיו לעץ חיים, אשר כבר נודע כי הם אינם קושיות רק לעורר המעיין לבא אל המכוון ההקדמה הנוראה שבספר רחו"ה [רחובות הנהר] והנמשך בנה"ש [בנהר שלום]. ואם כן ראוי ללמדם אצלו ולכתוב את תשובותיהם מפיו.

וכן יש לשים לב אל קושיות האחרונים ז"ל המפורסמים כמו ספר דב"ש [דברי שלום] וש"ש [ושמן ששון] ז"ל, אשר בכמה מקומות הרגישו בסתירות עצומות בדברי הרב ז"ל, ומהם שבאו אל הישוב, ומהם שהשאירו חלק. וראוי לרשום אותם למזכרת לעת מצוא (כי הם באו בספריהם אחת הנה ואחת הנה). וכפעם בפעם ידבר עמו [עם רבי רפאל] בזה, וירשום אצלו בכתב מה ששמע מפיו.

ומשלושה סוגים אלו...

ומפי הרב דוד עידאן נ"י שמעתי כי יש קושיא גדולה בדברי הרב [האר"י] ז"ל, ונתחבטו בה גדולי המקובלים בעה"ק [ירושלים] תובב"א ובראשם הרה"ג מוהר"ש [מוה"ר שאול] הכהן דויק נר"ו בעל איפה שלמה, ויישבוה באופנים שונים. ובבא הרב ר' נסים נחום ז"ל [גביר בעל תשובה מטריפולי-לוב, אשר תמך הרבה ביד ת"ח ומקובלים] לתונס יע"א, אמר לו להרב מוהרפ"ג [מוה"ר רפאל ג'אמי] נ"י הקושיא והיישובים שבה אשר לא נחה דעתו מהם, והוא נר"ו תיכף השיבו תשובה ברורה, ונשתעשע בה הרנ"נ [הרב נסים נחום] ז"ל הנ"ל, ואמר: זוהי זוהי התשובה האמיתית. עד כאן שמעתי מהרד"ע [מהר"ד עידאן] נ"י שראה זאת בעיניו.

ואחרי שיש לנו רב גדול כזה אשר לו שֵׁם גם בין רבני עיה"ק המפורסמים, למה נשקוט ונחריש ולא נעשה השתדלותנו בזה, אחרי כי הוא נ"י אינו כותב, ואחרי איו"ש [אריכות ימים ושנים] יהיה נגנז וס"ת עמו, באופן שראוי לשים לב לזה וכו'.

ומי יודע אם לא בעבור זה נשלח כת"ר נ"י שם ומצא חן בעיניו (כן יהיה תמיד), למען

עשה כיום הזה להחיות עם רב מעץ החיים והחונים עליו.

ועל כן אם לעצתי ישמע ישים לב לדברים אלו. ועם כי עבודה גדולה מאד היא, על כל פנים על ידי עזר השי"ת והשתדלותו ושימת לבו אשר היא נמשכת גם כן מעזר השי"ת, אפשר לבא אל המטרה.

ויהי רצון שאזכה לראותו רב ועצום ושלם בחכמה הקדושה הזאת, כמו שזיכני השי"ת לראותו עד הנה. והמתפלל על חברו הוא נענה תחלה, שיזכני השי"ת לחכמה הקדושה הזאת בשלמות לעבודתו וליראתו לעשות רצונו ולעובדו תמיד כל הימים אכי"ר.

הגאון רבי נסים נחום זצ"ל

הגאון רבי חיים שאול דוויק הכהן זצ"ל

הגאון רבי דוד עידאן זצ"ל

נספח מס' 13

מכתבים נוספים מרבי חויתה לרבנו הנוגעים לרבי רפאל ג'אמי

בעה"ו, ג'רבה יע"א, יום ר"ח תמוז יתפא"ר [תרצ"א] לפ"ק.

ידידי יקירי החה"ש והכולל כמה"ר ר' מצליח מאג'וז נר"ו יאיר אכי"ר.

עוב"י תונס יע"א.

ואחדש"ו, רצוף פה מ"ש בעניו' על דברי רבנו ז"ל בע"ח ש"י [בעץ חיים שער יו"ד] כאשר יראה עם גליון אחד מספר דעה והשכל [ח"א סי' ט"ז] שכ' ע"ד [שכתבתי על דבריו] בסוף דברי. ואתה תחזה איזה שאלות ממני הצעיר, והדפיסו קודם שהגיע לידו מכתבי שצויתיו בו להעלים השם. אבקשהו להתבונן בהם וללמדם אצל הרה"ג מהרפ"ג [מורנו הרב ר' רפאל ג'אמי] נר"ו. גם [ישאל אותו] לבאר לו כוונת רבנו ז"ל במה שפשט לספיקו ממה שמצינו ג' עיבורים בזו"ן, כי ראיתי בו ג' פירושים, הא' בדברי הדב"ש [הרב דברי שלום] ז"ל, והב' בס' טח"ז [טועמיה חיים זכו] נ"י שהזכיר הדע"ו [הדעה והשכל], והג' בדברי הדע"ו נר"ו. והנה פי' הדע"ו נר"ו לאחר המחילה רבה ק', דא"כ הו"ל למהרח"ו להוכיח בפשיטות דפר' [דפרצופין] דאורך כבר כ' רבנו ז"ל דנתקנו זמ"ז. וליכ"ל כמ"ש בעניו' לתרץ ע"ד הדב"ש, דא"כ גם מה שהוכיח הוא מג' עיבורים דזו"ן יש לדחות כן. ודוק כי קצרתי. ופי' הדב"ש כבר העירותי עליו. ועוד דלדבריו הי"ל למהרח"ו לומר בקצרה דאיך הושוה עיבור זו"ן שיש בהם שבירה לג"ר, ומה לו להזכיר ג' עיבורי זו"ן (ועם די"ל דזה עצמו מ"ש מהרח"ו ז"ל דמה שצריך בזו"ן ג' עיבורים הוא מה"ט דיש בהם שבירה, ולא ידעתי אם זה אמת, ואין פנאי לחפש). ופי' הטח"ז נ"י ג"כ אינו מוכרח כ"כ. גם יעיין בדברי הת"ח [הרב תורת חכם] דף קי"ז במה שתי' להצ"ע [להצריך עיון] דהרש"ש ז"ל, ויתבונן איך פי' הפשיטות דמהרח"ו לפי דבריו, כי כעת אין הפנאי מסכים, ותשובתו מהרה תצמח ושכמ"ה[17].

שבוע החולף שלחתי לו מכתב הרע"ב [הרב עבדיה הדאיה] נר"ו... [חסר כשתי מלים ואולי: ועוד מכתב] ממני ע"י ה"ר וצייף חורי הי"ו, בטח הגיע לידו. ואין עוד זולתי החיים והשלום. ממני ע"ה חויתה בלא"א חנינא הכהן ס"ט.

אחרי שיגמור מהגליון הנז' יחזירהו לי וש"ר ב' מהנ"ל.

17. כנראה לא שאל אמה"ג זצ"ל את הרב רפאל ג'אמי ז"ל בענין זה, עיין במכתב הבא ובאור תורה שנה ט"ו סי' ל"ג. נאמ"ן ס"ט.

בעה"ו ג'רבא יום ו' תמוז יה"ל שנת התרצ"א.

ידידנו ויקירנו החו"ש והכולל כמה"ר ר' מצליח מאג'וז נר"ו

עוב"י תונס יע"א.

ואחדש"ו. קבלתי מכתבו, וכבר שלחתי לו בו ביום (קודם קבלי אותו) מכתב בו רצוף חי"ת [חידושי תורה] ע"ד רבנו [האר"י] בע"ח [בעץ חיים] שער התיקון עם גליון אחד מספר דע"ה והשכל [להגר"ע הדאיה זצ"ל] ללמדם עם הרה"ג מוהרפ"ג [מוה"ר ר' רפאל ג'אמי] לעת מצוא. ועתה הודיעני כת"ר נר"ו במכתבו כי יש מרחק ביניהם ולא ידעתי אם אפשר ללכת אליו על רכבת אש [מכונית] למקומו וללמוד ולחזור או לא. ואם יש לו טורח בזה, אין צורך, ויחזיר לי הגליון תכף אחר שילמוד בו. ויקח ממנו תכלית הדברים בקצרה, כי אני רוצה לכתוב ע"ד לה"ה [להרב המחבר] נר"ו. ולא רציתי לשלוח לו הדברים כמו שהם, בעבור שחששתי אולי שגיתי בדבר מה מחסרון ידיעתי, והוא ידפיסם כמות שהוא. ועל כן שלחתי לכת"ר נר"ו לבררם ע"י הרה"ג הנזכר.

בדבר ספר טח"ז ["טועמיה חיים זכו"], אתמול קבלתי מכתב מהרב מירושת"ו [מירושלים תבנה ותכונן] נר"ו, כי חזרו לירושת"ו. ולא ידע הסיבה אם שלא ידעו מקומו, או שכת"ר נר"ו החזירם. ואם אמצא קונים פה אודיעו לשלחם כי אינם בנמצא כלל, ואפילו אצל המחבר ספו תמו. ועל כן יודיעני, אם לכתוב לו לשלחם לכת"ר נר"ו ע"פ הכתובת של אריאנה או אחרת. וגם כי הרב נר"ו מסופק אם ישלח לו כל הג"ח [הג' חלקים], כי כבר הגיע לידו מ...[חסר] שיש לו, (וכנראה שהוא הבין שיש לכת"ר נר"ו כל הג"ח, ואני בזכרוני שאין לו רק ח"א, ואולי השיג הב"ח [השני חלקים] הנשארים בתונס). וע"כ יודיעני יפשא"ק [יפה שעה אחת קודם] להשיבו.

נאם הצעיר ע"ה חויתה בלא"א חנינא הכהן ס"ט

נספח מס' 14

הדרכה ששלח מרן הגאון רבי חויתה הכהן זצ"ל לרבנו, ובה הוא מבאר כיצד לעודד את תלמידיו לכתיבת חידושי תורה

הרצון על כל דבר שלטון. והוא המכונה המושכת כל דבר אצלה אפילו קשה. משיכת הרצון יהיה באחד משלשה פנים [שיבוארו להלן]: הראשון [להתווכח בשקלא וטריא], הוא יותר מביא להמטרה מהשני והשלישי. ואופן השני [להקשות להם קושיות], הוא יותר מהשלישי [לפרסם החידושים בירחון]. ועם כי האופן השלישי הוא מתמיד [שתמיד יש אפשרות לפרסם בירחון], על כל פנים אינו כל כך, מחמת שלא ישים אל לבו לכתוב דברים טובים רק דברים קלים. וגם צריך לשים לב כי אם יתוקן ענין זה, אם יתלמדו ויכתבו הרבה אינו מספיק להם רק שיעור גדול כסף [תשלום עבור הפרסום הירחון], אשר אולי לא יוכלו בני החברה לשלמו. ואנו משתמשים פה באופן הראשון והשני, שזה מתקנא מזה שכותב, וזה כותב להתפאר יותר מחבריו וכיוצא.

ובעת הלימוד כאשר רואים שמשתעשע הרב בדברי חברו ומשבחו לומר "זה תירוץ חשוב" וכיוצא, בזה נעשה להם התפעלות גדולה. אך זה תלוי בדעת התלמידים, אם הם מכירים ערך דבר זה ומתפארים בו או להפך שמלעיגים מזה או מתביישים מזה, כי בזה נסתרו האופן הראשון והשני.

ועל כן, טרם כל, צריך הכנות רבות כפעם בפעם בארוכה ובקצרה, למען יכנס בלבם שבח מעלה זו בדברים שכליים ומופתיים ומוחשים, כי דבר זה צריך למאד שיהיה עץ עושה פרי. וכל הרבנים המפורסמים לא נתפרסמו רק בספריהם, ובלי ספק שהורגלו מנעוריהם בזה, כי בגדלות האדם קשה להשיג זה כמו שאנו רואים בחוש וכו'. וגם הרבנים הגדולים והמפורסמים אשר הם בחיים עדנה, הם כותבים הרבה ומחדשים ומפלפלים. וידבר להם מה שראה פה [הכוונה מהזמן שלמד אצלו רבנו] וכיוצא מדברים אלו. וגם יציע להם, כי דבר זה אינו קשה, רק תלוי בהרגל. **וידבר להם, שאתם** [כלומר רבנו וחבריו, בזמן לימודם אצלו] **נתלמדתם רק בזמן מועט, והייתם כותבים הרבה הרבה ובפרט בחליפות מכתבים עם בני הדיגת**, וכיוצא בזה הכל לפי דעתם וידיעתם.

עוד דבר גדול בזה שמושך לבם לזה, שיתן לבו כת"ר נ"י לחדש בלילה (בלי ידיעתם) איזה חידושים, וביותר על המפרשים המפורסמים מהרש"א מש"ך [משמרות כהונה] של"ת [שלמי תודה] ודומיהם, את מה שלומדים למחרתו. ובעת הלימוד יאמר להם כי יש קושיא או תירוץ והמה פשוטים והמשכיל יבין, ואז הם מתאוים לדעת מה הם, ותיכף יבאר להם הדברים היטב, וזה ימשוך לבבם לדעת ולהבין שיש גם דברים אחרים זולת הכתובים בספר, וביד כל אדם להוציאם מן הכח אל הפועל בשקידתו, ויאמר להם "פלא שלא הרגשתם מזה". ובפרט אם יתן אל לבו ליישב קושיא אחת בכמה אופנים שונים, ויאמר להם: קושיא זו יש בה שלושה או ארבעה תירוצים, וזה יפעל בלבם מאד כטבע כל אדם הרוצה לחקור על הנעלמות ממנו. ואז יאמר אותם להם אחד לאחד, ובזה יתפלאו מאד, ויאמר להם שאלו הם דברים פשוטים וקלים מאד אצל השוקדים באמת על התורה, והמפרשים שלא זכרו מזה, בעבור גודל טרדתם בכמה פרטים גדולים מזה בתשובות ופסקים וכיו"ב. ומזה יוכל למשוך לבם לחדש גם הם את מה שחידש כת"ר נר"ו אם לפעמים לא יאמר להם רק כשיש קושיא או תירוץ או שני תירוצים וכדומה, והם ישתוקקו לעיין מעצמם, ובערב או למחרתו יגידו מה שעלה ברעיונם. וזה גם כן גורם גדול להביאם אל המטרה בעה"ו.

עוד יש אופן אחר למשוך לבבם לחדש, באמצעות הירחון יוצא לאור פה [ג'רבא] הנקרא "אוצר התורה", אשר בו מדפיסים כמה תלמידים קטנים בני גילם. ויודיעם מזה כי אם יחדשו איזה דברים נכונים וראויים להעלותם ולהביאם אל בית האוצר, יודפסו שם. והוצאות הדפוס אחשוב כי בנקל יוכל להביאם מאת הגזברים [הגבאים של חברת התלמוד בתונס], כי המחיר אינו ביוקר כל כך. ועל ידי זה יתנו לב לחדש, כי יודעים ורואים את התכלית הנרצה מזה. ולמעשה לא ידפיס להם רק דברים טובים ונכונים, לא דחוקים וקלים.

אודות לימוד הכתב שלנו [הכתב הספרדי הנקרא מעאלק], הנה כפי המובן שכתב זה אין צריכים לו לצורך מכתבי חול מו"מ [משא ומתן] וכיוצא, כי בזה הזמן הכל נעשה שם [בתונס] בצרפתית, רק התכלית הוא ללמוד הכתב שלנו בעבור יוכלו לחדש חידושי תורה. ואם כן הוא יותר ראוי שהלימוד יהיה לא בסגנון לשונות מכתבי חול אלא כתבי קודש. והוא שיאמר להם כת"ר נר"ו איזה קושיא או תירוץ וכיו"ב משלו (אם אי אפשר בשלהם), ויצוה על כולם לכותבו בסגנון אשר יראה להם. ואז ידריכם ויורם חסרונם, ומה שהיה ראוי להיות, ולאט לאט יחונכו גם בשלהם. וזה מועיל עוד מטעם אחר שיהיה קנאה

מזה לזה כשהאחד יכוין היטב יותר מחברו. וכן היא דעת הרה"ג מהרמ"ך [מורנו הרב רבי משה כלפון הכהן] נר"ו.

עוד אמר אלי מוהרמ"ך נר"ו הנ"ל, כי יש לשים לב אודות חינוכם המוסרי לטעת בלבם שורשי יסודות אהבת הדת ואהבת הלאום. ולדעתו יותר יש להם לקבוע פעם לשבוע במסכת אבות עם פירוש המשניות להרמב"ם ז"ל, אשר דבריו ז"ל נוקבים את הלב לבית חללו ברעיונות מושכלות. ויש בו גם כן מה להעמיק. ומזה לאט לאט יחונכו גם בדרושים, כי **מסכת אבות היא ראש פינת המוסר והיראה**. ואם דרך אגב יעלה ברעיונו איזה ביאור מוסרי מושך במשנה, יאמרנו להם, ויחנכם גם כן לכותבו, ויורגלו גם כן בכתיבת חידושי דרש.

עוד יש לשית לב להרגילם בעומק העיון, שילמדו מהרמ"ש [מהר"ם שיף] ז"ל בחידושיו על סוגית הנשר [חולין דף ס"א] עם הביאור, כי דבריו ז"ל עמוקים מאד שם, נוסף על עומק הסוגיא.

עוד יש לשית לב שאחרי גומרם סוגית הנשר, אשר בה יורגלו בעה"ו ויקחו חומר לא מעט בעיון העמוק, אז ילמוד עמהם מסכת שבועות שיש בה עניינים עמוקים (כמו סוגית בהרת ושעירים) עם האלפ"י [הרב אלפי יהודה] והמגד"ן [והרב מגדנות נתן] והמש"ך [והרב משמרות כהונה] והתפב"ח [והרב תפארת בחורים] ז"ל, אשר מזה יורגלו גם כן בחידוד של עומק. וקרוב לודאי כי אם ילמדו כל פרק ראשון או רובו, בעה"ו ישיגו דרכי ונתיבי העיון עם מתכונתם.

עוד ישית לב אם יוכלו עתה ללמוד בפסק, לחנכם גם בזה, לתת להם שאלה אחת עם מקורותיה וכנהוג פה [ג'רבא]. ואם אין זמנו [פנוי] עכשיו, אין צריך, שלא לאבד את העיקר והיסוד.

מכתב זה נכתב פסקי פסקי מאפס הפנאי, ונגמר היום יום כ"ה חשון התרצ"א.

נאום הצעיר ע"ה **חויתה** בלא"א **חנינא הכהן** ס"ט

נספח מס' 15

מכתב מאלף מרבנו בדרך כתיבת שו"ת

(המלים בסוגריים מרובעות היו קרועות, והושלמו ע"י בנו מרן ראש הישיבה שליט"א)

בס"ד [תונס יום עש"ק] ס' חיי שרה כ"ג לחודש מרחשון שנת [תרצ"א].

ידיד נפשי, החכם ושלם והכולל כמהר"ר בועז חדאד יצ"ו.

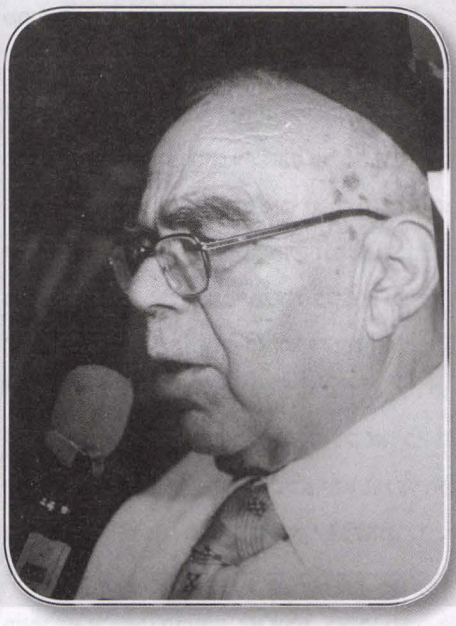
אחדש"ו [אחר דרישת שלומו וטובתו], מכתב יד קודשו [זמנו אין בו] קבלתי בליל מוצאי שבת קודש, ומאד ש[בעתי ממנו] רצון ועונג רב, אשרי יולדתו ירבו כמותו. אך מה שרצונו [לעיין בו].

ידידי! כן גם אני רצוני בזה יותר ממנו, אבל באמת דבר זה [אינו] ביכולתי, כי כבר אני מטופל בעסקי הנצרכים לי, אבל על כל פנים [אשתדל] מה שביכולתי להשיב במוקדם האפשרי לי בס"ד בלי נדר אם יגזור ה' בחיים. ואול[ם מה] שהאריך הרבה בשקלא וטריא שאינה צריכה לעיקר הדין ומילא מכתבו מזה, ולבסוף הרגיש שאם בא להאריך בשקלא וטריא, יכלה הזמן ונטפל בקצרה לעיקר הדין בד' וה' שיטין, ובזה נמצא שעשה הטפל עיקר והעיקר טפל. ראיתי להיות [שלא ח"ו כמזהיר אלא] כמזכיר כי לא כן מדרך המתלמדים דרכי התשובות, כי השקלא וטריא שאינה צריכה לעיקר הדין אין ראוי שיתן האדם דעתו עליה כלל וכלל, רק אם בא מאליו בדרך אגב גרגיר א' או ב' יכתבנו בקיצור נמרץ בב' שיטין עד שלא יהא נרגש, ואם גם זה היה אפשר להשמיטו ולכתבו בחי' הש"ס או חי' הש"ע כן ראוי לעשות, כי כל עיקר מגמתו ומטרתו בכל התשובה תהיה רק במה שנוגע [לעיקר ה]דין דוקא אם באסיפת דיעות המדברים [בענין או בהכרעת ובירור] ההלכה, לא זולת, באופן שכל מה שירצה [לכתוב יראה אם יהיה יוצא] ממנו איזה נפקותא לענין דינא בנדונו או לא. ואולי כי מפני [שראה מעלתו] שבנדונו אין כ"כ אריכות במה שנוגע לעיקר הדין כי הסכמת כל [הפוסקים לאסור] מכמה טעמים לכן רצה להאריך בשקלא וטריא. ולא כן אנכי עמדי, כי [די לו] לכתוב בפרט זה בקצרה במה שנוגע לעיקר הדין לבד, ובמקום השקלא וטריא [יעסוק ב]פרט אחר שיש בו

אריכות במה שנוגע לעיקר הדין.

והנה אמת כי דרך זו [מצויה] בספרי רבני אשכנז ז"ל שמאריכים הרבה בשקלא וטריא אע"פ שאינה צריכה לעיקר הדין. אבל באמת מה לתבן את הבר, כי הם ז"ל כבר נתלמדו דרכי התשובות כראוי, ולכן אם באו לכתוב באריכות בשקלא וטריא אין להם הפסד בכך, אבל כגון אנן יתמי דיתמי אשר עודנו מתלמדים, אם נרגיל עצמנו באריכות בשקלא וטריא שאינה צריכה, גם כי נזקין לא נסור ממנה, ולא נוכל לדעת בירור הסולת מתוך הפסולת שהוא לברר מה שנוגע לעיקר הדין מתוך השקלא וטריא שאינה צריכה, ולכן צריך שבזמן למודנו נרגיל עצמנו בדבר זה שלא לכתוב בתשובה רק במה שנוגע לעיקר הדין בנדוננו לבד. צא ולמד מספרי רבני הספרדים המפורסמים, אם הקדמונים כמו מהריב"ל ומהרשד"ם וכיוצא, ואם האחרונים כמו "מצות כהונה" ואחוזת מרעהו, אשר [בכל תשובותיהם] דבריהם ספורים באותיות, שאינם כותבים [אלא הנוגע לעיקר הדין] בנדונם. וזו הדרך הישרה שיבור לו האדם אשר [חפץ להגיע אל] המטרה הרוממה להיות יודע התרת הספיקות. וכל זה ידוע ומפורסם, [שאל אביך] ויגדך זקנך ויאמרו לך. ואין להאריך עוד כי אם בעתירת החיים [והשלום].

רבי בועז חדאד זצ"ל

הדורש שלומו וטובתו כל הימים.

הצעיר ע"ה [מצמיח ישועה] ס"ט

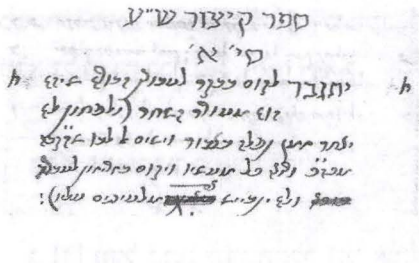
נספח מס' 16

קיצור שלחן ערוך שהתחיל רבנו לכתוב והפסיק בסי' ט'

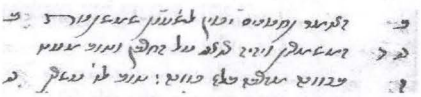
[**אמר המעתיק:** האותיות בפנים בין סוגריים מרובעים נכתבו בצד הגליון לסימן הסעיפים בש"ע, וכאן הכנסנו את הציונים בפנים].

ספר קיצור ש"ע

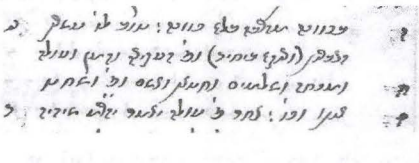
סימן א'

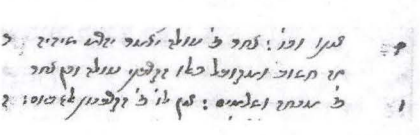
א. [א] יתגבר לקום בבקר לעבודת הבורא, שיהא הוא מעורר השחר (ולפחות לא יאחר זמן תפלה בצבור. וישים אל לבו שהקב"ה מלא כל הארץ כבודו ורואה כל מעשיו, ויקום בזריזות לעבדו, ולא יתבייש אם מלעיגים עליו).

ב. [ב] האומר תחנונים, יכוין לשעות שמשתנות המשמרות, [ג] ויהיה דואג על החרבן, [ד] וטוב מעט בכוונה מהרבה בלא כוונה.

ג. [ה] טוב לומר עשרת הדברות (ודוקא ביחיד) ופרשת העקידה והמן ועולה ומנחה ושלמים וחטאת ואשם [ח] ופסוק ושחט אותו וכו'.

ד. [ז] אחר פרשת עולה יאמר יהר"מ שיהיה זה חשוב ומקובל כאלו הקרבתי

עולה, וכן אחר פרשת מנחה ושלמים.

ה. [ו] אין לומר פרשת הקרבנות אלא ביום.

ו. [ט] יש נוהגים לומר פרשת הכיור ותרומת הדשן ותמיד ומזבח מקטר קטרת ופרשת סמני הקטרת ועשייתו.

סימן ב'

א. [א] יכניס ראשו וזרועותיו בחלוקו כשעודנו שוכב ויקום מכוסה, [ב] כי הקב"ה מלא כל הארץ כבודו.

ב. [ג] ולא יהפוך הפנימי לחוץ.

ג. [ד] נועל מנעל ימין תחלה (גם אותן שאין להם קשירה), [ה] אבל בקשירה וחליצה של שמאל תחלה.

ד. [ו] לא ילך בקומה זקופה (ולא יחף), ולא ד' אמות בגילוי ראש (ויכסה כל גופו), ויבדוק נקביו (וירגיל לפנות ערב ובקר).

סימן ג'

א. [א] כשנכנס לבית הכסא, לא נהגו עכשיו לומר התכבדו מכובדים וכו' [ב] (ויסגור הדלת בעדו, ולא יכנסו שני אנשים ביחד).

ב. [יב] יהא צנוע בבית הכסא גם בלילה, [ד] ולא יגלה רק טפח לאחריו וטפחיים לפניו, ודוקא מיושב, [ד] ואשה לא תגלה לפניה כלום [ב] (ולא ידבר שם).

ג. [ט] לא ישב במהרה בחוזק, ולא יאנוס עצמו יותר מדאי.

ד. [ג] הממשמש בפי הטבעת ימשמש קודם שישב.

ה. [ח] הנפנה בבקעה יפנה במקום שאין חבירו רואה פירועו ובין צפון לדרום [ה] (ולהשתין אין להקפיד).

ו. [ו] וכן עם אשתו, יישן בין צפון לדרום, ונכון להזהר גם כשאינה עמו.

ז. אין לקנח בימין, וכן בחרס ועשבים יבשים וצרור שקינח בו חבירו (ועכשיו שבית הכסא אינו בשדה אין להקפיד).

ח. [ז] המשתין מהצופים ולפנים (יהיו פניו לצפון או לדרום או) יסלק הקדש לצדדים.

ט. [יג] המשתין מעומד, יעמוד במקום גבוה או לתוך עפר תיחוח.

יוד. [יד] לא יאחוז באמה מעטרה ולמעלה וישתין, ויש ליזהר גם בנשוי. [טז]

ומ"מ להתחכך אסור.

יא. [טו] ומותר לסייע בביצים.

יב. [יז] המשהה נקביו עובר בבל תשקצו.

סימן ד'

א. [א] ירחץ ידיו [ב] ג' פעמים [ח] לתוך כלי, [יא] ולא ממי שלא נטל ידיו, ומברך ענט"י [א] (וי"א גם אשר יצר ואפילו לא עשה צרכיו).

ב. [יוד] נוטל כלי המים בימינו ונותנו לשמאלו ומוריק על ימינו תחילה.

ג. [א] טוב להקפיד בדברים המעכבים בנט"י לסעודה [ז] (בסי' ק"ס. מיהו אינו מעכב כלי וכח גברא ושאר דברים). [יב] ואם שכשך ידיו במים לא מהני. ואם בג' מימות מחולפים יש להסתפק. [א] אבל בנט"י לתפלה הכל מועיל. ויש מי שאומר שאינו מברך.

ד. [ג] לא יגע בידו קודם נטילה לפה ולחוטם ולאזנים ולעינים.

ה. [ד] גם אחר נטילה לא יגע בפי הטבעת ובמקום הקזה [ה] ובגיגית שכר.

ו. [ט] ומי הנטילה אסורים בהנאה, ולא

ישפכם בבית ובמקום שעוברים בני אדם.

ז. [יג] אם היה נעור כל הלילה [יד] או השכים קודם עלות השחר ונטל, יש להסתפק אם צריך ליטול כשיאור היום. [טו] וכן יש להסתפק בישן ביום (ובכולם יטול בלא ברכה).

ח. [טז] דוד לא היה ישן שיתין נשמין (ודוקא ביום).

ט. [יז] יש רוחצין פיהם שחרית.

י. [יח] אלו דברים הצריכים נטילה במים, ואם לא נטל תלמודו משתכח, ואם עם הארץ הוא יוצא מדעתו: הקם ממטתו, והיוצא מבית הכסא ומרחץ, והנוטל צפרניו, והחולץ מנעליו, והנוגע ברגליו, והחופף ראשו, וי"א גם ההולך בין המתים, והמפליא כליו, והמשמש מטתו, והנוגע במת ובכנה ובגופו.

יא. [יט] המקיז דם מכתפיו ולא נטל, מפחד ז' ימים, המגלח ג' ימים, הנוטל צפרניו יום א', ואינו יודע ממה מפחד.

יב. [כ] הרוחץ פניו ולא נגבם, רוחץ הרבה במי סלקא.

יג. [כא] בתפלה ואכילה לא יגע בשוק וירך ומקומות המכוסים, ולא יחכך ראשו

(וע"ל סי' צ"ב סו"ז וסי' קס"ד).

יד. [כב] אם אין לו מים, מקנח ידיו בכל מידי דמנקי ומברך על נקיות ידים, אבל אין זה מועיל להעביר רוח רעה.

טו. [כג] אם לא ישן על מטתו ערום, יכול לברך ברכות השחר קודם נטילה.

סימן ה'

א. [א] כשמזכיר את השם, יכוין פירוש קריאתו שהוא אדון הכל וכתיבתו שהיה והוה ויהיה, וכשמזכיר אלהים יכוין שהוא תקיף ויכול על הכל.

סימן ו'

א. [א] כשיצא מבית הכסא, מברך אשר יצר, ויש בה פירושים הרבה.

ב. **[ב]** יש מברכין ענט"י בבית הכנסת עם שאר הברכות, ובני ספרד לא נהגו כן (ואין לברך ב"פ בבית ובבית הכנסת. והלומד והמתפלל קודם שיכנס לבית הכנסת מברך בבית. ויש שאינם נוהגים כן).

ג. [ג] אין לפתוח בברוך בברכת אלהי נשמה.

ד. [ד] יש נוהגים שמברך אחד ברכות

השחר ועונין אחריו אמן, וחוזר אחד מהעונים ומברך ועונין אחריו ג"כ, וכן עושין כלם על זה הדרך, ואין לערער עליהם.

סימן ז'

א. [א] כל היום, על כל פעם שעושה צרכיו גדולים או קטנים אפילו טפה אחת והסיח דעתו בינתים, מברך אשר יצר ולא ענט"י (וה"ה אם שפשף ידיו שהיו מלוכלכות) אף שלומד או מתפלל מיד.

ב. [ב] אם לא שפשף, א"צ ליטול רק משום נקיות או משום הכון.

סי' ח'

א. יעיין בחוטי הציצית אם כשרים, ומפרידן ואח"כ מברך, ומתעטף מעומד כדרך שמתכסים בני אדם בכסותן ועוסקין במלאכתן, ומחזיר ב' ציציות לפניו וב' לאחריו, ונכון לכסות הראש בטלית.

ב. כשמתעטף יכוין שהוא כדי לזכור כל מצות ה' לעשותם.

ג. היו הרבה מתעטפים כאחד, כולם מברכין, ואם רצו אחד מברך והאחרים יענו אמן.

ד. טלית קטן לובשו על בגדיו. ואע"פ

שאין בו עיטוף, יוצא בו י"ח ציצית ומברך עליו להתעטף (וי"א שמברך על מצות ציצית. וכן נוהגים, ואין לשנות). וטוב להניחו על ראשו רחבו לקומתו ומעוטף בו לפחות כדי הלוך ד' אמות.

ה. אם אין ידיו נקיות, לא יברך עליו. וכשיטול ידיו, ימשמש בציצית ומברך. ואם לובש טלית אחר יכוין לפטור גם את זה וא"ץ למשמש בציצית.

ו. כל בגד של ד' כנפות שלבשו בלא ציצית, ביטל מצות ציצית. ואם יש לו הרבה, כולם חייבים, ומברך על כלם, ואם לא הפסיק בינתים וגם היה דעתו מתחילה על כלם לא יברך אלא ברכה אחת (ואם פשט הא' קודם שלבש הב' צריך לברך). אבל הלובש טלית קטן בבית וטלית גדול בבית הכנסת, צריך לחזור ולברך אע"פ שלא הפסיק בינתים והיה דעתו עליו.

ז. אם פשט טליתו אפילו על מנת להתעטף בו, וכן אם נפל כולו שלא במתכוין, צריך לחזור ולברך, אבל אם לא נפל רק רובו, א"ץ (וי"א דפשטו על מנת להתעטף בו נמי א"ץ, וי"א דדוקא אם יש עליו טלית קטן, וכן נהגו).

ח. הלן בטליתו, צריך לברך עליו בבקר גם שלא פשטו, וטוב למשמש בו כשמברך (וה"ה כשלובש טליתו קודם שיאור היום).

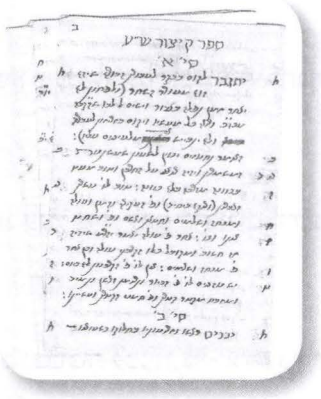
סי' ט'

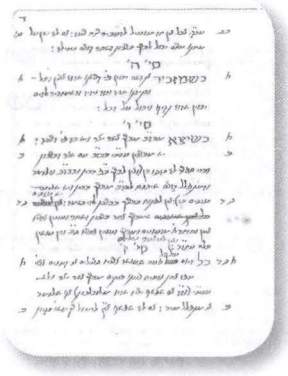
א. אין חייב בציצית מן התורה אלא בגד פשתן או צמר רחלים, ושאר מינים מדרבנן (ויש חולקין, וכך הלכה).

ב. ציצית פשתן או צמר רחלים, פוטר בכל מיני בגדים, אבל שאר מינים אינם פוטרים אלא במינן. ואם עשה קצת ממינו וקצת מצמר או פשתן, הדבר ס' [ספק]. ואין לעשות של פשתן בטלית של צמר או בהיפך בזמן הזה דליכא תכלת, מפני שהם כלאים (וי"א שאין לעשות של פשתן גם בשאר מינים, וכן נהגו).

ג. המדקדקים נוהגים לעשות הציצית מצבע הטלית (והאשכנזים נוהגים לעשותן לבנים בכל אופן, ואין לשנות).

ד. טוב לעשות הטלית מצמר רחלים (ואם א"א, יכול לעשות של פשתן).

ספר 'קיצור שלחן ערוך' מכתי"ק רבנו בפנקס זעיר

נספח מס' 17

הסכמה שכתב רבנו (בטבת התש"ך) לספר "לאור ההלכה" שחיבר הגאון האדמו"ר מצישינוב זצ"ל[18] (ראשי השורות: מליצה, ואח"כ שם הוי"ה, ואח"כ שלום יחזקאל שרגא, ובאמצע החרוז רבין [שמות האדמו"ר], ולבסוף שם המשפחה: הלברשטאם)

מקצת דברי-שיר והערכה, **ל**ספר הבהיר לאור ההלכה, **י**הל אור חדש בעמק הבכא, **צ**ללו שפתי בסדר **קדש-לי, ה**שתא **אשכל הכפר דודי לי** (תש"ך לפ"ק)

יקר **ה**ספר וערך **ה**חיבור, ירום ונשא, כפי גדולת מעלת וחכמת המחבר ומהללו, ובמדת העבודה והעמל שהשקיע בו מחוללו, ובמשקל הצורך שהצבור צריכים וזקוקים לו, העושים במלאכה.

שלש-אלה נקבצו בספר-זה יחד תמימים, מלא מאור נוצץ דברים מחוכמים, טוב פריים מחרוץ וחלי כתמים, דהבא פריכא.

לכו חזו מפעלות אלוקים האדירים, דייגי דנה'ר דע'ה הם המחברים, האיתנים מצוקי ארץ הם הגבורים, המצויינים בהלכה.

ומי בראש? האדמו"ר הקדוש והשנון, הגאון האדיר הארז אשר בלבנון, ויחי עוד לנצח עד כי-יבא ינון, וזרעו לברכה.

מי-כמוהו מורה וגדול חריף ובקי, חריפותו בעיון פשטי זך ונקי, ובקיאותו רחבה מקיפה מאה פרקי, שמורה וערוכה.

יחד עבדו כלם בספר-זה ימים רבים, ולילות עמל מינו להם כרביבים, וילינו בעמק מלמד שלנו חביבים, בעמקה של הלכה.

חידושי המדע והחיים בזמננו, הפכו לסיבוכים ומבוכות לפנינו, מי-יורה? מי-יבין? ומי

18. נדפסה בשו"ת "איש מצליח" כרך ג' (ח"ב חאו"ח סי' י"ב).

יוציאנו, מתוך ההפכה.

זה ספר גדול ורחב מלא חפניים, הן בו תמצאו חפץ פי שנים, כמאתים פנינים נבחרות מאירות עינים, גנזי ברכה.

קטונתי מאד מכל התלמידים, מה-לתבן את-הבר שרפים עומדים, על-כן זחלתי ונחבאתי אל הכדים, תעלת הבריכה.

אכן פי-מלך ופקודתו שמרה נפשי, כי לסרב לגדול חלילה-לי אי-אפשי, ותיטב תשורת דל משור ושה, עיניו לחלכה.

לשמיא עיני נטלית לפניו אביע, נפשי בתוך לבאים כאריא רביע, הכל גלוי לפניו מידע ידיע, מה בחשוכא.

שובה ה' את שביתנו כאפיקים, ופדנו מידי כל צרים ומצוקים, ותחזינה עינינו בבנין ביתך ואתיקים, וצניף מלוכה.

רבת צררוני מנעורי לא יכלו לי, לא בִּקשתי ולא כי-רב חילי, הודות לתורה לא-תישכח הבטיח אלי, צוה ה' את הברכה.

גם כי-יתנו בגוים עתה יקבצם, ומבין שיני אריות הוא יחלצם, האסף נדחי ישראל כאסוף ביצים, והיתה לה' המלוכה.

אז ימלא שחוק פינו בלא-מדה, בחיי דכל ישראל חביבין כפטדה, ובחיי דמרנא ורבנא **רבין** חסידא, נכרעה נברכה.

הלא כה דברתי בלשון חרוז
לכבוד מרן האדמו"ר המעוז
בקדושה ובחסידות ברוב עוז
רחמתים לראש גבר חכם בעוז
שמו נודע בשערים בכל מחוז

טוב שלומו ירבה במאה אחוז
אני המדבר עבד ה' גבור ועיזוז
מצליח בלא"א ר' רפאל מאזוז סליט"א. פה תונס.

[להלן הטיוטא הראשונה של ההסכמה]

"יקר החבורים וערך הספרים, יגדל ויגבה בשלש בחינות, האחת, לפי ערך מחבריהם וכותביהם, ואלה היוצאים מידי אנשי הרוח הגבוהים משכמם ומעלה מכל העם, עולים המה מאד מספרים זולתם, הדומים להם בצביונם ובקומתם. השנית, גם ספרים אחים אשר מחוללם אחד, האדם הגדול בענקים, יבדלו במעלתם ומדרגתם לפי העבודה והעמל ששיקע בהם ממציאם, ואינו דומה ספר כתב איש רב'י לפום ריהטא מהדורא קמא, למשנהו אשר לילות עמל מינו לו למחברו, וכמה פעמים חזר עליו לצרפו ולבררו. והשלישית, גם אלה הטובים עוד יבדלו בדין קדימה לפי הצורך אשר לעולם בהם, והמדברים בהילכתא למשיחא יעמדו אחרונים לאלה העוסקים בהלכות הנוהגות בזמן הזה אשר להם משפט הבכורה, וכל שכן אם דנים בבעיות וספיקות העומדים על הפרק יום יום.

יתבשר העולם ומלואו הגדול, [חסר המשך]

הלא כה דברי המדבר בלשון חרוז
לכבוד מרן המחבר הגאון הגדול והמעוז
במקום גדולתו מצאנו ענוותנותו במאה אחוז
רב חביבא ומתוואני דלבא ומיניה לא ניזוז
שמו הטוב והנעלה לשם ולתהלה בכל מחוז
טובו ושלומו ירבה ויגדל ברוב עוז
אנא דאמרי הצעיר ע"ה גבור ועזוז
מצליח בלא"א ר' רפאל מאזוז סילט"א

נספח מס' 18

מבחר התכתבויות של רבנו עם האדמו"ר מצישינוב זצ"ל

בס"ד תונס יום י"א טבת התשי"ט, בסדר בך יברך ישראל.

לכבוד הרב הגאון הגדול והמובהק, פטיש החזק, חסידא קדישא, אבן הראשה, אדמו"ר ועט"ר עצו"ר כמה"ר ר' שלום יחזקאל שרגא רובין הלברשטאם, כפטדה ממולאה במכתם. יהי שמו הטוב לעד לעולם, ובריא אולם. אכי"ר. הגה"צ מצישינוב. ברוקלין, ניו-יורק.

אחדשו"ט כדמ"ל [אחר דרישת שלומו וטובתו כדת מה לעשות], גלילי יד"ק ראשון גם שני מימים ז"ך חשון / י"ג כסלו ש"ז [שנה זו], קבלתי לנכון ונתמלא כל הבית אורה זו תורה. אך לדאבוני לא יכולתי להשיב תכף מפני הכבוד והיראה, לאפס הפנאי. ורק בשבועות אחרונים דחקתי עצמי מאד למקוטעין, והנה רצו"ב מה שנלע"ד הקצרה על הקונטרס הראשון בדין ס"ת. אך הקונטרס השני מחבורתא קדישתא הע"י בדין עגלה, נתתיו למעתיק להעתיקו לי בכתב שלנו, כי איני רגיל בכתב אשכנזי ולא אוכל לרוץ בו.

ואודות מוכרי ספרים, נמצאים בג'רבא. ומזה כשתים או שלש שנים קבלתי רשימות מהם, ולא מצאתי בהם דבר מעניין. ואיה"ב כשאכתוב לג'רבא אראה אולי יש חדש.

ואודות רבנים משיבים, שלחתי סופרנו להרב הראשי, ואמר שאין לו פנאי. ואני מבשרי אחזה, שכל היום במשרד זה בא בכדו וזה בא בחביתו. ובלילה וכיוצא מעתות הפנאי, הלואי יספיקו לענייניים היומיומיים, וגם ללמוד לפעמים קצת עם הבנים שיחיו (שאינם לומדים אצל רבם - בעטיה של ההנהלה - רק שתי שעות ביום). וחוסר ספרים כנגד הכל, ואין לי אפילו היסודות, שהם ש"ס והרי"ף והרמב"ם וטורים וש"ע כראוי. רק ש"ס קטן ואיזה מסכתות ישנות וחלקים בודדים ומעט ספרים. רק ישנה ישיבה אחת מלאה מכל טוב, אבל אינה פותחת רק שני ימים בשבוע שעות אחדות אח"ח. ואני דוחק עצמי ללכת ולעיין שם כחותה על הגחלים או להעתיק, ולפעמים לשאול ספר ושנים או יותר

לימים אחדים. ולקנות מאמריקה, היוקר יאמיר, ואני מטופל במשפחה רבה בפ"י, וה' ירחם. ורק לאהבתו דמר נ"י אני עובר את הכל בשמחה. ולולא שאנחנו מפשרים תמיד ברוב העניינים ככלם, כפי הדין, מצוה לבצוע, לא היינו מספיקים כלום, לאפס הפנאי, ולאפס מציאות הספרים בנחת ובריות...

ועתה אשים קנצי למלין, ואדברה נא שלום וברכה לרו"מ נר"ו בראש, ולכלהו מרנן ורבנן המסתופפים בצלו איש איש על שמו הטוב העי"א. ממני מוקירם ומכבדם כערכם הרם והנעלה. ואחתום בכל הכבוד וההערצה

הצעיר ע"ה מצליח בלא"א ר' רפאל מאג'וז סילט"א

בס"ד תונס יום ט"ז אדר השני התשי"ט

לכבוד הרב הגאון הגדול, מבצר עוז ומגדול, חסידא קדישא, אבן הראשה, האדמו"ר מקודש כמה"ר ר' שלום יחזקאל שרגא רבין הלברשטאם נרו יאיר ויזהיר באור בהיר אמן. הגה"צ מצישינוב. ברוקלין, ניו-יורק.

אחדשו"ט כיאות למעכ"ת באה"ר... קבלתי עוד שוב, עלה "עין בעין", ושבעתי רצון מעילוי הפלאי [מאיר פריימן בן 12, שידע 300 דפי גמרא בעל-פה]. וגם ראיתי המדובר מעבר לדף אודות מו"ר ועט"ר זצ"ל הכ"מ, מאת פינחס כהן, בלוד. והוא עלם צעיר מתלמידי תלמידי תלמידיו. אבל ראיתי בגליון "חומתנו" עמוד קנ"א שגם לבלר אשכנזי מעיר כדבריו.

מיום ג' אד"ר החולף, שלחתי לרו"מ נ"י ספר "מנחת כהן" (עם רשימה אחרת מג'רבא), נא להודיעני מקבלתו. ואם באולי יהיה בלבו על שאין בו הסכמות מהחרדים [הכוונה מהרבנים האשכנזים], ליהוי ידיע למו"ר נ"י שעברו עשרות בשנים ולא היתה לנו ידיעה מהם כלל, וכן הם. סיפר לי אחד ממארוקו שאמרו לו רבנים חרדים, שלא היו יודעים לגמרי ממציאות מארוקו בעולם וכל שכן מיהודים שבה.

אולם אספר למעכ"ת, שאחר שנודעתי מעולם החרדים, נסיתי פעם, שבא לידי ספק בדין ערוה, וסדרתי בעניו' פסק להתיר, ובמחוזינו לא נפנו לעיין עמי בדבר, ושלחתי טופס מהפסק שלי לששה רבנים בא"י, מיום י"ז שבט התשט"ז, ששלשה מהם מהחרדים ולא השיבו. וכתבתי להם עוד הפעם, והבטיחו להשיב ולא קיימו. ואת כבוד הדר"ג נ"י לא הייתי מכיר אז. וסוף דבר, מכל הששה לא השיבו לי רק מו"ר ועט"ר [רבי חויתה הכהן] זצ"ל הכ"מ, ויבדל"ח הרה"ג ישכיל עבדי יצ"ו שהסכימו עמי בדין ההוא.

וזה הרב האחרון, הכרתי מימי חרפי כד הוינא טליא בבית הספר, ששלחתי לו השאלה שהדפיס בספרו ח"א א"ח סי' ז', והוא היה אז בישיבת פורת יוסף תכב"ץ.

ואין להאריך עוד כ"א בדשו"ט [כי אם בדרישת שלומו וטובתו] כל הימים, ממני מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנכבד, ומשתחוה מרחוק מול כס"ת.

הצעיר ע"ה מצליח בלא"א ר' רפאל מאג'וז סילט"א

תונס יום ד' שבט התש"ך

לכבוד מורנו ורבנו ומאור עינינו הרב הגאון הגדול והמובהק ונוגה לו ברק זוכה ומזכה עצו"ר כקש"ת אדמו"ר מקודש כמוה"ר שלום יחזקאל שרגא רבין הלברשטאם שליט"א.

ברוקלין, ניו-יורק.

אחרי השלום וברכה כדמ"ל.

תחלה אבקש סליחתו מאד על שהשאלות הראשונות אודות ברכת הגומל, ועוד, נשארו ללא מענה עד היום. וביום י"א טבת ש"ז קבלתי עוד מכי"ק מיום עש"ק וישלח השנתי עם קונטרס חשוב וארוך בדין ביקור חולים, והיה בעיני כשמו ממש, כי מר אבי שליט"א היה חולה ל"א, ועתה הוקל מצבו קצת ש"ל. ובשבוע שעבר קבלתי עוד יקרתו בצירוף

רשימה מהתשובות שבסה"ק "לאור ההלכה" והנלוה, ועתה אשיב בס"ד על ראשון ראשון.

יען שעכשיו מדפיסים בא"י ובג'רבא, כתיה"ק [כתבי יד הקדש] למו"ר ועט"ר זצ"ל הכ"מ, הנשארים הרבה מאד, ונטפלתי בל"נ במקצת מן הקצת, וגם בלילה הועמסתי ללמד קצת תלמידים בגפ"ת בל"נ, נוסף על טיפולי הרב, לפיכך לא נשאר לי שום פנאי. ודין גרמ'א דעצירא'ה עד היום, ועמו הסליחה רבה.

אבל כ"ז הוא באופן זמניי, והכל יעבור בס"ד, ואעשה כל יכלתי בל"נ לענות בקרוב איה"ב בס"ד.

עכ"פ, הנה רצו"ב מקצת דברי הערכה לסה"ק הנ"ל כבקשתו, עם שאינני כדאי כלל וכלל לזה, אך דיבורו הקל היא גופה גזירה וחלילה לי לסרב כלל. והנה עשיתי בדרך שיר ומליצה כמו שאנו רגילים, ואם מעכ"ת נ"י רוצה רק בלשון נאום פשוט למען ירוץ קורא בו (מעין אותה ששלח לי), אחזור אחרת כרצונו איה"ב בס"ד.

ואודות לאיזו לתת דין קדימה וכו', הנה בזה מעכ"ת נ"י וחבריו שליט"א, הם מן המערכה ולפנים, לפי אופי מדינותיהם. ורק זאת בנוגע לנו אגיד, שהרבה תיבות לועזיות ראיתי ברשימה הנ"ל, אשר מקצתן מובנים לנו, אך רובם אין ידועים לנו כלל (ומי יודע בפנים הספר). אי לזאת, למען לא יהיה כספר החתום בידי אנשי מדינותינו, נא לבאר היטב בין סוגריים בלה"ק, או להפך המלה לועזית תהיה בין סוגריים, וכן אנו נוהגים, ולרו"מ נ"י הבחירה.

ועתה אשים קנצי למלין, ואדברה נא שלום רב באה"ר ובהוקרה והערצה לרו"מ הדר"ג נ"י, ול"סגל-חבורה" מרנן ורבנן שליט"א איש איש על שמו הטוב שליט"א.

בכבוד רב

דבק טוב

ביום כ"ד שבט דנא איה"ב, יכנס בני השני יוסף צמח מאזוז יצ"ו לבר מצוה, נא לברכו הוא וכל אחיו ואחיותיו ובני ביתנו הע"י, וכל המברך מתברך.

ולמודעי, שלרגלי דיוק האותיות בשמות המשפחות שערכה הממשלה יר"ה פה, שיניתי לכתוב בשם משפחתנו מאזוז בשני זיינין, כמו שהיה חותם מר זקני זצ"ל, ויבלח"ט מר אבי יצ"ו, וכן הרוב.

אגב, נא להודיעני אם נקל למצא במח"ק ספר "טיב גטין", אפילו ישן ומשומש אין קפידא רק לא חסר, ולא יקנה לי עד יודיעני מחירו בכסף שלנו, וכיצד משלוח הכסף, ותוד"ר במוקדם, ושכמ"ה.

הצעיר ע"ה מצליח בלא"א ר' רפאל מאג'וז סילט"א

תשובת האדמו"ר:

ב"ה יום ד' בשלח תש"כ

למע"כ ידי"נ הצמוד בקירות לבבי, הרב הגאון המובהק יורד לעומקה של הלכה, נודע לתפארה, כש"ת מוהר"ר מצליח מאזוז שליט"א

רב בתוניס יצ"ו

אחדשת"ה באה"ר, מכתבו מיום ד' שבט קבלתי בתודה, ותשח"ח לו בעד השיר הנפלא, וחשוב אצלי עד מאד. כמו כן הנני לברככם אותו ואת בנו הבר מצוה הנחמד שיחי' בברכת מז"ט. יה"ר שיגדל ויצליח בתורה ויר"ש, ויזכה ביחד עם נוות ביתו לגדל אותו וכל יו"ח שיחי' לתורה לחופה ולמעשים טובים מתוך הרחבת הדעת ופרנסה בהרחבה, ולראות אצלם רב נחת ורב ברכות ושובע. אקוה שבעת שיהיה מעט מופנה מטרדותיו במילי דשמיא ומילי דמתא, ימחול לעיין בכל הדברים שהצעתי לפניו. אודות הספר "טיב גיטין", בודאי כוונתו על הלכות גיטין למר"ז [למהר"ר אפרים זלמן] מרגליות. בל"נ אשתדל למוצאו ולשלחו אליו. יודיענו אם יש אתו עמו במחיצתו הספר "דברי חיים" למרן זקני קדוש האלקי הגאון מאור הגולה מרן מצאנז, ובכלל באיזה ספרים נחוץ לו ביותר אם מפורשי [מפרשים] או על נושאים בהלכה.

אבקשו מאד שימחול ברב טובו לשלוח לנו הכתובות של רבנים מומחים ואנשי שם

מדינתו או באלזיר [באלג'יר], כי הנני חפץ לשלוח להם הרשימה מהתשובות שכבר בררנו ולשמוע חוו"ד. (וחתים)

תונס יום ד' כסלו התשכ"ב, בסדר "בא גד"

לכבוד מעלת ותהלת אדוננו מורנו ורבנו ועטרת ראשנו, הרב הגאון הגדול, מבצר עוז ומגדול, סבא קדישא, חסידא ופרישא, אבן הראשה, עצו"ר סוה"ר כקש"ת כמה"ר מרן שלום יחזקאל שרגא רבין הלברשטאם יחי שמו הטוב לעולם, ובריא אולם, ככוכבים בהלם, ברבות הטובה גם עד זקנה ושיבה בזה ובבא אכי"ר. האדמו"ר מצישינוב, ועתה אוה למושב לו בעוב"י ברוקלין יע"א. נ.י.

אחרי דרישת השלום מתלמיד לרב, הנני בזה מתכבד להזמין את רו"מ אדוני שיחיה, וכל הנלוים אליו הע"י, לשמחת בר מצוה של בני הקטן רחמים אליהו יצ"ו בליל ט"ו כסלו דנא איה"ב, בתוד"ר מראש.

חוברות "הלקט" [ירחון תורני בעריכת הרה"ג ר' בוגיד סעדון זצ"ל, הופיע כמה חדשים בשנת התשכ"א והפסיק], אני שלחתים לו משלי. ואין לו לשלם כלום. אם ירצה להתנדב מה שהוא להעורך, ישלח לו ישר מה שירצה, הנה הכתובת שלו אצלו.

ואני ידעתי שהעורך ביקש עזרה מאוצר התורה, עזרה קבועה מחדש לחדש. אך הם שלחו לו פעם אחת דוקא 25 דולר. ולרוב ההוצאות, לא הופיע ה"לקט" מחדש תשרי.

ואין לי להאריך כ"א בדשו"ט כל הימים ממני המכבדו ומוקירו כערכו הרם מאד הצעיר מצליח בלא"א ר' רפאל מאזוז סילט"א

דבק טוב. אמר החכם כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם. אני טרם נתתי בדואר את הזמנתי זאת, והנה קבלתי גם אני את הזמנתו היקרה מאד לשמחת בר מצוה של בנו היקר ונעלה אריה עלה, ה' יאריך ימיו בטוב ושנותיו בנעימים, ויבורך מפי עליון בברכה משולשת, ויזכהו לחופה וכל מידי דמיטב בחיי כלכם, ותשמחו בו ככל אות נפשכם,

ועיניכם תראינה תורה וגדולה במקום אחד עושר ואושר גשמי ורוחני, ומכתבי זה הנהו יעמוד במקומי אני.

הנ"ל.

תונס יום עש"ק כ"ו כסלו התשכ"ז. בסדר "אין נבון וחכם כמוך"

לכבוד האדמו"ר מקודש הגאון הגדול מעו"מ וכו' כמה"ר ר' שלום שרגא רבין הלברשטאם שליט"א. עוב"י ניו-יורק יע"א.

אחדשו"ט כיאות למי שגדול נ"י, הזמנתו היקרה לכלולות מרת בתו השנית כלה נאה וחסודה ת"ה עם בחור מורם ונעלה רב וגדול שליט"א, ביום ו' טבת הבע"ל לחטו"ל, קבלתי לנכון בשמחה רבה. אני תפלה, שיחיו בס"ט ומז"ט והצלחה רבה בגשמי ורוחני ויבורכו מפי עליון בברכה משולשת, חיי אריכי ובני סמיכי ומזוני רויחי וימלא השי"ת כל משאלות לבם לטובה אכי"ר. אמן.

בנוגע לשלוח לי כת"ר [ספרים], אם נמצאים אצלכם כפולים, נודע ביהודה קמא, חתם סופר, שואל ומשיב, וכיוצא מאלו, הנני אסיר תודתו מראש.

לפלא בעיני שלא זכרו את הישיבה עוד.

מה דעתו אודות המאמר אשר הצבתי בראשית "דרך ישרה".

בנוגע להדפיס בל"ן כת"י שלי, אין כסף כעת.

ואסיים בברכה ובדרישת שלום והוקרה והערצה רבה

הצעיר ע"ה מצליח מאזוז סליט"א בלא"א ר' רפאל זצ"ל הכ"מ תנצבה"א.

נספח מס' 19

מבחר התכתבויות של רבנו עם האדמו"ר מחב"ד זצ"ל

יום ד' ניסן תשכ"א

לכבוד אדוננו מורנו ורבנו ועטרת ראשנו, גאון עוזנו וצבי תפארתנו. בוצינא קדישא, חסידא ופרישא. זוכה ומזכה ורבים השיב מאסון, מר ניהו רבא מרן מנחם מנדל שניאורסון. שליט"א מליבאוויטש, אור תורתו זורחת בעוב"י ברוקלין יע"א, ניו יורק

אחרי דרישה כיאות למעלת הדר"ג הרמה.

אדוני הרב! לשמע אזן שמעתיך, את הגדולות ואת הנוראות, ועיני לא זכתה לראות פני קדשו, באור פני מלך חיים, מאן מלכי רבנן, וחפצתי מאד להתקשר עמו בס"ד בדברי תורה בל"נ, לזכות על כל פנים לכתב ידי קדשו יד הקדש על העליונה. אך לעת עתה אין הפנאי מסכים, ועוד חזון למועד איה"ב בל"נ.

ואמנם כעת לרגלי החג הגדול והקדוש הבע"ל לחטו"ל [הבא עלינו לחיים טובים ולשלום] זמן חרותנו, הנני מגיש בזה למעכ"ת נ"י ולכל המסתופפים בצלו הע"י, ברכת הדיוט קלה "תזכו לשנים רבות נעימות וטובות, ואת חג המצות תחוגו בשמחה ובדיצות, ומועד טוב ומבורך".

הלכ"ד [הלא כה דברי] המוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא מאד, ומשתחוה מרחוק מול כסא תורתו ותפארתו ושיבתו הטהורה.

הצעיר ע"ה מצליח בלא"א ר' רפאל מאזוז סילט"א

ב"ה, י"א ניסן התשכ"א

ברוקלין נ.י.

הרה"ג וו"ח אי"א נו"נ [ותיק וחסיד איש ירא אלקים, נחמד ונעים?] רב פעלים בעל מדות צנמ"ס [צנא מלא ספרי] מו"ה מצליח שליט"א

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת מכתבו מד' ניסן, ונעם לי להוודע מפעולתו בקדש בפלפולא דאורייתא וגם לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, אשר אם בכל הזמנים ת"ת כנגד כולם, על אחת כמה וכמה בתקופתנו זו, וביחוד הלימוד המביא לידי מעשה, שהמעשה הוא העיקר.

ויהי רצון שיוסיף בזה לאורך ימים ושנים טובות מתוך מנוחה שמחה וטוב לבב, ובאופן דמוסיף והולך מוסיף ואור.

ולקראת חג המצות, זמן חרותנו, הבא עלינו ועל כל ישראל לטובה, הנני בזה להביע ברכתי לחג כשר ושמח ולחירות אמיתית, חירות מדאגות בגשם ומדאגות ברוח - מכל דבר המעכב עבודת ה' בשמחה ובטוב לבב, ולהמשיך מחירות ושמחה זו בימי כל השנה כולה. ובפרט שעבודת השם, כמצווה עלינו בתורתנו תורת חיים, הרי היא בכל עניני האדם ובמשך כל היום וכל הלילה, וכמו שנאמר בכל דרכיך דעהו.

בכבוד ובברכה
(וחתים)

תונס יום עש"ק ב' כסלו התשכ"ב

לכבוד אדוננו מורנו ורבנו ועטרת ראשנו, עמוד הימני פטיש החזק ונוגה לו ברק, הגאון הגדול כגובה ארזים וחסון, מר ניהו רבא, מרן מנחם מנדל שניאורסון. יחשל"א

מליבאוויטש, וכעת אוה למושב לו בעוב"י ברוקלין.

אחרי דרישת השלום מתלמיד לרב,

מה נכבד היום יום בשורה, שבשפלנו זכר לנו והודיענו חיבה יתרה, מימים כ' מנ"א / ימי הסליחות התשכ"א שני כתובים הבאים כהלכתן ובשורה, מלאים מאור נוצץ באספקלריא המאירה. וכבר שלחתי מערב ראש השנה כרטיס שנה טובה ומבורכת אנא דמן חברייא זעירא.

ועתה, הנני מתכבד להזמין את אדוני הרב שיחיה, וכל הנלוים אליו הע"י, לשמחת בר מצוה של בני הקטן רחמים אליהו יצ"ו, בליל ט"ו כסלו דנא איה"ב.

החותם בקידה ובהערצה רבה
הצעיר ע"ה מצליח בלא"א ר' רפאל מאזוז סילט"א

ב"ה, ה' כסליו תשכ"ב

ברוקלין נ.י.

הרה"ג הוו"ח אי"א נו"נ רב פעלים בעל מדות צנמ"ס [צנא מלא ספרי] וכו' מו"ה מצליח שליט"א

שלום וברכה!

במענה על הודעת כת"ר מהכנס בנם האברך רחמים אלי' שי' לגיל מצות, הנה יה"ר מהשי"ת אשר מבן שלש עשרה למצות יגדל לבן חמש עשרה וכו' כפסק המשנה (אבות פרק ה'). ויוסיף התמדה ושקידה בלימודו בתורה, בתורת הנגלה וכן בתורת החסידות, ויהדר בקיום המצות. והשי"ת יצליחו לחיות חסיד ירא שמים ולמדן. וירוו ממנו רוב נחת יהודי אמיתי.

ידוע דיש שתי דיעות במקור הדין דבן שלש עשרה למצוות. א. דעת רש"י (נזיר כ"ט ע"ב) ד"ה ור' יוסי דבן י"ג שנה מצינו שקראו הכתוב איש כדכתיב ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי איש חרבו, וכן הוא במחזור ויטרי לאבות... והכונה בזה דשם "איש" מורה על גדלות, וכמוש"נ מי שמך לאיש (ע"ש בפרש"י וברבנו בחיי, והוא דלא כמ"ש בשמ"ר שם), וחזקת והיית לאיש, ועוד. ב) דעת הרא"ש (בשו"ת ריש כלל טז) שזהו בכלל שיעורין הלכה למשה מסיני.

וי"ל הנפ"מ בין שתי הדיעות - לענין דין בן נח, דלדיעה הראשונה גם בב"נ י"ג למצות דילי', משא"כ לדיעה השני', וכמובן (ויעוין רמב"ם הל' מלכים פ"ט יו"ד, פ"יב, שו"ת חת"ס חיו"ד סשי"ז). היינו דלדיעה השני' זהו דין תורה, אבל לדיעה הראשונה כן הוא בטבע - עפ"י הרוב - דבן י"ג נעשה גדול בשכל ודיעה.

ויש לרמז ע"ד המוסר, שלכן בהרא' דחיוב במצוות מהכתוב דויקחו גו' איש - ראי' אשר יסודה, שע"פ טעם ושכל צריך להיות כן, הנה כתבו שוברו בצדו, אשר אל יאמרו אשר די' ומספיקה לקיום תומ"צ הנהגה ע"פ טעם ודעה, ולכן מורים לו באצבע:

ראה והתבונן, מה עשו בני יעקב: ויקחו איש חרבו - תיכף לחיוב במצוות שלהם, התחילו בעבודה של מסירת נפש דוקא.

בכבוד וברכה [חתימת האדמו"ר]

תונס יום ערב הפסח התשכ"ב

לכבוד אדוננו מורנו ורבנו ועטרת ראשנו, נשיא רבנינו וראש חסידינו, הרב הגאון הגדול והמופלא, וכל טוב מלא, מרן מנחם מנדל שניאורסון שליט"א, מליבאוויטש, ברוקלין נ.י.

אחדשו"ט מע' כהדר"ג נ"י כדמ"ל,

תחילה הנני מודה לו במאד מאד על ברכותיו היקרות מפז שעיטרנו בהם מיום ה' כסלו ש"ז בחגיגת בר-מצוה לבני הצעיר נ"י. וגם תוכו רצוף אהבה חידושי תורה ליישב קושיית רב אחד שהביא החת"ס (יו"ד סי' שי"ז) ע"ד הרמב"ם בה' מלכים (פ"ט ה"י ופ"י ה"ב), דס"ל להרמב"ם כדעת רש"י דבן י"ג למצות ילפי' משמעון ולוי וכו', וסיים "היינו דלדעה השניה זהו דין תורה, אבל לדעה הראשונה כן הוא בטבע". ע"כ. ונראה מזה דמה שהוא בטבע אין חילוק בין ישראל לב"נ [לבן נח]. וג"ל דזה תלוי בתרי שינויי דגמ' בנדה (דף מ"ה ע"א) גבי אותה נכרית שאמרה שניסת בשש וילדה בשבע, דפריך ומי מיעברא והתני וכו', ומשני אבע"א אשר בשר חמורים בשרם ואבע"א אשר פיהם דבר שוא, דלתירוצא קמא משמע דגם מה שהוא בטבע יתכן להיות בו הפרש בין ישראל לאחרים, וא"כ אי נימא דבני יעקב דין ב"ן [בן נח] יש להם, לא ילפי' מינייהו לישראל, ואי דין ישראל יש להם א"כ אין ללמוד מהם לב"נ. משא"כ לתירוצא בתרא.

והנה הרבה מעות יש לי לרצות לפני מעכ"ת שליט"א, ולרוב הטרדות איני מוצא פנאי כלל וה' ירחם. ולעת עתה הנני שולח לו ענין אחד שנפלה בו מחלוקת בעירנו לפני כעשר שנים. ואז מו"ר ועט"ר זצ"ל הסכים עמי. ולהבדיל בין החיים שלחתי אז גם להרה"ג עבדיה הדאיה נ"י בירושת"ו והסכים עמי. כאשר נדפסה תשובתו עכשיו בספרו "ישכיל עבדי" (חלק ששי חח"מ סי' ט"ו). ורצוני לעמוד על דעת עליון של מי שגדול רו"מ נ"י.

ואסיים בברכת הדיוט קלה "מועד טוב ומבורך", ואת חג המצות תחוגו בשמחה ובדיצות. מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון. לשנה הבאה בארעא דישראל בני חורין בגאולה שלמה בקרוב אכי"ר.

נאם השותה בצמא את דבריו
הצעיר ע"ה מצליח בלא"א ר' רפאל מאזוז סילט"א

תונס יום עש"ק ט"ז בכסלו התשכ"ו, בסדר "ויברך אותו שם".

לכבוד מרנא ורבנא האדמו"ר מליבאוויטש, חסידא ופרישא בוצינא קדישא, נר ישראל ראש גולת אריאל, מני"ר מרן ר' מנחם מנדל שניאורסון שליט"א.

ברוקלין ניו-יורק

אחרי השלום, וקידה חמש מאות.

כמים קרים על נפש עיפה, קבלתי ברכתו היקרה מפז, מימי הסליחות התשכ"ה לקראת שנתנו זו. וכל המברך מתברך מן השמים כפלי כפליים.

מי שאמר לעולמו די, ירחם נא עלינו בכלל עמו ישראל בכל דבר ודבר, ויאמר לצרותנו די אמן. ובפרט אנחנו זקוקים לרחמים אודות מרת נות ביתי כ'מסאנה בת מינה ת"ם [תבורך מנשים] המוטלת על ערש דוי בבית החולים, ישלח נא השי"ת דברו וירפאה בקרוב אמן.

בכל הכבוד וההערצה רבה

הצעיר ע"ה מצליח בלא"א ר' רפאל מאזוז סליט"א.

נספח מס' 20

מכתב שכתב רבנו לרבו רבי חויתה אודות סידור ספריו של רבנו לדפוס

בס"ד

תונס יום כ' אלול התשט"ז, 27.8.1956

מו"ר ועט"ר נר"ו, ברכיה באה"ק ת"ו ישראל

אחדש"ו, לרגלי השנה החדשה והימים האדירים הבאים לקראתנו לחטו"ל [לחיים

טובים ולשלום], הננו מאחלים לרו"מ נר"ו וכל בני ביתו העי"א ברכת שנה טובה ומבורכת, שנת גאולה וישועה, ותכתבו ותחתמו לאלתר בספרן של צדיקים וחסידים לחיים ארוכים טובים ומתוקנים, ועושר ואושר וכבוד ורפואה שלימה ובריאות וכל טוב, וימלא ה' כל משאלות לבו לטובה אכיר"א.

מכי"ק מיום ו' לנכחי קבלתי ביום ש"ק י"א בו, ואז הייתי ל"א חולה 38 חום, ואחר ש"ק עשיתי מזרקות פיניסילין [זריקות פניצלין] ואיזה רפואות ע"פ רופא, והעמסתי על עצמי והלכתי לב"ד ביום חמישי ט"ז לנכחי...

תודה רבה לרו"מ נר"ו על פתח השער. אך מ"ש ותשם בסו"ף וכו', לפי השערתי ח"א לבד יכיל שלש מאות דפים מדפי זרע יעקב או יותר, וא"א להוסיף בו כלום. והשערה זו למדתי מכללי הספיקות שבזרע יעקב שביררתים והעתקתים אני, וראיתי שבאו בדפוס ארבעה דפים ומחצה מדף כ"ה ע"ד עד ד"ל ע"א.

ומ"ש להתחיל עתה להעתיק בפנקס חדש, אמת חפצתי לעשות כן, אך אין לי פנאי, והרי זה כמה חדשים כתבתי לרו"מ נר"ו שהגעתי לסימן ק"ע, ומאז ועד היום אני בסימן קע"ה, ואני רואה שכל סימן העתק הוא ממש כמציל מזוטו של ים, דבל"ז [דבלא זה] עלול לילך לאיבוד ב"מ, כי רובא דרובא יש בהם כמה תלויות והשמטות ובלבולים רבים, ואם רק יתפזרו בשום שגגה אפילו אני יקשה עלי מאד לסדרם, מלבד דיש רבים שאינם שלמים רק לבסוף יש איזה מזכרות וציונים, ואם לא עכשיו אימתי. ואפילו בימי הקיץ שהיה לי פנאי בשנים הקודמות, הנה בשנה זו הממשלה החדשה הכבידה מאד לבא בבקר משבע שעות עד שעה אחת אחר חצות. וכבר נצטערתי מאד בראותי ידי"ן הרכ"ץ יצ"ו היאך היה מפציר מאחד לאחד לברר לו ולהעתיק לו, ואני קיבלתי עלי כללי הספיקות, וכשהוסיף לי תשובה אחת בדין נדרים, לא יכולתי, וכ"ש אני שאין לי מכירים, ואם אין אני לי מי לי.

ומ"ש להעתיק על סימני הש"ע לפי מה שהתווה לי באחד ממכתבים הקודמים, איני זוכר מזה כלל, ואני אין לי רק שו"ת מפוזרות ולא על סדר הש"ע כלל.

עוד קיבלתי ביום י"ג לנכחי מכי"ק מיום ח' לנכחי עם ההסכמה ותוד"ר. ויען ראיתי שכתב שנצטער מכתיבה דקה, הנה כתבתי בזה כתיבה גסה, והשי"ת ישלח לו רפו"ש

בעיניו ובכל איבריו וגדיו אכי"ר.

ואודות תיבת קשת או קסת, אני חשבתי שאם בשי"ן, א"כ הקו למה.

וכעת אין להאריך כי אם בדשו"ט כל הימים, ממני תלמידו הצעיר ע"ה ממ"ה ס"ט.

נספח מס' 21

התכתבויות שונות עם הגאון רבי עובדיה הדאיה זצ"ל

[המכתב עליו מסופר ב"פטיש החזק" חלק א' פרק י', נכתב בהיות רבנו בגיל 16 שנה]

ג'רבא. יום י"ז לחודש אב הנחמות שנת תפר"ח לפ"ק. סדר למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה.

האל ממרומו, ישפיע טובתו ושלומו, למע"כ ציץ נזר הקדש הרב הגדול מבצר עוז ומגדול, כל טוב מלא בנסתר ובנגלה, עטרת תפארת, גולת הכותרת כקש"ת וכמהר"ר ר' עבדיה הדאיה בכמה"ר הגאון הגדול עטרת השלום יחשל"א. נרו יאיר וזרח צדיק כתמר יפרח לעד לעולם ובריא אולם, ברבות הטובה גם עד זקנה ושיבה כיר"א.

מחו'ל אל הקדש ירבון שו"ט כנה"ר וכנא"ה.

רב מאד נעלה ונכבד! אותותי אלה הם המדברים כי ישר מקבלת גלילי אצבעותיו ב' כתובים הבאים כאחד... ואחר עד עתה להיות כי הייתי מקוה לגמור את מה שנראה לקוע"ד על פסקו הנכבד, ולהיות כי עדין לא נגמר כראוי, חשבתי דרכי כי לא זו הדרך להתאחר עוד יותר מלהשיבו על מכתביו הבהירים לעת עתה, ובקרב ימים בס"ד אגמור את תשובתי ואשלחנה למע'. ואודות מה שראיתי כבוד הדר"ג נ"י צדיק מסלסל בצערו בעבור הזמן הבלתי נאמן יוקר השערים וחסרון כיס הקשה מכולם וכו' וכו', קושטא קאי כי למאד

נפשי עלי תהמה כהמון ים וגליו על צערן של ת"ח דעסקין באורייתא תדירא המורדפים בלי חָשָׂךְ מפני תגרת יד הזמן הבוגד ויוקר השערים הנורא מאד, ואולם את מיעוט ערכי אני מזכיר היום לפני רו"מ כי אמנם נער אנכי ואין לי יד ושם או קירוב דעת עם הגבירים הרמים אשר פה רק מקום מושבי לפני איזה תלמידים הלומדים בבית הספר אשר אנו לומדים בחבורה אחת, ודבר זה מצותו בגדולים ממני בחכמה ובמנין, והנה ר"פ [רצוף פה] שיק... ממר אבי הי"ו ועוד. [אמר הבן המעתיק, ניכר בעליל שהרה"ג האב ובנו זצ"ל, הבינו מתוך התשובה ששלח להם אמה"ג זצ"ל, שהוא אחד מהדיינים בעיר, ולכן התיחסו לו בכבוד גדול, וגם ביקשו ממנו לעשות מגבית, וכידוע שאדם ניכר מתוך כתב ידו]. וטרם אשים קנצי למלין אדברה נא שלום כדמ"ל לרו"מ נ"י ולמ"א הרב הגאון הגדול המפורסם סוב"ר הרז"ם שר השלום יחשל"א. ממני מוקירם ומכבדם כערכם הרם והעליון.

הצעיר ע"ה מצליח בלא"א ר' רפאל מאג'וז סילט"א.

בס"ד תונס יום י"ד לחודש אייר שנת התרצ"א לפ"ג.

יעלה ויבא ויגיע לקראת מעלת ותהלת ידידינו ויקירנו ומאור עינינו הרב הגאון הגדול מבצר עוז ומגדול, בוצינא קדישא, חסידא ופרישא, הרב המאור הגדול, המפורסם בנגלה ובנסתר, כמה"ר ר' עבדיה הדאיה נר"ו יאיר וזרח כצאת השמש ממזרח אכי"ר.

עיקו"ת ירושלם תובב"א.

מכי"ק זמנו ה' לחולף הגיעני ואחריו חבילת הספרים יום כ"ז בו, ותשואות חן חן למר אשר העתיר בעד הבית [כך היה רבנו מכנה את רעייתו] עתרת החיים והשלום לפני אבינו שבשמים, ותפלתן ש"ץ [של צדיקים] עשתה פירות, והקב"ה מתאוה לתפלתן ש"ץ [של צדיקים], כי תלי"ת הוקל מצבה הרבה ממה שהיה, הלכ"ט כל"ח [הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו]. ויה"ר שתחזור בקרוב לאיתן בריאותה בס"ד. ועתה בסיבתה העתקנו לכפר אריאנה, כי כן צוו הרופאים לטוב האויר שם בס"ד. ואמנם מחילתו מאד אבקש על איחורי עד היום, כי מאד אני חפץ להשיב מהר כאשר כך יאות באמת עם כל אדם, וכל שכן עם מי שגדול רו"מ נר"ו. ואולם סיבת איחורי עתה הוא להיות אשר ל"א הייתי מצטער בגרוני הרבה, ולא הייתי יכול לדבר ולבלוע שו"ד [שום דבר] רק מעט בדוחק גדול, באופן שלא

הייתי מיושב כלל ל"א. וכעת תלי"ת הרופא כל בשר בחסדו הטוב שלח לי רפו"ש והנני היום בקו הבריאות ש"ל הלכ"ט כל"ח. ועתה הנני מביע את תודתי מקרב ולב עמוק אודות טרחו אשר טרח בעד הספרים ומשלוחם, ושכמ"ה. למאד אני שואף לדעת אם יש לו איזה צורך פה עירנו יע"א אשר בידי לעשותו בס"ד, הנני מוכן ומזומן איה"ב לעשותו ולשרתו בלבב שלם כלבבו בל"נ.

ואודות הנשאר מהשי"ק הא' והב', יהיה מה שיהיה, זאת אחלה פני הדר"ג למען לא ישיב פני ריקם בזה אשר בקשתי פני מעלתו הרמה במכתבי הא' לקחתם לו לעצמו, ואל נא ישיב פני ריקם.

ספר "טועמיה חיים זכו" ח"ג יש לי, וא"ץ לקנות לי ממנו להבא איה"ב. וזאת אבקשהו לתת עין חודרת על ש' מאמרי רשב"י וחז"ל לעת מצא, כי עתה תלי"ת יש לי כל השערים עם ע"ח [עץ חיים] ומבו"ש ואין חסר לי רק הנז'. לכן אם יזדמן ליד"ק [לידי קדשו] במשך הזמן ויהיה מדפוס החדש בלא יוקר, ימחול להודיעני עליו ולו תהיה צדקה ושכמ"ה.

נא להודיעני דעתו הרמה בהקדמה הידועה הנמצאת בדברי רבינו הרש"ש זיע"א...
ואל פני קדשו אשים דברתי לשים עין עיונו הזך בזה ולהשיבני דבר כפי דעתו הרמה והרחבה ושכמ"ה. וטרם אשים קנצי למלין אדברה נא שלום לרו"מ נר"ו ולמו"א רב השלו"ם שליט"א וכל ב"ב העי"א,
ממני הצעיר ע"ה מצליח בלא"א ר' רפאל מאג'וז סילט"א

ב"ה ירושלים יום ערב חג השבועות ה' לחדש סיון שנת תרצ"א תז"ל רנ"ו [תזכו לשנים רבות נעימות וטובות]

כבוד מעלת ידי"ן רחוק מעיני וקרוב ללבי, הרב המובהק מאיר כברק סוה"ר כקש"ת כמהר"ר ר' מצליח ן' ר' רפאל מאג'וז יחי שמו לעד הוא וב"ב וכל הנלוים אתו לעד לעולם כיר"א, שלום רב! וברכה וכט"ס!

באשר היום הזה הוא ערב חג השבועות, אבוא תחי' [תחילה] להגיע את ברכתי ברכת הדיוט

בברכת תז"ל רנ"ו בשובע שמחות וברוב גילות ודיצות, ובע"ה בקרוב נתבשר ממנו בבן זכר זש"ק כיר"א. והנה מכתבו מיום י"ד לחולף האיר אל עבר פני לנכון מעי"ת אריאנה, תקותי שנו"ב היקרה חזרה לאיתן בריאותה כמאז וכמקדם, ואתה שלום וביתך שלום וכל אשר לך שלום, חיים וקיימים בריאים וטובים תמיד כל הימים אכי"ר. ומה מאד נצטערתי על אשר הגיד במכתבו כי לא היה בקו הבריאות. יה"ר שעוד לא יאונה לצדיק כל און, והיה חי ובריא וגבור כארי לעבודתו יתי"ש ויתי' [יתברך, ישתבח ויתעלה].

בדבר ספר "טועמיה חיים זכו" שכתב כי כבר יש לו, ידידי מסיבת איחור מכ' שלא ידעתי זאת, קיימתי מצות שילוח לכת"ר נ"י בס' הנ"ל ג' חלקים שה' אינה אותם לידי ביאוש הדעת בזול ואמרתי לשולחם ליה"ק עה"ע כאשר כבר הודעתי לרו"מ נ"י מכבר עם פרטי החשבון, ובטח שכבר הגיעו לידו לעי"ת תוניס, כי אני שלחתי אותם באחריות על פי הכתובת הא'. ועכ"פ אני מקוה כי ימצא להם קונים, כי הס' הזה כעת הוא יקר המציאות וגם אצל המחבר אינו מצוי, ומלפני איזה ימים שלחתי לשאול ממנו איזה חלק והשיב לי כי אין בידו הן ס' א'.

ובדבר בקשתו לקבל את שארית הכסף לעצמי, ידידי ימים ידברו כי אהיה נצרך גם אנכי אליו לאיזה דבר במח"ק. זאת ועוד כי אין זה מן השורה לאנשים אהובים וידידים, ובל"ש ובנפ"ח אני מוכן למלאת את דרישותיו לכל אשר יחפוץ בעהי"ת וישועתו. וס' מאמרי רשב"י ורז"ל עוד הפעם שאלתי ע"ז, ואמ"ל שאינו מצוי ומבקשים בו לירא א"י ויותר, ודפוס שאלוניק הוא יותר בזול. ולדעתי ד' שאלוניק הוא יותר טוב, יען כי דפוס ירוש' מלא טעיות והשמטות. אך העולם מבקשים רק ד' ירוש' ואינם יודעים זאת. ועכ"פ אם יזדמן לידי במקרה בזול אקחנו אליו.

כעת אבוא להשיבו על הקדמה הידועה בדברי הרש"ש זיע"א...

והנני להודיע לרו"מ נ"י כי אחר שגמרתי להדפיס ב' חלקי או"ח ויו"ד מספרי "ישכיל עבדי", התחלתי כעת להדפיס ספרי שו"ת ע"ד הנסתר ונקרא בשם "דע"ה (ר"ת דברי עבדיה הדאיה) והשכל". וכבר נדפסו ממנו ב' גליונות. וכאשר יביאני ה' לידי גמ"ש [גמר שלם] בב' הס' הנ"ל, נשלח ס' אחד שלם לרו"מ נ"י ידה"ק עה"ע וגם לאיזה רבנים שיודיעני רו"מ נ"י שמותם אשר הם בקיאים בנגלה ובנסתר שאזכה שיאמרו איזה דבר משמי. והנני חותם בכבוד רב ידידו נצח הצעיר עבדיה הדאיה ס"ט

ב"ה ירושלים יום י"ט לחדש סיון שנת תרצ"ג

כבוד מעלת מר ידידנו יקיר יקירנו החה"ש והכולל אור גולל כקש"ת ר' רפאל מאג'וז נר"ו ובנו יקירו וחמודו רב חביבי דיתיב בתאווניי דלבי, רחוק מעיני וקרוב ללבי, החה"ש והכו' סוה"ר כקש"ת מצליח מאג'וז הי"ו, אתה ה' תשמרם וכצינה רצון תעטרם הם וכל אשר באהליהם אהל ישרים יבורך מפי עליון השוכן בציון לעד לעולם כיר"א

אדונים נכבדים! שלום לכם ולכל אשר באהליכם! וברכה וכט"ס!

בשעה הזאת הופיע לנגד עיני יקר מכתבם הטהור רצוף שיף במאה פר' לעזר הדפסת ספרי הקטן ח"ב, ובו נתבשרתי מטו"ש [מטוש שלומם] הטהור אשר זה זמן כביר של"ז [שלא זכיתי] לאור מכתבם. ברכתם הטהורה ענדתיה עטרות לראשי, וכל המברך מתברך, כן יאמר ה' להריק ברכתו אליכם ברוחני ובגשמי כאשר תאווה נפשכם, עושר ואושר וכבוד והצלחה מרובה ברבות הטובה בבנים ובני בנים גידולי גידולין נטיעות דומות לשרשים אכי"ר. וכעת היום יחד עם המכתב הזה שלחתי לו ספר "זמרת הארץ" על הקבלה שנד"מ [שנדפס מחדש] פע"ב [פעם שניה] בתוס' [בתוספת] טובה מה שלא היה בדפוס הראשון, וזה תמורת הספר [ודובר?] שלום שנאבד בפוסטא [בדואר] ואין לי תמורתו כעת. וצויתי לשליח שישלח אותו בטוח בפוסטא, ובטח כי תכף שיגיע יודיעני מקבלתו, ועמו הס"ר [הסליחה רבה] ושכמ"ה.

בנוגע לספרי שלי"ת הדפוס הולך ונמשך והשבוע הזה גמרו חאו"ח והתחילו בחיו"ד. ובחאו"ח סי' ט' הצגתי את השאלה על רומנ"י בדבר נר הלקטריק אם יש בו חשש הטייה בשבת שלא יקרא לאורו, ויען שעוד לא שלח אותה אלי המדפיס אחר ההדפסה, לזאת היתה תמנע מלשלוח אותה אליו. ובע"ה בקרב ימים אי"ה בחג הסוכות תהיה גמורה מלאכת הדפוס, כי המדפיס הולך וממשיך ואין עיכוב מצידו רק העיכוב מצידי, כי אין לכסף מוצא. ואי"ה ויזמין לי ההוצאות לא תמשך מלאכת הדפוס. והנני מצפה לתשועת ה' כהרף עין זולת אין דבר רק עתרת החיים והשלום להם ולכל הנלוים אליהם, ורו"ש [ורוב שלום] מעט"ר א"א הרה"ג רב השלום יחד עם ברכתו ועתירתו ברוב עז ושלום ידידו נצח המוקירם ומכבדם כערכם הרם.

הצעיר עבדיה הדאיה ס"ט

נספח מס' 22

תעלומת תאריך לידתו של רבנו

בספר "פטיש החזק" ח"א כתבנו בצורה פשוטה כי תאריך לידתו של רבנו הינו ביום כ"ו בחשון התער"ב, אלא שבתעודת הזהות של רבנו ובדרכונו, נרשם כי תאריך לידתו - 15 במרס 1903 - התרס"ג, כלומר עוד בטרם נישואי הוריו, דבר שודאי לא יתכן. ואמנם, בפרק ט"ז על השואה סיפרנו כי רבנו ניצל בנס מהגיוס של הנאצים על ידי הצגת תעודת הזהות של אחותו הבכורה שנולדה בשנת התרס"ג (1903) ומתה בקטנותה. הגרמנים חשבו שהוא עבר כבר את גיל ארבעים ופטרו אותו.

אך כעת, התברר כי הפרטים המדויקים שונים במקצת, והתעלומה רחבה הרבה יותר מכפי שהיה נראה. נינו של רבנו האברך היקר **ר' אביתר כהן** שליט"א נכנס לעובי הקורה, ונגש לחקור את הדבר. במסגרת הבירור הוא פנה אל אחותו הצעירה של רבנו הרבנית ורידה שתבדלח"א, והיא סיפרה את הידוע לה מבית הוריה כי עוד כשהיה בואם של הגרמנים ענין של שמועה בעלמא, קרא ראש הרבנים בתונס הגאון רבי **חיים בלעיש** זצוק"ל לרבנו שהיה אז ר"מ בישיבת "חברת התלמוד" שהיתה תחת נשיאותו, לשיחה בארבע עינים.

תעודת הזהות של רבנו

"תחלת המלחמה פה בתונס לצערנו היא ענין של זמן", פנה אליו רבי חיים, "ובעת מלחמה ככל שאדם מבוגר יותר, יש לו סיכויים יותר

להינצל מגיוס, ובכן איפוא זאת עשה, גש למשרדי העיריה והנפק את תעודת הזהות לך ולהוריך עם תאריך מוקדם ככל האפשר" (יש לציין כי לפני שנת התע"ר - 1910 בערך לא היה עדיין קיים רישום כלשהו במשרדי העיריות וכדומה. ועל הנולדים קודם לשנה זו, סמכו הפקידים על מסמכים שהציגו בפניהם ולפי זה נקבע בתעודות הזהות).

ידע רבנו כי עינם של חכמי ישראל צופיה למרחוק, ובעוד תפלה בלבו ניגש לקיים מצוות הרב. הקב"ה שידע את אשר יחולל רבנו בתורתו ובדרכו לדורות הבאים, הצליח דרכו, ואכן במשרדי העיריה קבלו את ההצהרות והנפיקו את התעודות מוקדם כפי שהצהיר. כמובן, לא היה ניתן להקדים את מועד הולדתו באופן מוגזם דבר שיוכחש במראהו, ועל כן הקדים את לידתו לשנת 1903 - התרס"ג בהיות אמו בגיל שלש עשרה (!) והינו כעת קרוב לגיל הארבעים. וכל זה כמובן אחרי שהוקדם במקביל תאריך הלידה של הוריו.

כאמור, ימים באו, ואכן שעטו הנאצים הארורים אל תונס, וגייסו את כל בני שמונה עשרה ומעלה עד גיל ארבעים אל מחנאות העבודה. רוחו הנבונה של הגאון רבי חיים בלעיש הצילה את רבנו ששלף בפני חיילי הס.ס. את תעודת הזהות בה מצויין כי הוא כבן 40 שנה ובכך נפטר מהגיוס, ועם ישראל זכה באור יקרות לדורו ולדורות הבאים.

הגאון **רבי רחמים מאזוז** שליט"א, חשף בפני הרב אביתר מסמך עתיק שמור וארוז בתוך מסגרת זכוכית המצוי בארכיון השוכן כבוד במשרדו של מרן ראש הישיבה שליט"א. מדובר בתעודה מטעם הרבנות הראשית לתונסיה, בה מוכתר רבנו בתואר "תלמיד חכם", ועליה חתום ראש הרבנים הגאון **רבי חיים בלעיש** זצ"ל. למרבה הפלא, תאריך הלידה המצוין בתעודה הוא: "15 במרס 1903", והרי מסמך נוסף המעיד על תאריך הלידה בשנת התרס"ג - 1903. אך כאשר רואים את מועד כתיבת התעודה והנה הוא 1940, שנת הת"ש - התש"א, הכל התבהר...

משמעות הדברים היא כי תעודה זו, היא בעצם המסמך הראשון בו מצוין רבנו כנולד ב - 1903, ועליה חתום כאמור ר' חיים בלעיש - הוגה רעיון ההצלה כנ"ל. מעתה, מתחברים כל הקצוות, ונוכל להסיר את הענן הדק המעיב עדיין על סיפורה של הרבנית אחות רבנו, הכיצד ואיך קיבלו במשרדי העיריות את הצהרת רבנו על גילו המוקדם, ולא פנו איפוא לחטט במסמכים הרשמים? כנראה לשם כך כתב רבי חיים בלעיש תעודה זו בה הוא

מציין את מועד הולדתו המוקדם, ובכח מסמך רשמי זה, נטו לקבל את הצהרת רבנו. מסתבר, כי תעודת התלמיד חכם, היתה בעצם "תעודת חיים..." (תרתי משמע) [חכם בגימטריא חיים].

GRAND RABBINAT DE TUNISIE

Conseil Rabbinique N°

Certificat d'Aptitude Rabbinique

Délivré à Monsieur R. Mashiah

fils de Raphael Mazouz

né à La Skhira près Tunis

le 1er Janvier 1903

de nationalité Tunisienne

pour avoir été reconnu digne du titre de

RABBIN JURISCONSULTE.

Tunis le

Le Grand Rabbin de Tunisie.

הרבנות הראשית בתוניסיה

ועד מועצת הרבנות

תעודת רבנות

Certificat d'Aptitude Rabbinique

הגיב הראשי בתוניסיה

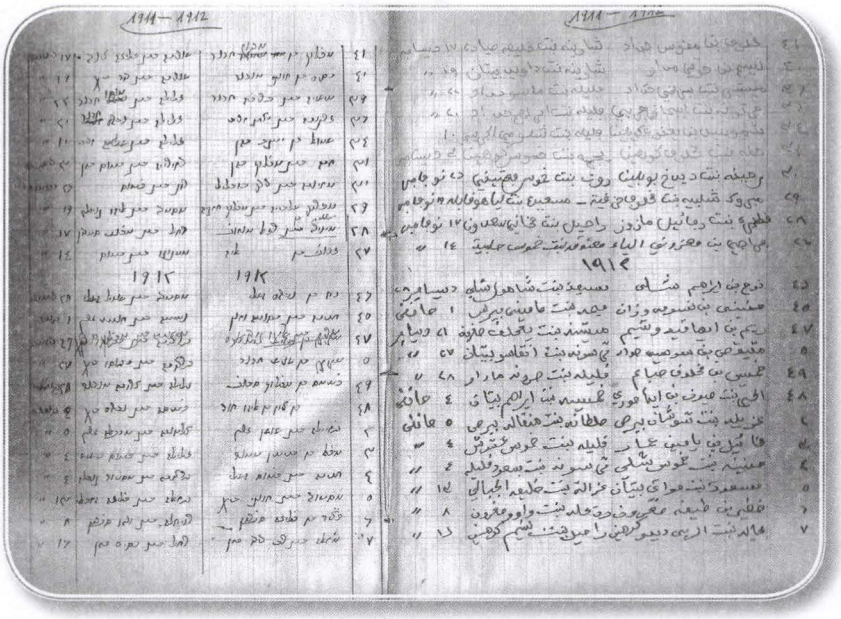
תעודה מטעם הרבנות הראשית לתוניסיה בה מוכתר רבנו בתואר "תלמיד חכם"

פנינה נוספת הוסיף אף **מרן ראש הישיבה** שליט"א כששמע את הגילויים החדשים, כי יש לשער שר' חיים בלעיש בחר בתעודת תלמיד חכם דוקא, כדי להרויח שתי צפורים בתעודה אחת. כנראה נודע לו כי ברוסיה מעניקים פטור לתלמידי חכמים מגיוס[19] ועבודות כפיה, על כן התחכם אף הוא בנסיון להציל את חיי תלמידו בכתיבת תעודת תלמיד חכם כשהוא שותל בה נסיון נוסף להצלה בהקדמת תאריך הלידה. דבר שלימים אכן התברר כהצלת חייו של רבנו.

תעלומה גדולה יותר שנפתרה בשולי הדברים. לידיו של רבי אביתר הנ"ל הגיע ספר ובו רישום של הקהילה היהודית בג'רבא (קבלנו מאת הבחור אבינועם חורי יצ"ו, נכדו של נשיא הקהילה מר רפאל וזיפה חורי יצ"ו), בה נרשמו כל הנולדים החל משנת התע"ר - 1910. והנה בעלעול בין דפי הספר העתיקים, הכתובים בכתב ספרדי, ובכתב ערבי,

19. עי' בספר אישים ושיטות בסוף ערך ר' חיים סולובייצ'יק (מהדורת תשי"ב עמוד 66). **נאמ"ן ס"ט.**

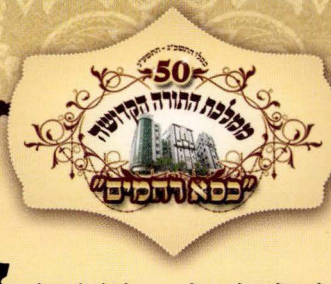

צילום הדף מתוך ספר הקהילה היהודית

במקביל זה לצד זה, גילה לתדהמתו, שבמועד הולדתו של רבנו - כ"ו חשון התער"ב, מצוין כך: "**מטירה** בְּנָת [=בת] רפאל ורחל בת מכאני סעדון", ואילו שמו של רבנו לא נזכר כלל. מה גם, שלא היתה לרבנו אחות כזו. אמנם היתה לו אחות שנולדה לפניו בכסליו התרס"ט, ושמה לאה, ונפטרה שבוע אחר לידתה. ולהבה"ח אחות נוספת הרבנית ורידה מב"ת אשת חבר להרה"ג ר' אליהו ענקרי שליט"א, אך אחות זו "מטירה" לא שמענו. אתמהה?!

כשהציג את הדברים לפני מרן ראש הישיבה שליט"א, שלף מרן את עטו וכתב בין השיטין "מצליח בן" והסביר: "כנראה היות ועד שזכתה הסבתא בבן - ר' מצליח עברו עליה שלש שנים, ובאותם הימים היו חוששים מאוד מפני עין הרע, וכפי הנראה מחשש זה בקשה הרבנית מבעלה ר' רפאל שירשום את הבן כאילו בת הוא".

ברכת היובל

לכבוד פאר הדור והדרו הגאון הגדול

מרן ראש הישיבה **רבי מאיר מאזוז** שליט"א

ואחיו הגאונים

רבי צמח מאזוז שליט"א

ורבי רחמים מאזוז שליט"א

אשר הפליאו עשות למען הפצת התורה ולומדיה ובפרט תורת חכמי ספרד שלא תשכח מפי זרעו במפעלי ממלכת התורה הקדושה

ישיבת "כסא רחמים" ושלוחותיה

אשר - **בְּכָל הָאָרֶץ, יָצָא קַוָּם,**

וּבִקְצֵה תֵּבֵל תהלתם,

יה"ר שלא ייבש המעיין ולא יקצץ האילן ויהיו פרותיכם מתוקים כמותכם ובעז"ה שתמשיכו להגדיל תורה ולהאדירה בבריאות ובשובה ובנחת, אכי"ר.

המעריכים ומכבדים

משפחת **עשוש** פנינה (ושאול ז"ל)

וכל יוצאי חלציה

לע"נ אביהם:

שאול עשוש ז"ל

עיריית בני ברק

מגישה בזאת את צרור ברכותיה לישיבה החשובה המפארת את כותל המזרח של הישיבות בעירנו עיר התורה והחסידות בניברק

ישיבת "כסא רחמים" תכב"ץ

אשר זכתה להעמיד מאות תלמידי חכמים ומורי הוראות בישראל, המשמשים בקודש ברחבי הארץ והעולם. ולרגל מלאת יובל שנים מייסוד הישיבה בתונס על ידי הגאון האדיר בעל שו"ת **"איש מצליח"** זצוק"ל הי"ד. אנו מתכבדים לאחל ולברך את רבני הישיבה מורי דרכה הרבנים מרן ראש הישיבה **הרב מאיר מאזוז** שליט"א ואחיו הגאון **רבי צמח** והגאון **רבי רחמים** שליט"א, שיזכו להעמיד תלמידים רבים מתוך בריאות ושלוה, רבות בשנים, דשנים ורעננים, ולהגדיל תורה ולהאדיר.

בברכה והוקרה

יעקב אשר

ראש העיר

עיריית כפר סבא

שולחת את צרור ברכותיה לכבוד

ישיבת "כסא רחמים" ספרדית

ומוסדותיה

ולכבוד רבני הישיבה מורי דרכה, ובראשם הגאון הגדול מרן ראש הישיבה שליט"א, ואחיו הגאון הרב צמח מאזוז שליט"א והגאון הרב רחמים מאזוז שליט"א

לרגל ציון דרך כה חשוב

שנת היובל

יה"ר שתזכו להמשיך להפיץ את אורה של תורה בכל אתר ואתר, להמשיך את מסורת האבות לדורי דורות ותשרה ברכה בכל מעשי ידיכם ופעולכם הברוך, להגדיל תורה ולהאדירה. אכי"ר.

מברכים:

מר יהודה בן חמו הי"ו
ראש העיר

הרב ששון טרבלסי שליט"א
ראש המועצה הדתית

הרבנות והמועצה הדתית
כפר-סבא

ברכות ואיחולים לבביים

נשגר לכבוד

הישיבה הקדושה והרוממה

ישיבת

"כסא רחמים"

ספרדית תכב"ץ

לרגל מלאת יובל שנים

לייסוד הישיבה

ברכותינו שלוחות לכבוד

ראש הישיבה ורבניה שליט"א

שימשיכו להגדיל תורה ולהאדיר

לאורך ימים אמן.

מברכים:

ראש המועצה הדתית

הרב **בנימין אלחרר**

המועצה הדתית

בת-ים

וקדשתם את שנת החמשים שנה / בשבטי ישראל הודענו נאמנה / מי זאת הנשקפה כמו שחר יפה כלבנה / מכל אבקת רוכל מקוטרת מור ולבנה / הלא היא ברבת אלו' עד עולם יכוננה / הישיבה המפוארת לשם ולתפארת נתכנה / ישיבת **כסא רחמים ספרדית** אשר בתוניס כוננה / והוכן בחסד כסא הכל מעלין לארץ ישראל ברננה / איתן מושבה בעיר בני ברק כהיום הזה משכנה / מפיצה אור תורה וחכמה ליודעי דעת ובינה / ברוח חכמי וגאוני ספרד אבירי הדעת והתבונה / בשיטת למודם ועיונם מחזירים עטרה ליושנה / בדקדוק לשון הקודש והגייתה זה יצא ראשונה / ואשר על ידו השנ"י בחכמת העיון בתלמוד ממנו יתד ממנו פנה / ואל השלישי ל"ו בא הלא היא חכמת התכונה / ועל ארבעה ול"ו אשיבנו בלימוד כתיבה ומליצה נכונה / לכתוב ספרי שו"ת ופסקים ללמד בני יהודה קס"ת ולא ישיבו קסת"ם אל נדנה / אשר על כן על יום טוב באנו לברך ברכת הדיוט כמות שהיא קל"ה / אין בה כשעור לפי גודל המתברכים בקהילה / אולם למיחש מבעי שלא לברכם מי על לבו זאת העלה / כיהודה ועוד לקרא נשדר כסא דברכתא ביין הרקח בלולה / למעלת הרבנים הגדולים כסנהדרין בגורן עגולה / ראשון בקודש לראש הישיבה מלך יושב על כסא רחמים הרב הנאמ"ן הרב **מאיר נסים מאזוז** יאריך ה' ימיו בטוב ושנותיו בנעימים / למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו כל הימים / ומימין הגולה ומשמאלה שני אחיו הרבנים יחדיו יהיו תמים / הרב **צמח מאזוז** והרב **מאזוז רחמים** / יעזרם אלו ומכל צרה יצילם לעולמים / ואתם שלום וביתכם שלום ושלום לכל אשר לכם החכמים / וירבה ה' גבולכם בתלמידים יפוצו מעינותיכם אלי נהר וימים / ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים והומים / עד בוא גואל צדק ויגאל פליטת עמו ויבנה ביתו ברמים!

מאחלים

הנהלת בנק פאג"י ועובדיו.

בנק פועלי אגודת ישראל
מקבוצת הבינלאומי

כוס של ברכה

כוס של ברכה חי ומלא, נגיש ברגשי כבוד והערכה קדם הישיבה החשובה, המתנוססת לתפארה, בעיר התורה, והיא תל תלפיות תל שהכל פונים אליו לשמע דבר ה' זו הלכה, והנם שותפים לדבר מצוה לשמור ולהשגיח בעינא פקיחא על כשרותם של הינות ביקבנו במסירות ובהקפדה, הלא היא

ישיבת "כסא רחמים" המעטירה

לרגל ציון דרך כה חשוב בתולדותיה מלאת חמישים שנה מיום היוסדה נרים כוסית לחיי הישיבה ולהצלחתה שתמשיך להפיץ את אורה הזך לבית ישראל.

בברכה ובהוקרה

JERUSALEM WINERIES

יקבי ירושלים

התהילה והתפארת

לכבוד ישיבת "כסא רחמים"

המפוארה והמעטירה

אשר הוציאה מתחת ידה תלמידי חכמים עצומים, דיינים וראשי ישיבות, מורי צדק ומגידי שיעורים, מדקדקים ומעיינים, פוסקי הלכה וגדולי תורה,

זה כיובל שנים

ברכותינו אליהם שלוחות כמעשהו בראשונה כן מעשהו באחרונה לרוב שנים עד בלי ירה, בהפצת התורה והעברתה לדורות עולם וברכה מיוחדת לכבוד גאון עוזנו **מרן ראש הישיבה הרב מאיר מאזוז שליט"א ואחיו הגאון הרב צמח והגאון הרב רחמים מאזוז שליט"א** מנוזטי דרכה ומשובבי נתיבה שיזכו לאורך ימים ושנות חיים ולרווה נחת מכל תלמידיהם ויוצאי חלציהם. אמן

המברכים

צבי עמאר **גבי אדרי**

כי תקדמנו ברכות טוב

לרגל מלאת יובל שנים לייסוד ישבתנו הקדושה

והמעטירה ישיבת **"כסא רחמים ספרדית"**

אשר הוציאה מקרבה מורי הוראה

בכל מקצועות התורה,

וסניפים לה בכל רחבי הארץ,

נשגר ברכת השבח וההודאה קדם רבותינו גאון

עוזינו וצניף תפארתנו **מרן ראש הישיבה שליט"א**

מור אבי ועטרת ראשי הגאון החסיד

רבי צמח מאזוז שליט"א ומור דודי הגאון הגדול

רבי רחמים מאזוז שליט"א

שיזכו להמשיך ולהנהיג את הישיבה בדרכם

המיוחדת במינה המסורה להם ממרן זקננו הגה"ק

"איש מצליח" זיע"א הי"ד

ויה"ר שכל נטיעות שנוטעים מהם יהיו כמותם

קודש הלולים ויפוצו מעינותהם חוצה

ובכל אשר יפנו יצליחו. אכי"ר

מכון הסת"ם
"איש מצליח"
למכירת ספרי תורה
ותפילין מהודרים
054 - 8403427

תשית לראשו
עטרת פז

לכבוד מורנו ורבנו נשיא אלקים בתוכנו מרן

ראש הישיבה ואחיו הגאונים שליט"א

רבני ומייסדי ישיבת

"כסא רחמים ספרדית"

המעטירה תכב"ץ וסניפיה בארה"ק

למלאת 50 שנה לייסוד הישיבה בחו"ל, יובל שנים של עשיה ברוכה להקמת קרן ותורת יהדות ספרד, נברככם בברכת "כה לחי" לאורך שנים להרבות חיילים לתורה, יפוצו מעינותיכם חוצה ברחובות פלגי מים וחפץ ה' בידכם יצלח בזכות רבנו "**איש מצליח**". אמן.

הועד עולמי

טנא מלא ברכות

רוב ברכות נשגר לפני מורינו מאורינו,
רבותינו הגאונים יחידי סגולה
מו"ר מרן **ראש הישיבה** שליט"א ואחיו
מוה"ר הגאון הרב **צמח מאזוז** שליט"א
ומוה"ר הגאון הרב **רחמים מאזוז** שליט"א
לרגל שנת היובל
של מוסדות ישיבתנו הקדושה תכב"ץ,
שנוסדה ע"י מרנא ורבנא, אביר הרועים הגאון
הקדוש רבנו **"איש מצליח"** זצוק"ל הי"ד
וזיע"א בתונס.

יה"ר שהחוט המשולש לא ינתק וחבל הכסף
לא ירתק ויזכו להמשיך להפיץ את אור התורה
והיראה, אור ההלכה וההוראה, אור הדקדוק
והעיון, בקרב הארץ לאלפים ולרבבות לשעה
ולדורות, מתוך בריאות איתנה ונהורא מעליא,
אמן.

רח' ז'בוטינסקי 168בני ברק
03-6185117

מתכבדים אנו להשתתף בין המאחלים ברכת
הדרך לכבוד הישיבה הגדולה הנודעת לתהילה

"כסא רחמים ספרדית"

ולעומדים בראשה

מרן הגאון ראש הישיבה שליט"א

ואחיו הגאון הרב צמח מאזוז שליט"א

ואחיו הגאון הרב רחמים מאזוז שליט"א

שזכינו ובכל שנה עורכים את הילולת מר
אביהם הגה"ק בעל שו"ת **"איש מצליח"** זיע"א.

לרגל שנת החמישים כשנות דור,

ליסודה והקמתה.

אחולינו הלבביים

שתזכו להגשים כל שאיפותיכם הטהורות
להרביץ תורה לכל עם ישראל עד בוא גואל.

אמן כן יהי רצון

חצר המלכה

אבי תברי **מאיר מלכה**

לע"נ מר אביו המנוח הכשר
מר **כליפא מלכה** ז"ל

ברכות לראש משביר

ברכותינו ואיחולינו שלוחות אל כבוד שלשה
המה מיטיבי צעד והמה חכמים מחוכמים
המאירים לארץ ולדרים עליה ומשבירים
רעבון העם לתורה והלכה הלא המה

מרן הגאון מופת הדור ראש הישיבה שליט"א

ואחיו הג"ר הרב צמח והג"ר

הרב רחמים מאזוז שליט"א

לרגל שנת היובל מיום קום הישיבה הקדושה

"כסא רחמים ספרדית"

אשר פעלה רבות בהפצת התורה
בארץ ובגולה לאלפים.

בברכת

"יוסף ה' עליכם ככם אלף פעמים
ויברך אתכם כאשר דבר לכם"

מטיילי יוספי
טל. 03-6788844

עלו והצליחו

נגיש בזאת את מיטב ברכותינו

לפני הרבנים הגאונים הגדולים

מרנו ורבנן מרן ראש הישיבה שליט"א

ואחיו הגאון רבי צמח מאזוז שליט"א

והגאון רבי רחמים מאזוז שליט"א

למלאת 50 שנה להפצת תורה ואמונה

בקרב אלפי תלמידי הישיבה המפורסמת

"כסא רחמים ספרדית"

יהי רצון שיעלו התלמידים במעלות התורה והיראה וילכו בדרך שהתוו להם רבותינו שליט"א בתורה ויראת שמים טהורה.

אמן כן יהי רצון

יוסי מעליות

שיפוץ | שירות | אחזקה

03-6160168

כוס של ברכה

נשגר לכבוד הישיבה הקדושה והחשובה **"כסא רחמים ספרדית"** ולפנ
רבותינו הגאונים שליט"א מרן **ראש הישיבה** שליט"א ואחיו הגאונים **רב**
צמח ורבי **רחמים מאזוז** שליט"א לרגל מלאת חמשים שנות הפצת תורה
וירא יה"ר שלא ייבש המעין ולא יקצץ האילן וימשיכו להרבות תורה
והשקפה טהורה בדרך המסורה מתוך בריאות ואוש"ט. אכי"ר

רהיטי סיני
עיצוב רהיטים וחיתוך לפי מידה
03-6767005
כהנמן 110 בני ברק

לכבוד רבני ישיבת "כסא רחמים ספרדית"

ובראשם מרן הגאון הגדול **ראש הישיבה** שליט"א

לרגל שנת החמשים שנה לייסודה ברכותינו שלוחות אליהם
שימשיכו בהפצת התורה לרבים, והרווייתה לעדרים, לדור
דורים. לאורך ימים ושנות חיים. אמן

א.י. אוריאל
אחזקות
חברה לניקיון
מוסדות • בנקים • מבני הייטק
נקיון דירות כללי ויסודי
050-92239999

בהדרת כבוד וברגשי יקר

נברך את כבוד הנהלת הישיבה המפורסמת לתהלה

"ישיבת כסא רחמים"

למלאות יובל שנים מייסוד הישיבה בחו"ל

לכבוד מעלת ותהלת רבותינו הגאונים הגדולים

מקימי עולה של תורה והוראה בארה"ק

מרן ראש הישיבה שליט"א, הגאון הרב צמח מאזוז שליט"א

והגאון הרב רחמים מאזוז שליט"א

בניו של רב האי גאון הקדוש רבנו **"איש מצליח"** זצ"ל

לציון שנת החמשים לייסוד הישיבה

יה"ר שתזכו להמשיך בפעולכם הברוך בהרבצת התורה לאלפים ורבבות

"וכל אשר יעשה יצליח"

מברכים

מכללת **"מקור המעיינות"**

ברכות ואיחולים לבבים נשגר לכבוד ישיבתנו הקדושה

ישיבת **"כסא רחמים"** ספרדית תכב"ץ

לרגל מלאת יובל שנים לייסוד הישיבה!

יה"ר שתזכו להמשיך בפעולכם הברוך בהרבצת התורה לאלפים ורבבות

054-6740977

לכבוד מעלת רבותינו הגאונים מרן ראש הישיבה שליט"א

ואֲחיו הגאון הרב צמח מאזוז שליט"א והגאון הרב רחמים מאזוז שליט"א

לרגל מלאת **יובל שנים** לייסוד ישיבתנו הקדושה **"כסא רחמים - ספרדית"**

נברככם בברכת כה יתן וכה יוסיף להמשיך בהפצת התורה בדרכם של רבותינו

הספרדים עדי זקנה ושיבה. אמן.

בברכה אחר קידה

מאיה שירותי תברואה בע"מ

נוסד ע"י רבי יוסף בוכריץ זצ"ל

מילים: מרן הגאון **רבנו מאיר מאזוז** שליט"א. **סימן:** אני נאמ"ן ס"ט.

אֶפְתַּח פִּי בְרוֹן וָשִׂיחַ. לִכְבוֹד מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ.

שֶׁיּוֹפִיעַ אַף יַזְרִיחַ. בִּזְכוּת רַבֵּנוּ מַצְלִיחַ:

נוֹדַע שְׁמוֹ בַּשְּׁעָרִים. רַב סִינַי וְעוֹקֵר הָרִים.

בְּאִי גֶ'רְבָּא עִיר הַמּוֹרִים. נוֹלַד רַבֵּנוּ מַצְלִיחַ:

דָּדִיו בְּכָל חָכְמָה הָדָה. קָדוֹשׁ מִבֶּטֶן מְלֵיָדָה.

אַשְׁרֵי אֵם אֲשֶׁר יָלְדָה. גָּאוֹן כְּרִבִּי מַצְלִיחַ:

כְנֵס לְפַרְדֵּ"ס הַבִּינָה. עִיּוּן וּסְבָרָא נְכוֹנָה.

נָחִית לְעוּמְקָא דְּדִינָא. בְּסִפְרוֹ שׁוּ"ת אִישׁ מַצְלִיחַ:

אִמְרוֹתָיו מְצוּף נָעָמוּ. מְלָכִים יִרְאוּ וָקָמוּ.

יָד לְפֶה שָׁמוּ נָדָמוּ. כָּל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה יַצְלִיחַ:

מִבְטָאוֹ צַח כְּמוֹ צָהַר. עֻצַּם שָׁמַיִם לָטָהַר.

תְּפִלָּתוֹ כְּאוֹר זָהַר. יֶשַׁע וּצְדָקָה תַּצְמִיחַ:

נוֹצֵר מָסֹרֶת קְדוּמִים. הֶחֱיָה נִשְׁמוֹת רְדוּמִים.

בִּישִׁיבַת "כִּסֵּא רַחֲמִים". עֶלְיוֹן עָלֶיהָ מַשְׁגִּיחַ:

סֵפֶר חַיָּיו וּמִפְעָלָיו. רַבּוּ מֵאַלְפֵי גְוִילָיו.

אַשְׁרֵי אִישׁ יַחֲזִיק בְּשׁוּלָיו. בְּצוּרוֹ יִהְיֶה בּוֹטֵחַ:

טהוֹרִים תִּמְכוּ בַּיְשִׁיבָה. בְּיָד וְעַיִן נְדִיבָה.

תִּחְיוּ עַד זְקֵנָה וְשֵׂיבָה. תִּרְאוּ בִּבְיאַת מָשִׁיחַ:

מספרי

יצחק עינאיאטוב ס"ט

ספרי
ע"י ס' זעמאנטץ פרנצ